ВИХОВНА ПРОГРАМА

НА ОСНОВІ ЦІННОСТЕЙ

Здзіслав Струзік

ВИХОВНА ПРОГРАМА

НА ОСНОВІ ЦІННОСТЕЙ

ЗА ВЧЕННЯМ

ІВАНА ПАВЛА II

Інститут Папи Римського Івана Павла II

Варшава 2022

під редакцією
Інститут Папи Римського Івана Павла II

Переклад
Олександр Скидан

коректа
Олександр Скидан
Євгеній Білоножко

Наукова консультація
Марія Швед

Проект обкладинки і графічний дизайн
Домініка Крушинська

Фото на обкладинці Артуро Марі © Vatican Media
Фото с. 29 © iStock, с. 189, 341 © East News

За згодою Митрополитної Варшавської Курії
від 25.06.2008 № 3186/NK/2008

Copyright © Інститут Папи Римського Івана Павла II,
Варшава 2022
Copyright © ксьондз доктор Здзіслав Струзік, Варшава 2014

ISBN 978–83–61250–78–4

ІНСТИТУТ ПАПИ РИМСЬКОГО ІВАНА ПАВЛА II
Вул. ксьодза примаса Августа Хлонда 1 02-972, Варшава,
тел. (22) 213 11 90 факс (22) 213 11 92
email: instytut@ipjp2.pl;
www.ipjp2.pl

Видання II, До друк Варшава 2022

СКОРОЧЕННЯ

Зверн.	звернення
CA	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка, присвячена 100–річчю оголошення енцикліки *Rerum Novarum, Centesimus annus* (01.05.1991)
ChL	ІВАН ПАВЛО II, Апостольське звернення про покликання і місію мирян в Церкві і в світі *Christifideles laici* (30.12.1988)
CT	ІВАН ПАВЛО II, Апостольське звернення про катехизацію в наш час *Catechesi tradendae* (16.10.1979)
DM	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка про Боже милосердя *Dives in misericordia* (30.11.1980)
ДНР	Другого Ватиканського Собору, Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій *Nostra aetate* (28.10.1965)
ДПХВ	Другого Ватиканського Собору, Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis* (28.10.1965)
ДРС	Другого Ватиканського Собору, Декларація про релігійну свободу *Dignitatis Humanae* (07.12.1965)
Зак.В.	Законодавчий вісник
Енц.	Енцикліка
EV	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка про вартість і недоторканність людського життя *Evangelium vitae* (25.03.1995)
FC	ІВАН ПАВЛО II, Апостольське звернення *Familiaris consortio* (22.11.1981)
FR	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка про співвідношення віри й розуму *Fides et ratio* (14.09.1998)
КДК	Другого Ватиканського Собору, Пастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* (07.12.1965)
ДК	Другого Ватиканського Собору, Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium* (21.11.1964)
ККЦ	КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ 1994
ККП	Кодекс канонічного права (25.01.1983)
ЛС	ІВАН ПАВЛО II, *Лист сім'ям* (02.02.1994)
LE	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка про людську працю *Laborem exercens* (14.09.1981)
МО	Міністерство освіти
ВП	Виховна програма
RH	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Redemptor hominis* (4.03.1979)
SRS	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка з нагоди двадцятої річниці оголошення *Populorum Progressio, Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987)
VC	ІВАН ПАВЛО II, Апостольське звернення *Vita consecrata* (25.03.1996)
VS	ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка про деякі фундаментальні проблеми Морального вчення Церкви *Veritatis splendor* (6.08.1993)

ВСТУП

1. МЕТА І ЦІЛІ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ

Мета виховної програми[1] – це підготовка навчально–методичних матеріалів і процесу формування та виховання учнів 1–го, 2–го та 3–го старших класів середніх загальноосвітніх шкіл[2].

Природний обов'язок людини полягає у передачі досвіду формування особистості від одного покоління – старшого, до іншого – молодшого. Цей обов'язок виникає певним чином з людської природи і визнається суспільством, а також виконується поступово, залежно від стадії розвитку людини. Різні культури формувалися у продовж тисячоліть та передавали свої здобутки наступним поколінням. Спостерігаючи за якими можна виявити природні цінності, необхідні для забезпечення безперервності життя, почуття безпеки і можливостей для розвитку

Відповідно, основні цінності: свобода, справедливість, мир, безпека, солідарність, які повільно, але неухильно впливали на зміцнення конкретних спільнот. Людина протягом тисячоліть намагається побудувати організовані родові, племінні та національні структури. Деяким спільнотам вдалось досягти створення нації, якій притаманні одна мова, одна історія, релігія і сусіпільної свідомості. Погляд на історію світу і людства дає підстави стверджувати, що в основі людської антропології лежить вміння виокремлювати цінності і здатність користуватися ними.

Для виявлення цінностей, їх усвідомлення та культивування, натуральною формою життєдіяльності ставало виховання. Згодом, виховання перетворилось в освіту, котра надавалась і здобувалась завдяки організованим формам навчання. Можна відзначити, що основою формування особистості, освіти і навчання, у всіх його діапазонах, є доброта як прояв любові і поваги до інших. Кожна цивілізація, тобто організоване людське суспільство, вимагає формування представників, що до неї належать – людських істот, у такий спосіб, щоб вони керувалися природним принципом творити добро. Добро, що передається дітям та молоді, – це основа існування, розвитку, прогресу і взаємного вдосконалення. Воно формує і зміцнює індивідуальну та соціальну свідомість і свідчить про красу людського життя і діяльності. Людина добра, благородна, така, що виросла і здобула освіту, спрямована на досягнення щастя і хоче поділитися цим щастям з іншими людьми, і навіть поділитися своєю радістю з навколишнім світом, з усією живою і неживою природою.

---

[1] З. СТРУЗІК, ксьондз, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II. Klasa I, II, III liceum ogólnokształcącego [Виховна програма на основі цінностей за вченням Івана Павла II. Класи 1–ий, 2–ий та 3–ій старших класів середніх загальноосвітніх шкіл (старші класи)]*, Варшава 2007.

[2] МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, *O programie wychowawczym szkoły [Про шкільну виховну програму]*, під ред. Й. ДОБЖИНСЬКІ, Варшава 2001., с. 28.

Виховання та навчання прискорює розвиток особистості, дозволяє засвоювати базові цінності: істини, добра, краси, справедливості, любові і солідарності, а також створює можливість раціонального та гармонійного розвитку. Всі великі цивілізації виникали і розвивалися через постійні зусилля по вихованню та формування особистості. Сучасний світ, у зв'язку з інтенсивним розвитком культури, засобів масової інформації та зростаючою глобалізацією вимагає більш кращих виховних програм, котрі враховували б усі основні цінності людського життя.

1.1. Суб'єктивність виховної програми

Виховна програма на основі концепції залучення доброї волі, може бути реалізована лише за свідомої і вільної участі усіх тих, хто бере в ній участь. Вона не може запроваджуватися примусово, на основі цілей і завдань, які розходяться з поняттям людського добра. Для її повної реалізації, школа повинна розраховувати на єдність намірів і стабільність в переконанні щодо програми, яка буде реалізовуватися всіма членами шкільної спільноти.[3]

У загальному значенні предметом «Виховної Програми» є людина як така, котра вимагає постійної самоосвіти і самовиховання в кожен момент свого життя. Виховання ніколи не закінчується, тому що ми постійно цікавимося сенсом нашого існування та функціонування. З моментом визначення для себе конкретних дій, з'являється потреба шукати відповідні ресурси для реалізації задуманих цілей. Для досягнення загальносоціальної або індивідуально-особистісної мети ми повинні визначити відповідні методи та виховні програми. Основним завданням методології виховання є вивчення свого «Я» і знайомство з іншими людьми, яке ми розуміємо як «дар»[4], даний нам та іншим.

Взаємне визнання людини людиною (в тому числі ідентифікація індивіда з суспільством) розпочинає безперервний діалог. Обидві сторони повинні реалізуватися відносно один до одного, особисто впливати один на одного, навчати один одного і отримувати взаємну моральну користь. У такому діалозі немає жодного домінування, зарозумілості одного суб'єкта перед іншим. Вихователь та вихованець мають однакову

---

[3] Пор. КОНГРЕГАЦІЇ З КАТОЛИЦЬКОГО ВИХОВАННЯ, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej [Релігійний вимір виховання в католицькій школі]. Dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica. Lineamenti per la riflessione e la revisione*, Рим, 7.04.1988, в: *Enchiridion Vaticanum*, т. 11, с. 59.

[4] Пор.: „(...) każdy urzeczywistnia siebie przez bezinteresowny dar z siebie samego" *[кожен показує себе через щиру самопожертву]*. ІВАН ПАВЛО II, *Лист Gratissimam sane*, 16, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy, [Зібрання творів. Листи]* т. 3, Краків 2007, с. 380.

гідність, цінність, індивідуальність. Існує взаємна повага, немає жодної агресії, примусу чи приниження.

Єдиний мотив вихователя це любов до вихованця, підтримана авторитетом, яким він ніколи не зловживає.

Стосовно конкретного суб'єкту «Виховної Програми» і всього виховного процесу, то ним є учень 1–го, 2–го та 3–го старших класів середньої загальноосвітньої школи (старші класи). Його всебічний розвиток має бути центром виховної роботи. Старшокласник є найбільш важливим суб'єктом, який знаходиться в процесі виховання, і в той же час як розумна істота, виховує себе через самонавчання. Всі інші суб'єкти, котрі його виховують, виконують допоміжні функції: підтримки, забезпечення відповідного змісту виховання та прикладів виховних процесів, що підлягають критеріям істини.

Особливу роль у вихованні має сімейне оточення, з якого походить учень. Батьки мають перше і основне право на виховання своїх дітей[5]. Вони отримують це право на основі продовження роду, воно є унікальним, єдиним, повним і автономним. З точки зору конкретного суб'єкта «Виховної Програми», – ним є вчитель, класний керівник, який морально і професійно відповідальний за своїх учнів. Кожен педагог формує своїх вихованців у відповідності зі своєю совістю, що сформувалася раніше і перевірена життям. Оскільки людина виховує людину, котра виховувалася в атмосфері любові і відповідно до істини.

Підчас виховного процесу має місце психологічне явище, як взаємопроникнення особистостей. Виокремленні суб'єкти: кожна людина, учень, вчитель і батьки учня, утворюють сприятливе і добре середовище для розвитку нової, молодої індивідуальності, особистості. Цей процес повинен враховувати взаємодію між навколишнім середовищем та іншими громадами: дальшою родиною, шкільною спільнотою, групою у дворі, локальною місцевістю, регіону та країни походження та частиною світу (напр., Європейське співтовариство).

---

[5] «Завдання виховання сягає своїм корінням до найбільш первинного покликання подружньої пари для участі у творчій діяльності Бога: народжуючи в любові і для любові нову людину, котра сама по собі покликана до зростання і розвитку, батьки таким чином приймають на себе завдання забезпечення їй повноцінного людського життя. Пригадав про це Другий Ватиканський собор». ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 36, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 141. Пор. ІІ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*, в: ІІ Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 2002, с. 317.

1.2. Об'єктивність виховної програми

«Програма …» заснована на філософських, психологічних (психологія розвитку дитини) і дидактичних принципах, що включені зокрема до Конституції Польщі [6], церковних документах Католицької церкви[7], Сімейному та опікунчому кодексі від 25 лютого 1964 (Законодавчий вісник 1964 року, № 9 п. 59 з пізнішими поправками)[8], Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року (Законодавчий вісник 1991 р. № 120, ст. 526), фахової літератури (дидактичні і виховній), що використовують у педагогічній практиці.

Всі вище перераховані джерела є авторитетним зібранням, яке було створене на підставі спостереження та досвіду і було нормативно сформовано, в інтересах добра, що має призвести до виховного процесу. Добро виховного процесу є найбільш важливим чинником, орієнтованим на людину індивідуальну та соціальну. Розповсюдженість джерел: наукові досягнення педагогіки і дидактики, Конституція Польщі, Католицька Церква, Сімейному та опікунчому кодексі, Конвенції про права дитини, фахова література і практика викладання – можуть і повинні гарантувати достатню об'єктивність процесу виховання.

Саме ці джерела – це гарантія правильності, корисності та ефективності. Об'єктивність освітнього процесу не може ні за яких обставин бути помилковою, не може ввести в оману, вона також не може мати експериментального характеру. Лише відповідні науки (дидактика та педагогіка), морально правильні, випробувані і на основі цінностей можуть бути запропоновані вихованцеві. Зважаючи на гідність, індивідуальність, неповторність і унікальність людського життя, виховання, котре пропонується, здійснюється тільки один раз і залишає незабутній слід у людині. З цієї також причини, до пропонованої виховної програми слід підходити з великою обережністю, керуючись знаннями і досвідом, завжди маючи на увазі добро учня.

---

[6] Ст. 48, з. 1 КОНСТИТУЦІЯ ПОЛЬЩІ (Законодавчий вісник за 1997 рік, № 78, п.483).

[7] Святе письмо, КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, Кодекс канонічного права, документи папського вчення

[8] СІМЕЙНИЙ ТА ОПІКУНЧИЙ КОДЕКС ТА ІНШІ ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ПРО СІМ'Ю, під ред. П. ПЯСЕЦКІ, Варшава 1999.

1.2.1. Зміст виховної програми

Зміст програми це загальнолюдські цінності[9]: філософські, інтелектуальні, моральні та інформаційні, необхідні, щоб відкрити для себе сенс життя і діяти відповідно до моральних норм, прийнятими в нашій національній і християнській культурі. Програма складається з трьох частин, з урахуванням віку учнів. Перша частина (перший клас), пов'язана з міжособистісними відносинами «Я – суспільство», друга – (другий клас) відношення «я – ти». Третя частина (третій клас) розглядає взаємозв'язок «я з самим собою». Пропонований поділ включає планомірний розвиток особистості учня, його дорослішання, фізичне і психічне дозрівання, прогрес у розумінні навколишнього нас світу і нас самих. Цінності, описані в першій частині (ставлення «Я – суспільство») мають допомогти сформувати ставлення доброти по відношенню до інших. Людина за своєю природою – це істота соціальна, що є частиною суспільства, в якому вона живе, спочатку народжується, розвивається, росте, вчиться і формується, а потім входить в коло суспільних відносин, таких як освіта, праця, виконання деяких видів суспільних ролей, виконання своїх завдань у відповідності до своєї освіти і покликання. Людина отримує від спільноти почуття безпеки, економічні гарантії та гарантії умов життя, соціальне забезпечення та охорону здоров'я.

Ставлення «Я – суспільство» безперервно триває, призводить до взаємного розвитку, загального поліпшення, і мета цього ставлення – це досягається і втілення цінностей. У другій частині (стосунки «я – ти») програма формує правильне і морально добре ставлення до іншої людини, з котрою зустрічаємось у сім'ї, школі, у статусі заручених, у шлюбі, а також на роботі і у вільний час. Рівень, масштаби, інтенсивність і бажаність стосунку «я – ти», свідчить про те, як ти реалізуєш своє власне життя. Цей зв'язок впливає на взаємну соціалізацію, формування свого власного середовища, заснованого на прийнятті, довірі і позитивних емоційних відносинах.

Третя частина (відношення «Я з самим собою») допомагає особі в правильному пізнанні своїх переваг і слабкостей характеру, а також показує можливості самовдосконалення[10] і формування особистості з орієн-

---

[9] «Формування – це духовний процес, викликаний пробудженим голосом цінностей, що присутні в надзвичайно цінних і, при тому, різноманітних культурних благах: пізнавальних, релігійних, моральних та естетичних, і, навіть, корисних і гедоністичних» БОЧАР М., *Wartości w kulturze czynnikami ukierunkowującymi edukację* (w kontekście pedagogiki B. Nawroczyńskiego) [Цінності в культурі як фактори, що направляють освіту (в контексті педагогіки Б. Наврочинські)], в: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne* [Загальна педагогіка. Аксіологічні проблеми], під ред. Т. КУКУЛОВІЧ, М. НОВАК, Люблін 1997., с. 90.

[10] Пор. Г. Словінська, *Autoformacja przez wychowanie [Автоформування через виховання]*, „Pedagogia christiana" 2007, № 1(19), с. 70–81.

тацією на добро, справедливість, красу і любов. У процесі виховання ці основні цінності повинні бути виявлені учнем (вихованцем), внутрішньо прийняті, а потім учень має плекати їх протягом усього життя.

1.2.2. Форма виховної програми

Програма побудована на основі документа, написаного в логічній послідовності, з використанням загальноприйнятих принципів у науково-популярній літературі.

Специфіка предмета вимагає використання знань і досвіду, що застосовуються в навчальних планах, обов'язкових для польських шкіл. Форму, що застосовується в цій програмі, в деякому сенсі можна вважати своєрідним конспектом, який акцентує на цінностях. Для кожного етапу освіти (I, II і III класу старшої школи) запропоновано близько 35 цінностей. Деякі цінності тематично дуже близькі одна до одної й утворюють блоки, які групуються навколо ширшого питання, такого, як філософія, відносини, робота, ігри чи спорт.

Кожна з опрацьованих цінностей містить 14 незмінних елементів: виховні цілі (загальні, конкретні і виховні), пропоновані теми, завдання для учня (самоосвіта), завдання для батьків, завдання для школи (вчителя), шляхи виконання, досягнення і результати, загрози, папське вчення, тексти Святого Письма, Катехизм Католицької Церкви. Останнім елементом є література до конкретного питання виховання.

У кінці книги в повному обсязі подається зібрана література для зацікавлених сторін для полегшення доступу до навчальних матеріалів.

1.2.3. Місце реалізації виховної програми

Виховання охоплює усе, середовище, в якому живе людина: будинок, школу, роботу, розваги, ЗМІ і т.д. Кожне з цих середовищ сильно впливає на нього, і створює можливість динамічної взаємодії, а ця взаємодія одночасно є вихованням.

У зв'язку з характером навчально–виховної програми, місце, в якому пропонується її реалізація це школа, натомість сфера впливу буде поширюватись на різні сфери життя і діяльності старшокласника. Школа як один з головних «вихователів» повинна організувати з іншими освітніми закладами відповідні напрями взаємодії, зберігаючи при цьому свої повноваження і відповідальність. Основним напрямком співпраці для школи повинна бути сім'я, тому що у сім'ї закладається базове виховання, і на сім'ю покладаються головні й основні права виховання.[11]

---

[11] «Безпосередніми вихователями для своїх дітей завжди на першому місці залишаються батьки». ІВАН ПАВЛО II, *Лист Gratissimam sane*..., цит., с. 380.

МЕТОДОЛОГІЯ

1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИПУЩЕННЯ

Загальним методологічним припущенням виховної програми є створення узгодженого проекту виховної роботи з молоддю середньої школи I, II і III класів. Реалізація програми здійснюється у вигляді уроків. На кожен навчальний рік передбачено приблизно 35 тем (цінностей), пронумерованих римськими цифрами. Розділи і підрозділи нумеруються арабськими цифрами. До окремих тем додається додаткова література (в тому числі документи папського вчення, професійні видання, газети, фільми).

Педагог, котрий реалізує виховну програму, може вільно вибирати тему серед запропонованих, скоротити їх або змінити, беручи до уваги можливості сприйняття учнями, пропозиції батьків та навчальні матеріали, які є у його розпорядженні. Учні можуть вносити свої пропозиції у «Виховну Програму», ідеї та інновації у відповідності до їхніх інтересів і потреб. Динамічна взаємодія між учителем і учнем має зробити виховну програму ефективним інструментом морального та інтелектуального формування, що реалізується в школі, в сім'ї та суспільстві.

Батьки учнів повинні брати активну участь у реалізації виховної програми, щоб виховний процес мав інтегральний характер. На початку шкільного року вчитель представляє батькам загальні принципи і зміст виховної програми з особливим акцентом на ті частини, які відносяться до практичної реалізації у сім'ї. В рамках обговорення окремих цінностей, виховна програма пропонує окремі завдання для кожної з груп, до яких воно адресоване: робота для учня, робота для вчителя, робота для батьків.

Завдання для учнів полягають в ознайомленні з відповідними стандартами і правилами поведінки щодо цінності, котра обговорюється. Учень намагається систематизувати і реалізувати їх у повсякденному житті. Завдання для батьків передбачають спільну реалізацію разом із дитиною виховної програми в домашніх умовах і за підтримки педагогів, що проводять таку роботу у школі. Батьки або опікуни беруть активну участь у всьому виховному процесі. Вони повинні з усією відданістю і посвятою працювати над вихованням своєї дитини.

Завдання для вчителів і вихователів розповсюджуються також на дирекцію школи, методиста, педагога, психолога, опікуна під час поїздок або канікул, тобто всіх тих, хто має приготувати, запропонувати і втілити виховну програму протягом трирічного перебування учнів у старших класах.

2. ЄДНІСТЬ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ

При обговоренні наступних цінностей, можна запропонувати одну або декілька тем для реалізації у формі уроків. Кожна тема підкреслює норми[12], які підтверджують розпізнану цінність або цінності, їх прийняття, тобто визнання як властивих собі та їх практичне застосування. Процедура є нормативною й авторитетною, а її джерелом є позитивний законодавець чи закон природи, котрий людина вважає за основу її індивідуального та соціального життя.

Без застосування цих правил важко уявити будь–яке співіснування і взаємодію людського виду. Брак використання загальноприйнятих норм призводить до патології у поведінці, до виникнення негативних субкультур, соціальної боротьби, а іноді і збройних конфліктів. В організованому суспільстві джерелом норм є законодавчий орган, який поважаючи природний закон, своїми повноваженнями встановлює норми (Конституція, цивільне право) і зобов'язує дотримуватись їх.

До норм, які виходять із цінностей, треба підібрати відповідні правила поведінки[13], завдяки яким дії людини – формальні (внутрішні) та матеріальні (зовнішні) – отримують ієрархію цінностей, підлягають моральній оцінці, а також ефективно функціонують. У процесі виховання людина вивчає правила, приймає їх як свої власні і виконує. Чим більше таких правил буде функціонувати, тим вищий рівень культури презентуватиме суспільство, тим легше буде для всіх жити і працювати. Буде також розширюватися сфера безпеки, а норма верховенства права буде широко використовуватися.

Як норми так і правила поведінки (дії), переплітаються і доповнюють одне одного в процесі реалізації відповідних цінностей. Цінності, норми і правила поведінки, утворюють компактну, внутрішньо несуперечливу систему.

---

[12] «Теза, яка має сенс являється правом, що керує певними процесами; основа, на котру посилаються, правило. (…). Норми поведінки, що кимось визнаються як обов'язкові». Слово *Принцип*, в: *Słownik języka polskiego [Словник польської мови]*, т. 3, під ред. М. Шимчак, Варшава 1981, с. 995. Пор.: «Моральна норма, етична норма, загальне правило поведінки, що діє в суспільстві – у відносинах між людьми. Моральна норма може мати загальнолюдський характер (…) вона також може бути нормою, що є обов'язковою тільки в цьому суспільстві (…). Моральні норми, а також правові норми, це приклади аксіологічних норм, і їх обґрунтовують за допомогою відповідних оцінок». Слово *Моральна норма* в: В. Оконь, *Nowy słownik pedagogiczny [Новий педагогічний словник]*, Варшава 2001, с. 264–265.

[13] «Встановлений, загальноприйнятий принцип, правило, рецепт, приклад; в етиці: принцип поведінки, директива, котра визначає обов'язок конкретної поведінки в даній ситуації, з посиланням на відповідні оцінки і моральні цінності». Слово Норма, в: *Słownik języka...* [Словник ….], т. 2, Варшава 1979, с. 389–390.

3. МЕТА ВИХОВАННЯ

Для того, щоб досягти бажаного ефекту, при здійсненні виховного процесу повинні бути чітко визначені цілі видів діяльності, які ми проводимо. У виховному процесі, що реалізується на конкретних принципах, відбувається взаємний обмін ідеями та цінностями. Молода людина, що виховувалась батьками, у школі вчителем, у навколишньому середовищі – повинна відкривати, вивчати і застосовувати людські цінності; повинна знати, хто вона і чого хоче досягнути.

3.1 Виховання цінностям

У виховному процесі, який розпочато свідомо і добровільно[14], завжди є певні цілі. Мета – це досягнення необхідних результатів, спрямованість на конкретний ідеал у вихованні, яким є «добре вихована людина». Зміст освіти реалізується в сфері психічного і духовного життя людини, тому при формулюванні цілей виховання необхідно використовувати абстрактні поняття.

Ці поняття не завжди можна перевірити на практиці, в досвіді вихователя, учня і спостерігача. Перевірка може відбутися протягом довшого періоду часу. Вихована людина може мати прищеплені і прийняті ідеали, але з різних причин не показувати їх кожного дня. Велике значення можуть мати зовнішні фактори, різні види примусу. Нерідко буває так, що ідеали проявляються лише в екстремальних умовах, так як любов до своєї країни розкривається у всій повноті під час війни.

Цілі виховання постійно викликають різкі протиріччя ідеологічного та політичного характеру. Старше покоління, батьки або бабусі й дідусі, як правило, передають зміст виховання способом, котрий визнають тільки вони, без урахування психічного і соціального розвитку, який відбувається з плином часу.

Освітні цілі завжди включають деякі певні припущення філософського, ідеологічно–морального і соціально–політичного змісту. Кожна релігія виховує своїх послідовників на підставі власної традиції та змісту. Не завжди послідовники певної точки зору проявляють терпимість і релігійний плюралізм.

У свою чергу, ідеологічно–моральні основи передбачають досягнення впливу у вихованні групи людей і розвиток певної ідеології, яка

[14] У ситуації дитини, ми припускаємо, що її прийняття виховного процесу і включених в процес ідеалах, проводиться на підставі передбачуваної згоди. Діти вірять своїм батькам, спочатку потенційно, а коли підростають, визнають авторитет батьків підтверджений їхньою любов'ю.

спрямована на зміцнення і отримання влади однієї людини над іншою. Ідеологія не керується істиною чи загальним благом, а прагне створити такий моральний кодекс, який зневолює окремих людей і змушує їх служити з безмежною довірою. Так з'являються всі види субкультур, які іноді суперечать організованим громадам, суперечать фундаментальним моральним законам, агресивні в своїх діях, іноді такі, які самознищуються.

Соціальні та політичні цілі постійно змінюються, і в кожній політичній системі вони різні. Політичні партії та соціальні групи борються, щоб отримати владу, яка дозволяє правити, контролювати економічним підґрунтям, впливати на збагачення певної соціальної групи, організовувати таку структуру соціального і політичного життя, щоб за будь–яку ціну утриматись при владі.

Цілі і завдання цієї програми тісно пов'язані з цілями виховної програми школи, розробленої Міністерством освіти: «В основі навчальної програми лежить також певна філософія, але цього разу це філософія людини, тобто антропологія. Це означає, що вчителі, автори програми, виконують свою працю не лише використовуючи інформацію про те, ким є конкретні діти – учні школи і які їхні потреби. При написанні виховної програми, вчителі повинні розуміти те, ким є людина і до чого має зводитись її розвиток»[15].

В антропології, що запропонована у виховній програмі має відбуватись багатопланова співпраця всіх учасників (учнів, викладачів, сім'ї, навколишнього середовища), що працюють у межах конкретної філософії. В цьому випадку пропонується християнська філософія та антропологія.

3.2 Головна мета

Головна мета виховної програми – «…, щоб учень досяг повного особистісного розвитку і щоб це відбулося у сприятливому виховному середовищі»[16].

---

[15] МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, *O programie wychowawczym szkoły [Про шкільну програму]*, цит., с. 28.

[16] МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, *O programie wychowawczym szkoły [Про шкільну програму]*, цит., с. 31. У документі Міністерства освіти йдеться про мету як процес «досягнення повного розвитку особистості учня, в сприятливому для нього освітньому середовищі. На розуміння цієї мети впливають особисті погляди і філософія людського життя». Безсумнівно, освіта являє собою процес, розтягнутий у часі. Тут ми припускаємо, що це час за тривалістю навчання у старшій школі. Цей процес досить динамічний і розвивається через взаємопроникнення людських відносин між суб'єктами. Однак, говорячи про мету, ми повинні говорити про щось завершене, і в даному випадку – «досягнення особистого розвитку» на етапі старшої школи.

Говорячи про первинну мету, треба вказати на цінності зі збереженням їхньої ієрархії: любов, добро, справедливість, краса. Вказані цінності досягаються протягом усього життя людини – від народження до смерті. Треба дивитися на людину, беручи до уваги усі етапи її розвитку: дитинство, юність, зрілість і старість. На кожному з цих етапів людське життя має певну цінність і гідність. Треба говорити про досягнення цілей або визнаних цінностей, прийнятих і реалізованих у власному житті, на певному його етапі. У даному випадку – в підлітковому віці, віці старшокласника.

3.3. Загальні цілі

Для полегшення виховного процесу можна виділити у особистості учня декілька сфер: фізичну, емоційну, інтелектуальну, вольову і духовну. Для кожної з цих сфер визначаємо загальні цілі, а саме:

1. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК[17].
2. РОЗВИТОК, ЗДІБНІСТЬ СПИЙНЯТТЯ ТА АСОЦІАЦІЇ[18].
3. ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК[19].
4. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК[20].

---

[17] «Процес змін росту і ваги тіла, диференціювання та функцій тканин і органів тіла, рівень фізичного розвитку визначається шляхом вимірювання ваги тіла та росту, а також на основі епіфізарного окостеніння зап'ястя або мутації голосу, прорізання зубів тощо». Слово *Фізичний розвиток*, в: В. Оконь, *Новий словник…*, цит., с. 343.

[18] «Здатність, можливість досягнення очікуваних результатів у діяльності, що здійснюється в конкретних зовнішніх умовах (...) здатність, що має загальний характер (...) Загальні здібності включають в себе: спостережливість, мислення, уяву, пам'ять, увагу і ефективність моторики. Розвиток потенціалу залежить від вроджених властивостей нервової системи, впливу навчання і виховання, в тому числі від розвитку позитивної мотивації, інтересів і поглядів, а також від власної активності індивідууму». Слово *Здібність*, в: В. Оконь, *Новий словник…*, цит., с. 463.

[19] «Середовище, в якому виховується дитина, стимулює її розвиток, надаючи їй адекватні знання про емоції, забезпечуючи тренування відповідних емоційних навичок. Середовище може робити це шляхом організації її досвіду та надання їй емоційних взірців реагування, а також через вербальну комунікацію». А. Матчак, *Нарис з психології розвитку*, Варшава 2003, с. 153.

[20] Інтелектуальний розвиток опирається на властивостях розуму, використовуючи розум людина здатна пізнавати світ і мислити. У процесі інтелектуального розвитку людина накопичує знання, які потім використовує в особистих і соціальних відносинах. Мислення опирається на істині, що була виявлена інтенційною відповідністю розуму з предметом, який пізнається. Інтелектуальний розвиток здійснює адаптацію пізнавальних конструкцій (схем і операцій) до вимог середовища. Пор. Слово Інтелект, в: В. Оконь, *Новий словник…*, цит., с. 145; А. Бірх, Т. Малім, *Психологія розвитку у зарисі. Від періоду немовля до зрілості*, Варшава 1997, с. 41.

5. МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК[21].
6. РОЗВИТОК ВОЛІ[22].
7. ДУХОВНИЙ РОЗВИТО[23].
8. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК[24].

3.4. Конкретні цілі

Для кожного з цих етапів і аспектів розвитку особистості учня, можна ввести, так звані, конкретні цілі, які ґрунтуються на вміннях, навичках, ефективності, пізнанні, готовності, пошуку, інтересах і діяльності. Кожна людина є іншою, унікальною і особливою. Вона обдарована різними навичками, які, незважаючи на те, що вони іноді схожі, різняться за своїми масштабами та інтенсивністю.

Така багата особистість людини спонукає до пошуку конкретних цілей у сфері виховання з урахуванням індивідуальних потреб. Про конкретні цілі виховання також можна говорити в межах школи. Школа, окрім того, що має постійну структуру діяльності, може і повинна пристосовуватись до навколишнього середовища, в якому вона функціонує. Окремі школи мають свої особливості виховання, пов'язані з реалізацією свого покликання. Воно виникає в залежності від назви школи, її засновника і покровителя.

---

[21] «Процес поступових змін, що наступають в моральних почуттях дитини: у її ставленні до добра і зла, до своїх вчинків та їх наслідків, і до вчинків інших людей». Слово *Моральний розвиток*, в: В. Оконь, *Новий словник*…, цит., с. 343.

[22] «Воля в психології – це здатність виконувати певні дії, наміри та цілі, а також утримуватися від інших». Слово *Воля*, в: В. Оконь, *Новий словник*…, цит., с. 440.

[23] Духовний розвиток стосується духовного елементу людини, який є джерелом динамізму, і виражається в ефективності, відповідальності, самовизначенні і совісті. Всі ці якості можуть бути реалізовані в умовах повної свободи, яка шукає істину, і що у свою чергу призводить до добра. Можна сказати, що мірою духовного розвитку людини є добро, яке вона творить. Пор. І. Мрочковскі, ксьондз, *Людина і похіть. Моральні аспекти теології тіла*, Варшава 2008, с. 65. Духовний розвиток спрямований на все тісніше з'єднання з Христом. Це з'єднання називається «містичним», бо бере участь у таїнстві Христа через святі таїнства – «святі містерії», а в Ньому – у таїнстві Святої Трійці. (ККЦ 2014).

[24] Соціальний розвиток стосується змін, які приходять з віком учня, і стосуються правильних відносин з навколишнім середовищем, на основі балансу між адаптацією до спільноти, а також впливом на спільноту. В цьому випадку можна говорити про процес «соціалізації», що призводить до розуміння і застосування прийнятих способів поведінки в суспільстві. Така адаптація і в той же час активна участь у громадському житті має призвести до розвитку форм суспільного життя, для задоволення потреб та творіння культури. Пор. А. Бірх, Т. Малім, *Психологія розвитку*..., цит. с. 15 і с. 154; Слово *Суспільство*, в: В. Оконь, *Новий словник*…, цит., с. 364.

Покликання може стосуватися профілів загальної освіти, професійної підготовки, і навіть може зосередитися на конкретній спеціалізації. Міністерство освіти встановлює конкретні цілі таким чином: «Вчителі повинні вибрати конкретні цілі, які в школі є особливо важливими і є результатом аналізу діяльності школи. Школа (...) повинна зосередитись на цих обраних цілях»[25].

3.5. Виховні цілі

Виховні цілі визначають відповідні виховні завдання, тобто діяльність школи, вчителів, батьків і навколишнього середовища. Для досягнення цілей, ви повинні використовувати відповідні заходи, з урахуванням багатьох факторів, обставин, і відповідної стратегії. При реалізації виховних цілей втілюються усі знання і педагогічний досвід суб'єктів виховання. Окремі суб'єкти повинні працювати разом і доповнювати один одного, постійно шукати ідеал у вихованні, який повинен бути реалізований. Виховні цілі можуть бути досягнуті або ж ні. У разі відсутності ефективності, треба перевірити виховні завдання і повторно адаптувати їх до ситуації, яку маємо у процесі виховання, як індивідуального учня, так і колективної ситуації в учнівській групі. Міністерство освіти встановлює освітні завдання таким чином: «Завдання будуть залежати від багатьох факторів, у тому числі від виховних навичок вчителів, рис їхньої особистості, інтересів, кількості часу, який вони здатні присвятити підготовці до занять. Перш за все, завдання мають відповідати віку учнів, тобто мають бути пристосовані до рівня їхньої психічної зрілості»[26].

4. РЕАЛІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ

Освітня програма повинна здійснюватися за взаємною згодою, у процесі консультацій і у співпраці всіх суб'єктів: учнів, батьків, педагогів та установ, таких як релігійні громади (католицька церква для молоді, яка сповідує католицьку віру), громадські, скаутські, спортивні та державні організації, інші, що працюють легально у Республіці Польща.

4.1. Реалізація у школі

Готова, задокументована і затверджена виховна програма повинна бути запропонована учням певного класу в письмовій формі, а також збагачена різноплановим коментарем класного керівника. Конфронтація

---

[25] МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, *Про виховання*…, цит., с. 34.
[26] МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, *Про виховання*…, цит., с. 39.

пропозиції виховної програми з реальністю має передбачити можливості школи, можливості і здібностей учнів, терміни, психологічний стан всіх учасників, а також матеріальні ресурси, що є у їхньому розпорядженні. Шкільне середовище має свій унікальний характер, атмосферу і свою структуру. Ви також можете зробити відгуки про цю школу: «Ця школа має добрий рівень виховання, а інша має проблеми з вихованням учнів». Після завершення процесу виховання у школі, випускники школи формулюють відповідний висновок, який часто ототожнюється з цінностями, які функціонували у школі, згадують про шкільне навчання з ностальгією, виявляють почуття поваги до педагогів і вчителів.

4.2. Реалізація виховної програми у класі

Основним місцем впливу і реалізації виховної програми є клас, група учнів того ж віку і розвитку, які організовані у групи за інтересами і діяльності. Команда, якою є клас, має завдання спільного моральнного формування особистостей, здобуття знань з окремих предметів та формування навичок, необхідних для життя людини. Як і в будь–якій соціальній групі, в команді класу панують різні товариські відносини, що характеризуються динамізмом, емоціями, взаємним впливом, реалізацією спільних завдань, працею, інтелектуальним зусиллям, включно з відпочинком і веселощами. Всі ці елементи мають виховний характер та визначають середовище, в якому протікає процес виховання. Педагог піклується про атмосферу у класі, а використовуючи знання та авторитет – керує всією командою, беручи до уваги індивідуальні особливості кожного з учнів.

4.2.1. Групи учнів за інтересами і діяльністю

На початку навчального року учні в класі діляться на різні групи за інтересами і видами діяльності. Кожна група повинна виявляти цікавість до теми (цінності), і по–своєму спільно її підготовити, реалізовувати, впроваджувати, обговорювати, навіть, інсценізувати і зняти на камеру. Передбачається повна свобода у виборі інтересів і діяльності. Однак, вони повинні брати до уваги перспективу вибору майбутнього університету і напрямку навчання. Виховна програма пропонує деякі з можливих груп інтересів і діяльності:

1. Дисциплінарна (рада класу) – співпраця з керівництвом та батьками, управління роботою окремих груп, координація діяльності;
2. Філософська – презентація філософського підґрунтя теми;
3. Теологічна – презентація релігійних цінностей з окремої теми;
4. Кіно–медіальна – пошук та презентація матеріалів з фільмів, радіо, що ілюструють тему, яка обговорюється (пропонується також створювати свої власні матеріали цього типу);

5. Історична – представлення історичного підґрунтя певної тематики;
6. Інформаційна – збагачення теми останніми даними (наприклад, законодавство з цього питання в різних країнах, громадська думка з цього питання, прес–релізи);
7. Літературна – літературні презентації з даної теми, а також власні презентації (пропонується співпраця з вчителем польської мови та літератури і театральною трупою);
8. Музична – збагачення уроків музичними творами;
9. Наукова – в галузі природничих і точних наук: аналіз і представлення наукових досягнень, а також історії науки з цієї теми (пропонується тісна співпраця з історичною групою);
10. Психолого–соціальна – презентація психологічних та соціальних питань, а також зміни в сприйнятті окремих питань з певної теми у процесі розвитку історії (в цьому відношенні доцільно також працювати в тісній співпраці з історичною групою), проектування та аналіз опитувань та соціологічних досліджень;
11. Спортивна і туристична – створення ігор і заходів, пов'язаних з цією темою, пропозиція і планування маршрутів походів тощо;
12. Театральна – підвищення привабливості уроків завдяки невеликим театральним постановкам (сценки, альтернативний театр), а також відповідно до власних ідей.

У залежності від інтересів, кількості учнів і матеріальних можливостей, до кожної групи можуть належати групи: одно–, дво– та багато осібні. Вихователь буде належним чином готувати і направляти окремі групи на вибір матеріалів, так щоб вони представляли свої досягнення у класі чи в школі. Вам потрібно буде співпрацювати з батьками у виборі, а також здійсненні можливої селекції матеріалу, правок і його оцінки.

4.3. Реалізація виховної програми в сім'ї

Батьки учня або опікуни отримують завдання ознайомитися з запропонованою програмою виховання, дати щодо неї свої коментарі, пропозиції та виконати необхідні поправки. Теми, що обговорюються в школі під час уроків мають бути обдуманими, обговореними та, по можливості, проведені у сім'ї.

Батьки повинні бути в постійному контакті зі школою, з усіма суб'єктами виховання, а, особливо, мають співпрацювати з класним керівником. Час від часу, для батьків, має бути проведене анонімне анкетування, тісно пов'язане зі змістом, що міститься у виховній програмі та його впровадження у життя.

ПЕРШИЙ КЛАС

Цінності відносин

Я – СУСПІЛЬСТВО

ЦІННІСТЬ І

Позитивні відносини з усіма однокласниками

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Виховання позитивного ставлення до іншої людини

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Жоден з нас не є «островом».
   – Мій друг, подруга – це друге «Я».
   – Клас приймає мене.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правилал
   – Нікому в класі не належить робити нічого поганого.
   – Ви повинні позитивно ставитися до всіх.
   – Ви повинні завжди говорити правду.
   Принципи
   – Я позитивно висловлююся про своїх друзів.
   – Я говорю правду.
   – Я співпереживаю радощам та прикрощам друзів.
   – Я намагаюся сприймати своїх друзів.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Всі учні у школі – це мої власні діти.
   – Школа є другим домом для моєї дитини.
   – Школа має право і обов’язок виховувати мою дитину.
   Принципи
   – Я радий підтримувати зв’язки з усіма друзями моєї дитини.
   – Я запрошую друзів моєї дитини додому.
   – Я дбаю про правильні відносини в моїй родині.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
   Правила
   – Всі учні та вихованці мають бути для мене однаково важливими.
   – Треба бути справедливими в своїй діяльності та оцінках.
   – Кожен учень – це дар, який треба шанувати, розвивати
     і обдаровувати любов’ю.

Принципи

– Я достеменно пізнаю особистості своїх учнів.
– Я організовую інтеграційні зустрічі для своїх учнів.
– Я беру участь у позакласних заходах: екскурсіях, походах, іграх, урочистостях.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Доцільно підкреслювати важливі події у житті учнів і викладачів, такі як іменини[27]. Можна відмітити у календарі, що висить на видному місці, усі свята у класі і разом придумати спосіб їхнього святкування. Слід уникати купівлі подарунків і спробувати зробити їх самостійно. Пам'ять про важливу подію для іншої людини, є основою для створення справжніх стосунків, а не поверхневих. До підготування святкування важливих подій необхідно залучати учнів.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Школа це вже не просто місце для учнів, де вони отримують знання, вона стає людським середовищем, співтовариським, і дружнім колективом[28]. Учень звикає до школи, хоче до неї ходити. У майбутньому він буде добре про неї згадувати. Прийняття школи і те, що в ній відбувається, є передвісником позитивних соціальних відносин у майбутньому.

10. ЗАГРОЗИ

Може виникати нездорова конкуренція серед учнів, є ризик появи патологічних груп, молодіжних субкультур або навіть нездорової конкуренції серед учнів. Може збільшитись кількість прогулів, групових прогулів. Сильна група може спричинити ізоляцію осіб слабших, які не належать до неї[29]. Відчуження від шкільної спільноти може призвести до алкоголізму та наркоманії.

---

[27] «Вільний час використовується для побудови відносин з іншими людьми, встановлення і зміцнення дружби, реалізації самовідданої солідарності, а також отримання досвіду і радості від міжособистісного братерства». ОСТРОВСЬКІ М., *Czas wolny*, в: *Encyklopedia nauczania społecznego [Вільний час, в: Енциклопедія соціального навчання]*, під ред. А. ЗВОЛІНСЬКІ, ксьондз, Радом 2003, с. с. 88; Пор. ДД 11.

[28] «Бог, котрий все оточує батьківською турботою, побажав, щоб усі люди були однією сім'єю і ставилися один до одного в дусі братерства. Всі вони створені за образом Бога, який «створив з одного ввесь рід людський, щоб він жив по всій земній поверхні, призначивши встановлені часи і границі їхнього оселення» (Діян 17,26), покликані до однієї і тієї ж мети, тобто до самого Бога». КДК 24.

[29] «Молодь дуже потребує дружби і сердечного тепла. Іноді ми зустрічаємо молодих людей, які, особливо у великих містах, відчувають себе дуже самотніми, а потім шукають певного відхилення від нормального способу життя, шукаючи змін. Дуже часто це є алкоголь, наркоманія, які поступово починають убивати людину, або принаймні перешкоджати її розвитку». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do młodzieży. Katechizm nie tylko dla bierzmowanych [Настоятель Польщі до молоді. Катехизм не тільки для помазаних]*, Пшибишев 2006, с. 100.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Особливо ми дізнаємося про людину спілкуючись з людьми. Необхідно, щоб молодість дозволила вам «мудрішати» через спілкування. Адже це час встановлення нових знайомств, дружби, приятельства у ширшому колі, ніж сім'я. Благословенним буде той досвід молодості, якщо поступово навчитеся фундаментальної істини про людину, правди, яка синтезує чудовий текст Конституції «Gaudium et spes»: «Людина, яка є єдиною істотою на землі, котру Бог побажав для себе, не може повністю віднайтись інакше, ніж, як через щирий дар самого себе». (КДК 6).

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 39.

Як свідчать приклади багатьох святих, давні і сучасні, навіть зараз можна створювати справжні стосунки між людьми, якщо ви любите життя і захищаєте його, якщо постійно прагнете до того, щоб кожна людина могла вважатися дитям Божим, яке приймається з любов'ю, зростання якого підтримується і охороняється законом.

ІВАН ПАВЛО II, *Bądźcie poszukiwaczami, świadkami i głosicielami prawdy Chrystusa [Будьте шукачами, свідками і провісниками істини Христової]*, Лист до молоді Риму, Ватикан, 8.09.1997, 6, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]* т. 3, Краків 2007, с. 445.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО[30]

Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного! Як я полюбив вас, так любіте і ви один одного! З того усі пізнають, що мої ви учні, коли любов взаємну будете мати. (Йн 13,34).

Пор. Мт 22,34–40; 25, 31–40; Рим 13, 9.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ[31]

1913 Участь – це добровільне і шляхетне залучення особи до суспільних справ. Необхідно, щоб усі, кожен на своєму місці, яке займає, і відповідно до тієї ролі, яку він відіграє, брали участь у розвитку загального добра. Цей обов'язок невіддільно пов'язаний з гідністю людини.

Пор. ККЦ 1702; 1829; 1914.

[30] Тут і далі переклад Біблії за о. Іваном Хоменком, Третій повний (римський) переклад Біблії українською мовою.

[31] Тут і далі часткове використання матеріалів з сайту www.catechismus.org.ua

ЛІТЕРАТУРА:

АУҐУСТИН Й., SJ, *Przewodnik po przyjaźni [Посібник по дружбі]*, Краків 2007.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Miłość na co dzień [Любов щодня]*, Варшава–Зомбкі 2001.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особа та вчинки, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 1994.
ГАЙДУК Т., SJ, *W bliskich relacjach międzyludzkich. Poznać, pokochać i naśladować Jezusa [У близьких стосунках. Знати, любити і слідувати за Ісусом]*, Краків 2006.
ҐРАБАРСКА Т., *A bliźniego swego… [А сусіда свого…]*, Сандомєж 2001.
ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież solą ziemi, światłem świata [Молодь як сіль землі, світло світу]*, Варшава 2006.
ХАЛАС К., *Młodzież jakiej nie znacie [Молодь, якої не знаєте]*, Сандомир 2007.

ЦІННІСТЬ II

Позитивні відносини з усіма людьми, котрих Ви зустрічаєте у школі: вчителі, вихователі, керівники і технічний персонал

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Культура буття

3. ВИХОВНА МЕТА
   Повага до школи

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що було б зі мною, якщо б не було школи?
   – Чому я поважаю всіх у школі?
   – Третина мого життя – це школа.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Школа – це мій «другий дім».
   – Шкільне оточення є аналогічним до сімейного оточення.
   – У школі ніхто нікому не шкодить.
   – Учитель також виховує, вказуючи на неправильну сторону моєї поведінки.
   Принципи
   – Я намагаюся зрозуміти роль всіх співробітників в моїй школі.
   – Коли хтось допомагає мені, я із вдячністю відповідаю взаємністю.
   – Я не провокую конфліктів з вчителями, вихователями, керівництвом або технічним персоналом школи.
   – Я намагаюся зрозуміти, чому вчитель робить мені зауваження? Навіщо це потрібно?

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Гідність кожної людини є однаковою.
   – Ви повинні бути впевнені в школі вашої дитини.
   – Працівники школи моєї дитини беруть участь в її вихованні.
   Принципи
   – Я особисто знайомлюсь з персоналом, що працює в школі.
   – Я беру участь у нарадах та урочистостях, організованих школою.
   – Я слухаю і критично аналізую думку моєї дитини про персонал школи і співставляю ці думки з реальністю.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Весь персонал школи має бути залучений до виховного процесу.
– Кожен, хто працює в школі має однакову гідність.
– Учні поважають вчителя за дотримання чітких принципів у їхніх вчинках.

Принципи

– Я ділюсь зауваженнями, спостереженнями, ідеями та труднощами з персоналом школи.
– Я запрошую персонал школи до співпраці у виховному процесі.
– Я визнаю важливість і відповідальність всіх співробітників.
– Я перебуваю в постійному контакті з батьками (опікунами) учня.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організовуємо спільний захід для учнів і викладачів. Треба ретельно підібрати такий репертуар, в якому обидві групи будуть добре почуватись. Ще одна ідея, що може здійснюватися один раз на рік – це заміна ролей, учні повинні взяти на себе обов'язки всіх співробітників школи. Ми організовуємо загальний спортивний захід, театр, караоке, в якому візьмуть участь як учні, так і викладачі. Слід пізнати вчителів з іншої сторони, а не лише з дидактичної.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Наступає взаєморозуміння і симпатія між учнями і персоналом всієї школи[32]. Створюється ієрархія здорових відносин, заснованих на взаємній повазі учнів та вчителів[33]. Кожен шкільний колектив: учні, викладачі та співробітники усвідомлюють діапазон своєї компетенції та діяльності. Загальновідомою є також бажаність позитивної поведінки кожної з груп.

10. ЗАГРОЗИ

Існує небезпека нездорової конкуренції, знецінення окремих працівників школи, небезпека недостатньої компетентності в галузі професійних обов'язків. Учні можуть проявляти неповагу до авторитету вчителя у випадках, коли клас домінує над вихователем[34]. Особливо небезпечним

---

[32] «Втілення солідарності всередині кожного суспільства є цінністю лише тоді, коли його члени визнають один одного, як особистості». SRS 39.

[33] «Собор ставить сильний акцент на людину, так щоб окремі люди визнавали абсолютно кожного без винятку як самого себе, з урахуванням, насамперед, його життя, і засобів на те, щоб вести його гідно». КДК 27.

[34] Зло виникає і до людей. Якщо зробити боляче іншій людині, то це стає болем для Господа. Тому що Господь Бог створив людське суспільство так, щоб утворити єдність, жити за законом Божим, що вписаний в природу і даний, як заповіді Божі». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do młodzieży. [Настоятель Польщі до молоді. …]* цит., с. 295.

є використання з боку вчителя і співробітників школи їх власного домінуючого положення.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Створення цивілізації любові вимагає чіткої і стійкої готовності до пожертв, бажання відкривати нові можливості соціального спілкування, долаючи поділи і протилежні форми матеріалізму. На порозі третього тисячоліття це є особливою відповідальністю для сучасної молоді, з якої виростуть чоловіки і жінки завтрашнього дня. Дорогі юнаки та дівчата, дорогі друзі, будьте свідками любові Божої, сіячами надії і будівельниками миру.

ІВАН ПАВЛО II, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości, jaką Bóg ma ku nam [Ми відчули і повірили в любов Бога до нас]*, Послання Святого Отця Івана Павла II на II Всесвітній день молоді, 5.06.1999, в: *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 58.

Молода людина прагне віднайти себе, тому шукає, іноді бурхливо шукає реальні цінності і цінує тих людей, які їх навчають і живуть згідно з ними. Хто не мав у своєму житті і ніколи не згадував із вдячністю людини, священика, учителя, професора або друга, який відкрив для нас новий світ цінностей і надавав ентузіазму в його відношенні, або навіть наставляв на конкретний напрям у житті? У нашому світі, у світі прогресу, розвитку і домінуючого матеріалізму, молодь шукає підтримку в церкві, яка формує віру і розкриває горизонти християнського гуманізму.

ІВАН ПАВЛО II, *Nauczanie religii w polskiej szkole [Навчання релігії в польській школі]*, Зустріч з катехитами, вчителями і учнями, Влоцлавек, 6.06.1991, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006, с. 112.

Перед лицем оманливого впливу, якого свідками є соціальний реципієнт сьогодення, католицька школа, під керівництвом Євангелія Ісуса Христа, повинна показати молодим людям те, що є більше радості у віддаванні, ніж в отримуванні, що цінність людини полягає, скоріше, в тому ким він або вона є, а не в тому, що він або вона має. Таким чином, вони відкривають цінність простого і скромного життя.

ІВАН ПАВЛО II, *Prymat wartości duchowych w wychowaniu młodych roku 2000 [Примат духовних цінностей у вихованні молоді у 2000 році]*, 18.03.1982, в: Іван Павло II, *Папське вчення*, 1, 1982, Познань 1993, с. 388.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Учень не більший за вчителя, але, навчившись, кожний буде, як його вчитель. (Лк 6,40).

Пор. Мт 10,24; Еф 4,11.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2199 Четверта Заповідь чітко звертається до дітей, визначаючи їх відносини з батьком і матір'ю, бо ці відносини найбільш загальні. Вона також стосується і родинних зв'язків з іншими членами родини. Вона вимагає пошани, любові та подяки до дідів і предків. Врешті–решт, вона поширюється на обов'язки учнів перед вчителем, працівників перед працедавцями, підлеглих перед керівниками, громадян перед своєю Батьківщиною і перед тими, хто нею керує й управляє.

Ця заповідь передбачає й обов'язки батьків, опікунів, учителів, керівників, урядових осіб, державної влади та всіх тих, хто має владу над іншою людиною або громадою.

Пор. ККЦ 1899.

ЛІТЕРАТУРА:

Wartości – Społeczeństwo – Wychowanie. Studia z pedagogiki społecznej [Цінності – Суспільство – Освіта. Дослідження соціальної педагогіки], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1995.

ВРОНСЬКА К., *O możliwości zbudowania teorii wychowania personalistycznego Karola Wojtyły [Можливість побудови теорії особистісного виховання Кароля Войтили]*, в: *Wartości – Społeczeństwo – Wychowanie. Studia z pedagogiki społecznej [Цінності – Суспільство – Освіта. Дослідження соціальної педагогіки]*, під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1995.

ВРОНСЬКА К., *Osoba i wychowanie: wokół personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły – Jana Pawła II [Особистість і виховання: про особистісну філософію виховання Кароля Войтили – Івана Павла II]*, Краків 2000.

ДОМБРОВСКІ К., *Pasja rozwoju [Пристрасть розвитку]*, Варшава 1996.

ДОМБРОВСКІ К., *Trud istnienia [Праця існування]*, Варшава 1974.

ДОМБРОВСКІ К., *Zdrowie psychiczne a wartości ludzkie [Психічне здоров'я і людські цінності]*, Варшава 1974.

ІВАН ПАВЛО II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich. Do uczestników europejskiego sympozjum na temat: „Wyzwania edukacji" [Виховання молодого покоління – завдання для всіх. Учасники Європейського симпозіуму на тему «Проблеми освіти»]*, 3 VII 2004, „L'Osservatore Romano" 2004, № 11–12.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення *Catechesi tradende*, Рим1979.

КАЗЬМЄРЧАК П., *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II [Особистісна концепція освіти в вченні Івана Павла II]*, Краків 2003.

УРБАНСЬКІ С., *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978–1999) [Виховання в вченні Івана Павла II (1978–1999)]*, Варшава 2000.

ЦІННІСТЬ III

Позитивне ставлення по відношенню до друзів, подружок у школі і поза школою

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння працювати в колективі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Уміння будувати хороші і міцні дружні стосунки.

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що дає мені правдива шкільна дружба?
   – Як будувати шкільну дружбу?
   – Самотня людина, і людина в оточенні друзів.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Інша людина – це друге «Я».
   – Я роблю іншим те, що я вважаю добром.
   – Я уникаю ізоляції.
   Принципи
   – Я розвиваю хороші дружні шкільні відносини.
   – Я уникаю злості в стосунку до друзів.
   – Я звертаю увагу моїм друзям на симптоми самотності.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Дружба моєї дитини важлива і значна.
   – Друг моєї дитини це мій друг.
   – Дружба соціалізує мою дитину.
   Принципи
   – Я ставлюся до друзів моєї дитини як до своїх дітей.
   – Я спостерігаю, аналізую і оцінюю дружбу моїх дітей у школі і за її межами.
   – Я підказую дитині, як сформувати гарну дружбу.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
   Правила
   – Соціальне життя базую на відносинах між людьми.
   – Шкільне життя використовується для створення гарної й міцної дружби.

– Організоване суспільство має багато стосунків, характерних для дружби.

Принципи

– Я наводжу приклади хорошої і плідної людської дружби у житті й літературі.
– Я спостерігаю, аналізую і оцінюю дружбу учнів.
– Я навчаю певних рівнів розвитку хорошої дружби.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми шукаємо і аналізуємо відомі тексти взірців культури – фільми, книги, картини – позитивні приклади гарної, міцної і здатної до самопожертви дружби (*Володар кілець, Каміння на шанець, Пір'я, Колумбійці рік 20, тощо*).

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Переважна більшість учнів проявляє взаємну симпатію і будує хороші приятельські стосунки[35]. Учні не залишаються байдужими до потреб колег, допомагають, коли один з них потребує цієї допомоги. Внутрішня впевненість, що вони можуть розраховувати на когось, впливає на їх особистість і допомагає не боятися долати труднощі життя.

10. ЗАГРОЗИ

Можуть виникати патологічні шкільні і позашкільні групи, злочинні угруповання. Можуть з'являтися знайомства, що ведуть до патології: паління, зловживання алкоголем, приймання наркотиків. Учні мають пасивне ставлення до колег, які потребують допомоги.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У майбутньому, іноді вам доведеться взаємодіяти з іншими людьми і змагатися з ними. Ви будете стикатися з проблемними ситуаціями, що роблять життя схожим на матч, який має бути, безумовно, чесним; матч, в якому важливу роль відіграє розумне використання своїх сил, чіткий визначений погляд на загальний соціальний контекст, який є частиною цього контексту; здатність адаптувати свій темп розвитку до інших, а також має значення лояльне, благородне ставлення до конкуренції.

ІВАН ПАВЛО II, *Niechaj wasze życie będzie hymnem radości [Нехай ваше життя буде гімном радості]*, Промова до учнів шкіл Риму і Лаціо, 1.03.1980, в: *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ II*, 1, 1980, Варшава 1985, с. 205.

---

[35] «Тому любов до Бога і ближнього є першою і найбільшою заповіддю. Святе Письмо вчить нас, і що не можна відокремити любов до ближнього: всі інші заповіді, підсумовуються в цьому реченні: люби ближнього твого, як самого себе! (...) Тому любов це виконання закону (Рим 13,9 н., 1 Й 4,20). Це, у свою чергу, вважається вкрай важливим для людей, які все більше залежать один від одного, всього світу, який об'єднує все більше». КДК 24.

Будьте свідками Христа, особливо серед своїх однолітків. Воскреслий кличе вас, щоб ви уклали з ним завіт і один з одним, аби надати змісту більш справедливої форми, вільної і християнської. Будьте творцями завіту у відносинах з іншими молодими людьми, в сімейному житті, у своїх громадах, школах і університетах, на робочих місцях, у центрах спорту і розваг. Несіть надію і комфорт, де панують відмови і страждання. Нехай кожен з вас буде готовий до доброти і допомоги тим, хто хоче стати ближче до віри і Церкви.

ІВАН ПАВЛО II, *Bądźcie poszukiwaczami, świadkami i głosicielami prawdy Chrystusa [Будьте шукачами, свідками і провісниками істини Христової]*, Лист до молоді Риму, 8.09.1997, 9, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 446.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як я вас полюбив! Ніхто неспроможний любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає. Коли ви робите все, що я вам заповідаю, то ви – друзі мої. Тож слугами вже не називатиму вас: слуга не відає, що його пан робить. Називаю вас друзями, бо все я вам об'явив, що чув від Отця мого.

(Йн 15,12–16).

Пор. Мт 22,34–40; 25,31–40; Йн 13,31–35; 15,1–11.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1931 Пошана до особи виявляється в прийнятті принципу: «Нехай кожен, без жодного винятку, сприймає свого ближнього як «другого самого себе», передусім звертаючи увагу на збереження його життя і на засоби, необхідні для гідного ведення того життя». Жодне законодавство само собою не зуміє усунути страху, упередження, гордості та сліпого самолюбства (егоїзму), які стають на заваді становлення правдивих братерських народів. Такі типи взаємовідносин припиняються лише завдяки любові, яка в кожній людині вбачає ближнього, брата.

Пор. ККЦ 1829; 1944.

ЛІТЕРАТУРА:

БЕРКОВІТЗ Р. С., РОМАІНЕ Д.С., *Pomocne anioły. Jak odnaleźć miłość, przebaczenie i szczęście [Корисні ангели. Як знайти любов, прощення і щастя]*, Варшава 2007.

БРАТНИ Р., *Kolumbowie. Rocznik 20 [Колумбійці. Річник 20]*, Варшава 2004.

ГЮҐО В., *Nędznicy [Знедолені]*, Варшава 1986.

КАМІНСЬКІ А., *Kamienie na szaniec [Каміння на шанець]*, Варшава 2003.

КАЧИНСЬКА Д., *Dziewczęta z „Parasola" [Дівчата з «Парасолі»]*, Варшава 1993.

МАКҐІНІС А. Л., *Sztuka przyjaźni, czyli jak zbliżyć się do ludzi, na których ci zależy [Мистецтво дружби, або як стати ближче до людей, які вам потрібні]*, Варшава 2000.
РЕМАРК Е. М., *Na zachodzie bez zmian [На Західному фронті без змін]*, Краків 2004.
ЧАПІАН М., *Bliski przyjaciel [Близький друг]*, Люблін 1993.

ЦІННІСТЬ IV

Динамічна і позитивна група у дворі багатоповерхових будинків, на подвір'ї.

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Активність у колективі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Виховання альтруїзму

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Спільне перебування і гра у групі на подвір'ї, дворі.
   – Чи знаю я всіх своїх сусідів, однолітків?
   – Час та ідеї для формування спільноти у дворі багатоповерхових будинків, на подвір'ї.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Люди, які живуть навколо мене це мої знайомі.
   – Всі діти і молоді люди в моєму будинку, на подвір'ї це мої друзі.
   – Треба організувати час так, щоб перебувати з друзями, у дворі багатоповерхових будинків, на подвір'ї.
   Принципи
   – Я зі всіма вітаюсь і підтримую короткий діалог.
   – Я нікого не виключаю з своїх друзів.
   – Я радий проводити час зі своїми друзями.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Всі діти у дворі багатоповерхових будинків та подвір'ї морально мої діти.
   – Ви повинні мати почуття відповідальності за всіх мешканців будинку, і особливо за молодих людей і дітей.
   – Треба реагувати на погану поведінку, і хвалити добру.
   Принципи
   – Я намагаюся налагодити контакт з дітьми та молоддю в моєму будинку, дворі.
   – Я допомагаю в організації спільних зустрічей, вечірок, поїздок.
   – Я спостерігаю, що відбувається у дворі багатоповерхового будинку, на подвір'ї.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Однолітки відіграють важливу роль у вихованні.
– Учитель має непрямий вплив на колектив учнів через формування їхніх відносин.
– Середовище за межами школи має великий вплив на виховання.

Принципи

– Я відвідую місце проживання моїх учнів.
– Я спостерігаю за групами учнів у різних середовищах.
– Я виконую разом із батьками спільні виховні завдання.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми пропонуємо учням конкурс з привабливими призами щодо ідеї та реалізації ініціативи власного невеликого місцевого співтовариства – у дворі багатоповерхового будинку. Це може бути виставка старих фотографій жителів будинку, можливо ідеї щодо застосування часто невикористаних загальних частин будівлі (кімната для сушіння білизни, склад) для організації місця регулярних зустрічей. Гарним місцем для зустрічей є спортивний об'єкт, дитячий майданчик, зона відпочинку, сквер, парк.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Настав час загального знайомства серед молоді, дітей, батьків і педагогів у дворі багатоповерхового будинку, в місці загального проживання[36]. Інтеграція малих місцевих громад стає можливою завдяки ініціативі молодих людей і батьків. Спільні заходи сприяють зміцненню дружніх приятельських стосунків, симпатії.

10. ЗАГРОЗИ

Можлива повна відсутність контролю над середовищем багатоповерхового будинку, двору. Існує побоювання і страх навколишніх щодо поганої поведінки молодих людей. Групи (молоді, або молодіжні групи) багатоповерхового будинку, двору перебувають під впливом агресивних і вульгарних патологічних груп[37]. Є брак часу для вмілого управління

---

[36] «Братерський діалог людей здійснюється однак не через прогрес, але глибше, в товаристві людей, яке вимагає взаємної поваги повної духовної гідності. Християнське одкровення пропонує велику допомогу в створенні спільноти людей, і в той же час приводить нас до глибшого розуміння законів соціального життя, яку Творець написав у духовній і соціальній природі людини». КДК 23

[37] «Серед молодих людей у деяких громадах процвітає наркоманія. Молоді люди використовують засоби, які жахливі за своїми наслідками і спричинюють зміни, які є невиліковними на сьогодні. У нас є двадцятирічні юнаки та дівчата, які повинні померти, бо їх організм руйнує наркотик. Застерігаємо всіх молодих людей, аби не руйнувати дар

спільною грою. Колектив дорослих є безпорадним перед обличчям агресивної поведінки молоді у багатоповерховому будинку, дворі.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Ви можете вибрати Христа як свого найбільшого майстра і вчителя. Він був звільнений від егоїстичних пристрастей, любові до моди і бажання наслідувати вчинки громадськості. Скільки ж багато молодих людей думають, що вони вільні, тому що вони не підпадають під дію авторитету батьків і вчителів, у той час вони не розуміють, що стали пасивними рабами думки певного середовища!

ІВАН ПАВЛО II, *Wybierajcie Chrystusa jako swojego Mistrza i Zbawiciela [Вибирайте Христа як свого Спасителя і Майстра]*, Аудієнція в аулі Павла VI, 13.02.1980, в: *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ II*, 1, 1980, Варшава 1985, с.153.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Дай кожному, хто тебе просить; хто бере щось твоє, не допоминайся. І як бажаєте, щоб вам чинили люди, чиніть їм і ви так само. Коли ви любите тих, що вас люблять, яка вам заслуга? Таж бо й грішники люблять тих, що їх люблять. І коли чините добро тим, що вам чинять, яка вам заслуга? Та й грішники те саме чинять. І коли ви позичаєте тим, від кого маєте надію назад узяти, яка вам заслуга? Адже і грішники грішникам позичають, щоб відібрати від них рівне. Ви ж любіть ворогів ваших, добро чиніте їм, і позичайте, не чекаючи назад нічого, а велика буде ваша нагорода, й будете Всевишнього синами, бо він благий для злих і невдячних. Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний. (Лк 6,31–36).

Пор. Мт 5,40–48.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

952 «...все в них було спільне» (Діян. 4,32): «Усе, чим справжній християнин володіє, він повинен сприймати як добро, яке йому належить спільно з усіма, він повинен завжди бути готовим допомогти бідним і ближнім у потребі» Християнин є управителем благ Господніх.

Пор. ККЦ 953.

ЛІТЕРАТУРА:

ВЕРОН Е., ксьондз, *Świeccy w Kościele [Миряни у Церкві]*, Париж 1970.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Idącym w przyszłość [Для тих, хто йде до майбутнього]*, Варшава 1998.

Божий у собі. Ця звичка виробляється в колах молоді, в групах через певну цікавість, коли злі люди, які на тому наживаються, підсовують наркотики». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do młodzieży. [Настоятель Польщі до молоді. …]* цит., с. 121.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Jedna jest Polska. Wybór przemówień i kazań [Польща – одна. Промови і проповіді]*, Варшава 1989.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Ojcze Nasz. Rozważania [Отче наш. Міркування]*, Варшава 2001.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси в Блонях, Краків, 10.06.1979, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків2006, с. 1211–1215.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Christefideles laici*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення, під ред*. М. РОМАНЕК, *ксьондз*, т. І, Краків 2006, с. 351–472.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Ecclesia in Europa*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення, під ред*. М. РОМАНЕК, *ксьондз*, т. ІІ, Краків 2006, с. 627–725.
МОЛЬНАР Ф., *Chłopcy z Placu Broni [Хлопці з Площі Зброї]*, Варшава 1995.

ЦІННІСТЬ V

Друзі та добрі міжособистісні зв'язки

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Культура буття

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування почуття доброти

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Знання про всіх моїх друзів і їхня оцінка.
   – Поділ моїх друзів за відповідною ієрархією цінностей.
   – Що доброго зробили для мене мої друзі у минулому році?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Треба позитивно ставитись до ближніх.
   – Треба платити добром за добро.
   – Треба дбати про нові знайомства та добрі товариські стосунки.
   Принципи
   – Я бачу позитивні якості моїх друзів.
   – Я намагаюся зрозуміти проблеми моїх близьких.
   – Я намагаюся забути про образи.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Інша людина має ті ж достоїнства, як я.
   – Моя дитина має ті ж достоїнства, як діти інших батьків.
   – Я дбаю про щастя і успіх сусідів і друзів.
   Принципи
   – Я нав'язую дружні контакти з сусідами.
   – Я запрошую друзів у мій дім.
   – Я допомагаю охороняти будинок моїх друзів, я радий допомогти нужденним.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
   Правила
   – Слід ставитися з добротою до учнівського колективу.
   – Не слід недооцінювати виховної ролі середовища поза школою.
   – Середовище за межами школи має допомогти у виховному процесі.

Принципи

– Ретельно аналізую цінності у середовищі моїх учнів поза школою.
– Я даю приклад доброго ставлення до середовища поза школою. Я поважаю інших людей, установи та організації, які мають позитивний вплив на виховання молоді.
– Я дбаю про свою зовнішність і свій образ в середовищах, де моя дитина зазвичай перебуває.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ви можете скористатись методом активізації – «мозковий штурм» – для дрібних ініціатив, які самі учні будуть втілювати для того, щоб побудувати хорошу атмосферу в безпосередній сусідській близькості. Варто відзначити, що ми відповідаємо за тих, біля кого живемо. Слід також пам'ятати про те, щоб у свята відвідати з оплатком самотніх, літніх жителів багатоповерхівки, запрошувати їх до спільної коляди або організовувати в межах будинку збір речей першої необхідності для школи, для дітей з багатосімейних сусідських родин.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Більшість людей у вашій громаді знаються достатньо, щоб нав'язати добрі сусідські стосунки. Мешканці та сусіди не чужі один одному. Молодь розуміє, що необхідно розділити життя з іншими[38]. Немає ніякої домінуючої ворожості через різницю в освіті або статках[39].

10. ЗАГРОЗИ

З'являється нездорове суперництво між сусідами, жителями і вихованцями. Існує занепокоєння і страх перед патологічними групами, присутніх у сусідстві. Діти і молоді люди руйнують загальне благо, дику природу, нищать багатоквартирні будинки, сходові клітки, дитячі майданчики, місця відпочинку. Вивільняється агресія як форма буття і життя[40].

---

[38] «Ви не можете змарнувати свою молодість. А маєте добре проживати її в громаді. Моя частина молодості стає у спільноті великою силою. Проживайте свою молодість у громаді. Проживати молодість в громаді, означає жити в тісному контакті з ближнім. А наш ближній це шкільний товариш, і сім'я, і суспільство, і вся Нація», *Prymas Polski do młodzieży. [Настоятель Польщі до молоді…]* цит., с. 100.

[39] «Так як всі люди, наділені розумною душею і створені за образом Божим, мають однакову природу і таке ж походження, і покутувані Христом мають таке ж покликання і призначення Боже, слід вважати усіх рівними». КДК29.

[40] «Схильність до насильства носить внутрішній характер і перебуває в стані спокою в серці людини. Часто, як підсвідома тенденція впливає на мотиви її дій». Пор. С. Коллер, *Agresja [Агресія]*, в: *Encyklopedia nauczania społecznego... [Енциклопедія соціального навчання…]*, цит., с. 24.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Вас, молоді люди, які інстинктивно виражають «волю до життя» в надіях і мріях, я прошу, щоб ви ставали «пророками життя». Будьте пророками словом і ділом, повстаючи проти цивілізації егоїзму, яка часто розглядає людину як інструмент, а не як ціль, зневажаючи її гідність і почуття в ім'я матеріальної вигоди; будьте пророками, допомагаючи конкретним чином нужденним і тим, хто без вашої допомоги може піддатись спокусі через відчай. ІВАН ПАВЛО II, *Panie, do kogóż pójdziemy? Ty masz słowa życia wiecznego [Господи, до кого нам іти? Ти маєш слова життя вічного]*, Послання Святішого Отця Івана Павла II у XI Всесвітній день молоді, Ватикан, 26.11.1995, 6, в: *Młodzież nadzieją… [Молодь надія …]*, Варшава 2005, с.114.

Ваша молодість – це не тільки ваша особиста власність або власність покоління, вона належить до тієї стежки, пройденої кожною людиною у своїй подорожі життя, і в той же час є особливим благом для всіх. ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 6.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І покликав дванадцятьох і заходився їх посилати по двох, даючи їм владу над нечистими духами. І наказав їм, щоб нічого не брали на дорогу, крім палиці самої, – ні хліба, ні торбини, ані грошей у гаманець; щоб обувались у сандалі й не вдягались у дві одежі. І говорив їм: «До якого б дому ви тільки зайшли, там перебувайте, аж поки не вийдете звідти. А коли в якомусь місці вас не приймуть і не слухатимуть вас, то, виходивши звідтіль, обтрусіть порох із ваших підошов – на свідоцтво їм». Вони, вийшовши, проповідували покаяння, і виганяли численних бісів, а й намащували олією чимало хворих та оздоровлювали. (Мк 6, 7–13).

Пор. Мт 5,46–48; 22,39; 12,30; 15,12–16; Мк 6,27–36; Лк 6,35; 10,27.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1807 Справедливість є моральною чеснотою, яка полягає в постійному і твердому бажанні віддати Богові і ближньому те, що їм належить. Справедливість стосовно Бога називається «чеснотою релігійності». Стосовно людей вона вчить поважати права кожного і в стосунках між людьми встановлювати гармонію, яка сприяє рівності відносно окремих осіб і спільного добра. Справедлива людина, часто згадувана у Святому Письмі, вирізняється постійною правотою своїх думок і правотою своєї поведінки з ближнім. «Не потуратимеш убогому, але й не зважатимеш на багатого: по правді судитимеш твого ближнього» (Лев. 19,15).

Пор. ККЦ 1459, 1939, 2477, 2317, 2478, 2538.

ЛІТЕРАТУРА:

Nie jesteś wyspą w morzu ludzi [Ти не острів у морі людей], під. ред. СЄЛІЦКІ К., Варшава 2005.

ЛЕВІС Ц. С., *Opowieści z Narnii [Хроніки Нарнії]*, Познань 2004.

МАЙКА Й., ксьондз, *Filozofia społeczna [Соціальна філософія]*, Вроцлав 1982.

МАЙКА Й., ксьондз, *Katolicka Nauka społeczna [Католицьке соціальне вчення]*, Варшава 1982.

ПОКРИВКА М., ксьондз, *Osoba. Uczestnictwo. Wspólnota [Особа. Участь. Спільнота]*, Люблін 2000.

РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary [Церква. Громада віри у паломництві]*, Краків 2005.

ЦЕНЦІНІ А., *Jak dobrze jest przebywać razem [Як добре бути разом]*, Варшава 1999.

ЦІННІСТЬ VI

Цінність соціальної групи, в якій ми живемо: село, мале місто, велике місто (сукупність дворів)

1. ГОЛОВНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відповідальність за соціальне середовище

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування доброго ставлення до інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Люди навколо мене впливають на моє життя.
   – Моє оточення впливає на мою особистість.
   – Велике місто, містечко, село, в якому я живу, дають мені багато цінностей.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Прийняття місця і середовища, в якому живемо.
   – Кожен стиль і спосіб життя може бути змінений на кращий або гірший.
   – Кожен є частиною суспільства, в якому він живе.
   Принципи
   – Я пізнаю історію місця свого проживання і людей, які внесли вклад у його розвиток.
   – Я відкриваю цінності свого суспільства.
   – Я захищаю свій будинок, середовище.
   – Я не ставлюсь із зневагою до жодної із спільнот.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Не треба говорити погано про ваше середовище.
   – Місце, середовище, в якому я живу – це частина мого життя.
   – Люди, які мене оточують, вони мої брати.
   Принципи
   – Я ціную, місце та середовище, в якому живу.
   – Я дбаю про загальне благо: вигляд мого будинку, вулиці, району.
   – Я ідентифікуюсь з людьми з місця мого проживання.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Має наступити прийняття місця свого проживання, своєї праці.
– У кожному місці на землі можна досягнути правильного розвитку особи та суспільства.
– Учні, що походять з різних верств суспільства мають таку ж гідність.

Принципи

– Я пізнаю місце проживання моїх учнів, вихованців.
– Ми разом організовуємо заходи на користь місця нашого проживання.
– Я аналізую, який вплив мала, має і буде мати школа на локальне середовище.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учнів просять принести з дому предмети, пов'язані з регіоном, місцевістю, з якої вони походять. Це можуть бути сімейні реліквії, предмети, які мають свою історію або мають сентиментальне значення (фото, історична листівка, портрет предка, військова відзнака). Потім учні розповідають історії про свої пам'ятні речі і їх зв'язок з місцем, в якому вони живуть.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Ми цінуємо людей[41] і місце, де ми проживаємо. Ми прихильно ставимось до кожної людини. Поважаємо[42] своїх ближніх і далеких сусідів, ми завжди готові допомогти. Наше середовище не є «замкнутим колом», ми показуємо свою зацікавленість і готовність допомогти. Разом із співробітниками школи, вчителі, учні та батьки працюють для нашого оточення. Ми можемо спільно провести конструктивний огляд середовища.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик небажання і постійної критики свого середовища. Може появитись агресія до співмешканців або спільного блага[43]. Учням загро-

---

[41] «Солідарність допомагає нам побачити «іншого» – людину, народ чи націю – не в якості інструмента (...), а «такого як ми», як «допомогу», що ставить його в один ряд з кожним учасником «свята життя», на яке Господь Бог однаково запрошує всіх людей» СРС 40; Пор. Бут 2,18.

[42] «Повага до людської особистості. Переходячи до питання про практичні і швидші висновки, Собор ставить сильний акцент на повазі до людини, так що окремі люди абсолютно визнають кожного без виключення, так як самого себе, з урахуванням, насамперед, його життя і засобів, необхідних для гідного життя, щоб не наслідувати багатої людини, котра не проявила ніякої турботи про бідного Лазаря». КДК 27.

[43] «Соціальні зв'язки можуть створювати з одного боку, «структури добра», але також можуть бути використані для розбудови «структур зла». ІВАН ПАВЛО II, *Przemówienie*

жує нездатність адаптуватися до навколишнього середовища, труднощі у встановленні соціальних контактів, відсутність знань, відсутність зацікавленості історією свого села, міста або району.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Суспільство, в якому бракує сильного морального натхнення, яке не освітлюється світлом зверху, яке не ставиться з повагою до життя і гідності людини – не зможе створити реальних основ для оновлення життя ані протягнути руку допомоги тим, котрі часто стають жертвами егоїзму і недоліків, за які вони не відповідають.

ІВАН ПАВЛО II, *Wierzę w was [Я вірю в вас]*. Звернення до неповнолітніх, що чекають на вирок, 6.01.1980, Папське Вчення II, 1, 1980, Варшава 1985, с. 17.

Сформована моральна особистість (...) – це найбільш важливий внесок, який ви можете внести в громадське життя, в свою сім'ю, в суспільство, в професійну діяльність, а також в культурну та політичну діяльність – і, нарешті, в саму громаду Церкви, з якою ви є, або будете коли–небудь пов'язані.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 19.

Без «морального порядку» організоване співіснування є постійно під загрозою і неминучим нападом. Глибоке моральне переконання формує совість громадян, закликаючи їх до людського і братнього співіснування, взаємної поваги, взаєморозуміння та взаємної підтримки. Таким чином, місто яке б не було велике і розпорошене, матиме свою душу, і не буде називатись агломерацією одиниць, які не знають один одного, а швидше великою родиною, члени якої мають мету розуміти один одного і допомагати один одному.

ІВАН ПАВЛО II, *Rzymska wspólnota chrześcijańska w służbie niepodzielnej rzeczywistości miejskiej [Римська християнська громада в службі нероздільній міській реальності]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 100.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Та не лиш за цих молю, але і за тих, які завдяки їхньому слову увірують в мене, щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони

---

do delegacji NSZZ „Solidarność" [Звернення до делегації „Солідарність"], Рим, 15.01.1981; Пор. М. Дрождж, *Więź... [Зв'язок...]*, цит., с. 562.

були в нас об'єднані; щоб світ увірував, що ти мене послав. І славу, що ти дав мені, я дав їм, щоб вони були одно так само, як і ми одно.

(Йн 17,20–22).

Добродійства та взаємної допомоги не забувайте: такі бо жертви Богові приємні. (Євр 13,16).

Пор. Пс 133,1; J 26; Діян 2,43; 1Кор 10,16–17; Флп 1,5; Євр 13,8; 1Йн 1,5–7.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1911 Взаємна залежність між людьми зростає. Поступово вона поширюється на всю землю. Єдність людської родини, яка об'єднує особи, котрі наділені тією ж природною гідністю, становить універсальне загальне добро. Воно вимагає як організації спільноти народів, здатної «піклуватися про різні потреби людей як у галузі суспільного життя (харчування, охорона здоров'я, виховання, праця ...), так і протистояння численним особливим обставинам, які виникають то тут, то там (наприклад: матеріально підтримати в біді втікачів, допомогти переселенцям та їхнім родинам...)».

Пор. ККЦ 1882; 1932; 2444; 2448.

ЛІТЕРАТУРА:

БЕНЕДИКТ XVI, Енцикліка *Deus Caritas est* в: *Przemówienia i homilie Benedykta XVI (25–28.05.2006) [Виступи, проповіді Бенедикта XVI (25–28.05.2006)]*, під. ред. К. Войнаровська, Ченстохова 2006.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Druga kromka chleba [Друга скибка хліба]*, Варшава 2001.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Idącym w przyszłość [Для тих, хто йде до майбутнього]*, Варшава 1998.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kościół w służbie Narodu [Церква на службі нації]*, Варшава 1983.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kromka chleba [Скибка хліба]*, Варшава 2001.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Miłość na co dzień [Любов щодня]*, Варшава–Зомбкі 2001.

ІВАН ПАВЛО II, *Encyklika Ut unum sint [Енцикліка Ut unum sint]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Encykliki [Зібрання творів. Енцикліки]*, т. 1, під. ред. П. Пташнік, Краків 2006, с. 619–664.

ЛЕВАНДОВСКІ Й., ксьондз, *Naród w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego [Народ у вченні кардинала Стефана Вишинського]*, Варшава 1982.

ЦІННІСТЬ VII
Цінності суспільного життя

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування доброго ставлення до інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Два виміри життя; особистісний та соціальний.
   – Я в людській родині.
   – Вплив спільноти на мою особистість.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – В основі відносин з іншими людьми лежить доброта.
   – Інша людина має таку ж цінність, як і я.
   – Обов'язковою є ієрархія відносин: батьки, брати та сестри, кохані, родичі, сусіди, друзі, випадкові знайомі.
   Принципи
   – Я перебуваю в постійному контакті з друзями.
   – Я ділюсь своїми успіхами, невдачами та досвідом.
   – Я організовую спільний час: з сім'єю, друзям і знайомими.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Треба добре говорити про своїх близьких і родину.
   – Треба відкривати для себе цінності в інших людях.
   – Сім'я, школа моєї дитини і місце роботи мають бути для мене дружнім середовищем.
   Принципи
   – Я перебуваю в постійному контакті з родиною, друзями та колегами.
   – Я охоче організовую спільні зустрічі, вихідні та відпустки.
   – Завдяки своїй відкритості для різних середовищ, я показую дитині важливість суспільного життя.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
   Правила
   – Треба прийняти середовище, в якому ми живемо, працюємо і відпочиваємо.

– Треба підтримувати давні знайомства.
– Обов'язковим є відкрите ставлення до людей: учнів, їх батьків, друзів, знайомих

Принципи

– Я шукаю добро в своїх учнях та їхніх батьках і намагаюсь допомогти їм у житті.
– Я беру участь у вирішенні проблем своїх учнів, школи і моїх друзів.
– Я поділяю свій час з іншим, обмінююсь думками і спільно відпочиваю.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Кожен учень виконує презентацію, у якому відображені стосунки у сім'ї, з друзями і знайомими. Потім підраховується кількість відносин. Ви можете зазначити червоним кольором відносини, які обірвані або ослаблені. Пунктирними лініями зазначаються недосконалі відносини, які потребують налагодження. Слід підкреслити, що кількість відносин не свідчить про їхню інтенсивність, якість і щирість.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Більшість учнів у змозі створити і підтримувати позитивні відносини[44]. Учні відкриті для зустрічі з новими людьми, не забувають при цьому старих друзів. Вони дбають однаково про всіх близьких та друзів. Молоді люди не дозволяють близьким відчувати себе самотніми – пам'ятають про їхні річниці і підтримують регулярний контакт з ними.

10. ЗАГРОЗИ

Закріплюються негативні відносини в домашньому середовищі, школі і місці проживання. Негативне ставлення батьків до конкретних осіб переноситься на ставлення до дітей. Сімейне коло та коло друзів зменшене і закрите. Досить часто це призводить до зустрічей і обміну інформацією. Слідом іде плутанина в ієрархії відносин; випадкові знайомі домінують над родиною[45]. Відсутність контактів з іншими людьми призводить до самотності і замкнутості в собі, а це, в свою чергу, перешкоджає утворенню розвинутих суспільних зв'язків[46].

---

[44] «Людство є однією великою родиною, і тому всі люди покликані до того, щоб основну солідарність людської сім'ї прийняти в якості передумови для співіснування на землі». ІВАН ПАВЛО II, *Orędzie z okazji XX Światowego Dnia Pokoju… [Послання з нагоди XX Всесвітнього Дня Миру]*, цит., с. 600.

[45] «Подружній зв'язок є фундаментом, на якому побудований більш широкі сімейні зв'язки (...). Зв'язок закорінюється в природних узах плоті і крові, розвивається і удосконалюється воістину людським способом через створення і розвиток ще глибших і багатших зв'язків духу». ФЦ 21

[46] «Серед соціальних зв'язків, які необхідні для вдосконалення людини, деякі, наприклад, такі як сім'я та політична громада більш безпосередньо відповідають його вну-

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Практика солідарності в середині кожного суспільства становить цінність тоді, коли її члени визнають один одного як особистості. Ті, хто є більш впливовими, маючи більшу частку товарів і послуг, повинні відчувати відповідальність за слабких і бути готовими розділити з ними те, що вони мають. Слабкіші, зі свого боку, в тому ж дусі солідарності не повинні приймати чисто пасивне відношення або таке, що руйнує соціальні стосунки, але, претендуючи на свої законні права, повинні також зробити належний внесок у загальне благо. Проміжні групи не повинні егоїстично лобіювати свої інтереси, але поважати інтереси інших осіб.

ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліка Sollicitudo rei socialis*, Рим, 30.12.1987, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 361.

«Тягарі одне одного носіть», – ця коротка фраза апостола є натхненням для міжособистісної та соціальної солідарності. Солідарність – тобто, один і другий, і якщо тягар, то тягар, який несуть спільно, громадою. Отже ніколи: один проти іншого. Одні проти інших. І ніколи «тягар» не є тим, який людина несе наодинці. Без допомоги інших. Боротьба не може бути сильнішою за солідарність. Програма боротьби не може бути вищою, над програмою солідарності. Бо росте занадто важкий тягар. І розподіл навантаження зростає непропорційно. Ще гірше, коли говорять «боротьба» – навіть з точки зору класової боротьби – це коли люди залишаються, в першу чергу, на «соціальному полі» як вороги. Як ті, котрих треба побороти. Але не ті, з ким треба дійти до згоди, з ким треба спільно обдумати, як нести тягар. ІВАН ПАВЛО II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej dla świata pracy [Проповідь під час меси відправленої для світу праці]*, Заспа 12.06.1987, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 494.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

То завершіте мою радість: думайте те саме, майте любов ту саму, будьте однодушні, згідливі. Не робіть нічого підо впливом суперечки, чи з марної слави, але вважаючи в покорі один одного за більшого від себе;

трішній природі, інші виникають від його вільної волі. Сьогодні з дня на день з різних причин поширюються взаємні зв'язки і відносини; таким чином утворюються різні товариства та установи, публічного чи приватного права. І це явище, яке називається соціалізацією, звичайно, не без загроз, однак, досить корисно впливає на зміцнення і розвиток якостей людської особистості і захисту її прав». КДК 25.

майте на увазі користь не власну, а радше інших. Плекайте ті самі думки в собі, які були й у Христі Ісусі.

(Флп 2,2–5).

Пор. Діян 4,32–36; 2, 41–47; 1 Кор 1,10–11; 5,11.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1879 Людина потребує суспільного життя. Воно для неї не є чимось випадковим, а є її природною потребою. Через обмін з іншими, взаємність у послугах та діалог зі своїми братами людина розвиває свої можливості; так вона відповідає своєму покликанню.

Пор. ККЦ 959; 1905; 1907; 2404.

ЛІТЕРАТУРА:

Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II [Солідарність у вченні Івана Павла II], під ред. А. РИНІО, Люблін 2005.

АРОНСОН Е., *Człowiek istota społeczna [Людина це істота соціальна]*, Варшава 2005.

ВОЙЦІШКЕ Б., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej [Людина серед людей. Нариси соціальної психології]*, Варшава 2002.

ҐАЛАРОВІЧ Й., *Człowiek jest osobą, Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły [Людина є особою. Основи філософської антропології Кароля Войтили]*, Кенти 2004.

ҐРАБКА А., *Zbuduj dojrzałą i trwałą przyjaźń. Kompendium nauki społecznej Kościoła [Побудуй зрілу і міцну дружбу. Компендіум соціального вчення Церкви]*, Кєльце 2005.

КРОМПЄЦ М. А., ОП, *Człowiek jako osoba [Людина як особистість]*, Люблін 2005.

МАКҐІННІС А. Л., *Sztuka przyjaźni [Мистецтво дружби]*, Варшава 2001.

НАВРОТ Й., *Przyjaźń w „Etykach" Arystotelesa, w pismach mądrościowych Septuaginty oraz w Nowym Testamencie [Дружба в «Етиці» Арістотеля, в листах мудрості Септуагінти і Нового Завіту]*, Серія: „Теологічні науки" № 4.

НЕССІА Л., *Zamiast telewizji [Замість телебачення]*, Сандомєж 2004.

СУЯК Е., *ABC Psychologii komunikacji [Підстави психології спілкування]*, Краків 2006.

ЦІННІСТЬ VIII

Цінність інформації, переданої по радіо

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність збирати та перевіряти інформацію

3. ВИХОВНА МЕТА
   Сортування і відбір радіоінформації

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Радіоінформація розширює знання про світ.
   – Види радіопередач.
   – Радіо – словесні і музичні трансляції.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Треба слухати радіо із усвідомленням того, про що говорять і яку музику транслює радіостанція.
   – Треба застосовувати критерій достовірності щодо змісту, який транслюється.
   – Через радіо встановлюються відносини з іншими людьми.
   Принципи
   – Я вибираю конкретні і відповідні радіопередачі: програми, новини і музику.
   – Я підтримую контакт з конкретною радіостанцією.
   – Я уникаю потоків непотрібної інформації і музики.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Інформація по радіо не завжди правдива.
   – Треба морально оцінювати радіопередачі та ступінь їхньої корисності.
   – Радіо повинно інформувати, допомагати в житті, звеселяти і передавати культурні цінності.
   Принципи
   – Я цікавлюся тим, що слухає по радіо моя дитина
   – Я застосовую селективний вибір вербальної та музичної трансляції.
   – Я ділюся з іншими отриманою інформацією і переживаннями, пов’язаними з програмами, які слухаю.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Через радіо встановлюється контакт з іншими.
– Радіо повинно виховувати.
– Школа і вчитель повинні реагувати на контент, що надається в рамках конкретних програм.

Принципи

– Ми разом з дітьми слухаємо відповідні радіопрограми.
– Я трактую радіо в якості навчально–виховної допомоги[47].
– Радіопрограми служать мені натхненням для нових методів виховання.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Користаючись шкільним радіовузлом, ми створюємо шкільну радіопрограму для відповідного класу або для всієї школи. Ми проводимо інтерв'ю за темами, що цікавлять нас, як серед учнів, так і співробітників школи. Через кілька днів, або тижнів мовлення проводимо опитування щодо діяльності нашої радіостанції. Ми аналізуємо результати і думаємо про покращення наших програм.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Ми вдумливо слухаємо радіо, аналізуємо, критично ставимось до представленої інформації та програми. Ми селекціонуємо новини, які отримуємо по радіо, принагідно порівнюємо їх з інформацією з інших джерел засобів масової інформації. Наші контакти з радіо не обмежуються лише прослуховуванням новин, радіо також створює нам умови для інтелектуальних розваг.

10. ЗАГРОЗИ

Радіо використовується для того, щоб нераціонально витратити вільний час. Без аналізу і відбору ви слухаєте все, що транслюють, не звертаючи уваги на контент[48], який передається. Ми сприймаємо отримані повідомлення без моральної оцінки і без співставлення з реальністю.

---

[47] «Крім того, ефективна підтримка повинна бути надана всім хорошим радіопередачам і телевізійним програмам, які є цінними для сімей. Особливо повинні бути підтримані католицькі програми, які закликають слухачів і глядачів взяти участь у житті церкви та надають їм релігійні істини. У разі необхідності, треба спеціально створити католицькі радіостанції, турбуючись про те, щоб їхні програми характеризувались відповідним рівнем змісту і ефективності впливу». КДК14.

[48] «Дуже легко зробити неправильний вибір, тому що зло проникає іноді під виглядом добра. Тому необхідно, щоб Ви вміли вибрати добро». Й. Й. Глемп, кард., P*rymas Polski do młodzieży. [Настоятель Польщі до молоді. …]* цит., с. 160.

Ми витрачаємо занадто багато дорогоцінного часу на даремні програми, ненацілені на виокремлення найважливішого змісту в інформаційному хаосі. Радіо використовується головним чином в комерційних цілях і заважає нам вести рефлексійний спосіб життя[49].

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У сучасному світі основним чинником формування громадської думки є різні засоби масової інформації: преса, кіно, радіо і телебачення. Таким чином, усі, хто ними користуються, беруть на себе величезну відповідальність. Ці засоби повинні служити людині, а отже, істині і добру – найважливішим та невід'ємним людським цінностям. Таким чином, ті, хто працює в галузі масової інформації повинні бути залучені до формування та розповсюдження думок відповідно до істини і добра.

ІВАН ПАВЛО II, *Kształtowanie opinii publicznej [Формування суспільної думки]*, Послання Іоанна Павла II на XX Всесвітній день засобів масової інформації, 24.01.1986, 5, в: Іван Павло II, *Orędzia Papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej 1967–2002 [Послання Папи на Всесвітні дні засобів масової інформації 1967–2002]*, Ченстохова 2002, с. 144.

Якщо радіо – і телеповідомлення не сприяють зростанню і розвитку особистості, і перш за все в межах сім'ї, вони втрачають своє значення і право на існування. І якщо говорити про зростання, я не маю на увазі тільки релігійне зростання, а й, зокрема, зростання людське та культурне, вважаючи, що те, що є справді людським, вже є християнським.

ІВАН ПАВЛО II, *Człowiek nie powinien być uzależniony od środków technicznych [Людина не повинна залежати від технічних засобів]*, 17.04.1982, в: Іван Павло II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 536.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Що вам кажу в темноті, кажіть те при світлі; і що ви чуєте на вухо, голосіть з покрівель. (Мт 10,27–28).

Хто має вуха слухати, хай слухає! (Мк 4,23).

Пор. Лк 8,17; 12,2–9; 1Пт 3,14.

---

[49] «Кожен зміст інформативного характеру конструюється таким чином, щоб одержувач міг зрозуміти і прийняти його. Так що, якщо трапиться так, що інформація дійшла до одержувача і певним чином була видозмінена, наприклад, шляхом фальсифікації правди, то появляється загроза для розвитку не тільки конкретної особистості, але і для повноцінного розвитку всього суспільства». А. Зволіньскі, ксьондз, *Środki społecznego przekazu... [Засоби масової інформації]*, цит., с. 507; Пор. ІВАН ПАВЛО II, *Do dziennikarzy zagranicznych. Informacja – odpowiedzialna wolność [До іноземних журналістів. Інформація – відповідальна свобода]*, „L'Osservatore Romano" 1981 № 2.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2496 Засоби соціальної комунікації (особливо засоби масової інформації) можуть породити деяку пасивність користувачів, роблячи їх малочутливими до того, що вони слухають і бачать. Користувачі повинні виробити в собі поміркованість і розважливість щодо засобів масової інформації. Вони повинні формувати в собі ясне і чесне сумління, щоб легше протистояти негідним впливам.

Пор. ККЦ 2497.

ЛІТЕРАТУРА:

COMMUNIO ET PROGRESSIO, Пастирська Інструкція Папської Ради з Засобів Масової Комунікації, Рим 1971.

II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Inter mirifica*. Указ про засоби суспільної передачі думки, в: II Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 1967.

Mass media [Засоби масової інформації], опрац. Й. ЯНЄЦ, Лодзь 2004.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kościół i media [Церква і ЗМІ]*, Варшава 2002.

ЗАСЕМПА Т., *Media, człowiek, społeczeństwo. Doświadczenia europejsko–amerykańskie [Засоби масової інформації, людина, суспільство. Європейсько–американський досвід]*, Ченстохова 2000.

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Słowo w relacjach społecznych [Слово в суспільних відносинах]*, Краків 2003.

ІВАН ПАВЛО II, *Aetatis novae*. Пастирська інструкція про суспільну передачу інформації від 22.02.1992, „L'Osservatore Romano", 1992, № 6 (13).

ЛЕПА А., єп., *Funkcja logosfery w wychowaniu do mediów [Функція логосфери у вихованні ЗМІ]*, Лодзь 2003.

ЛЕПА А., єп., *Pedagogika mass mediów [Педагогіка ЗМІ]*, Лодзь 1998.

ПАВЛО VI, Енцикліка *Populorum progressio*, Рим 1967.

ЦІННІСТЬ IX

Цінність інформації, переданої по телебаченню

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення культурної спадщини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відповідне сприйняття кінотворчості

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Фільм як віртуальна реальність.
   – Жанри фільмів і цінності у фільмах.
   – Персонажі фільму, негативні і позитивні.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Віртуальна реальність, фільм є продуктом людського розуму представлених за допомогою технічних засобів.
   – Слід критично дивитися фільми і телешоу.
   – Слід наперед визначити, скільки часу ви витрачаєте на телебачення, наприклад, кіно, театр і т.д.
   Принципи
   – Я шукаю правдиву інформацію, досвід і моральні цінності у певних жанрах кіно.
   – Я не витрачаю занадто багато часу перед телевізором.
   – У мене є улюблені програми і жанри фільмів.
   – Я уникаю ставлення до телебачення в якості засобу для того, щоб «вбити час», зі шкодою для інших занять.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Телебачення є «вікном у світ», але це віртуальний світ.
   – Я критично ставлюсь до фільмів і телебачення.
   – Телевізор не замінить реальності і правди в сімейному житті.
   Принципи
   – Я цікавлюсь, як довго і які програми дивиться моя дитина.
   – Я свідомо вибираю типи фільмів і програм, які сприятимуть розвитку моєї дитини.
   – Я звертаю увагу на моральний зміст, що передається в кіно.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Телебачення, фільми є потужними засобами впливу на особистість.
– Кіно, телебачення, фільми, несуть цінності, але в той же час можуть їх нищити.
– Кіно і його контент належать до сучасної культури.

Принципи

– Цінності або їх відсутність у фільмі я коментую разом з учнями.
– Я використовую фільм в освіті і формах виховання.
– Мені відомо, що кіноіндустрія не повинна замінювати реальність, а збагачувати її.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Окремі групи діяльності – фільмова і театральна – знімають коротке відео на камеру за обраною класом темою. Проводиться аналіз фільму, з зазначенням багатьох аспектів цього виду творчості та художніх і моральних цінностей[50].

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні мають критичний погляд на реальність у фільмі. Виділяють різні види фільмів. Відео та передача інформації за допомогою зображень не замінює справжню реальність, котру відчуваєш і переживаєш особисто. Фільм розширює знання і надає необхідну інформацію[51].

10. ЗАГРОЗИ

Може виникнути плутанина між реальною та віртуальною реальностями. Учні дивляться «все» без критичного ставлення до змісту. Нам часто доводиться мати справу з невідповідністю віку глядача до жанру та змісту зображення. Порнографія і соціальна патологія подаються у змісті[52]. Підвищується агресія у глядачів, підривається воля через навіювання зображенням[53]. Занадто багато часу витрачається на перегляд телебачення або фільмів.

---

[50] «Робота для любові Бога є участю людини не лише у створенні, але і в спокуті». ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, Варшава 2001, с. 66.

[51] «Телебачення на службі Євангелії безмірно розширює сферу можливості прослуховування Слова Божого і несе звістку про спасіння мільйонів людей». СДССП 1986.

[52] «ІВАН ПАВЛО II сприймає телебачення як схему двох цінностей: бачить можливість збагачення і підтримання життя людини, сім'ї, соціального середовища і небезпеки, пов'язаної з поширенням неправдивих і принижуючих гідність людини цінностей, ідеалів і моделей життя». А. Зволіньскі, ксьондз, *Środki społecznego… [Засоби масового…]*, цит., с. 508.

[53] «Поява в засобах масової інформації морального зла в розповіді, описі або зображенні цілком може служити більш глибокому розумінню і відкриттю людини, показанню і виділенню піднесеності істини і добра, надання відповідних драматичних засобів

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Працівники телебачення – керівники та менеджери, продюсери і режисери, автори, репортери та журналісти, диктори і технічний персонал – всі мають надзвичайно серйозні моральні зобов'язання перед сім'ями, що становлять велику частку глядачів. У своїй професійній діяльності та особистому житті працівники телебачення повинні поважати і визнавати сім'ї як найважливіші в суспільстві спільноти життя, любові і солідарності. Визнаючи вплив засобів, в яких вони працюють, вони повинні поширювати моральні і духовні цінності, уникаючи «всього, що може завдати шкоди існуванню, стабільності, гармонії і щастю родини», тобто «порнографії або насильства, розлучення або антигромадських поглядів серед молоді».

ІВАН ПАВЛО II, *Telewizja w rodzinie: kryteria właściwego wyboru programów [Телебачення в сім'ї: критерії правильного вибору програм]*, Послання Святого Отця Івана Павла II в XXVII Всесвітній День засобів масової інформації, Ватикан, 24.01.1994, в: ІВАН ПАВЛО II, *Orędzia Papieskie na Światowe Dni Młodzieży 1967–2002 [Папські послання на Всесвітні Дні молоді 1967–2002]*, Ченстохова 2002, с. 195–196.

У зв'язку з тим, що засоби масової інформації – так як школа та навколишнє середовище – часто впливають, і то в значній мірі, на формування дітей, батьки, в якості глядачів повинні активно брати участь у помірному, критичному, пильному і раціональному використанні тих засобів, і розуміючи про вплив, який вони чинять на дітей, прищепити їм такі освітні принципи, які б дозволили «совісті спокійно і об'єктивно вказувати, які з доступних програм прийняти, а які відхилити».

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 76, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 195.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Воскреснувши ж уранці першого дня тижня, з'явився найперше Марії Магдалині, з якої вигнав був сім бісів. Вона пішла й повідомила тих, що були з ним і що сумували й плакали. Вони ж, почувши, що він живий та що вона його бачила, не йняли віри. Після цього з'явився в іншому вигляді двом з них, що були в дорозі й ішли в село. І ці, повернувшися, сповістили інших, але й їм не йняли віри. Нарешті з'явився він самим одинадцятьом, коли вони були за столом, і докоряв за їхнє невірство та твердосердя, що не повірили тим, які бачили його воскрес-

---

вираження. У той же час, щоб ці засоби не приносили душам більше шкоди, ніж користі вони повністю повинні бути підлеглі моральним принципам, особливо щодо питань, які вимагають належної поваги, або таких, які пробуджують низинні інстинкти в людині, що зазнала поранення первородним гріхом». ДРН 7.

лого з мертвих. І сказав їм: «Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню».

(Мк 16, 9–15).

Пор. Вих 20,14; 23, 1; Втор 5, 18. 23–33; Пс 96, 3; Пс 66; Мт 5,27–31; Мт 18,7–10; Мк 9,33–3; 10,5; 1 Кор 9,16–17.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2494 Інформація, передана засобами суспільної інформації, є на службі загального добра. Суспільство має право на інформацію, якщо вона опирається на принципах правди, свободи, справедливості і солідарності: «Правильне застосування цього права вимагає, щоб інформація завжди була правдивою і повною щодо свого предмета, при збереженні справедливості і любові; щодо способу передачі, щоб була чесною і відповідною, тобто щоб у процесі накопичення і поширення новин, вона повністю зберігала моральні закони, права та гідність людини.

Пор. ККЦ 2497.

ЛІТЕРАТУРА:

ГАГНЕ П., *Siła manipulacji [Сила маніпуляції]*, Варшава 1997.

ІЛОВЄЦКІ М., *Krzywe zwierciadło. O manipulacji w mediach [Криве дзеркало. Маніпуляції у ЗМІ]*, Люблін 2004.

КУМОР А., *Telewizja – percepcja – wychowanie [Телебачення – сприйняття – виховання]*, Варшава 1973.

ЛЕҐУТКО П., *Jad medialny [Яд у ЗМІ]*, Краків 2005.

ЛЕПА А., єп., *Mity i obraz [Міфи і образ]*, Лодзь 2001.

НАҐОРНИ Й., ксьондз, *Dziecko wśród mediów. Wychowanie w rodzinie do korzystania ze środków społecznego przekazu [Дитина серед засобів масової інформації. Сімейне виховання шляхів використання засобів масової інформації]*, Ченстохова 2004.

НОВАКОВСКІ П., *Fast food dla mózgu, czyli telewizja i okolice [Фаст–фуд для мозку, або телебачення і околиці]*, Тихи 2002.

ФЛЕМІНҐ Е., *Telewizja w nauczaniu i wychowaniu [Телевізор у навчанні та освіті]*, Варшава 1965.

ХРАПЕК Й., єп., *Uwarunkowania recepcji programów telewizyjnych przez młodzież [Сприймання телевізійних програм молоддю]*, Люблін 1985.

ЧЕРВІНСЬКІ Й., *Telewizja wobec kultury [Телевізор щодо культури]*, Варшава 1973.

ЦІННІСТЬ X

Цінність інформації, переданої через Інтернет

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Можливість збору, поділу та перевірки інформації

3. ВИХОВНА МЕТА
   Підбір корисних знань та інформації

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Нескінченна кількість інформації, отриманої по Інтернету.
   – Істина, добро, краса, справедливість і любов в Інтернеті.
   – Можливість брати участь у формуванні культури.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Треба передавати, одержувати і відтворювати правду в Інтернеті.
   – Віртуальна реальність не є домінуючою у відносинах з іншими.
   – Інтернет – це допомога, електронний інструмент, а не самоціль.
   Принципи
   – Я правильно розподіляю час і принцип вибору тематики під час пошуку інформації, знання і розваги в Інтернеті.
   – Я борюся зі злом, що передається через Інтернет: брехнею, порнографією, агресією, інтернет–піратством.
   – Крім Інтернету я користуюсь іншими джерелами знань, розваг та інших форм спілкування: книга, журнал, кіно, театр, телефон, прямий контакт з іншою людиною.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Треба з моральної точки зору оцінювати інформацію, знання і принципи спілкування через Інтернет.
   – Інтернет є швидким засобом зв'язку, але цей процес має бути під контролем.
   – Інтернет не може замінити і не вичерпує міжлюдських відносин, відносин у сім'ї.
   Принципи
   – Я передаю дитині моральні цінності через безпосередній контакт.
   – Я маю вплив на правильний – кількісний та якісний – спосіб користування моєї дитини Інтернетом.
   – Я використовую Інтернет для навчання, отримання інформації та розваг.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа забезпечує хороший доступ до Інтернету.

– Школа і вчитель вчить належно користуватись Інтернетом.

– Інтернет відкриває широкі можливості у сфері освіти і виховання.

Принципи

– Разом з учнями я здійснюю обмін інформацією через Інтернет.

– Я оцінюю цінності змісту та моральні цінності онлайнових програм.

– Я організовую доступ до цінностей, що передаються через Інтернет.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні в групах готують «декалог» користування Інтернетом, тобто принцип розумного використання так, аби використання можливостей мережі уможливило ефективне отримання інформації, особистісний та інтелектуальний розвиток, а також зміцнення контактів з іншими людьми.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Інтернет розглядається в якості засобу для передачі інформації, знань і розваг. Дозволяє швидко і без проблем нав'язати контакт з іншою людиною[54]. Полегшує навчання та виховання. Він учить дисципліні і розширює горизонти мислення[55].

10. ЗАГРОЗИ

Інтернет забирає багато часу. Віртуальна реальність стає домінуючим і єдиним захопленням серед молодих людей. Інтернет пропонує доступ до сторінок без цінностей, з патологічним змістом. Призводить до відмови користуватись іншими засоби передачі інформації і взаємодії. Інформація з Інтернету розглядається як цінність і абсолютні знання, що не піддаються критиці і моральному засудженню[56]. Через Інтернет мож-

---

[54] «Культура це правильний шлях «існування» і «буття» людей. Людина існує завжди в межах певної культури, котра в свою чергу створює між людьми відповідні для них зв'язки, показуючи міжособистісну та соціальну природу людського існування». ІВАН ПАВЛО II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO [Заради майбутнього культури. Звернення в ЮНЕСКО]*, Париж, 2 червня 1980, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра і культура]*, Рим 1986, с. 67.

[55] «У світовій мережі існують незліченні джерела інформації, документації та навчальних матеріалів про Церкву, її історію і традиції, доктрини і участь у всіх сферах суспільного життя в усіх частинах світу. Тому немає сумнівів, що Інтернет (...) в якості важливого доповнення може допомогти як із зустріччю з Христом у суспільстві, так і в перших кроках на шляху до віри». СДССП (2002), 3.

[56] «Рішення всього комплексу питань ризиків Інтернету лежить у духовній сфері людини, яка потребує відповідної освіти, щоб добре, мудро і з користю використовувати

на скоїти багато злочинів, наприклад: мова ворожнечі, фейкові новини, порнографія, передача «вірусів», крадіжки програм і грошей з банківських рахунків за допомогою електронних адрес.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Особливо молоді люди швидко адаптуються до культури комп'ютерів і їхньої «мови», що, безумовно, є приводом для вдоволення. Проявимо довіру до молодих людей! Перевага молодих людей полягає в тому, що вони виграють у часі із розвитком нових технологій, це їм випаде завдання використовувати нові інструменти в більш інтенсивному діалозі між усіма расами і класами, котрі населяють наш «з кожним днем менший світ». Вони повинні відкрити для себе відповідні форми використання нових систем зберігання та обміну даних, так щоб вони могли сприяти зміцненню справедливості, збільшенню випадків дотримання прав людини, здоровому розвиткові всіх людей і народів, і свободи, без якої життя не може бути повністю людським.

ІВАН ПАВЛО II, *Orędzie Chrześcijańskie w erze komputerów [Християнське послання в епоху комп'ютерів]*, Послання з нагоди XXIV Всесвітнього Дня засобів масової інформації, 24. 01.1990, Ченстохова 2002, с. 174.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Всяка премудрість – від Господа, з ним же вона і повіки. В морі пісчинки, краплі дощу у вічності днини – хто порахує? Висоти небесні, земну широчінь і глибини безодні – хто дослідить? Перед усіма речами створено мудрість, і розважливий розум – від віку. Джерело мудрості – слово Боже у вишніх, а дороги її – вічні заповіді. Корінь мудрості – кому він відкрився? І наміри її потаємні – хто про них знає? Пізнання мудрості – кому об'явилося? І хто її багатющий досвід збагнув? Єдиний мудрий, вельми страшний, що возсідає на престолі своєму. Господь сам утворив її, і уздрів, і перелічив її, і розлив її над усіма ділами своїми, над усяким тілом, із щедроти своєї, та й надав її тим, які люблять його. (Сир 1, 1–10).

Пор. Лев19,4; Мудр 7, 1–28; 9,1–18; Іов28,12–28).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ:

2293 Основні наукові дослідження, а також і прикладні дослідження, є виразним доказом панування людини над створінням. Наука і техніка є цінним надбанням, якщо вони служать людині і сприяють цілісному розвиткові для добра всіх. Однак вони не можуть самі в собі визначати

інструмент у своїх руках». А. Зволіньскі, ксьондз, *Środki społecznego…[Засоби масової…]*, цит., с. 510–511.

сенс людського існування і розвитку. Наука і техніка підпорядковані людині, від якої вони беруть свій початок і розвиток; отже, у людині та її моральних цінностях, вони знаходять свою мету й свої межі.

Пор. 159; 216; 1723; 2286; 2294.

ЛІТЕРАТУРА

Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości [Інтернет та нові технології – до суспільства майбутнього], під ред. Т. ЗАСЕМПА, Р. ХМУРА, Ченстохова 2003.

Kontrola umysłu. Mówią ofiary i świadkowie elektronicznej kontroli umysłu [Котроль розуму. Розповідають жерти і свідки електронного контролю розуму], Вроцлав 2002.

ДУПРЕ Л., *Inny wymiar [Інший вимір]*, Краків 1991.

ЗАСЕМПА Т., *Media, człowiek, społeczeństwo. Doświadczenia europejsko–amerykańskie [Засоби масової інформації, людина, суспільство. Європейсько–американський досвід]*, Ченстохова 2000.

КАНТЕЛЬМІ Т., ГРІФО Л. Г., *Wirtualny umysł. Fascynująca pajęczyna Internetu [Віртуальний розум. Захоплююча павутина Інтернету]*, Краків 2003.

ЛЕПА А., єп., *Media a postawy [Засоби масової інформації та ставлення]*, Лодзь 2002.

ЛЕПА А., єп., *Świat manipulacji [Світ маніпуляції]*, Ченстохова 1997.

ЛЕПА А., єп., *Świat propagandy [Світ пропаганди]*, Ченстохова 2006.

РЕРОНЬ Т., ксьондз, *Media na usługach moralności chrześcijańskiej [Медія на службі християнської моралі]*, Вроцлав 2002.

РОБАК М., *Zarzućcie sieć. Chrześcijanie wobec wyzwań Internetu [Закиньте мережу. Виклики християн щодо Інтернету]*, Варшава 2001.

ФОЛЕЙ П., аєп., *Bóg w globalnej wiosce [Бог в глобальному селі]*, Краків 2002.

ЦІННІСТЬ XI

Цінності, що передаються у театрі

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення культурної спадщини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Культура є актуальною, живою і домінуючою в моєму житті.

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Театр є вираженням духовного та емоційного досвіду.
   – Історія театру пов'язана з історією культури.
   – Види театрального мистецтва: драми, комедії, опери, оперети, лялькове шоу, цирк, пантоміма, кабаре і т.д.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Сам театр і різноманітність його форм є носіями культури.
   – Театр вчить, грає, показує глибокі переживання.
   – Пізнання театральних героїв збагачує особистість глядача.
   Принципи
   – Зустріч з театром і його різні форми надихають мене на вираження своїх почуттів та емоцій.
   – Я намагаюся зрозуміти і прийняти цінність художньої комунікації, тобто порозуміння між актором і глядачем.
   – Я активно беру участь у театрі в якості глядача, або в якості актора: шкільний театр, вуличний, житлового комплексу.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Ви повинні разом з дитиною брати участь у театральних постановках.
   – Треба оцінити вплив театру на розвиток загальнолюдської культури і розвитку дитини.
   – Треба ділитись з дитиною моральною оцінкою змісту виступів.
   Принципи
   – Я разом з дитиною беру участь у театральних постановках і привертаю її увагу до мистецтва. У мене є певні театральні вподобання та я їх реалізую.
   – Я вибираю спектаклі, що розповідають про цінності, які я хочу прищепити своїй дитині.

– Я заохочую дитину до створення шкільного театру.
– Я беру участь в театральній діяльності, як глядач, організатор, критик.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Театр вчить, виховує і емоційно з'єднує людей в суспільстві.
– Вам потрібно підготувати учня для сприймання цінностей, представлених театром.
– У школі повинен працювати учнівський (класний) театр.

Принципи

– Я закликаю скористатись з пропозицій театру.
– Я навчаю оцінювати переглянуті п'єси за змістом (форма) і за мораллю (вплив на особистість).
– Я роблю аналіз персонажів зображених у п'єсах – професійних та шкільних.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організовуємо класні походи в театр, а потім ми аналізуємо виставу з точки зору її художніх достоїнств, з урахуванням гри акторів, декорацій, костюмів, сценічних рухів, і звертаємо увагу на зміст і показані цінності.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Театр в його різних формах вважається відмінним засобом міжособистісного спілкування, дає можливість розвитку особистих і соціальних впливів на морально добрі відносини[57]. Участь у виставах розвиває естетичну чутливість, розширення кругозору, спонукає до дій, дозволяє зрозуміти культуру і поведінку у відповідні періоди епохи.

10. ЗАГРОЗИ

Театральна реальність замінює реальні відносини. П'єси сприймаються не критично, а зміст не піддається моральній оцінці[58]. З розвитком радіо, телебачення та Інтернету театр як засіб зв'язку, відходить на другий план. Необхідні великі зусилля в організації і функціонуванні

---

[57] «Основна мета культури – вдосконалювати людське буття і давати йому необхідні засоби для розвитку індивідуального і соціального характеру». ІВАН ПАВЛО II, *W dziele kultury Bóg zawarł przymierze z człowiekiem [В культурі Бог уклав заповіт з людиною]*. Звернення до представників культури, Ріо–де–Жанейро, 1 липня 1980, (*Nell'opera della cultura Dio ha faTumo alleanza con l'uomo...*), в: ІВАН ПАВЛО II, ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ II, 2, 1980, Познань 1995, с. 16.

[58] «Крім того, подбайте, щоб шляхетні й класичні п'єси, які широко поширюють засоби масової інформації, впливали на культуру глядача і формування звичаїв» ДСП 14.

шкільних театральних гуртків, інакше це може призвести до відмови від даного виду діяльності. Недоліки транспорту, витрати, пов'язані з виходом в театр, можуть викликати небажання вчителів використовувати цю форму культурного життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Суспільству потрібні художники, так само, як воно потребує вчених і техніків, фізичних і розумових робітників, свідків віри, вчителів, батьків і матерів, які забезпечують зростання людини і розвиток суспільства за допомогою цієї високої форми мистецтва, яким є «мистецтво виховання». У широкій культурній панорамі кожної країни художники мають своє місце. Ідучи за голосом натхнення, створюють твори дійсно цінні і красиві, не тільки збагачують культурну спадщину кожного народу і всього людства, але і виконують важливу соціальну функцію заради загального блага.

ІВАН ПАВЛО II, *List do artystów [Лист до митців]*, Ватикан, 04.04.1999, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 492.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО:

Дух Господній відступив від Саула, а злий дух від Господа непокоїв його. Слуги Саулові йому сказали: «Глянь лишень, як злий дух від Бога тебе мучить. Нехай наш володар лише накаже, і твої слуги, що перед тобою, пошукають чоловіка, який вміє грати на цитрі; і як нападе на тебе злий дух від Бога, він заграє своєю рукою, і тобі стане легше». Саул звелів своїм слугам: «Пошукайте мені чоловіка, що гарно грає, й приведіте його до мене». Заговорив один з молодих людей та й каже: «Бачив я сина в Єссея вифлеємця, він уміє гарно грати, сила в нього незвичайна, звиклий до бою, розумний на слово, гарний на вроду, та й Господь з ним». І послав Саул послів до Єссея так сказати: «Пришли мені Давида, твого сина, що при вівцях». Узяв Єссей п'ять хлібів, бурдюк вина та козеня й послав усе це Саулові через Давида, свого сина. І прийшов Давид до Саула й вслуговував йому. Саул дуже полюбив його, так що він став його зброєносцем. Тому й послав Саул до Єссея й велів йому сказати: «Нехай Давид служить при мені, бо я його вподобав». І було: що найде дух від Бога на Саула, візьме Давид гусла та й заграє; от і полегшає Саулові і стане ліпше, а злий дух відійде геть від нього. (1 Сам 16, 14–23).

Пор. Бут 1–11; ІсНав 1–12; 22–24; 2 Сам; 1 Цар 1–6; 10–11; 13; Пс 51; Тов; Мт

14,3–12; Мк; Діян 1–2.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2501 Людина, «створена за образом Божим» (Бут. 1,26), виражає також правду свого зв'язку з Богом Творцем через красу своїх художніх творів. Мистецтво є властивою формою людського самовираження. Попри пошуки необхідних життєвих потреб, які притаманні усім живим створінням, це безкорисливий надмір внутрішнього багатства людини. Від таланту, даного Творцем, і від зусиль самої людини, мистецтво є формою практичної мудрості, що поєднує знання і вміння (Пор. Муд. 7, 17.), щоб мовою, доступною для зору і слуху, виразити правду про реальність. Мистецтво уподібнюється цим самим до творчої діяльності Бога настільки, наскільки воно черпає натхнення від правди і любові створінь. Так як і будь–який інший вид людської діяльності, мистецтво не має само в собі абсолютної мети, а підпорядковане остаточній меті людини й облагороджене цією метою

Пор. ККЦ 2500; 2513.

ЛІТЕРАТУРА:

Teatr edukacyjny – komunikacja bez granic [Театральна освіта – спілкування без кордонів], під ред. Г. ҐЛІНЄЦКІ, Л. МАКСИМОВІЧ, Слупськ 2001.

ДЗЄДЗІЦ А., *Teatr i edukacja [Театр і освіта]*, Познань 2004.

ІВАН ПАВЛО II, *List do artystów [Лист до митців]*, Ватикан, 04.04.1999, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 490–501.

КЄРЕСЬ Г., *Co zagraża sztuce? [Що загрожує мистецтву?]*, Люблін 2004.

КЄРЕСЬ Г., *Służyć kulturze [Служити культурі]*, Люблін 1998.

КЄРЕСЬ Г., *Spór o sztukę [Суперечка про мистецтво]*, Люблін 1996.

КУНОВСКІ С., *Potrzeba chrześcijańskiego wychowania estetycznego [Необхідність естетичного християнського виховання]*, „Ateneum Kapłańskie" 1961, т. 63, з. 315, с. 21.

СЛОНСЬКА Й., *Teatr młodzieży [Молодіжний театр]*, Варшава 1970.

ФРЕДРО Т., *Teatr, film, telewizja [Театр, кіно, телебачення]*, Варшава 1972.

ФРЕНС Й. А., *Dramat i teatr w szkole średniej [Драми і театр в середній школі]*, Варшава 1992.

ЦІННІСТЬ XII

Цінності, що передаються через фільми, кіно, відео, авторське кіно (любительська камера)

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Творче ставлення

3. ВИХОВНА МЕТА
   Уміле сприйняття образу і можливість створення образу (аматорське відео)

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Історія кіно і різноманіття видів кінотворчості.
   – Методи реалізації та відображення цінності художнього образу.
   – Вплив кінообразу на розвиток моєї особистості.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Реальність у фільмі є продуктом людської уяви і результатом людського таланту
   – Світ і люди пізнаються візуально, через образ.
   – Кінообраз і творча кінодіяльність має велику цінність, а разом з тим і велику загрозу.
   Принципи
   – Я оцінюю образ, який бачу і який створюється, з моральної точки зору.
   – Використовуючи камеру (фотоапарат), я несу відповідальність за те, що я показую іншій особі.
   – Я шукаю красу людини і красу природи у фільмах, фотографії.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Слід обговорювати реальність фільму, зі збереженням моральної дистанції та оцінки художньої цінності.
   – Знімки, зроблені за допомогою камери і фотоапарату, допомагають зберегти пам’ять про прожиті, важливі моменти в житті сім’ї, невеликої громади (домашня відеотека, фотоальбоми).
   – Треба підтримувати зацікавленість дитини фото– і відео справою.
   Принципи
   – Разом із дітьми ми продовжуємо історію родини за допомогою відео і фото.

– Я дбаю про те, щоб моя дитина розвивалася, використовуючи технічні можливості до зйомок фільму, фото.
– Я звертаю увагу дитині на те, що фільм це не лише розвага.
– Я дбаю про те, щоб у будинку було багато сімейних фотографій і пам'ятних речей. Вони показують історію розвитку сім'ї і впливають на процес інтеграції між поколіннями.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Технічні можливості для створення та передачі зображень (фотоапарати, відеокамери) – це виховні та формуючі інструменти.
– Створення образу формує його правильне розуміння.
– Школа повинна мати технічні та дидактичні можливості використання обладнання, яке реєструє зображення.

Принципи

– Я організовую конкурси фотографії та кінематографії.
– Я разом з учнями оцінюю кадри малих форм відео.
– Я активно підтримую фотогурток.
– Я разом з учнями переглядаю найпопулярніші фільми і обговорюю з ними їхнє значення: моральне, технічне, виховне та мистецьке.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учасники фотогуртка створюють відео про клас, школу або якусь подію. В реалізації фільму беруть участь учні, викладачі і батьки. Після загального перегляду ми оцінюємо, аналізуємо його художні та моральні цінності.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Кінообраз, фото є засобом для зміцнення контактів, міжособистісних відносин[59]. Створення образу допомагає зрозуміти міжлюдські відносини. Самостійна культурна ініціатива робить нас чутливими до інших людей. Кіномистецтво говорить про красу життя, його цінності, підкреслює значення навколишнього світу[60].

---

[59] «Всіма способами треба заохочувати та забезпечувати виробництво та розповсюдження фільмів, особливо для молоді, які служать гідному відпочинку, культурному та художньому розвитку. Це робиться шляхом підтримки і поєднання зусиль, ініціативи шанованих творців і дистрибуторів, нагородами для фільмів, які, на думку критиків, заслуговують похвали, а також підтримки і відвідання кінотеатрів, власниками яких є католицькі і чесні бізнесмени». ДСП 14.

[60] «Бог так створив світ, що значною мірою дав нам можливість продовжувати своє творіння до тієї міри досконалості, котру собі задумав. Хоча діла Божі самі по собі досконалі, однак щоб бути належним чином використаними, вони мають бути підготовлені до пра-

10. ЗАГРОЗИ

Створений образ не має художньої, історичної цінності, не передає морального змісту. Не використовуються нові засоби вираження для зображення реальності, краси і добра в навколишньому світі. Якщо образ лише сприймається, а не твориться, не реєструється історія сім'ї та історія свого власного життя. Надлишок образів, які сприймаються, перешкоджає їхньому адекватному сприйнятті.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людські і християнські цінності, гідні уваги і похвали, можна знайти не тільки у фільмах, які посилаються на християнську традицію, але також і в тих, які виникають в інших культурах і релігіях, що підтверджує важливість кіно як культурного обміну, який заохочує до відкритості і роздумів про чужі нашому вихованню і менталітету реалії. У цьому сенсі, кіно долає відстань і отримує гідність, яка властива культурі, і яка «є специфічним способом буття і людського життя, і породжує відносини між індивідами всередині кожної громади, описуючи міжособистісний і соціальний характер людського існування».

ІВАН ПАВЛО II, *Kino – kultury i wartości, [Кіно – культури і цінності]*, Послання Святого Отця Івана Павла II в XXVII Всесвітній День засобів масової інформації, Ватикан, 24.01.1994, в: ІВАН ПАВЛО II, *Orędzia Papieskie na Światowe Dni Młodzieży 1967–2002 [Папські послання на Всесвітньому Дні молоді 1967–2002]*, Ченстохова 2002, с. 202.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО:

Коли на небеса спогляну, твір твоїх пальців, на місяць та на зорі, що створив єси, то що той чоловік, що згадуєш про нього, або людська істота, що про неї дбаєш. (...) Поставив його володарем над творами рук твоїх, усе підбив йому під ноги. (Пс 8,4–5.7).

І ласка Господа, Бога нашого, хай буде над нами, і стверди діло рук наших; стверди його – діло рук наших! (Пс 90,17).

Тому що те, що можна відати про Бога, їм явне, бо Бог їм об'явив; невидиме ж його, після створення світу, роздумуванням над творами, стає видиме: його вічна сила і божество, так що нема їм оправдання. (Рим 1, 19–20).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2493 У сучасному суспільстві засоби соціальної комунікації відіграють важливу роль в інформуванні, розвитку культури та освіти. Ця роль зростає у зв'язку з технічним прогресом, обсягом та різноманітністю переданих новин, впливом на громадську думку.

Пор. ККЦ 2494; 2495; 2500, 2501; 2513.

вильного призначення. І тут знаходиться місце для участі людини у формуванні Божої справи». ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]* цит., с. 56–57.

ЛІТЕРАТУРА:

Bóg w telewizji [Бог по телевізору], під ред. Л. ДИЧЕВСКІ, Ченстохова 1996.

Orędzia papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej 1967–2002 [Папські повідомлення з нагоди Всесвітнього дня соціальної комунікації 1967–2002], опрац. і під ред. М. ЛІС, Ченстохова 2002, с. 94.

БАЗІН А., *Film i rzeczywistość [Кіно і реальність]*, Варшава 1963.

ДЕПТА Г., *Kultura filmowa – wychowanie filmowe [Кінокультура – кіновосвіта]*, Варшава 1979.

КОМОРОВСКА Й., *Telewizja w życiu dzieci i młodzieży [Телебачення у житті дітей та молоді]*, Варшава 1963.

ЛУЖИНСЬКА–ДОРОБОВА Й., *Społeczeństwo, kultura, film [Суспільство, культура, кіно]*, Варшава 1980.

ПАПСЬКА РАДА З МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ, *Dokumenty. Etyka w środkach społecznego przekazu [Документи. Етика в засобах масової комунікації]*, (4.06.2000); *Kościół a Internet [Церква та Інтернет]*, (22.02.2002) а також *Etyka w Internecie [Етика в Інтернеті]*, (22.02.2002).

Prasa, radio, telewizja i film w nauczaniu Kościoła. Antologia źródłowa [Преса, радіо, телебачення і кіно у вченні Церкви. Антологія джерел], під ред. К. КЛЮЗА, Варшава 2002.

РЕРОНЬ Т., ксьондз, *Media na usługach moralności chrześcijańskiej [Масмедіа на службі християнської моралі]*, Вроцлав 2002.

ТШИНАДЛОВСКІ Й., *Sztuka słowa i obrazu [Мистецтво слова і образу]*, Вроцлав 1982.

ЦІННІСТЬ XIII

Цінність релігії, яку Ви сповідуєте

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення принципів віри

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вплив релігії на поведінку в моєму життя.

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Історія релігії в світі.
   – Основи християнської релігії.
   – Католицизм у Польщі.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина – це релігійна істота.
   – Сумісність розуму з вірою, яку ми сповідуємо[61].
   – Необхідність і обов'язок проголошувати віру.
   Принципи
   – Я визнаю віру духовно і публічно.
   – Я намагаюся втілювати в життя принципи віри.
   – Я розмовляю про цінності віри.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Віра дозволяє пізнати себе і робити правильний моральний вибір у житті.
   – Треба передавати віру дітям як найбільший скарб.
   – Треба притримуватись цінностей віри в суспільному житті.
   Принципи
   – Разом з дітьми ми керуємося принципами християнської віри.
   – Ми розвиваємо віру в сім'ї, шляхом передачі релігійних знань (теологія), молитви і поклоніння (участь у літургійному житті Церкви).
   – Дотримуючись принципів віри, ми допомагаємо іншим людям оцінити її значення (місія Церкви, свідоцтво власного життя).

---

[61] ІВАН ПАВЛО II Звернення, *Енцикліка Fides et ratio*, Рим, 14.09.1998, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 823–920.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Релігія і віра відіграють необхідну і важливу виховну роль.
– Цінності віри свідчать про духовне багатство людини.
– Школа та виховання не можуть уникнути питання віри та релігії (так звана постава байдужості і «приватність» віри).

Принципи

– Я говорю з дітьми про цінності своєї віри.
– Я визнаю, що моральне життя виправдується вірою, має наслідки для нинішнього та майбутнього життя.
– Як віруючі, ми будуємо співтовариство віри між викладачами та вчителями, батьками та учнями.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організовуємо поїздки до храмів різних християнських конфесій та інших релігій. Учні готують короткі презентації на тему принципів віри і характеристики різних релігій і конфесій християнської віри.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні приймають цінності віри[62]. Вони можуть говорити про це з відкритістю, аналізують своє життя у світлі принципів віри. Релігійна активність проявляється в поглибленні знань і публічному визнанні віри.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик релігійної байдужості[63], відсутності знань і небажання брати участь у катехизації, уроках релігії, відвідуванні церкви. Віра розглядається тільки як частина культури, заснованої на звичаях. Відокремлюються сфери внутрішнього життя від соціальних контактів. Зникає культ як вираження віри; відмова від індивідуальної молитви та участі в недільній літургії (у випадку учнів інших конфесій чи релігій, помилки можуть бути аналогічними).

---

[62] «Вірні, які через хрещення включені до Церкви, дякуючи отриманому знаку мають призначення взяти участь у культі християнської релігії, і відроджені як діти Божі зобов'язані сповідувати перед людьми віру, яку вони отримали від Бога через Церкву». КК 11.

[63] «Уявіть собі світ, який видалив істинного Бога зі свого суспільного життя. Тоді отримаємо картину римського цирку, де люди билися з тваринами і вмирали, щоб розважити своєю смертю інших людей. Викреслюючи Бога матимемо картину жахливих воєн, з вирізаними жителями завойованих земель і залишеним попелом. Матимемо концтабори для знищення цілих народів, що пережило XX століття». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do młodzieży... [Настоятель Польщі до молоді…]*, цит., с. 73.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Дорогі юнаки та дівчата, сьогодні Ви мусите боротись з тонкою і водночас смертельною спокусою, щоб виключити Бога з життя, або звести віру до випадкових і формальних жестів. Церква потребує свідків, готових слідувати за Христом аж на хрест.

ІВАН ПАВЛО II, *Tylko Chrystus ukazuje drogę do pełnego szczęścia [Тільки Христос вказує шлях до повного щастя]*, Послання Святішого Отця Івана Павла II до католицької молоді Російської Федерації з нагоди XX Всесвітнього дня молоді, 26.07.2004, 2, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 218.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ось (глянь) навчав я вас заповідей і рішень, як це заповідав мені Господь, Бог мій, щоб ви виконували їх точно на землі, до якої прийдете, щоб її зайняти. Пильнуйте ж і виконуйте їх, бо це стане немов би ваша мудрість і ваш розум перед очима народів, які чутимуть про всі ці установи, щоб (вони) говорили: справді, мовляв, мудрі й розумні люди – оцей великий народ! Бо ж де є на світі такий великий народ, що мав би таких близьких до себе богів, як Господь, Бог наш, коли тільки закликаємо його? Де на світі є такий великий народ, що мав би такі справедливі установи й рішення, як увесь цей закон, що його я сьогодні даю? (Втор 4,5–8).

Пор. 1 Цар 8,10–21; Пс 145,18.

Благословен Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що у своїм великім милосерді відродив нас до живої надії через воскресіння Ісуса Христа з мертвих, до спадщини, яка не може ні зотліти, ні заплямитися, ані зів'янути, – збереженої для нас на небі, для нас, яких Божа потуга вірою зберігає на спасіння, що готове з'явитися останнього часу. Ви тим радійте, навіть якщо тепер треба трохи посумувати в різних досвідах, щоб ваша випробувана віра, куди цінніша від тлінного золота, яке вогнем очищають, була на похвалу, на славу й на честь – під час об'явлення Ісуса Христа, якого ви, не бачивши, любите, в якого, не оглядаючи, віруєте, радіючи радістю невимовною і повною величі, осягаючи ціль вашої віри – спасіння душ ваших. (1Пт 1, 3–9).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ:

28 Упродовж історії людства і до сьогодні люди різноманітними способами виражали пошуки Бога у своїх віруваннях та у своїй релігійній поведінці (у молитвах, жертвоприношеннях, богослужіннях, роздумах і т. д.). Незважаючи на двозначність, яку ці форми вираження можуть містити, вони настільки універсальні, що ми можемо назвати людину релігійною істотою: Він створив з одного весь рід людський, щоб він жив на всій землі, призначивши встановлені години і кордони їхнього

оселення, щоб вони шукали Бога, чи, може, відчують і знайдуть Його навпомацки, — хоч Він недалеко від кожного з нас. У Ньому бо живемо, рухаємося й існуємо.

Пор. ККЦ 39, 842–845, 2244, 2569.

ЛІТЕРАТУРА:

Pięć wielkich religii świata. Hinduizm, buddyzm, islam, judaizm, chrześcijaństwo [П'ять великих релігій світу. Індуїзм, буддизм, іслам, іудаїзм, християнство], під ред. А. СКАРАБЕЛ, Краків 2004.

ДАЙЧЕР Т., ксьондз, *Buddyzm w swej specyfice i odrębności wobec chrześcijaństwa [Буддизм в його специфіці та автономії щодо християнства]*, Варшава 1993.

ІВАН ПАВЛО II, *Encyklika Ut unum sint [Енцикліка Ut unum sint]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Encykliki [Енцикліка]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 2006, с.753–822.

КАСІМОВ Г., *Poszukiwanie was wyzwoli. Judaizm w dialogu z religiami świata [Пошук зробить вас вільними. Іудаїзм в діалозі з релігіями світу]*, Краків 2006.

КОНГРЕГАЦІЇ З КАТОЛИЦЬКОГО ВИХОВАННЯ, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej [Релігійний вимір виховання в католицькій школі]*, 7.04.1988, Познань 1998.

Конгрегація Доктрини Віри, Декларація *Dominus Jesus*, Познань 2006.

МАЛГЕРБЕРЕ М., *Religie ludzkości [Релігії людства]*, Краків 1997.

ОДАССО Ґ., *Biblia i religie [Біблія і релігії]*, Краків 2005.

ПОССЕНТІ В., *Religia i życie publiczne [Релігія і суспільне життя]*, Варшава 2005.

РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Istota i geneza religii [Природа і походження релігії]*, Люблін–Сандомєж 1997.

СТЕРН М., *Co to jest judaizm? Odpowiedzi na najczęściej stawiane pytania [Що таке іудаїзм? Відповіді на типові запитання]*, Краків 2003.

ЦІННІСТЬ XIV

Цінність формування парафіяльної спільноти

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Анімація діяльності в середовищі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування позашкільного колективу, в цьому випадку – релігійного, приходського

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Релігія, яку сповідують, претендує на формування активних громад.
   – Молодіжна група допомагає у формуванні особистості.
   – Парафія – це спільнота спільнот[64].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Спільнота дає почуття повноти людства.
   – Спільнота, парафія – це сприятливе середовище для розвитку особистості: дружби, симпатії, взаємодопомоги, благодійності, оборони та сповідання спільної віри, радості від буття разом.
   – Парафія – це мій витвір.
   Принципи
   – Я активний учасник парафіяльної спільноти (групи: пастирська, літургійна, оазисна, освітня, благодійна, молодіжна катехізації, паломницька та ін.)
   – Я пізнаю принципи нашої віри і сповідую її спільно з іншими особами.
   – Я присвячую час і здібності на формування мого приходу.

---

[64] «Ісус живе особливо у ваших парафіях, громадах, в яких ви живете, в асоціаціях та церковних рухах, до яких ви належите, а також в будь–яких сучасних апостольських організаціях, які знаходяться на службі нової євангелізації. Така багата різноманітність харизматів приносить користь усій Церкві і закликає кожного віруючого до того, щоб присвятив свій потенціал службі одному Господу, який є джерелом спасіння для всього людства». *Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na XII Światowy Dzień Młodzieży [Послання Святого Отця Івана Павла II в XII Всесвітній День молоді]*, Кастел Гандольфо, 15.08.1996, 5, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія Церкви]*, Варшава 2005, с. 121–122.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Парафія є одним з найдоброзичливіших середовищ для моєї дитини.
– Сповідування віри вимагає громадського виміру.
– Визнання принципів ієрархії і колегіальності у своїй вірі: церква вдома, парафіяльна церква, місцева церква, вселенська церква.

Принципи

– Я пасивно й активно підтримую діяльність парафії.
– Моя парафія – це жива спільнота віри.
– Завдяки активному приходському життю, я беру участь у пропагуванні віри в моїй родині.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Середовище прихожан, приходські групи виконують навчально–виховну функцію.
– Віра є невід'ємною частиною особистості.
– Школи повинні співпрацювати з парафією.

Принципи

– Я підтримую пряму співпрацю з парафією, готую і втілюю спільні програми: зустрічі, екскурсії, виставки, реколекції, програми туристичного відпочинку.
– Я особисто активно беру участь у парафіяльних групах (для дорослих).
– Школа, в порозумінні з батьками, уважно стежить за діяльністю молодих людей у парафіяльних групах.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні спільно з батьками, вчителями та працівниками школи беруть участь в організації реколекцій

в своїй парафії. Наприклад, вони можуть подбати про підготовку Хресної Дороги.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Відбувається співпраця між школою, батьками і парафією. Групове життя, відпочинок, вільний час організовується і здійснюється в різних релігійних групах[65]. Питання віри і її визнання є відкритим та публічним.

10. ЗАГРОЗИ

Можна відокремити область віри і віросповідання від життя у школі і від життя в парафії. Нема згоди і співпраці між пастирями та вчителями, і батьками[66]. Школа, вчителі не знають, що відбувається з їх учнями в позаурочний час. Прихід не знає, як організувати динамічні приходські групи. Питання релігії трактується як суто особиста справа, а не громадська.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У ваших парафіях, громадах і рухах будьте відкритими один до одного, щоб поглиблювалася єдність серед вас. Вона є видимим знаком присутності Христа в Церкві, незважаючи на непрозорий, товстий бар'єр, який гріх увів серед людей.

ІВАН ПАВЛО II, *Chcemy ujrzeć Chrystusa [Ми хочемо бачити Христа]*. Послання Святого Отця Івана Павла II з нагоди XIX Всесвітнього дня молоді, 22.02.2004, 5, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 178.

Підтримуйте, незважаючи на негаразди і бурі, видимість християнської громади і необхідні інститути. У кінці вашого звіту, ви розумієте необхідність «символів підтримки» (reperes), котрі добре видно, котрі полегшують утримання або віднайдення християнської ідентичності в питаннях віри і практики християнського життя. Я думаю, що катехизація, релігійні видання, святі знаки можуть сприяти цьому. У тому

---

[65] «Союзи і організації мирян, що мають завдання апостольства, мають теж інші надприродні цілі, вони повинні відповідно до свого завдання і на свій лад ретельно піклуватися і постійно готуватися до апостольського служіння. Вони часто і є звичайним шляхом до належної підготовки до апостольського служіння. У них, насправді, є умови для доктринального, духовного і практичного навчання. Їх учасники обговорюють в малих групах з товаришами і друзями методи і результати їх апостольської діяльності і співставляють свою повсякденну поведінку з Євангелієм». ДА 30.

[66] Ми знаємо, що праці Церкви, священиків, катехитів не вистачить. Адже прихід це сукупність сімей, що живуть у ньому, а тому Церква починається з сім'ї. Говорять навіть, що сім'я є домашньою церквою. Там починається життя Бога. І тому будинок і сім'я повинні мати рису святості». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do…[Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 105.

ж сенсі ви говорили про нові «мережі підтримки», зокрема християнської, які тим більше є необхідними, тому що секуляризація зайняла багато традиційних «підпорок», коли справа доходить до речей, місць і спільноти. Родина і прихід повинні продовжувати займати в цьому зв'язку особливе місце, і місце абсолютне.

ІВАН ПАВЛО II, *Potrzebna jest bardziej obecność duchowa niż technika apostolska [Більше потрібна духовна присутність, ніж апостольська техніка]*, 18.03.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, Папське Вчення V, 1, 1982, Познань 1993, с. 391.

Прихід надалі залишається місцем, з яким християни, навіть не практикуючі, мають тісні зв'язки. (...) Він повинен знову знайти покликання, яке говорить йому бути домівкою, сім'єю, братським та привітним прихистком, в якому охрещені розуміють, що вони народ Божий.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Catechesi tradendae*, 67, в: ІВАН ПАВЛО II, Звернення, т. 1, Краків 2006, с. 78.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Вони постійно перебували в апостольській науці та спільності, на ламанні хліба й молитвах. І страх напав на кожну душу: багато було чудес і знаків, що їх апостоли робили. Всі віруючі були вкупі й усе мали спільним. Вони продавали свої маєтки та достатки й роздавали їх усім, як кому чого треба було. Щодня вони однодушно перебували у храмі, ламали по домах хліб і споживали харчі з радістю і в простоті серця; хвалили Бога і втішалися любов'ю всього люду. Господь же додавав щодня (до церкви) тих, що спасалися. (Діян 2,42–47).

Пор. Мт 18, 19–20; Діян 1,12–14.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2226 Виховання у вірі батьки повинні розпочинати з раннього дитинства. Воно дається вже тоді, коли члени родини допомагають одне одному зростати у вірі через свідчення християнського життя відповідно до Євангелії. Родинна катехизація випереджає, супроводжує і збагачує інші форми навчання віри. Батьки мають завдання навчити своїх дітей молитися і відкрити їхнє покликання як дітей Божих. Парафія є євхаристійною спільнотою й осередком літургійного життя християнських родин; це найсприятливіше місце катехизацій дітей і батьків. Ви не можете молитися вдома, як у церкві, де у великій юрбі людей заклик до Бога піднімається від одного серця. Там є ще дещо більше: поєднання думок, сумісність душ, узи любові, молитви священиків.

Пор. ККЦ 845; 947; 949; 950; 2179.

ЛІТЕРАТУРА:

Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła [Катехизація дорослих в Церковній спільноті], під ред. К. МІСЯШЕК, СДБ, Варшава 2002.
Katecheza w parafii – poszukiwanie tożsamości [Катехизації серед приходу – пошук ідентичності], під ред. К. КАНТОВСКІ, ксьондз, Варшава 2005.
Katechizować dzisiaj – problemy i wyzwania [Катехізація сьогодні – питання та проблеми], під ред. Й. СТАЛА, ксьондз, Кєльце 2004.
Kościół katechizujący i katechizowany [Церква, котра катехизує і котрий катехизують], під ред. І.ДЕЦ, єп., Вроцлав 2003.
Powołanie i posłannictwo ludzi świeckich w świetle dokumentów kościelnych [Покликання і місії мирян у світлі церковних документів], під ред. Е. ВЕРОН, ксьондз, Познань 1989.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Apostolstwo laikatu w nauczaniu Jana Pawła II [Апостольство мирян у вченні Івана Павла II]*, Варшава 2000.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Laikat i apostolstwo. Zarys teologii laikatu i apostolstwa ludzi świeckich [Миряни і апостольство. Зарис богослов'я мирян і апостольства мирян]*, Париж 1973.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele [Кроки оновлення у сучасній церкві]*, Познань 1993.
ІВАН ПАВЛО II, Звернення *Christifideles laici*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Adhortacje [Умовляння]*, т. I, Краків 2006.
КУЖИДЛО Д., *Koncepcja katechezy dorosłych według współczesnych dokumentów Kościoła. Próba oceny [Концепція катехізації дорослих у сучасних документах Церкви. Спроба оцінки]*, Варшава 2003.
ФОРРЕСТ Т., *Zróbmy to! Gorliwe głoszenie misji Chrystusa [Давайте зробимо це! Ревні проповіді місії Христа]*, Ченстохова 2003.

ЦІННІСТЬ XV

Цінності у Біблії про соціальне та індивідуальне життя

1. ГОЛОВНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення принципів віри

3. ВИХОВНА МЕТА
   Погляд на Біблію як витвір Бога і людини (за мотивами)

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Співпраця між Богом і людиною в створенні Біблії.
   – Історія Вибраного Народу і розвиток його культури.
   – Вплив віри на розвиток культури суспільства.
   – Людина «Старого Завіту» і «Нового Завіту».

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Вивчення Біблії, як книги натхнення[67].
   – Історія народів формує світову історію та культуру.
   – Поняття Бога є поняттям, притаманним усім націям і культурам.
   Принципи
   – Я постійно читаю тексти зі Старого та Нового Завітів.
   – Моя віра формує моє ставлення до інших.
   – У житті я дотримуюся принципів віри.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Необхідно пізнавати біблійні тексти.

---

[67] «Церква завжди шанувала Слово Боже, як Тіло Господа, особливо в Літургії, і продовжує приймати і давати віруючим Хліб життя як зі столу слова Божого, так і Тіла Христового. Церква завжди вважала і вважає ці Писання священною традицією, правилом Верховної віри, тому що вони натхненні Богом, раз і назавжди записані і передають Слово Боже, а у висловлюваннях пророків і апостолів повторюють голос Святого Духа. Тому необхідно, щоб все вчення Церкви, як християнська релігія, сама по собі, трималося і керувалося Святим Письмом. Тому, що у священних книгах Отець, що на небесах, зустрічається люб'язно зі своїми дітьми і говорить до них. Так велика сила у слові Божому, що для Церкви воно є життєво важливою підтримкою і енергію, а для синів Церкви ствердженням віри, їжею для душі і чистим, невичерпним джерелом духовного життя. Тому прекрасно відноситься до Письма теза: «Слово Боже живе і ефективне» (Євр 4,12), що «має силу будувати та дати спадщину всім посвяченим» (Діян 20,32). КО 21.

– Через тексти Старого і Нового Завітів Бог говорить з людиною.
– Біблія є виразом Духа Божого і людського духу.

Принципи

– Я ставлюся до Біблії як до Книги Життя.
– Я ознайомлююся з Біблійною літературою.
– Я пояснюю дитині важкі для розуміння уривки із Святого Письма.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Біблія містить цінності культури і цінності віри, відкритої істини.
– Біблія має формуючу та виховну функцію.
– Біблія формує християнську культуру.

Принципи

– Я інтерпретую Біблію відповідно до вчення Церкви.
– У вихованні та формуванні особистості я використовую біблійні тексти.
– Я пропагую біблійну літературу.
– Під час уроків, я обговорюю і пояснюю культурний контекст, в якому функціонують книги Святого Письма.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні діляться на групи, кожна з яких отримує завдання підготувати оновлену версію однієї з притч у Біблії. Треба запропонувати учням висловити свої ідеї в різних формах вираження: театральні постановки, кіно, пантоміма, комікси або пісні.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Читання Святого Письма стає частиною повсякденного життя. Учень читає тексти згідно з вченням Церкви. (Він пізнає Біблію правильно і з зацікавленістю.) Зміст Біблії сприяє розвиткові людської особистості і соціальних відносин. Біблія розглядається не просто як текст для літературної та історичної цінності, але і в якості резервуара моральних принципів універсального значення. Пояснює і виправдовує віру, яку ви сповідуєте.

10. ЗАГРОЗИ

Існує брак знань про Біблію або ж знання обмежені. Помилковою є інтерпретація ролі Бога і автора. Існує ризик не визнавання авторитету Церкви і традиції в її інтерпретації. Відкидається Біблія в якості документа віри, не визнається її роль у формуванні християнської культури[68].

[68] „Ми повинні за будь–яких обставин свідчити про Христа, Його страсті, воскресіння, вознесіння на небо, Його присутність серед нас. Для цього нам потрібна покора, бо

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Християнин, за зразком Христа має пожвавлювати реальність сучасного світу і проявляти дух Євангелія кожен день, прикладом своєї активності, що можливе краще людське співіснування в справедливості, істині і повазі людської гідності.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Jubileuszowy Rok Odkupienia [Ювілейний Рік Спокути]*, Ватикан 1985, с. 439.

(…) Біблія не тільки дає нам спосіб зрозуміти таємничі відносини між Творцем і створеним світом, але і проливає світло на завдання, які людина повинна виконати для всього світу. «Праця» Бога є прикладом для людини. Вона, насправді, покликана не тільки для проживання у світі, але «будівництва», стаючи таким чином, «співпрацівником» Бога.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Dies Domini*, 10, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 454.

Крім вільного від ілюзій реалізму Святе Письмо зберігає дуже позитивний погляд на життя. Людина незмінно створена «за образом Божим» (Пор. Бут 1,26), а кожен вік має свої переваги і обов'язки.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *List do moich braci i sióstr – ludzi w podeszłym wieku [Лист до моїх братів і сестер – літніх людей]*, 6, в: . ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 520.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Кажу бо вам, що коли ви своєю праведністю не перевищите книжників та фарисеїв, не ввійдете в Царство Небесне. (...) Ви чули, що було сказано: Око за око, зуб за зуб. А я кажу вам: Не противтеся злому. Хто вдарить тебе в праву щоку, оберни до нього й другу. Хто хоче позиватися з тобою і взяти з тебе одежу, лиши йому і плащ. І хто тебе силуватиме йти милю, іди з ним дві. Дай тому, хто в тебе просить, а хто хоче позичити в тебе, не відвертайся. Ви чули, що було сказано: Люби ближнього свого й ненавидь ворога свого. А я кажу вам: Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас; таким чином станете синами Отця вашого, що на небі, який велить своєму сонцю сходити на злих і на добрих і посилає дощ на праведних і неправедних. Бо коли ви любите тих, що вас люблять, то яка вам за це нагорода? Хіба не те саме й митарі роблять? І коли ви вітаєте лише братів ваших, що надзвичайного чините?

Господь Ісус прийшов «не для того, щоб йому служили, але – послужити ...» (Мт 20:28). Таким чином, ми створюємо великий, надприродній організм, який ми називаємо Церква, народ Божий, містичне Тіло Христове. Це велика громада віруючих на чолі з Ісусом Христом, що збагачує нас своєю благодаттю». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do…[Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 65.

Хіба не те саме й погани роблять? Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий. ” (Мт 5,20; 38–48).

Пор. Вих 20,7; 13; 21,12; 24,1; Лев19,18; 24,19n; Lb 30,3; Втор 5,17–18; 7,2–5; 15,3; 20,13–18; 24,1; 25,19; Iz 16,1; Мт 5,32–38. 43–48; 18;1–4, 8; 19,6–9; Мк 10,2–12; Лк 6,27n. 31–36; 12,58n; Діян 12,21; 1 Кор 7,10n; Як 5,12.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

104 У Святому Письмі Церква безперервно знаходить поживу і силу, бо приймає від нього не лише людське слово, а те, чим воно є насправді – Слово Боже. «У Святих книгах Отець, Який на небесах, з великою любов'ю йде назустріч Своїм дітям і вступає з ними в розмову» (Догм, конст., 21.).

Пор. ККЦ 2061; 2072; 2196; 2261; 2262; 2449; 2464.

ЛІТЕРАТУРА:

АДАМЯК Е., *Kobiety w Biblii. Stary Testament [Жінки в Біблії. Старий Заповіт]*, Краків 2006.

БАСТІАНЕЛ С., ПІНТО Л., *Biblijne podstawy etyki [Біблійні підстави етики]*, Краків 1994.

БЕРСІНІ Ф., SJ, *Mądrość Ewangelii [Мудрість Євангелії]*, Непокалянов 2001.

ЛАНҐКАММЕР Г., ОФМ, *Etyka Nowego Testamentu [Етика Нового Завіту]*, Вроцлав 1985.

РОСІК С., *Dekalog jako norma życia i wolności [Декалог, як норма життя і свободи]*, Познань 1997.

СИНОВЄЦ Й. Ст., ОФМ, *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań [Декалог. Десять важливих заповідей]*, Краків 2004.

ФІЛІПЯК М., *Problematyka społeczna w Biblii [Соціальні питання в Біблії]*, Варшава 1985.

ЧЕРСКІ Й., *Miłosierdzie w ewangelii św. Mateusza [Милосердя в Євангелії від Св. Матфія]*, Ополе 1986.

ШРЕІНЕР Й., *Bliźni – obcy – nieprzyjaciel [Ближній – чужий – ворог]*, Краків 2001.

ЯРУЗЕЛСКА Й., *Własność w prawie biblijnym [Власність в біблійному праві]*, Варшава 1992.

ЦІННІСТЬ XVI

Цінність створення парафіяльних, пастирських спільнот: міністранти, вчителі, паломницькі групи, пастирська турбота про хворих, Карітас і т.д.

1. ГОЛОВНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння працювати в колективі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Створення динамічної парафіяльної групи

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Психологія групи, в даному випадку парафіяльної групи.
   – Характеристика особистості лідера.
   – Історія розвитку молодіжної групи.
   – Роль священика у парафії.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Прийняття парафіяльної групи, як відповідної форми соціального життя.
   – Парафіяльна група створює можливість для розвитку особистості.
   – Активність у парафіяльній групі – це публічне вираження моєї віри.
   Принципи
   – Я вибрав цю парафіяльну групу й активно в ній працюю.
   – Ми спільно складаємо річний план роботи парафіяльної групи.
   – Я знаю свої обов'язки і діяльність у парафіяльній групі.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Парафіяльні групи передають життєві цінності і є необхідні для моєї дитини[69].
   – Парафія – це Сім'я сімей.
   – Публічний характер віри виражається в динамізмі парафіяльних груп.
   Принципи
   – Я співпрацюю при створенні певної парафіяльної групи, котру обрала моя дитина; пасивним чином (анімація, заохочення, розмови

[69] «Освіта для апостольства повинна співпадати з початком виховання дітей. Спеціальним способом треба знайомити з апостольством підлітків і наповнювати їх його духом». ДА 30.

про діяльність, допомога з ідеями) і активним (співучасть у групових діях, таких як Карітас, матеріальна допомога, транспорт, фінанси і т.д.).
– Я сам беру участь у певній парафіяльній групі для дорослих.
– Я проявляю ініціативу та пропоную ідеї для Пастирської програми парафії, беручи до уваги діяльність молодіжних груп парафії.
– Я пояснюю зміст і значення життя в громаді.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Програма парафіяльних груп допомагає в роботі і вихованні.
– Парафія є правильним середовищем для соціальному життя учнів[70].
– Виховні та формуючі завдання школи і парафії повинні, в певних сферах, перетинатися.

Принципи

– Як педагог я знаю про діяльність окремих парафіяльних груп.
– Мені цікаво, чи можуть діти займати активну позицію в громадському житті парафії?
– Ми разом будуємо, розробляємо і реалізуємо «Виховну програму» і програму окремих груп парафії.
– Я допомагаю учням у реалізації завдань, пов'язаних з діяльністю в парафії.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні формують Капеланство Хворих у класі. Спільно призначають особу, відповідальну за роботу групи і графік чергувань. Основне завдання групи – цікавитись ситуацією хворих друзів, приносити конспекти уроків, допомагати наздоганяти пропущене і духовно підтримувати.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Більшість учнів належить до парафії, інших молодіжних організацій, або клубів за інтересами[71]. Виникає взаємний зв'язок і співпраця

---

[70] «Крім того, групи, об'єднання і рухи мають своє місце в світі мирян. Кожне з цих об'єднань з використанням відповідних методів дозволяє формувати глибоко вкорінену в досвід апостольського життя, і в той же час забезпечити можливість для інтеграції, конкретизація і окреслення формування, отриманих їхніми членами від інших людей і громад. Соціальне вчення Церкви підтримує і висвітлює роль асоціацій, рухів і груп мирян, що беруть участь у різних областях християнського відродження тимчасового порядку». КСДЦ 549.

[71] «Християни в суспільному житті (...); в групі (...), під час розваг, дозвілля тощо; християни в суспільстві, і тоді коли вони здійснюють низькі послуги і коли вони займають високі посади (...) Одним словом – християни завжди в присутності і поклонінню Богу».

в рамках групи. Позашкільний час молоді є зорганізований. В окремим групах формуються хороші дружні відносини, дружба і міжособистісні симпатії. Приходські групи реалізують багаті за формою і змістом програми. Відповідного значення для них має громада.

10. ЗАГРОЗИ

Можлива також відсутність груп у парафії або слабкість, не досить динамічна їхня діяльність та розвиток. Немає співпраці між школою і парафією у суспільній та формуючо–виховній діяльності. Батьки часто не зацікавлені в тому, щоб їхні діти брали участь у діяльності парафіяльних груп.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Ісус живе особливо у ваших парафіях, громадах, в яких ви живете, товариствах та церковних рухах, до яких ви належите, а також в будь–яких сучасних апостольських асоціаціях, які знаходяться на службі нової євангелізації. Така багата різноманітність харизматів приносить користь усій Церкві і закликає кожного віруючого до того, щоб він присвятив свої здібності та потенціал службі одного Господа, який є джерелом спасіння для всього людства.

ІВАН ПАВЛО II, *Nauczycielu – gdzie mieszkasz? Chodźcie, a zobaczycie [Учителю – де живеш? Приходьте і побачите]*, Послання Святого Отця Івана Павла II, 15.08.1996, 5, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 122.

Багато хто з вас налагодив плідні відносини з Церквою в парафіях, громадах і рухах. (...) Деякі люди вважають, що церква далека від їхніх проблем, вони ставляться до неї критично і відкидають її вчення. Тим не менше, я можу запевнити вас, що ніхто не є чужим в Церкві. Більше того, без вас вона відчуває те саме, що і сім'я позбавлена дітей. Ви потрібні Церкві, потрібна ваша присутність, і навіть ваша конструктивна критика. Особливо потребує вашої активної участі у проголошенні Євангелії, щоб воно мало стиль і втілення, типове для вашого віку.

ІВАН ПАВЛО II, *Bądźcie poszukiwaczami, świadkami i głosicielami prawdy Chrystusa [Будьте шукачами, свідками і провісниками істини Христової]*, Лист до молоді Риму, Ватикан, 8.09.1997, 6, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 445.

ІВАН ПАВЛО II, *Powinniście uobecnić Kościół we wszystkich dziedzinach ludzkiej działalności [Ви повинні зробити присутньою церкви у всіх областях людської діяльності]*, „L'Osservatore Romano" 3 (1982), с. 22.

Асоціація мирян з ціллю реалізацій духовних та апостольських завдань має багато мотивів і є відповіддю на багато потреб. У цьому виражається соціальна природа людини і реалізується необхідність розширення і підвищення ефективності своєї діяльності. (...) З іншого боку, різні форми діяльності мирян, тільки в світському світі, є вкрай важливою допомогою для багатьох людей у веденні християнського життя, відповідно до вимог Євангелія, а також участі у місіонерській і апостольській діяльності.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 29, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 404–405.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Є і між дарами різниця, але Дух той самий; є різниця теж і між служінням, але Господь той самий. Різниця є і між ділами, але Бог той самий, який усе в усіх робить. Кожному дається виявлення Духа на спільну користь. Одному бо дається через Духа слово мудрості; іншому, згідно з тим самим Духом, слово знання; іншому віра у тім самім Дусі; іншому дар зцілення у тім єдинім Дусі; іншому сила творити чуда; іншому дар пророкування; іншому розпізнавання духів, іншому різні мови, іншому ж тлумачення мов. А все це чинить один і той же Дух, що розподіляє кожному, як він хоче. Так само, як тіло є одне, хоч і багато має членів, і всі члени тіла, хоч є їх і багато, становлять одне тіло, так і Христос. Усі бо ми христилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом. (1Кор 12,4–13).

Пор. Еф 4,11.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

903 Миряни, які мають відповідні якості, можуть бути прийняті на постійне служіння як читці та аколіти. Там, де потреба Церкви цього вимагає, у зв'язку з нестачею служителів, миряни, навіть не будучи читцями чи аколітами, можуть виконувати деякі їхні функції: виконувати служіння слова, головувати на літургійних молитвах, хрестити й роздавати Святе Причастя згідно з приписами права.

Пор. ККЦ 431; 791; 873; 899; 1911; 2444; 2447; 2448.

ЛІТЕРАТУРА:

БАЛТАСАР Г. У. вон, ксьондз, ҐІУССАНІ Л., *Miejsce chrześcijanina w świecie [Місце християнина у світі]*, Краків 2003.

ВЕРОН Е., ксьондз, *Laikat i apostolstwo [Миряни і апостольство]*, Познань 1993.

ВЕРОН Е., ксьондз, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele [Кроки оновлення у сучасній церкві]*, Познань 1993.

КАТГРЕЙН В., *Po co katolikowi Kościół? [Навіщо католику костьол?]*, Варшава 2001.
КШИСТЕЧКО Г., *Rodzina w trudnej sytuacji życiowej i wychowawczej wyzwaniem dla wolontariatu [Сім'я у складній життєвій і виховній ситуації як виклик для волонтаріату]*, Катовіце 2001.
КШИСТЕЧКО Г., *W małej grupie religijnej. Wpływ przynależności do małej grupy religijnej na poczucie uczestnictwa w życiu społecznym [У невеликій релігійній групі. Вплив приналежності до малої релігійної групи на почуття участі у громадському житті]*, Катовіце 2003.
МОРЦІНЕК Й., *Program nowej ewangelizacji Ruchu Dzieci Maryi w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptoris missio" [Рух Нової євангелізації Руху Діти Марії у світлі енцикліки Папи Римського Івана Павла II „Redemptoris missio"]*, Катовіце 2001.
ПІНДЕЛЬ Р., ксьондз, *Życie wspólnoty w świetle Słowa Bożego [Життя суспільства у світлі Слова Божого]*, Краків 2004.
ПОДЛЕСКІ Ц., *Geneza i rozwój Apostolstwa Chorych [Виникнення і розвиток Апостольства Хворих]*, „Śląskie Studia Teologiczno–Historyczne" 2000, № 3.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Duch liturgii [Дух літургії]*, Познань 2005.

ЦІННІСТЬ XVII

Цінності різних покликань: шлюб, усамітнене життя, духовне життя

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність виконувати певну роль у життєвому покликанні

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відкриття цінностей в майбутньому життєвому покликанні

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Вибір покликання як вираження людської свободи.
   – Цінність людського життя в якості основи покликання.
   – Форми людського життя: шлюб[72], усамітнене життя, духовне життя.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Вибір покликання здійснюється відповідно до волі кожної людини.
   – Гендерна відмінність формує особистості чоловіка і жінки.
   – Через покликання реалізуються цінності та ідеали людського життя[73].
   Принципи
   – Я відкриваю власне природне покликання через переживання своєї жіночності або чоловічності. Я готуюся до свого покликання, пізнаючи

---

[72] «Шлюб це покликання для двох, що вимагає спільного діалогу. Подружжя не може відмовитися від нього, тому що воно зміцнює зв'язок між ними». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, під ред. М. ВОЙЦІК, Ломянки 1998. с. 135.

[73] «Прояв таємниці Божої у Христі, як Любові Трійці є проявом людського покликання до любові. Вона проливає світло на людську гідність і свободу чоловіка і жінки і важливий людський соціальний інстинкт, розкриваючи їх у всій їхній глибині: бути людиною, за образом і подобою Божою, – що означає також і існувати у співвіднесенні з другим «я», тому що Сам Бог один і в трьох Особах, є єдністю Отця, Сина і Святого Духа (....). Християнське одкровення проливає нове світло на особу, покликання і остаточну долю людини і природи. Кожна людина створена Богом, кохана і врятована Ісусом Христом, і реалізує себе, через численні любовні відносини, справедливість, солідарність з іншими, під час здійснення своєї різнорідної діяльності у світі, коли людська діяльність спрямована на пропагування гідності і покликання людини поліпшити умови свого існування, зустрічей і солідарності з іншими народами і націями, що відповідає духу Божому, який ніколи не перестає показувати докази любові та провидіння своїм дітям». КСДЦ 34–35.

його цінності.
– Я знаю, що лише правильні відчуття і втілення власного покликання дасть мені відчуття задоволення і щастя.
– Я аналізую покликання близьких мені людей.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Кожна людина, в тому числі моя дитина має право на вибір і реалізацію конкретного покликання[74].
– Кожне покликання ґрунтується на певних цінностях.
– Немає більш чи менш цінних покликань. Всі покликання є достойними.

Принципи

– Я реалізую моє покликання у шлюбі та сім'ї.
– Я показую своїй дитині вартості кожного покликання.
– Я готую дитину до здійснення природної, соціальної ролі, відповідно до її покликання.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Потрібно бачити гідність різних людських покликань.
– Цінність окремих покликань є основою їхнього вибору.
– Для реалізації конкретного покликання людина проходить підготування через виховання.

Принципи

– Я показую цінність, потребу і необхідність різних покликань у житті людини і суспільства.
– Я аналізую з учнями цінності і способи реалізації покликань у житті.
– Як педагог я реалізую своє власне покликання.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні діляться на кілька груп. Перша група намагається знайти переваги шлюбу, друга розмірковує про проблеми. Інші групи таким же чином аналізують усамітнене та духовне життя.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Кожен з учнів може правильно розпізнати своє покликання[75]. Зможе

---

[74] «Християнське подружжя (...) для своїх дітей є першим проповідником віри і вихователем, тому нехай і словом і прикладом, підготовить їх до християнського і апостольського життя, допоможе їм мудро розпізнати їхнє покликання, і у випадку виявлення священного покликання, дозволить їм розвивати його з великою дбайливістю». ДА 11.

[75] «Існує також особливе покликання для духовенства та релігійного життя. Покликання таке найчастіше проявляється тоді, коли молода дівчина чи юнак чує внутрішній го-

оцінити і проаналізувати призначення інших людей. Він розуміє у чому полягає статеві та сексуальні різниці і природне покликання до шлюбу або сімейного життя. Він бачить швидкоплинність людського життя (ризик захворювання або смерті, ризик неправильного вибору, можливість життєвої помилки, зради чоловіка чи жінки). Він розуміє покликання до усамітненого і духовного життя.

10. ЗАГРОЗИ

Часто молодим людям важко розпізнати своє покликання. Вони не розуміють ролі, яка пов'язана з їхньою статтю. Відсутні також вміння робити вибір у житті та програма дій на найближчі роки. Існує ризик, що молодь не визнаватиме цінностей та ідеалів як правил життя. Їй загрожує одностороннє, матеріалістичне та безідейне сприйняття реальності.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Що таке покликання? Це внутрішній виклик благодаті, яка западає в душу, як насіння, щоб дозріти в ній. Бог закликає всіх християн до святості, слідувати за Ним, жити у відповідності з Євангелієм. (...) Будь–яке таке покликання – це спеціальний дар для людини, яка покликана – а також для всієї громади Церкви.

ІВАН ПАВЛО II, *Czym jest powołanie? [Що таке покликання?]* Промова під час молитви Ангел Божий, 14.12.1980, в: ІВАН ПАВЛО II, *Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II [Ангел Божий з Папою Іваном Павлом II]*, Краків 1983, с. 317.

Зокрема, Святий Дух відкриває нам і передає фундаментальне покликання, котре Отець споконвіків скеровує до всіх людей: покликання «…,щоб були святими, і непорочними перед Ним», тому що «Він призначив нас наперед для себе на те, щоб ми стали його синами через Ісуса Христа, за рішенням своєї доброї волі» (див. Еф 1, 4–5).

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Pastores dabo vobis*, 19, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 563.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Він же відповів їм: "Не всі це слово розуміють, а ті лише, кому дано. Бувають бо скопці, що з матернього лона такими народились; бувають і скопці, що їх люди оскопили; бувають і скопці, що самі себе оскопили задля Небесного Царства. Хто може збагнути, нехай збагне." (Мт 19,11–12).

Пор. Бут 12,1–3; Іс 41,9–10; Єр 1,5–8; Мт 22,14; Мк 10,6–9; 29–30.

лос, щоб присвятити себе тільки служінню Ісусу Христу. Цей внутрішній голос не може заглушити. Він стає все сильнішим. Тоді потрібно молитися, щоб зрозуміти волю Божу». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do…[Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 64.

Тому, браття, тим більше дбайте чинити міцним своє покликання та вибрання, бо, роблячи так, ви ніколи не спіткнетесь. Бо щедро відкриється вам вхід до вічного Царства Господа нашого й Спасителя Ісуса Христа.. (2Р 1,10–11).

Тож не соромся свідоцтва Господа нашого, ні мене, його в'язня, але перенось труди зо мною для Євангелії, за допомогою Бога, який спас нас і покликав святим покликом, не за наші діла, а за власним рішенням та благодаттю, що була нам дана в Христі Ісусі перед відвічними часами; (2Тим 1, 8–9).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2232 Родинні зв'язки, хоча й важливі, не є абсолютними. У міру дозрівання дитини до своєї людської й духовної незалежності, все виразніше й сильніше проявляється її особисте покликання, що йде від Бога. Батьки повинні шанувати це покликання і сприяти дітям іти за ним. Треба усвідомити, що перше покликанням християнина – це йти за Ісусом: «Хто любить батька або матір більше, ніж Мене, той недостойний Мене. І хто любить сина або дочку більше, ніж Мене, той недостойний Мене» (Мт. 10,37).

Пор. ККЦ 27; 1533; 1603–1604; 2233).

ЛІТЕРАТУРА:

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Powołani do życia w prawdzie i miłości [Покликані до життя в істині і любові]*, Варшава 2004.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Jak odczytać Boże wezwanie? Do młodych, powołanych, by pójść za Chrystusem drogą posługi kapłańskiej lub życia konsekrowanego [Як зрозуміти Божий заклик? Для молодих людей, які покликані слідувати за Христом шляхом священнослужительсва і релігійного життя]*, Краків 2000.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Potrzebuje cię Chrystuc. W trosce o nowe powołania [Тебе потребує Христос. Піклуючись про нові покликання]*, Краків 2002.

КРУШЕВСКІ М., *Powołani do miłości i małżeństwa [Покликані для кохання та шлюбу]*, Варшава 2004.

Przypatrzcie się powołaniu waszemu [Придивіться до вашого покликання], під ред. Й. ШПЕТ, ксьондз, Д. БРИЛЬ, ксьондз, Познань 2000.

СЛОМКА В., ксьондз, *Świętość na świeckiej drodze życia [Святість на світській дорозі життя]*, Познань 1981.

СТЕВАН Ц., *W stronę Damaszku. Droga rozeznawania [У бік Дамаску. Дорога проникливості]*, Краків 2000.

ТАРНАВСКІ Й., *Dialogi o powołaniu [Діалоги про призначення]*, Краків 1998.

ВОЛЬФ П., *Sztuka dobrego wyboru [Мистецтво хорошого вибору]*, Краків 2006.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Christifideles laici*, Рим, 30.12.1988, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз,

т. 1, Краків 2006, с. 351–490.

ЦІННІСТЬ XVIII

Цінність людського життя в суспільному аспекті.

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Патріотизм

3. ВИХОВНА МЕТА
   Любов і повага до свого народу

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Ідентичність будується через приналежність до сім'ї, нації та держави.
   – Як людина, я є частиною суспільства[76].
   – Передача власної любові і любов до сім'ї до Батьківщини.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Приналежність до певної соціальної групи, певної нації.
   – Життя в суспільстві вчить відповідальності.
   – Нація є основою соціального життя.
   – Культура, мова, релігія є основою існування нації.
   Принципи
   – Я розвиваю постійний зв'язок – один з одним, сім'єю, соціальною групою і цілим народом.
   – Належність до соціальної групи відівчає мене від егоїзму і розвиває якості безкорисливості і доброзичливості по відношенню до інших.
   – Емоційне ставлення до батьківщини я розвиваю через повагу до культури, через моє знання історії та почуття солідарності зі своїм народом.

---

[76] «Людина у глибині своєї природи, є суспільною істотою, тому що так хотів Бог, який створив її. Дійсно, людська природа постає як природа істоти, яка реагує на свої потреби відповідно до реляційної суб'єктивності, а, отже, у вільний і відповідальний спосіб буття, визнаючи необхідність для поєднання і співробітництва зі своїми сусідами і можливість співпрацювати з ними у пізнанні та любові. Спільнота являє собою групу людей, пов'язаних органічним способом за принцип єдності, який перевищує будь–якого з них. (...) Бог не створив людину як самітну істоту, але хотів, щоб людина була суспільною істотою». КСДЦ 149.

– Я пишаюся своєю приналежністю до польського народу.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Ви повинні культивувати почуття приналежності до єдиної нації і сильний зв'язок з нею[77].
– Слід захищати польську культуру в своїй родині[78] і нації.
– Кожна людина народжується і залишається в природному зв'язку зі своїм народом.

Принципи

– Я можу говорити з дитиною на теми, пов'язані з національними цінностями поляків.
– Я постійно пізнаю культуру та історію польського народу.
– Я разом з дитиною беру участь у патріотичних церемоніях.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Кожен належить до певної нації.
– Національні цінності формують людську особистість.
– Національні цінності відіграють важливу роль у виховному процесі.

Принципи

– Школа організовує святкування національного характеру.
– Ми створюємо шкільні програми, спрямовані на розвиток національної культури: мови, знання історії, культури, політичних, соціальних та економічних процесів.
– Як учитель, я своїм ставленням показую, що значить бути справжнім патріотом.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Завдання для учнів – зробити власний прапор свого класу. Кожен учень обирає або створює свій власний символ – що походить з історії, культури, літератури і традицій – котрий певним чином близький для нього, наприклад, пов'язаних з історією його родини або регіону. Усі символи розміщуються на прапорі. При нагоді, вчитель може провести з учнями дискусію про національну ідентичність. Доцільно також торкнутися питання поляків, котрі живуть на еміграції, і їх туги за Батьківщиною.

---

[77] «Та спільнота віруючих, що наділена багатою культурою свого народу, повинна глибоко запускати коріння в народ». ДМ 15.

[78] «Нація є великою сім'єю сімей. Це перша спільнота, з якою ми зустрічаємося в сім'ї. Знайомить нас з народом сім'я, в сім'ї отримуємо дар рідної мови». С. Вишиньскі, кард., *Niedobrze być człowiekowi samemu [Недобре людині бути одній]*, в: *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, цит, с. 64.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Створюється почуття приналежності до польського народу з багатою культурою, мовою, історією та цінностями[79]. Учні захищають національні цінності, активно беруть участь у святкуваннях і національних святах. Вони піклуються про розвиток польської культури. Вони ідентифікують себе з польською нацією, незважаючи на існування регіональних відмінностей[80].

10. ЗАГРОЗИ

Молоді загрожує почуття загубленості у суспільстві, тоді відсутні вміння ідентифікувати себе з національними цінностями. Існує ризик незнання історії, традицій, політичної та економічної культури польської нації. В результаті відбувається пошук шляхів самореалізації в інших культурах і субкультурах.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Після отримання віри і успадковуючи цінності і зміст, які є складовими культури власного суспільства, історії власного народу, кожен з вас є духовно обдарованим у своїй індивідуальній людськості. (...) Ми не можемо мати до цієї спадщини пасивного ставлення або навіть марнотратства. (...) Ми повинні зробити все від нас залежне, щоб прийняти цю духовну спадщину, підтримати, зберегти та примножити.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 35.

Католицьке соціальне вчення говорить, у цьому випадку, про «при-

[79] «Нація – це велика спільнота людей, котрих поєднують різні зв'язки, але перш за все культура. Нація існує з культури та для культури». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників ЮНЕСКО, Париж, 02.06.1980, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с.74.

[80] «Часто до природної сім'ї прирівнюється нація. Вона живе в будинку, стіни якого окреслюють кордони держави, а також живе розпорошено на різних континентах ззовні, але маючи незвичайне почуття зв'язку з усіма, хто знаходиться у вашому власному домі. Ми всі відповідальні за межі і внутрішній порядок і зв'язок всіх дітей однієї нації: і тих хто заблукав, і тих, хто злиться. І тут, як у сім'ї є суперечки і розбрат: одні марнотратні, в той час як інші повинні надолужити згаяне, одні усе погіршують, інші світять прикладом зразкового життя. Важливим є те почуття відповідальності, щоб не піддавати глузуванням національну родину перед сусідами». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do… [Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 82.

родні» громади, щоб підкреслити особливий зв'язок як сім'ї, так і нації з людською природою, яка має соціальний характер. Основні шляхи побудови спільноти йдуть через сім'ю і в цьому не може бути ніяких сумнівів.

ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005, с. 73.

Однак, так як моя турбота про духовне і матеріальне благополуччя включає всіх без вибору людей, і я впевнений, що це мій обов'язок ще раз декому пригадати їхні певні зобов'язання, що накладаються на осіб, відповідальних за долі народів. Недостатнє усвідомлення таких обов'язків може призвести до підриву міжнародного порядку і – знову ж таки – дати людині владу лише людську. (...) Право народів і установи, які гарантують це право є невід'ємними орієнтирами і захищають рівну гідність усіх народів та осіб. ІВАН ПАВЛО II, Лист Ancora una volta, 4, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 17.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ніхто бо з нас не живе для себе самого і ніхто не вмирає для самого себе: бо коли ми живемо, для Господа живемо; і коли ми вмираємо, для Господа вмираємо. Отож, чи ми живемо, чи вмираємо, ми Господні. На це бо Христос умер і воскрес, щоб і над мертвими, і над живими панувати. Ти ж чого судиш брата твого? Чого погорджуєш твоїм братом? Усі ми станемо перед судилищем Божим, бо написано: «Як живу я, – каже Господь, – кожне коліно схилиться передо мною, і кожний язик визнає Бога». Так ото, кожний з нас сам за себе дасть відповідь Богові. (Рим 14,7–12).

Пор. Лев19, 11–18; Сир 4,7; Йн 13,1–18; 13,34–35; 15,13; Рим 12,3–21.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2212 У наших братах і сестрах ми вбачаємо дітей наших батьків; у наших двоюрідних – нащадків наших предків, у наших співвітчизниках – синів нашої Батьківщини; у хрещених – дітей Матері нашої Церкви; у кожній людській особі – сина чи дочку Того, Хто бажає, щоб Його звали «Отцем нашим». Тому наші стосунки з нашими ближніми мають особистий характер. Ближній – не проста «одиниця» людського колективу; він є «хтось», хто за відомим своїм походженням заслуговує особливої уваги і пошани. Четверта Заповідь висвітлює також інші зв'язки у суспільстві.

Пор. ККЦ 2199; 2212; 2239.

ЛІТЕРАТУРА:

Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej: szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia [Школа як місце формування патріотичного ставлення: католицька школа на порозі третього тисячоліття], під ред. Й. П. ЦІХОЦКА, Ченстохова 1998.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Jedna jest Polska [Польща – одна]*, Варшава 2000.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kamienie wołać będą [Каміння буде кричати]*, Варшава 1984.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kocham Ojczyznę więcej niż własne serce [Я люблю свою батьківщину більше, ніж власне серце]*, Ченстохова 2002.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Zagon polskiej ziemi. Odpowiedzialność za ziemię i godność pracy na roli [Вторгнення на польські землі. Відповідальність за землю і гідність праці на землі]*, Варшава 2003.

ВОРОНЄЦКІ Й., ОП, *O narodzie i państwie [Про націю і державу]*, Люблін 2004.

ІВАН ПАВЛО II, *Dekalog dla Polaków [Декалог для поляків]*, Краків 2006.

САЛІЙ Й., ОП, *Patriotyzm dzisiaj [Патріотизм сьогодні]*, Познань 2005.

ЦІННІСТЬ XIX

Гідність моєї особистості і гідність інших людей

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Можливість оцінки

3. ВИХОВНА МЕТА
   Визнання своєї гідності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Особа реалізовується у двох сферах: духовній і матеріальній[81].
   – Цінність, гідність і духовність мого «Я».
   – Життя кожної людини єдине, виняткове, унікальне.
   – Я пізнаю свою гідність через внутрішнє пізнання і спілкування з іншими людьми.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – До всіх треба ставитися так, як би ти хотів, щоб ставилися до тебе[82].
   – Інша людина має ті ж достоїнства, що і я.
   – Духовні цінності свідчать про людську гідність.
   – Гідність виходить від Бога.
   Принципи
   – Я усвідомлюю своє «Я».
   – Почуття власної гідності я переношу на повагу до інших людей.
   – Я захищаю свою гідність.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Ми – люди і ми маємо право на рівну гідність.

---

[81] «Людина, створена за образом Божим, є учасником божественної природи і божественного життя. Це включає в себе і гідність. Вона є однією з істот на Землі, що несе образ Божий. Людина перевершила тваринний світ і над собою має лише Бога». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, цит., с. 25.

[82] «Повага до людської гідності не може ігнорувати такі принципи: треба сприймати всіх без винятку в якості самого себе, з урахуванням, насамперед, життя і засобів існування ближнього, необхідні для гідного життя. Необхідно, щоб всі соціальні, наукові та культурні програми ґрунтувались на приматі кожної людини». КСДЦ 132.

– Гідність людини вимагає від неї відповідальності за свої дії.
– Всі діти мають однакову людську гідність.

Принципи

– Я люблю свою дитину і ділюся з нею духовними і матеріальними цінностями
– Разом з моєю дитиною, ми відкриваємо унікальність, цінність і красу нашого життя.
– Під час міцного і доброзичливого діалогу ми закріплюємо духовні цінності.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Про гідність школи, як навчально–виховної інституції свідчать учні як особистості.
– Кожна людина, а особливо дитина, має свою гідність і унікальну цінність.
– Виховний процес це спільна робота учнів, педагогів та батьків.

Принципи

– Як педагог я завжди захищаю гідність кожного учня.
– Формування характеру вихованця полягає у спільному виявленні цінностей.
– У виховному процесі основним засобом впливу є діалог.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Разом переглянутий фільм, наприклад: «Піаніст», «Слух», «Останній з могікан», «Патріот», який може стати основою для дискусії про гідність і цінності людини. Доцільно запропонувати теми: Наскільки далеко сягають межі свободи? Що таке боротьба за людську гідність перед обличчям небезпеки, агресії та війни? Що означають терміни: гідне життя і гідна смерть?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні поступово визнають свою цінність. Самоповага, винятковість і унікальність формують відповідальну особистість. Через взаємний діалог учні, батьки та вчителі пізнають і визнають цінності та гідність людського життя[83]. Вони застосовують ієрархію цінностей у своєму власному житті. Наступає розвиток духовного життя, прагнення до ідеалів і діалог на основі міжособистісних відносин.

---

[83] «Людина вже потенційно має право на гідність, що актуалізується у справах і моральних вчинках. Здійснення вчинків тісно пов'язане з диференціюючим фактором людської особистості, з самоствердженням». Б. Нємец, Godność człowieka [Людська гідність], в: Енциклопедія соціального навчання …, цит., с. 169.

10. ЗАГРОЗИ

Існує загроза появи різних видів патологічних відносин і поведінки, пов'язаних з пізнанням і емоційним переживанням своєї гідності[84]. Особистість учня не відповідає цінностям, притаманним його віку. Відбувається заперечення цінностей як таких. Егоїзм не дозволяє соціалізації людини. Відсутність діалогу з іншими призводить до відмови від цінності суспільного і соціального життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Христос (...) говорить: «І пізнаєте правду, а правда вас зробить вільними» (Ін. 8, 32). Серед рядків в Євангелії ці, безумовно, є одними з найважливіших. Тому що одночасно описують про всю людину. Вони говорять про те, на чому будується зсередини, у вимірі людського духу, людська гідність та її величина. Гідність не тільки від освіти, навіть університетської – може бути присутньою навіть у неписьменних – але в той же час освіта, систематичні знання про реальність, мають служити тій гідності. Мають служити істині.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyśmy umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, 12, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 38.

Створюючи людину «чоловіком і жінкою» (Бут 1,27), Бог дає людську гідність порівно чоловіку і жінці, наділяючи їх невід'ємними правами і обов'язками, властивими людській особистості.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 22, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 121.

Ви не можете вбити святості людини, незалежно від того, як часто вона зустрічалася з презирством і була приниження. Така, яка міцно вкоренилася в Бога, Творця і Батька, святість людини розкривається в будь–який час знову. Ось чому ми бачимо сьогодні, як поширюється та все більше зміцнюється почуття власної гідності кожної людини.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 5, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 359.

---

[84] «Навіть якщо хтось був дуже злим, або люди назвали його злим, то знайдуться в ньому хоча б залишки правдивого добра. Будуть то добрі вчинки: коли ми демонструємо нашу підтримку нашим сусідам, коли ми можемо говорити правду, навіть якщо це неприємно для нас, коли ми в змозі виправити навіть невелике зло – це прояв добра в нас. Просто це добро не походить від нас, але з ласки Божої, яку ми отримуємо від нього». Й. Глемп, кард., Prymas Polski do…[Настоятель Польщі до…], цит., с. 92.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО:

То що той чоловік, що згадуєш про нього, або людська істота, що про неї дбаєш. Мало чим зменшив єси його від ангелів, славою й честю увінчав його. Поставив його володарем над творами рук твоїх, усе підбив йому під ноги: вівцю й усю скотину, та ще й дикого звіря, птицю небесну й рибу в морі, і все, що морськими стежками ходить. (Пс 8,5–9).

Пор. Рим 8,14–17; 1 Йн 3,1–3.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1931 Пошана до особи виявляється в пошані принципу: «Нехай кожен, без жодного винятку, сприймає свого ближнього як «другого самого себе», передусім звертаючи увагу на збереження його життя і на засоби, необхідні для гідного ведення того життя». Жодне законодавство само собою не зуміє усунути страху, упередження, гордості та сліпого самолюбства (егоїзму), які стають на заваді становленню правдивих братерських народів. Таке ставлення долає лише любов, яка в кожній людині вбачає ближнього, брата.

Пор. ККЦ 225; 306; 357; 369; 1934; 1935; 1938; 1947; 1956; 1978; 2106; 2158; 2339; 2354; 2402; 2736).

ЛІТЕРАТУРА:

Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym [Історичне та громадянське виховання в старших класах середньої школи], під ред. Й. ПАНЬКО, Торунь 2003.

Edukacyjna wspólnota na rzecz społeczeństwa dla wszystkich [Освітнє співтовариство для цілого суспільство], під ред. А. САЙДАК, Краків 2005.

Refleksje nad godnością człowieka [Роздуми про людську гідність], під ред. А. КРУЛІКОВСКА, З. МАРЕК, SJ, Краків 1999.

ҐАЛКОВСКІ С., *Rozwój i odpowiedzialność. Antropologiczne podstawy koncepcji wychowania moralnego [Розвиток і відповідальність. Антропологічні основи поняття морального виховання]*, Люблін 2003.

ҐОҐАЧ М., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób [Введення до етики захисту людей]*, Варшава 1995.

ҐРАНАТ В., ксьондз, *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej [Християнський персоналізм. Богослов'я людської особистості]*, Познань 1985.

КЄРЕСЬ Г., *U podstaw życia społecznego: personalizm czy socjalizm? [В основі соціального життя: персоналізм чи соціалізм?]*, Радом 2001.

КОЗЄЛЕЦКІ Й., *O godności człowieka [Про гідність людини]*, Варшава 1988.

КОПЧАК Й., *Prawa dziecka do szacunku. Pisma wybrane [Право дитини на повагу. Вибрані твори]*, т. I, Варшава 1978.

ЛОБОЦКІ М., *Wybrane problemy wychowania: nadal aktualne [Вибрані питання виховання: досі актуальні]*, Люблін 2004.

МАДЕЙ–БАБУЛА М., *Edukacja zintegrowana w dialogu z wychowaniem religijnym [Освіта зінтегрована в діалозі з релігійною освітою]*, Краків 2006.

ЦІННІСТЬ XX

Гідність отцівства

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання власної емоційної сфери

3. ВИХОВНА МЕТА
   Ідентифікація з природною роллю, визначеною за статтю

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Природне походження людини та її природне призначення для виконання конкретної ролі: батька, матері, дитини.
   – Ми зв'язані узами крові і емоцій[85].
   – Роль емоцій в нашому житті, батьківська любов.
   – Що таке батьківство?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Батьківство має гідність, продуктивну і виховну відповідальність.
   – Батько і його діти живуть і розвиваються в безперервному діалозі.
   – Природне, людське Батьківство, слугує нам аналогією до – Батьківство – Бога[86].
   Принципи
   – Через конкретні дії і поведінку, я показую свою любов і вдячність до мого батька.
   – Я намагаюся проводити багато часу з батьком, я говорю з ним, вчуся у нього, він надихає мене на позитивні дії.
   – Я визнаю авторитет свого батька, що свідчить про мою гідність як сина, чи доньки[87].

---

[85] Сім'я відіграє унікальну і незамінну роль у вихованні дітей. Любов батьків, у служінні дітям, допомагає їм дізнатися («e–ducere») про все найкраще, що вони мають у собі, і це повністю втілюється саме у виховній ролі: батьківська любов від початку є душею, і, отже, нормою, котра надихає і спрямовує всі конкретні дії виховної діяльності, збагачуючи її дорогоцінними плодами любові, ніжності, стабільності, доброти, обслуговування, безкорисливості і самопожертви. КСДЦ 239.

[86] З. КЄРНОВСКІ, бп, *Posługiwanie ojcostwu Boga [Служіння батьківству Бога]*, Варшава 2001, с. 140–167.

[87] Х. Й. М. НОУВЕН, *Zraniony uzdrowiciel [Поранений цілитель]*, Познань 1994, с. 41–44.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Отцівська гідність є одною з найкрасивіших людських гідностей.
– Я передбачаю передачу життя і формуванням іншої людини[88].
– Отцівство здійснюється в сімейних відносинах. Дитина від природи потребує сім'ї.

Принципи

– Як батько родини, я беру відповідальність за кожне почате життя.
– Любов є фундаментальною цінністю в моїх стосунках «батько –дитина»[89].
– Відповідальність за виховання лежить в однаковій мірі на батькові і матері.
– Я проводжу більше часу з дитиною.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Виховання у школі є продовженням виховної ролі батьківства.
– Так як і родина, школа бере на себе відповідальність за своїх учнів.
– Школа і вчитель бере на себе частину гідності батьківства через виконання виховної та освітньої функцій.

Принципи

– Я ставлюся до учнів як до власних дітей.
– Я беру на себе відповідальність за виховання і формування людини.
– Я усвідомлюю відповідальність і намагаюся брати участь у безперервних відносинах: батько – дитина – вчитель.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Вчитель проводить анонімне опитування, в якому учні враховують позитивні риси свого батька і на їхній основі спільно складають прототип досконалого Батька. Анкета є основою для обговорення питань: Яких особистісних якостей не вистачає сьогоднішнім батькам? Також можна обговорити питання: Що є найважливішим у батьківстві? Чого ви домоглися завдяки своєму батькові? За що можна йому сьогодні подякувати? Як ви бачите себе в якості майбутнього батька?

---

[88] «Часто відбувається так, що чоловік, який зачав нове життя, не хоче взяти на себе відповідальність за нього, кидає його на жінку, як ніби вона була «винна». Потім, коли вона потребує підтримки від нього, він виявляється цинічним егоїстом, який використав відчуття або слабкість жінки і відповідно не хоче взяти на себе відповідальність за свій вчинок». ІВАН ПАВЛО II, *Przekroczyć próg…[Перейти поріг…]*, цит., с. 160.

[89] «Батьки повинні створювати пройняту любов'ю і повагою до Бога і людей атмосферу в сім'ї, що сприятиме послідовному особистісному і соціальному вихованню дітей. Таким чином, сім'я є першою школою соціальних чеснот, необхідних для кожного суспільства». ДВЦХ 3.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Існує певний, зростаючий і стабільних зв'язок у відносинах між дитиною та її батьками. Учень визнає і розуміє, у чому полягає гідність батьківства[90]. Відносини батьків та дитини стають глибшими. Конфлікти вдома і в школі вирішується у діалозі, в дусі взаємної поваги та завдяки усвідомленню того, у чому полягають труднощі батьківства.

10. ЗАГРОЗИ

Можлива відсутність взаєморозуміння. Постійно виникають конфлікти у стосунках «батько–син». Дитина не визнає авторитету батька. Може проявлятися одностороння або взаємна агресія. Зустрічі з дитиною є випадковими і не приводять до бажаних зв'язків.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Любов до дружини, яка стала матір'ю і любов до дітей, для чоловіка – це природний спосіб розуміння і виконання свого батьківства. Там, де соціальні та культурні умови легко заохочують батька до певної свободи у родинних обов'язках і спілкуванні зі своєю сім'єю, меншої участі у вихованні дітей, то необхідно відновити соціальне переконання, що місце і завдання батька в сім'ї має унікальне і незамінне значення.

ІВАН ПАВЛО II, *Przyszłość idzie przez rodzinę. Z nauczania Ojca Świętego o miłości, małżeństwie, rodzinie [Майбутнє йде через сім'ю. Вчення Святого Отця про любов, шлюб, сім'ю]*, під ред. М. Венцлавські, ксьондз, Познань 1983., с. 57.

Чоловік, виявляючи і переживаючи на землі батьківство Самого Бога (пор. Еф 3:15), покликаний забезпечити рівномірний розвиток усіх членів сім'ї. Він виконає це завдання завдяки щедрій відповідальності за життя, започатковане під серцем матері, ретельно виховуючи, разом із дружиною, працюючи на роботі, котра не порушує цілісності родини, але поєднує її і додає стабільності, засвідчуючи зрілість християнського життя, яка ефективно вводить дітей в живий досвід Христа і Церкви.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 25, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 124.

---

[90] «Батько повинен захищати сім'ю, і нести за неї відповідальність, створити умови для її існування та функціонування. (...) Від батька очікується особлива опіка сім'єю, догляд, який вимагає щедрої, уважної, безкорисливої охорони скарбів і готовності заплатити за них самим собою у разі необхідності». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, цит., с. 212.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО:

Він сказав далі: “В одного чоловіка було два сини. Молодший з них сказав батькові: Тату, дай мені ту частину маєтку, що мені припадає. І батько розділив між ними свій маєток. Кілька днів потім, молодший, зібравши все, подавсь у край далекий і там розтратив свій маєток, живши розпусно. І от як він усе прогайнував, настав великий голод у тім краю, і він почав бідувати. Пішов він і найнявся до одного з мешканців того краю, і той послав його на своє поле пасти свині. І він бажав би був наповнити живіт свій стручками, що їх їли свині, та й тих ніхто не давав йому. Опам’ятавшись, він сказав до себе: Скільки то наймитів у мого батька мають достатньо хліба, а я тут з голоду конаю. Встану та й піду до батька мого і скажу йому: Отче, я прогрішив проти неба й проти тебе! Я недостойний більше зватися твоїм сином. Прийми мене як одного з твоїх наймитів. І встав він і пішов до батька свого. І як він був іще далеко, побачив його батько його й, змилосердившись, побіг, на шию йому кинувся і поцілував його. Тут син сказав до нього: Отче, я прогрішив проти неба й проти тебе. Я недостойний більше зватись твоїм сином. А батько покликав слуг своїх: Притьмом принесіть найкращу одіж, одягніть його, дайте йому на руку перстень і сандалі на ноги. Та приведіть годоване теля і заріжте, і їжмо, веселімся, бо цей мій син був мертвий, і ожив, пропав був, і знайшовся. І вони заходились веселитися. А старший його син був у полі; коли ж він, повертаючись, наблизився до дому, почув музику й танці. Покликав він одного із слуг і спитав, що воно таке було б. Той же сказав йому: Брат твій повернувся, і твій батько зарізав годоване теля, бо знайшов його живим–здоровим. Розгнівався той і не хотів увійти. І вийшов тоді батько й почав його просити. А той озвався до батька: Ось стільки років служу тобі й ніколи не переступив ні однієї заповіді твоєї, і ти не дав мені ніколи козеняти, щоб з друзями моїми повеселитись. Коли повернувся цей син твій, що проїв твій маєток з блудницями, ти зарізав для нього годоване теля. Батько ж сказав до нього: Ти завжди при мені, дитино, і все моє – твоє. А веселитись і радіти треба було, бо оцей брат твій був мертвий і ожив, пропав був і знайшовся.” (Лк 15, 11–32).

Пор. Прип 1,8; 23,22; Сир 3,3–16; Еф 6,4; Кол 3,20n.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2214 Боже Батьківство є джерелом людського батьківства; саме воно є підставою для поваги до батьків. Пошана дітей, малолітніх або дорослих до свого батька і матері живиться природною прив’язаністю, яка випливає зі зв’язку, що їх об’єднує. Цієї пошани вимагає Божа Заповідь (…). Батьки повинні сприймати своїх дітей як дітей Божих і поважати їх як особистостей. Вони вчать своїх дітей виконувати Закон Божий, будучи самі послушні волі Отця Небесного.

Пор. ККЦ 2222; 2572; 2601; 2604; 2690; 2736.

ЛІТЕРАТУРА:

Oblicza ojcostwa [Образи батьківства], під ред. Д. КОПНАС–БЄЛА, Люблін 2001.

ВРАЙТ Г. Н., *Tatusiowa córeczka, czyli o niezwykłym wpływie ojca na osobowość córki [Татусева дочка, тобто вагомий вплив батька на особистість дочки]*, Варшава 1993.

ҐОРДОН М., *Wzorowy ojciec [Зразковий батько]*, Краків 1991.

ДОДДС Б., *Tato w katolickim stylu [Батько в католицькому стилі]*, Краків 1994.

КОРДЕС П. Й., *Zagubione ojcostwo [Загублене батьківство]*, Пелплін 2005.

МАКДОВЕЛЛ Й., ВАКЕФІЕЛД Н., *Zadziwiający wpływ tatusia [Дивовижний вплив батька]*, Варшава 1993.

МЄЖВІНЬСКІ Б., *Mężczyzna – istota nieznana [Чоловік – невідома істота]*, [Образи батьківства], Варшава 1999.

ПРОНЗАТО А., ксьондз, *W ramionach Ojca [В обіймах Отця]*, Краків 2002.

ПУЛІКОВСКІ Й., *Jak wygrać ojcostwo? Instrukcja obsługi [Як виграти батьківство?* Інструкція з експлуатації], Ченстохова 2005.

ПУЛІКОВСКІ Й., *Warto być ojcem [Варто бути батьком]*, Познань1999.

РАЙС Ц., *Sztuka ojcostwa [Мистецтво батьківства]*, Познань 2006.

СМІТ М., *Między ojcem a synem. Dzielenie się wiarą, umacnianie więzi i stawanie się mężczyzną [Між батьком і сином. Поділяючи віру, зміцнюючи відносини і перетворення на чоловіка]*, Краків 2002.

ЦІННІСТЬ XXI

Гідність материнства

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання власної емоційної сфери

3. ВИХОВНА МЕТА
   Ідентифікація з природною роллю, визначеною за статтю[91].

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Материнство як честь, гідність і відповідальність[92].
   – Взірці материнства, взяті з релігії, культури та художньої літератури[93].
   – Біологічні та емоційні зв'язки і соціальна взаємодія між матір'ю і дитиною.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Бог як автор життя використовує батьків у його передачі.
   – Подяка матері за дар життя.
   – Опікунча любов матері формує особистість дитини.

---

[91] «Я думаю, що коріння сучасного фемінізму полягає саме у відсутності справжньої поваги до жінок. Натомість, правда, що показує жінку, відрізняється. Шанування жінки захоплення таємницею жіночності, і, нарешті, шлюбна любов Бога і Христа, що міститься у спокуті, це всі ті елементи віри і життя Церкви, котрі ніколи не приховувались. Про це свідчить багата традиція, яка, на жаль, в сучасному світі досить деградувала». ІВАН ПАВЛО II, *Przekroczyć próg…[Переступити поріг…]*, цит., с. 167.

[92] «Сім'я значною мірою сприяє соціальному благополуччю через відповідальне батьківство та материнство, певні форми унікальної участі подружжя у творчій справі Бога». КСДЦ 232.

[93] «Життя найтісніше пов'язане з материнством. Тому Церква пригадує материнство Марії і ставить його за приклад. Тіло, яке взято з неї, стає живлющою Їжею для всього людства. (...) Сьогодні (09/08/1969) у свято Народження Божої Матері хлопця, коли ми прославляємо материнство, ми розкриємо у житті найбільшу філософію людської сім'ї. Ми пам'ятаємо також наших матерів і сестер, яких закликали до того, щоб давати життя, і здійснили це завдання двічі. Спершу передали народу життя в нових поколіннях, а потім захищали життя народу. Отже здали кров двічі. Перший раз вони віддали свою кров новим польським громадянам, а вдруге – рідній землі, захищаючи життя нації і її право на існування». С.ВИШИНЬСКІ, кард., *W sercu stolicy (Nel cuore della capitale) [У серці столиці (Nel cuore della capitale)]*, Папський Інститут Церковних Досліджень, Рим 1972, с. 127 н.

Принципи
– Я визнаю гідність моєї матері, тому що вона дала мені життя.
– Я тішуся своїм життям разом зі своєю матір'ю і тим, як вона ставиться з повагою до мого життя.
– Мама формує цінності відповідно до моєї статі[94].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
Правила
– Материнство для жінок – це дар і завдання.
– Мама любить свою дитину і все життя бажає їй добра.
– Відносини любові: «мати – дитина» переносяться на інших дітей.
– Материнство – це відповідальність за життя дитини[95].
Принципи
– Я знаю, що як мама я маю найбільший вплив на характер і особистість моєї дитини.
– Моя материнська любов спрямована на благополуччя дитини – сьогодні і в майбутньому[96].
– Я виховую свою дитину не для самої себе.
– Моє материнство розповсюджується на всіх дітей і має загальний характер.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
Правила
– Природне материнство матері єднається з духовним, виховним та інтелектуальним материнством школи.

---

[94] «Аналізуючи теорії, які нехтують справжнім значення сексуальності і вважають сексуальну ідентичність незалежною від статі, суто культурним і соціальним наслідком взаємодії між спільнотою й особою, Церква невтомно проголошує своє вчення: «Кожному – і чоловікові, і жінці – слід визнати і прийняти свою сексуальну ідентифікацію. Фізична, моральна і духовна відмінність і взаємодоповнювання спрямовані на добро подружжя і процвітання родинного життя. Гармонія подружньої пари і суспільства залежить частково від того, як чоловік і жінка реалізують своє взаємодоповнення, свої взаємні потреби й взаємну підтримку». То ж, позитивний закон необхідно узгодити із природним, згідно з яким сексуальна ідентичність не має винятків, оскільки вона становить об'єктивну умову для утворення подружньої пари. КСДЦ 224.

[95] «Ясно, що будь–яка аморальна поведінка чи дії, такі як аборт, контрацепція та нехтування особистої гідності чоловіка, дітей або інших членів церкви – це профанація таїнства порятунку і образа Божих людей». В. Скшидлевські, *Etyka seksualna. Przemiany i perspektywy [Сексуальна етика. Зміни та перспективи]*, Краків 1999, с. 128.

[96] «Виховання до материнства від самого початку має стати формуванням субсидіарності. (...) Автентичне материнство – це служба зрілості, і, отже, самовизначення дитини, але ніколи не втілення ідей чи проектів матері». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, цит., с. 215–216.

– Школа доповнює материнську любов у формуванні нової людини.
– Учитель бере участь у батьківській ролі матері.

Принципи

– Я виховую довірену мені дитину у повазі до материнства.
– Ми разом працюємо над забезпеченням безпеки дитини.
– Ми прагнемо, щоб стосунки «мати – дитина – вихователь» були послідовними і доповнювали один одного.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні розмірковують над образом жінки і матері, який домінує у сьогоднішніх ЗМІ. Разом шукають основні і найважливіші якості хорошої матері. Ви можете задуматись про вимоги, які ставлять матері, котрі виховують дітей. Чи мама повинна змінити свою поведінку і виховну діяльність відповідно до віку дитини, котрий змінюється?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Дитина, учень визнає гідність своєї матері і гідність всіх матерів у суспільних відносинах. Він розуміє у чому полягають труднощі материнства. Це збільшує його повагу і вдячність до матері. За любов до матері відповідає взаємною любов'ю, дочки чи сина. Материнська любов дає постійне відчуття безпеки. Мати створює правильні відносини з іншими людьми.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик патології в реалізації любові матері до своєї дитини, (гіперопіка, відмова – або фізична, або духовна). Часто матері узурпують право на управління дитиною в усіх областях та етапах життя. Існує відсутність діалогу між матір'ю і дитиною. Домінує чутливість над раціональним управлінням процесу навчання і виховання.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Покликання жінок це власне поєднання людей через серце. Поєднання в різних середовищах, але особливо в одному середовищі, а саме в сімейному. Жіноче серце створює почуття єдністі жінки. Жінка поєднує в собі серце старших і молодших поколінь, батьків і дітей. А іноді й більше поколінь жінка повинна з'єднати з серцем. І саме тому ви повинні культивувати якості серця. Ви повинні боротися з його недоліками. Ви дуже добре знаєте, що це та сфера напруженості, яку відчуває досить глибоко жіноча психіка: емоційне напруження, напруження серця між любов'ю і ненавистю, між щедрістю, готовністю до самопожертви, егоїзму і ревнощів. Тут, на цій напруженості відбувається великий процес формування вашої особистості, вашого людства, вашого християнського покликання.

К. ВОЙТИЛА, ксьондз, *Posłannictwo kobiety [Місія жінок]*, Промова під час загальнонаціонального паломництва молодих дівчат в Ясній Гурі, 1972, в: К. ВОЙТИЛА, ксьондз, *Oto Matka twoja [Ось мати твоя]*, Ясна Гура–Рим 1979, с. 227.

Взаємний дар людини в шлюбі відкривається як дар нового життя, нової людини, котра також є людиною за образом своїх батьків. Материнство передбачає з самого початку спеціальну відкритість на сприйняття нової людини: це участь жінок. У тому відкритті, зачатті і народженні дитини, жінка «виявляє себе через щиру самопожертву». Дар внутрішньої готовності прийняти і народити дитину пов'язана з шлюбним союзом, який – як уже було сказано, повинен представляти собою особливий момент у взаємній самовіддачі як зі сторони жінки, так і чоловіка.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Mulieris dignitatem*, 18, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 312.

У свою чергу, Бог найвищою мірою проявляє гідність жінок, коли Він сам приймає людську плоть від Діви Марії, котру Церква вшановує як Матір Божу, називаючи її новою Євою та представляючи її як приклад жінки, яка спокутує.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 22, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 121.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Шостого місяця ангел Гавриїл був посланий Богом у місто в Галилеї, якому ім'я Назарет, до діви, зарученої чоловікові, на ім'я Йосиф, з Давидового дому; ім'я ж діви було Марія. Ввійшовши до неї ангел, сказав їй: "Радуйся, благодатна, Господь з тобою! Благословенна ти між жінками." Вона ж стривожилась цим словом і почала роздумувати в собі, що могло значити те привітання. Ангел їй сказав: "Не бійсь, Маріє! Ти бо знайшла ласку в Бога. Ось ти зачнеш у лоні й вродиш сина й даси йому ім'я Ісус. Він буде великий і Сином Всевишнього назветься. І Господь Бог дасть йому престол Давида, його батька, і він царюватиме над домом Якова повіки й царюванню його не буде кінця." А Марія сказала до ангела: "Як же воно станеться, коли я не знаю мужа?". Ангел, відповідаючи, сказав їй: "Дух Святий зійде на тебе й сила Всевишнього тебе отінить; тому й святе, що народиться, назветься Син Божий. Ось твоя родичка Єлисавета – вона також у своїй старості зачала сина, і оце шостий місяць тій, що її звуть неплідною; нічого бо немає неможливого в Бога." Тоді Марія сказала: "Ось я Господня слугиня: нехай зо мною станеться по твоєму слову!" І ангел відійшов від неї. Тими днями Марія, зібравшися, пустилася швидко в дорогу в гірську околицю, в місто Юди. Увійшла вона в дім Захарії і привітала Єлисавету. І як почула Єлисавета привіт

Марії, здригнулася дитина в її лоні, і Єлисавета сповнилася Святим Духом і викликнула голосом сильним: "Благословенна ти між жінками й благословен плід лона твого. І звідкіля мені це, що прийшла до мене мати Господа мого? Ось бо, як голос твого привітання залунав у моїх вухах, дитина з радости здригнулась у моїм лоні. Щаслива та, що повірила, бо здійсниться сказане їй від Господа. (Лк 1, 26– 45).

Пор. Вих 20,12; 21,14; Лев18,7; Iz 66,13; Втор 21,18–21; 27,16; Суд 11,13 –25; 2 Мак 7,20–31; Мт 1, 16. 20.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

239 Бог – це першопочаток всього і трансцендентний авторитет і одночасно – доброта і люблячий опікун всіх Своїх дітей. Ця батьківська ніжність Бога може виражатись через образ материнства, який ще більше виражає іманентність Бога, внутрішній зв'язок між Богом і Його творінням. Мова віри таким чином черпається із людського досвіду батьків, котрі певним чином являються першими представниками Бога. Але цей досвід також свідчить, що земні батьки можуть помилятися і спотворити лице батьківства і материнства. Отже, слід нагадати, що Бог перевищує людське розрізнення статей. Він не є ні чоловіком, ні жінкою – Він є Богом, Він перевищує також людське материнство й батьківство, хоч є їхнім початком і мірою: ніхто не є батьком так, як Бог.

Пор. ККЦ 171; 501; 963; 964; 975; 1683; 2040; 2674; 2197.

ЛІТЕРАТУРА:

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kobieta w Polsce współczesnej [Жінка в сучасній Польщі]*, Познань–Варшава 1978.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Nie tylko dla matek [Не тільки для матерів]*, Варшава 2003.

ВИШИНСЬКІ С., кард.,*Godność kobiety [Гідність жінки]*, Варшава 2001.

ҐАЛАРОВІЧ Й., *Blask godności. O etyce Karola Wojtyły i nie tylko [Блиск гідності. Етика Кароля Войтили, і багато іншого]*, Варшава 2005.

ҐЕНЕВЄВЕ П., *Bezgraniczny dar macierzyństwa [Безмежний дар материнства]*, Краків 1998.

ДАЙТОН Т., S*zczęśliwe macierzyństwo [Щасливе материнство]*, Краків 2006.

Катинь, реж. А. ВАЙДА, Польща 2007.

КЕНДАЛ–ТАЦКЕТИТ К., *Wyzwania macierzyństwa. Jak być szczęśliwą matką [Проблеми, пов'язані з материнством. Як бути щасливою матір'ю]*, Гданськ 2000.

КШАН К., *Szczęśliwe macierzyństwo i jego sekrety [Щасливе материнство і його секрети]*, Глівіце 2006.

МАЦЯЖ А., *Macierzyństwo w kontekście zmian społecznych [Материнство в контексті соціальних змін]*, Варшава 2004.

НЬЮМАН Й. Ц., *Mężczyzna i kobieta w Bożym Królestwie [Чоловік і жінка в Божому Царстві]*, Кєльце 2006.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Jak wygrać macierzyństwo? [Як виграти материнство?]*, Ченстохова 2006.

ФІЛЬМ:

Александра, реж. А. СОКУРОВ, Росія 2007.
Катинь, реж. А. ВАЙДА, Польща 2007.

ЦІННІСТЬ XXII

Гідність братерства

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здібність до емоційного контакту зі своїм братом, сестрою, друзями і людьми з мого оточення

3. ВИХОВНА МЕТА
   Побудова спільних ідеалів і постановка загальних завдань[97].

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Різниця між братерством і дружбою.
   – Братерство крові й ідеали братерства у вчинках.
   – Зміцнення братерства в активній діяльності: соціальній, політичній, національній, організаційній, пропагандистській, спортивній, в розвагах.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Братерство народжується під впливом визнання та захисту спільних цінностей, на основі: крові (походження), нації, культури, раси, переконань і історії життя.
   – Братерство допомагає в досягненні спільних цілей[98].
   – Спільна діяльність формує і розвиває людську особистість
   Принципи
   – Я шукаю людей, з якими мене об'єднують спільні інтереси, цілі і прагнення.

---

[97] «Усвідомлюючи Божу любов, людина осягає власну трансцендентну гідність, навчається не зосереджуватись лише на собі, а виходити назустріч іншому, творячи справжні людські відносини. Люди, оновлені Божою любов'ю, здатні змінювати правила та якість відносин і навіть суспільні структури. Ці люди спроможні принести мир туди, де існують конфлікти, побудувати і виплекати братерські стосунки там, де є ненависть, шукати справедливості там, де панує експлуатація людини людиною. Лише любов здатна радикально змінити відносини між людьми. З цього погляду кожна людина доброї волі може в істині і добрі збагнути широкі горизонти справедливості й людського розвитку». КСДЦ 4.

[98] «Тільки в тому випадку праця буде повністю плідною, коли працівники будуть зв'язані узами любові, любові, яка охоплює їх взаємовідносини». ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, цит, с. 142.

– Я прагну тісніших зв'язків з братом, сестрою, зведеними братами або сестрами.
– Я беру активну участь у роботі зустрічей, учасники яких мені близькі з точки зору цінностей.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– В сім'ї має бути присутнім братерство крові.
– Сім'я визначає і реалізує спільні цілі: природні, освітні та виховні, економічні, рекреаційні, ідеологічні, релігійні (домашня церква).
– Братерство, що формується в сім'ї, переноситься на суспільство.

Принципи

– В сім'ї формуємо міжособистісні відносини і спільно реалізуємо поставлені завдання.
– Ми любимо один одного, як одна сім'я, також приймаємо спільні цінності.
– Цінність братерства крові, яку нащадки виносять з родини, мають переноситися на суспільне життя.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Братерство – це зв'язком між людьми, заснований на дружбі, солідарності та взаємодопомозі[99].
– Нація формується завдяки братерству між людьми.
– Шкільне середовище це місце, де зміцнюються узи братерства.

Принципи

– Я шукаю приклади у літературі та історії, які можуть допомогти вам зрозуміти, що таке цінність братерства.
– Я підтримую прояви солідарності у класі, які є спільним і важливим питанням для учнів.
– Я формую почуття братерства між шкільними друзями в надії, що воно буде тривати багато років.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Разом переглянутий документальний фільм або белетристика про життя і діяльність святих (Мати Тереза, Життя за життя, Сонячна пісня, Брат нашого Бога), може призвести до обговорення сенсу братерства сьогодні. Ми пропонуємо теми для учнівських обговорень: Чи самовідда-

---

[99] «Бог, який все охоплює батьківською турботою, побажав, щоб усі люди були однією сім'єю і ставилися один до одного в дусі братерства. Всі створені на образ і подобу Бога, який «з однієї особи вивів весь рід людський для проживання по всій поверхні землі» (Дії 17, 26), з однією і тією ж метою, тобто служити Богу». КДК 24.

ність має сенс? Чи почуття братерства є цінністю, яке змушує нас до пожертв? Як сьогодні ми можемо довести, що існує почуття братерства? Як братерство ламає сучасний стиль усамітненого й індивідуального життя?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди відчувають зв'язок зі своїм середовищем, відчувають цінності та вартості їхньої групи. Сімейне братерство переноситься на суспільне братерство[100]. Формуються міжособистісні відносини. Зміцнюється зв'язок з сім'єю, навіть дальньою, зв'язок з місцем проживання, регіоном, країною. Почуття національної ідентичності побудоване на цінності братерства.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик обмеження міжособистісних зв'язків лише в колі сім'ї. Молоді люди відчувають себе самотніми і відчуженими у школі. У них відсутня можливість нав'язати братські відносини і формувати дружні відносини з іншими. Вони неохоче ставляться до спільних позитивних дій, виступів, демонстрацій, уникають різних форм соціального життя, спільноти. З'являється нездорова конкуренція між братами і сестрами, серед учнів. Існує проблема нестачі вмінь для вирішення конфліктів, що виникають у сім'ї і в школі.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У вас, у ваших молодих серцях пульсує бажання істинного братерства всіх людей, без поділів, конфліктів, дискримінації. Так, прагнення до братерства і різної солідарності приносите з собою ви, молоді люди – а не бажання конфлікту між людьми, у будь–якій формі. Чи таке бажання братерства (...) не свідчить про те, що «ви пізнали Отця» (як пише апостол). Бо тільки там є брати, де є батько. І тільки там, де є батько, люди є братами.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 50.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ось, як добре і як приємно, коли брати живуть разом: немов на голові найліпше миро, що на бороду стікає, бороду Арона, на комір його шат стікає. Немов роса хермонська, що спадає на сіонські гори: бо там Господь зсилає благословення, життя повіки. (Пс 133,1–3).

[100] «Необхідно, щоб людський рід прийшов до єдності через множинність, щоб він навчився бути єдиною церквою в плюралізмі форм мислення, діяльності, культур і цивілізацій». ІВАН ПАВЛО II, *Przekroczyć próg…[Перейти через поріг]*, цит., с. 127.

Бо хто Божу волю чинитиме, той Мені брат, і сестра, і мати. (Мк 3,32–35).

Мати його й брати прийшли були до нього, та через народ не могли до нього доступитися. Його повідомили: "Мати твоя і брати твої стоять надворі, хочуть побачитися з тобою." Він же у відповідь сказав їм: "Мати моя і брати мої це ті, що слухають слово Боже й його виконують." (Лк 8,19–21).

Пор. Пс 133, 1–3; Мт 5,25; Лк 12,58.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1878 Існує певна подібність між єдністю Божих Осіб і братерством, яке люди повинні встановити між собою у правді та любові. Любов до ближнього є невіддільною від любові до Бога. Свобода не дає права все говорити і все робити. Фальшивими є твердження, що «людина – суб'єкт свободи – як окрема особа є самодостатньою, а її мета – задоволення своїх власних інтересів через використання земних благ». З іншого боку, умови економічного, політичного, суспільного та культурного порядку, необхідні для правильного користування свободою, дуже часто не визнаються і порушуються. Ці обставини засліплення і несправедливості обтяжують моральне життя і ставлять і сильних, і слабких перед спокусою гріха проти любові. Відступаючи від морального закону, людина ризикує власною свободою; сама себе поневолює, розриває братерство з іншими людьми і бунтується проти Божої правди.

Пор. ККЦ 1676; 1939; 2207; 2213.

ЛІТЕРАТУРА:

Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II [Солідарність у вченні Івана Павла II], під ред. А. РИНІО, Люблін 2005.

Społeczna aktualizacja tożsamości człowieka [Соціальна актуалізація ідентичності людини], під ред. Й. ЦУДА, Катовіце 2004.

ВЕРТЕМАТЕ Л. Д., *Błogosławione braterstwo. Rozważania biblijno–duchowe [Благословенне братерство. Біблійні і духовні міркування]*, Зомбкі 2002.

КОПЕЦЬ В., ксьондз, *Eucharystia sakramentem braterstwa [Євхаристія як таїнство братерства]*, Вроцлав 2002.

ЛЕИК., *Rodzeństwo – miłość, nienawiść, solidarność [Брати і сестри – любов, ненависть, солідарність]*, Варшава 2004.

МАЗЛІШ Е., ФАБЕР А., *Rodzeństwo bez rywalizacji. Jak pomóc własnym dzieciom żyć w zgodzie, by sametu żyć godnie [Брати і сестри без суперництва. Як допомогти своїм дітям жити у згоді, щоб жити гідно]*, Познань 1997.

МАЛІНОВСКІ Б., *Jednostka, społeczność, kultura [Одиниця, спільнота, культура]*, Варшава 2000.

ПАРКЕР Й., СТІМПСОН Й., *Rodzeństwo – rywalizacja i miłość. Wszystko,*

co powinni wiedzieć rodzice braci i sióstr [Брати і сестри – суперництво і любов. Все, що потрібно знати батькам про братів і сестер], Познань 2003.
РИЛКЕ Г., *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi [Школа для учня. Як навчити життя з людьми]*, Варшава 1983.
РОМАНЮК К., єп., Adelfoc. *Idea braterstwa w Biblii [Adelfoc. Ідея братерства в Біблії]*, Нєпокалянув 1992.
ШАФРАНСЬКІ А. Л., ксьондз, *Ku cywilizacji miłości miłosiernej [До цивілізації милосердної любові]*, Люблін 1989.

ФІЛЬМИ:

Brat naszego Boga [Брат нашого Бога], реж. К. ЗАНУССІ, Німеччина–Польща–Італія 1997.
Matka Teresa: w imię dzieci bożych [Мати Тереза: В ім'я дітей Божих], реж. К. КОННОР, Німеччина –США 1997.
Pieśń słoneczna [Сонячна пісня], реж. Ф. ЗЕФІРРЕЛЛІ Великобританія–Італія 1972.
Życie za życie. Maksymilian Kolbe [Життя за життя. Максиміліан Колбе], реж. К. ЗАНУССІ, Німеччина–Польща 1991.

ЦІННІСТЬ XXIII

Важливість і гідність родини[101]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоціональний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння прояву почуттів

3. ВИХОВНА МЕТА
   Визнання емоційних зв'язків у родині

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Кровні узи і походження впливають на людську особистість.
   – Особливості сім'ї багатьох поколінь.
   – Наскільки важливим є вивчення історії своєї родини?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Сім'я існує, росте завдяки любові.
   – Будь–які відносини, тип любові (батьківська, батькова, материнська, синівська, братерська, любов до бабусь і дідусів, онуків, любов до сім'ї і не пов'язаних з вами людей) виражається певним чином[102].
   – Основна сім'я та родини, що складається з декількох поколінь дає відчуття безпеки.
   Принципи
   – Я використовую всі можливості, щоб висловити свої емоційні зв'язки з усією родиною (дні народження, ювілеї, весілля та річниці смерті, спільні святкування, відвідування).

---

[101] Батьківство і материнство покладають на людей відповідальність, яка за своєю природою не лише фізична, а й духова. Бо ж через батьків передається родовід особи, який бере своє одвічне начало в Богові і мусить знову до нього привести. Приймаючи людське життя у сукупності усіх його фізичних і духовних складових, родини роблять внесок у «сопричастя поколінь», забезпечуючи таким чином розвиток суспільства. КСДЦ 237.

[102] «Четверта заповідь Декалогу торкається сім'ї, її внутрішньої єдності, так би мовити – солідарності. Заповідь не говорить на пряму про сім'ю, але фактично це так. Бог Законодавець не знайшов ніяких інших слів, щоб висловити поєднання поколінь у слові: «Шануй» (Вих 20, 12). Те слово виражається ще одним способом, чим є сім'я. Це не «штучне» возвишення сім'ї, йдеться про формулювання, що відображає її суб'єктивність і всі права, які виникають з суб'єктивності. Сім'я є спільнотою особливо інтенсивних взаємовідносин: між подружжям, між батьками та дітьми, а також між поколіннями. Ви повинні захистити цю спільноту. Тому й Бог не находить кращого слова ніж: «Шануй». ІВАН ПАВЛО II, *Лист до родин*, Варшава 1994, с. 45.

– Я веду сімейну хроніку.
– Я піклуюся про підтримування контактів з родиною.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Кожен член сім'ї має важливе значення і володіє тією ж гідністю, що інші.
– Наша сім'я унікальна, надзвичайна й єдина.
– Родини, що складається декількох поколінь об'єднана узами крові і близькості.

Принципи

– Я пізнаю і передаю історію усієї нашої родини своїй дитині.
– Я використовую досвід життя всіх членів сім'ї для формування наших дітей.
– Ми разом переживаємо радісні і важкі часи.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа і вчитель знає родини своїх учнів.
– Соціальні та емоційні стосунки вихованця з його родиною гарантують належний процес виховання[103].
– Школа і клас – це велика сім'я.

Принципи

– Я оточую спеціальним захистом учнів, які не мають сім'ї або походять з неповних сімей.
– Я запрошую родину і батьків до реалізації виховної програми.
– У навчанні я підкреслюю незамінну цінність родини.
– Я навчаю, що сім'я є першою школою життя і роботи для кожної людина[104].

Кожен учень має завдання приготувати генеалогію своєї сім'ї у вигляді списку або таблиці. Це хороша можливість зібратися разом з батьками, щоб пригадати собі про далеких родичів. Молодь отримує завдання знайти й описати сімейні реліквії.

---

[103] «Сім'я виховує людину і таким чином вводить її в спілкування з іншими людьми. Сім'я дає людині можливість до життя не лише фізичного, а й суспільного. З сім'ї людина виносить початки моральних та соціальних понять, що розвивають людську особистість. *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, цит., с. 66.

[104] ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліка Laborem exercens*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2006, с.125.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Відбувається визнання своєї приналежності до родини і належна оцінка сімейних зв'язків[105]. Молодь встановлює і підтримує тісні контакти в рамках своєї власної сім'ї. Вона дотримується ієрархії відносини серед членів сім'ї. Кожен член сім'ї користується повагою, і події у житті помічаються і спільно переживаються.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик звуження міжособистісних, сімейних стосунків до нуклеарної сім'ї: батьків і дітей. Часто спостерігається кланове відношення до родини і втрата контакту між поколіннями. Втрачається зв'язок з традиціями та своїм коріння. Існує загроза відторгнення і бажання виключити зі своєї сім'ї людей з різними поглядами, характером чи релігійними поглядами. Зникають міжособистісні стосунки, контакти між різними поколіннями.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Всі члени сім'ї, кожен відповідно до власного дару, мають благодать і відповідальність за створення співтовариства людей, день за днем, створюючи з сім'ї «школу багатшого людства». Це робиться за допомогою благодаті і любові до дітей, хворих і літніх людей, шляхом взаємного служіння кожного дня, шляхом ділення товарами, радістю і печаллю.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 21, в: ІВАН ПАВЛО II, Звернення, т. 1, Краків 2006, с. 119. (…) Молитва сім'ї може ставати місцем спільної пам'яті і взаємної пам'яті: сім'я, однак, це співтовариство поколінь. Треба, щоб в молитві всі були присутні – і ті, хто живе і ті, хто пішов, і ті, хто прийшли на світ. Необхідно, щоб кожна людина була «омолена» в сім'ї на добро – на добро, яким є для нього сім'я і він для сім'ї.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Gratissimam sane*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 368.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Зо старшим суворо не поводься, а радше умовляй його, як батька; молодших – як братів; старших жінок, як матерів, а молодих, немов сестер, з усякою чистотою. Шануй удовиць, тих що справді вдови. Коли якась удовиця має дітей або внуків, то насамперед нехай вони навчаться шанувати власну родину й віддячуватися батькам, бо це вгодно Богові. Справжня вдова й самотня на Бога покладає надію і перебуває день і ніч у молитвах та благаннях. (1 Тим 5,1–5).

Пор. Вих 20,12; Втор 5,16; Євр 13,7–9; 1 Йн 2,12–15.

---

[105] «Сім'я, в якій різні покоління стикаються і допомагають один одному рости в мудрості і гармонійному злитті особистих прав з іншими потребами суспільства, є наріжним каменем суспільства» КДК 52.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2220 Християни зобов'язані бути особливо вдячними тим, від кого вони отримали дар віри, благодать Хрещення і життя в Церкві. Йдеться про батьків, інших членів родини, бабусь і дідусів, пастирів, катехитів, інших учителів чи друзів. «Пригадую собі ту щиру віру, що в тобі, яка спочатку була вселилась у твою бабуню Лоїду та у твою матір Евніку, а я впевнений, що й у тебе» (2 Тим. 1,5).

Пор. ККЦ 1936; 2199; 2200; 2205; 2206.

ЛІТЕРАТУРА:

Pukam do drzwi Waszych domów i pragnę się z Wami spotkać. Rozważania na temat „Listu do Rodzin" Ojca Świętego Jana Pawła II [Я постукав у двері ваших будинків, і хочу з вами зустрітися. Роздуми про «Лист до сімей» Папи Івана Павла II], під ред. Б. ГАРРАСЕК, Варшава 1994.

Wokół wychowania [Навколо виховання], під ред. Д. ЧУБАЛА, Ґ. ҐЖИБЕК, Бєльско Бяла 2003.

W*окół wychowania. Rola rodziny i szkoły w procesie socjalizacji dziecka [Навколо виховання. Роль сім'ї та школи у соціалізації дитини]*, під ред. Т. РОСТОВСКА, Й. РОСТОВСКІ, Лодзь 2002.

Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej [Освіта в християнській сім'ї], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1982.

Z badań nad rodziną [З досліджень над сім'єю], під ред. Т. КУКОЛОВІЧ, Люблін 1984.

ВЖЕШЄНЬ В., *Jednostka – rodzina – pokolenie. Studium relacji międzypokoleniowych w rodzinie [Одиниця – сім'я – покоління. Дослідження відносин між поколіннями у сім'ї]*, Познань 2003.

ДИЧЕВСКІ Л., *Dziecko wartością społeczną [Дитина як соціальна цінність]*, Краків 2003.

ДИЧЕВСКІ Л., *Więź między pokoleniami w rodzinie [Зв'язок між поколіннями в сім'ї]*, Люблін 2002.

ШУКАЛСКІ П., *Przepływy międzypokoleniowe i ich kontekst demograficzny [Потоки між поколіннями у демографічному контексті]*, Лодзь 2002.

ЦІННІСТЬ XXIV

Цінність і важливість дитинства

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення емоційної сфери

3. ВИХОВНА МЕТА
   Пізнання власної особистості через звернення до переживань з дитинства

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Характеристика основних етапів дитинства: перед народженням, немовля, дитина 3–5 років, дошкільний вік, шкільний вік – до статевого дозрівання.
   – Динаміка фізичного та психічного розвитку дитини.
   – Потреба в любові у житті дитини та її віддача.
   – Почуття належать до людської природи.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Між дитинством і дорослішанням, дозріванням триває біологічна, історична та емоційна послідовність.
   – Почуття безпеки в дитинстві впливає на стан психіки учня.
   – Кожна дитина має право пережити цінності дитинства.
   Принципи
   – Я поважаю і дякую батькам за дар життя.
   – Я люблю своїх братів і сестер, і я позитивно ставлюсь до інших дітей.
   – У мене позитивне ставлення до маленьких дітей.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Кожна дитина росте і формується в атмосфері любові[106].
   – Всі діти мають право на рівну батьківську любов.
   – Період дитинства впливає на все емоційне життя людини.

---

[106] «Виховний вплив батьків настільки важливий, що його важко будь–чим замінити. Батьки повинні створювати в сім'ї таку атмосферу, пройняту любов'ю і повагою до Бога і людей, що сприятиме поступовому особистісному і соціальному вихованню своїх дітей. Таким чином, сім'я є першою школою соціальних чеснот, необхідних для кожного суспільства». ДПХВ 3.

– У багатодітній сім'ї відбувається швидша і глибша соціалізація дитини.

Принципи

– Я люблю своїх дітей відповідальною любов'ю.
– Я виховую своїх дітей для інших, заради них самих, а не для нас – батьків
– Я забезпечую своїм і всім іншим дітям почуття безпеки.
– Ми використовуємо наступні методи навчання: діалог, хороший приклад, відповідальність за кожен день дитини, спільне відкриття для себе цінностей та їхня реалізація.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Дитинство учнів постійно формує їхні риси характеру.
– Знання дитинства допомагає школярам зрозуміти їхню нинішню поведінку.
– Відповідні відносини з дитиною свідчать про духовне багатство дорослих.

Принципи

– У школі я намагаюся встановити відповідні відносини між старшими та молодшими школярами.
– На моїх учнів я дивлюся з точки зору моєї родини. Я ставлюся до них, як до своїх власних дітей.
– Я розрізняю відмінності характерів вихованців та відмінності в їхньому індивідуальному розвитку.
– Я використовую принципи психології розвитку, допомагаючи учням зробити перехід від одного періоду розвитку до іншого (з дитячого до підліткового віку).

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Кожен з учнів намагається пригадати ті події зі свого дитинства, які вплинули на сьогоднішню поведінку, погляди, інтереси чи негативний зворотній зв'язок. Ви можете оцінити ці події в світлі нинішнього стану знань і емоційної зрілості.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Емоційний розвиток людини відбувається в правильному напрямку. Молоді люди відчувають свою цінність[107] і почуття безпеки. Вони по-

[107] «Доглядаючи за кожною дитиною, яка народилася у світ, і оточуючи її ніжним і уважним доглядом, церква виконує основну місію, адже вона покликана виявити і представити заново в історії приклад і заповідь Христа Господа, Який помістив дитину в центрі Царства Божого: «Пустіть дітей і не бороніть їм приходити до Мене, бо таким

важають і добре пам'ятають свій період дитячого життя[108]. Я приймаю і вміло поводжуся з іншими дітьми. У певному віці вони можуть «відмовитися» від прав і привілеї дитинства. Вони поважають своїх батьків і дякують за щасливе дитинство.

10. ЗАГРОЗИ

Часто молоді люди мають багаж комплексів, придбаних в дитинстві. Існує ризик передачі, продовження дитинства до підліткового віку. Він повертається до них через відсутність відповідальності, небажання приймати дорослі рішення. Дитинство розглядається як єдиний щасливий час у вашому житті. Загрозою може бути також небажання дітей, невиправдана агресія до молодших братів і сестер. З'являється нездорова конкуренція між братами і сестрами. Діти часто показують егоїстичне ставлення і егоїстичні вимоги до інших (батьків, братів і сестер, друзів).

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Насправді, говорячи про права дитини, ми говоримо про обов'язки батьків і педагогів, що залишаються на службі дитини та її головного інтересу, проте, зростаючи дитина повинна брати участь у своєму власному розвитку, брати на себе відповідальність відповідно до її можливостей. Ви також не можете не говорити нічого про обов'язки, покладені на неї щодо інших і суспільства.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до європейських журналістів, 13.01.1979, *Chronić dzieciństwo dla dobra społeczeństwa [Захищати дитинство на благо суспільства]*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Nauczanie społeczne 1978–1979 [Соціальне вчення 1978–1979]*, Варшава 1982, с. 93.

Що це означає: «Якщо не навернетесь, і не станете, як діти, не ввійдете в Царство Небесне?» Чи не бере дитину Господ за приклад для дорослих чоловіків? Існує щось в дитині, що знайдеться у всіх чоловіків, якщо вони хочуть увійти в Царство Небесне. Небеса для тих, хто такий простий, як діти, такий повний як вони добром і чистотою. Тільки вони можуть знайти в Бозі свого батька і стати через Ісуса рівними Божими дітьми.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист дітям у Рік Сім'ї, *Tra pochi giorni*, 2, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, Зібрання творів. Листи, т. 3, Краків 2007, с. 432

належить Царство Небесне». ІВАН ПАВЛО ІІ, *Przyszłość idzie przez rodzinę. Z nauczania Ojca Świętego o miłości, małżeństwie, rodzinie [Майбутнє йде через сім'ю. Вчення Святого Отця про любов, шлюб, сім'ю]*, під ред. М. Венцлавські, ксьондз, Познань 1983.

[108] «Жоден з періодів нашого життя ніколи не є закритим для нас. Дитинство приносить навички і звички у підлітковий вік, повний емоцій і бажань, що збагачує його ентузіазмом розважливого зрілого віку, а його багатство принесе плоди у багатому досвіді і мудрості на старості». Людина – особа – стать, цит., с. 126.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ісус покликав дитину, поставив її серед них – і каже: “Істинно кажу вам: Якщо ви не навернетеся і не станете, як діти, не ввійдете в Небесне Царство. Хто, отже, стане малим, як ця дитина, той буде найбільший у Небеснім Царстві. Хто приймає дитину в моє ім’я, той мене приймає. (Мт 18, 2–5).

Пор. 1 Кор 14,20; 1 Пт 2,2; Пор. Лк18,15–17.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2222 Батьки повинні сприймати своїх дітей як дітей Божих і поважати їх як особистостей. Вони вчать своїх дітей виконувати Закон Божий, будучи самі послушними волі Отця Небесного.

Пор. ККЦ 2214; 2223–2226; 2228; 2251.

ЛІТЕРАТУРА:

БЕРТРАНД Ц., *Pierwsze dwa lata. Co się dzieje pomiędzy matką, ojcem i dzieckiem [Перші два роки. Що відбувається між матір’ю, батьком і дитиною]*, Гданськ 2003.

БІЛІЦКІ Т., *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II [Діти і виховання у вченні Івана Павла II]*, Краків 2005.

ВІЛЬК Й., ксьондз, *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie [Важливість першого досвіду релігійного виховання маленької дитини в сім’ї]*, Люблін 1987.

ВОЙТІТЗ Й., *Wymarzone dzieciństwo: jak wychować szczęśliwe dziecko unikając błędów naszych rodziców [Ідеальне дитинство: як виховати щасливу дитину, уникаючи при цьому помилки наших батьків]*, Гданськ 1994.

ДОБСОН Й., *Dom pełen serca [Будинок повний серця]*, ч. 1, Варшава 1999.

ДОБСОН Й., *Dzieci i wychowanie [Діти і виховання]*, Варшава 2000.

ДОБСОН Й., *Jak budować poczucie własnej wartości w swoim dziecku? [Як побудувати почуття власної гідності у вашої дитини?]*, Люблін 2005.

ДОБСОН Й., *Powrót do domu [Повернення додому]*, Варшава 2000.

КІММЕЛ Т., *Bohaterowie wyrastają w domu [Герої ростуть вдома]*, Варшава 1995.

КОРНАС–БЄЛА Д., *Oblicza dzieciństwa [Образи дитинства]*, Люблін 2001.

МАКДОВЕЛЛ Й., *Jak być bohaterem dla swoich dzieci [Як стати героєм для своїх дітей]*, Варшава 1997.

ЦІННІСТЬ XXV

Цінність і важливість підліткового віку

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Освоєння емоцій

3. ВИХОВНА МЕТА
   Створення правильних відносин з іншими людьми

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Значення фізичного і психічного дозрівання людини.
   – Важливість емоційного розвитку та еволюції почуттів.
   – Визнання своєї сексуальності та формування емоційної статі[109].
   – Культура поведінки: розмова, одяг, макіяж, тип жарту (ситуаційний, по аналогії, концептуальний) як вираження людської сексуальності.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Природа та специфіка мужність і жіночність у відповідності до статі.
   – Фізичний і психічний розвиток людини свідчить про її природне покликання до міжособистісних відносин.
   – Стать це дар і цінність, що формує особистість.
   – Сенсом однієї статі є орієнтація на протилежну стать.
   Принципи
   – Я поважаю свою сексуальність, стать, намагаюся зрозуміти іншу стать.
   – Своє сексуально–емоційне дозрівання сприймаю як спосіб досягнення зрілого віку.
   – Мені відомо, що сексуальні і емоційні реакції, які відбуваються під час дозрівання, повинні служити моїй самоосвіті[110].
   – Я оточую себе людьми, які правильно і відповідально ставляться до своєї сексуальності.

---

[109] А. Капелла, *Corso di anatomia e fisiologia della riproduzione umana*, Istituto Giovanni Paolo II per Studi su Matrimonio e Famiglia, Рим 2001, с. 22.

[110] «Введені в людську природу спонукання, яких людина не є пасивним виконавцем, мають службовий характер у свідомих вчинках людини. Звідси випливає необхідність досить ранньої «гуманізації» спонукань через виховання». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 125.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Сексуальність відноситься до людської природи і є її цінністю.
– Дитина має певну стать: біологічну (хромосомну і гонадичну, гормональну) і особистісну (сформовану через виховання), які складають людську особистість[111].
– Певна стать має відповідну поведінку, вираження емоцій, почуттів і стосунків з іншими людьми.

Принципи

– Я приймаю стать моєї дитини, я знаю про труднощі і проблеми, які виникають в період фізичного і психічного дозрівання.
– Своїми вчинками і поведінкою показую відповідні особистісні і соціальні ролі статей.
– Я прискіпливо наглядаю за психосексуальним розвитком моєї дитини, я говорю з нею на теми природи людської сексуальності, допомагаючи їй подолати труднощі, що виникають, а також емоційну напругу[112].
– Мої особистісно–сексуальні стосунки в шлюбі та сім'ї допомагають дитині (дітям) зрозуміти красу, важливість і гідність тієї чи іншої статі[113].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Кожна людина, дитина, учень має певну стать, відповідно до неї, він реагує, діє і переживає свою особистість.

---

[111] «Прийняття статі дитини з боку батьків важливо для психічного розвитку і швидкої ідентифікації своєї ж статі». Там же, с. 126.

[112] «На батьків також покладено особливу відповідальність за сексуальне виховання дітей. Для гармонійного розвитку дитини напрочуд важливо навчити її в належному порядку і поступово справжнього значення сексуальності та людських і моральних цінностей, пов'язаних із нею. «Зважаючи на тісний зв'язок між сексуальним виміром людини і її етичними цінностями, виховання має прищепити дитині знання і повагу до моральних норм; це необхідна запорука відповідального особистого розвитку у сфері людської сексуальності». Батьки зобов'язані цікавитися методами сексуального виховання в освітніх закладах, аби упевнитись, що це важливе і делікатне питання розглядають належним чином». КСДЦ 243.

[113] Дитина створює собі концепцію кохання, шлюбу, сім'ї, мужності – батьківства, жіночності – материнства на основі спільноти любові між батьком і матір'ю. Беручи участь в подружній любові своїх батьків, які також мають сексуальний вимір, спонтанно виявляє, що сутність сексуальності є вираженням взаємного кохання, яке народжує нове життя. Особисте відчуття дитині, що його життя є плодом любові батька і матері, є найбільш важливою інформацією в усьому статевому вихованні». АУҐУСТИН Й., SJ, *Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole [Статеве виховання в сім'ї і школі]*, Краків, 1999 с. 28.

– Сексуальність людини – є цінністю.
– Біологічну стать ми успадковуємо, а особистісну стать отримуємо шляхом самоосвіти і виховання.
– Змішаний характер школи розкриває красу і дар цінності статі[114].

Принципи

– Своєю поведінкою і міжособистісними відносинами з іншими викладачами і учнями я показую, що означає діяти відповідно до своєї статі.
– Показуючи різницю між жіночністю і мужністю, молоді люди вчаться взаємної поваги до протилежної статі.
– Я навчаю, що підлітковий вік не повинен бути періодом бунту, а свідомого і творчого становлення особистості.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організовуємо семінари в незмішаних групах. Хлопчики повинні визначити, що, з їхньої точки зору, свідчить про унікальність жінки, які характеристики викликають повагу; дівчата – аналогічно. Наприкінці, групи представляють результати своїх роздумів і обмінюються думками.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Наступає мінливий етап біологічного емоційного та особистісного розвитку, дорослішання і дозрівання людини. Молодь зачарована своєю статтю сприймає її як форму спілкування з іншими людьми. Статевість проявляються не лише у сексуальності, але й біологічній поведінці. Батьки та педагоги можуть допомогти молодій людині усвідомити і зрозуміти свою сексуальність, вирішувати проблеми і напруження у відносинах між людьми.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик неприйняття своєї статі. Молодь часто незграбним способом, наодинці долає труднощі, пов'язані з фізичним та психічним дозріванням. Їй не вистачає мотивації, щоб працювати над сильною волею, і керується лише емоціями[115]. Молоді люди не розуміють ролі статі у своїх сім'ях, відкидають сексуальність як форму діалогу з іншими. Іс-

---

[114] «Нехай вчителі працюють в першу чергу з батьками, і нехай всі вони враховують всі гендерні відмінності у навчальному процесі і визначену Божим Промислом належну роль статі у сім'ї та суспільстві». ДПХВ 8.

[115] «Ви повинні думати про створення програми вашого життя. Це відноситься не лише до навчання, здобуття професії, а й внутрішньої постави, яка має скерувати вас на людей, які знають, чого хочуть у житті. Тому що тільки людина з характером, людина віруюча, може бути майбутнім своєї Батьківщини, Церкви і спільноти, всього суспільства». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do…[Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 141.

нує також загроза брутальної поведінки по відношенню до протилежної статі. Все зводиться до реалізації своєї статі, до чисто сексуальних переживань (передчасний початок статевого життя, мастурбація[116], перегляд порнографії[117]). Батьки і вчителі часто не помічають проблеми дозрівання людини. Вони не можуть обговорювати і показувати відповідні форми вираження людської сексуальності.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Сьогодні (...) я намагаюсь нав'язати громадам і навіть цілим суспільствам, модель, яка оголосила себе «прогресивною» і «сучасною». Але це не означає, що в цій моделі – людина, в основному жінка, з суб'єкта перетворюється на об'єкт (предмет маніпуляції), і ввесь високий зміст любові зводиться до «використання», яке – якщо навіть і було б двостороннім – не перестає бути в своїй сутності егоїстичним.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 32.

Тому ми повинні запитати: чи той скарб, яким є молодість, має відвертати людину від Христа? (...) Молодість кожного з вас, дорогі друзі, це багатство, яке проявляється в питаннях. Людина ставить їх собі протягом усього життя – але в молодості робить це особливо інтенсивно, навіть наполегливо. І це добре, що так відбувається. Ці питання свідчать лише про динаміку розвитку людської особистості, яка властива для вашого віку. Ці питання іноді ви ставите з нетерпінням – і в той же час ми розуміємо, що відповідь на них не може бути поспішною або поверхневою. Вона повинна мати свою власну вагу. Йдеться тут про відповідь, яка торкається всього життя, яка включає повноту людського існування.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Parati semper*, 3, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 253.

---

[116] «Мастурбація – це серйозний розлад з точки зору моральності і як така є актом, що втілює зло». М. Лешняк, Masturbacja, в: Encyklopedia bioetyki [Мастурбація, в: Енциклопедія біоетики]…, цит., с. 274.

[117] «Порнографія строго фокусується на фізичних відчуття сексу без любові (...), без особистого ставлення, без інтимності, представляючи холодне і інструментальне трактування людського тіла, позбавленого чутливості, а іноді навіть жалості. Ц. Люфт, *Pornografia [Порнографія]*, в: *Encyklopedia bioetyki. Personalizm chrześcijański. Głos Kościoła [Енциклопедія біоетики. Християнський персоналізм. Голос церкви]*, Радом 2005, с. 363.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО:

Батьки його ходили щороку в Єрусалим на свято Пасхи. І як йому було дванадцять років, вони пішли, як був звичай, на свято. Коли минули ті дні, і вони поверталися, то хлопчина Ісус зостався в Єрусалимі; батьки ж його про те не знали. Гадаючи, що він у гурті, вони пройшли день дороги й аж тоді почали його шукати між родичами та знайомими, а, не знайшовши, повернулися в Єрусалим, щоб там його шукати. Через три дні знайшли його у храмі, як він сидів серед учителів та слухав і запитував їх. Усі ті, що його слухали, дивувалися його розумові й відповідям. Побачивши його, вони були здивовані, й сказала йому його мати: "Дитино, чому ти це так зробив нам? Ось батько твій і я, хвилюючися, тебе шукали." Він же відповів їм: "Чого ж ви мене шукали? Хіба не знали, що я маю бути при справах Отця мого?" Але вони не зрозуміли слова, що він сказав їм. І він пішов з ними й повернувся у Назарет і був їм слухняний. А мати його зберігала всі ці слова у своїм серці. Ісус же зростав мудрістю, літами й ласкою в Бога та людей. (Лк 2, 41–52).

Пор. Пісн 8,8–10; 1 Мак 13, 53; Ез 16, 6–14

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ:

2232 Родинні зв'язки, хоча й важливі, не є абсолютними. У міру дозрівання дитини до своєї людської й духовної незалежності, все виразніше й сильніше виявляється її особисте покликання, що йде від Бога. Батьки повинні шанувати це покликання і сприяти бажанню йти за ним. Треба усвідомити, що найпершим покликанням християнина – це йти за Ісусом: «Хто любить батька або матір більше, ніж Мене, той недостойний Мене. І хто любить сина або дочку більше ніж Мене, той недостойний Мене» (Мт. 10,37).

Пор. ККЦ 2217; 2228.

ЛІТЕРАТУРА:

Żyć dla miłości. ІВАН ПАВЛО II do młodych w Polsce [Жити для любові. Іван Павло II для молоді в Польщі], під ред. М. КЛУК, Краків 2005.

АУҐУСТИН Й., SJ, *Przewodnik po rozterkach młodości [Посібник по дилемах молоді]*, Краків 2005.

АУҐУСТИН Й., SJ, *Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole [Статеве виховання в сім'ї і школі]*, Краків 1999.

БЛАШЯК А., *Młodzież – świat wartości [Молодь – світ цінностей]*, Краків 2003.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Elementarz etyczny [Підґрунтя етики]*, Люблін 1999.

ГРЕШТА Е., *Depresja wieku dorastania [Депресія підліткового віку]*, Варшава 2006.

ЙОГНСОН Ґ., ШЕЛЛЕНБЕРҐЕР С., *Sztuka dorastania [Мистецтво дозрівання]*, Варшава 2000.

КОЛОМБО Ґ., *Ekscesy wieku dorastania i trudności wychowawcze [Ексцеси у підлітковому віці і освітні проблеми]*, Варшава 2004.
МЕЙСНЕР К., ОСБ, *Płciowość i czystość. Z problematyki życia seksualnego [Сексуальність і чистота. Про сексуальне життя]*, Єрусалим 2004.
ПАВЛІНА К., ксьондз, *Jak zagospodarować młodość? [Як опанувати молодість?]*, Варшава 2004.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Ewa czuje inaczej. Warto zadbać o uczucia [Єва відчуває інакше. Слід дбати про почуття]*, Познань 2001.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Krokodyl dla ukochanej [Крокодил для коханої]*, Познань 2006.
СОЛАНО Ц., *Dojrzewanie i miłość [Дозрівання і любов]*, Варшава 2005.

ЦІННІСТЬ XXVI

Цінність і гідність продовження роду

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Фізичний, емоційний, моральний і соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Сексуальність людини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відповідальність за передане життя

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Передача життя є в людській природі.
   – Цінність сім'ї в передачі життя і виховному процесі
   – Життя людини є результатом людської любові.
   – Гідність матері і батька виявляється в гідності передачі життя
   – Злочини проти життя: тероризм, війни, несправедливість, аборти, агресія по відношенню до життя, нехтування у відстоюванні і захисті життя.
   – Походження людського життя від Бога, богословський підхід до цінності життя[118].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Життя – це одна з найбільших цінностей, яку ми отримали в подарунок від батьків.
   – Джерелом життя є любов батьків, пов'язана шлюбом на все життя.
   – Життя іншої людини має таку ж цінність і гідність, як і моє життя.
   Принципи
   – Я пізнаю свою фізичну і психічну сексуальність
   – Я виробляю в собі повагу до життя і здоров'я, як основну цінності.
   – Місце передачі життя – це чуттєвий, люблячий зв'язок батьків.

---

[118] Святе Письмо постійно підкреслює важливість і пріоритетність родини для людини і суспільства. «Не добре чоловікові бути самому» (Бут 2, 18). Біблійний текст про створення людини (пор. Бут 1, 26–28, 2, 7–24) описує, як – за задумом Божим – пара утворює «першу форму особового сопричастя». Єва створена подібною до Адама так, аби своєю відмінністю доповнювати його (пор. Бут 2,18) й утворити з ним «одне тіло» (Бут 2, 24, пор. Мт 19, 5–6). Обоє вони беруть участь у продовженні роду, що долучає їх до співпраці з Богом: «Будьте плідні й множтеся і наповнюйте землю» (Бут 1, 28). За задумом Творця, родина – це «перше місце «гуманізації людини і суспільства» та «колиска життя і любові». КСДЦ 209.

– Я намагаюся підготуватись до ролі батьків.
– Як фізично і духовно зріла людина, я даю життя і несу за нього відповідальність.
– Я ставлюся до моєї сім'ї з повагою і я вдячний за дар життя.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Власне життя, життя моїх дітей і життя інших людей є найбільшою цінністю природи.
– Передача життя має відбуватися у сталому, емоційному шлюбі.
– Мета шлюбу – це взаємна любов і продовження роду.

Принципи

– Я люблю і поважаю своє власне життя, життя моїх дітей.
– Я показую цінність кохання і сексуальності у шлюбі і сімейному житті[119].
– Я беру повну відповідальність за життя, передане мені в моєму шлюбі (кількість дітей, час, стан здоров'я, сприятливі умови для передачі життя).

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Нація – це сім'я сімей, що несе відповідальність за передачу та захист життя.
– Сексуальність людини служить для створення міцних зв'язків у шлюбі та у процесі передачі життя[120].
– Сексуальний асиметричний дуалізм – це цінність людського життя.

Принципи

– Я представляю, пояснюю і застосовую всі аргументи захисту людського життя.
– Я намагаюся добре підготувати своїх учнів до майбутнього життя (емоційно, інтелектуально, фізично і психічно)[121].

---

[119] «Слід підкреслити, що молода людина повинна відкрити для себе належну роль людської сексуальності не через розмови з вчителями, пасторами або однолітків, але перш за все через досвід любові до своїх батьків. Так зване статеве виховання, що полягає на передачі дітям інформації про функціонування сексуальності, її завданнь і цілей може лише доповнювати це комплексне статеве виховання, яким є участь дитини у взаємній любові батьків». Й. Аугустин, *Wychowanie seksualne.... [Сексуальне виховання…]*, цит., с. 27.

[120] «Сфера фізичних відносин між двома людьми трактується лише як спосіб отримання задоволення, без відповідальності. Але тільки там, де вимагається сильна воля, де потрібне вперте досягнення добра, є джерело того, що красиве, що благородне, що веде до перемоги». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do…[Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 144.

[121] «Діти і молодь повинні отримати позитивне, мудре й відповідно до їхнього віку ста-

– У вихованні я звертаю пильну увагу на розвиток належних відносини, що стосуються певної статі[122].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми дивимось фільм: «Безмовний крик». Автором документального фільму є лікар – доктор Натансон – котрий після кількох років діяльності за право на аборт, і після декількох тисяч абортів, змінює погляди і стає захисником ненароджених дітей. Фільм показує аборт на моніторі УЗД. Після фільму ми пропонуємо учням обговорення проблеми відповідальності за передачу життя.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Правильно зрозуміти роль статі, поважати власну сексуальність. Молодь вміло спрямовує свої сексуальні бажання, може побачити зв'язок між питаннями сексуальності людини з почуттям кохання[123]. Визнає також значення свого життя і повагу до життя і здоров'я інших людей. Приймає своїх братів і сестер і є відкритою для нового народження у своїй родині.

10. ЗАГРОЗИ

Молодь часто відокремлює поняття сексу від поняття гідності шлюбу і сім'ї. Інколи має місце плутанина статевих ролей. Трапляється ранній початок статевого життя. Можливі позашлюбні сексуальні відносини, відхиляються або ігноруються міцні шлюбні зв'язки, як єдиний гідний спосіб передачі життя. Приймається патологічна сексуальна поведінка (лесбійська орієнтація, нарцисизм, сексуальна агресія, неприйняття своєї статі, порнографія, гомосексуалізм[124]). У результаті безвід-

---

теве виховання. Крім того, таким чином, вони повинні бути готові до участі в суспільному житті, щоб через відповідне необхідне виховання були в змозі активно включитися в різні спільноти людського суспільства, і щоб вони були відкриті для діалогу з іншими людьми і охоче шукали загальне благо». ДПХВ 316.

[122] «Вчителі «Нехай співпрацюють перш за все з батьками, і нехай разом враховують у виховному процесі статеві відмінності і визначену Божим Провидінням кожній статі належну роль в сім'ї і в суспільстві». ДПХВ 8.

[123] «Інстинктивне життя людини з біологічної площини переміщується на більш високий рівень за рахунок вибору духовних цінностей. (...) Запущений через процес дозрівання статевий потяг скеровує зацікавленість на людину протилежної статі. Спочатку це більший інтерес до плоті, ніж прагнення до любові, що підіймає симптоми чуттєвого потягу на вищий рівень «*Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 126–127.

[124] «Гомосексуальні стосунки – це акти об'єктивно позбавлені необхідного та відповідного порядку і є формами серйозного розбещення. (...) Негативна моральна оцінка гомосексуальної поведінки у вченні Церкви пов'язана із суперечністю між тими вчинками і християнським баченням сексуальності. (...) Сексуальна схильність та орієнтація

повідального виховання, батьківство приносить шкоду не тільки дитині, в котрої світ цінностей є неповним, але і її батькам.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Зневіра у створенні автентичних умов продовження людського роду зводиться до трактування себе і свого життя як набору відчуттів, які треба відчути, а не справи, які треба зробити. Звідси і походить брак свободи, отже, і відмова від участі в стабільних відносинах з однією людиною і народженні дітей, або сприйняття їх як одної з багатьох «речей», які можна мати або не мати, у відповідності з вашим смаком, і які конкурують з іншими варіантами.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Centesimus annus*, 39, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2006, с. 506.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО:

І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх. І благословив їх Бог і сказав їм: «Будьте плідні й множтеся і наповняйте землю та підпорядковуйте її собі. (Бут 1,27–28).

Пор. 1 Кор 15,49.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1652 «За своєю природою інститут подружжя і подружня любов спрямовані до народження й виховання дітей, і це є покликанням подружніх пар». «Діти є найціннішим даром подружжя і приносять батькам найбільше добра. Сам Господь сказав це: «Не добре чоловікові бути самому» (Буг. 2,18) І «та й що від початку створив їх чоловіком і жінкою» (Мт. 19,4), бажаючи дати їм особливу участь у Своєму ділі творення; Він благословив чоловіка й дружину, кажучи: «Будьте плідні й множтеся» (Бут. 1,28). Тому справжня подружня любов, взаємна повага і вся сутність сімейного життя, яка з цього випливає, спрямовані на те, щоб, не забуваючи інших цілей подружжя, члени подружжя були налаштовані до відважної співпраці з любов'ю Творця і Спасителя, Який прагне через них поширювати й збагачувати Свою родину».

Пор. ККЦ 2205; 2216; 2221; 2367.

сама по собі не є гріхом». К. Гломбік, *Homoseksualizm [Гомосексуалізм]*, в: *Encyklopedia bioetyki... [Енциклопедія біоетики]*, цит., с. 192–193.

ЛІТЕРАТУРА:

АНГЕ Д., *Twoje ciało stworzone do życia [Ваше тіло призначене жити]*, Познань 2004.

БЕДНАРСКІ Ф., *Wychowanie ludzkich popędów i woli [Виховання людських інстинктів і волі]*, Краків 2001.

БЖЕЖІНСЬКА А., *W poszukiwaniu złotego środka. Rozmowy o rozwoju człowieka [У пошуках золотої середини. Говорячи про людський розвиток]*, Краків 2007.

БІДДУЛІПГ С., *Wychowanie chłopców. Jak pomóc chłopcom wyrosnąć na szczęśliwych mężczyzn [Виховання хлопців. Як допомогти хлопчикам стати щасливими чоловіками]*, Познань 2004.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Nauczanie moralne. Bioetyka [Моральна освіта. Біоетика]*, Радом 2006.

КВЄК М., *Wychowanie do miłości. Poradnik dla rodziców [Виховання до любові. Посібник для батьків]*, Вроцлав 1994.

МАНДАЛ Е., *Kobiecość i męskość [Жіночність і мужність]*, Варшава 2003.

МЕЙСНЕР К., ОСБ, *Płciowość i czystość. Z problematyki życia seksualnego [Сексуальність і чистота. Про сексуальне життя]*, Єрусалим 2004.

ОБУХОВСКА І., *Rozwój erotyczny [Еротичний розвиток]*, Варшава 2002.

ТРОБІШ В., *Kochałem dziewczynę [Я любив дівчину]*, Ченстохова 2001.

ФАБЕР А., *Jak mówić do nastolatków, żeby nas słuchały, jak słuchać, żeby z nami rozmawiały [Як розмовляти з підлітками, щоб нас слухали, як слухати, щоб до нас говорили]*, Познань 2006.

ЦІННІСТЬ XXVII

Цінність, важливість і відповідальність дорослого життя

1. ГОЛОВНА МЕТА
   Моральний розвиток, розвиток волі

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Автентичні дії, відкритість, впевненість, здатність поставити перед собою цілі та їхні досягнення

3. ВИХОВНА МЕТА
   Прийняття морального і емоційного, готовність до співпраці з дорослими

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Життя людини є біологічно–психічним процесом, що має свої етапи і форми, від зачаття до смерті.
   – Відносини між людьми: людина – суспільство. Обмін цінностями і благом.
   – Відмінності поколінь як джерело взаємного збагачення в житті окремих людей і соціальних груп.
   – Причини появи так званого конфлікту поколінь.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Мета людського розвитку – це досягнення особистісної зрілості.
   – Стати дорослим – означає нести відповідальність за свої власні дії.
   – Доросле життя зобов'язує шукати істину.
   Принципи
   – Я приймаю різні етапи мого життя, і я намагаюся використати здобутий досвід.
   – Я співпрацюю з дорослими, використовуючи їхній життєвий досвід.
   – Зараз я вчуся того, що означає бути дорослим.
   – Я вдячний своїм батькам за дар життя, за опіку в дитинстві та підлітковому віці.
   – Я беру на себе відповідальність за себе та інших.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Кожна дитина проходить стадії розвитку, що призводять до відповідального дорослішання.

– Батьки морально зобов'язані дати освіту і виховати своїх дітей[125].
– У кожному віці дитина має ті ж достоїнства.

Принципи

– Я виховую дитину до дорослого життя, незалежності, відповідальності і повноти морального життя[126].
– У вихованні я використовую принцип добровільності, принцип доброго прикладу та раціональні аргументи.
– Я показую цінність і гідність свого дорослого життя, що опирається на відповідальність.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа – це середовище, що показує відповідні відносини між поколіннями.
– Вчитель і школа мають допоміжну функцію в освіті і вихованні молодого покоління.
– Метою освіти та виховання є самостійне, відповідальне, хороше, справжнє і майбутнє життя учнів.

Принципи

– Я показую цінності кожного етапу життя моїх учнів.
– Я бачу відмінності між поколіннями: між учнями та дорослими (батьками) і шукаю шляхів до порозуміння.
– Я вчу відповідальності за свої слова, дії, проекти та перспективи вчинків.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми залучаємо молодих людей і дорослих, наприклад, для підготовки фестивалю, веселощів і шкільного свята. Ми створюємо можливість співпраці між учнями з різних вікових груп. Пропонуємо учням уявити

---

[125] «Батьки – це перші, але не єдині вихователі своїх дітей. Отже, вони повинні відповідально здійснювати виховання у тісній і чуйній співпраці з громадськими і церковними організаціями. «Сама наявність громадської і церковної спільноти вимагає ширшої і чіткішої діяльності, яка є наслідком організованої співпраці різних суб'єктів виховання. Усі вони необхідні, навіть якщо кожен з них відіграє роль і робить належний внесок в межах власної компетенції». Батьки мають право обирати інструменти формування, відповідно до своїх переконань і шукати такі засоби, які допоможуть їм виконувати обов'язок вихователів, включаючи духовну і релігійну сфери. Державна влада мусить гарантувати це право і створювати належні умови для його реалізації. У цьому контексті співпраця родини з освітніми закладами набуває суттєвої ваги». КСДЦ 240.

[126] «Відповідно до своєї гідності всі люди наділені розумом і вільною волею, і через це несуть особисту відповідальність, власною природою пов'язані і мають моральний обов'язок шукати істину. ДНР 2.

собі, що вони вже дорослі чоловіки, мають сім'ю, у них є свій власний будинок. Щоб відчути себе дорослими, учням пропонується підготувати план дня, з детальним описом, скільки часу присвячується на роботу, опіку над дітьми, готування, прибирання, покупки, у них є також додаткові обов'язки та обов'язки щодо родичів, сім'ї та професійна і фінансова відповідальність. Пропозиція допомагає молодим людям зрозуміти, що життя дорослих - не вічне свято, а обов'язки, завдання та труднощі. В кінці ставиться питання: чи легко бути дорослим?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Нівелюється різниця поколінь. Наступає взаєморозуміння і здатність до співпраці. Молодь спрямована на досягнення повноліття з повною фізичною, психічною, емоційною зрілістю[127]. Уміло береться з повною відповідальністю за завдання для дорослих.

10. ЗАГРОЗИ

Можлива безперервна емоційна залежність дітей від їхніх батьків і старших. Існує ризик інфантилізму у підлітків і відсутності навичок у прийнятті рішень. Молодь використовує свій вік для уникнення відповідальності за свої вчинки. Можливі всі види патології в підлітковому віці (неформальні групи, патологічні субкультури, втрата контакту з батьками, відсутність спілкування з дорослими в школі, демонстрація своєї незалежності, алкоголізм, наркоманія). Це може призвести до втрати ідеалів, авторитету старших людей[128], відмови від віри у життя, у спілкування з Церквою. Формується утилітарний підхід до життя і людських відносин.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина [...] була створена як рухома і нестатична сутність. Перший її біблійний опис показує її, як істоту і образ, що втілюється в своїй глибокій реальності через походження і схожість, які її складають. Але все це вводить в істоту людину, чоловіка і жінку, ядро завдання і вимоги до його виконання, як індивідуально, так і в парі. Метою цього є панування

[127] «Навіть сьогодні, ви повинні підготуватися до того, просячи про дари Святого Духа, щоб були добрі – і більше того, щоб ви були кращими за доросле покоління, щоб серед вас було менше боротьби, менше суперечок, менше ворожості і дратівливості, і перш за все, щоб серед вас запанувала більша тверезість». Й. Глемп, кард., *Prymas Polski do… [Настоятель Польщі до…]*, цит., с. 96.

[128] «Відносний авторитет батьків і педагогів, що беруть участь у затвердженні влади Бога, дозволяє дитині вивчити концепції добра і зла, а також допомагає у виборі, лежить в певних межах. З його допомогою дитина стає більш рішучою у виборі». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 169–170.

над істотами, «садівництво»; це повинно бути досягнуто в контексті послуху закону Божому, і, отже, з повагою до отриманого «образу», що є явним підґрунтям влади панування, що була дана для його вдосконалення.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Sollicitudo rei socialis*, 30, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енциліки*, т. 1, Краків 2006, с. 349.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ти ж, мій сину, зміцнюйся у благодаті, що в Христі Ісусі. А що ти чув від мене при багатьох свідках, те передай вірним людям, які будуть здібні інших теж навчити. Отож, перенось труди й ти, як добрий воїн Христа Ісуса. Ніхто, бувши воїном, не втручається у справи життя цього, якщо хоче догодити тому, хто його найняв на службу. І коли хтось бореться, то не отримує вінка, якщо не бореться законно. Рільникові, що працює, належиться першому користатися з плодів. Збагни, що я говорю, а Господь дасть тобі розуміння у всьому. Пам'ятай про Ісуса Христа, що воскрес із мертвих, з роду Давида, згідно з моєю Євангелією, за яку я страждаю аж до кайданів, немов злочинець. Та слова Божого зв'язати не можливо.

Старайся виявити себе перед Богом випробуваним робітником, який не має чого червоніти, який добре настановляє словом правди. А порожніх та нечестивих суперечок уникай, бо вони все більше провадять до безбожності. Утікай від пристрастей юнацьких; шукай справедливості, віри, любові, миру – разом з тими, що прикликають Господа чистим серцем. (...) А від дурних та безглуздих питань ухиляйся: сам бо знаєш, що вони породжують сварки. Слузі ж Господньому слід бути не сварливим, а до всіх привітним, здібним навчати, терпеливим. (2 Тим 2,1–9.15–16.22–24).

Пор. Сир 3,2–6; 12–13; 6; 30,1–2.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2230 Стаючи дорослими, діти мають обов'язок і право вибирати свій фах і спосіб життя. Вони мають взяти на себе цю нову відповідальність у довірі до батьків, у яких вони охоче проситимуть поради й прислуховуватимуться до їхньої думки. Батьки мають остерігатися, щоб не примушувати своїх дітей до вибору професії чи супутника життя. Цей обов'язок стриманості не забороняє, а, навпаки, зобов'язує допомагати їм мудрою порадою, передусім тоді, коли діти мають намір закласти сім'ю.

Пор. ККЦ 2218; 2219; 2227; 2224; 2223.

ЛІТЕРАТУРА:

Dojrzałość chrześcijańska [Християнська зрілість], під ред. А. НОВАК, ОФМ, В. СЛОМКА, ксьондз, Люблін 1994.

БРАЙТ Б., *Dziesięć podstawowych kroków ku dojrzałości chrześcijańskiej [Десять основних кроків до християнської зрілості]*, Варшава 2003.

ВЕРОН Е., ксьондз, *Dojrzałość chrześcijanina [Зрілість християнина]*, Зомбкі 2003.

ВОЛІЦКІ М., *Dojrzała osobowość, dojrzałe sumienie [Зріла особистість, зріла совість]*, Вроцлав 2000.

ЗЬОЛЕК В., *Pożegnanie z piaskownicą, czyli o konieczności bycia dorosłym [Прощання з пісочницею,або про необхідність, бути дорослим]*, Варшава 2002.

МЕЙСНЕР К., ОСБ, *Czy ty wierzysz? Wykłady o rozwoju wiary i ludzkiej dorosłości [Ви вірите? Лекції про розвиток віри і дорослості людини]*, Познань 2002.

РОҐЕ Й. У., *Dojrzewanie, czyli jak pozwolić odejść i pozostać wsparciem [Дозрівання або як відпустити і продовжувати підтримувати]*, Кєльце 2006.

СМАЙЛІ К. Й., *Być rodzicem [Бути батьком]*, Познань 2003.

ТАРНАВСКІ Й., *Wygrać młodość [Виграти молодість]*, Краків 2000.

ТЕРРУВЕ А., АЛБЕРДІНА А., БААРС Ц., *Integracja emocjonalna. Jak uwierzyć, że jesteś kochany i potrafisz kochać [Емоційна інтеграція. Як повірити, що вас люблять і ви можете любити]*, Познань 2004.

ФЕРРЕРО Б., *Dojrzewanie [Дозрівання]*, Варшава 1999.

ЦІННІСТЬ XXVIII

Літні люди в моєму житті, їхня гідність і вплив на моє житті[129]

1. ГОЛОВНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Обмін духовними благами і взаємодопомога

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Взаємне визнання і співпраця в рамках поколінь.
   – Заміна поколінь у суспільстві.
   – Культурний, соціальний і матеріальний розвиток у процесі заміни поколінь.
   – Психологія процесу дозрівання і старіння.
   – Джерела конфліктів між поколіннями.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Наше життя цінне на будь–якому етапі.
   – Життя – це дар від старшого покоління
   – Треба проявляти повагу до літніх людей, тому що цим самим ви проявляєте повагу до себе як людини.
   Принципи
   – Я намагаюся використовувати життєвий досвід літніх людей.
   – Я спостерігаю за літніми людьми в моїй родині, і я вчуся від них шукати сенс і мету життя.

---

[129] «Любов проявляється також у щирій турботі про літніх членів родини: їхня присутність може мати величезне значення. Вони – приклад зв'язку між поколіннями, джерело добробуту родини й усього суспільства: «Вони не лише засвідчують існування тих аспектів життя, які не можна вмістити в терміни економічної ефективності, тобто людських, культурних, моральних і соціальних цінностей, а й можуть працювати й здійснювати керівні функції. Коротше кажучи, мова йде не лише про те, аби зробити щось для людей похилого віку, а щоб розглядати їх як партнерів у спільних справах на етапах розробки, обговорення і реалізації». Як сказано у Святому Письмі: «Вони й на старість плодовиті будуть» (Пс 92,15). Люди похилого віку пройшли важливу школу життя і здатні передати цінності й традиції, сприяти розвитку молодшого покоління, яке у такий спосіб вчиться прагнути не лише благ для себе, а й благ для інших. У ситуаціях, у яких люди похилого віку зазнають страждань й опиняються у залежності від інших, вони потребують не лише медичного догляду і належної допомоги, а й, насамперед, любові». КСДЦ 222.

– Я підтримую правильні відносини з людьми похилого віку: батьками, бабусями і дідусями, братами, родичами та сусідами, з якими я створюю зв'язки доброти і взаємної підтримки.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Кожен етап розвитку людини має свої особливості, властивості, проблеми і труднощі, пов'язані з психосоматичною природою людини.
– Агресивна боротьба між поколіннями, без принципів і позитивних почуттів, приводить до численних конфліктів і руйнує соціальні структури.
– Через заміну поколінь утримується безперервність нації.

Принципи

– Я не використовую жодних переваг: духовних, матеріальних і емоційних, вікових, у співпраці з дітьми і літніми людьми.
– Я вчу дітей поваги до старших, на власному прикладі, доброзичливого співіснування поколінь у моїй сім'ї.
– У своїх життєвих рішеннях я враховую досвід старшого покоління.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа є місцем для обміну всіляких благ між поколіннями.
– Школа є перевіркою міцності зв'язку між поколіннями.
– Співпраця зі старшим поколінням гарантує успіх молодому поколінню.

Принципи

– Я співпрацюю в виховному процесі з батьками і літніми людьми.
– Я використовую знання старших людей в освітньому та виховному процесі.
– Я шукаю можливі причини конфліктів і виникнення субкультур у тих поколіннях, що між собою конкурують.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

На основі конкретних, призначених для читання текстів або телесеріалу, учні проводять аналіз стосунків між поколіннями. Виокремлюються окремі конфлікти, що були зауважені, знаходяться шляхи їхнього вирішення та форми співробітництва, взаєморозуміння і співіснування. Разом ми задумуємося над тим, чому молоді люди так часто не погоджуються з рішеннями батьків, бабусь і дідусів? Я пропоную наступні питання для обговорення: різниці між поколіннями виникають у результаті культурних змін (мода, спосіб проведення дозвілля), чи за рахунок іншого підходу до формування почуття відповідальності або її відсутності?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Наступає взаєморозуміння між поколіннями, що веде до співпраці, взаємодопомоги, організації спільних вчинків. Молодь визнає авторитет літніх людей, очікує від них порад, вкористовує їхній життєвий досвід[130]. Взаємне визнання і повага запобігають утворенню напруженості і конфліктів між поколіннями[131]. Кожна людина, незалежно від віку, стикається зі старшими і молодшими людьми, які функціонують в рамках шлюбу, сім'ї, соціальних, професійних, суспільних зв'язках та зв'язках між поколіннями.

10. ЗАГРОЗИ

Молодь, не знаходячи консенсусу та підтримки у старшого покоління, попадає у залежність (алкоголізм, наркоманія[132]), шукає своє місце в субкультурах, культах, де є очевидне відчуття безпеки і розуміння. Виникає конкуренція між поколіннями, бажання взаємного знищення, відсутність згоди. Взаємна неприязнь і емоційний дисонанс приводять до поглиблення плутанини в сім'ї і шкільному колективі. З'являється тип відносин: «ми» і «вони». «Ми» – молоді люди, повні життя і великих перспектив, а «вони» – старі і непродуктивні, котрі мусять піти. Наступає втрата спільних цінностей і втрата перспективи спокійного, повного радісного і доброзичливого співіснування і співпраці.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Є культури, які проявляють унікальну пошану і велику любов до людей похилого віку. Старша людина ніколи не буде виключена з сім'ї, і не розглядатиметься як марний тягар, залишається в сім'ї, і, хоча і зобов'язана поважати автономію нової сім'ї, продовжує приймати активну і відповідальну роль в її житті, і, перш за все виконувати місію цінного свідка минулого і натхненника мудрості для молодих і на майбутнє.

---

[130] «Це право дітей та молодих людей, отримувати вказівки, які дозволять їм оцінити моральні цінності відповідно до совісті, прийняти цінності за власним вибором, а також більш повно пізнавати і любити Бога». ДПХВ 1.

[131] «До масової свідомості сьогодні вводиться переконання, що сім'я є основною зоною конфлікту поколінь. Це переконання призводить досить легко до антивиховних висновків у самому буквальному сенсі: якщо реакцією дітей на запропоновані їм цінності має бути заперечення, то краще не виховувати їх так, діти можуть самі знайти відповідні принципи для себе». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 200.

[132] «Наркотики призводять до порушення когнітивних процесів, мотивації, які впливають на добробут людини і реалізацію вищих цінностей. Залежність від наркотиків є гріхом, тому що це підриває фундаментальний дар – свободу, якою людина була благословленна» Ч. Цекєра, *Narkomania [Наркоманія]*, в: *Encyklopedia bioetyki [Енциклопедія біоетики]…*, цит., с. 314–315.

В інших культурах, особливо через невпорядкований промисловий і міський розвиток, це призвело або невдовзі призведе до неприйнятного виштовхування старших на узбіччя життя, що є джерелом великих страждань, і в той же час духовним зубожінням багатьох сімей.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris Consortio*, 27, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, с. 127

Літні люди допомагають нам з більшою мудрістю дивитися на земні події, завдяки своїм знанням, отриманим через життєвий досвід і зрілість. Вони є хранителями колективної пам'яті, а, отже, мають особливий статус, щоб бути показниками спільних ідеалів і цінностей, які є основою і верховенством соціального життя... Літні люди через їхню зрілість і досвід можуть давати поради та цінні вказівки молодшим поколінням.

ІВАН ПАВЛО II, *List do ludzi w podeszłym wieku [Лист до літніх]*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 522.

Ви, котрі є літніми людьми, ви – старші громадяни. Ви переносили пекучу спеку боротьби у повсякденному житті і отримали великі знання, мудрість і досвід. Я прошу вас щедро поділитися цим з молодим поколінням. Ви маєте щось дуже важливе, щоб запропонувати світові, і ваш внесок очищений і збагачений терпінням і любов'ю, яка у вас є, коли ви єдині з Христом.

ІВАН ПАВЛО II, *Chrześcijański sens cierpienia i starości [Християнський сенс страждань і старості]*, Онітша 13.02.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 186–187.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Був тоді Єлеазар, один із найвидатніших книжників, муж уже похилий в літах, шляхетний видом; його ж силували їсти свинину, відкривавши йому рота. Та він, воліючи почесну смерть над ганебне життя, подався добровільно на місце тортур, сплюнувши спершу (на м'ясо), як це й мали б робити всі, які зважились відкинути те, чого навіть з прив'язання до життя не можна їсти. Ті, що були відряджені до беззаконного жертвування здавна знавши цього мужа, взяли його набік і почали його намовляти, щоб приніс м'яса, яке можна було йому споживати, сам собі зготував його та й удав начебто він їсть із жертвенного м'яса, згідно з царським наказом, і тим урятував себе від смерти; тож мав би, завдяки давній до них дружбі, зазнати людяного ставлення. Та він прийняв шляхетну постанову, гідну свого віку, старечої поважности, посивілого від невтомного труду волосся, добре вихованої змалку поведінки, особливо ж згідну з святим, Богом установленим законом, то ж не вагавшися, заявив, щоб його послали на другий світ. «Не годиться бо нашому вікові

таке вдавати, щоб молодь не думала, що дев'ятдесятлітній Єлеазар перейшов на поганську віру, та через моє лицемірство, з прив'язання до короткого та незначного життя, і сама не збилась з дороги, – а й собі щоб не накликати на старість сорому та безчестя. Ба, навіть якби я й уник тепер людської кари, то рук Вседержителя ні живий, ні мертвий не уникну. Тому коли я тепер помру безбоязно, то виявлюся гідним моєї старости, а для молоді лишу зразок відважної та шляхетної смерти за величні й святі закони». Це сказавши, він, не вагаючись, пішов на місце тортур. Ті, що вели його й що недавно перед тим були зичливі йому, з–за слів, що їх він висказав, поставились до нього неприхильно, вважали бо ці слова за безумство. Він же, готовий вмерти від ударів, застогнав і мовив: «Господь у своїй святості й у своєму знанні добре відає, що я, мавши змогу звільнитися від смерти, зношу тілом ці гіркі страждання від ударів, душею ж терплю їх радо заради страху, що його маю перед ним». Отак Єлеазар помер, лишивши своєю смертю не тільки для молоді, але й для багатьох інших з народу приклад відваги та пам'ятку чесноти. (2 Мак 6,18 –31).

Пор. Пс 71; Мудр 3,15–19; 4,16; Сир 25,3n; 30,25; Тит 2,1–5.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2218 Четверта Заповідь нагадує дітям, які виросли, про їхню відповідальність перед батьками. Наскільки це можливо, вони повинні давати батькам матеріальну і моральну допомогу у старості, під час хвороб, самотності чи смутку. Ісус нагадує про цей обов'язок вдячності.

Пор. ККЦ 2208; 2219; 2220.

ЛІТЕРАТУРА:

ВЕРОН Е., ксьондз, *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego [Про гідну старість. Роздуми віруючого]*, Познань 2000.

ҐОРНІЦКА–ЗДЗЄХ І., *Sukienka ze starego płaszcza [Плаття з старого пальто]*, Краків 2004.

ҐУЕРІН П., *Wiek dojrzały jako wyzwanie duchowe [Зрілий вік, як духовний виклик]*, Краків 2003.

ДУБОІС–ДУМЕЕ Й. П., *Starzeć się pięknie [Старіти красиво]*, Познань 2004.

ІВАН ПАВЛО II, *List do ludzi w podeszłym wieku [Лист до літніх]*, ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 516–526.

ІВАН ПАВЛО II, *Ludzie starsi są potrzebni [Старші люди необхідні]*, Роздуми перед молитвою «Ангел Господній» 25.07.1999, „L'Osservatore Romano" 1999, №11 (20), с. 39.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *O szacunek dla ludzi w podeszłym wieku [Про повагу до старших людей]*, Виступ на конференції, організованій Папською радою з пастирського піклування здоров'ям, 31.10.1999, „L'Osservatore Romano" 1999, № 3 (20), с. 18–19.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист Salvifici doloris, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 221–245.
ОПАРОВСКА Й., *Ostatni etap ludzkiego dojrzewania [Заключний етап дозрівання людини]*, „Nowe Życie" 2000, № 10.
РІЕМАН Ф., *Jak szczęśliwie przeżyć drugą połowę życia [Як успішно прожити другу половину життя]*, Краків 2006.
РОМАНЮК К., єп., *Lata podeszłe i starość według Biblii [Старші роки і старість у Біблії]*, Варшава 1993.
РОММЕЛ К., *Radości i smutki jesieni życia [Радощі і прикрощі осені життя]*, Краків 2003.

ФІЛЬМИ:

Час помирати, реж. Д. КЕНДЗЄЖАВСКА, Польща 2007.
Проста історія, реж. Д. ЛІНЧ, США 1999.

ЦІННІСТЬ XXIX

Цінність, краса і добро неживої природи

1. ГОЛОВНА МЕТА
   Розвинути здібність спостерігати та асоціативно мислити

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність спостерігати

3. ВИХОВНА МЕТА
   Повага до неживої природи

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Матеріальний зв'язок людини з неживою природою.
   – Місце Людини у Всесвіті. Планета Земля як найкраща частина Всесвіту.
   – Зміни, викликані швидким розвитком цивілізації (урбанізація, стрімкий розвиток промисловості, ускладнення, інфраструктури, утилізація відходів) впливають на неживу природу.
   – Краса природних географічних середовищ: гір, моря, озера.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Існує матеріальний зв'язок між мною і світом неживої природи.
   – Знищуючи середовище навколо себе, ми знищуємо себе.
   – Захист навколишнього середовища є надбанням всіх людей і всіх поколінь.
   Принципи
   – Я уважно спостерігаю і аналізую те, що руйнує навколишнє середовище, в якому я живу.
   – Я усвідомлюю, яким чином навколишнє середовище впливає на характер громади, яка живе у ньому.
   – Я беру участь в організації проектів щодо збереження неживої природи.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Охорона природи реалізується за рахунок діяльності людини.
   – Багатства і ресурси неживої природи належать всім людям і поколінням[133].

---

[133] «Турбота про довкілля – виклик для всього людства. Це спільний і універсальний обов'язок поважати спільне благо, призначене для всіх, обов'язок, який не дозволяє, щоб хтось «безкарно використовував різні категорії істот, живих чи неживих, – тварин, рослини і природні елементи – на свій розсуд, керуючись власними економічними

– Нежива природа є основою живої природи.

Принципи

– Я бачу багатство й унікальність природи.
– У своїй праці та професійній діяльності, я завжди беру до уваги необхідність захисту природи.
– Я показую іншим красу природи навколо мене.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Існує міцний і стабільний зв'язок між неживою і живою природою.
– Неживе середовище треба пізнавати, досліджувати і ділитися результатами з учнями.
– Людина має потужний вплив на весь світ через науку та промислову діяльність.

Принципи

– Я організовую краєзнавчі поїздки для вивчення багатств неживої природи.
– Я показую руйнівний вплив людини на неживу природу.
– У школі я реалізую програму по збереженню неживої природи.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Організація краєзнавчих поїздок[134]. Можна разом переглянути тематичний краєзнавчий фільм про неживу природу в поєднанні з його обговоренням. Ви можете провести фотоконкурс на тему неживої природи. Обрана група за інтересами складає список правильних і недоречних дій регіональної влади в галузі охорони природних ресурсів. Ви можете запропонувати тематичну зустріч з місцевими органами влади та регіональними органами влади (муніципалітети, повіт).

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Школа є прикладом правильного ставлення та використання ресурсів неживої природи. Молодь розуміє цінність і значення всієї природи для людського життя[135]. Ми постійно вживаємо заходи, спрямовані на захист

потребами». Слід збільшувати цю відповідальність, виходячи з глобального характеру сучасної екологічної кризи і неминучої потреби глобально протидіяти їй, оскільки всі створіння взаємозалежні у всесвітньому порядку, який встановив Творець. Необхідно зважати на природу кожної істоти і на її взаємозв'язок у впорядкованій системі, яка зветься космос». КСДЦ 466.

[134] «Вільний час має бути виділений на відповідний тип відпочинку і зміцнення духовного здоров'я і тіла, а саме через заняття і навчання, котре вам подобається, подорожі в інші країни (туризм) (...), а також для фізичних вправ і спортивної активності». КДК 61.

[135] «Правильне розуміння ставлення людини до природи має важливе значення для відповіді на питання: ким є людина». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 241.

природного середовища[136]. Спілкування з природою це радість для всіх учасників реалізованої програми у галузі пізнання та збереження природи.

10. ЗАГРОЗИ

Шкільний колектив та сім'я, не звертають увагу на цінності неживої природи. Це розширює сферу вандалізму, немає поваги до навколишнього середовища (зелені, міських парків, рекреаційних зон, дворів багатоповерхових будинків, вулиць). Субкультури створюються на основі агресії проти людей і проти неживої природи. Мотивація збереження зникає. Молодь не має жодного бажання залишатися на лоні природи і милуватися її красою.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Треба, щоб молодь була у процесі «зростання». Тому велике значення має спілкування з видимим світом – з природою. Таке спілкування збагачує нас в молодості більше, ніж «книжкові» знання про світ. Вона збагачує нас прямим шляхом. Можна сказати, що, перебуваючи в контакті з природою, ми сприймаємо самих себе, наше людське існування, саму таємницю творіння, яка відкриває нам незліченне багатство і різноманітність видимих істот, і все ж як і раніше пропонує сторінку, яка є прихованою, невидимою.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 43.

Розмова моря. Воно говорить без слів. Воно говорить мовою глибин. Біля моря Св. Августин роздумував про велику таємницю, якою є Бог – і таємницю, якою є людина. Людська душа ... Людина у сучасній цивілізації має загрозу захворіти на захворювання поверховості, існує небезпека обміління. Ви повинні працювати над тим, щоб відновити глибину, яка присутня у людській природі. Ту глибину, яка кличе її думку і серце, так само, як море нас кличе. Це саме глибина правди і свободи, справедливості і любові. Глибина спокою.

ІВАН ПАВЛО II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do ludzi morza [Проповідь під час Літургії Слова до народу моря]*, Гдиня, 11.06.1987, в: ІВАН ПАВЛО II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 468–469.

---

[136] «Правдива охорона навколишнього середовища, що міститься в концепції християнства, не є діяльністю, котра має повністю зупинити втручання людини в природу (...), але ставить за мету гармонійне співіснування та розвиток людини у навколишньому світі». Там же, с. 249.

Людина потребує красивих пейзажів – і не дивно, що люди приїжджають сюди з усієї Польщі та з поза неї. Приїжджають літом та зимою. Шукають відпочинку. Вони хочуть знайти себе в спілкуванні з природою. Вони хочуть відновитися в новому фізичному зусиллі: у сходженні на висоту, в походах, в скелелазанні, у катанні на лижах.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Prawo człowieka do pracy i do ziemi [Право людини на працю і землю]*, Нови Тарг, 8.06.1979, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ ІІ*, 1, 1979, Познань 1990, с. 687.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

На початку сотворив Бог небо й землю. Земля ж була пуста й порожня та й темрява була над безоднею, а дух Божий ширяв над водами. І сказав Бог: «Нехай буде світло!» І настало світло. І побачив Бог світло, що воно добре та й відділив Бог світло від темряви. Назвав же Бог світло – день, а темряву назвав ніч. І був вечір і був ранок – день перший. Тоді сказав Бог: «Нехай посеред вод буде твердь і нехай вона відділяє води від вод!» І зробив Бог твердь і відділив води, що під твердю, від вод, що над твердю. Тож сталося так. І назвав Бог твердь – небо. І був вечір і був ранок – день другий. Тоді сказав Бог: «Нехай зберуться води, що під небом, в одне місце і нехай з'явиться суша». І так сталося. І назвав Бог сушу – земля, а збір вод назвав морями. Тоді сказав Бог: «Нехай будуть світила на тверді небесній, щоб відділяти день від ночі й нехай вони будуть знаками для пір (року), для днів і років; нехай будуть світила на тверді небесній, щоб освітлювати землю». І так сталося. І зробив Бог два великі світила: світило більше – правити днем, а світило менше – правити ніччю, і зорі. І примістив їх Бог на тверді небесній, щоб освітлювати землю, та правити днем і ніччю і відділяти світло від темряви. І побачив Бог, що воно добре. (Бут 1,1–10. 14–17).

Пор. Бут 7,10–13; Вих 3,1–6; 13,17–29; Із 54,10; Пісн 8,6–7; Кол 1,15.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

339 Кожне створіння має свою власну доброту і досконалість. Про кожне діяння шести днів сказано: «І побачив Бог, що воно добре». «Бо ж всі речі через сам факт, що є створені, наділені своєю, лише їм властивою сутністю, правдою, досконалістю, їм властивими законами і ладом». Різноманітні створіння, задумані Богом у їхньому власному бутті, віддзеркалюють, кожне на свій лад, промінь безконечної Божої Мудрості і Доброти. Саме тому людина повинна поважати власну доброту кожного створіння, щоб уникнути безладного використання речей, яке зневажає Творця і спричиняє згубні наслідки для людей та їхнього довкілля.

Пор. ККЦ 295; 299; 319; 341.

ЛІТЕРАТУРА:

Pedagogika w pokoju nauczycielskim [Педагогіка в учительській], під ред. К. КРУШЕВСКІ, Варшава 2000.

АЛЬБІНСЬКА Е., *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym: zarys problematyki ekologii społecznej [Людина в природному та соціальному середовищі: огляд питань соціальної екології]*, Люблін 2005.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Czas i przyczynowość [Час і причина]*, Люблін 2002.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Filozofia i wszechświat. Wybór pism [Філософія і всесвіт. Вибрані твори]*, Краків 2006.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Filozofia przyrody. Zarys historyczny [Філософія природи. Історичний огляд]*, Краків 2004.

КОЖЕНЄВСКІ К., *Ochrona środowiska morskiego [Захист морського середовища]*, Гданськ 1998.

КОНЄЧИНСЬКІ Й., ЗАЖИЦКІ Р., *Ochrona powietrza w teorii i praktyce [Охорона повітря в теорії і практиці]*, Забже 2004.

РОҐОВСКІ Р., ксьондз, *Mistyka gór [Містика гір]*, Вроцлав 1983.

РОҐОВСКІ Р., ксьондз, *Mistyka Tatr [Містика Тамр]*, Краків 2002.

ЦІННІСТЬ XXX

Цінність, краса і багатство живої природи: рослини і звірі

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Особистий розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відповідальність за довкілля

3. ВИХОВНА МЕТА
   Повага до живої природи

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Жива природа єднається з нашим життям.
   – Контакт з природою сприяє розвитку людського потенціалу.
   – Організації, що працюють у напрямку охорони природи.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Ефективний захист зникаючих видів рослин і тварин.
   – Знищення живої природи завжди обертається проти людини.
   – Те, що живе в нашому середовищі, є спільним майном.
   Принципи
   – Я пізнаю види рослин і тварин.
   – Я використовую продукти, які не загрожують живій природі.
   – Я збираю інформацію про загрози та збереження природи.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Контакт з природою навчає поваги до життя.
   – Турбота про довкілля розвиває відповідальність і повагу людини до всього живого.
   – Своєю поведінкою, батьки можуть прищепити своїй дитині зацікавлення природою.
   Принципи
   – Я поважаю живу природу, я показую наслідки шкідливого неправильного впливу і негативне втручання людини в середовище живих організмів[137].
   – Я створюю зручні і прийнятні умови для життєдіяльності сільськогосподарських тварин і рослин.
   – В сімейному оточенні доступні рослини і тварини.

---

[137] «Сучасна економіка, а також інші аспекти соціального життя, має надзвичайно швидкі темпи зростаючого панування людини над природою». КДК 63.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА\

Правила

– Особиста культура – це також бажання зберегти місця, які ти відвідуєш (місце для намету, луки, озера і т.д.) і залишити їх недоторканими.
– Агресивне ставлення до живої природи, має негативний вплив на саму природу і людину.
– Людина і природа створюють середовище проживання.

Принципи

– Я організовую краєзнавчі поїздки, щоб дізнатися про багатства живої природи.
– Я закликаю учнів користуватися органічними продуктами правильної переробки.
– Я передаю учням знання, що передбачають турботу про довкілля в умовах школи.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Разом з учнями проводимо акцію захисту живої природи у нашому регіоні (очищення лісу, збір паперу). Учні також можуть організувати невелику кампанію сприяння захисту природи (вигадати слогани, друк листівок, плакатів), наприклад, використання скляних пляшок, використання сумок замість пластикових пакетів і т.д

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні знають про безліч загроз для живої природи, які можуть виникнути в результаті їхніх дій. Приймають конкретні міри щодо захисту фауни та флори. Бачать цінність і красу навколишньої природи[138]. Виникає свідомість творення спільного середовища для життя.

---

[138] «Остаточне спасіння, запропоноване Богом усьому людству через Свого Сина, здійснюється не поза межами цього світу. Вражений гріхом, світ мусить цілковито очиститися (пор. 2 Пет 3, 10),що оновить його (пор. Іс 54, 17; 66, 22;Од21, 1), і, нарешті, він стане місцем, де «перебуває справедливість» (2 Пет 3, 13). Ісус у своєму суспільному служінні використовує природні елементи. Він не лише добре тлумачить природу, образно говорячи про неї у Своїх притчах, а й підкоряє її (пор. епізод приборкання бурі в Мт 14, 22”33; Мр 6, 45”52; Лк 8, 22”25; Йн 6, 16”21). Господь ставить природу на службу Своєму задуму Відкуплення. Він навчає Своїх учнів дивитися на речі, пори року і людей з дитячою довірою, адже діти знають, що їх ніколи не залишить турботливий Отець (пор. Лк 11, 11”13). Аж ніяк не стаючи рабом речей, учень Христа мусить знати, як послуговуватись ними і ділити їх у дусі братерської любові (пор. Лк 16, 9–13)». КСДЦ 453.

10. ЗАГРОЗИ

Питання, пов'язані з охороною навколишнього середовища розглядаються як набір вказівок і заборон, які не мають ніякого зв'язку з життям. Домашні тварини розглядаються як тимчасові іграшки. Існує також ризик надмірних зусиль із захисту тварин, коли права людини відходять на другий план.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Чим більше ми проникаємо у внутрішній світ людини, тим більше стверджуємо, що більшою мірою він відрізняється від природи, ніж схожий до неї. У людини є розум, свобода, свідомість, так що вона більше схожа на Бога, ніж на світ природи.

ІВАН ПАВЛО II, *Przemowienie na audiencji dla dzieci i młodzieży w Bazylice Św. Piotra [Виступ перед аудиторією дітей і молодих людей у базиліці Святого Петра]*, 6.12.1978, в: ІВАН ПАВЛО II, *Bardzo pragnę przybyć do was [Я дуже хочу прийти до вас]*, Ченстохова 1979, с. 27.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Гляньте на птиць небесних: не сіють і не жнуть, ані не збирають у засіки, а Отець ваш небесний їх годує! Хіба ви від них не вартісніші? Хто з вас, журячись, спроможен добавити до свого віку хоч один лікоть? І про одежу чого ж вам клопотатись? Гляньте на польові лілеї, як ростуть вони: не працюють і не прядуть. Та я кажу вам, що й Соломон у всій своїй славі не вдягався так, як одна з них. І коли зілля польове, яке сьогодні є, а завтра вкидають його до печі, Бог так одягає, то чи не багато більше вас, маловірні? Отож не турбуйтеся, промовлявши: Що будемо їсти, що пити й у що зодягнемося? (Мт 6,26–31).

Пор. Бут 1,9–12; Бут1,20–26; 6,9–22; 30,37–43; 41,1–43; Лев11,29–38; 19,19; Чис 22,21–35; Мудр 4,1–6; J 10,11–15.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2416 Тварини є Божими створіннями. Бог оточує їх Своїм турботливим провидінням. Самим своїм існуванням вони благословлять Його і віддають Йому славу. Тому люди повинні бути до них доброзичливі. Слід пригадати, з якою ніжністю ставилися до тварин такі святі, як святий Франциск з Асижу або святий Филип Нері.

Пор. ККЦ 2415; 2417; 2418.

ЛІТЕРАТУРА:

АББАДЄ Л., БОДУЕН М., *Las. Środowisko żywe [Ліс. Живе середовище]*, Вроцлав 2006.

ВЕРГОЕФ–ВЕРГАЛЛЕН Е., *Encyklopedia europejskich i egzotycznych ptaków ozdobnych [Енциклопедія європейських і екзотичних декоративних птахів]*, Варшава 2006.

ГАМОНД П., *Atlas zagrożonych zwierząt [Атлас зникаючих видів тварин]*, Варшава 2006.

ЕВАЛЬД Г., Grzyby. *Wielki ilustrowany przewodnik [Гриби. Великий ілюстрований путівник]*, Варшава 2006.

КАЛІНОВСКА А., *Łaskotani chrabąszcza wąsami. Po zielonym świecie z ks. Janem Twardowskim [Лоскотані вусами жука. По зеленому світі з о. Яном Твардовським]*, Варшава 2005.

КНАФЛЕВСЬКА Й., СЄМЬОНОВІЧ М., *Ilustrowana księga przyrody polskiej [Ілюстрована книга польської природи]*, Познань 2005.

КОКУРЕВІЧ Д., *Poznaję zwierzęta Polski [Я пізнаю польські тварини]*, Вроцлав 2006.

ПАНАСЮК Р., *Filozofia i ekologia w poszukiwaniu nowego stosunku do przyrody [Філософія і екологія у пошуках нового ставлення до природи]*, Лодзь 1993.

ПОТИТ Е., *Ptaki – przewodnik [Птахи – посібник]*, Варшава 2006.

ПУЛЛІН А. С., *Biologiczne podstawy ochrony przyrody [Біологічні основи охорони природи]*, Варшава 2005.

ЦІННІСТЬ XXXI

Екологічний спосіб життя

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відповідальність за довкілля

3. ВИХОВНА МЕТА
   Підвищення вразливості до екологічної проблематики

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Екологічний стан найближчого регіону.
   – Ініціативи «згори» і «знизу» щодо захисту навколишнього середовища.
   – Чи можна залишити землю недоторканою для майбутніх поколінь?
   – Життя без наркотиків та токсичних речовин.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Кожен відповідає за своє здоров'я.
   – Навіть невеликі проекологічні дії сприяють збереженню або природнього балансу[139].
   – Людина є частиною живої природи.
   Принципи
   – Я розширюю свої знання про довкілля.
   – Я беру активну участь в екологічних ініціативах[140].

---

[139] «Серйозні екологічні проблеми закликають змінити менталітет і творити новий спосіб життя, щоб «пошук істини, краси, добра і спілкування з іншими заради спільного блага став визначальним у питаннях споживання, заощадження чи інвестицій». Такий спосіб життя повинен відповідати духові тверезості, поміркованості і самодисципліни як на особистому, так і на суспільному рівнях. Необхідно відмовитися від логіки споживацтва і підтримувати такі форми сільськогосподарського і промислового виробництва, які поважають порядок створіння і задовольняють першочергові потреби всіх людей. Цей підхід, підкріплений усвідомленням взаємозалежності всіх жителів землі, призведе до усунення багатьох причин екологічних катастроф і гарантуватиме швидке реагування, якщо якесь лихо вразить народи і землі. Не можна розглядати екологічне питання тільки в жахливій перспективі нищення довкілля. Перш за все, воно має стати переконливою мотивацією для розвитку справжньої солідарності у світовому масштабі». КСДЦ 486.

[140] «Християнська екоетика звертає увагу на важливі взаємозв'язки: де є чутливість до потреб істот, і також піклування про ближніх, де відбувається абсолютна експлуатація природи, використовуються інші люди». Ц. Яромі, *Ekologia [Екологія]*, в: *Encyklopedia bioetyki... [Енциклопедія біоетики…]*, цит., с. 115.

– Я користуюся природними багатствами таким чином, щоб не порушити біологічний баланс всіх живих організмів.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Батьки – це приклад правильного споживання і заощадження.
– У контакті з природою найважливішим є здоров'я людини.
– Правильне харчуватися і одягатися означає бути екологічно свідомим.

Принципи

– Я пропоную дітям газетні статті і телепередачі про загрози та охорону навколишнього середовища.
– Я звертаю увагу на загрози: алкоголізм, куріння та наркоманію.
– Я беру активну участь у кампанії з пропаганди екологічного способу життя.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Учням треба усвідомити свій вплив на природу й формування активності, спрямованої на досягнення гармонії з навколишнім середовищем.
– Учитель формує модель екологічних вчинків.
– Екологія є обов'язковою для шкільного середовища.

Принципи

– Я проводжу уроки, присвячені екологічним питанням.
– Я запрошую тих, хто бере участь у діяльності щодо збереження екологічної рівноваги.
– Я навчаю екології одиницю (учня) і спільноту (клас, школа, будинок).

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Місцева група самоврядування може обговорити і втілити в життя конкретні форми екологічної діяльності в школі, наприклад, встановити контейнери для сортування відходів. Учні фотографують і роблять фотовиставки про сучасну складну екологічну ситуацію.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні проявляють інтерес до питань екології. Приймають конкретні заходи щодо захисту навколишнього середовища. Вони знають про небезпеку неправильної поведінки, на відміну від природного порядку.

10. ЗАГРОЗИ

Втручання у природний порядок навколишнього середовища, без екології, сприяє порушенню рівноваги життя на нашій планеті. Надмірна віра в силу людського знання може привести до практики, яка

може обернутися проти людини (клонування[141], генна інженерія, ядерні експерименти).

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина часто, здається, не бачить ніякого іншого значення свого природного середовища, ніж того, яке служить для негайного використання та споживання. Тим часом, Творець хотів, щоб людина спілкувалася з природою, як її розумний і благородний «господар» і «охоронець», а не як абсолютний «експлуататор».

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліки. *Redemptor Hominis*, 15, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2006, с. 25.

Коли людина показує непослух перед Богом і відмовляється підкорятися його правлінню, природа повстає проти нього і більше не впізнає в ньому свого «господаря», адже він затьмарив в собі образ Божий. Заклик до володіння та використання ресурсів ще в силі, але виконання цього виклику після гріха стає важким і таким, яке приносить страждання (Пор. Бут 3, 17–19).

ІВАН ПАВЛО II, *Solicitudo rei socialis*, 30, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2006, с. 349–350.

Найбільш глибокими і серйозними моральними наслідками екологічного питання є відсутність поваги до життя, яка характеризується багатьма моделями охорони навколишнього середовища. Часто буває так, що потреби у виробництві продукції переважає над гідністю працівників, в той час як економічні інтереси мають пріоритет перед добром людей і навіть цілих спільнот. У таких випадках, забруднення або руйнування навколишнього середовища є результатом обмеженого і неприродного світогляду, який пов'язаний зі справжньою зневагою до людини.

ІВАН ПАВЛО II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju [Послання до Всесвітнього дня миру]*, 1990, 8.12.1989, 7, „L'Osservatore Romano" 1989, № 12, с. 21.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І він розповів їм оцю притчу; "Один чоловік мав смоковницю, посаджену в його винограднику. Прийшов він і почав плода на ній шукати, та не знайшов. Тоді він сказав до виноградаря: Оце три роки, як я приходжу, шукаючи плода на цій смоковниці, і не знаходжу. Зрубай її: нащо

[141] «Спроба заснування нового людського життя шляхом клонування завжди є аморальною, незалежно від наміру, який її супроводжує (у багатьох випадках, цей намір посилює зло аморального вчинку)». Т. Край, *Klonowanie [Клонування]*, в: *Encyklopedia bioetyki…[Енциклопедія біоетики…]*, цит., с. 238.

й землю займає ще? А той озвався до нього: Пане, лиши її ще на цей рік: я обкопаю навкруг неї і обкладу гноєм. Може, щось вродить нарік, а коли ні, то ти її зрубаєш». (Лк 13,6–10).

Пор. Бут 1,28–31; 6,5–8; 7,1–5.17–24; 8,1–22; Вих 23,10–12; Лев11, 1–47; 18,22 n; 19,19; Мт 7,16–20; 12,33–37; 24,32–35; Мк 11,12–14. 20–25; 13,28–32; Лк 6,43–45.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

373 У Божому задумі чоловік і жінка покликані «підпорядковувати» собі землю (Бут. 1,28) як Божі «управителі». Ця влада не повинна стати свавільним і руйнівним пануванням. На подобу Творця, Який любить «усе, що існує» (Муд. 11,24), чоловік і жінка покликані брати участь у Божому Провидінні стосовно інших створінь. Звідси їхня відповідальність за світ, довірений їм Богом.

Пор. ККЦ 339; 341; 346; 373; 378; 2288.

ЛІТЕРАТУРА:

Ekologia. Przesłanie moralne Kościoła [Екологія. Моральне повідомлення Церкви], під ред. Й. НАҐОРНИ, Й. ҐОЦКО, Люблін 2002.

Encyklopedia nauczania społecznego [Енциклопедія соціального навчання], під ред. А. ЗВОЛІНСЬКІ, ксьондз, Радом 2003.

Między filozofią przyrody a ekofilozofią [Між філософією природи і екофілософією], під ред. А. ЛЯТАВЄЦ, Варшава 1999.

Między niebem a ziemią. Ku etyce ekologicznej [Між небом і землею. До екологічної етики], під ред. А. ДИДУХ–ФАЛНЬОВСКА, Краків 2000.

Ochrona środowiska w filozofii i teologii [Охорона навколишнього середовища в філософії і теології], під ред. Й. М. ДОЛЕНҐА, Й. В. ЧАРТОШЕВСКІ, Варшава 1999.

АЛЬБІНСЬКА Е., *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym: zarys problematyki ekologii społecznej [Людина в природному та соціальному середовищі: огляд питань соціальної екології]*, Люблін 2005.

ҐЖЕСІЦА Й., *Ochrona środowiska naturalnego człowieka [Охорона навколишнього природного середовища]*, Катовіце 1993.

ЗЄМБА С., *Historia myśli ekologicznej [Історія екологічної думки]*, Люблін 2004.

КЕНДЗЄРСКІ П., *Kościół a ekologia, [Церква і екологія]*, Жешув 1997.

ПОЛЛЕР Т., *Bóg, człowiek, natura. Problematyka ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II [Бог, людина, природа. Екологічна проблематика у вченні Івана Павла II]*, Краків–Закопане 2001.

СВЬОНТЧАК А., *Moralny aspekt ochrony środowiska naturalnego. Człowiek – Kościół – świat [Моральний аспект охорони природного середовища. Людина – Церква – Світ]*, Лодзь 2002.

СЛІПКО Т., ксьондз, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki [Межі життя. Дилеми сучасної біоетики]*, Варшава 1988.

ЮРЧИК Б., *Ekologia – człowiek – Kościół. Antropologiczny wymiar kryzysu ekologicznego w ocenie Kościoła [Екологія – людина – Церква. Антропологічні аспекти екологічної кризи в оцінці Церкви]*, Ополе 2002.
ЯРОМІ С., *Stworzyciel i przyroda według Jana Pawła II [Творець і природа за Іваном Павлом II]*, Краків 2000.

ЦІННІСТЬ XXXII

Право на відпочинок і його важливість[142]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Психофізичний розвиток

3. ВИХОВНА МЕТА
   Уміла організація життя, поділ обов'язків і відпочинок

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Способи проведення вільного часу з друзями.
   – Дозвілля як необхідна умова для нормального функціонування суспільства
   – Негативні наслідки відсутності відпочинку.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Кожна людина має право на відпочинок.
   – Якість життя визначає раціональний розподіл часу для роботи і відпочинку.
   – Відпочинок повинен бути пропорційним до виконаних обов'язків.
   Принципи
   – Я поділяю свій вільний час зі своїми друзями.
   – Я шукаю різні форми організації свого відпочинку.
   – Я вибираю відпочинок, який найбільше відповідає моєму характеру та інтересам.

---

[142] «Відпочинок – це право людини. Як Бог «спочив сьомого дня від усього свого діла, що творив був» (Бут 2, 2), так і всі люди, створені на Його образ, мають право на відпочинок і вільний час, що дозволить їм присвятити себе родинному, культурному, суспільному і релігійному життю. Цьому сприяє встановлення Господнього Дня. У неділю й у наказові церковні свята вірні повинні утримуватись від «роботи або діяльності, яка є перешкодою для віддавання належної пошани Богові, радості, притаманній Дневі Господньому, для виконування діл милосердя і відповідного відпочинку, духу і тіла». Легітимним виправданням порушення заповіді недільного відпочинку можуть стати сімейні потреби і важливе суспільне служіння. Однак вони не повинні сформувати звичку, що завдає шкоди релігійному і родинному життю та здоров'ю». КСДЦ 284.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Відпочинок не повинен перетворитися на лінь.
– Слід вказати на різні форми відпочинку (активний і пасивний).
– Не треба перенавантажувати дитину позаурочними заняттями.

Принципи

– Я пропоную привабливі способи проведення літньої та зимової відпустки, канікулів (екскурсії, походи в кіно, театр, екскурсію по місту, заняття спортом).
– Я планую час роботи і відпочинку.
– Я заохочую дитину до проведення вільного часу з друзями.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Існує взаємний зв'язок між роботою і відпочинком[143].
– Дозвілля учнів забезпечує їхній розвиток.
– Відповідний відпочинок мобілізує до складнішої роботи і навчання.

Принципи

– Я намагаюся не задавати учням надмірної кількості завдань на вихідні, я поважаю їхнє право на відпочинок під час свят[144].
– Я відповідно застосовую педагогічні принципи передачі знань, так, щоб не дуже обтяжувати учнів.
– Я підкреслюю способи активного і мудрого відпочинку[145] (спорт, гуртки по інтересам, шкільні тури, «зелені школи», пізнання культури та історії).

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

У дні без занять або після шкільних занять, школа безкоштовно надає учням спортивний зал, тренажерний зал, дитячий майданчик і т.д., створюючи для молоді умови для активного відпочинку в групі й інтеграції зі своїми однолітками.

---

[143] «Присвячуючи з відповідною відповідальністю праці свій час і зусилля, усі повинні тішитись відпочинком і вільним часом, достатнім для ведення сімейного, культурного, соціального і релігійного життя». КДК 67.

[144] «Через посвячення сьомого дня право людини на відпочинок оточене стіною недоторканості. (...) Таким чином, за прикладом Бога людина повинна «відпочити» від своїх справ, щоб дати полегшення тілу, а духу різноманітність» ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, Варшава 2001. цит., с. 153– 154.

[145] «Раціональність полягає з одного боку у тому, щоб визначити відповідну тривалість вільного часу, з іншого боку, щоб його мудро розпланувати для збагачення людських цінностей. (...) Отже, вона має служити багатоаспектному благополуччю людини. Свобода, яка є важливим компонентом вільного часу, не може братись під увагу, на думку Івана Павла II, як свобода відкритості». ОСТРОВСЬКІ М., *Czas wolny [Вільний час]*,цит., с. 86.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні можуть розумно керувати своїм часом. Вони розуміють, що відпочинок є необхідним і в змозі знайти час, щоб відпочити. Якщо це можливо, проводять вільний час в групі, на вулиці, займаються спортом.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик перенавантаження учнів, які витрачають занадто багато часу на навчання. Доповнюючи шкільні заняття, вони додатково обтяжені позашкільними справами (навчальні курси, репетиторства), через що нехтують своїми соціальними контактами, сімейними відносинами і дружбою. Часто вони не можуть грамотно планувати свій щотижневий розклад, щоб знайти час для відпочинку. Молоді люди не бачать необхідності для активного відпочинку, більшу частину свого вільного часу проводить перед комп'ютером, телевізором.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Я бажаю вам, молоді люди, щоб ваше «дорослішання і мудрість» відбувалися через спілкування з природою. Майте на те час! Не пошкодуєте! Докладайте зусиль і праці, яких таке спілкування вимагає, якщо ми хочемо досягти висот, притаманних особливо непіддатним. Ця робота є творчою, вона також є частиною здорового відпочинку, який вам потрібен, поряд з навчанням і працею.

ІВАН ПАВЛО II, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 44.

Ми повністю відпочиваємо – краще сказати у всій повноті, коли контакт з природою перетворюється на контакт з Богом, що присутній в природі і присутній у людській душі. (...) Люди в експедиціях часто шукають віддалення від гріха, від його залишків і початків, які лежать не тільки в поганих намірах, а й в усій нервовості сучасного життя, захоплюючих іграх і розвагах.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, Листи до редакції у справі кемпінгу, „Homo Dei" 1957, № 3 (81), с. 13–14.

Недільний відпочинок допомагає привести повсякденні проблеми і заняття до правильних пропорцій: матеріальні речі, про які так турбуємось, поступаються духовним цінностям; ті, з якими ми живемо, отримують вірний образ, коли ми зустрічаємось з ними під час спокійної розмови. Ми також можемо заново відкрити і помилуватися глибокою красою природи. (...) Таким чином, якщо людина шукає час, щоб розслабитися і більше піклуватися про інші аспекти свого життя, то це тому, що виникає реальна необхідність, що повністю відповідає баченню, викладеному в Євангелії.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Dies Domini*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Зібрання творів. Листи*, т. 3, Краків 2007, с. 479–480.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Шість днів працюватимеш і робитимеш всяке діло твоє. День же сьомий – відпочинок на честь Господа, Бога твого; не робитимеш ніякого діла сам, ані син твій, ані дочка твоя, ані раб твій, ані рабиня твоя; худоба твоя, ані чужинець, що перебуває в твоєму дворі. Бо шість днів творив Господь небо і землю й море, і все, що в них, а сьомого дня відпочив; тим і благословив Господь сьомий день і освятив його. (Вих 20, 9–11).

Пор. Бут 2,2–3; Вих 34,21; Чис 28,25; Втор 5,13–15; Мк. 6,31.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2184 Як Бог «спочив сьомого дня від усього свого діла, що творив» (Бут. 2,2), так і людське життя складається з праці і відпочинку. Встановлення Господнього Дня сприяє тому, щоб усі мали час для відпочинку і дозвілля, який дозволяє їм пильнувати своє родинне, культурне, суспільне та релігійне життя.

Пор. ККЦ 337; 1166–1167; 2169; 2172; 2185–2187.

ЛІТЕРАТУРА:

ҐРАЧА Й., САНКОВСКІ Т., *Psychologia w rekreacji i turystyce [Психологія у відпочинку і туризмі]*, Познань 2004.

ҐРЕНЗЛІКОВСКІ Й., *Świętowanie dnia Pańskiego. Ważniejsze zagadnienia prawno–teologiczne [Святкування Дня Господа. Важливі правові та богословські питання]*, Торунь 2005.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Dies Domini*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Зібрання творів. Листи*, т. 3, Краків 2007, с. 479–485.

ЛОБОЖЕВІЧ Т., ВОЛАНСЬКА Т., *Rekreacja i turystyka w rodzinie [Відпочинок та туризм в сім'ї]*, Варшава 1994.

МАЙН І., *Trudne świętowanie. Konflikty wokół obchodów świąt państwowych i kościelnych w Lublinie (1944–1989) [Важке святкування. Конфлікти навколо святкування релігійних та державних свят в Любліні (1944–1989)]*, Варшава 2004.

НАДОЛЬСКІ Б., ксьондз, *Homilie o świętowaniu niedzieli [Проповіді про святкування неділі]*, Краків 2006.

ПЄНТА Й., *Pedagogika czasu wolnego [Педагогіка дозвілля]*, Варшава 2004.

САЛІЙ Й., ОП, *Dekalog [Декалог]*, Познань 1988.

ЦІННІСТЬ XXXIII

Важливість і необхідність людської праці

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння працювати в колективі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здатність виявляти свою роль у суспільстві

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Обов'язок праці і право на неї.
   – Соціальна цінність праці.
   – На роботі створюється соціальний зв'язок[146].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Робота повинна бути адаптована до потреб і можливостей людини.
   – Слід працювати з почуттям відповідальності.
   – Не існує повноти людського життя без використаної роботи.
   Принципи
   – Я намагаюся працювати для інших так, немов би я працюю для себе.
   – Я беру участь у різних формах волонтаріату.
   – Я визнаю і ціную роботу інших людей.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Праця формує цінність людини[147].
   – Праця допускає існування в суспільстві та існування суспільства.
   – Необхідність працювати виникає з людської природи.

---

[146] «Робочі відносини посилюють взаємну необхідність і корисність» С. Вишиньскі, кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, цит., с. 43.

[147] «Праця підтверджує глибоку ідентичність людини, створеної на образ і подобу Бога: «Завдяки своїй праці людина все більше стає господарем на землі, саме працею вона утверджує свою владу над видимим світом. Але в кожному випадку і на кожному етапі цього процесу людина не виходить за межі того первісного задуму Творця, який нерозривно пов'язаний із фактом створення людини – чоловіка і жінки – «на образ Божий»». Це визначає діяльність людині у всесвіті: вона – не володар всесвіту, а повірений; їй було доручено наглядати за ним. Людина покликана власною працею віддзеркалювати образ Того, на Чию подобу вона була сотворена». КСДЦ 275.

Принципи
– Виконуючи свою роботу, я є прикладом для дитини.
– Я даю дитині можливість брати участь у роботі вдома, не замінюючи її обов'язків.
– Я закликаю брати участь у волонтаріаті на благо інших.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Треба вказувати на корисність соціальної роботи та її практичне значення.
– Жодна добре виконана робота не паплюжить людської гідності.
– Людина має покликання будувати світ, застосовуючи працю.

Принципи
– Я вчу поважати всіх співробітників школи.
– Я намагаюся розкрити учням їхні таланти, які знадобляться їм при виборі майбутньої професії.
– Я намагаюся пояснити учням, що кожна робота має свій сенс, значимість і унікальність.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Школа організовує «Ярмарок волонтерів», запрошує взяти у ньому участь представників фондів та соціальних установ, що діють в найближчих околицях. Учні знайомляться з їхньою діяльністю і можуть долучитися до роботи з іншими людьми (наприклад, спільне проведення часу з інвалідами, літніми людьми, дітьми з дитячого будинку, організація занять з молодшими дітьми).

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні матимуть можливість побачити цінність роботи, її соціальний вимір та етичну цінність[148]. При виборі факультетів навчання вони керуються своїми очікуваннями, інтересами і талантами, які реалізовуватимуть у майбутній професійній діяльності.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик сприйняття праці виключно з точки зору її матеріального значення. Натомість, її соціальний характер не береться до уваги[149]. Робота розглядається тільки як важкий обов'язок, що дозволяє заробляти гроші.

---

[148] «Робота, навчаючи нас любові, почуття залежності, покори, приводить нас до взаємного використання, створює людську спільноту». С. Вишиньскі, кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, цит., с. 43.

[149] «Завдяки своїй роботі людина зазвичай утримує себе і своїх близьких, єднається зі своїми братами і служить їм, може практикувати справжню любов і співпрацювати в розвитку божественного творіння». КДК 67.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Всі ми переконані в тому, що робота є благом людини – благом її людяності – тому що через роботу людина не тільки перетворює природу, пристосовуючи її до своїх потреб, але і втілюється, як людська істота, і навіть більше «стає людиною».

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Abyście umieli zdać sprawę z nadziei, która jest w was [Щоб ви змогли зрозуміти надію, що є в вас]*, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Młodzież nadzieją Kościoła [Молодь надія церкви]*, Варшава 2005, с. 39.

Важливу роль у процесі людського росту Ісуса «в премудрості і благодаті» відігравала працьовитість, адже «робота є благом людини», яке «перетворює природу», а людина «стає дещо більше людиною»[150]. У зв'язку з важливістю роботи в житті людей, всі люди повинні зрозуміти і в повній мірі відчути її сенс, щоб через неї «приблизитись до Бога, Творця і Спасителя, брати участь у його рятівних планах щодо людини і світу, і поглибити у своєму житті дружбу з Христом, через віру, беручи участь в Його потрійній місії жерця, пророка і царя»[151].

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Redemptoris custos*, 23, в: Іван Павло ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2007, с. 515.

Усвідомлюючи, що через працю людина бере участь у творінні, вона є найглибшим мотивом для праці на різних етапах.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Laborem exercens*, 25, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2006, с. 149.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

"Царство Небесне подібне до чоловіка–господаря, який рано–вранці вийшов найняти робітників у свій виноградник. Домовившись із робітниками по динарію денно, послав їх у свій виноградник. А коли вийшов, близько третьої години побачив інших, що без діла стояли на ринку. Він же їм сказав: Ідіть і ви в мій виноградник, що буде по справедливості, дам вам. І ті пішли. Коли ж знову вийшов, близько шостої та дев'ятої години, зробив так само. Близько одинадцятої вийшовши, стрінув інших, що стояли, і сказав їм: Чого тут увесь день без діла стоїте? Кажуть йому: Бо ніхто не найняв нас. Сказав їм: Ідіть і ви в виноградник. Коли ж настав вечір, власник виноградника наказав своєму управителеві: Поклич но робітників та роздай їм заплату, почавши від останніх аж: до перших. Ті, що прийшли близько одинадцятої години,

[150] ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Laborem exercens*, 9, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2006, с. 118.

[151] Там же, 24.

взяли по динарію. Коли приступили перші, думали, що більше дістануть. І вони взяли по динарію. А взявши, стали ремствувати на господаря, кажучи: Оті останні одну годину попрацювали, а ти зрівняв їх з нами, що зносили тягар і спекоту днини. Той, відповідаючи одному з них, сказав: Друже, не кривджу тебе; чи не за динарія погодився зо мною? Бери своє та йди! Хочу бо й цьому останньому дати, що й тобі. Хіба не дозволено мені робити зо своїм, що захочу? Чи око ж твоє лукаве з того, що я добрий?! Так то останні будуть перші, а перші – останні!" (Мт 20,1–16).

Пор. Прип 16,26; 20,4; Сир 10,27; Мт 9, 37–38; 10, 9; 21, 28–31; Лк 10, 2. 7; Рим 4,4–6; Еф 4,28; 1 Тим 5,18; Як 5,4.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2427 Людська праця це безпосередня діяльність осіб, створених на образ Божий і покликаних продовжити одні з одними та для інших справу створення, опановуючи землю. Отже, праця – це обов'язок: «Як хтось не хоче працювати, хай і не їсть» (2 Сол. 3,10; Пор. 1 Сол. 4, 11). Праця вшановує дари Творця та отримані таланти. Вона також може бути покутною. Переносячи виснажливість праці в єднанні з Ісусом, ремісником з Назарета, розп'ятим на Голгофі, людина певним чином співпрацює з Сином Божим у Його ділі Відкуплення. Вона показує себе учнем Христа, щоденно несучи хрест у діяльності, яку вона покликана виконати. Праця може бути засобом освячення та оживотворення земних реалій у Дусі Христа.

Пор. ККЦ 2728.

ЛІТЕРАТУРА:

БАРАНКЄВІЧ Х., *Praca a kształtowanie osobowości ucznia [Праця і розвиток особистості учня]*, Варшава 1966.

БАРТНІК Ч., ксьондз, *Praca jako wartość humanistyczna [Праця як гуманітарна цінність]*, Люблін 1991.

БАРТНІК Ч., ксьондз, *Teologia pracy ludzkiej [Богослов'я людської праці]*, Варшава 1997.

БОРТКЄВІЧ П., Тхр, *Etos pracy. Nauczanie moralne i społeczne kardynała Stefana Wyszyńskiego [Етос праці. Моральне та соціальне вчення кардинала Стефана Вишинського]*, Познань 2001.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, Варшава 2001.

ҐАЛКОВСКІ Й., *Ziemski los człowieka. Jana Pawła II myśl o pracy [Земна доля людини. Іван Павло II, думки про працю]*, Люблін 2004.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Laborem exercens*, Рим, 14.09.1981, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 101–154.

НАСАЛСКІ О., *Jak pracować nad charakterem? [Як працювати над характером?]*, Катовіце 1991.
ЯРМОХ Е., *Człowiek pracy w filozofii Jana Pawła II [Людина праці у філософії Івана Павла II]*, Сєдльце 2003.
ЯСЄНСЬКІ Й., *Praca a zmęczenie. Elementy fizjologii pracy [Робота і втома. Елементи фізіології праці]*, Варшава 1967.

ЦІННІСТЬ XXXIV

Наука та її значення в житті людини і суспільства

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пошук істини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розвиток своїх талантів

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Наука приводить до пізнання істини.
   – Немає ніякого конфлікту між наукою і вірою[152].
   – Соціальна значущість науки.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Наука допомагає зрозуміти самого себе, іншу людину[153] і навколишній світ.
   – Наука формує мою особистість.
   – Науково–технічний прогрес демонструє рівень розвитку суспільства.
   Принципи
   – Я намагаюся ретельно підготуватися до занять, я використовую отриманні знання.
   – Я беру участь у роботі гуртків за інтересами, позакласних заходах.
   – Я розширюю знання відповідно до моїх інтересів і талантів.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Обов'язок батьків – це інтерес до розвитку дитини в школі.
   – Розвиток науки сприяє пошані до прав людини.
   – Наука допомагає людині впливати на соціальне життя.
   Принципи
   – Я ділюсь з дитиною своїми знаннями та досвідом.

---

[152] «У всіх дисциплінах знань методичне дослідження, якщо лише проводиться на дійсно науковій основі і відповідно до моральних норм, ніколи, по суті, не суперечить вірі, тому що справи світу і справи віри походять від того ж Бога». КДК 36.

[153] «Варто відзначити, що в таких міжособистісних відносинах основним предметом пошуку є не істинність фактів чи філософська правда. Скоріше шукаємо тут правди про самих себе, хто ми є і що являємо зсередини». FR 32.

– Якщо можливо, намагаюсь створити дитині умови до поглиблення її знань.
– Я бачу у дитині здібності і таланти, я їх підтримую.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Учитель відповідає за істинність знань, які він передає.
– Викладання це не просто передача знань, а й передача цінностей через виховання.
– Мистецтва та гуманітарні науки (психологія, педагогіка, соціологія, антропологія) допомагають у розумінні законів навколишнього світу та вихованні учнів[154].

Принципи

– Я допомагаю розвивати таланти та інтереси учнів.
– Я постійно навчаюся, щоб мої знання були вичерпними.
– Я показую загрози, які виникають через неправильне використання здобутих знань.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні, котрим легко дається наука, допомагають в рамках позашкільних зустрічей менш здібним колегам. Заняття можуть відбуватись вдома, в умовах більш камеральних, ніж у школі, завдяки чому зустрічі мають інтеграційний характер.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні мають відповідальний підхід до навчання. Намагаються завжди бути готовими до занять. Вони вміють ділитися своїми знаннями і навичками з колегами. Вони розвивають свої знання поза школою, беручи участь у роботі груп за інтересам. Розширяють свої горизонти, використовуючи культурні пропозиції району, міста, області.

10. ЗАГРОЗИ

Учні відносяться до освіти тільки з точки зору необхідності засвоєння теоретичних шкільних знань. Вони не бачать можливості їхнього практичного застосування. Часто не поглиблюють свої знання, не розвивають інтересів і талантів. Вони навчаються заради оцінок, щоб дого-

---

[154] «Вагомий внесок у соціальну доктрину Церкви роблять також гуманітарні і суспільні науки. Жодне знання не слід відхиляти, якщо воно хоча б частково висвітлює істину. Церква визнає і схвалює все, що допомагає зрозуміти людину в усе мінливішій і складнішій мережі її суспільних відносин. Вона усвідомлює, що для глибокого пізнання людини не достатньо лише богослов'я – слід залучати інші галузі знань, до яких сягає і саме богослов'я». КСДЦ 78.

дити дорослим, не визнаючи значення і цінності науки. Школа обмежує свою роль лише для передачі знань. Немає прагнення вчителів виховувати учнів, опираючись на цінності. Батьки не діляться з дітьми своїми знаннями та досвідом.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Прикладайтеся до науки з великим ентузіазмом, вона без сумніву сприяє дозріванню вашої особистості. Ретельна увага до предметів, що належать до шкільної програми є конструктивною, не тільки тому, що відкриває нові горизонти великих людських знань в різних його формах: історичній, лінгвістичній, математичній, філософській, технічній, художній, і так далі. Пам'ятайте, що серед дорослих великою є та людина, яка завжди хоче чогось навчитися, в той час як та, котра стверджує, що знає все – насправді, є переповнена матеріальним, а отже, – позбавлена цієї великої можливості дійсного збагачення життя.

ІВАН ПАВЛО II, *Niechaj wasze życie będzie hymnem radości [Нехай ваше життя буде гімном радості]*, Промова до учнів шкіл Риму і Лаціо, 1.03.1980, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ II*, 1, 1980, Варшава 1985, с. 205.

Сьогоднішня молодь, захопившись досягненнями сучасної науки, намагається наділити необмеженою довірою здобутки і навіть взяти їх до уваги в якості вищої цінності. Тому важливо, щоб католицька школа могла показати своїм учням, що людський прогрес не може бути виміряний лише у зв'язку з прогресом науки і техніки. Реальний прогрес народжується тоді, коли приорітетом є духовні цінності і прогрес у моральному житті.

ІВАН ПАВЛО II, *Prymat wartości duchowych w wychowaniu młodych 2000 [Примат духовних цінностей у вихованні молоді 2000]*, 18.03.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 388.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Мудрість пресвітла й нев'януща, – легко ті її лицезрять, які люблять її, і знаходять її ті, які її шукають. Хто її прагне, тим вона наперед дає себе пізнати. Хто вранці вибирається до неї, той не буде трудитись: сидьма її застане під дверима своїми. Над нею роздумувати – обачности вершина. Хто з–за неї не досипляє, той незабаром безтурботний буде. Сама ж вона скрізь ходить та шукає тих, що гідні її, і на стежках з'являється їм приязно та йде назустріч кожній їхній думці. Бо її початок найвірніший – то бажання поучення, а дбання про поучення – то любов до неї, а любов – це зберігання її законів, а послух законам – це запорука безсмертя; безсмертя ж робить нас близькими до Бога: тож бажання мудрости веде до царювання. Отож, володарі народів, якщо престоли й берла вам любі, шануйте мудрість, щоб вам навіки царювати. (Мудр 6, 12–21).

Пор. 1 Цар 3,4–15; 2 Хр 1,18–13; Пс 37,30–31; Пс 90,12; Прип 1,20–23; Мудр

1,1–11; 8, 5–14. 21; Сир 1,1–10; Мт 11,16–20; 13,54n; Лк 21,14–15.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

159 «Хоч справді віра й стоїть понад розумом, між ними не може бути справжньої суперечності. Бог, Який об'являє таїнства і дає віру, дарував людському духові світло розуму; Бог не може Себе Самого заперечити, а правда не може суперечити правді» «Тому методичне дослідження в усіх галузях знання, якщо воно проводиться справді науково і дотримується норм моралі, ніколи не буде суперечити вірі; бо світські справи і справи віри беруть свій початок від того самого Бога. Більше того, той, хто намагається покірно й наполегливо проникнути в таємниці створеного світу, немовби ведеться – хоч і не усвідомлює цього – рукою Бога, Який підтримує усе існуюче і робить його тим, чим воно є»

Пор. ККЦ 31–36; 154 –158; 283; 307; 853; 899; 1704 – 1706; 1886.

ЛІТЕРАТУРА:

Czy nauka jest dobra? [Чи наука добра?], опрац. М. МОСКОВІТС, Варшава 1997.

БУЧИНСЬКА–ҐАРЕВІЧ Г., *Uczucia i rozum w świecie wartości [Почуття і інтелект у світі цінностей]*, Варшава 2003.

ВІТЕК С., *Doskonalenie umiejętności dyskutowania [Вдосконалення навичок ведення дискусії]*, Єленя Гура 1998.

ГОУҐТОН Й., *Poszukiwanie Boga. Czy nauka może pomóc? [У пошуках Бога. Чи може наука допомогти?]*, Познань 2000.

ҐЕЙМОНТ Л., *Filozofia a filozofia nauki [Філософія та філософія науки]*, Варшава 1966.

ҐРІНСПАН С. І., БЕНДЕРЛІ Б. Л., *Rozwój umysłu. Emocjonalne podstawy inteligencji [Розвиток розуму. Емоційне підґрунтя інтелекту]*, Познань 2000.

КАПРА Ф., *Należeć do wszechświata. Poszukiwania na pograniczu nauki i duchowości [Належати до всесвіту. Дослідження на стику науки і духовності]*, Краків 1995.

МАРІТАІН Й., *Nauka i mądrość [Наука і мудрість]*, Варшава–Зомбкі 2005.

МІХАЛЬСКІ К., ксьондз., *Зустріч з істиною*, Краків 1982.

СЄРОТОВІЧ Т., *Nauka a wiara – przestrzeń dialogu. Obrazy świata jako przestrzeń dialogu pomiędzy nauką i teologią [Наука і віра – простір для діалогу. Образи світу як простір для діалогу між наукою і богослов'ям]*, Тарнув 1997.

ЦІННІСТЬ XXXV

Цінність матеріального виміру людського життя, цінність грошей

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння ділитися з іншими

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відмова від егоїстичного і вимогливого ставлення

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Потреби людини не обмежується матеріальними потребами.
   – Міра людини не відображає її власність.
   – Потреба суспільної свідомості в сучасному світі.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина є істотою, що складається з духу і матерії.
   – Кожна людина має право на приватну власність[155].
   – Матеріальні цінності треба сприймати як засіб, а не основну мету в житті[156].
   Принципи
   – Я поважаю цінність грошей.
   – Я намагаюся заощаджувати
   – Я не трачу заощаджені гроші тільки на задоволення.
   – В міру можливостей я допомагаю іншим[157].

---

[155] «Іван Павло II відзначає, що приватна власність є одним із прав природи, вона дає простір для особистої і сімейної автономії, розширюючи людську свободу. (...) Володіння власністю є особистим привілеєм людини» Й. Кальнюк, *Własność [Власність]*, в: *Encyklopedia nauczania społecznego... [Енциклопедія соціального вчення]*, цит., с. 572.

[156] «Власність надає своєму суб'єкту, окремій людині чи колективу, низку об'єктивних переваг: кращі умови життя, впевненість у майбутньому, широкі можливості вибору. З іншого боку, власність може спричинити оманливі й спокусливі обіцянки. Ті люди і суспільства, які абсолютизують роль власності, зрештою опиняються у найтяжчому рабстві. Адже жодну форму власності не можна розглядати безвідносно до її впливу як на окремих людей, так і на суспільні інститути. Власник, який необачно обожнює свої блага (пор. Мт 6, 24, 19, 21"26; Лк 16, 13), стає їхньою власністю і рабом. Лише визнаючи, що вони залежать від Бога Творця, і використовуючи їх задля спільного блага, можна перетворити їх на корисний інструмент розвитку людей і народів». КСДЦ 181.

[157] «Похвали і підтримки заслуговують ті християни, особливо молоді люди, які добровільно проявили бажання надавати допомогу іншим людям і народам». КДК 88.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Матеріальні цінності повинні служити людям, а не навпаки.
– Треба вчити дитину ділитись тим, що вона має[158].
– Дозвіл на вимогливе ставлення дитини до інших тягне за собою багато ризиків.

Принципи

– Я навчаю дитину, як вміло керувати грошима.
– Я є прикладом економії.
– В міру можливостей я ділюся своїми благами з нужденними (збір одягу, їжі, грошей).

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Не можна дискримінувати учнів через їхнє фінансове становище.
– Треба також інформувати учнів про нематеріальні аспекти життя.
– Не треба дозволяти батькам учнів робити занадто великі витрати (дорогі поїздки, подарунки вчителям, допомога на школу).

Принципи

– Я намагаюся організувати допомогу нужденним учням[159].
– Я не ділю учнів на багатих і бідних.
– Я звертаю увагу на скромність в одязі і в поведінці, щоб не пропагувати матеріальні контрасти в класі і в школі.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні створюють фонд класу, в який відкладатимуть частину кишенькових грошей. Важливо, щоб мета, на яку збиратимуться кошти, була обрана спільно (процесі обговорення). Добре зосередитися на потребах місцевого співтовариства, нужденних колегах. Учні з великим бажанням беруть участь у великомасштабній благодійній діяльності, доцільно використати їхню природну чутливість і створити умови для такої ініціативи.

---

[158] «Людина «повинна вважати, що зовнішні речі, якими вона законно володіє, належать не тільки їй, а й спільноті, в тому сенсі, що вони повинні бути корисними не лише їй, а й іншим». Універсальне призначення благ покладає на їхніх законних власників зобов'язання щодо використання цих благ. Людина не може користуватися своїми благами, не зважаючи на наслідки такого використання; вона має діяти не тільки задля власної користі чи користі своєї родини, а й задля спільного блага». КСДЦ 178.

[159] «Наскільки приватна власність захищена чеснотами справедливості, настільки використання благ регулює чеснота любові, зобов'язання милостині, благодійності і щедрості» ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, цит., с. 49.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні можуть оцінити цінність грошей, позитивні і негативні аспекти володіння матеріальними благами. Вони чутливі до потреб інших, не хизуються своїм багатством. Вони з радістю приймають участь у благодійній діяльності.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді загрожує одностороннє матеріалістичне сприйняття дійсності, абсолютизація матеріальних цінностей, наділення пильною увагою лише грошей. Часте оцінювання інших на основі того, що вони мають, а не те, ким вони є. Забезпечена молодь не проявляє почуттів співпереживання до бідніших за себе, проявляючи свій статус власності.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Так звана «якість життя» найчастіше інтерпретується в основному або виключно в категорії економічної ефективності, надмірного споживання, краси і задоволення від фізичного життя, на жаль забуваючи про більш глибокі – міжособистісні, духовні і релігійні виміри існування. У такому контексті страждання, яке постійно висить над життям людей, може бути стимулом для особистісного зростання, є «оцензуроване», відкинуте як непотрібне, і навіть таким, проти якого борються як зі злом, якого слід уникати завжди і при будь–яких обставинах.

ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліка Evangelium vitae*, 23, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2006, с. 42.

Наш час є драматичний і водночас захоплюючий. Незважаючи на те, що з одного боку, здається, що люди переслідують матеріальне благополуччя і занурюються все далі у споживанні і матеріалізмі, з іншого боку, ми тривожно шукаємо сенс, необхідність внутрішнього життя, бажання навчитися медитації і молитви.

ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліка Redemptoris missio*, 38, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2006, с. 413.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Був один чоловік багатий, що одягався у кармазин та вісон та бенкетував щодня розкішно. Убогий же якийсь, на ім'я Лазар, лежав у нього при воротях, увесь струпами вкритий; він бажав насититися тим, що падало в багатого зо столу; ба навіть пси приходили й лизали рани його. Та сталося, що помер убогий, і ангели занесли його на лоно Авраама. Помер також багатий, і його поховали. В аді, терплячи тяжкі муки, зняв він очі й побачив здалека Авраама та Лазаря на його лоні, і він закричав уголос: Отче Аврааме, змилуйся надо мною і пошли Лазаря, нехай умочить у воду кінець пальця свого й прохолодить язик мій, бо я мучуся в полум'ї цім.

Авраам же промовив: Згадай, мій сину, що ти одержав твої блага за життя свого, так само, як і Лазар свої лиха. Отже, тепер він тішиться тут, а ти мучишся. А крім того всього між нами й вами вирита велика пропасть, тож ті, що хотіли б перейти звідси до вас, не можуть; ані звідти до нас не переходять. Отче, сказав багатий, благаю ж тебе, пошли його в дім батька мого; я маю п'ять братів, нехай він їм скаже, щоб і вони також не прийшли в це місце муки. Авраам мовив: Мають Мойсея і пророків; нехай їх слухають. Той відповів: Ні, отче Аврааме, але коли до них прийде хто з мертвих, вони покаються. А той відозвавсь до нього: Як вони не слухають Мойсея і пророків, то навіть коли хто воскресне з мертвих, не повірять." (Лк 16, 19–31).

Пор. Прип 18,1–24; Еккл 5,7–19; Сир 31,1–11; Мт 19,23–26; Мк 10,23–27; Лк

6,24–26; 18,24–27; 1 Тим 6,17–19; Як 5,1–6.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1723 Обіцяне блаженство ставить нас перед вирішальним моральним вибором. Воно закликає нас очистити своє серце від поганих схильностей і шукати любов від Бога понад усе. Воно вчить нас, що справжнє щастя – це не багатство чи добробут, не людська слава чи влада, ні жодна людська справа, якою корисною вона б не була, – чи то наука, чи техніка, чи мистецтво, – ні жодне творіння, лише Бог один, що є джерелом усякого добра і любові:

«Багатство є великим ідолом нашого часу; багато людей Йому спонтанно поклоняються. Вони вимірюють щастя майном, а через майно вимірюють гідність (...) Усе це йде від нашого переконання, що з багатством можна все. Отже, багатство є одним із сьогоднішніх ідолів, а іншим є популярність. (...) Дійшло до того, що популярність – бути відомим і чинити шум у світі – вважається добром самим у собі, найвищим добром, предметом дійсної пошани».

Пор. ККЦ 226; 339; 2402; 2456; 2535–2537; 2544–2546; 2552; 2556.

ЛІТЕРАТУРА:

БРАУН А., *Czy dzieci muszą mieć wszystko? Drogi wyjścia ze spirali konsumpcji. Poradnik dla rodziców i wychowawców [Чи потрібно дітям, щоб все було? Шляхи виходу зі спіралі споживання. Посібник для батьків і педагогів]*, Кєльце 2004.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Do „Solidarności" rady i wskazania [До «Солідарності» поради та вказівки]*, Варшава 1996.

ГОСТИНСЬКІ Л., *Wartości w świecie konsumpcji [Цінності у світі споживання]*, Люблін 2006.

ҐІЛДЕР Й., *Bogactwo i ubóstwo [Багатство і бідність]*, Варшава 1988.

ҐУРНЯК Й., *My i nasze pieniądze. Studium postaw wobec pieniądza [Ми і наші гроші. Дослідження ставлення до грошей]*, Краків 2000.

ДОБОШИНСЬКІ А., *Ekonomia miłosierdzia [Економіка і милосердя]*, Варшава 1995.
ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Między biedą a bogactwem [Між бідністю і багатством]*, Краків 2001.
ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Sollicitudo rei socialis*, Рим, 30.12.1987, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 319–376.
ПАЛУЦКІ Й., SJ, *Dobre bogactwo [Добре багатство]*, Люблін 1992.
ФРОММ Е., *Mieć czy być. Duchowe podstawy nowego społeczeństwa [Мати чи бути. Духовні основи нового суспільства]*, Варшава 1989.

ДРУГИЙ КЛАС

Цінності відносин

Я – ТИ

ЦІННІСТЬ І

Цінність діалогу з іншою людиною

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відкритість до інших[1].

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Діалог дозволяє будувати конструктивні відносини.
   – Розмова дозволяє дізнатися правду про іншу людину[2].
   – Через розмову можна зрозуміти мотиви вчинків інших людей.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Розмова дозволяє конфронтацію думок.
   – Кожна людина має право висловити свою думку.
   – Розмова має опиратись на правду і шукати істину.
   Принципи
   – Я зичливо слухаю інших людей.
   – Я даю також можливість висловитись людям, яким не симпатизую.
   – Я намагаюся не переривати співрозмовника.
   – У процесі обговорення я використовую правильні аргументи.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Розмова батьків з дітьми необхідна для їхнього правильного розвитку.

---

[1] «Проте, Бог не створив людину як істоту самотню: від самого початку «створив їх чоловіком і жінкою» (Бут 1.27), і їх зв'язок утворює першу форму спільноти між людьми. Людина в глибині своєї природи є соціальною істотою і без контакту з іншими людьми не може ані жити, ані розвивати себе і свої здібності». КДК 12.

[2] «Чесний діалог виникає з певного припущення, яке повинно бути прийняте [...] обома сторонами діалогу, про те, що вони не в змозі пізнати правду про себе, так як і правду, до якої прагнуть, якщо вони знаходяться в світі взаємної ізоляції один від одного. Дізнатися правду можна лише через прямий контакт. Зустрічі і нав'язування контактів мають розглядатися як передумова, а водночас і необхідність для кожного діалогу». Х. Скоповскі, ксьондз, *Dialog*, в: *Encyklopedia Nauczania Społecznego Jana Pawła II [Енциклопедія соціального вчення Івана Павла II]*, цит., с. 106.

– Слід прищеплювати дітям вартості розмови, що ґрунтуються на любові і довірі.
– Діалог є одним із способів вирішення сімейних конфліктів.
– У розмові з дітьми слід торкатись важких тем.

Принципи

– Я власним прикладом показую дитині доброзичливе ставлення і вміння слухати те, що говорить інша особа.
– Я навчаю дитину грамотно аргументувати свою власну думку.
– Я уважно аналізую поведінку дитини і закликаю її до розмови.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Формування культурного мовлення у молоді є підготовкою до дорослого життя.
– Діалог з вихованцями зближує нас до того, чим живуть учні.
– Під час розмови слід реагувати на дискримінацію і глузування над учнями.

Принципи

– Під час обговорення в класі я справедливо надаю всім учасникам право голосу, нікого не фаворизуючи.
– Я звертаю увагу на учнів, які пасивні під час бесід і дискусій.
– Я подаю приклад ведення культурної розмови.
– Я намагаюсь часто проводити індивідуальні розмови з кожним учнем.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Група «учнів–журналістів» проводять невелике інтерв'ю з вибраними вчителями зі школи у формі особистої анкети. Запитання вибирають таким чином, щоб показати вчителів з незнаної до цієї пори сторони. Інші учні отримують видрукувані анкети і завдання відгадати, хто в них описаний. Результати можуть бути вражаючими. У розмові ми відходимо від стереотипів і схем, через які ми сприймаємо інших людей.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Діалог дозволяє зламати шаблони і стереотипи, якими ми можемо скривдити іншу людину. Існує ймовірність створення сприятливого середовища, в якому ніхто не буде боятись висловлюватися. Виховна година – це відповідний час і місце для обміну думками для відкритої дискусії і діалогу[3]. Учні можуть правильно аргументувати і висловлювати власну думку.

---

[3] «Братерський діалог між людьми відбувається все ж таки не у зв'язку з прогресом, але глибше, у спільноті людей, яка вимагає взаємної поваги до їхньої повної духовної гідності». КДК 23.

10. ЗАГРОЗИ

У школі часто піддаються дискримінації люди, котрі мають різні вподобання. Учні відмовляються від своїх переконань, тому що вони не можуть їх аргументувати у процесі дискусій. У сімейному середовищі рідко ведуться розмови на важливі теми, не беруться до уваги думки дітей. Це також впливає на встановлення контактів з іншими людьми.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Діалог є також природним засобом, який дозволяє порівняти різні точки зору і, перш за все, проаналізувати відмінності, які перешкоджають встановленню всеосяжного зв'язку між християнами.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Ut unum sint*, 36, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2006, с. 777.

Діалог не починається з тактики чи прорахунку, натомість є діяльністю, котра має свої підстави, вимоги та гідність: походить від глибокої поваги до всього, що в кожній людині є від Духа, що дихає. Церква прагне відкрити для себе насіння Слова, промінь істини, яка освічує всіх людей, зерна і промені, що містяться в кожному з нас і в релігійних традиціях людства.

Діалог ґрунтується на надії і любові і принесе плоди у Дусі Святому.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptoris missio*, 56, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків
2006, с. 429.

Діалог (Бога і людини) є діалогом нескінченної любові, котрий не є монотонним, а він створений з різних відтінків любові – від її повсякденних і непрямих проявів, до найглибших, котрі Святе Письмо і багато містиків не соромляться описувати за допомогою картин шлюбної любові.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Dies Domini*, 14, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 456.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І говорив Бог до Мойсея словами: «Я – Ягве. «з'являвсь Авраамові, Ісакові й Якобові як «Бог Всемогутній» (Шадай), з ім'ям же моїм «Ягве» я не об'явився їм. « Я уклав також союз мій з ними, що дам їм Ханаан– землю, землю, де вони були мандрівними чужинцями.» Почув я також і стогін синів Ізраїлю, що єгиптяни держать їх у неволі, і згадав про союз мій. «ож іди, скажи синам Ізраїлю; Я – Господь; я виведу вас із невольничої праці єгипетської, я вирятую вас із їхньої неволі, я спасу вас простягнутою рукою і великими карними присудами. «Я візьму вас собі за народ, і буду вам Богом, і ви зрозумієте, що я Господь, ваш Бог, що вивів вас із тяжкої невольничої праці єгипетської. Я введу вас у землю, що

її клявсь оддати Авраамові, Ісакові та Якобові; і дам вам її в насліддя. Я – Господь.» Так промовляв Мойсей до синів Ізраїля; та вони не слухали, бо не могли більше терпіти, така тяжка їхня робота. (Вих 6,2–9).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1879 Людська особа потребує суспільного життя. Воно для неї не є чимось випадковим, а є потребою її природи. Через обмін з іншими, взаємність у послугах та діалог зі своїми братами людина розвиває свої можливості; так вона відповідає своєму покликанню.

Пор. ККЦ 2063; 2576.

ЛІТЕРАТУРА:

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Słowo w relacjach społecznych [Слово в суспільних відносинах]*, Краків 2003.

Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006

ЛЄБІЧ Д., *Sztuka rozmawiania z dziećmi. Jak opowiadać, wyjaśniać, upomінać...? [Мистецтво розмови з дітьми. Як розповідати, пояснювати, забороняти ...?]*, Кєльце 2003.

МАЛІШЕВСКІ В., *Komunikowanie społeczne w edukacji: dyskurs nad rolą komunikowania [Соціальна комунікація в освіті: міркування про роль комунікації]*, Торунь 2006.

ПАЖИХ К., *Dialog jako metoda ewangelizacji współczesnego świata według Jana Pawła II [Діалог як метод євангелізації сучасного світу, за словами Івана Павла II]*, Ольштин 2000.

ТХУН Ф. С. вон, ТОМАНН Ц., *Sztuka wyjaśniania. Poradnik dla prowadzących trudne rozmowy [Мистецтво пояснення. Посібник для проведення важких розмов]*, Краків 2004.

ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. I, *Analiza zaburzeń [Аналіз порушень]*, Краків 2001.

ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. II, *Rozwój osobowy [Особистісний розвиток]*, Краків 2001.

ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. III, *Dialog wewnętrzny [Внутрішній діалог]*, Краків 2002.

ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. IV, *W porozumieniu z sobą i innymi – komunikacja i kompetencje społeczne [У злагоді з собою та іншими – комунікація і соціальні навички]*, Краків 2006.

ФЕРДЕР Ф., *Żywe słowa. Святе Письмо, Psychologia i komunikacja międzyosobowa [Святе Письмо. Психологія та міжособистісне спілкування]*, Краків 2002.

ЦІННІСТЬ II

Гідність іншої людини[4]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Активність у навколишньому середовищі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вразливість на шкоду і страждання інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке людська гідність
   – Чи кожна людина гідна поваги?
   – У чому виражається моя гідність як людини?[5]
   – Гідність людини пов'язана з її відповідальністю.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Матеріальна та інтелектуальна власність людини не свідчить про її гідність.
   – Не слід займати пасивну позицію щодо людської несправедливості.
   – Кожна людина, через те, що є особистістю, заслуговує на повагу.
   Принципи
   – Я допомагаю іншим розкрити свою гідність.
   – Я не виявляю презирства і огиди до іншої особи.
   – Я не використовую інших для своїх цілей та завдань.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Дітей слід вчити повазі до кожної людини.
   – Слід розвивати вразливість до соціальної несправедливості.
   – Діти різного віку мають таку ж гідність, як батьки.

---

[4] «Християнське одкровення осяває новим світлом ідентичність, покликання та остаточну долю людської особи й усього людства. Кожна людина, створена Богом і спасенна Ісусом Христом, реалізує себе через численні відносини любові, справедливості та солідарності з іншими, виконуючи різноманітну діяльність у світі. І якщо ця діяльність сприяє цілісній гідності, покликанню людини, якості її життя та народів і націй на засадах солідарності, то вона відповідає наміру Бога, котрий невтомно доводить Свою любов та Провидіння Своїм дітям». КСДЦ 35.

[5] «З усіх істот, людина має свою власну унікальну гідність. Вона є «образом Божим», створеним і покликаним до спільноти з Ним на вічність. Вона проявляє Бога як своїм існуванням, так і свідомою і вільною діяльністю». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать]*, цит., с. 255.

Принципи

– Я розумію ціннісне ставлення в поведінці дитини, даючи їй зрозуміти, що вони свідчать про її гідність.
– Я створюю ситуації, в яких можна було б виконувати завдання у відповідності з віком дитини.
– Я поважаю життя і працю інших людей.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Гідність кожного учня є однаковою, незалежно від їхніх навичок, талантів і віку.
– Слід захищати гідність учнів, котрі зазнають дискримінації у класі.
– Кожен учитель і шкільний працівник заслуговує на повагу і вдячність.

Принципи

– Я організовую з учнями акції на користь людей, котрі якимось чином були виключені з суспільства.
– Я допомагаю людям, які втратили віру в свою гідність.
– Я не піддаю сумніву поведінку і авторитет інших вчителів у класу і школі.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організовуємо аукціон фотографій, або виробів мистецтва і якщо в школі є гурт, – то благодійний концерт для бездомних (або виключених з суспільства людей, в залежності від проблем, які виникають в тій чи іншій місцевій спільноті). В ідеалі самі учні мають запропонувати, кому з їхнього оточення необхідно «повернути» гідність і допомогти зрозуміти, що їх доля не байдужа іншим.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні сприймають іншу людину у контексті її цінності, а не її статків, умінь та здібностей. Вони поважають своїх друзів і реагують на всі прояви насильства в класі. Учні допомагають у навчанні менш здібним і менш працьовитим друзям.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик бездіяльності і байдужості до людського болю. Учні демонструють зневагу до інших людей, котрі не відповідають їхнім критеріям або очікуванням[6]. Вони дискримінують слабших і тих, хто не може себе захистити. Вони фізично і психічно знущаються над іншими, використовуючи свою фізичну перевагу.

---

[6] «У той же час відбувається підвищення обізнаності про спеціальну гідність людської особистості, що слід людині, тому що вона важливіша за все, а її права та обов'язки – універсальні і недоторканні. Таким чином, необхідно, щоб для людини стало доступним все те, що вона повинна мати для істинно людського життя (...)». КДК 26.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

[...] Загострене почуття вразливості до гідності людської особистості, її унікальності, а також належна повага до рішення совісті, безсумнівно є позитивним досягненням сучасної культури. Ця вразливість сама по собі є справжньою і може бути виражена по–різному, більш або менш відповідати ситуації. Декотрі з них, однак, відхиляються від істини про людину як Божу істоту і ЇЇ образ, і тому вони повинні бути скориговані або очищені у світлі віри.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Veritatis splendor*, 31, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків
2006, с. 561.

Нова людина з моменту зачаття, а потім і народження, має призначення в повноті виразити свою людяність – так, щоб вона матеріалізувалася. (...) «Бути людиною» – це фундаментальне покликання людини: «бути людиною» відповідно до дару, який вона отримала. Відповідно до «таланту», яким є саме людство, і уже відповідно до всіх талантів, якими була благословенна. У цьому сенсі, Бог хоче кожну людину для себе самого.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Gratissimam sane*, 9, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 366.

Насправді ми були вічно присутні в Божому плані і Він вічно любив нас як єдиних та унікальних, називаючи кожного з нас своїм власним ім'ям як Добрий Пастир, який «називає [своїх овець] по імені» (Й 10, 3).

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 58, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків
2006, с. 473.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Мовив тоді Ісус, кажучи: «Один чоловік спускався з Єрусалиму до Єрихону й потрапив до рук розбійників, які його обдерли й побили тяжко та й пішли геть, зоставивши півмертвого. Випадково йшов якийсь священик тією дорогою; побачив він його й, збочивши, пройшов мимо. Так само й левіт прийшов на те місце, глянув на нього й пройшов мимо. Але один самарянин, що був у дорозі, зненацька надійшов (на нього) й, побачивши його, змилосердився. Він приступив до нього, перев'язав йому рани, полив їх оливою і вином; потім посадив його на власну скотину, привів до заїзду й доглянув за ним. На другий день він вийняв два динари, дав їх господареві й мовив: Доглядай за ним, і те, що витратиш на нього більше, я заплачу тобі, коли повернуся. Хто з оцих трьох, на твою думку, був ближнім тому, що потрапив розбійникам у руки?" Він відповів: "Той, хто вчинив над ним милосердя." Тоді Ісус сказав до нього: "Іди і ти роби так само. (Лк 10,30–37).

Пор. Діян 10,34; Рим 2,11; 10,12; Кор 12,13; Гал 2,6; 3,28: 1 Кол 3,11.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

357 Так як людина створена на подобу Божу, вона має гідність особи: вона є не лише щось, але й хтось. Вона здатна пізнати себе, володіти собою, добровільно дарувати себе та входити у спільноту з іншими особами; вона покликана до союзу зі своїм Творцем, покликана дати. Відповіддю йому є віра і любов, якої ніхто інший не може дати замість неї.

Пор. ККЦ 225; 306; 369; 1487; 1691; 1692; 1700; 1730; 7178; 1926; 1929; 1930; 1947.

ЛІТЕРАТУРА:

Godność człowieka jako źródło wolności i praw jednostki [Гідність людини як джерело права і свободи], під ред. К. КОМПЛАК, Вроцлав 1999.

Godność osoby ludzkiej [Гідність людини], під ред. С. КОВОЛІК, Тарнувскє Гури 2003

Obrońca godności człowieka. Myśli Jana Pawła II w wyborze Jerzego Klechty [Захисник людської гідності. Думки Івана Павла II у виборі Єжи Клехти], Катовіце 2007.

Wzrastanie człowieka w godności, miłości i miłosierdziu [Зростання людини у гідності, любові і милосерді], під ред. М. КАЛІНОВСКІ, Люблін 2005.

ВІЛЬК К., ОСПЕ, *Osobowy charakter relacji międzyludzkich według Karola Wojtyły [Характер особистих відносин за Каролем Войтилою]*, Ченстохова 1996.

ҐОҐАЧ М., *Osoba zadaniem pedagogiki [Особистість як завдання педагогіки]*, Варшава 1997.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Osoba i wychowanie. Pedagogika personalistyczna w praktyce [Особистість і виховання. Особистісна педагогіка на практиці]*, Краків 2003.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Veritatis splendor*, Рим, 6.08.1993, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 531–637.

ЛОПАТКА А., *Jednostka, jej prawa człowieka [Одиниця, її права людини*], Варшава 2002.

МАЗУРЕК Ф., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka [Гідність людської особи заснованої на правах людини]*, Люблін 2001.

ПАШКОВСКА Т., *Formacja i godność [Формування та гідність]*, Краків 2004.

ЦІННІСТЬ III

Цінність життя іншої людини

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння оцінювати

3. ВИХОВНА МЕТА
   Навчання шанобливого ставлення до свого життя та життя інших[7].

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Аборти, евтаназія, смертна кара – чи людина має право приймати рішення щодо життя іншої людини?
   – Чи можна виправдати вбивство на війні?
   – Що ми можемо зробити для людей перед лицем смерті?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Життя – це дар, який треба берегти від самого зачаття до природної смерті.
   – Вживання наркотиків для знищення життя.
   – Найвища форма любові – це пожертвувати своїм життям заради інших[8].
   – Кожна людське життя має рівну гідність і цінність.
   Принципи
   – Я дію розсудливо і не ставлю під загрозу своє життя або життя інших людей.
   – Під час полемічних дискусій я намагаюся сміливо і раціонально відстоювати життя.

---

[7] «Людина покликана до повноти життя, яка набагато перевищує розміри його земного існування, тому що вона полягає на участі в житті самого Бога. Піднесеність цього надприродного покликання розкриває велич і цінність людського життя в її часовій фазі. Життя в часі є наріжним каменем, початковим етапом і інтегральною частиною всього єдиного процесу людського існування». EV 2.

[8] «Ось чому любов до Бога і ближнього є першою і найважливішою заповіддю. Святе Письмо вчить нас, що не можна любові до Бога відокремити від любові до ближнього: «Всі інші заповіді підсумовуються в цьому реченні: люби ближнього твого, як самого себе! [...] Тому любов є виконанням Закону» (Рим. 13,9 Н; Пор 1 Й 4:20.). Це, у свою чергу, вважається вкрай важливим для людей, які все більше залежать один від одного, і для всього світу, який все більше об'єднується». КДК 24.

– Я поважаю вагітних жінок через повагу до життя, котре вони носять.
– Я уникаю фільмів та відеоігор, що зі смерті людини роблять розвагу.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Кожна дитина, що приходить на світ – це подарунок для батьків і нації.
– Слід показувати молодим людям наслідки вживання наркотиків.
– Застосування сили по відношенню до інших є вчинком, спрямованим проти життя.
– Насильство ніколи не є метод виховання.

Принципи

– Я з радістю вітаю появу дитини на світ, незалежно від ситуації, в якій я перебуваю.
– Я допомагаю дітям зрозуміти сенс смерті близьких людей. Смерть не є темою табу.
– Я чітко підтримую позицію життя у дискусії на тему: абортів, евтаназії і смертної кари.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Не слід застосовувати фізичного або психічного насильства щодо учнів.
– Байдужість педагога до проявів насильства у школі є неприпустимою. – Професія вчителя пов'язана з особливою відданістю і служінням іншим.

Принципи

– Я актуалізую свої знання ідучи в ногу з часом і готовий до дискусій про загрози, пов'язані з евтаназією, абортами та смертною карою.
– Я не залишаю вихованця самого перед лицем смерті близьких йому людей.
– Я наводжу приклади героїв з історії, літератури, кіно, які, не вагаючись, віддали своє життя за інших.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням участь у волонтаріаті в лікарнях і хоспісах, відділеннях, де перебувають хворі діти. Учні також можуть звернути увагу на інформацію, що стосується поваги до життя і відображається на телебаченні та в Інтернеті.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні розуміють цінність життя і вважають його найважливішим. Вони не застосовують насильства щодо своїх однолітків[9] і можуть іншим способом доводити свою правоту. Вони знають про наслідки, які тягнуть за собою вживання наркотиків. Вони відстоюють життя і розуміють зло, що виникає в результаті абортів, евтаназії і смертної кари.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність поваги до цінності життя приводить до появи та поширення насильства в школах. Вчителі стають байдужими до актів насильства та дискримінації серед учнів. Жорстокі фільми та відеоігри сприяють появі зневаги до людського життя. Учні переносять негативні моделі поведінки з віртуальної реальності та фікції на повсякденне життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Таким чином, навіть людське життя, хоча і є фундаментальним людським благом, морального сенсу набирає лише по відношенню до блага людини, яке завжди треба стверджувати заради неї: у той час як вбивство безневинної людської істоти завжди залишається під забороною, тому віддати своє власне життя (Пор. Й 15,13) заради любов до ближнього або в якості служіння істині може бути законним, похвальним або навіть необхідним. У дійсності тільки з посиланням на те, що людська особистість як «цілісна єдність», тобто, душа, яка виражає себе в тілі, і тіло створене безсмертним духом», можна зрозуміти той специфічний сенс людського тіла.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Veritatis splendor*, 50, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2006, с. 577.

Життя, яке Бог дарує людині, є чимось набагато більшим, ніж просто існуванням в часі. Воно є прагненням до повноти життя, є насінням існування, яке виходить за межі часу: «бо для вічного існування Бог створив людину – зробив його образом Свого вічного буття» (Мудр 2, 23).

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Evangelium vitae*, 34, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2006, с. 675–676.

---

[9] «Детальний зміст права на життя виражається не тільки у ствердженні недоторканності людського життя. Воно містить в собі більш детальні рівні [...] У випадку рівня цілісності тіла, ми маємо говорити про гарантії, проти будь–якого «порушення» тіла, такого як побиття, насильство, тортури, і т.д.». Х. Скоповскі, ксьондз, *Życie*, в: *Encyklopedia bioetyki*, цит., с. 527.

Християнська родина, котра оновлена і підтримується новою заповіддю любові, живе гостинністю, повагою, служінням кожній людині, в якій завжди бачить гідності особи і дитяти Божого.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 64, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 175.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Бог поблагословив Ноя і його синів та й сказав їм: «Будьте плідні, розмножуйтесь і наповнюйте землю. Страх і переляк супроти вас нехай буде на кожній земній тварині, на кожній піднебесній птиці, на всім, що повзає по землі, й на всіх морських рибах: вам на вжиток дані вони. Все, що рухається й живе, буде вам на їжу: так, як дав я вам усі зелені рослини. Тільки м'яса, що в ньому ще життя, себто кров, не їстимете. Від усякої тварини я вимагатиму вашої крови – життя, поготів від людини, від кожної людини вимагатиму (відповідальності за) життя людини. Хто проливає кров людини, того кров буде пролита людиною; бо на подобу Божу створено людину. Ви ж будьте плідні, розмножуйтесь і розселюйтесь на землі та множтесь на ній.» І сказав Бог до Ноя та його синів: «Оце я встановляю мій союз з вами і з вашим потомством після вас, та з кожним живим створінням, що з вами: з птаством, із скотом, з кожним звіром земним і зо всіма тваринами, які вийшли з ковчега. Я встановляю мій союз із вами: ніяке тіло не буде більше знищене водами потопу, ні потопу вже не буде, щоб пустошити землю.» Далі сказав Бог: «Ось знак союзу, що його я укладаю між мною й між вами та між усякою живою твариною, що з вами, на вічні покоління: мій лук покладаю я в хмарах, і він буде знаком союзу між мною і між землею. І буде, що як наведу я хмари над землею, з'явиться лук у хмарах, тоді згадаю я про мій союз, який між мною і вами та між усякою твариною живою і всяким створінням. То й води не стануть більше потопом, щоб вигубити всяке створіння. Коли той лук буде в хмарах, я гляну на нього, щоб згадати про вічний союз між Богом і між усякою твариною живою та всяким створінням, що на землі.» (Бут 9.1–16).

Пор. Бут 21,14–19; Вих 20,1 3; Втор 5,1 7; 30,15–18; 32,39; Йн 10,1–30; 15,12n.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2280 Кожен відповідає за своє життя перед Богом, Який дав його. Бог залишається найвищим Володарем життя. Ми зобов'язані прийняти його з вдячністю й оберігати його задля пошани Бога і спасіння наших душ. Ми є тільки управителями, а не власниками життя, даного нам Богом. Ми ним не розпоряджаємося.

Пор. ККЦ 2258; 2270; 2519.

ЛІТЕРАТУРА:

W imieniu dziecka poczętego [Від імені зачатої дитини], під ред. Й. В. ҐАЛКОВСКІ, Й. ҐУЛА, Люблін 1988.

Życie – dar nienaruszalny. Wokół encykliki „Evangelium vitae”[Життя – це недоторканий дар. Навколо енцикліки «Evangelium Vitae»], під ред. А. МЛОТЕК, Т. РЕРОНЬ, Вроцлав 1995.

АБЕЛЬН Р., КНЕР А., *Odpowiedzi na pytania stawiane przez życie [Відповіді на питання, які ставить життя]*, Краків 2003.

ДАУЗЕНРОТЕ Е., *Janusz Korczak – życie dla dzieci [Януш Корчак – життя для дітей]*, Краків 2005.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Jak wygrać życie? Instrukcja obsługi [Як виграти життя? Інструкція з експлуатації]*, Ченстохова 2004.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Veritatis splendor*, Рим, 6.08.1993, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996.

ІСРАЕЛ Л., *Eutanazja czy życie aż do końca? [Евтаназія, або життя до кінця?]*, Краків 2002.

МЮЛЛЕР В., *Ciesz się sobą. O sztuce bycia dobrym dla siebie [Насолоджуйтесь собою. Мистецтво бути хорошим для себе]*, Краків 1997.

СТОНЕ Е. М., *Błogosławiona Matka Teresa. Życie w miłości [Благословенна Матір Тереза. Життя в любові]*, Краків 2003.

ЯНЧАК А., *Życie – dar i zadanie [Життя – це дар і завдання]*, Краків 1998.

ЦІННІСТЬ IV

Радість від шкільної спільноти

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння співпрацювати з іншими людьми[10]

3. ВИХОВНА МЕТА
   Чутливість до блага інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Включення нових людей в групі однолітків.
   – Відносини між однолітками будуються на основі малих вчинків.
   – Моя участь у створенні «цивілізації любові».

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Ви повинні бути відкритими для нових членів групи[11].
   – Кожна людина в класі має свою власну унікальну цінність, є винятковою.
   – Не слід корисливо сприймати своїх колег.
   Принципи
   – Я намагаюся задовольняти потреби свої друзів.
   – Я щедро ділюся з друзями своїми знаннями і талантами.
   – Я вирішую проблеми з колегами розумним і культурним чином.

---

[10] «Людина не може віднайти повноту в самій собі, абстрагуючись від того, що вона існує «з» іншими та «для» інших. Ця істина вимагає від людини не тільки співіснування з іншими на різних рівнях суспільного життя, а й невпинного пошуку – на практиці, не лише на рівні ідей, – добра, тобто сенсу й істини в існуючих формах суспільного життя. Жодна форма суспільного життя – від родини, проміжних соціальних груп, асоціацій, економічних підприємств, міст, регіонів і держав до співтовариств народів і націй – не може уникнути питання про власне спільне благо, яке визначає його сенс й істинну причину його існування». КСДЦ 165.

[11] Усвідомлення про загальне благо не тільки підвищує рівень обізнаності, що в його безпеці люди є взаємозалежними, але породжує ще більше усвідомлення, а саме: потреби пошуку одне одного, і тим самим перебування у єдності, що притаманна гідній людині. Ми перебуваємо разом у динаміці, що має характер дій, характер людської діяльності». Х. Скоповскі, ксьондз, *Solidarność [Солідарність]*, в: *Encyklopedia Nauczania Społecznego Jana Pawła II [Енциклопедія соціального вчення Івана Павла II]*, цит., с. 473–474.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Шкільна спільнота має цінність, яка залишається на все життя.
– Слід усвідомлювати дитині, що цінність людини полягає також у відкритості до інших.
– Слід реагувати на прояви дискримінації в школі, навіть якщо вони не стосуються вашої дитини.

Принципи

– Я заохочую до безкорисливої допомоги товаришам, котрі мають труднощі в навчанні.
– Я допомагаю молодій людині зрозуміти суть конфліктів з товаришами і вирішувати їх, посилаючись на свій шкільний досвід.
– Я показую, що людські відносини можуть бути сформовані на стійкій основі.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Я не допускаю ситуації, коли один з учнів у будь-який спосіб міг би скористатися безпорадністю іншого учня.
– Доброзичливе ставлення вчителя до класу переходить на позитивні відносини між учнями.
– Школа – це постійна можливість налагодження позитивних міжлюдських відносин.

Принципи

– Я слідкую за тим, щоб нові учні не відчували себе відчуженими в класі.
– Я намагаюся спілкуватися з кожним учнем у класі і мати з ним хороші відносини.
– Я допомагаю у залагодженні конфліктів між учнями.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми створюємо «сімейний альбом» класу. Художні фото учнів виконує кіно-медіальна група, а літературна група робить підпис, можливо римований, під фото.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Клас – це середовище, котре сприяє створенню хороших відносин між учнями. Нових учнів всі тепло вітають. Не існує поняття дискримінації. Молоді люди в змозі сміливо захищати товаришів і мудро викладати свої аргументи в суперечках. Вони безкорисливо діляться своїми знаннями і досвідом з іншими.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді люди ставляться один до одного з презирством. Вони не переймаються створенням хороших відносин з іншими людьми. Їх таланти використовуються тільки для отримання оцінок, вони не думають про те, щоб допомогти менш талановитим друзям. Вони не можуть мудро вирішувати проблеми в конфліктних ситуаціях. Сім'я і школа не вчить щедрості і доброзичливого ставлення до ближніх.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Ісус провадить до виконання Божих заповідей, особливо заповіді про любов до ближнього, наділяючи вимоги внутрішнім і більш радикальним характером: любов до ближнього випливає з серця, яку воно любить і яке – просто за те, що воно любить – готове задовольнити найвищі вимоги життя.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Veritatis splendor*, 15, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків

2006, с. 546.

Практикуючи любов до ближнього, миряни переживають і виражають свою участь в королівському служінні Христа. (...). Адже любов оживляє і підтримує активну солідарність, що є чутливою до потреб людини. Така любов, що практикується не лише окремими особистостями, але й певними групами і спільнотами на знак солідарності, є і завжди буде необхідною.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 41, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків

2006, с. 433.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Радуйтеся завжди у Господі; знову кажу: Радуйтеся! Хай ваша доброзичливість буде всім людям відома. Господь близько! Ні про що не журіться, але в усьому появляйте Богові ваші прохання молитвою і благанням з подякою. І мир Божий, що вищий від усякого уявлення, берегтиме серця й думки ваші у Христі Ісусі. Наостанку, брати, усе, що лиш правдиве, що чесне, що справедливе, що чисте, що любе, що шанобливе, коли якась чеснота чи що небудь похвальне, – про те думайте! Чого ви навчилися, що прийняли, що почули та бачили в мені – те чиніть, і Бог миру буде з вами. (Флп 4,4–9).

Пор. Мк 6,30–34; Діян 2, 41–47; 1 Кор 1,31; 2,1–16; 13,1–2; 14,1–40; Флп 1,27–30; Тит–18; 1 Йн 1,1–4.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1829 Плодами любові є радість, мир і милосердя; любов вимагає доброчинності і братньої настанови; вона є доброзичливою; викликає взаємність; залишається безкорисливою і щедрою; вона є дружбою і спів причастям;

Пор. ККЦ 425; 953; 1804; 1821; 2648; 2319.

ЛІТЕРАТУРА:

ВЕЧІ Й. Е., *Globalizacja. Na rozdrożach wychowania w miłości. Rozmowa z Vitumorio Chiari [Глобалізація. На перехресті виховання в любові. Інтерв'ю з Кіарі Вітуморіо]*, Варшава 2005.

ГОМПЛЕВІЧ Й., *Etyka pedagogiczna. Podręcznik dla wychowawców [Педагогічна етика. Посібник для вчителів]*, Варшава 2000.

ҐАТИТІ Ґ., *Zawód – wychowawca chrześcijański. Jego źródła: religia, rozum, dobroć, świadectwo, świadomość własnych ograniczeń [Професія – християнський педагог. Його походження, релігія, інтелект, доброта, свідоцтво, усвідомлення своєї власної обмеженості]*, Варшава 1997.

ДЕСАНТІ П., *Podręcznik dobrego wychowania [Підручник доброго виховання]*, Варшава 2006.

ЄЗЬОРСКА Й., *Szkolne pytania, czyli dylematy nauczania [Шкільні питання або дилеми викладання]*, Варшава 1995.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Veritatis splendor*, Рим, 6.08.1993, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 531–637.

НОУВЕН Г. Й. М., SJ, *Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój. Modlitwa. Sprzeciw. Wspólnota [Блаженні миротворці. Молитви. Заперечення. Спільнота]*, Краків 2006.

СКОПОВСКІ Г., ксьондз, *Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej, gospodarczej i politycznej [Суспільна мораль. Окремі аспекти соціальної, економічної і політичної етики]*, Варшава 1996.

СТАРНАВСКІ В., *Prawda podstawą wspólnoty. Wychowawcza rola prawdy według Karola Wojtyły [Правда як підґрунтя співтовариства. Виховна роль істини за Каролем Войтилою]*, Варшава 2005.

ХРОБАК С., ксьондз, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II [Особистісна концепція виховання у вченні Кароля Войтили – Івана Павла II]*, Варшава 1999.

ЦІННІСТЬ V

Цінність братерської спільноти

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відповідальність за інших

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вміння відмовитися від особистих цілей на благо ближнього[12]

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке загальне братерство?[13]
   – Зобов'язання, котрі виникають із загального братерства.
   – Братерська відповідальність.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Кожна людина – це мій ближній, визначений мені Богом.
   – Ви повинні нести відповідальність за блага інших.
   – Мої індивідуальні рішення впливають на інших людей.
   Принципи
   – Я беру до уваги благо інших людей.
   – Мої цілі і прагнення не важливіші за мого ближнього.
   – Я можу відмовитися від своїх зисків, якщо вони приносять шкоду іншим.
   – Мій вибір впливає на життя інших людей.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Сімейне виховання має підготувати дітей до формування зрілих відносин між людьми.
   – Необхідно стимулювати вразливість молодої людини до присутності і потреб наших ближніх.
   – Слід навчати вмінню ділитись з ближнім.

---

[12] «Любов є найбільшою соціальною заповіддю. Я поважаю інших і їхні права. Це вимагає практики справедливості, і тільки вона дає можливість дотримуватись того. Це джерело натхнення для життя самовіддачі. «Хто намагатиметься врятувати своє життя, той погубить його, а хто погубить, збереже його». (Лк 17,33)". ККЦ 1889.

[13] «Бог, котрий оточує все батьківською турботою, хотів, щоб всі люди утворили одну сім'ю, і ставилися один до одного в дусі братерства. Всі вони створені за образом Бога, який «з однієї особи дістав весь рід людський, щоб жити на всій поверхні землі» (Діян 17, 26), називаються до однієї і тієї ж мети, тобто до самого Бога». КДК 24.

Принципи

– Я заохочую свою дитину до самовідданої праці для інших.
– Я показую, що слід відмовитися від своїх цілей, якщо вони суперечать благам інших.
– Я формую у дітей почуття відповідальності за благо інших.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа – це середовище, що сприяє формуванню братерських відносин.
– Педагоги повинні сприяти відкритому ставленню до інших і активній участі в благах інших.
– Атмосфера в класі повинна служити формуванню дружніх відносин, а особливо безкорисливій допомозі.

Принципи

– Я формую розуміння у молодих людей, скільки вони отримують, присвячуючи свій вільний час, зусилля і вміння іншим людям.
– Я обговорюю з учнями негативні сторони байдужого ставлення до інших.
– Я дбаю про те, щоб кожен учень відчував, що він потрібний і бажаний.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні приносять на уроки вирізки з газет, які представляють події та історії різних людей, життя котрих змінилося, або вони були врятовані, завдяки щедрості інших, часто незнайомих людей. На підставі прикладів, учні намагаються визначити, у чому полягає загальне братерство.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди ставляться один до одного з добротою, самовіддано задовольняють потреби своїх друзів і не зосереджуються виключно на собі. Вони не уникають труднощів, обумовлених зустрічами з іншими людьми[14]. Вони дивляться на світ широко, враховуючи не тільки свої потреби, а й блага інших людей.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді люди залишаються в ізоляції і зосереджуються на своїх власних цілях і меті. Вони байдужі до потреб інших, не реагують,

[14] «Люди, оновлені Божою любов'ю, здатні змінювати правила та якість відносин і навіть суспільні структури. Ці люди спроможні принести мир туди, де існують конфлікти, побудувати і виплекати братерські стосунки там, де є ненависть, шукати справедливості там, де панує експлуатація людини людиною. Лише любов здатна радикально змінити відносини між людьми. З цього погляду кожна людина доброї волі може в істині і добрі збагнути широкі горизонти справедливості й людського розвитку». КСДЦ 4.

навіть якщо в очах ближнього видно біль. Відносини з іншими молодими людьми полягають на корисливому використанні. Їм не притаманні почуття відповідальності за інших і вони не розуміють важливості загального братерства. Існують й інші ризики, що проявляються у втраті своєї власної ідентичності через наполегливі пошуки прийняття тебе іншими.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Нехай вістка про Боже милосердя завжди відображається у справах милосердя людей. Потрібен погляд любові, щоб побачити поруч з собою брата, котрий із втратою праці, даху над головою, втрачає можливість гідного утримання сім'ї і виховання своїх дітей, відчуває себе непотрібним, втраченим і безнадійним.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Słowa do Polaków. Myśli na każdy dzień [Слова до Поляків. Думки на кожен день]*, під ред. П. Слабек, ксьондз, К. Хойнацка, Краків 2002, с. 158.

«Тягарі одне одного носіть», – коротка фраза апостола є натхненням для міжособистісної та соціальної солідарності. Солідарність – тобто, підтримування одне одного, і тягар, тобто спільний тягар. Отже ніколи: один проти іншого. Одні проти інших. І ніколи «тягар», котрий несе хтось наодинці. Без допомоги інших.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Проповідь під час меси з нагоди дня праці*, Заспа, 12. 06.1987, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny [Паломництво на Батьківщину]*, Краків 2006, с. 494.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Коли брат або сестра будуть нагі й позбавлені засобів щоденного прожитку, і хто-небудь з вас до них скаже: «Йдіть собі з миром, грійтеся та годуйтесь», і не дасть їм потрібного для тіла, то що це допоможе? (Як 2,15–16).

Пор. Втор 15,11; Лк 3,11; 11,41; Діян 12,9–13; Як 2,15–16.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2840 І все ж нам слід боятись того, що потік милосердя не може проникнути в наші серця, поки ми не вибачили тим, хто нас образив. Любов, як і Тіло Христове, неподільна; ми не можемо любити Бога, Якого не бачимо, якщо не любимо брата чи сестру, яких бачимо? Якщо ми відмовляємося вибачити нашим братам і сестрам, наше серце замикається, черствість робить його недоступним для милосердної любові Отця; через визнання нашого гріха, наше серце відкривається для Його благодаті.

Пор. ККЦ 3; 84; 815; 821; 877; 929; 930; 1469; 1657; 1934–1935.

ЛІТЕРАТУРА:

Człowiek we wspólnocie Kościoła [Людина в громаді Церкви], під ред. Л. БАЛТЕР, SAC, Варшава 1979.

ВАНЄР Й., *Wspólnota miejscem radości i przebaczenia [Спільнота як місце радості та прощення]*, Варшава 1991.

ВЕРТЕМАТЕ Л., *Błogosławione braterstwo. Rozważania biblijno–duchowe [Благословенне братство. Біблійні і духовні міркування]*, Зомбкі 2004

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Komunikacja pastoralna [Пастирська комунікація]*, Краків 2006.

ЕВЕЛИ Л., *Ojcze nasz – u źródeł naszego braterstwa [Отче наш – у коренів нашого братства]*, Катовіце 1965.

Іван Павло II, *Słowa do Polaków. Myśli na każdy dzień [Слова до Поляків. Думки на кожен день]*, під ред. П. Слабек, ксьондз, К. Хойнацка, Краків 2002.

КОНДЗЕЛЯ Й., ксьондз, *Osoba we wspólnocie. Z zagadnień etyki społecznej, gospodarczej i ludzkiej. Perspektywa Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu [Людина в суспільстві. Етичні питання соціального, економічного та людського. Перспектива Аристотеля і Святого Фоми Аквінського]*, Гданськ 2004.

МАДЕЙ А., *Dobrze, że jesteś [Добре, що ти є]*, Катовіце 1983.

РИЛКО Т., ксьондз, *Powołanie do wspólnoty [Покликання до спільноти]*, Варшава–Познань 1985.

ЦІННІСТЬ VI

Цінність дружби

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з іншою людиною

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здібність побудувати міцну дружбу

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Чи існує дружба на все життя?
   – З чого складається справжня дружба?
   – Якою цінною є для мене дружба?
   – Чим я можу поділитися з іншими людьми?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Слід постійно вчитися дружити з іншими людьми
   – Відносини з ровесником будуються шляхом діалогу і співпраці[15].
   – Умовою дружби є чесність відкритість.
   Принципи
   – Я будую свою особистість через відносини з іншими людьми[16].
   – Я розважливо ставлюся до знайомств в Інтернеті.
   – Я відкритий у спілкуванні з товаришем, другом і завжди намагаюся вислухати його.
   – Я можу добре використати час, проведений з однолітками.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Дружба між батьками є прикладом для дружби дитини з однолітками.
   – Слід звертати увагу на товаришів і друзів моєї дитини.
   – Батьки повинні підтримувати ті ініціативи, які спрямовані на створення співтовариства і зміцнення дружніх зв'язків між дітьми.

---

[15] «Серед соціальних зв'язків, які необхідні для вдосконалення людини, декотрі, наприклад сім'я та політична спільнота, більш безпосередньо відповідають її внутрішній природі, інші ж виникають з його власної волі». КДК 25.

[16] «Образ Божий присутній в кожній людині. Він світить у спільноті осіб, що об'єдналися в подобі Божественних Осіб між собою [...]». ККЦ 1702.

Принципи
– Я звертаю увагу молодої людини на проблеми її однолітків.
– Я поважаю знайомих і друзів моєї дитини.
– Я намагаюся зрозуміти взаємозв'язок між моєю дитиною і її друзями.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Дружба – це відносини, які повністю охоплюють людину.
– Слід заохочувати дружні відносини у класі.
– Слід підкреслювати учням необхідність взаємодії з іншими людьми.

Принципи
– Я прагну об'єднувати клас навколо спільних ідей, інтересів.
– Я стараюсь, щоб мої учні підтримували знайомства зі своїми однолітками за межами нашого класу.
– Я переконую учнів у необхідності і цінності дружби.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням описати свої роздуми і думки про дружбу. Кожен учень повинен написати те, що він готовий віддати і чим пожертвувати заради свого друга. Він задумується над тим, яким він є другом, чи вміє слухати інших, допомагати при потребі, відмовитись від власних вигод. Мета завдання – заохочення студентів до роздумів про їхні вміння спілкуватися з іншими людьми. Далі дискусія на теми:

– Моя рішучість у формуванні дружніх відносин.
– Як поліпшити ваші стосунки з іншими людьми?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні розуміють чим є справжня дружба і товариські відносини[17]. Вони здатні побудувати тривалі відносини з однолітками, що ґрунтуються на взаєморозумінні, повазі, довірі та чесності. Вони не втікають від проблем, спільно, шляхом діалогу, вирішують конфлікти і непорозуміння. Вони готові пожертвувати і жертвують заради своїх друзів.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді люди не здатні відкритися для дружніх стосунків, побудувати тривалі відносини зі своїми однолітками. Вони трактують друзів як об'єкт прибутків чи втрат; тут відсутній реальний діалог, довіра і присвята

[17] «Дружба являє собою зв'язок, який повністю охоплює людину. Однак, для того, щоб вона була тривалою, завжди свіжою, ви повинні піклуватися про неї. Дружба, як і життя, має свій природній ритм і вимагає поваги та відкритості до непередбачуваного». ФЛОРЕК Т., *Dlaczego boimy się uczuć w przyjaźni? [Чому ми боїмося почуття у дружбі?]*, „Nasza Droga" 2006, № 22, с. 20.

себе заради блага інших. З іншого боку, тут присутні ризиковані знайомства через Інтернет. Молоді люди зупиняються на віртуальних відносинах, які не замінять реальних особистісних відносин.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Заповідь любові конкретизується також у повазі до ближнього, після пошани його особистості, його совісті: конкретизується в діалозі з іншим, вмінні пошуку і визнанні того, що може бути добрим і позитивним, навіть у тих, хто сповідує ідеї, котрі відрізняються від наших, і навіть у тих, хто помиляється.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час меси в Освенцімі*, 07.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 154.

Людська особистість має природний і структурний соціальний аспект, так як в глибині своєї природи призначена для перебування в спільноті з іншими та віддачі себе іншим: «Бог з батьківською турботою до всіх попри усе на світі хотів, щоб усі люди були однією сім'єю і ставилися один до одного в дусі братерства»[18]. Таким чином, суспільство, результат і знак суспільної природи людини показує всю свою правду в спільноті людей.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 40, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків

2006, с. 430.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний. (Лк 6,36).

Пор. Мт 5,48; Гал 5,25; Еф 4,32.

Тому, відкинувши брехню, говоріть кожен правду ближньому своєму, ми бо один одному члени. Гнівайтеся, та не грішіть! Хай сонце не заходить над вашим гнівом; і не давайте місця дияволові. Хто крав, нехай не краде більше, а краще хай працює, творивши власними руками добро, щоб він мав змогу дати тому, хто потребує. Жодне погане слово нехай не виходить з уст ваших, а лише гарне, що може в потребі повчити, і щоб це вийшло на користь тим, які чують його. І не засмучуйте Святого Духа Божого, що ним ви назнаменовані на день відкуплення. Усяка досада, гнів, лють, крик та хула мусять бути викорінені з–посеред вас разом з усією злобою. Будьте, натомість, добрі один до одного та милосердні, прощайте один одному, як Бог у Христі вам. простив.

(Еф 4, 25–32).

[18] КДК 24

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

374 Перша людина була не тільки створена доброю, їй була дана така дружба зі своїм Творцем і гармонія з самою собою та з навколишнім створінням.

Пор. ККЦ 396; 1023.

ЛІТЕРАТУРА:

Metoda warsztatowa w kształceniu umiejętności personalnych [Метод навчального семінару у формуванні особистих навичок], під ред. М. ХШАНОВСКА, Варшава 1996.

Życie jako dialog za przykładem św. Franciszka z Asyżu [Життя як діалог на прикладі св. Франциска Ассизького], під ред. С. Б. БЖУШЕК, Варшава 2003.

ГАМЕР Г., *Rozwój umiejętności społecznych. Jak skuteczniej dyskutować i współpracować. Przewodnik dla nauczycieli [Розвиток соціальних навичок. Як ефективно обговорювати і співпрацювати. Довідник для вчителів]*, Варшава 1999.

Іван Павло II, *Słowa do Polaków. Myśli na każdy dzień [Слова до Поляків. Думки на кожен день]*, під ред. П. Слабек, ксьондз, К. Хойнацка, Краків 2002.

КОНФЕРЕНЦІЯ ЄПИСКОПАТУ ПОЛЬЩІ, *Dialog, tolerancja, wartości: orędzie biskupów polskich o potrzebie dialogu i tolerancji w warunkach budowy demokracji [Діалог, толеранція, цінність: повідомлення польських єпископів про необхідність діалогу і терпимості в умовах будови демократії]*, Тарнув 1996.

МАРТІНІ Ц. М., SJ, *Na ścieżkach nawiedzenia. Poszukiwanie woli Bożej w codziennych spotkaniach z ludźmi [На стежках навернення. Пошуки Божої волі в щоденних зустрічах з людьми]*, Краків 2002.

ФЕРДЕР Ф., *Żywe słowa. Святе Письмо, Psychologia i komunikacja międzyosobowa [Святе Письмо. Психологія та міжособистісне спілкування]*, Краків 2002.

ЯМРОЖЕК Б., *Komunikacja interpersonalna, czyli jak wspomagać swoją przedsiębiorczość [Міжособистісна комунікація, або як розвивати підприємницькі здібності]*, Познань 2000.

ЦІННІСТЬ VII

Цінність зустрічі з молодшим: братом, сестрою, другом

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння проявляти почуття

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування почуття відповідальності за молодшого брата, сестру, друга

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Яка роль у спілкуванні старших братів і сестер?
   – У чому полягає відповідальність за молодших братів і сестер?
   – Що є причиною появи агресії проти слабших?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Слід шанувати гідність молодших.
   – Не можна ставитися до молодших з метою їхнього використання.
   – Слід присвячувати час молодшим братам і сестрам.
   Принципи
   – Я з зацікавленням слухаю те, що говорять мені молодші і відношуся до них з зрозумінням.
   – Я ділюся своїми знаннями і уміннями з молодшими братами і сестрами[19].
   – У відносинах з молодшими я не використовую своєї вікової переваги.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Ставлення батьків до дітей є прикладом того, як старші брати і сестри повинні ставитися до молодших братів і сестер.
   – Сім'я вчить терпінню до молодших братів і сестер.
   – Слід вчити молодших дітей поваги до старших братів і сестер.
   Принципи
   – Я залучаю старших дітей до виховання своїх молодших братів і сестер.
   – Я дбаю про хороші відносини між старшими та молодшими дітьми.

---

[19] «Молоді люди, як хлопчики, так і дівчатка, знають, що вони повинні жити для інших і з іншими людьми, вони знають, що їх життя має сенс, якщо воно є безкорисливим у стосунку до ближніх». ІВАН ПАВЛО II, *Przekroczyć próg nadziei. ІВАН ПАВЛО II odpowiada na pytania Vitimoria Messoriego [Перетнути поріг надії. Іван Павло II відповідає на запитання Месорі Вітіморія]*, Люблін 2006.

– Я нагадую дітям старшого віку, щоб вони реагували на загрози, які стоять перед їхніми молодшим братом чи сестрою (погана компанія, інтернет, насильство на телебаченні тощо).

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Феномен «булінгу (цькуванню)» у шкільному середовищі є неприйнятним.
– Старші вчителі мають створювати атмосферу доброго ставлення до молодших, менш досвідчених колег.
– Школа повинна виховувати почуття відповідальності за молодших і слабших.

Принципи

– Я реагую на дискримінацію молодших школярів.
– Я навчаю поваги до молодших товаришів, брата, сестри.
– Я виявляю радість під час допомоги молодшим, слабшим, менш здібним.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні утворюють пари. Одна особа виконує роль старшого брата чи сестри, і звертається до іншої особи, так якби зверталася до свого молодшого брата чи сестри. Вони симулюють ситуацію, в якій вони повинні повідомити молодшому брату чи сестрі наступне: я з тобою не згоден, що це мені заважає, прошу зроби мені щось, ні, я тобі відмовляю. Ці чотири повідомлення один з учнів пише на папері (наприклад, «дай мені спокій», «прошу того, чого дуже хочу»). Інша особа має прочитати їх за таким принципом: 1) замість того, щоб атакувати особу, починаючи зі слова «ти», розпочинай зі слова «я», 2) розпочинай речення з фрази: «Радий, якщо ...», «Я хотів би ...», « Я вас розумію, але...», 3) заміни наказ на прохання 4) дозволь іншим мати право на власну думку і прислухайся до неї (наприклад: «Я розумію, що ви так думаєте, але я думаю інакше»). Ця вправа призначена для підвищення свідомості молоді щодо відповідних принципів спілкування з молодшими за себе, даючи їм право голосу без використання своєї переваги над ними.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молодь поважає молодших колег, братів, сестер. Вона бачить цінність у зустрічах з молодшими за себе, не принижує їх, не використовує фізичної і психічної переваги проти них. Вона із задоволенням ділиться своїм досвідом і знаннями, радить і допомагає[20]. Вона може опікуватися молодшими братами і сестрами і запропонувати, як провести вільний час разом.

---

[20] «Первородний між багатьма братами, посеред усіх, хто прийняв Його з вірою і любов'ю, і Його смерть і воскресіння встановив дар Його Духа, нову братерську спільноту в своєму Тілі, Церкві, в якій всі є членами і мають надавати послуги відповідно з іншим дарами, які були їм дані». КДК 32.

10. ЗАГРОЗИ

Молодим людям часто не вистачає терпіння для молодших братів і сестер. Вони не можуть проявляти доброту і допомагати їм. У найскрутніших випадках, йдеться про дискримінацію і насильство щодо молодших. Агресія, яка вивільнилася поза сім'єю, відбивається також на сімейних стосунках.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Велике значення Христос приписав дитині. Він зробив дитину представником справи, яку Він проповідував, зробив її майже своїм пророком. Важливість дитини в кожній громаді полягає в тому, що вона забезпечує призначену для людини Творцем і Отцем небесним невинність. Втрачену через гріх, ми повинні здобувати її з великим зусиллям. У цій праці, і зусиллі розуму, волі, серця – образ дитини залишається для людини натхненням і джерелом надії.

ІВАН ПАВЛО II, *Мова під час молитви Божий Ангел в Кастело Гандольфо*, 22.07.1979, в: *Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II [Дитина у вченні Івана Павла II]*, під ред. Й. ЖУКОВІЧ, Краків1985.

Діти нагадують нам, що місіонерська плідність Церкви черпає життя не з людських ресурсів і заслуг, але це є безоплатним даром Божим. Невинність і благодать присутня в житті дітей, але присутні також несправедливі страждання, стають – силою Христового Хреста – джерелом духовного збагачення для них і для всієї Церкви. (...) Період дитинства дає цінні можливості дій, що сприяють як формуванню Церкви, так і гуманізації суспільства.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 47, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків

2006, с. 447.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І приносили до нього дітей, щоб доторкнувся їх, але учні забороняли їм. Бачивши Ісус те, виявив незадоволення і сказав їм: «Пустіть дітей приходити до мене, не бороніть їм: таких бо Царство Боже. Істинно кажу вам: Хто Царства Божого не прийме, як дитина, – не ввійде до нього.» І обнявши їх, поклав на них руки і благословив їх. (Мк 10, 13–16).

А цар, відповідаючи їм, скаже: Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили. (Мт 25,40).

Пор. Мт 18,21; Лк 15,3–7.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2212 Четверта Заповідь висвітлює інші зв'язки у суспільстві. У наших братах і сестрах ми вбачаємо дітей наших батьків; у наших двоюрідних – потомків наших предків, у наших співвітчизниках – синів нашої Батьківщини; у хрещених – дітей Матері нашої Церкви; у кожній людській особі – сина чи дочку Того, Хто бажає, щоб Його звати «Отцем нашим». Тому наші стосунки з нашими ближніми мають особистий характер. Ближній – це не проста «одиниця» людського колективу; це є «хтось», хто за відомим своїм походженням заслуговує особливої уваги і пошани.

ЛІТЕРАТУРА:

Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II [Дитина у вченні Івана Павла II], під ред., Ц. ДРОНЖЕК, Й. КАВЕЦКІ, Краків 1986.

АКОРСІ М., *Rodzeństwo – jak z nim wytrzymać? [Брати і сестри – як з ними витримати?]*, Варшава 2005.

БУЛА М., *Rodzina środowiskiem pełnego rozwoju człowieka [Родина як середовище повного розвитку людини]*, в: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej [Освіта в християнській сім'ї]*, під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1984.

ВІЛЛС–БРАНДОН Ц., *Jak mówić „nie" i budować udane związki [Як сказати «ні» і побудувати успішні відносини]*, Гданськ 2002.

ВІЛЬК Й., ксьондз, *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie [Важливість першого досвіду релігійного виховання маленької дитини в сім'ї]*, Люблін 1987.

ДАВІДСОН Й., *Asertywność dla żółtodziobów, czyli wszystko, co powinieneś wiedzieć o.. [Напористість для новачків, тобто все, що вам потрібно знати про]*, Познань 2003.

ДРЕВС Г., *Jak okiełznać małego zbója. 150 porad, jak dobrze wychować chłopca [Як приборкати маленького розбійника. 150 порад про те, як добре виховати хлопчика]*, Варшава 2005.

ДУТИТОН Д. Ґ., *Przemoc w rodzinie [Насильство в сім'ї]*, Варшава 2001.

ЛЕИ К., *Rodzeństwo – miłość, nienawiść, solidarność [Брати і сестри – любов, ненависть, солідарність]*, Варшава 2004.

ЛОСС Л., *Jak ujarzmić małą czarownicę. 150 porad, jak dobrze wychować dziewczynkę [Як приручити маленьку чарівницю. 150 порад про те, як добре виховати дівчинку.]*, Варшава 2005.

ЦІННІСТЬ VIII

Цінність зустрічі з дорослим: вдома, в школі або в іншому середовищі

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність вести діалог між поколіннями

3. ВИХОВНА МЕТА
   Я дотримуюся принципів покори у відносинах з дорослими

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Можливість порозуміння між поколіннями.
   – Чи дорослі нам потрібні?
   – Покора у відносинах з дорослими.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Дорослі – це не конкуренти, суперники чи вороги.
   – Всі дорослі заслуговують на повагу.
   – Слід виражати подяку: батькам, вихователям та вчителям за отримані від них духовні і матеріальні блага.
   Принципи
   – Я намагаюся використовувати досвід дорослих.
   – Я відкритий на діалог з батьками та особами старших від мене.
   – Я уникаю критики дорослих.
   – Я з повагою ставлюся до порад батьків і вчителів, навіть якщо їх погляди не відповідають моїм.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Батьки повинні бути зразком для наслідування і авторитетом для своїх дітей.
   – Повагу до дорослих молода людина виносить з дому.
   – Взаємини між батьками впливають на ставлення дітей до дорослих.
   – Не можна нав'язувати дітям своїх думок[21], поглядів, уподобань.

[21] «Христос [...], який, будучи нашим Вчителем і Господом, лагідний і смиренний серцем, терпляче учнів залучав і запрошував. Зрештою, чудесами підтримував і зміцнював свої проповіді, щоб без жодного примусу пробудити і зміцнити віру слухачів». DWR 11.

Принципи
– Я намагаюся багато розмовляти з моїми дітьми, у тому числі і на складні теми.
– Я допомагаю своїй дитині у вирішенні проблем.
– Я займаюсь підготовкою молоді до дорослого життя.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Школа – це середовище, в якому поважають авторитети.
– Не можна підривати авторитет батьків, вчителів та інших працівників школи.
– Школа повинна вчити повазі до всіх людей, незалежно від положення і функцій, які вони виконують у суспільстві.

Принципи
– Я дбаю про хороші стосунки зі своїми учнями.
– Я намагаюся бути авторитетом для своїх учнів.
– Я не зловживаю своїм становищем і перевагою в стосунку до учнів.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми дивимось фільм Життя прекрасне (реж. Р. Беніньї). Дія фільму відбувається в концтаборі. Головний герой потрапляє туди разом зі своєю сім'єю. З метою зменшення впливу жахів війни на свого сина, намагається переконати його, що все, що відбувається це всього лише гра. Після перегляду фільму, ми пропонуємо обговорення присутності дорослих у житті своїх дітей: чи потрібен нам батьківський авторитет в дитинстві і юності? Яким чином ми можемо виразити їм подяку за ті блага, які отримуємо?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Відносини між поколіннями в сім'ї і школі є безконфліктними. Молодь знаходиться в постійному діалозі з дорослими, цінить їхню роль у своєму житті, користається їхнім досвідом і порадами. Молодь шанує своїх родичів, вчителів, поважає їхню гідність. У той же час вона повністю емоційно залежна від батьків, вміє приймати рішення і вчиться брати на себе відповідальність за них.

10. ЗАГРОЗИ

Часто молоді люди повстають проти дорослих, відкидають цінності, котрі ті їм передають. Вони не сприймають думки батьків, педагогів, прагнуть повної емоційної незалежності від старших. З іншого боку, батьки не цікавляться питаннями і проблемами підростаючих дітей. Наступає невідповідність і психічний розрив між поколіннями.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Історія людства від самого початку – і до кінця – проходить через сім'ю. Людина входить в неї через народження завдяки батькам: батька і матері, щоб у відповідний момент «залишити» перше середовище життя і любові і перейти до нового. «Залишивши батька і матір», кожен з вас певним чином забирає їх з собою, переймаючи багатосторонній спадок, котрий в них і безпосередньо в сім'ї має свій початок і джерело. Так само, до речі, відходячи залишається: спадщина, яку отримує, з'єднує її з тими, хто передав її, і кому так багато зобов'язаний. І відповідно він сам – він і вона – продовжуватимуть передавати таку ж спадщину. Тому також велике значення мають слова четвертої заповіді: «Шануй батька і матір своїх» [...].

ІВАН ПАВЛО II, *Промова на Вестерплате*, Гданськ, 12.06.1987, в: ІВАН ПАВЛО II *do Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie" [Папа Іван Павло II молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»]*, під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005, с.40.

Світ, в якому молоді люди повинні жити і свідчити про віру, яку катехеза намагається вивчити і закріпити, здебільшого знаходиться в руках дорослих, тому їхня віра повинна постійно просвітлюватися, зміцнюватися і відновлюватися, щоб її пронизувала уся попередня діяльність, за котру вони несуть відповідальність. Щоб бути ефективною, катехизація повинна бути безперервною, і буде насправді марною, якщо її зупинити на порозі дорослого життя, тому що, звичайно, в іншій формі, але є необхідною для дорослих.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 43, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків

2006, с. 52.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І він пішов з ними й повернувсь у Назарет і був їм слухняний. А мати його зберігала всі ці слова у своїм серці. Ісус же зростав мудрістю, літами й ласкою в Бога та людей. (Лк 2,51–52)

Ти ж, мій сину, зміцнюйся у благодаті, що в Христі Ісусі. А що ти чув від мене при багатьох свідках, те передай вірним людям, які будуть здібні інших теж навчити. Отож, перенось труди й ти, як добрий воїн Христа Ісуса. Ніхто, бувши воїном, не втручається у справи життя цього, якщо хоче догодити тому, хто його найняв на службу. І коли хтось бореться, то не отримує вінка, якщо не бореться законно. Рільникові, що працює, слід першому користатися з плодів. Збагни, що я говорю, а Господь дасть тобі розуміння у всьому. Пам'ятай про Ісуса Христа, що воскрес із мертвих, з роду Давида, згідно з моєю Євангелією, за яку я страждаю аж до кайданів, немов злочинець. Та слова Божого зв'язати неможливо. Тому я все

терплю ради вибраних, щоб і вони осягли спасіння, що в Христі Ісусі, з вічною славою. (2 Тим 2,1–10).

Пор. Пс 34,12–1 3; Пс 78,1 –8; Ос 11,1 –6; 1 Кор 2,1 –9, 12.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

87 Вірні, пам'ятаючи Слова Христа, звернені до апостолів: «Хто слухає вас, Мене слухає» (Лк. 10,16), – охоче приймають повчання та настанови, які в різних формах дають їм пастирі.

Пор. ККЦ 239; 544; 2038; 2214.

ЛІТЕРАТУРА:

ГАРРІС Т. А., *W zgodzie z sobą i z tobą [У гармонії з собою і з тобою]*, Варшава 1987.

ГЕРНАНДЕЗ СЕОАНЕ Й.М., *Rodzice wobec buntu swych dzieci [Батьки щодо бунту своїх дітей]*, Краків 2001.

ҐОРДОН Т., *Wychowanie bez porażek [Виховання без поразок]*, Варшава 2000.

КАРТЕР В. Л., *Gniewny nastolatek. Dlaczego młodzi ludzie tak się złoszczą i jak rodzice mogą im pomóc z tego wyrosnąć? [Злий підліток. Чому молоді люди так зляться, і як батьки можуть допомогти їм це перерости?]*, Варшава 1997.

КІНЧЕР Й., *Psychologia dla dzieci i nastolatków. Poznaj siebie [Психологія для дітей і підлітків. Пізнай самого себе]*, Варшава 2006.

МАКҐІНІС А. Л., *Sztuka przyjaźni, czyli jak zbliżyć się do ludzi, na których ci zależy [Мистецтво дружби, або як стати ближче до людей, які вам потрібні]*, Варшава 2000.

НАК Ц., *Kiedy rodzice wychodzą ze skóry. Jak radzić sobie z negatywnymi uczuciami. Poradnik dla rodziców [Коли батьки виходять з себе. Як боротися з негативними почуттями. Порадник для батьків]*, Кєльце 2001.

ПЕЛЛЕҐРІНО П., *Mali dzisiaj, dorośli jutro. Propozycje wychowawcze dla dorastających [Малі сьогодні, дорослі завтра. Пропозиції виховання підлітків]*, Варшава 1995.

ФАБЕР А., *Wyzwoleni rodzice, wyzwolone dzieci. Twoja droga do szczęśliwszej rodziny [Звільнені батьки, звільнені діти. Ваш шлях до щасливої сім'ї]*, Познань 1997.

ЦІННІСТЬ IX

Цінність зустрічі з старшою людиною

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Створення діалогу між поколіннями

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здатність будувати відносини з літньою людиною

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Присутність літньої людини у моєму житті.
   – Образ старості, створений засобами масової інформації.
   – Що таке культурний обмін між поколіннями?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Літніх людей слід поважати.
   – Літній чоловік – це дар, а не тягар[22].
   – Нам необхідні літні люди.
   – Старше покоління передає молодшому депозит віри, знання і мудрість.
   Принципи
   – Я намагаюся будувати відносини з бабусею і дідусем, навіть якщо це вимагає від мене зусилля.
   – Незважаючи на різницю у віці, я шукаю контактів з людьми похилого віку.
   – Зустрічі зі старшими людьми збагачують мій досвід і життєву мудрість.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Мої стосунки з людьми похилого віку знаходять своє відображення у відношенні моєї дитини до мене.
   – Не слід ізолювати літніх людей від сімейного життя.
   – Літні люди відіграють важливу роль у вихованні молодого покоління.

---

[22] «Особливо в наш час існує нагальна потреба ставати ближнім абсолютно кожної людини і активно допомагати їй, якщо вона з'явилася на нашому шляху, чи буде залишена усіма старша людина, чи іноземний робітник, котрого несправедливо трактують [...], або ж голодуючий, що звертається до нашої совісті [...]».КДК 27.

Принципи

– Я сприяю дружбі і любові моєї дитини з бабусею і дідусем.
– Я намагаюся залучати свою дитину до будь-якої допомоги бабусі і дідусеві.
– Я не соромлюся своїх літніх батьків.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа не повинна уникати наймати на роботу літніх людей.
– Слід сприяти інтеграції та ініціювати діалог між поколіннями.
– Слід усвідомлювати про присутність і цінність літньої людини в житті учня (наприклад, на основі літератури, кіно і т.д.).

Принципи

– Я організовую зустрічі між поколіннями для обміну знаннями та досвідом.
– Я веду уроки, на котрих буде необхідна інформація, отримана раніше під час особистої зустрічі учнів з літньою людиною (наприклад, свідком трагедії, загрози життю).
– Школа періодичнео запрошує вчителів–пенсіонерів на зустрічі.
– Школа організовує річниці, ювілейні зустрічі випускників.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні обдумують під час уроку як їхні знання та навички можуть допомогти літнім людям. Це може бути, наприклад, допомога у використанні мобільного телефону, електронного обладнання, банківських карток або оплати рахунків через інтернет. Учитель повинен заохочувати молодь до активної участі в житті своїх бабусь і дідусів.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молодь не уникає контактів з людьми старшого віку і готова поділитися своїм досвідом і знаннями. Вона проявляє терпіння під час зустрічей з бабусею і дідусем, може вислухати і використати їхню життєву мудрість. Відносини між поколіннями є глибокими та щирими. Відвідини бабусі і дідуся молоді люди не сприймають як буденний обов'язок, але як дар правдивої зустрічі. У сім'ї панує атмосфера відкритості та діалогу, що сприяє збереженню природних зв'язків між поколіннями.

10. ЗАГРОЗИ

Літні люди часто відчувають себе самотніми і непотрібними, навіть якщо у них є сім'я. Відносини між поколіннями поверхневі і корисливі. Літніх людей розглядають з точки зору можливості їхнього використання, надмірно використовують їхню допомогу без уваги на їхній стан

здоров'я. Молодь знаходиться під впливом засобів масової інформації, які пропагують образ молодості і здоров'я, як єдині бажані цінності, котрі «не проходять».

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Так званий «третій вік», перш за все цінний сам по собі, так як він є продовженням життя, а життя є даром від Бога. Цей вік також несе з собою особливі «таланти», тому що літня людина має багатий досвід і знання. Таким чином, у всіх культурах літня людина є синонімом мудрості та рівноваги. Сама присутність літньої людини нагадує, а особливо молоді, що життя на Землі є лише «епізодом», який має свій початок і кінець: для того, щоб досягти своєї повноти, не варто посилатися на ефімерні і поверхневі цінності, а на тривалі і глибокі.

ІВАН ПАВЛО II, *Ludzie starsi są potrzebni [Старші люди необхідні]*, 25.07.1999, в *Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II [Ангел Божий з Папою Іваном Павлом II]*, т. 7. Libreria Editrice Vaticana, Рим 2001, с. 220.

Насправді, життя літніх людей допомагає нам усвідомити ієрархію людських цінностей; показує спадкоємність поколінь і відмінно демонструє взаємозалежність Божих створінь. Літні люди часто мають харизму для подолання перешкод між поколіннями перш ніж вони повстануть.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 27, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 127.

Біблія показує, як правило, літню людину як втілення того, хто сповнений мудрості і страху Божого (див. Сир 25, 4–6). У цьому сенсі, «дар» старості може бути окреслений як присутність в Церкві і в суспільстві свідків традиції віри, учителів життя, пропагандистів любові.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 48, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків
2006, с. 448.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

А був в Єрусалимі чоловік на ім'я Симеон; чоловік той, праведний та побожний, очікував утіхи Ізраїля, і Дух Святий був на ньому. Йому було відкрито Святим Духом, що не бачитиме смерти перш, ніж побачить Христа Господа. Він прийшов Духом у храм. І як батьки вносили дитя–Ісуса, щоб учинити над ним за законним звичаєм, він узяв його на руки, благословив Бога й мовив: "Нині, Владико, можеш відпустити слугу твого за твоїм словом у мирі, бо мої очі бачили твоє спасіння, що ти приготував перед усіма народами; світло на просвіту поганам, і славу твого люду – Ізраїля." Батько його і мати дивувалися тому, що говорилося про нього. Симеон же благословив їх і сказав до його матері Марії:

“Ось цей поставлений для падіння й підняття багатьох в Ізраїлі; він буде знаком протиріччя, та й тобі самій меч прошиє душу, щоб відкрились думки багатьох сердець.” (Лк 2,25–35).

Пор. Суд 19,11–22; Мк 8,1–8.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2186 Нехай християни, що мають вільний час, пам’ятають про своїх братів, які мають ті самі потреби і ті самі права, але не можуть відпочивати через свою убогість і злидні. У християнській побожності неділя традиційно присвячена добрим справам та смиренному служінню хворим, інвалідам і старцям. Християни повинні святкувати неділю, віддаючи своїй родині і своїм близьким час і турботи, які їм важко приділити в інші дні тижня.

Пор. ККЦ 1723; 2186; 2448; 2727.

ЛІТЕРАТУРА:

Nie odtrącaj mnie w starości, під ред.Z. G. GRZEGORSKI, Познань 2002.

БЛІЕВЕІС Д., *Wieczór życia [Вечір життя]*, Познань 1978.

ВЖЕШЄНЬ В., *Jednostka – rodzina – pokolenie. Studium relacji międzypokoleniowych w rodzinie [Одиниця – сім’я – покоління. Дослідження відносин між поколіннями у сім’ї]*, Познань 2003.

ДІКЕН А., *Gdy przychodzi starość [Коли приходить старість]*, Краків 1977.

ЛЕКЛЕРК Й., *Nie odtrącaj mnie w starości [Не відкидайте мене в старості]*, Варшава 1978.

ПАВЛОВСЬКА Й., *Nie odtrącaj mnie w starości: poradnik dla osób opiekujących się ludźmi w podeszłym wieku [Не відкидайте мене в старості: посібник для тих, хто доглядає за літніми людьми]*, Познань 2002.

ПАПСЬКА РАДА ЗІ СВІТСЬКОГО ЖИТТЯ, *Godność i posłannictwo ludzi starszych w Kościele i w świecie [Гідність та місія літніх людей в Церкві і в світі]*, Ватикан 1998.

ФІЛІППЕ Т., *Nowa dojrzałość u najstarszych [Нова зрілість у найстарішому віці]*, Познань 1998.

ЦІННІСТЬ X

Які цінності несе в собі симпатія?

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання власної емоційної сфери

3. ВИХОВНА МЕТА
   Делікатність у стосунках з іншою людиною

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке симпатія[23]?
   – Як можна висловлювати свої почуття?
   – Які варіанти прояву поваги до близьких людей?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Не можна кривдити інших людей.
   – Не можна мати меркантильного ставлення до близьких людей[24].
   – Симпатія включає в себе емоційно–афективну сферу людини.
   Принципи
   – Я відкриваю цінності і добро в іншій особі.
   – Я можу контролювати свої емоції.
   – Я відкритий на діалог з іншою людиною.
   – Незважаючи на симпатію, яку я проявляю до своїх друзів, я їх не ідеалізую, а сприймаю їх такими як вони є.

---

[23] «Слово «симпатія» має грецьке походження, складається з префікса *syn* (з кимось) і *Pathein* (досвід). Буквально «симпатія» означає «спільне переживання». Значення слова відноситься до двох елементів, які містяться в симпатії, до даної спільноти чи спільності, виражених префіксом, і до певної пасивності («відчувати»), вираженої коренем. Тому, перш за все, симпатія означає щось, що «відбувається» між людьми у сфері почуттів те, через що об'єднуються люди. Треба чітко підкреслити, що це «відбувається» з ними, а не є їхнім вчинком чи актом їхньої волі». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986.

[24] «[...] Особливий, спонтанний досвід закоханості – це відправна точка і так чи інакше частина любові між чоловіком і жінкою, що має бути підпорядкована повазі до інтересів іншої людини. Лише у такому випадку закоханість допомагає любові своїм потенціалом і не зводить роль іншої людини до об'єкту, котрий забезпечує приємні відчуття». *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 191–192.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Стосунки батьків – це приклад відносин для молодих людей.
– Слід вчити відповідальності за іншу людину.
– Дружба та довіра є основою будь-яких відносин.

Принципи

– Я поважаю почуття моєї дитини.
– Я ділюсь своїм досвідом з іншою людиною.
– Я навчаю, що відносини любові і дружби вимагають зусиль і зобов'язань з обох сторін.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Слід реагувати на патологічні відносини між студентами.
– Школа має виховувати відповідальну поведінку у відносинах між людьми.
– Брутальність і вульгарність не є проявами симпатії.

Принципи

– Я намагаюся зрозуміти почуття моїх учнів.
– Я відкритий до емоційних проблем підліткового віку моїх учнів.
– Своїм прикладом показую, що симпатія не є схваленням негативного ставлення.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми робимо пропозицію поспостерігати і описати явище симпатії у різних стосунках: симпатія між подругою і другом, симпатія між учнем і вчителем. Ви можете описати приклад симпатії, знаний з літератури чи фільму.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина відповідально ставиться до відносин з іншою людиною. Не грається з почуттями інших, не трактує когось корисливо. Кожна зустріч допомагає поглиблювати особисті стосунки.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді люди часто знайомляться заради власної вигоди, а не для блага інших. Замість того, щоб поступово будувати стосунки довіри і особисті відносини[25], зосереджуються лише на емоційній і чуттєвій

[25] «Любов у відносини між людьми не є чимось завершеним. Це насамперед принцип чи ідея, до якої люди повинні якимось чином пристосовувати свою поведінку, якщо вони хочуть – а вони повинні хотіти – звільнити їх меркантильного ставлення, тобто консумпційного по відношенню до інших людей». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986. с. 31–32.

сфері. Занадто рано розпочинають статеве життя, для якого підлітки недостатньо емоційної і психічно зрілі.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина не може жити без любові. Вона залишається незрозумілою істотою для себе, її життя безглузде, якщо в ньому не з'явиться кохання, якщо не зустрінеться з коханням, якщо її не доторкнеться і не зробить його своїм, якщо не візьме в ній живої участі.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptor hominis*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків

2006, с. 15.

У взаємних відносинах члени спільноти надихаються і керуються правом «самовідданості», котре, поважаючи і зміцнюючи в кожній людині гідність як єдину її цінність, приймає форму сердечного прийняття, зустрічі та діалогу, безкорисливої готовності, щедрого служіння і глибокої солідарності.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 43, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1,

Краків 2006, с. 150.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Благословляйте тих, що вас гонять; благословляйте, не проклинайте. Радуйтеся з тими, що радуються; плачте з тими, що плачуть. Між собою будьте одної думки, про високе не мудруйте, радше до покірного схиляйтеся; не будьте зарозумілі на себе. Нікому злом за зло не віддавайте; дбайте перед усіма людьми про добро. Коли можливо, оскільки це від вас залежить, будьте з усіма людьми в мирі. Самих себе не відомщайте, любі, а дайте місце гніву, написано бо: «Мені слід помста, я відплачу», – говорить Господь. Але коли твій ворог голодує, нагодуй його; і коли має спрагу, напій його, бо, роблячи це, ти нагромаджуєш йому на голову розпалене вугілля. Не дозволь, щоб зло тебе перемогло, але перемагай зло добром. (Рим 12,14–21).

Пор. Бут 43,1–34; Вих 20,1–7; Вих 32,1–14; Рим 15,1–6; Мт 21,28–32.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1765 Пристрастей є багато. Основною є любов, викликана потягом до добра. Любов породжує бажання відсутнього добра і надію отримати його. Це бажання завершується задоволенням і радістю від отриманого добра. Загроза зла викликає ненависть, відразу і страх перед злом прийдешнім. Цей порух закінчується смутком через присутнє зло або гнівом, який йому противиться.

Пор. ККЦ 1763; 1766; 1700.

ЛІТЕРАТУРА:

Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать], під ред. М. ВОЙЦІК, Ломянки 1998.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986.

ВОЙЦІШКЕ Б., *Psychologia miłości[Психологія любові]*, Гданськ 1999.

ДЗЮБАТИ Е., *Odnaleźć miejsce w sercu. Dlaczego mamy bronić życia [Знайти місце в серці. Чому ми повинні захищати життя]*, Ченстохова 2004.

ДОЛДІ М., *Odpowiedzi na pytania o miłość i uczucia [Відповіді на питання про любов і почуття]*, Краків 2005.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Redemptor hominis*, Рим, 4.03.1979, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996.

КАМПБЕЛ Р., ЧАПМАН Ґ., *Sztuka okazywania miłości dorosłym dzieciom [Мистецтво кохати дорослих дітей]*, Варшава 2004.

МЮЛЛЕР В., *Pozwól sobie na siebie. Sztuka bycia dla siebie dobrym [Дозвольте собі на себе. Мистецтво бути хорошим для себе]*, Краків 2005.

ПУЛІКОВСКІ Й., *Ewa czuje inaczej. Warto zadbać o uczucia [Єва відчуває інакше. Слід дбати про почуття]*, Познань 2001.

ЦІННІСТЬ XI

Які цінності домінують в емоціях підлітка?

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Освоєння емоцій

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здатність керувати своїми емоціями

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Чим відрізняється контроль над емоціями від їхнього придушення?
   – Бажання бути дорослим в емоційному житті.
   – Як контакти з іншими людьми впливають на емоційний розвиток?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Слід вчитися контролю над емоціями.
   – Слід ділитися своїми почуттями з іншими і не накопичувати в собі негативні емоції.
   – Мінливість гумору характерна для підліткового віку.
   Принципи
   – Я не закриваюся в собі, коли у мене проблеми.
   – Я намагаюся адекватно називати власні емоції, щоб не переносити негативних емоцій на моїх близьких.
   – Я не концентруюся виключно на власному світі емоцій, я намагаюся зауважувати інших людей з їхніми проблемами.
   – Я не оцінюю інших людей через призму емоцій.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Не можна залишати молоду людину наодинці зі своїми емоційними проблемами.
   – Не можна нехтувати довірою, яку діти мають до батьків.
   – Слід адекватно оцінювати молодих людей і бачити хороше в них.
   – Не все те добре, від чого ми отримуємо емоційне задоволення.
   Принципи
   – Я працюю з дитиною над її емоціями, зміцнюючи і допомагаючи розвивати позитивні прояви її емоцій.
   – Я не ігнорую ознак того, що моя дитина має емоційно–романтичні стосунки.

– Я намагаюся зрозуміти емоційний стан моєї дитини і навчити її, як впоратися з емоціями і як їх переживати.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Сентиментальність молодої людини несе в собі багато хороших якостей, які – якщо правильно спрямовані – можуть внести свій внесок у збагачення її особистості.
– Бунт молодої людини не обов'язково є явищем негативним.
– Молоді люди особливо вразливі до емоційних травм.

Принципи

– Своїм ставленням я показую правильний підхід до зміни почуттів молодої людини.
– Я використовую протест учня для організації конструктивної полеміки.
– Через відповідні методи виховання я намагаюся виявити і зміцнити хороші якості характеру й вдачі кожного з учнів (спонтанність, сміливість, чесність, чутливість і т.д.).

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Перша пропозиція

Ми робимо міні семінар, метою якого є розвиток чутливості до інших особистостей через здатність уважно слухати. Учні поділяться на пари. Одна з осіб намагається передати свої думки і емоції щодо обраної нею теми або ситуації. Друга особа отримує список фраз, які допоможуть краще зрозуміти співрозмовника: говорячи про... Ви маєте на увазі...? Чи я добре зрозумів, що...? Мені здавалося, що, говорячи про ... ви виглядали ... У Вашій історії, я відчував, що... Тон Вашого голосу я сприйняв... Чи я насправді правильно зрозумів те, що Ви хотіли мені сказати?

Друга пропозиція

Учні отримують чистий аркуш паперу. Зверху написано ім'я одного із учнів. Кожен з учнів повинен написати одну позитивну і одну негативну рису тієї особи, котрої ім'я фігурує на папері. Важливо щоб кожна, раніше написана оцінка, була прихована так, щоб учні не повторювали чужих думок. Наприкінці обговорюються переваги і недоліки.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди не ізолюють себе, вони можуть проявити свою довіру до навколишніх і поділитися своїми емоціями. Дорослим не слід недооцінювати тривожну поведінку молодих людей, їм слід підтримувати їх і розуміти їхні проблеми. Через чесний діалог, цінності, що проявляються в почуттях і емоціях, знаходять своє відображення і визначаються.

10. ЗАГРОЗИ

Молода людина залишається наодинці зі своїми проблемами, які можуть привести до краху особистісних цінностей і депресії. Це супроводжується почуттям провини, тому що вона сприймає свою поведінку і емоції, як негативні. Оцінка власної гідності молодої людини є суб'єктивною і часто залежить від перепадів настрою. Неконтрольовані емоції можуть викликати і фіксувати небажання, байдужість і агресивну поведінку навіть у стосунку до самого себе.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Ця сила необхідна, щоб проживати кожен день з мужністю, навіть в ситуації об'єктивно важкій, залишатися вірними своїй совісті в школі, на роботі, щоб не піддатися модному сьогодні конформізму, щоб не мовчати, коли іншого кривдять, і мати мужність висловити слушний протест і захистити. «Більше бути». Сьогоднішнє «більше бути» для молодої людини – це мужність життя повного ініціативи, – ви не можете відмовитися від нього – від нього залежить майбутнє всіх і кожного – життя, що пульсує свідченням віри і надії. «Більше бути» – це, звичайно, не уникання складних ситуацій.

ІВАН ПАВЛО II, *Промова на Вестерплате*, Гданськ, 12.06.1987, в: ІВАН ПАВЛО II *do Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie" [Папа Іван Павло II молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»]*, під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005, с. 59.

Якщо десять заповідей вчать нас основним принципам справедливості, то Мудрість Божа, явлена у Христі, Сину Марії, дає ще більш глибокий вимір моральності. Це вимір любові, а зокрема благодійності. Христос вчить нас, що понад благом, котре можна і треба справедливо розподіляти – людина покликана до любові, яка є більше від будь–яких благ. Вона одним не проходить. Любов не минає. Це міра вічного життя – тобто людського життя в Бозі. Адже, Бог є любов.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час меси беатифікації Матері Болеслави*, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2002, с. 646.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тоді Ісус сказав їм: "Усі ви зневіритесь у мені цієї ночі. Написано бо: Ударю пастиря, і розбіжаться вівці стада. А після мого воскресіння я випереджу вас у Галилеї." Озвався тоді Петро й каже йому: "Навіть якби всі зневірились у тобі, я не зневірюся ніколи." Ісус же мовив до нього: "Істинно кажу тобі: Цієї ще ночі, перше, ніж заспіває півень, ти тричі

мене відречешся.” Каже йому Петро: “Навіть якби я мав з тобою вмерти, не відречуся тебе!” Так само мовили всі учні. (Мт 26, 31–35).

Пор. Мт 19, 16–22; Мк 10, 17–22; Лк 18, 18–23; 22, 31–34.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1768 Сильні почуття не свідчать ані про моральність, ані про святість осіб. Почуття є морально добрими, якщо вони сприяють добрій дії, і є злими у протилежному випадку. Правильна воля спрямовує до добра і чуттєві дії до щастя, які вона визнає своїми; зла воля піддається невпорядкованим пристрастям і загострює їх. Емоції і почуття можуть облагородитись чеснотами або бути спотворені пороками.

Пор. ККЦ 982; 1762; 1763; 1764; 1767; 1771; 2545.

ЛІТЕРАТУРА:

Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie” [Папа Іван Павло II молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»], під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005.

АБЕЛЬН Р., КНЕР А., *Odpowiedzi na pytania stawiane przez życie [Відповіді на питання, які ставить життя]*, Краків 2003.

АЛБІСЕТИТІ В., *Ból miłości. Jak radzić sobie z problemami życia uczuciowego [Біль кохання. Як боротися з проблемами емоційного життя]*, Кєльце 1998.

ҐЛАЗ С., SJ, *Doświadczenie religijne a sens życia [Релігійний досвід і сенс життя]*, Краків 2002.

ЕЙСЕНЦК Г., *Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują [Підглядання за розумом. Чому люди ведуть себе так, як ведуть]*, Гданськ 1996.

ПАВЛІНА К., ксьондз, *Polska młodzież przełomu wieków [Польська молодь на межі століть]*, Варшава 1998.

НЄДЕР Й., ТОМПСОН Т. М., *Przebacz i pokochaj na nowo [Пробач і полюби знову]*, Варшава 1995.

ПІЛСНЯК М., OP, *Miłość, przyjaźń, modlitwa, czyli wszystko, co najważniejsze [Любов, дружба, молитва, тобто все, що найважливіше]*, Краків 2004.

ТАБУЛЬСКІ М., *Edukacja i formacja w młodzieżowych wspólnotach religijnych [Освіта та виховання молоді в релігійних громадах]*, Ченстохова 2004.

ТЕРРУВЕ А., АЛБЕРДІНА А., БААРС Ц., *Integracja emocjonalna. Jak uwierzyć, że jesteś kochany i potrafisz kochać [Емоційна інтеграція. Як повірити, що вас люблять і ви можете любити]*, Познань 2004.

ЦІННІСТЬ XII

Прийняття та цінність своєї статі

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання власної емоційної сфери

3. ВИХОВНА МЕТА
   Прийняття та шанобливе ставлення до власної статі та іншої людини

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Пізнання різниці між мужністю і жіночністю.
   – Пізнання цінності своєї статі[26].
   – Стать як завдання.
   – Гідність статі на кожному етапі її природного розвитку.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Слід визначити свою сексуальну ідентичність і завдання[27].
   – Слід приймати свою стать.
   – Слід навчитися нести відповідальність за свою стать.
   Принципи
   – Я відкриваю особливості своєї статі.
   – Я намагаюся зрозуміти відмінності статі іншої особи.
   – Я відкриваю свою роль чоловіка або жінки в суспільстві і культурі.
   – Я розумію і поважаю людину іншої статі.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Взаємна повага батьків є свідченням рівної гідності обох статей.
   – Батько і мати відіграють важливу роль у статевому вихованні власної дитини.

---

[26] «Стать чоловіча чи жіноча окреслюється не лише на фізичному рівні, але й психічному і духовному, називаючи кожного окремим словом. Це також і реальність, завдяки якій людина вважає себе за особистість». СВЄРЧЕК А., *Ciało ludzkie*, в: *Encyklopedia bioetyki [Людське тіло, в: Енциклопедія біоетики]*, цит., с. 90.

[27] «[..] Людська тілесність та пов'язана з нею стать не є чимось суто біологічним, але стосується самої внутрішньої сутності людини. Вона окреслює чоловіка і жінку не лише у фізичному плані, а й психічному і духовному, називаючи кожного окремим словом. *Człowiek – osoba – płeć [Людина – особа – стать]*, цит., с. 256.

– Правильні стосунки між матір'ю і сином, батьком і дочкою впливають на відповідний підхід вашої дитини до гендерної ідентичності.
– Любов батьків формує психічну стать дитини.
– Сексуальні стосунки між батьками набирають особливої цінності і гідності – це ознака людської, шлюбної і батьківської любові.

Принципи

– Я допомагаю своїй дитині відкривати цінність статі.
– У ролі матері або батька я вчу молоду людину, яким чином виконувати призначення тієї чи іншої статі.
– Я живу так, що мої стосунки з чоловіком/дружиною свідчать про взаємну повагу, любов, а також віддзеркалюють належний розподіл статевих ролей.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Слід виховувати взаємну повагу між хлопчиками і дівчатками.
– Слід роз'яснювати учням їхнє призначення, яке передбачається їхньою статтю.
– Сексуальне життя призначене лише для шлюбних відносин.

Принципи

– У класі я задаю завдання, що відповідають окремій статі.
– Я формую мужність і жіночність у взаємних стосунках хлопчиків і дівчат.
– Разом з учнями шукаємо взірцевих стосунків між чоловіком і жінкою.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні спільно, залежно від статі, готують список характеристик, які притаманні чоловікові або жінці. Учні потім обмінюються списками. Після корегування, створюють «кодекс» поведінки і цінностей, характерних для кожної статі, в тому числі відповідальність за призначення, що покладається на чоловіка і жінку.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень приймає свою стать, усвідомлює свою цінність, визнає своє покликання чоловіка чи жінки. У той же час поважає представників іншої статі. Зустріч з людиною протилежної статі допомагає відкрити власну ідентичність. Добрі відносини між батьками, братами і сестрами в сім'ї гарантують належний статевий розвиток молоді.

10. ЗАГРОЗИ

Різниця між жінкою та чоловіком може нівелюватися, що викликає деформацію особистості (жінка виконує чоловічу працю і завдання, у той час як чоловіки втрачають почуття відповідальності). Відсутність ви-

знання одного з батьків веде до заперечення своєї статі і втрати сенсу свого покликання. Відсутність відповідних моделей в статевому досвіді означає, що стать зводиться лише до сексуального виміру (замість формування почуття гідності, відповідальності та ролі жінки або чоловіка, людину розглядають як сексуальний об'єкт). Молоді люди розпочинають сексуальні відносини занадто рано, незважаючи на формування чистих стосунків.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Бог створив людину чоловіком і жінкою, в результаті чого вся історія людства пронизана «дуальністю» при повній рівності, коли справа доходить до особистої гідності і взаємодоповнюваності, коли справа доходить до обміну предметів, особливостей та завдань, пов'язаних з мужністю і жіночністю людини.

ІВАН ПАВЛО II, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді *Parati Semper*, Рим, 31.03.1985, в: ІВАН ПАВЛО II *do Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie" [Папа Іван Павло II молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»]*, під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005, с. 38.

Життя має сенс, коли ми даруємо і отримуємо любов, яка породжує всю правду про людську сексуальність і продовження роду; ця любов надає сенс стражданням і смерті, і поки вони залишаються оповиті таємницею, вони можуть бути спасінням. Повага до життя вимагає, щоб наука і техніка завжди були підпорядковані людині і її всебічному розвитку.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Evangelium vitae*, 81, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 664.

Людина, як чоловік і жінка, «з самого початку», – протягом всього життя людської спільноти – громади, спільності, суспільства, носять відмітку первинної подвійності. Йдеться про мужність і жіночність окремих осіб і кожна спільнота чи громада черпає з тієї подвійності свою специфіку і конкретне багатство у взаємному доповненні осіб.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Gratissimam sane*, 6, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 362.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тож сказав Бог: «Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу, і нехай вона панує над рибою морською, над птаством небесним, над скотиною, над усіма дикими звірями й над усіма плазунами, що повзають на землі.» І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх. (Бут 1,26–27).

А при хресті Ісусовім стояли його мати, сестра його матері, Марія Клеопова та Марія Магдалина. Бачивши Ісус матір і біля неї учня, що

стояв, – а його ж любив він, – мовить до матері: «Жінко, ось син твій.» А тоді й до учня мовить: «Ось матір твоя.» І від тієї хвилі учень узяв її до себе. (Йн 19, 25–27).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

146 «Мужність» і «жіночність» розрізняють між собою дві одиниці рівної гідності, але вони не виражають статичної рівності, так як конкретні характеристики жіночності відрізняються від чоловічих характеристик, і ця різноманітність у рівності є такою, що збагачує і є необхідною для гармонійного співіснування людей.

Пор. ККЦ 111; 147.

ЛІТЕРАТУРА:

АНТОНЕЛЛІ М., *W poszukiwaniu zagubionego ciała [У пошуках втраченого тіла]*, Кєльце 2006.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986.

ҐАСПАРІНО А., *Seksualność darem Boga. Rozmowy z młodzieżą na temat etyki seksualnej [Сексуальність як дар Божий. Розмова з молоддю про сексуальну етику]*, Варшава 1994.

ҐОРАЛЬЧИК П., САЦ, *Wychowawcza etyka seksualna [Виховальна сексуальна етика]*, Зомбкі 2000.

ІВАН ПАВЛО II, *Промова на Вестерплате*, Гданськ, 12.06.1987, в: ІВАН ПАВЛО II *do Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie" [Папа Іван Павло II молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»]*, під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005, с. 59.

КОГЕН Р., *Wyjść na prostą [Вийти на фінішну пряму]*, Краків 2005.

ОМБАХ М., *W drodze do prawdziwej miłości [На шляху до істинної любові]*, Варшава 2002.

ОРЛАНДІ А., *O twoich problemach seksualnych, nastolatku. Odpowiedzi lekarza chrześcijańskiego na niepokojące pytania dziewcząt i chłopców [Про твої сексуальні проблеми, підлітку. Відповідь лікаря християнина на питання, що турбують дівчат і хлопців]*, Варшава 1994.

ПАВЛУКЄВІЧ П., ксьондз, *Porozmawiajmy spokojnie o tych sprawach [Давайте спокійно про ці проблеми]*, Варшава 1998.

ПОЛТАВСЬКА В., *Przygotowanie do małżeństwa [Підготовка до шлюбу]*, Краків 2002.

ПУЛІКОВСКІ Й., УРБАНЯК А., *Chrześcijańskie spojrzenie na płciowość. Wybrane zagadnienia [Християнська точка зору на сексуальність. Вибрані теми]*, Вроцлав 1994.

ФЕРТ Е., *Wychowanie do czystości w nauczaniu Jana Pawła II [Виховання чистоти у вченні Івана Павла II]*, Кєльце 1998.

ЦІННІСТЬ XIII

Прийняття та цінність сексуальності

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Розуміння важливості сексуальності: любов, материнство і батьківство

3. ВИХОВНА МЕТА
   Спрямованість на блага іншої людини протилежної статі

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Сексуальність як засіб міжособистісних зв'язків[28].
   – Сексуальність як дар і завдання.
   – Сексуальність це цінність, як наслідок людської природи.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Сексуальність є одним з вимірів особистих стосунків.
   – Бажання підвладне розуму і волі людини – воно не повинно бути несвідомим.
   – Сексуальність служить не лише для задоволення фізичних потреб.
   – У психосексуальних стосунках інша стать є особою, а не об'єктом.
   Принципи
   – Я несу відповідальність за те, як я керую своєю сексуальністю.
   – Мені завжди йдеться про забезпечення благ особи протилежної статі.
   – Я не сприймаю іншу особу лише через сексуальні ознаки.
   – Я знаю, що, незалежно від моїх емоцій і бажань, інша людина завжди є предметом і метою зустрічі з нею.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Добрі відносини між батьками є прикладом формування почуття сексуальності і його позитивного прояву.
   – Сексуальність є невід'ємною частиною любові і її треба переживати з повагою по відношенню до іншої людини.

---

[28] Таким чином, ми не можемо вважати, що статевий потяг, котрий має свою мету в людині, задану бажаність, незалежно від волі людини і самовизначення, є чимось, що знаходиться нижче людини і є меншим від кохання. Метою того бажання є існування виду *Homo sapiens*, його продовження, *procreatio*, а любов людей, чоловіка і жінки, формується в межах тієї мети, так би мовити, в плаценті, формується так ніби матеріалу, який забезпечує бажання». К. Войтила, ксьондз, *Любов і відповідальність*, цит., с. 51

– Сексуальність є свідченням людської любові.

Принципи

– Я формую у своєї дитини правильне уявлення про кохання, а саме бажання добра для іншої людини.
– Я вчу свою дитину переживанням сексуальності[29]. Я навчаю молодих людей, що сексуальність здійснюється через батьківство та материнство.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Дар сексуальності вимагає поваги до іншої людини.
– Прийняття і вчинки, відповідно до своєї статі, формуються у шкільному середовищі.
– Ставлення вчителя повинно бути прикладом переживання сексуальності у контексті плекання людської гідності.

Принципи

– Я вимагаю, щоб між учнями панували правильні відносини.
– Я усвідомлюю учням, що сексуальність відноситься до сфери любові.
– Я захищаю молодь від занадто раннього пробудження і початку статевого життя.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми запрошуємо на урок чоловіка та дружину, котрі розповідають, як підготуватися до ролі чоловіка і батька, дружини і матері. Через свій досвід вони показують, у чому полягає відповідальність за блага іншої людини. Як допоміжний матеріал можна використати записи Ванди Полтавської «Я – відповідальний за свою квітку» (ориг. Jestem odpowiedzialny za swój kwiat) чи Яцка Пуліковського «Жінка + Чоловік». Призначені один для одного чи змушені перебувати один з одним? Тобто про мистецтво побудови відносин (Kobieta + Mężczyzna. Obdarowani sobą czy skazani na siebie? Czyli o sztuce budowania więzi) під ред. Rethos 2007

---

[29] На батьків також покладено особливу відповідальність за сексуальне виховання дітей. Для гармонійного розвитку дитини напрочуд важливо навчити її в належному порядку і поступово справжнього значення сексуальності та людських і моральних цінностей, пов'язаних із нею. «Зважаючи на тісний зв'язок між сексуальним виміром людини і її етичними цінностями, виховання має прищепити дитині знання і повагу до моральних норм; це необхідна запорука відповідального особистого розвитку у сфері людської сексуальності». Батьки зобов'язані цікавитися методами сексуального виховання в освітніх закладах, аби упевнитись, що це важливе і делікатне питання розглядають належним чином». КСДЦ 243.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди усвідомлюють відповідальність, яку несе сексуальність. Я розумію, що сексуальність пов'язана з батьківством і материнством і тому слід дорости до цих ролей. До зрілого переживання своєї сексуальності молода людина готується в сім'ї, шляхом самоосвіти і отримання відповідних знань.

10. ЗАГРОЗИ

Молодь прагне задовольнити і реалізувати сексуальне бажання поза почуттями любові та відповідальності. Передчасний початок статевого життя незрілими особами спотворює процес психічного розвитку, спричинює небезпеку появи поганих звичок і негативної поведінки.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Сексуальні реакції можуть бути викликані в будь-якому віці, починаючи з раннього дитинства. Рано пробуджене у невідповідний час, сексуальне бажання може стати джерелом невротичних розладів, якщо його пригнічувати неправильним способом. Саме тому статеве виховання на основі правдивої інформації з біології є настільки важливим. Відсутність інформації, а особливо відсутність формування життєвих установок, може бути причиною різних аберацій (наприклад, дитяча та підліткова мастурбація). Це проблема більш виховного характеру, ніж медичного, як правило, де присутнє неправильне ставлення, виникають невротичні реакції, як відповідь організму та нервової системи на постійне напруження.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986. с. 253–254.

Першим виникає і розвивається зв'язок між чоловіком і дружиною відповідно до подружньої любові між чоловіком і жінкою «вже не двоє, але одна плоть» (Мт 19, 6 див. Бут 2, 24) і покликані вони до постійного росту в зв'язку у щоденній вірності своїй взаємній шлюбній обіцянці, цілковитому дару. Цей подружній зв'язок має коріння в природній взаємозалежності, яка існує між чоловіком і жінкою.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 19, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1,

Краків 2007, с. 115.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І чоловік сказав: «Це справді кість від моїх костей і тіло від мого тіла. Вона зватиметься жінкою, бо її взято від чоловіка.» Так то полишає чоловік свого батька й матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом. А були вони обоє, чоловік і його жінка, нагі, та (одне одного) не соромилися. (Бут 2, 23–25).

Пор. Бут 19,1–29; Вих 20,14; Лев20,9–21; Прип 5,1–23; 6,20–35; Тов 3,11–16.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2360 Сексуальність призначена для подружньої любові чоловіка і жінки. У подружжі тілесна близькість стає знаком і запорукою духовної спільності.

Пор. ККЦ 2361, 2351; 2353; 2354.

ЛІТЕРАТУРА:

Posłuchaj, córko... o „tych sprawach" [Слухай, моя дочко ... про «ці речі»], під ред. колект., Сандомєж 2006.

P*osłuchaj, synu... o „tych sprawach" [Слухай, мій сину... про «ці речі»]*, під ред. колект., Сандомєж 2006.

W trosce o integralne wychowanie [Заради інтегральної освіти], під ред. М. НОВАК, Т. ОЖУҐ, А. РИНІО, Люблін 2003.

ЕЛДРЕДҐЕ Й., *Dzikie serce. Ćwiczenia w drodze [Дике серце. Вправи на дорозі]*, Варшава 2005.

ЕЛДРЕДҐЕ Й., *Podróż pragnień w poszukiwaniu życia, o jakim marzyliśmy [Подорож бажання в пошуках життя, про яке ми мріяли]*, Варшава 2006.

ЕЛДРЕДҐЕ С., ЕЛДРЕДҐЕ Й., *Urzekająca. Dziennik osobisty [Захоплююча. Особистий щоденник]*, Варшава 2006.

РАЙС Ц., *Sztuka ojcostwa [Мистецтво батьківства]*, Познань 2006.

САТУТЛЕР Х., *Rodzice, dzieci i „te sprawy"[Батьки, діти, а «ці речі»]*, Сандомєж 2006.

ЦІННІСТЬ XIV

Сексуальність в сімейному житті

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння проявляти почуття

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вміння будувати правильні стосунки в сім'ї

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Сім'я як простір для формування правильних особистих відносин.
   – Моделі сексуальної поведінки в сучасному світі.
   – Сексуальність, яку переживають відповідно до етичних та моральних принципів.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Сексуальність є другорядним щодо любові і батьківства.
   – Не слід гнобити молодших братів і сестер.
   – Не можна провокувати ситуації, в яких доходить до сексуального насильства.
   Принципи
   – Я формую свою сексуальність на основі позитивних прикладів у моїй родині.
   – Я реагую на сексуальні дії батьків щодо мене, моїх братів і сестер.
   – Я не боюся запитувати батьків про свою сексуальність.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Слід розширювати свої знання з психології та проблем розвитку молоді.
   – Зріле ставлення батьків до дітей, що пробуджує довіру в процесі статевого дозрівання.
   – Впорядковане сексуальне життя батьків має вирішальний вплив на сексуальний розвиток своїх дітей[30].

---

[30] «Особливий вид діалогу на основі людської тілесності відбувається у шлюбі. У ньому реалізовані унікальні відносини між чоловіком і жінкою, які досягаються завдяки тілу і через нього. Вони покликані, щоб на основі любові у шлюбі, стати одним цілим, не тільки в духовній і психічній сферах, а й фізичній». СВЄРЧЕК А., *Ciało ludzkie*, в: *Encyklopedia bioetyki [Людське тіло, в: Енциклопедія біоетики]*, цит., с. 90.

Принципи

– Я шукаю фахову інформацію та допомогу в галузі психології розвитку.
– Я проявляю чутливість до своєї дитини.
– Я реагую на неадекватну сексуальну поведінку моєї дитини.
– Я дбаю про чистоту звичаїв у родині.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Єдиним пристойним місцем для реалізації людської сексуальності є сім'я.
– Якщо сексуальність відірвана від любові, то вона розвивається в неправильному напрямі.

Принципи

– Я не створюю конфліктів серед моїх учнів.
– Я реагую на неправильні стосунки учнів між собою, показуючи позитивний приклад для наслідування сексуальності.
– Я передаю учням знання про те, що завдання сім'ї – це служити життю.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні отримують завдання написати сценарій епізоду наступної серії обраного ними серіалу, так щоб любовні стосунки між героями були вираженням поваги і справжньої любові.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молодь отримує підтримку сім'ї, яка є місцем формування правильних стосунків між батьками. Батьки забезпечують своїх дітей–підлітків почуттям безпеки, яка допомагає їм прийняти свою сексуальність.

10. ЗАГРОЗИ

Молодь часто не знаходить позитивних моделей сексуальної поведінки в своїй сім'ї. Батьки не відкриваються для підлітка, не розуміють проблем, пов'язаних з психофізичним дозріванням. Це призводить до проблем в сексуальній поведінці, що виникають в результаті незрілості.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Основою справжньої любов'і до дітей є справжня любов між подружжям, а основою для подружньої любові, і батьківська є віра в Бога, власне батьківство Бога. Пара, що намагається подарувати себе один одному, формує таким чином належну батьківську поведінку. Істинна любов виховується вимогами, а лише люблячи можна вимагати. Тому заради майбутнього покоління важливо, щоб подружжя продовжувало,

облагороджувало і поглиблювало свою любов один до одного. Тоді їхні діти також зможуть створити істинно християнські родини, вмітимуть любити своїх батьків.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Проповідь під час меси в аеропорту в Маслові*, 03.06.1991, в: Іван Павло ІІ, *Słowa do Polaków. Myśli na każdy dzień [Слова до Поляків. Думки на кожен день]*, під ред. П. Слабек, ксьондз, К. Хойнацка, Краків 2002, с. 199.

Закореніла в особистій і повній віддачі пари і необхідна для блага дітей нерозривність шлюбу знаходить свою істину в Божому плані, що виражена в Одкровенні: Бог хоче, нерозривності шлюбу і дає її як плід, як знак і вимогу абсолютно вірної любові, якою Він обдаровує людину і котрою Христос живить Церкву.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 20, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1,

Краків 2006, с. 117.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тому не будьте необачні, а збагніть, що є Господня воля. І не впивайтеся вином, яке доводить до розпусти, а сповнюйтеся Духом. Проказуйте між собою вголос псалми й гімни та духовні пісні, співайте та прославляйте у серцях ваших Господа і дякуйте за все завжди Богові й Отцеві в ім'я Господа нашого Ісуса Христа. Коріться один одному у Христовім острасі. Жінки нехай коряться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік голова жінки, як і Христос голова Церкви, свого тіла, якого він Спаситель. А як Церква кориться Христові, так у всьому й жінки – своїм чоловікам. Чоловіки, любіть своїх жінок, як і Христос полюбив Церкву й видав себе за неї, щоб її освятити, очистивши купіллю води зо словом, щоб появити собі Церкву славну, без плями чи зморшки або чогось подібного, але щоб була свята й непорочна. Так і чоловіки повинні любити своїх жінок, як свої тіла; бо хто любить свою жінку, себе самого любить. Ніхто ж ніколи не ненавидів свого тіла, навпаки, він його годує і піклується ним, як і Христос Церквою, бо ми – члени тіла його. Тим то покине чоловік свого батька і свою матір, і пристане до своєї жінки, і вони обоє будуть одне тіло. Це велика тайна, а я говорю про Христа і Церкву. Нехай же кожний з вас зокрема любить свою жінку так, як себе самого, а жінка нехай поважає чоловіка. (Еф 5, 17–33).

Пор. Втор 22,13–29; Лк 16,18; 1 Кор 7,1–6; Євр 13,4–6.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1653 Плідність подружньої любові поширюється на плоди морального, духовного і надприродного життя, що їхні батьки через виховання

передають своїм дітям. Батьки є головними й першими вихователями своїх дітей. У цьому значенні головним завданням подружжя і родини є бути на службі життя.

Пор. ККЦ 2221.

ЛІТЕРАТУРА:

АУҐУСТИН Й., SJ, *Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole [Статеве виховання в сім'ї і школі]*, Краків 1999.

БЕДНАРСКІ Ф., *Wychowanie ludzkich popędów i woli [Виховання людських інстинктів і волі]*, Краків 2001.

ГЕІНЕМАНН Г., *Być rodzicami. Pozostać zakochanymi [Бути батьками. Залишитись закоханими]*, Краків 2006.

ІВАН ПАВЛО II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. O Jana Pawła II teologii ciała [Чоловіком та жінкою їх створив. Іван Павло II про теологію тіла]*, т. I *(Chrystus odwołuje się do „początku") [Христос говорить про «початок»]*, Люблін 2001.

КВЄК М., *Wychowanie do miłości. Poradnik dla rodziców [Виховання до любові. Посібник для батьків]*, Вроцлав 1994.

КЄРЕСЬ Б., *Chodzi o miłość [Йдеться про любов]*, Люблін 2006.

КЛІМАШЕВСКІ С., *Największa jest miłość. Etyka na co dzień [Найбільшою є любов. Етика на кожен день]*, Варшава 2005.

ЛАВ М. Р., ЛАВ Л., *Gdy w małżeństwie nie jest łatwo [Коли у шлюбі нелегко]*, Краків 2005.

МАСЛЯНКА В., *Od relatywizmu moralnego do cywilizacji miłości [Від морального релятивізму до цивілізації любові]*, Ополе 2006.

ПЕЛАМАТИТІ Л., *Bolesna miłość. Gdy seksualność dzieli małżonków [Болісна любов. Коли сексуальність розділяє подружжя]*, Краків 2005.

ПОЛТАВСЬКА В., *By rodzina była Bogiem silna. Na kanwie „Listu do rodzin" Jana Pawła II [Щоб сім'я була сильною в Бозі. «Лист до сімей» Іоанна Павла II]*, Ченстохова 2005.

ЦІННІСТЬ XV

Радість і ефективність у спільній науці

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Загальний пошук істини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розвиток суспільного сенсу

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Методи навчання в групі.
   – Благо, що з'являється зі спільного навчання.
   – Спільне навчання як засіб для створення зв'язків між людьми
   – Суспільний характер навчання.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Спільне навчання – це ефективний метод навчання.
   – Не тільки школа є місцем розширення кругозору.
   – Знання ґрунтуються на правді, містять правду і шукають правду.
   Принципи
   – Я з великим бажанням навчаюся з друзями.
   – Спільне навчання для мене – це участь в отриманні знань.
   – Я шукаю інших форм отримання знань і формування вмінь поза школою.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Завдяки спільному навчанню молода людина відкривається іншим людям.
   – Домівка повинна бути місцем, яке сприяє обміну ідеями і має бути відкритим для людей.
   – Підлітковий вік є особливим періодом пізнання світу.
   Принципи
   – Я дозволяю своїй дитині навчатися в групі однолітків.
   – Я разом зі своєю дитиною розширюю свій кругозір.
   – Я заохочую свою дитину до різних форм навчання.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Спільне навчання учнів соціалізує їх.
– Основна мета школи – це виховання і передача знань.
– Спільне навчання сприяє більш глибокому дослідженню правди[31].

Принципи

– Я слідкую за тим, щоб учні мали відповідні умови і заохочую учнів до співпраці між собою.
– Я заохочую до спільних наукових ініціатив поза школою, в яких особисто беру участь.
– Я прагну, щоб уроки ґрунтувались на співпраці і взаємодії.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні отримують завдання зібрати інформацію про будь-яку нез'ясовану історію, що пов'язані з найближчими околицями. Вони проводять опитування серед старших жителів місцевості, збирають інформацію з різних джерел (місцеві газети, документи, записи, особисті записи, легенди). Під час уроку презентують результати спільних досліджень і різні гіпотези для з'ясовування тих чи інших деталей теми.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні розуміють цінність науки в контакті з іншою людиною. Завдяки цьому, вони разом відкривають істину, вони обмінюються ідеями та отримують задоволення від спільних досягнень. Школа створює дружню атмосферу, в якій учні готові співпрацювати між собою. Батьки і вчителі сприяють інтересам молоді і показують їм цінність спільного відкриття правди про світ.

10. ЗАГРОЗИ

Школа сприяє розвитку нездорової конкуренції серед учнів, де більше цінуються особисті досягнення, ніж блага, що отримуються в результаті спільних досліджень і прагнень до істини. З'являється ворожа конкуренція в отриманні кращих оцінок.

---

[31] Приймаючи участь у світлі Божого розуму, людина правильно вважає, що вона інтелектуально домінує над усім [...]. У наш час людина домоглася відмінних результатів, особливо у вивченні та підпорядкуванні матеріального світу. Також вона завжди шукала глибшої правди і знаходила її. Інтелект не обмежується до досліджень самих явищ, але, звичайно, здатний осягнути раціонально пізнавану реальність, навіть якщо в наслідок гріха, він частково закритий і ослаблений». КДК 15.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Віра у можливість пізнання істини, що має універсальну цінність, аж ніяк не породжує нетолерантності; навпаки, це неодмінна умова щирого й правдивого діалогу між людьми ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Fides et ratio*, 92, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996,

с. 908.

Власне, розмірковуючи про пізнання самого себе, людина здається єдиною істотою посеред світу, котра бачить себе «зсередини», пов'язана із правдою – а, отже, «зобов'язана» її визнанням, у разі необхідності за допомогою вільного вибору, свідчити в ім'я істини.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення до представників науки*, Люблін 09.06.1987, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 398.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

На другий день сів Мойсей судити людей, що стояли довкруги нього зранку до вечора. Побачив тесть Мойсея все, що він чинив з людьми, та й каже: «Що це ти таке виробляєш з людьми? Чому судиш сам, а всі люди стоять коло тебе зранку до вечора?» І каже Мойсей тестеві своєму: «Бо люди приходять до мене шукати поради в Бога. Коли зайде в них якийсь спір, приходять до мене, і я розсуджую між сторонами й з'ясовую їм установи й закони Божі.» На те відповів Мойсеїв тесть: «Не гаразд робиш.[...] Але вибери з–між усього народу людей здатних, богобоязних, людей надійних, некористолюбних, та й постав їх над ними тисяцькими, соцькими, півсоцькими та десяцькими, і нехай судять народ повсякчас. Лише і кожну велику справу нехай спрямовують до тебе, усі ж малі справи нехай судять самі. Так зробиш собі легшим тягар, бо вони нестимуть його разом з тобою. (Вих 18,13–17. 21–22).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

31 Створена на образ Божий, покликана знати й любити Бога, людина, яка Бога шукає, відкриває для себе «шляхи», які ведуть до пізнання Бога, їх називають також «доказами існування Бога» – не в тому значенні, яке вкладають у це слово природничі науки, але в значенні «тотожних та переконливих аргументів», які дозволяють досягнути правдивого переконання. Ці «шляхи» наближення до Бога вихідною точкою своєю мають творіння: матеріальний світ і людську особу.

Пор. ККЦ 378; 533.

ЛІТЕРАТУРА:

Jedność nauki – jedność świata? [Єдність науки – єдність світу?], під ред. М. ГЕЛЛЕР ксьондз, Й. МОЧКА, SDB, Тарнув 2003.

Uczenie się jako przedsięwzięcie na całe życie [Навчання як проект на все життя], під ред. Т. БАУМАН, Краків 2005.

БЕНЕДИКТ XVI, Енцикліка *Deus Caritas est*, Рим, 25.12.2005, Радом 2006.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Nauka i wyobraźnia [Наука та уява]*, Краків 1995.

ЄЗЬОРСКА Й., *Podstawy nauczania i uczenia się [Основи викладання і навчання]*, Варшава 2004.

ЄЗЬОРСКА Й., *Wybrane metody nauczania i uczenia się [Обрані методи викладання і навчання]*, Варшава 2004.

ІВАН ПАВЛО II Звернення, Енцикліка *Fides et ratio*, Рим, 14.09.1998, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 823–920.

КРОПІВНІЦКІ Й., *Uczyć. Jak to łatwo powiedzieć [Навчати. Це легко сказати]*, Єленя Гура 1995.

МАКІНЕРНИ Д. К., *Nauka logicznego myślenia [Наука логічного мислення]*, Варшава 2005.

МАКРОНЕ М., *Eureka! Co naprawdę miał na myśli Archimedes? Ciekawostki o odkryciach naukowych [Еврика! Що насправді мав на увазі Архімед? Цікаві факти про наукові відкриття]*, Варшава 2003.

ЯРОШИНСЬКІ П., *Nauka w kulturze [Наука в культурі]*, Радом 2002.

ЦІННІСТЬ XVI

Передача своїх знань, навичок та здібностей іншій особі з добротою

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність ділитися з іншими

3. ВИХОВНА МЕТА
   Ефективність обміну талантом і результатом своєї праці

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Ми живемо в постійному контакті з іншими на принципі взаємної допомоги і послуг.
   – Чому треба дарувати себе іншим?
   – Вміння приймати допомогу.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Набуті таланти поширюються шляхом передачі їх іншим.
   – Необхідно бути милосердним, щоб зауважити потреби і допомагати менш здатними і менш працьовитим товаришам[32].
   – Не слід ставитись до товаришів як до конкурентів в науці.
   Принципи
   – Я з радістю допомагаю товаришам, котрі мають труднощі в навчанні.
   – Я не задираю носа через навички і здібностей, які я маю.
   – До поширення своїх навичок я ставлюсь як до допомоги ближнім.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Пасивність молодих людей до проблем їхніх друзів є результатом помилок у виховному процесі.
   – Час, витрачений на інших, вчить молоду людину терпінню та відповідальності за інших.
   – Про людину не свідчить рівень і універсальність його освіти, але те, скільки вона може поділитися собою з іншими.

---

[32] «У будь–якому співробітництві з «важкими» людьми, ми підтверджуємо любов до Бога; ми найчастіше пізнаємо її у співіснуванні і співпраці з людьми. Це ніяке не мистецтво працювати з «легкими» людьми». ВИШИНСЬКІ С., кард., Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]..., цит., с. 143.

Принципи
– Я виховую дітей так, щоб вони ділилися з іншими знаннями і талантами.
– Я не осуджую свою дитину за те, що вона присвячує весь свій час, допомагаючи іншим, а не «інвестуючи в себе».
– Я намагаюся терпляче передавати дитині свої знання і досвід.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Передаючи знання, слід враховувати різні можливості сприйняття учнями.
– Форма передачі знання впливає на ставлення учня до дисципліни.
– Слід завжди поважати учня, який має менше знань і навичок.

Принципи
– Я сприймаю професію вчителя як покликання.
– Я готовий присвятити свій позаурочний час для учнів, які потребують додаткової допомоги.
– Я навчаю, що знання самі заради себе не відповідають суспільним вимогам.
– Я показую учням, як вміло ділитися своїми знаннями з іншими.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Вчитель проводить експеримент, пропонуючи учням два способи підготовки до одного завдання – це може бути підготовка до тесту, реферату, лекції чи презентації. У першому випадку, кожен з учнів виконує завдання самостійно, а в другому – за допомогою групової роботи. Після того як завдання виконано, можна разом обговорити труднощі, з якими стикаються учні під час спільної роботи, але передусім обговорити користь і результати роботи групи.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди діляться своїми вміннями з іншими, обмінюються досвідом, не сприймають один до одного як конкурентів в боротьбі за гарні оцінки. Таким чином вони вчаться терпінню і відповідальності (за іншого). Вони приймають допомогу, коли їм не дається наука. Вони не бояться задавати питання і знають, що вони можуть розраховувати на друзів і педагогів.

10. ЗАГРОЗИ

Талановиті молоді люди займаються власним інтелектуальним розвитком, не маючи часу на те, щоб ділитися своїми знаннями з тими, кому наука дається важко. Вони зневажають слабких учнів і ставлять себе вище за інших через свої здобутки. У результаті цього менш здібні учні починають комплексувати, не розуміючи, що їхня цінність як особистостей

не залежить від кількості талантів, якими вони володіють. Вони відчувають приниження, коли хтось пропонує їм допомогу у навчанні. Такий підхід може розвиватися і поширитися на інші сфери життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Тепер потрібна нова ідея милосердя, проявом якої буде не тільки ефективність допомоги, але здатність бути ближнім до людського страждання, солідарність з ним так, щоб акт допомоги не виглядав як принизлива подачка, але як свідчення братерської спільноти благ.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Novo millennio ineunte*, 50, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 556.

Тому справжнє пастирське покликання буде постійно виховувати хлопчиків і молодих чоловіків, щоб вони добровільно прийняли відповідальність, показувати їм значення безкорисливого служіння, жертовності і цінність безумовної самовіддачі. Особливо корисним тут є досвід волонтерства, що відповідає зростаючим інтересам молоді.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Pastores dabo vobis*, 40, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків
2006, с. 607.

За теологією йде широке і різнобічне служіння Слова у Церкві: «Проповіді, катехези та всілякі християнські вчення». Все це має «живитись словом Святого Письма»[33]. Звідси рекомендації для всіх, хто виконує служіння словом, – діліться з віруючими величезними багатствами слова Божого. Для цієї мети важливим є читання, вивчення і роздуми, щоб жоден не перетворився на «даремного проповідника слова Божого на зовні, не будучи всередині слухачем».

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Катехези Бога Отця*, *Wiara chrześcijańska: wiara ugruntowana w Słowie Bożym, 6*, *[Християнська віра: віра заснована на Слові Божому, 6]*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Katechezy [Зібрання творів. Катехези]*, т. IV, ч . 1, с. 502.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ви – сіль землі. Коли ж сіль звітріє, чим її солоною зробити? Ні на що не придатна більше, хіба – викинути її геть, щоб топтали люди. Ви – світло світу. Не може сховатись місто, що лежить на верху гори. І не запалюють світла та й не ставлять його під посудиною, лише на свічник, і воно світить усім у хаті. Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі. (Мт 5, 13–16).

Пор. Мт 5,41–48; 25,1–46; Діян 2,44–46.

[33] КО, 22

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1932 Обов'язок ставати ближнім для іншого й активно служити йому стає ще більше пекучим, коли йдеться про знедоленого, яка би не була його потреба. «Усе, що ви зробили одному з Моїх братів менших, – ви Мені зробили» (Мт. 25,40).

Пор. ККЦ 51; 52; 1913; 1914; 1933.

ЛІТЕРАТУРА:

ВАХОВЯК А., *Chrześcijańska etyka pracy [Християнська етика праці]*, Познань 2006.

ГАУК Д., *Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą. Poradnik do treningu mediacji [Пом'якшення конфліктів в школі та при роботі з молоддю. Керівництво з підготовки медіації]*, Кєльце 2004.

ГОФФМАН М. Л., *Empatia i rozwój moralny [Емпатія і моральний розвиток]*, Гданськ 2006.

МАЄРС Д., *Psychologia społeczna [Соціальна психологія]*, Познань 2003.

МІКА С., *Psychologia społeczna dla nauczycieli. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań [Соціальна психологія для вчителів. Теоретичні основи та приклади програм впливів]*, Варшава 1998.

НОЛТЕ Д., ГАРРІС Р., *Nastolatki patrzą na nas [Підлітки дивляться на нас]*, Варшава 2005.

ОССОВСЬКА М., *Motywy postępowania. Z zagadnień moralności [Мотивами вчинків. Про питання моралі]*, Варшава 2002.

ФОНТАНА Д., *Psychologia dla nauczycieli [Психологія для вчителів]*, Познань 1998.

ЯКУЕС Д., *Uczenie się w grupach [Навчання в групах]*, Варшава 1997.

ЦІННІСТЬ XVII

Добро як результат спільної роботи

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з іншими

3. ВИХОВНА МЕТА
   Уміння працювати з іншими людьми

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Які цінності є результатом спільної роботи?
   – Справедливий розподіл обов'язків.
   – Участь у житті суспільства і Церкви[34].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – У співпраці ми повинні керуватися принципом братерства[35].
   – Працюючи разом швидше досягається бажаний ефект.
   – Спільна праця розвиває відносини з іншими людьми.
   Принципи
   – У співпраці я відкриваю цінність інших.
   – Спільна праця допомагає мені подолати власні слабкості.
   – Я ділюся радістю від досягнутих результатів спільної праці.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Правильна функція сім'ї здійснюється на основі співробітництва всіх її членів.
   – Співпраця формує особистість: навчання покори, почуття залежності, прощення, справедливості, вводить поділ обов'язків і відповідальності.
   – В сім'ї відбувається співпраця між поколіннями.

---

[34] «Покликання мирян до святості є закликом до того, щоб вони жили за Духом, беручи участь в мирських справах і земній діяльності». CL 17.

[35] «Тільки в тому випадку праця дасть плоди, коли працівники будуть зв'язані узами любові, любов, яка охоплює їх відносини. Речі і справи регулюються справедливістю, котра дає кожному те, що йому слід». С. Вишиньскі, кард., *Duch pracy ludzkiej… [Дух людської праці]*, цит., с. 142.

Принципи
– Я вимагаю від дитини допомоги вдома.
– Дитина бачить мою активну участь у вирішенні питань і проблем сім'ї.
– Я заохочую дитину до участі у спільних родинних заходах.
– Рівно і справедливо (за віком і вміннями) я розділяю обов'язки між моїми дітьми.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Обов'язки повинні бути справедливо розподілені.
– У спільній праці необхідною є взаємна довіра.
– У контексті спільної праці створюється мережа міжособистісних залежностей.

Принципи
– Я ініціюю такі шкільні заходи, в яких можна залучити і охопити всіх учнів.
– Під час уроків я ставлю перед учнями завдання, які вимагають узгоджених зусиль учнів.
– Після того як завдання було виконане, я нагадую учням про благо, яке воно принесло всій учнівській групі.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні отримують завдання спільно зробити ремонт у класі. Вони діляться на невеликі групи, кожна з яких має різні сфери відповідальності, наприклад: перефарбування стін, обклеювання шаф, миття вікна. Спільна робота формує міжособистісні відносини. Ви можете запропонувати спільну працю у підготовці пам'ятних шкільних подій.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні усвідомлюють цінності, здобуті у результаті спільної роботи. Вони не розглядають її з точки зору фінансового зиску, але знають про благо, яке отримують в результаті праці. Вони здатні відкритися для інших і узгоджено діяти під час виконання своїх обов'язків. В сімейній та шкільній спільноті отримують заохочення до спільних справ.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді люди відчувають страх перед відповідальністю за працю, виконану з іншими людьми. Вдома часто відсутній дух співробітництва, батьки не допускають дітей до обов'язків і спільних ініціатив, що може бути пов'язано з відсутністю довіри до них. Крім того, у школі відсутня мотивація до співпраці між учнями, викладачами та співробітниками школи.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

І все ж, при всіх цих зусиллях – і, можливо, навіть через них – праця є благом для людини. Якщо те благо несе в собі «bonum arduum» за термінологією св. Фоми, то як таке є благом. І не просто благом «корисним» або «таким, яке можна використати», але благом «достойним», що відповідає людській гідності, яке виражає ту гідність і збільшує її. Для того, щоб більш чітко визначити етичний сенс роботи, передусім необхідно мати на увазі істину. Праця є благом для людини – благом його людяності – тому що через роботу людина не тільки перетворює природу, пристосовуючи її до своїх потреб, але і самостверджується, як людська істота, і навіть в більші мірі «стає людиною».

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Laborem exercens*, 9, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 1, Краків
1996, с. 119.

Людина – не самотня, вона живе з кимось, через когось, для когось. Все людське існування пов'язане зі спільнотою, має соціальний вимір. Цей вимір не може означати редукції людської особистості, її талантів, можливостей, завдань. (...) Цей особистісний розвиток, той простір людини в суспільстві також підлягає загальному благу. Якщо в людини відібрати таку можливість, якщо організація суспільного життя включає в себе занадто вузькі рамки для людського потенціалу і людських ініціатив – навіть якщо за цим стоїть певна мотивація «соціальна» – це, на жаль, робиться проти суспільства. Проти її блага, проти спільного блага.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Проповідь під час меси з нагоди святкування дня праці*, Заспа 12. 06.1987, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 494.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Носіте тягарі один одного й тим робом виконаєте закон Христа. (Гал 6,2).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

378 Ознакою близькості людини з Богом є те, що Бог оселив її в саду, щоб «порати його й доглядати його» (Буг. 2,15): праця не є карою (Пор. Бут. 3, 17–19.), а співпрацею чоловіка й жінки з Богом у вдосконаленні видимого створіння.

ЛІТЕРАТУРА:

ҐРУН А., ксьондз, *Módl się i pracuj [Молися і працюй]*, Краків 2005.
КАЛІНОВСКІ М., *Praca [Праця]*, Люблін 2005.
ЕКЛН М., *Praca a osobowość. Studium współzależności [Робота і особистість. Вивчення взаємозалежності]*, Варшава 1986.
ЛАНЯДО Н., *Kiedy mama i tato dużo pracują. Jak dbać o harmonijny rozwój dziecka, nawet jeśli przez prawie cały dzień jesteśmy zajęci? [Коли мама і тато багато працює. Як дбати про гармонійний розвиток дитини, навіть якщо протягом більшої частини дня ми зайняті?]*, Краків 2005.
МАЙКА Й., SJ, *Rozważania o etyce pracy [Роздуми про трудову етику]*, Вроцлав 1986.
МІХАЛЬСКІ М., *Człowiek, praca, kultura. O kulturowym wymiarze pracy ludzkiej [Людина, праця, культура. Культурний аспект людської праці]*, Познань 2005.
Praca a kultura [Робота і культура], під ред. М. КОВАЛЬЧИК, Люблін 2005.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, Варшава 2001.
ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Laborem exercens*, Рим, 14.09.1981, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Іоанна Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 101–154.

ЦІННІСТЬ XVIII

Добро і щастя як результат спільної гри

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння будувати відносини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Чутливість до інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Проблема самотності та відчуження молодих людей на зустрічах, заходах, поїздках і т.д.
   – Чому підлітки звертаються до наркотиків?
   – Вміння організувати успішну гру.
   – Формування культури гри.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Вживання наркотиків не гарантує веселощів.
   – Господар відповідає за теплу і дружню атмосферу під час зустрічі.
   – Танець – це вираз радості і задоволення, він не повинен бути зухвалим і провокаційним.
   Принципи
   – Особливо дружні контакти я нав'язую з людьми, які під час спільного торжества і веселощів відчувають себе відтогнутими і самотніми.
   – Під час зустрічі я не замикаюся в групі старих друзів, але з радістю приймаю до компанії нових осіб.
   – Під час веселощів, незалежно від моєї власної думки і антипатії, я не показую ворожості по відношенню до інших учасників.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Не можна забороняти молодій людині веселитися, розважатися, відпочивати.
   – Музика, під яку молоді люди відпочивають, не повинна відповідати смакам дорослих, однак, вона не повинна руйнувати гармонію і викликати агресію.
   – Тимчасові знайомства і відносини підлітків на вечірці повинні бути оцінені батьками.

Принципи
– Я знаю друзів своєї дитини, з якими вона зустрічається на вечірках, забавах і т.д.
– Зустрічі, котрі я організовую для моїх друзів, є прикладом хорошого відпочинку для моїх дітей.
– Я підказую свої дітям, як можна весело провести час зі своїми однолітками.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Не можна ігнорувати проблему наркотиків на шкільних вечірках.
– Слід подбати про відповідне місце і час для вечірки.
– Розваги слід організовувати з дотримання моральних норм.

Принципи
– Я не нав'язую учням свої ідеї, але реагую, коли вони розважаються у невідповідний спосіб.
– Я навчаю молодих людей культурі розваг[36], яка спрямована на збагачення людини.
– Я задоволений організацією добрих розваги учнів.
– Крім того, під час розваг я пам'ятаю про обов'язкові моральні норми і роблю молодих людей кращими.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Дискотека або танці, можуть бути приводом навчитися танцювати (танго, вальс або фокстрот). Під час заходу, періодично проводять жеребкування, в процесі якого кожен хлопчик і дівчинка отримує квиток, на якому вписане ім'я партнерки, котру він повинен запросити до танцю. Все треба організувати так, щоб ніхто не стояв біля стіни без партнера. Наступним завданням, яке описане на квитку може бути, наприклад: дружнє слово до партнерки під час танцю.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди можуть культурно розважатись. Вони усвідомлюють, що розваги можуть бути можливістю жертвувати чимось меншим для блага інших. Вони розуміють, що спільна участь всіх учасників у розвагах робить їх повнішими і багатшими, від тих розваг, які сприймаються як конкуренція або бажання когось використати. Таким чином, молоді люди можуть планувати свої щоденні обов'язки, щоб знайти час на відпочинок і веселі розваги з друзями.

---

[36] «Раціональність є з одного боку визначенням відповідної довжини вільного часу, з іншого боку – мудрим плануванням часу, направленим на збагачення людських цінностей». ОСТРОВСЬКІ М., Czas wolny, в: Encyklopedia nauczania społecznego [Вільний час, в: Енциклопедія соціального навчання]… цит., с. 86.

10. ЗАГРОЗИ

Часто молоді люди сприймають розваги, як форму компенсації за отримані труднощі і стрес, надмірно їх використовуючи. Це призводить до невідповідної, агресивної поведінки з неприємними наслідками. У процесі проведення вечірок молоді люди схильні тільки для егоїстичного задоволення. Не намагаються задовольнити потреби інших. У крайньому випадку для них як спосіб гарного відпочинку є сигарети, алкоголь, наркотики. Інтоксикація створює помилкове ілюзорне враження відкритості, яке у свою чергу не збагачується, а руйнує міжособистісні стосунки.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Немає ніякого протиріччя між християнською радістю і справжньою людською радістю. А скоріше навіть, та остання віднаходить свою суть і найглибший фундамент у радості прославленого Христа (Пор. Діян 2, 24–31), який є досконалим образом і одкровенням людини в Божому замислі.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Dies Domini*, 68, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 480.

Якщо ви прагнете до того, щоб таємниця з Кани Галилейської була також важливою для вас, щоб благодать того дня продовжувалась в вас і породжувала фрукти щастя – запросіть Ісуса! Запросіть його в своє серце. Запросіть його до своєї сім'ї. Нехай Він буде першим гостем вашої радості і турботи. Кожного дня запрошуйте Його разом з Марією під дах вашого будинку. Де Ісус є гостем, там існує реальна радість.

ІВАН ПАВЛО II, *Zaproście Jezusa [Запросіть Ісуса]*, Звернення до молоді, що зібралася на Ледницьких полях, Ватикан, 18.05.2002, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wypłyń na głębię. Ojciec Święty do młodych Polaków [Виплинь на глибину. Святий Отець до польської молоді]*, Варшава 2006, с. 234.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Третього ж дня весілля відбувалося в Кані Галилейській, і була там мати Ісусова. Отож запрошено на те весілля й Ісуса та його учнів. Коли ж не вистачило вина, мати Ісусова й каже до нього: «Вина в них нема.» Відрік їй Ісус: «Що мені, жінко, – а й тобі? Таж не прийшла година моя!» Але мати його мовила до слуг: «Що лиш скаже вам, – робіть.» Було ж там шестеро кам'яних посудин на воду, щоб очищуватися по–юдейському; кожна вміщала дві або три мірки. Сказав їм Ісус: «Наповніть посудини водою.» Вони й виповнили їх по вінця. А він їм далі каже: «Зачерпніть тепер та й несіть до старости весільного.» Тож понесли. Коли ж покуштував староста воду, що на вино обернулась, – а не знав же, звідки воно взялося: слуги лише знали, котрі води зачерпнули були, – то закликав староста молодого і до нього мовив:; «Всяк чоловік добре вино спершу

подає, а гірше, – як уп'ються. Ти ж приховав добре вино аж он по сю пору.» Ось таких чудес початок учинив Ісус у Кані Галилейській, і велич тим свою об'явив, – тож і учні його увірували в нього. По тому ж подався він у Капернаум, він сам і його мати й брати та учні його, і перебули там декілька днів. (Йн 2, 1–12).

Пор. 1 Хр 13,6–8; 2 Сам 6,3–5; Мк 6,22–25.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1719 Заповіді Блаженства розкривають мету людського існування, остаточну мету людських діянь: Бог кличе нас до Свого власного блаженства. Це покликання звернене до кожного особисто, а також до цілої Церкви, нового народу, складеного з тих, що прийняли обітницю і живуть нею у вірі.

Пор. ККЦ 736; 832.

ЛІТЕРАТУРА:

БРОНІКОВСКІ М., МУШКЕТА Р., *Zabawy i gry ruchowe w wychowaniu fizycznym [Фізичні вправи та ігри у фізичному вихованні]*, Познань 2000.

ВОПЕЛ К. В., *10 minut przerwy [10 хвилин перерви]*, Кєльце 1999.

ВОПЕЛ К. В., *Nie samym chlebem... Eksperymenty dla młodzieży wyjaśniające znaczenie wartości [Не хлібом єдиним ... Експерименти для молоді, що пояснюють важливість цінностей]*, Кєльце 2002.

ГАУК Д., *Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą. Poradnik do treningu mediacji [Пом'якшення конфліктів в школі та при роботі з молоддю. Керівництво з підготовки медіації]*, Кєльце 2004.

ҐРІЕСБЕЦК Й., *Zabawy dla grup [Розваги для груп]*, Кєльце 1999.

ҐРУН А., ксьондз, РОББЕН Р., *Ustalać granice – szanować granice [Визначати межі – поважати межі]*, Кєльце 2006.

ПОРТМАН Р., *Gry i zabawy kształtujące pewność siebie [Ігри та розваги, що формують впевненість у собі]*, Кєльце 2001.

ФЛЕМІНҐ І., *Po prostu zaczynamy. Praktyczne porady z zakresu pedagogiki zabaw [Просто починаємо. Практичні поради в галузі педагогіки ігор]*, Кєльце 1999.

ФУЧС Б., *Gry i zabawy na dobry klimat w grupie [Ігри та забави для хорошої атмосфери в групі]*, Кєльце 1999.

ЦІННІСТЬ XIX

Добро і радість як результат спільних занять спортом

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Розвиток сили волі

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння працювати в групі і вміння виконувати передбачену суспільну функцію

3. ВИХОВНА МЕТА
   Праця над собою і формування ставлення солідарності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Заняття спортом це можливість формування витривалості, жертовності, мужності і відповідальності за друзів.
   – Індивідуальний і суспільний вимір спорту.
   – Від конкуренції і суперництва до інтеграції і взаємної солідарності в спорті.
   – Моральність у спорті.
   – Всебічний розвиток людської природи, тіла і духу.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Спорт є прекрасною школою подолання своїх слабкостей і формування характеру.
   – У спорті присутній принцип поваги до іншої людини.
   – У спорті потрібно опанувати і працювати не тільки над своїм тілом, а й емоціями, почуттями і волею.
   Принципи
   – Я вчуся приймати поразки (особисті або своєї команди).
   – Я не маю зневаги до тих, хто має кращі або гірші досягнення у спорті за мене.
   – Під час спільної гри, я не забираю в інших осіб, призначені для них функції.
   – Перемоги і поразки у спорті – це моя повсякденна школа життя.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Сімейний спорт (велосипед, байдарки, скелелазіння, ходьба) дає можливість поглибити контакт з дитиною, присвятити їй увагу і час, отримати разом пережитий досвід.
   – Втому від розумової праці, емоційну напругу можна вивільнити під час спільного зайняття спортом.

– Сімейний спорт – це природна можливість реалізації конкретних ролей, які повинні виконуватися кожним членом сім'ї: старший брат щодо молодшого брата, батько щодо сина, і т.д.

Принципи

– Через завдання і спортивні ігри я виховую і заохочую свою дитину до відважних дій і самопожертви, навчаю її переносити невдачі і тренувати силу волі.
– Я слідкую за тим, щоб досягнення в фізичній сфері відповідали емоційному, моральному і соціальному розвитку моєї дитини.
– Я задоволений спортивними досягненнями моєї дитини.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Фізичні вправи і робота мають сильний вплив на особистість людини.
– Спорт може бути можливістю для студентів для зрозуміння своєї власної цінності і пошуку свого місця в групі.
– Успіхи окремих учнів впливають на образ всього класу і школи.

Принципи

– Я намагаюся визнати і оцінити індивідуальні зусилля і спортивні досягнення кожного учня відповідно до його здібностей, без надання переваги або приниження кого-небудь.
– У процесі організації або координації спортивних заходів я підтримую атмосферу солідарності між групами.
– Я організовую такі командні ігри чи завдання, які приводять до: інтеграції людей в групі, об'єднання для спільних дій та особистого внеску у загальне благо.
– Ми спільно з учнями дотримуємось етичних норм в оцінці спортивних результатів.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми заохочуємо учнів до організації спортивної олімпіади. Це може бути вечірка для дітей молодшого віку з нагоди Дня захисту дітей, параолімпіада для інвалідів чи шкільна олімпіада, в якій візьмуть участь учні, вчителі та співробітники школи. Важливо, щоб організатори також взяли участь у спортивних змаганнях.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Спорт, котрим займаються у групі, зміцнює відносини осіб у класі, вносить нову якість у відносини між учнями. Спільнота, в основі якої лежить спорт, зміцнює стосунки учнів новими людськими цінностями, риси яких проявляються в здатності здійснювати вчинки на благо групи, присвятити себе іншим, відповідати за свої дії і за інших людей. Учні, які у зв'язку з незадовільною успішністю не відчувають щирості і дружнього відношення до них у класі, мають можливість проявити свої спортивні досягнення.

10. ЗАГРОЗИ

Спорт розглядається як засіб покращення власної фізичної підготовки. Молоді люди займаються спортом на принципах суперництва і конкуренції, вони не співпрацюють. Таке ставлення може поширитися на інші галузі життя, що, в свою чергу, приводить до ізоляції і самотності. Можуть також проявитися амбіції, направлені на досягнення успіхів, без урахування прав та потреб інших людей[37].

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Сьогодні спорт відіграє велике значення, так як через спорт можна розповсюджувати серед молодих людей важливі цінності, такі як відданість, завзятість, дружба, співтовариство, солідарність. Ось чому в останні роки спорт все більш розвивається і стає одним із специфічних особливостей сьогодення, стає «знаменням часу», що виражає нові потреби і нові очікування людства. Спорт поширився на всі частини світу, перетинаючи бар'єри культур та країн.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час меси на Олімпійському стадіоні в Римі*, 29.10.2000, *Rachunek sumienia dla sportu [Випробування совісті для спорту]*, „L'Osservatore Romano" 2001, № 1 (229), с. 10.

Я радий, що з'являється все більше і більше парафіяльних спортивних клубів, які громадять дітей і підлітків. Будь–який вид спорту має в собі велику скарбницю цінностей, про які завжди треба бути свідомим, щоб реалізувати їх. Тренування уваги, сили волі, наполегливості, відповідальності, змагання із працею і незручностями, підсилення духу жертовності і солідарності, вірності зобов'язанням – це все залежить від сили спортсмена. Я закликаю вас, молодих спортсменів, щоб Ви жили у відповідності з цими цінностями у Вашому житті, щоб ви завжди були праведними, чесними, збалансованими людьми, які вселяють довіру і надію.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час червневого богослужіння, Ельблонг*, 06.06.1999, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1035.

---

[37] «Незважаючи на те, що мораль закликає поважати фізичне життя, вона не робить його абсолютною цінністю. Мораль протистоїть неоязичницькій концепції, яка спрямована на сприяння культові тіла, пожертві для нього всім, боготворіння фізичної культури і спортивних успіхів. Внаслідок селекції, яка здійснюється між сильними і слабкими, ця концепція може призвести до спотворення міжособистісних відносин». ККЦ 2289.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ти ж, мій сину, зміцнюйся у благодаті, що в Христі Ісусі. А що ти чув від мене при багатьох свідках, те передай вірним людям, які будуть здібні інших теж навчити. Отож, перенось труди й ти, як добрий воїн Христа Ісуса. Ніхто, бувши воїном, не втручається у справи життя цього, якщо хоче догодити тому, хто його найняв на службу. І коли хтось бореться, то не отримує вінка, якщо не бореться законно. Рільникові, що працює, слід першому скористатися з плодів. Збагни, що я говорю, а Господь дасть тобі розуміння у всьому. Пам'ятай про Ісуса Христа, що воскрес із мертвих, з роду Давида, згідно з моєю Євангелією, за яку я страждаю аж до кайданів, немов злочинець. Та слова Божого зв'язати не можливо. Тому я все терплю ради вибраних, щоб і вони осягли спасіння, що в Христі Ісусі, з вічною славою. (2 Тим 2, 1–10).

Пор. 1 Кор 9, 24–27; 12; 12–31.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1882 Деякі громади, такі, як сім'я і держава, найбільше відповідають природі людини. Вони для неї необхідні. Щоб сприяти участі якнайбільшої кількості людей у суспільному житті, треба заохочувати створення товариств та установ за принципом вільного вибору «для економічного, культурного, суспільного, відпочинкового, творчого, спортивного, фахового, політичного розвитку, що торкатимуться тільки однієї нації або всіх народів». Це громади або національні, або міжнародні.

Пор. ККЦ 2187; 2289.

ЛІТЕРАТУРА:

Aksjologia sportu [Аксіології спорту], під ред. З. ДЗЮБІНСЬКІ, Варшава 2001.

Społeczny wymiar sportu [Соціальний аспект спорту], під ред. З. ДЗЮБІНСЬКІ, Варшава 2003.

Sport i kultura [Спорт і культура], під ред. З. КРАВЧИК, Варшава 1981.

Sport na przełomie tysiącleci. Szanse i nadzieje [Спорт на рубежі тисячоліття. Можливості та надії], під ред. З. ДЗІУБІНСЬКІ, Варшава 2000.

БЛАНКО Л., КАРБОНЕЛЛ С., *Wartości w życiu rodziny. Ponad 100 zabaw rozwijających wrażliwość na wartości ogólnoludzkie [Цінності в сімейному житті. Понад 100 ігор, що розвивають чутливість до людських цінностей]*, Кєльце 2003.

ВОРОНЄЦКІ Й., ОР, *Katolicka etyka wychowawcza [Католицька етика виховання]*, Люблін l987.

ҐНІТЕЦКІ Й., ПАСТЕРНЯК В., *Wychowanie jako poszukiwanie wartości [Виховання як пошук значення]*, Гожув Вєлькопольскі 1993.

ЗАБОРОВСКІ З., *Stosunki międzyludzkie a wychowanie [Міжособистісні відносини і виховання]*, Варшава 1974.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, Рим–Люблін 1988.
КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Elementy filozofii i teologii sportu [Елементи філософії і теології спорту]*, Люблін 2002.
ЧАЯ З., *Wychowanie jako spotkanie [Виховання як зустріч]*, Познань 1994.
ЯРВІС М., *Psychologia sportu [Психологія спорту]*, Гданськ 2003.

ЦІННІСТЬ XX

Добро і радість як результат спільного відпочинку

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність спостерігати, загострення почуттів, здатність вступати в контакт з іншими людьми і природою

3. ВИХОВНА МЕТА
   Виховання через відпочинок і через контакт з іншими людьми, відновлення і зміцнення дружби

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Конструктивне та деструктивне використання часу на відпочинку.
   – Відпочинок як час навчитися бути з собою і для себе.
   – Канікули як час активного відпочинку або бездіяльність?
   – Організація дозвілля і його перебіг має відбуватись у пошані до прав людини і законів природи.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Відпочинок має служити розвиткові людини, а не її деградації.
   – Відпочинок – це час можливості регенерації своєї духовної і фізичної форми.
   – Відпочинок – це час, що сприяє розвитку інтересів, пристрастей і творчих можливостей.
   – Вільний час – це також час для інших.
   Принципи
   – Я активно використовую свої канікули, проводжу їх без неробства і нудьги.
   – Під час канікул я можу працювати над завданнями, для яких мені не вистачало часу протягом року: я треную свою витривалість, випробовую мужність, виконую більше завдань.
   – Я використовую канікули на поглиблення стосунків з друзями.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Відпустка сприяє розвиткові творчих стосунків з дитиною, через участь в її переживаннях.
   – Слід допомагати молоді у виборі способу діяльності та розвитку її інтересів.

– Відпочинок, направлений на отримання задоволення і користі, сприятиме розвитку егоїстичної і антигромадської поведінки.

Принципи

– Я дбаю про те, щоб спільні поїздки були можливістю для творчих зустрічей, захоплюючих пригод і об'єднуючого досвіду, який зміцнює зв'язки між людьми.
– Я не ізолюю свою дитину від її однолітків просто через те, що проведення відпустки з нею є зручнішим способом відпочинку для мене.
– Я допомагаю молодій людині знайти цікаві заняття або завдання, які можуть бути виконані під час канікул.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Формування почуття солідарності пробуджує інтерес до потреб своїх однолітків, особливо біднішої молоді.
– Учні повинні розуміти різницю між необхідністю активного відпочинку і безглуздою тратою часу.
– Слід обговорювати з учнями їхні плани на відпочинок.

Принципи

– Я презентую учням цікаві та творчі пропозиції для відпочинку.
– Я заохочую учнів до спільного відпочинку, підтримання контактів і взаємодопомоги.
– Я намагаюся допомогти учням з малозабезпечених родин, щоб вони також мали можливість творчо відпочити.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учитель організовує конкурс ідей та формулює конкретні завдання для учнів, які вони будуть виконувати під час канікул (напр.: фотографія, шиття, кулінарія, скелелазіння, знаходження нових шляхів для вирішення конкретної проблеми...), заохочуючи учнів до виконання цих завдань у групі або в товаристві класної спільноти . Після канікул учні представляють результати своїх зацікавлень: презентують фотографії, карту околиць, інші власні ідеї.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Спільне проведення літніх і зимових канікул дозволяє студентам зблизитись один з одним, навчитися чогось від інших і познайомитися з новими друзями. Заохочення однолітків спільно провести канікули і пропозиція щодо конкретних спільних дій – це спосіб вирватися зі стану апатії, пасивності та ізоляції. Активно проведене літо розвиває в молоді чутливість до краси і сприяє розвиткові таких якостей, як відповідальність, наполегливість, мужність, самозречення, домінування над втомою.

10. ЗАГРОЗИ

Пасивне проведення канікул вдома, в ізоляції від інших людей, глибока самотність, комплекси, все це сприяє депресії. Бездіяльність під час канікул робить нас лінивими, підриває самоконтроль, сприяє розвиткові необмеженої волі, своїх власних ідей і капризів. Розвиток цієї тенденції веде до деградації особи, а не до фізичного і духовного оновлення молодої людини. Егоцентричне і бездумне використання місць і можливостей для відпочинку є проявом ігнорування законів природи і відсутності поваги до навколишнього середовища. Трактування канікул з точки зору матеріалістичного гедонізму, збіднює особистість, а не підтримує її розвиток.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У сучасному світі, який поглинули гарячкова активність і конкуренція, в якому домінує логіка виробництва та прибутку, часто шкідлива для людини, ще більш необхідним стає для людини відпочинок, котрий дозволяє відновити сили і, в той же час, відновити правильний духовний баланс. Слід мудро використовувати шкільні канікули, щоб вони йшли на благо особі та її родини через можливість взаємодії з природою, забезпечення миру, отримання часу на культивування гідного сімейного життя, на придатну літературу і корисні розваги, і, перш за все, на молитву, споглядання і слухання голосу Божого. Бажаю всім, хто перебуває на канікулах, хорошого і плідного відпочинку, довіривши Марії, турботливій матері, особливо тих, хто з різних причин не могли залишити звичайну діяльність і повсякденне середовище.

ІВАН ПАВЛО II, *Роздуми перед молитвою Ангел Божий*, 23.07.2000, *Odnaleźć Równowagę Duchową [Знайти духовну рівновагу]*, „L'Osservatore Romano" 2000, № 10 (227), с. 34.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час меси на Олімпійському стадіоні в Римі*, 29.10.2000, *Rachunek sumienia dla sportu [Випробування совісті для спорту]*, „L'Osservatore Romano" 2001, № 1 (229), с. 34.

Загальною стала практика «вікенду», щотижневого відпочинку, котрий часто проводимо далеко від місця проживання і він часто пов'язаний з участю в різних формах культурної діяльності, політичних або спортивних заходах, які зазвичай проводяться лише у святкові дні. Це соціальне і культурне явище, в якому безумовно, не бракує позитивних елементів, поки воно сприяє, поважаючи при цьому справжні цінності, людському розвитку та прогресу суспільства в цілому. Воно дозволяє не тільки задовольнити потреби відпочинку, але і «святкування», що відповідає людській природі.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Dies Domini*, 4, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 451–452.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Апостоли ж зійшлися до Ісуса й розповіли йому про все, що робили й чого навчали. Він їм і каже: «Ідіть самі одні осторонь, десь насамоту, та й відпочиньте трохи.» Бо тих, що приходили й відходили, так було багато, що вони не мали часу навіть щось перекусити. І відплили вони човном у відлюдне місце самі одні. Але бачили їх, як вони відпливали, й багато впізнали їх, тож пішки збіглись туди з усіх міст та й випередили їх. Вийшовши Ісус, побачив силу народу – і змилосердився над ними, були бо вони, немов вівці, що пастуха не мають. І він навчав їх чимало. А коли була вже пізня година, приступили до нього його учні й кажуть: «Місце самотнє тут, та й час уже пізній. Відпусти їх, хай собі підуть в околишні слободи й села та куплять собі щось із'їсти.» А він у відповідь їм: «Дайте ви їм їсти.» Ті йому й кажуть: «Чи не піти нам та купити хліба за двісті динаріїв і дати їм спожити?» (Мк 6,30–37).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2415 Користування мінеральними багатствами, рослинними і тваринними ресурсами цілого світу не може бути відділене від пошанування моральних вимог. Панування, дане Творцем людині, над неживим і живим світом не є абсолютним; воно вимірюється піклуванням про якість життя ближнього, у тому числі – прийдешніх поколінь; воно вимагає релігійного пошанування цілісності творіння.

ЛІТЕРАТУРА:

Edukacja ekologiczna rodziny. Stan, możliwości, programy. Materiały z seminarium w Łomiankach 15.12.1994 r. [Екологічне виховання сім'ї. Стан, можливості, програми. Матеріали семінару в Ломянках 15.12.1994 р.], Варшава 1995.

ОТИТО Н., *Z teorii i praktyki czasu wolnego [Теорія і практика вільного часу]*, Радом 1985.

ВІЛҐОЦКА–ОКОНЬ Б., *Organizacja pracy i wypoczynku ucznia [Організація роботи і відпочинку учня]*, Варшава 1964.

ДАНЕЦКІ Й., *Czas wolny – mity i potrzeby [Вільний час – міфи і потреби]*, Варшава 1967.

КАМІНЬСКІ А., *Czas wolny i jego problematyka społeczno–wychowawcza [Дозвілля та його соціально–виховна проблематика]*, Варшава 1964.

ОСТРОВСЬКІ М., *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno–pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki [Капелани про проблему вільного часу людей. Моральний і пастирський аспект з особливим акцентом на туризм]*, Краків 1996.

ЦІДОХ Ґ., *Czas wolny – czasem konsumpcji? [Вільний час як час споживання?]*, Варшава 1992.

ЧАРКА С., *Z problemów czasu wolnego [Проблема дозвілля]*, Варшава 1974.

ЧАРКОВСКІ К., *Wychowanie do rekreacji [Освіта для відпочинку]*, Варшава 1979.

ЧАРНЄВІЧ М., *Praca pozalekcyjna i pozaszkolna [Позаурочна і позашкільна праця]*, Варшава 1963.

ЦІННІСТЬ XXI

Добро і радість як результат спільної віри та релігії

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання принципів віри

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розвиток відносин з Богом

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Спільнота віри і релігійна спільнота.
   – Універсальні цінності, що об'єднують різні віросповідання та релігії.
   – Почуття духовної безпеки в результаті спільного переживання віри.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Слід постійно пізнавати зміст своєї релігії для проведення міжконфесійного та міжрелігійного діалогу.
   – Слід шанувати принципи послідовників інших релігій[38].
   – Віра – це не просто питання внутрішніх переконань, вона також має практичний вимір[39].

---

[38] «Отже, ми не можемо закликати Бога як Батька усіх, якщо для деяких людей, створених за образом Божим, ми не хочемо діяти по–братерськи. Ставлення людини до Бога як до Отця і ставлення людини до людей, як братів, пов'язані між собою настільки, що Святе Письмо говорить: «Хто не любить, той не пізнав Бога» (1 Ів 4:08). Таким чином усувається основа теорії і практики, яка між людьми, між націями формує відмінності щодо людської гідності і прав, що випливають з неї. Церква засуджує будь–яку дискримінацію, що є далека від духу Христоса, і будь–які переслідування людей через їхнє походження або колір шкіри, соціальний статус чи віросповідання. Саме тому Святий Собор, слідом за святими апостолами Петром і Павлом, просить християн «чинити добре серед язичників» (1 П 2:12), якщо це можливо і якщо від них залежить, тішитись миром з усіма людьми, щоб дійсно бути дітьми Отця, що на небі». ДНР 5.

[39] «Адже слово Євангелія мусить бути не лише почуте, а й дотримане і втілене у життя (пор.Мт 7, 24; Лк 6, 46»47; Йн 14, 21,23,24; Як 1, 22). Послідовність поведінки засвідчує, у що ми насправді віримо, і не зводиться виключно до церковних чи духовних речей, а охоплює повноту життєвого досвіду людини і всі її обов'язки. Якими б мирськими вони не були, їх виконує завжди людина, тобто істота, яку Бог через Церкву закликає приєднатися до Свого дару спасіння. Відповісти на цей дар спасіння людина мусить не частковою, абстрактною чи просто словесною згодою, а всім своїм життям, з усіма його основними відносинами …». КСДЦ 70.

Принципи
– У будь–якому середовищі я намагаюся дотримуватися принципів своєї віри і релігії.
– Мені не соромно говорити з іншими про віру.
– Я ділюся своїми релігійними відкриттями з іншими, і таким чином свідчу про істину.
– Я шукаю зустрічей з релігійними людьми, за допомогою яких я поглиблюю свою віру.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
Правила
– Ефективна передача віри – це власний приклад.
– Сумніви і різкий релігійний критицизм молоді не обов'язково має на увазі заперечення віри.
– Сім'я – це місце релігійного виховання і практики віри.
– Я несу відповідальність за віру в моїй сім'ї.
Принципи
– Я намагаюся показати молодій людині сенс повсякденних подій у світлі віри.
– Я закликаю до діалогу в ситуації релігійного бунту молодої людини.
– У моїй родині я першим беруся за євангелійне свідчення Христове, «істинної і правильної місіонерської любові і життя»[40].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
Правила
– Участь у житті спільноти передбачає плюралізм релігійних переконань і право на свої релігійні переконання.
– Учитель не повинен нав'язувати свої погляди і релігійні переконання. Він повинен свідчити про свою віру.
– Школа не може порушувати принципи релігійного виховання учня.
Принципи
– Я попереджаю молодих людей про небезпеку, яку приносять секти, роз'яснюю принципи їхньої роботи і способи пошуку нових членів.
– Я дбаю про те, щоб нікого з учнів не дискримінували через його релігійні переконання.
– Я інтегрую учнів навколо спільних релігійних цінностей.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ
Ви можете запропонувати класу спільну участь в ініціативах, пропонованих центрами християнської віри і культури, тематичних, культурно-наукових зустрічах, що пропагують християнський світогляд (напр., Тиждень молитов за єдність християн).

---
[40] FC 54

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Переживання віри разом з іншими людьми зміцнює почуття спільності, поглиблює стосунки між людьми. Громада, що функціонує на підставі однієї віри, не закривається на присутність нових членів. Множинність релігій не веде до релятивізму в визнанні тієї чи іншої конфесії.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик реалізації своєї віри лише в межах вибраної спільноти. Молоді люди не можуть надати іншим право на свої власні релігійні переконання. Учні можуть занадто емоційно поширювати ідей своєї віри, не звертаючи уваги на переконання інших людей. Релігійний релятивізм може привести до втрати своєї віри і байдужості.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Любов до істини є найглибшою мірою справжніх пошуків до повного єднання між християнами. Без цієї любові не можна боротися з об'єктивними теологічними, культурними, соціальними та психологічними труднощами, які з'являються під час обговорення існуючих розбіжностей. Цей внутрішній і особистий виміри повинні завжди супроводжуватися духом любові і покори. Любов до мовця і покора перед істиною, яка приходить на світ і яка може вимагати зміну поглядів і відносин.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Ut unum sint*, 36, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996,

с. 777.

«Крім того, серед елементів або благ, завдяки яким будується і оживляється сама церква, а деякі численні і прославлені, можуть існувати поза видимими межами Католицької Церкви»[41]. Такий образ католицької церкви допоможе католикам у поглибленні своєї віри і в кращому пізнанні та повазі до інших християн, полегшуючи пошуки спільного шляху до повної єдності і істини. Взаємне знайомство допоможе також не католикам краще зрозуміти і оцінити католицьку церкву і принципи, які вона відстоює, і що є «загальним засобом порятунку».

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Catechesi tradendae*, 32, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 43.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тоді цар скаже тим, що праворуч нього: Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство, що було приготоване вам від створення світу. Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли; нагий, і ви мене одягли;

[41] DE, 3.

хворий, і ви навідались до мене; у тюрмі був, і ви прийшли до мене. Тоді озвуться праведні до нього: Господи, коли ми бачили тебе голодним і нагодували, спрагненим і напоїли? Коли ми бачили тебе чужинцем і прийняли, або нагим і одягнули? Коли ми бачили тебе недужим чи в тюрмі й прийшли до тебе? А цар, відповідаючи їм, скаже: Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили. (Мт 25, 34–40).

Пор. Гал 3, 26–28; Мт 18, 20; 28, 19–20; Лк 24, 46–49.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2472 Обов'язок християн брати участь у житті Церкви спонукає їх поводитися як свідків Євангелія та дотримуватися обов'язків, які з нього випливають. Це свідчення є передачею віри словами і вчинками. Свідчення є актом справедливості, яке утверджує або дає пізнати правду

ЛІТЕРАТУРА:

Psychologia religii [Психологія релігії], під ред. З. ХЛЕВІНСЬКІ, Люблін 1982.

W trosce o młodzież. Edukacja – praca – obywatelstwo [В інтересах молоді. Освіта – робота – громадянство], під ред. Й. НЄВЕНҐЛОВСКІ, ксьондз, Варшава 2004.

АЛЬБЕРІХ Е., *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej [Катехиза сьогодні. Підручник фундаментальної катехізації]*, Варшава 2003.

АНҐЕ Д., OP, *Miłość braterska [Братська любов]*, Варшава 2006.

АСЕНСІ Й. П., *Etyka wiary w dziełach Josepha Ratzingera [Етика віри у творчості Йозефа Ратцінгера]*, Варшава 2006.

ВАЛЕНСА Ц., *Rozwój religijności człowieka [Розвиток людської релігійності]*, т. 1, *Dziecko [Дитина]*, Люблін 2005.

ІВАН ПАВЛО II, *Звернення до представників Італійського Форуму асоціацій сімей*, 18.12. 2004, *W obronie wspólnoty miłości i życia [На захист спільноти любові і життя]*, „L'Osservatore Romano" 2005, № 2 (270), с. 36.

КУХАРСКІ К., *Kościół światłem świata. Nauka wiary i życia chrześcijańskiego [Церкви як світло світу. Наука віри і християнського життя]*, Краків 2006.

РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary [Церква. Громада віри у паломництві]*, Краків 2005.

САЛІЙ Й., OP, *Dlaczego kochat Kościół? [Чому я люблю Церкву?]*, Варшава 2002.

ЦІННІСТЬ XXII

Радість спільного бачення та переживання краси в мистецтві і літературі[42]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Морально–духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення культурної спадщини; формування рефлексивного мислення

3. ВИХОВНА МЕТА
   Культура буття, культура слова, набуття навичок моральної оцінки, творчого та рефлексивного мислення

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Робота з творами мистецтва, літератури, музики або фільмами розвиває чутливість.
   – Мова мистецтва дозволяє виражати глибше і повніше правду про людину.
   – Краса мистецтва має естетичну і виховну цінність.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Краса мистецтва направляє до Бога.
   – Сприйняття мистецтва має скеровувати до інформації, що передається через нього.
   – Художній талант є даром, який слід розвивати і ділитися з іншими.
   – Театр, кіно, опера, книга – це місця творчих зустрічей з іншою людиною.
   – Художня вразливість свідчить про людську духовність.
   Принципи
   – Я з радістю ділюся своїми спостереженнями про перегляд спектаклю, враженнями від прочитаної книги. Я обговорюю з друзями їхній зміст.
   – Я використовую власні художні таланти в якості платформи для зустрічей з іншими людьми.
   – Разом з друзями я використовую пропозиції культурних центрів.

---

[42] «Всі художники, які за допомогою творчого натхнення, хочуть здійснити свій внесок у поширення слави Божої в Святій Церкві, нехай завжди пам'ятають, що це свого роду наслідування Бога–Творця і створення робіт, котрі служать католицькому культові, повчанню віруючих і поглибленню свого благочестя і релігійного виховання». KL 127.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Не кожна форма і зміст творів мистецтва сприяють морально-духовному розвитку людини.
– Спільна участь у культурному житті – це одна з форм переживання родинної зустрічі.
– Черпання інформації зі спадщини мистецтва і культури є одним із способів підтримки виховного процесу.

Принципи

– Я вибираю такі художні форми, які передають естетичні, моральні та освітні цінності.
– Разом з дитиною я роздумую над переглянутим спектаклем, прочитаною книгою і т.д.
– Я допомагаю молодій людині зрозуміти і правильно оцінити труднощі, присутні в мистецтві.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Література та мистецтво відіграють важливу виховну роль.
– Контакт з красою мистецтва і літератури розвиває чутливість у молоді.
– Краса мистецтва робить нас чутливими до добра.

Принципи

– Я показую учням взірці взаємовідносин у мистецьких творах, цитую книги, хороші фільми та інші твори мистецтва.
– Я намагаюся заохочувати учнів до наслідування і втілення в життя прикладів з літератури чи мистецтва, пояснивши, що ті взірці є не тільки художньою літературою чи вимислом автора, але вони мають позачасову й універсальну цінність.
– Я забезпечую учням участь у літературних вечорах, театральних або кіно заходах, і т.д., щоб зачарувати їх красою мови, культури мовлення, театру, а також розширити шкільні знання.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Формою участі учнів у культурному житті можуть бути організовані літературні виступи, в яких героями є самі учні. Вивчення тексту, опрацювання музичного супроводу, і його декламація, може бути для них уроком «доброго виховання», навчання навичкам поведінки в компанії, навчання гарним манерам і культурному самовираженню, у тому числі розвиток здатності говорити і висловлювати свої переживання.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Участь молодих людей у різних формам художнього вираження у ролі любителів, або глядачів, дає можливість дізнатись про цінності, що пропагуються мистецькими творами: добро, істина і краса. Взаємодіючи з мистецтвом, учні переймають певні взірці поведінки та взаємовідносин персонажів, наслідують їхні чесноти, такі як чутливість, смиренність, хоробрість, мужність. Вони вивчають закономірності функціонування справжньої дружби, любові, вони починають відчувати необхідність плекання почуттів краси щедрості, відданості, вірності.

10. ЗАГРОЗИ

Динамічний розвиток молодої людини з його відкритістю до навколишнього середовища, що робить його вразливим не тільки до позитивних прикладів, а й впливу зла, маніпуляції і антицінностей. Присутність у мистецтві насильства, розбещеності, браку поваги до людської гідності викликає подив з точки зору світогляду і традиції у молодої людини. Вони пробуджують в ній агресію і сексуальні вподобання без поваги до гідності особи.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Створюючи твори, художник виражає себе до тієї міри, що його робота являє собою особливе відображення його сутності – ким і який він є. Існують численні цього докази в історії людства. Коли художник творить, він не тільки створює щось особливе, але через витвір він показує свою індивідуальність. Він знаходить в мистецтві новий вимір і засіб вираження свого духовного зростання. Завдяки своїм роботам художник говорить і спілкується з іншими. Таким чином, історія мистецтва це не просто історія творів, а й людей. Твори мистецтва говорять про авторів, дозволяють нам дізнатись про їх внутрішній світ і показують конкретний внесок кожного з них в історії культури.

ІВАН ПАВЛО II, *Лист до митців*, Ватикан, 4.04.1999, *Do tych, którzy z pasją i poświęceniem poszukują nowych «epifanii» piękna, aby podarować je światu w twórczości artystycznej [Для тих, хто з пристрастю і відданістю шукає нові «явлення» краси, щоб подарувати їх світу у творчості]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. III, Краків 2007, с. 234–260.

Світ мистецтва і культури покликаний до формування людини, допомагаючи їй часто сповненим туги способом у пошуках істини. Мистецтво та культура єдині, не розпорошені, вони багатство, а не бідність, вони гарячкові, часто трагічні у пошуках і, нарешті, дивовижний синтез, в якому вищі цінності людського існування, навіть у її контрастах світла

й темряви, добра і зла – чітко визначені – підпорядковані глибоким знанням людини, її поліпшенню, а не деградації.

ІВАН ПАВЛО II, *Świat kultury i sztuki jest powołany do budowania człowieka [Світ мистецтва і культури покликаний до формування людини]*, Промова після прослуховування концерту в театрі «Ла Скала» в: Мілані, 21.05.1983, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 216.

Справжнє мистецтво допомагає пробудити сплячу віру. Відкриває серце на таємницю іншої людини. Підносить душу тих, хто занадто збентежений або занадто втомився, щоб навіть надіятись. Художник–християнин в Церкві, у світі має особливе покликання. Художника через його символічну мову викликає існуюча поза речами реальність, щоб сказати: «Бог не далеко від кожного з нас».

ІВАН ПАВЛО II, *Świat pozbawiony sztuki z trudem otwiera się na wiarę i na miłość [Світ без мистецтва важко відкривається на віру і любов]*, Проповідь на месі для митців, Брюссель, 20.05.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 298.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Не вийся у кожному вітрі і не ступай усякою стежкою: так бо робить грішник двоязичний. Стій твердо при своїй думці, і хай одне буде твоє слово. Слухавши, будь скорий, а відповідавши – повільний. Відповідай ближньому, коли відаєш, коли ж ні – поклади долоню на уста собі! І слава, і неслава – в розмові; язик людини – її погибель. Не допусти, щоб тебе називали підшептувачем, і язиком своїм не наклеплюй, бо на злодія сором спадає, і на двоязичного – осуд тяжкий. Ні в великім, ні в малім не провинюйсь, і не ставай з друга ворогом. (Сир 5, 9–15).

Пор. Вих 15, 20–21; Сир 8, 20–27; 32, 3–9; Юдит 15, 8–14.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2501 Людина, «створена на образ Божий» (Бут. 1,26), виражає також правду свого зв'язку з Богом Творцем через красу своїх художніх творів. Мистецтво є властивою формою людського самовираження. Попри пошуки необхідних життєвих потреб, які є притаманні усім живим створінням, воно є безкорисливим надміром внутрішнього багатства людини.

Пор. ККЦ 2502; 2513; 1157; 1158.

ЛІТЕРАТУРА:

ВОЙНАР І., *Estetyka i wychowanie [Естетика і виховання]*, Варшава 1964.
ЕКО У., *Historia piękna [Історія краси]*, Познань 2005.
ЕКО У., *Sztuka i piękno w średniowieczu [Мистецтво та краса в середньовіччі]*, Краків 2006.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист митців. *Do tych, którzy z pasją i poświęceniem poszukują nowych «epifanii» piękna, aby podarować je światu w twórczości artystycznej [Для тих, хто пристрасно і віддано шукає нові «прозріння» краси, щоб подарувати їх світу в художній творчості]*, в: *Listy apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські послання Папи Римського Івана Павла ІІ]*, Краків 2007, с. 234–260.
КЄРЕСЬ Г., *Co zagraża sztuce? [Що загрожує мистецтву?]*, Люблін 2004.
КЄРЕСЬ Г., *Spór o sztukę [Суперечка про мистецтво]*, Люблін 1996.
КЄРЕСЬ Г., *Sztuka wobec natury [Мистецтво та природа]*, Радом 2001.
МОРТКОВІЧОВА Й., *O wychowaniu estetycznym [Про естетичне виховання]*, Варшава 1903.
СУХОДОЛЬСКІ Б., *Wychowanie dla przyszłości [Виховання для майбутнього]*, Варшава 1968.
ШУМАН С., *O sztuce i wychowaniu estetycznym [Про мистецтво та естетичне виховання]*, Варшава 1969.

ЦІННІСТЬ XXIII

Почуття цінності громадської безпеки

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Почуття безпеки в суспільстві шляхом створення міжособистісних відносин

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здатність довіряти іншим людям

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Довіра як умова захищеності у відносинах.
   – Межі довіри до іншої людини.
   – Як приналежність до групи впливає на почуття безпеки?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Почуття безпеки є важливою умовою для створення належних відносин з іншими.
   – Повага прав людини є гарантією безпеки.
   – Право власності є одним з основних чинників, що сприяють формуванні почуття людської безпеки.
   Принципи
   – Я стриманий і поважаю права інших щодо особистих таємниць.
   – Я не зловживаю довірою іншої людини до мене.
   – Я захищаю людей, котрих переслідують, дискримінують або ізолюють у групі.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Однією з причин відсутності безпеки в контакті з іншою особою є недовіра і страх бути відкинутим, пов'язаний з неправильними відносинами дитини в родині[43].

---

[43] «Якщо батьки відмовляються від дитини, якщо роблять їй боляче, і не люблять, то психіка дитини, молодої людини не розвивається нормально, а спотворюється. Це джерело потужного соціального виключення і недоліку багатьох молодих людей. Наслідком чого є агресія до суспільства, різні злочини, пристрасть до наркотиків, алкоголізм, самогубство, сексуальні збочення. Молоді люди мстять за свою відмову від них, за відсутність любові до них, і отже, порушують правила суспільного життя і знищують самих себе».

– Відсутність відчуття безпеки проявляється у відмові або агресії.
– Атмосфера щирості у сім'ї створює відчуття безпеки.

Принципи

– Від мого мудрого виховання та прийняття дітей залежить їхнє почуття безпеки.
– У моєму будинку я створюю атмосферу безпеки й опіки, завдяки чому моя дитина тісно пов'язана з сім'єю, а відчуття стабільності стає частиною її особистості.
– Я уважно спостерігаю, чи друзі моєї дитини не виявляють ознак агресії, невизначеності і відсутності стабільності.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Умовою відчуття безпеки є усвідомлення власної цінності і поціновування інших людей.
– З правильного ставлення до себе – поваги, захисту гідності, любові до себе, – виникає відповідне ставлення до інших людей.
– Слід обговорювати зі студентами тему безпеки.

Принципи

– Я ніколи не залишаюся байдужим до скривджених учнів.
– Я реагую на фізичне, психічне, словесне та емоційне насильство серед моїх учнів.
– Я завжди намагаюся допомогти та оцінити слабких учнів, не допускаючи можливості переслідування учнів в класі з будь-якої причини.
– Я не боюся постояти за учня, що став жертвою класу або групою працівників освіти.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Можна провести з учнями заняття з використанням елементів психогімнастики, формуючи почуття довіри до членів групи і показуючи основні механізми взаємної довіри. Для прикладу можна використати вправу «серце дзвону». Учнів поділяють на невеликі групи. Одна людина стоїть у центрі, інші оточують її щільним кільцем. Їх завданням буде безпечне підтримування людини в середині, що «розгойдується» на різні сторіни, як серце дзвону. Після цієї вправи обговорюється її перебіг: учні висловлюють те, що вони відчували, чого вони зазнали, що вони виявили, чого вони боялися, що було складно, що легко, чи колись вони вже були в подібній ситуації?

МАТУЛКА З., *Wychowanie do wolności [Виховання свободи]*, в: *Problemy aksjologiczne, [Аксіологічні проблеми]*, під ред. Т. Куколовіч, Люблін 1997., с. 247.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молоді люди виносять з сім'ї почуття власної цінності, що впливає на їхні почуття безпеки. Вони відчувають себе «одомашненими» в невеликій спільноті, якою є школа. Завдяки почуттю власної гідності вони можуть поважати гідність іншої людини, право на власність, секрети. Учні обережні і не зловживають довірою інших людей. Батьки учнів не ізолюють їх від важких ситуацій, але вчать переживати їх належним чином, щоб будь-яка кризова ситуація не порушила відчуття безпеки їхніх дітей. Педагоги допомагають учням, підтримують їх, особливо коли молода людина винесла з сім'ї почуття власної гідності і безпеки.

10. ЗАГРОЗИ

Певні чітко визначені моральні критерії не є обов'язковими в сім'ї, через що дитина, а потім і молода людина, є дезорієнтованою і втрачає відчуття безпеки. Учні не мають підтримки з боку сім'ї в складних ситуаціях. Батьки обтяжують дітей проблемними питаннями, що переростають можливості їхнього розуміння. Учень з нестійким почуттям безпеки стає дратівливим і може бути агресивним щодо шкільних колег. Учитель ігнорує ознаки агресії учнів до себе. Клас перестає бути середовищем, в якому учні відчувають себе в безпеці.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

З багатьма людьми і в багатьох випадках Папа говорить про небезпеку війни і необхідність збереження миру. Необхідності його забезпечити. Шляхом до того є двосторонні (або багатосторонні) зустрічі і переговори. Однак, в основі цих розмов і переговорів, ми повинні знайти і відновити взаємну довіру! І це щось неймовірне. Довіра досягається не за допомогою сили. Не досягається також у деклараціях. Довіру потрібно заслужити! Мир людям доброї волі. Ці слова сказані колись у момент народження Христа не перестають бути ключем до великої справи миру в усьому світі. Треба в першу чергу вам про них пам'ятати, адже від них в цій області багато що залежить.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час меси в базиліці Ватикану*, 01.01.1980, *Prawda o człowieku jest wielką siłą działającą na rzecz pokoju [Істина про людину, що великою силою діє у напрямку миру]*, в: Іван Павло II, *Папське Вчення III*, 1, 1980, Познань 1985.

Християни можуть виходити напроти світу, а точніше напроти людей після просвітницького періоду і налагодити конструктивний діалог з ними. Вони можуть також схилятися, як євангельський самарянин, над пораненим, намагаючись зцілити його рани на початку двадцять першого століття. І бажання надання допомоги людині незрівнянно важливіше,

ніж суперечки і звинувачення в Просвітницькому характері великих катастроф XX століття. Дух Євангелія виражається, головним чином, у готовності надати братерську допомогу ближньому.

ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005, с. 114.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Навіть коли б ходив я долиною темряви, –я не боюся лиха, бо ти зо мною. Жезло твоє й палиця твоя – вони дають мені підтримку. Готуєш стіл для мене перед моїми противниками; ти голову мою помазав миром, переливається мій кубок. Добрість і милість будуть мене супроводити усі дні життя мого, і житиму в домі Господнім по віки вічні. (Пс 23, 4–6).

Пор. Пс 18; Пс 46; Пс 77.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2207 Родина є основною складовою суспільного життя. Вона є природною громадою, у якій чоловік і жінка покликані до взаємного обдарування любов'ю і життям. Авторитет, стійкість і життя в родині є підґрунтям свободи, безпеки, братерства в суспільстві. Родина є спільнотою, у якій від дитинства можна навчитися моральних цінностей, почати шанувати Бога та добре користуватися свободою. Життя в родині є попереднім вихованням до життя в суспільстві.

Пор. ККЦ 2290; 2381; 2402; 2431; 2489.

ЛІТЕРАТУРА:

АЛБІСЕТИТІ В., *Czy można przezwyciężyć lęk? [Чи зможете ви подолати страх?]*, Кєльце 2002.

АЛБІСЕТИТІ В., *Jak przezwyciężyć nieśmiałość [Як подолати сором'язливість]*, Краків 2005.

АТКІНСОН С., *Budowanie poczucia własnej wartości [Формування почуття власної вартості]*, Познань 2006.

ВІЛЬС–БРЕНДОН К., *Jak mówić nie i budować udane związki [Як сказати ні і побудувати успішні відносини]*, Гданськ 2002.

КАРОН А. Ф., *Matki i córki. Nie przestawaj mnie kochać [Мати і дочка. Не переставай любити мене]*, Гданськ 2003.

КАРР А., *Depresja i próby samobójcze młodzieży. Sposoby przeciwdziałania i reagowania [Депресія та спроби самогубства серед молоді. Методи запобігання і реагування]*, Гданськ 2007.

МІСЄВІЧ Г., *Rola rodziny w kształtowaniu postaw [Роль сім'ї у формуванні ставлення]*, Варшава 1986.

ПРЕНЖИНА В., *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka [Функція релігійного відношення в особистості людини]*, Люблін 1981.

СМІТ М., *Między ojcem a synem. Dzielenie się wiarą, umacnianie więzi i stawanie się mężczyzną [Між батьком і сином. Поділяючи віру, зміцнюючи відносини і перетворення на чоловіка]*, Краків 2002.
ЯН–УВЕ Р., *Dojrzewanie czyli jak pozwolić odejść i pozostać wsparciem [Дозрівання або як відпустити і продовжувати підтримувати]*, Кєльце 2005.

ЦІННІСТЬ XXIV

Цінність Батьківщини[44]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Патріотизм

3. ВИХОВНА МЕТА
   Чутливе ставлення і повага до співвітчизників

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Як я розумію поняття Батьківщини?
   – Чи відчуваю я солідарність і приналежність до спільноти моїх співвітчизників?
   – Як я застосовую форми навчання взірців особистих й суспільних чеснот шляхом вивчення історії та культури свого народу.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Патріотизм – це почуття спільності зі своїми співвітчизниками[45].

---

[44] «Поцілунок польської землі, має, однак, для мене особливе значення. Це як поцілунок рук своєї матері – адже Батьківщина – це наша земна матір. Польща – це особлива матір. Не легко їй живеться, особливо в останні століття. Вона є матір'ю, яка багато пережила і далі страждає. Отже, вона має право на особливу любов». ІВАН ПАВЛО II, Вітальне слово на Окенцє у Варшаві, 16.06.1983, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 213.

[45] «Схожої справедливості і любові потребує нація, якщо вона має бути внутрішньо єдиною і має бути єдиним цілим. І хоча важко уподібнювати націю – те багатомільйонне суспільство до сім'ї, найменшої, як ви знаєте, людської спільноти, спільності, то і в нації єдність залежить від справедливого забезпечення потреб, захисту прав і обов'язків кожного члена нації. Щоб не було розриву і контрасту на тлі різниць, які приносять із собою преференції для одних, недооцінка інших. З історії нашої країни, ми знаємо, як це важко – і все ж ви не можете відмовитися від зусиль, метою яких є побудова справедливої єдності серед синів і дочок на Батьківщині. Повинно це супроводжуватися любов'ю до тієї ж Батьківщини: любов до культури та історії, любов конкретних цінностей, які свідчать про місце Батьківщини у великій сім'ї народів, любов, нарешті, до співвітчизників – людей, що говорять на однією мовою і несуть відповідальність за ту ж спільну справу, ім'я якій «Батьківщина». ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під Ясною Горою, 04.04.1979, в: ІВАН ПАВЛО II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*…, цит., с.106.

– Вивчаючи історію, мову, культуру та звичаї свого народу, можна глибше зрозуміти себе і своє місце у світі.
– Приклади героїзму в боротьбі за Батьківщину надають сенс життя молодому поколінню.

Принципи

– Усвідомлення приналежності до культурно-національної спільноти допомагає мені доброзичливо і по-братерськи ставитися до людини, яка живе поруч зі мною.
– Я вдячний, що у мене є моя Батьківщина, я знаю її мову, історію, культуру, географію, релігію і звичаї.
– Я використовую свободу, яку дає мені моя власна Батьківщина.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Патріотизм - це опіка над людиною, котра живе на тій же землі, говорить тією ж мовою, що і Я та має спільне зі мною коріння
– Цінність Батьківщини набирає для людини значення тоді, коли вона працює самовіддано.
– Плекання почуття любові до Батьківщини є фундаментальною частиною освіти[46].

Принципи

– Моя громадянська позиція впливає на ставлення молодої людини до Батьківщини[47].
– Я пропоную своїй дитині книги, фільми і показую ситуації, в яких Батьківщина набирає фундаментальної цінності.
– Я намагаюся зацікавити свою дитину історією нашої країни, організовуючи поїздки, екскурсії і прогулянки в цікаві місця, пов'язані з історією та культурою нашої країни.

---

[46] «Любов до Батьківщини і служіння їй – це результат любові і подяки». ККЦ 2239

[47] «Громадяни повинні культивувати щедру і вірну любов до Батьківщини – але без вузькості розуму, а так, щоб в той же час мати на увазі блага всієї людської сім'ї, які поєднують у собі різнорідні зв'язки, що існують між расами, народами і націями. Всі християни повинні знати, що їх конкретна місія здійснюється в політичному співтоваристві, завдяки чому вони повинні подавати приклад, адже від них вимагається усвідомлення зобов'язань та праці для збільшення загальних благ, так щоб вони своїми вчинками показували, як влада може йти шляхом рука в руку зі свободою, особистою ініціативою, з потребами цілого суспільного організму, нам потрібна єдність з корисними розбіжностями. З точки зору мирських справ, нехай визнають законні розбіжності, а також поважають тих громадян, котрі ті погляди чесно захищають. Політичні партії повинні підтримувати і те, що на їхню думку є необхідним для загального блага і ніколи не повинні ставити власну вигоду над загальним благом. Слід докласти максимум зусиль, щоб піклуватися про виховання як громадянське, так і політичне, що так сьогодні необхідне нації, особливо молоді, так щоб усі громадяни могли відіграти свою роль у політичному житті своєї громади». КДК 75.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Патріотизм – це солідарність зі спільнотою, що становить Батьківщину.
– Спільнота Батьківщина захищає від суспільного індивідуалізму, відчуженості і байдужості.
– Захоплення національними героями формує у молоді бажання наслідувати їхні цінності і вчить, як любити Батьківщину.

Принципи

– Використовуючи приклади з історії, я показую учням ціну, яку заплатили наші предки за свободу Батьківщини, а також їхній внесок у її процвітання.
– Учні розуміють, що любов до Батьківщини – це солідарність з народом, повага до його культурної спадщини, віри, землі, завдяки яким людина відчуває себе як вдома і почувається собою.
– Разом зі учнями я знаходжу цінності, які інтегрують нас у братерську спільноту народу – Батьківщину.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організуємо екскурсії по Старому місту, ринку або історичній частині міста. Учні отримують завдання описати історичний контекст пам'ятника і героїв, які з ним пов'язані. Також можна запропонувати урок, в якому учні представлять історію і генеалогію своєї родини. Наступний крок буде полягати в об'єднанні окремих історій, пошуку спільних елементів і сприйняття їх у контексті історії цілого народу.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Знання історії дає можливість молодій людині усвідомити високу ціну, яку заплатили предки за захист Батьківщини і навчає її відповідальності за місцевість, в якій він живе. Доля національних героїв надихає її до плекання таких чеснот, як мужність, стійкість, відданість, віра у світле майбутнє. Ототожнюючи себе з історією своєї країни, учень розуміє своє місце у житті і сенс свого існування.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність почуття ідентичності зі спадщиною країни, в якій ви живете, проявляється в байдужості, відсутності поваги, і навіть, свідомому руйнуванні окремих місць та публічних об'єктів. Наслідком цього явища є також некритичне захоплення всім, що містить іноземна культура чи субкультура. Втрата національної ідентичності і також, зв'язку є причиною самотності, ізоляції, і навіть невдоволення серед жителів однієї країни, регіону, міста чи села.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Культурна і історична самобутність суспільств захищається та живиться тим, що підпадає під поняття нації. Звичайно, вкрай важливо уникнути ризику: того, щоб така важлива функція нації не перетворилася на націоналізм. Двадцяте століття дало нам у цьому відношенні надзвичайно промовисті приклади з драматичними наслідками. Яким чином можна уникнути цієї загрози? Я думаю, що правильний шлях – це патріотизм. Характеристикою націоналізму є те, що він визнає тільки блага свого народу і прагне тільки до них, не зважаючи на права інших. Патріотизм, однак, як любов до своєї країни, дає всім іншим народам такі ж права, як і своєму власному, і тому є шляхом до впорядкованої соціальної благодійності.

ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005., с. 73.

Школа повинна бути джерелом соціальних чеснот, таких необхідних нашому народу. Потрібно, щоб це сприяло тому, аби діти і молодь могли відкрито говорити про свої релігійні переконання і діяти відповідно до них. Стараймося розвивати і поглиблювати в серцях дітей та молоді патріотичні почуття і зв'язок з Батьківщиною. Спробуймо довести до загального блага нації і вчити молодих людей відповідальності за майбутнє. Неможливо служити нації не знаючи її історії, її багатих традицій і культури.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час меси*, Ловіч, 14.06.1999, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1144.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тож від одного, та ще й омертвілого, народилося так багато, як зір на небі, як піску край моря, без числа. У вірі померли всі ці, не отримавши здійснення обітниць; вони лиш бачили й вітали їх здалека, визнаючи, що вони «чужинці на землі й захожі». А ті, що так говорять, ясно показують, що шукають Батьківщини. І якби вони пам'ятали про ту, з якої вийшли, мали б час повернутися. Та вони тепер кращої бажають, тобто небесної; тому й Бог не соромиться зватися їхнім Богом, бо він їм приготував місто. (Євр 11,12–17).

Пор. Флп 3,20.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2795 Символ небес відправляє нас до таїнства Союзу, у якому ми проживаємо, коли молимося до нашого Отця. Отець перебуває на небесах, це – Його оселя; дім Отця є, отже, і нашою «Батьківщиною».

Пор. 2802; 2795; 2310; 2339; 2212; 2199; 1676.

ЛІТЕРАТУРА:

БУИНО–АРЦТОВА М., *Ojczyzna [Батьківщина]*, Радом 2003.

ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність] [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005.

КОНЕЧНИ Ф., *O ład w historii [Про порядок в історії]*, Вроцлав 1999.

ЛУКОВСКІ В., *Społeczne tworzenie ojczyzn [Суспільне створення Батьківщини]*, Варшава 2002.

МАЙДАНСЬКІ К., абп, *Ojczyzna jest Matką [Батьківщина – це Мати]*, Ломянки 2005.

РИБА М., *Szkoła w okowach ideologii [Школа в лещатах ідеології]*, Люблін 2006.

ТВАРДОВСКІ Й., ксьондз, *Mała ojczyzna [Мала Батьківщина]*, Ольшаніца 2002.

ЧУБА К., *Ojczyzna w nauczaniu Jana Pawła II [Батьківщина в вченні Івана Павла II]*, Ольштин 1990.

ЯРОШИНСЬКІ П., *Europa bez Ojczyzn? [Європа без Батьківщин]*, Варшава 2002.

ЦІННІСТЬ XXV

Цінність польської культури

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення польської культурної спадщини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розвиток почуття гордості за національну культурну спадщину

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що ви розумієте під поняттям «дух нації»?
   – Участь польської культури в європейській культурній спадщині.
   – Елементи культури, які можуть бути візиткою Польщі у світі.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Національна культурна спадщина є частиною людської особистості.
   – Культурна спадщина країни є її багатством.
   – Культура допомагає у вихованні та самовихованні.
   Принципи
   – Я ділюся своєю польською культурою, в тому числі в іноземному середовищі.
   – Я пізнаю твори літератури, кіно, театру, живопису, музики і т.д., що були виконані польськими творцями.
   – Я пишаюся спадщиною польської культури.
   – Я шукаю специфічні відмінні якості польської культури.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Батьки несуть відповідальність за передачу цінностей рідної культури.
   – Культура нації зміцнює цінності, які передаються у процесі виховання.
   – Майбутнє національної культури залежить від виховання кожної дитини.
   – Поїздки на відпочинок повинні мати не лише рекреаційний характер, а й пізнавальний.
   Принципи
   – Передаючи цінності своїм дітям, я збагачую їх взірцями, взятими з польської літератури.

– Я виховую дитину у відчутті, що всі ми однаково творимо і сприймаємо культури.
– Я пробуджую в дитині інтерес до культурного контексту місця, в якому ми живемо, або які відвідуємо.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Слід прищеплювати молоді гордість до досягнень національної культури.
– Учитель повинен постійно підвищувати свої знання про вітчизняне мистецтво і орієнтуватися в важливих подіях польського світу культури.
– Школа є місцем розвитку талантів, які у майбутньому стануть частиною польської культури.

Принципи

– Я організовую кіно марафони, походи на концерти, виставки, вистави і т.д., щоб ознайомити молодих людей з багатством польської культури.
– Посилаючись на шедеври польської культури, я намагаюся показати учням, як історичний контекст, в якому вони були створені, так і універсальний контекст.
– Я закликаю учнів до самостійної дослідницької роботи в галузі літератури, кіно, музики тощо, щоб розширювати їхні знання про польську культуру.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Надзвичайно популярними стали кампанії, що рекламують країни за межами їхніх кордонів. Ми пропонуємо учням організувати міні-кампанію, яка заохочуватиме їх відвідати Польщу відповідно до її культурних і мистецьких цінностей. Учні, розділившись на групи, прагнуть знайти 10 причин, чому вони повинні пізнавати красу Польщі, її архітектури, живопису, скульптури, взяти участь у важливих музичних, театральних і кіно подіях. Результатом завдання є мультимедійна презентація, можна також використати різноманітні мистецькі матеріали: музичні, іконографічні, фільми, які є візиткою польської культури тощо.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Поряд з пізнанням спадщини польської культури у молодих людей розвивається відчуття приналежності до Батьківщини і її культури. Особистість учня формується на цінностях польської культури. Це дозволяє учню визначити і зрозуміти своє місце в країні, і тим самим у суспільстві. Він може говорити про цінності національної культури та ділитися ними в іноземному середовищі. Він влаштовує походи на концерти, виставки,

вистави, організовує кіно марафони, що представляють твори польських композиторів. Праця з національною культурою породжує захоплення спадщиною і плекає любов до Батьківщини.

10. ЗАГРОЗИ

Молоді люди не знають мистецтва свого народу. Не шукають мистецького натхнення та не формують взірців поведінки в межах власної культурної спадщини, вони часто не розвивають своїх талантів. Батьки, байдужі до культурних цінностей, тим самим обмежують інтелектуальний розвиток своїх дітей. Відсутність зв'язку зі своєю рідною культурою приводить до відриву від польського коріння. На місце багатої польської культури приходять субкультури та взірці інших громад.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Не можна заперечувати, що людина завжди існує в тій чи іншій культурі, але вірно також і те, що вона не виражається повністю в тій культурі. Більше того, сам прогрес культур показує, що є щось таке в людині, що перевершує культуру. Це «щось» є саме людською природою: це міра культури і забезпечення того, щоб людина не стала бранцем жодної зі своїх культур, але відстоювала свою особисту гідність, живучи відповідно до глибокої істини свого буття.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Veritatis splendor*, 53, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 2, Краків
1999, с. 580.

Я син нації, яка пережила найжахливіші моменти історії, яку сусіди неодноразово засуджували до смертної кари, – а вона жива і залишилася собою. Вона зберегла свою ідентичність і зберегла свій суверенітет під час поділів і окупації – не беручи за основу виживання інших засобів фізичної сили, як культура, яка виявилася більш сильнішою, ніж всі інші сили.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005., с. 91.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків і каменуєш посланих до тебе! Скільки разів хотів я зібрати дітей твоїх, як квочка збирає курчат своїх під крила, – але ви не бажали! Ось дім ваш лишиться вам порожній. Кажу бо вам: Ви не побачите мене віднині, доки не скажете: Благословен той, що йде в ім'я Господнє!" (Мт 23, 37–39).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

909 «Окрім того, миряни, об'єднавши свої зусилля, мають нести необхідне оздоровлення світським установам й стосункам, якщо спону-

кають до гріха, щоб вони всі були відповідні до правил справедливості і сприяли практиці чесноти, а не перешкоджали цьому. Роблячи так, вони наповнюють людські справи і культуру моральними цінностями»

Пор. ККЦ 1887.

ЛІТЕРАТУРА:

Kultura polska. Silva rerum [Польська культура. Silva rerum], Й. ТАМБОР, Р. ЦУДАК, Катовіце 1999.

Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy [Культурна теорія літератури. Ключові поняття і питання], під ред.М. П. Марковскі, Краків 2006.

Nowe formy w literaturze popularnej [Нові форми популярної літератури], під ред. Б. Овчарка, Варшава 2007.

Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku, edukacji [Відносини між високою і популярною культурою в галузі літератури, мови, освіти], під ред. Б. Мидзік, Люблін 2005.

ВАЛАС Т., *Kultura polska po komunizmie: Rekonesans [Польська культура після комунізму: відродження]*, Познань 2003.

ҐОДЛЕВСКІ Ґ., *Antropologia słowa [Антропологія слова]*, Варшава 2003.

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Dźwięk w relacjach społecznych [Звук в суспільних відносинах]*, Краків 2004.

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Obraz w relacjach społecznych [Зображення у суспільних відносинах]*, Краків 2004.

МЕНЦВЕЛ А., *Antropologia kultur. Zagadnienia i wybór tekstów [Антропологія культури. Запитання та вибір текстів]*, Варшава 2005.

ПУЗИНІНА Й., *Słowo – wartość – kultura [Слово – цінність – культура]*, Люблін 1997.

ХАЛУПНІК А., *Antropologia widowisk [Антропологія шоу]*, Варшава 2005.

ЦІННІСТЬ XXVI

Цінність європейської культури

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний і духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вивчення культурної спадщини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Знання і розуміння молодою людиною коріння і спадщини європейської культури

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Внесок християнства у культуру європейського континенту.
   – Вплив грецької і римської культури на формування європейської філософії, літератури і мистецтва.
   – Позитивні і негативні тенденції, присутні в європейській культурі.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Пізнання джерел європейської культури сприяє розвиткові особистої культури.
   – Досягнення в галузі науки і техніки, а також матеріальне благополуччя не вичерпують сутності культури.
   – Існує тенденція відходу від коріння європейської культури.
   Принципи
   – Я намагаюся розширити свої шкільні знання через окремі індивідуальні дослідження.
   – Я пізнаю позитивні звичаї і традиції, що присутні в культурі інших європейських країн.
   – Я не піддаюся впливові культурних трендів, що просувають лише споживацьке ставлення до життя.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Сім’я виховує молодих людей на основі цінностей європейської культури, закоренілих в християнстві.
   – Ядром кожного світогляду має бути прагнення до істини.
   – Сучасні тенденції в європейській культурі не повинні руйнувати традицій окремих народів.

Принципи

– Я повідомляю своїй дитині приклади маніпуляцій та ідей, що шкодять правам і гідності людини, яка виступає проти європейської культурної спадщини.
– Я вчу свою дитину, як захищати прийняті цінності під час обговорення і конфронтації.
– Я використовую європейську культурну спадщину та приєдную до неї польську культуру.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Гуманітарні науки схильні шукати відповіді на питання про сенс життя і роздуми про себе.
– Повний розвиток молодої людини передбачає її інтелектуальний розвиток і прийняття тієї чи іншої системи цінностей.
– Європейська культура включає в себе безліч різних культур і національних традицій.

Принципи

– Я пояснюю учням, що ми віднаходимо свою національну і дентичність через приналежність до європейської культури.
– Я формую в учнів почуття сміливості до самостійного і творчого мислення.
– Я поважаю приналежність кожного учня до культури, вірувань і традицій.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Кожен студент готує вдома матеріал про певну постать, яка суттєво вплинула на формування європейської культури. Під час уроку учні діляться своїми відкриттями. Порядок виступів залежить від зв'язків, які об'єднують тих осіб. При виконанні завдання важливим є вміння пов'язувати факти і оригінальний підхід.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Усвідомлюючи спільне коріння і цінності, молоді люди можуть об'єднатися і зробити спільні міжнародні проекти. Коли вони зустрічаються з іноземцями, перебуваючи за кордоном, вони мають можливість поділитися своїми власними культурними традиціями, віруваннями, беручи участь у творчому міжкультурному діалозі.

10. ЗАГРОЗИ

Нездатність зрозуміти, що таке культура і для чого вона служить, приводить до помилкової ідентифікації всіх тенденцій, які пропагує масова культура. Відсутність освіти в дусі цінностей приводить до плута-

нини серед багатьох ідейних течій. Відмова від християнського коріння Європи може вплинути на появу сумнівів з приводу сенсу життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

В історії європейського континенту можна побачити оживляючий вплив Євангелії. Скеровуючи погляд у минулі століття, ми не можемо не дякувати Богові за те, що християнство на нашому континенті було основним чинником єдності народів і культур, основної підтримки людини і її прав. Немає ніяких сумнівів, що християнська віра радикальним і рішучим чином прямує до основ європейської культури. Адже Християнство дало форму Європі, вселяючи в неї певні основні цінності. Крім того, сьогоднішня Європа, яка дала світові ідеал демократії та прав людини, черпає свої цінності з християнської спадщини. Більшою мірою навіть як географічне розташування, її можна визначити як концепцію культурної та історичної спадщини, яка знаменує собою реальність, перероджену в континент, також завдяки об'єднуючій силі християнства, яке було в стані зібрати разом різні народи і культури, і бути тісно пов'язаною з усією європейською культурою.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Ecclesia in Europa*, 108, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 2, Краків
2006, с. 711–712 .

Чому в цей момент нашої дискусії про Європу, ми звертаємось до притчі Христа про винну щепу і гілки? Я думаю, це тому, що ця притча дозволяє нам найкращим чином пояснити драму європейського просвітництва. Відкидаючи Христа, або, принаймні, не беручи до уваги його дії в людській історії та культурі, поступ європейської думки зробив певний «прорив». Людину позбавлено «винного щепу», щеплення, яке забезпечує досягнення повноти людства.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Якже прийде Син Чоловічий у своїй славі, й ангели всі з ним, тоді він сяде на престолі своєї слави. І зберуться перед ним усі народи, і він відлучить їх одних від одних, як пастух відлучує овець від козлів; і поставить овець праворуч себе, а козлів ліворуч. Тоді цар скаже тим, що праворуч нього: Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство, що було приготоване вам від створення світу. Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли; нагий, і ви мене одягли; хворий, і ви навідались до мене; у тюрмі був, і ви прийшли до мене. Тоді озвуться праведні до нього: Господи, коли ми бачили тебе голодним і нагодували, спрагненим і напоїли?

Коли ми бачили тебе чужинцем і прийняли, або нагим і одягнули? Коли ми бачили тебе недужим чи в тюрмі й прийшли до тебе? А цар, відповідаючи їм, скаже: Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили. Тоді скаже й тим, що ліворуч: Ідіть від мене геть, прокляті, в вогонь вічний, приготований диявoлові й ангелам його; бо голодував я, і ви не дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене не напоїли; був чужинцем, і ви мене не прийняли; нагим, і ви мене не одягнули; недужим і в тюрмі, і не навідались до мене. Тоді озвуться і ті, кажучи: Господи, коли ми бачили тебе голодним або спраглим, чужинцем або нагим, недужим або в тюрмі, і тобі не послужили? А він відповість їм: Істинно кажу вам: те, чого ви не зробили одному з моїх братів найменших – мені також ви того не зробили. І підуть ті на вічну кару, а праведники – на життя вічне. (Мт 25, 31–46).

Пор. Мк 15,15–17; Йн 12,31–32. 16,33; Еф 4,14–16.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2441 Зростання в розумінні Бога і пізнанні себе є серцевиною усього цілісного розвитку людського суспільства. Розвиток у цих ділянках збільшує матеріальні блага і віддає їх на службу людині та її свободи.

Пор. ККЦ 1917; 1957; 2527.

ЛІТЕРАТУРА:

Historia sztuki. Od starożytności do postmodernizmu [Від античності до постмодернізму], під ред. Ф. КЛАУДЕ, Варшава 2006.

Księga – nauka – wiara w średniowiecznej Europie [Книга – наука – віра в середньовічній Європі], під ред. Т. РАТАЙЧАК, Познань 2004.

Kultura ma znaczenie [Культура має значення], під ред. Л. Е. ГАРРІСОН, С. П. ГУНТІНҐТОН, Познань 2003.

Wielcy mistrzowie malarstwa europejskiego [Великі майстри європейського живопису], під ред. Й. СОХОНЬ, Варшава 2006.

ГІНЗ Е., *Nurt religijny w muzyce różnych epok [Релігійна течія в музиці різних епох]*, Пелплін 2003.

ҐУАДАЛУПІ Ґ., *Świat Biblii w obrazach [Світ Біблії в картинках]*, Варшава 2003.

ДАНТО А. С, *Świat sztuki. Pisma z filozofii sztuki [Світ мистецтва. Листи з філософії мистецтва]*, Краків 2005.

КЛОЧОВСКІ Й., *Europa. Chrześcijańskie korzenie [Європа. Християнське коріння]*, Варшава 2004.

КОХ В., *Style w architekturze. Arcydzieła budownictwa europejskiego od antyku po czasy współczesne [Стиль в архітектурі. Шедеври європейського будівництва від античності до сучасності]*, Варшава 1996.

КРОМПЄЦ М. А., OP, *Dzieła*, т. 19, *Człowiek w kulturze [Праці. т. 19 Людина в культурі]*, Люблін 1999.

МАСЛІНСЬКІ А., *Humanizm w sztuce. Antyk i człowiek [Гуманізм у мистецтві. Античність і людина]*, Люблін 1993.
РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Fenomen chrześcijaństwa. Wkład w kulturę [Феномен християнства. Внесок у культуру]*, Люблін 2001.
СВЄЖАВСКІ С., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej [Історія класичної європейської філософії]*, Варшава–Вроцлав 2000.
ЯРОШИНСЬКІ П., *Europa bez Ojczyzn? [Європа без Батьківщин]*, Варшава 2002.

ЦІННІСТЬ XXVII

Цінність здобутків світової культури[48]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми, культура буття

3. ВИХОВНА МЕТА
   Побудова відносин на основі культурних і загальнолюдських цінностей, які служать розвитку людського потенціалу.

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Які загальнолюдські цінності є основою глобальної культури[49]?
   – Єдність і різноманіття світової культури.
   – Що ми розуміємо під терміном «культура»[50]?
   – Основною метою культури є духовний і матеріальний розвиток людини.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Предмет і об'єкт кожної культури – це людина. Таким чином, вона не може порочити людини.
   – У культурі зустрічаються різні традиції, світогляди, філософії і традиції.
   – Реальний прогрес культури і цивілізації вимірюється підвищенням рівня матеріального і духовного життя бідних прошарків суспільства.

---

[48] «Суть людини полягає у тому, що до істинної і повної людськості вона приходить тільки через культуру, тобто через догляд за благами і цінностями природи. Тому де б не йшлось про людське життя, природа і культура поєднуються разом наскільки це можливо». КДК 53.

[49] «Природний закон є незмінним і постійним в розпал історичних змін; є потік ідей і звичаїв, що підтримує їх прогрес. Принципи, які його виражають, є досить важливими. Хоча він і піддає сумнівам його суть, він не може бути знищений або видалений з людського серця». ККЦ 158.

[50] «Словом «Культура» в загальному сенсі, ми описуємо все, за допомогою чого людина розвивається і вдосконалює різні дари свого духу, у спробах навчання і праці намагається підпорядкувати всю владу світу, але через розвиток звичаїв різних установ робить життя людини більш соціальним, як у сім'ї, так у всьому громадянському суспільстві, а в ході історії виражається, передає і зберігає у своїх творах великий духовний досвід для того, щоб служити багатьом, а навіть всьому людству». КДК 53.

Принципи

– Я намагаюся самостійно пізнавати правду, що присутня у різних рівнях культури.
– Не треба сліпо піддаватися суспільному тиску, вважаючи хорошим і цінним те, що підтримується мінливою більшістю.
– У сучасній культурі я шукаю моральних та духовних авторитетів, а також ініціативи, свідчення і досягнення у галузі людського поступу та розвитку.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Батьки несуть відповідальність за передачу цінностей своїм дітям і формування у них принципів і достоїнств, що мають особливий вплив на культуру.
– Зосередження батьків на забезпеченні оптимального та всебічного розвитку своєї дитини через байдужість до життя і потреб інших людей, позбавляє молоду людину можливості розвитку її духовної культури.
– Різноманітність звичаїв, що передаються через масову культуру, змушує суб'єкт до конфронтації, тверезої оцінки і вибору.

Принципи

– Я намагаюся пробудити в молоді чутливість до краси, добра, справедливості, солідарності та істини, шляхом аналізу творів мистецтва, музики, літератури та кіно.
– Я вчу свою дитину формувати свій погляд на спадщину і світову культуру.
– Я допомагаю дитині пізнавати принципи, які притаманні культурним уявленням різних віків, дізнаватися і розрізняти різні стилі в літературі, архітектурі та мистецтві, сприймати канони краси, форми вираження, ідеї творців.
– Я обговорюю з моєю дитиною цінності і анти цінності, які присутні в інформації про сучасну культуру[51].

---

[51] Ніколи ще людський рід не мав стільки багатств, можливостей та економічного потенціалу, але велика частина населення світу як і раніше переживає голод і злидні, інші страждають від неграмотності. У людей ніколи не було такої сильного, як сьогодні, відчуття свободи, а все одно створюються нові види соціального і духовного рабства. У той час як світ настільки живо відчуває свою єдність та взаємозалежність людей у необхідності солідарності, але його розривають в різні сторони люто воюючі сили. Надалі існують різкі політичні, соціальні, економічні, расові і ідеологічні розбіжності, і навіть до цих пір існує загроза війни, яка може повністю зруйнувати все. Хоча все більш популярним стає діалог, але ті самі слова, якими виражаються важливі поняття, отримують досить різні значення в межах різних ідеологій. І нарешті, ми наполегливо шукаємо більш

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа є державною установою, в якій відбувається фундаментальне культурне формування молодої людини.
– Заохочення до пізнання духовної і матеріальної культури в школі є реалізацією суспільних цінностей.
– На додаток до передачі загальних знань, викладачі і вчителі несуть відповідальність за те, щоб молода людина отримала правильне розуміння людини як особистості, визначення сенсу її життя і кінцевого пункту її призначення.

Принципи

– Я використовую надбання світової культурної спадщини, щоб показати учням залежність матеріальної культури від духовної.
– Посилаючись на походження та історію розвитку культури і цивілізації, я показую учням цінність і сенс людської праці і необхідність формування культури на гуманітарній основі.
– На прикладах позитивних взірців рідної культури я навчаю молодих людей критичного вибору взірців масової культури.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Вибрані теми уроків з окремого предмета можна поглибити через інформацію, що присутня у живописі, скульптурі, кіно і т.д. Вміння сприймати красу творів культури може стати основою для обговорення природи культури: чому і кому вона служить? яка її мета? що людина виражала через твори мистецтва? які питання собі ставила? чи нинішня форма культури не послаблює дух, висуваючи на перший план матеріальні цінності?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень розуміє, що культура розвиває людину. Розвиток культури вимірюється не тільки матеріальними благами. Вона повинна створити людські умови і можливості для розвитку людяності, особливо по відношенню до інших людей. Молода людина в змозі розрізнити походження і структуру філософських, релігійних та моральних течій, що співіснують в так званій світовій культурі. Учень усвідомлює свій вибір, який він має зробити серед ідеалів масової культури, які зараз рекламуються.

досконалого часового порядку, але в той же час не приходить духовне зростання. Багато хто з наших сучасників, постраждалих під час певних складних, не можливості пізнати тривалі цінності, одночасно адаптуючи їх до щойно відкритих нових цінностей; звідси, перебуваючи між надією і страхом мучаться в невизначеності, запитуючи себе про хід подій сьогоднішнього дня. Такий хід подій провокує, а навіть змушуючи людей відповідати. КДК 4.

10. ЗАГРОЗИ

Некритичне і пасивне засвоєнням змісту культури, що пропагується масовою культурою, робить молодих людей більш сприйнятливими до впливу різноманітних маніпуляцій. Відсутність розуміння того, що таке культура і яка її мета, приводить до помилкової ідентифікації культури з тенденціями, що заперечують істину, добро і красу. Бажання будь-якою ціною порівняти свій власний стиль життя з сучасними тенденціями моди, може знищити індивідуальні і неповторні риси людини, бажання йти власною стежкою життя, відкриття власного покликання.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Не можна заперечувати, що людина завжди існує в тій чи іншій культурі, але вірно також і те, що вона не виражається повністю в тій культурі. Більше того, сам прогрес культур показує, що є щось таке в людині, що перевершує культуру. Це «щось» є саме людською природою: це міра культури і забезпечення того, щоб людина не стала бранцем жодної зі своїх культур, але відстоювала свою особисту гідність, живучи відповідно до глибокої істини свого буття.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Veritatis splendor*, 53, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків
1999, с. 580.

Схоже, що сьогодні ні в кого немає сумнівів, що сучасна культура, яка впродовж століть була душею західного суспільства, і завдяки йому – у широкому діапазоні – душею в інших суспільствах, переживає зараз кризу: більше не розглядається як сила, що оживлює і об'єднує суспільство, яке в свою чергу представлене розпорошеним і таким, яке не в змозі здійснити своє завдання, котре полягає у сприянні внутрішнього росту людини в повноті його реального існування. (...) Коли я здійснюю апостольські паломництва по світу, мене оживляє постійне бажання донести ідею співробітництва, яка є дуже скромною, але від якої, наскільки це в моїх силах, я не можу відмовитись – щоб в серцях людей переважило справжнє розуміння людини.

ІВАН ПАВЛО II, *Kultura służy wyniesieniu człowieka i rozwojowi współpracy między narodami [Культура служить досягненням людини та розвитку співробітництва між народами]*, Коімбра, 15.05.1982, 6, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, Рим 1986, с. 156–157.

Кожен народ живе витворами своєї культури. (...) Існує базовий суверенітет суспільства, яка виражається в культурі нації. Це той же суверенітет, за яким найбільш суверенною є людина.

ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005, с. 89–90.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Яка користь людині, як світ цілий здобуде, а занапастить власну душу? Що може людина дати взамін за свою душу? (Мт 16, 26)

Пор. Мк 8,36–38; Лк 9,25–26.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1957 Застосування закону природи дуже видозмінюється; воно може вимагати переосмислення і пристосування до різних умов життя, залежно від місця, епохи і обставин. Однак у розмаїтті культур природний закон залишається своєрідним правилом, яке об'єднує між собою людей і накладає на них спільні принципи.

Пор. ККЦ 285;1882.

ЛІТЕРАТУРА:

Arcydzieła malarstwa. Musée d' Orsay [Шедеври живопису. Музей де Орсе], під ред. Р. РОСЕНБЛУМ, Варшава 2003.

Perły architektury. Od 4000 roku p.n.e. do czasów współczesnych [Архітектурні перлини. Від 4000 років до нашої ери до сучасності], під ред. А. КАПОДІФЕРРО, Варшава 2004.

Poszukiwanie sensów. Lekcja z czytania kultury [Пошук смислів. Урок з читання культури], під ред. П. КОВАЛЬСКІ, З. ЛІБЕРА, Краків 2006.

БЯЛОСТОЦКІ Й., *Sztuka cenniejsza niż złoto [Мистецтво дорожче від золота]*, Варшава 2006.

ГАЛЛІНҐСВОРТ М., *Sztuka w dziejach człowieka [Мистецтво в історії людини]*, Варшава 2006.

ГОНОУР Г., ФЛЕМІНҐ Й., *Historia sztuki świata [Історія мистецтва в світі]*, Варшава 2006.

ЗДИБІЦКА З., SJK, *Człowiek i religia. [Людина і релігія.]*, Люблін 1993.

КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego [Основи християнського світогляду]*, Вроцлав 1995.

КРОМПЄЦ М. А., OP, *Dzieła, m. 15, U podstaw rozumienia kultury [Праці. m. 15 В основі розуміння культури]*, Люблін 1991.

КУПЕР А., *Kultura. Model antropologiczny [Культура. Антропологічна модель]*, Краків 2005.

СВЄЖАВСКІ С., *U źródeł nowożytnej etyki [В основі сучасної етики]*, Краків 1987.

ЯРОШИНСЬКІ П., *Spór o piękno [Суперечка про красу]*, Краків 2002.

ЦІННІСТЬ XXVIII

Цінності, що передаються через літературу і засоби масової інформації

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пошук правди

3. ВИХОВНА МЕТА
   Набуття вмінь користуватися різноманітною інформацією

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Щоб дістатись до істини потрібен іноді час і зусилля, але це приносить радість дослідника.
   – Різні джерела і безліч позицій у поданні інформації можуть привести до плутанини і навіть сумнівів в існуванні об'єктивної реальності та істини.
   – Функціонування ЗМІ в світлі Кодексу етики польської асоціації журналістів Республіки Польща *(Dziennikarski Kodeks Obyczajowy [Моральний кодекс журналістів]*, Варшава 1991).

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина не знає методів і способів маніпуляцій, які притаманні засобам масової інформації і часто без власної волі попадає під її негативний вплив, вводиться в оману.
   – Інтернет може бути джерелом інформації і знань з будь-якої теми, однак, не може бути єдиним способом перевірки на її правдивість.
   – Є багато цікавих і надійних сайтів, наприклад, католицького характеру, через які можна нав'язувати контакти і навіть дружні стосунки з однолітками.
   Принципи
   – Матеріали, що передають засоби масової інформації, які викликають моє занепокоєння або сумніви, я стараюсь звіряти з достовірними джерелами інформації.
   – Я не трактую будь-які медійні новинки як надійне джерело істини.
   – Я усвідомлюю, що Інтернет і телебачення не є цінністю самими по собі. Я користуюся ними не для того, щоб витрачати час, але для здобування знань.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Інформація, знання, будь-який контекст, доступний у засобах масової інформації, не можуть замінити індивідуальне здобування знання й істини.
– Легкий доступ до інформації та приваблива форма передачі змісту повинні розглядатися як підтримка і доповнення в науці.
– Багато телевізійних програм містять інформацію про вікові особливості людей.

Принципи

– Я дбаю про інтелектуальний рівень моєї родини: поповнюю домашню бібліотеку якісними книгами, я пропоную дітям якісну пресу, обговорюємо її зміст.
– Я намагаюся зробити так, щоб телебачення і комп'ютер не займали центрального місця в житті моєї сім'ї, шукаю альтернативні способи зв'язку та формування сімейних зв'язків (прогулянка, розмова, гра, читання вголос, декламація віршів і т.д.).
– Я ділюся з дітьми враженнями і інформацією, що надходить із засобів масової інформації.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Телебачення та Інтернет повинні використовуватися як допомога у навчанні.
– Школа повинна надавати учням доступ до джерел інформації.
– Постійне підвищення кваліфікації вчителів не може опиратись виключно на телевізійній інформації або Інтернеті.

Принципи

– Я вчу молодих людей творчого і критичного сприйняття інформації ЗМІ.
– Техніка та методи маніпуляції повинні бути предметом виховних уроків.
– Я заохочую учнів до пошуку надійних джерел інформації і застерігаю від повторення фейкових новини та пліток.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учнів поділяють на кілька груп. Кожна з них має вибрати одне з численних джерел інформації (книга, газета, Інтернет, ТБ), на основі якої вона намагатиметься опрацювати обрану подію. Всі групи розробляють одну тему. Попередньо визначають тему, яка буде висвітлена у ЗМІ. Після презентації, учні спільно визначають цінності конкретного джерела інформації. Наприкінці формулюють висновки.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Використовуючи повідомлення з книг, газет і засобів масової інформації, учні розширюють свої знання, пробуджують інтерес до подій у світі. ЗМІ доповнюють інформацію зображеннями. Завдяки цьому, молоді люди можуть здійснювати цікаві відкриття, дізнаватися про унікальні речі і недоступні без цих засобів інформації, і, нарешті, можуть дізнатися про цікаві місця, пам'ятники культури і т.д.

10. ЗАГРОЗИ

Існує ризик витіснення традиційних засобів масової інформації, таких як книги, газети, швидкими і привабливими медіальними засобами. ЗМІ, поєднуючи слово із зображенням, створюють ілюзію повної інформації. Тим не менш, не знаючи контексту, ситуації або інших позицій, інформація може мати недоліки і бути неповною. Відмова від читання книг заради медійної картинки робить біднішою мову і уяву молодих людей. Читання книг має навчальне і виховне значення. Політизація, явище комерціалізації приводять до спотворення інформації. Спосіб її презентації відбувається відповідно до принципу неавтономної оцінки фактів.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Завданням батьків є самовиховання і виховання своїх дітей до розуміння і вміння вибирати інформацію, без необхідності піддаватися її впливу, залишатися при цьому самостійними і відповідальними. Якщо завдання виконано правильно, то засоби масової інформації перестають бути небезпечним суперником у сімейному житті, який обплутує основні завдання сім'ї, і створює можливості для розумної конфронтації з реальністю, стаючи корисним компонентом в процесі поступового дозрівання людського, котре є необхідним у введенні молодих людей до суспільного життя.

ІВАН ПАВЛО II, *Rola komunikacji społecznej wobec zadań rodziny [Роль соціальної комунікації у зв'язку з завданнями родини]*, „L'Osservatore Romano"1980, № 1 (5), с. 5.

Відомо, що ЗМІ впливають на психіку глядачів з емоційної та інтелектуальної точки зору, а навіть моральної та релігійної, особливо у молоді. Тому вони можуть мати сприятливий вплив на життя і звички сім'ї, виховання дітей, але в той же час приховують пастки і небезпеки, які не слід недооцінювати, котрі можуть стати носіями – іноді вправно і систематично використаними, що, на жаль, відбувається в різних країнах по всьому світу – ідеології, що принижують гідність і спотворюють погляди на життя, сім'ю, релігію, мораль, істинну гідність і призначення людини.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 76, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1,

Краків 2006, с. 194.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ви чули теж, що було сказано давнім: Не клянись неправдиво, і виконаєш твої клятви Господеві. А я кажу вам не клястися зовсім: ні небом, бо це престол Бога; ні землею, бо це підніжок стіп його; ні Єрусалимом, бо це місто великого царя. Та й головою твоєю теж не клянися, бо не можеш ані одного волоска зробити білим або чорним. Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, ні, – а що більше цього, те від лихого. (Мт 5, 33–37).

Пор. Мт 26,69–75; Йн 4,16–19. 8,42–47. 18, 33–40; Еф 4,25; 1 П 2,1; 1 Йн 5–7; 42.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2497 Особи, які обіймають відповідальні посади у ЗМІ, зобов'язані, поширюючи інформацію, служити правді й не ображати любові. Вони повинні однаково старатися шанувати природу фактів та межі критичних суджень про людей. Вони мають уникати наклепів.

Пор. ККЦ 2489; 2493; 2494; 2495; 2499.

ЛІТЕРАТУРА:

Dziennikarski etos [Журналістський епос], під ред. Р. ҐРАБОВСКІ, З. КОБИЛІНСЬКА, Ольштин 1996.

Dziennikarski Kodeks Obyczajowy [Моральний кодекс журналістів], Варшава 1991.

Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej [Освіта в християнській сім'ї], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1982.

БАУЕР З., ХУДЗІНСЬКІ Е., *Dziennikarstwo i świat mediów [Журналістика та світ засобів масової інформації]*, Краків 2000.

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Obraz w relacjach społecznych [Зображення у суспільних відносинах]*, Краків 2004.

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Słowo w relacjach społecznych [Слово в суспільних відносинах]*, Краків 2003.

КЛАУЗА К., *Prasa, radio, telewizja, film w nauczaniu Kościoła (Antologia tekstów źródłowych) [Преса, радіо, телебачення і кіно у вченні Церкви (антологія першоджерел)]*, Варшава 1992.

КЛОСКОВСКА А., *Kultura masowa. Krytyka i obrona [Масова культура. Критика і захист]*, Варшава 1980.

НОВАК А., *Wolność. Manipulacja. Kierownictwo [Свобода. Маніпуляція. Управління]*, Вроцлав 1992.

РІВЕРСО В. Л., МЕТЬЮС К., *Etyka środków przekazu [Етика засобів передачі інформації]*, Варшава 1995.

САРЕЛО З., *Media w służbie osoby. Etyka społecznego komunikowania się [Засоби масової інформації на службі особи. Етика соціальної комунікації]*, Торунь 2000.

ХРАПЕК Й., єп., *10 przykazań dla dziennikarzy [10 заповідей для журналістів]*, „Biuletyn Informacyjny KAI" 1999, № 41, с. 6-7.

ЦІННІСТЬ XXIX

Цінність зустрічі з іноземцем

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування правильного ставлення до інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Вірність своїм переконанням і повага до протилежної думки є умовою творчого діалогу з іноземцем.
   – Обмін соціально–культурним досвідом, традиціям та особистими переживаннями є цінністю при зустрічі з іноземцями.
   – Протиставлення свого життя до цінностей, притаманних чужій культурі.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина, що живе в чужій країні може відчувати себе втраченою і відчуженою.
   – Контакти з іноземцями – це можливість взаємного збагачення.
   – Знання іноземної мови – це найкращий шлях до порозуміння з іноземцями.
   Принципи
   – Я розвиваю в собі якості традиційної польської гостинності.
   – Тісний контакт з людиною з іншої країни навчив мене прислухатися до потреб іншої людини, я розумію цінності, які він сповідує.
   – Прибуття гостей з-за кордону і спільна екскурсія моєю країною створюють умови для кращого пізнання своєї країни, заглиблення в культуру та історію.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Присутність іноземця – це можливість надати допомогу, що важливіша за відмінності у культурі і мові.
   – Іноді люди, віддалені один від одного і, здавалося б чужі, як правило схильні до відвертих розмов, на які не зважуються зі своїми близькими.
   – Пізнання традицій, сімейних та культурних звичаїв нації можуть створювати умови до асиміляції цінностей, перенесення їх на рідну культуру.

Принципи

– Я вчу свою дитину, що будь-яка допомога повинна надаватися незалежно від культурних відмінностей.
– Я гостинно та тепло ставлюся до людей з-за кордону.
– Я запрошую іноземців до участі в сімейних урочистостях і звичаях нашої сім'ї.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Незнання культури, середовища, в якому людина виросла і була вихована, є причиною неправильної інтерпретації чужих поглядів і поведінки.
– «Інакшість» іноземця, яка не впливає на свободу інших, зустрічається з повагою і терпимістю.
– У вчинках вчителя учні повинні відчувати турботу і повагу до їхніх характерів, поглядів і переконань.

Принципи

– У класі я плекаю атмосферу доброти і довіри.
– Я навчаю, щоб під час зустрічі з іноземцем, виявити всі позитивні цінності, присутні в його культурі.
– Я не змінюю доброзичливого ставлення до учнів, що мають інші погляди, ніж я.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми організуємо розмову на тему «Ваші враження від перебування за кордоном». Ви можете запросити трьох іноземців і трьох поляків, які мають досвід перебування за кордоном. Після прослуховування їхніх розповідей, кожен учень формулює висновок, що він міг би зробити, щоб іноземці відчували себе краще і впевненіше, коли приїжджають до нашої країни.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Контакти з іноземцями мотивують до вивчення іноземних мов і поглиблення своїх знань про світ. Відносини з іноземцем вчать нас долати поділи та розбіжності в ім'я людської солідарності. Молоді люди, нав'язуючи контакти з колегами з інших країн, спонтанно діляться тим, що є цінністю для них, і таким чином сприяють своїми свідченнями поширенню добра у світі.

10. ЗАГРОЗИ

Може домінувати упереджене ставлення до іноземця, коли я ототожнюю його з історією його нації або режимом, що панує в його країні. Може бути несприйняття його світогляду, котрий відрізняється від вашого. Відмінності і розбіжності в ідеологічній площині переносяться на особисті відносини.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Так, як це відбувається в житті людини, яка повністю реалізується у прихильному, відкритому ставленні до іншої людини і щедрому дарі від себе, культури, створеної народом і для народу, вони повинні бути вдосконалені шляхом діалогу і формувати на основі первинної общинної спільноти фундаментальну єдність, людську сім'ю, створену руками Бога, який «з однієї особи вивів весь людський рід» (Діян 17, 26). З цієї точки зору, діалог між культурами, яка є темою цього повідомлення з нагоди Всесвітнього дня миру, як видається, є необхідною і такою, яка закладена в самій природі людини та культури. Культури, в яких початкова єдність людської сім'ї виражається в різних формах, знаходять в діалозі гарантію збереження своєї специфіки, а також взаєморозуміння та поєднання. Поняття поєднання, яке бере свій початок у християнському одкровенні, і є найдосконалішою моделлю Святої Трійці (пор. Й 17, 11 21), ніколи не означає однаковості або примусової гомогенізації, або ж асиміляції, а є швидше виявом збіжності різноманітних реальностей і, отже, стає ознакою багатства і надією зростання. Діалог веде до визнання різноманітності і відкриває розум до взаємного визнання, що призводить до справжнього співробітництва, відповідно до первинного покликання людської сім'ї до поєднання. Діалог являє собою прекрасний інструмент для побудови цивілізації і світу любові, що мій високоповажний попередник Папа Павло VI, вважав за ідеал, який має надихнути культурне, соціальне, політичне та економічне життя в наші часи. На початку третього тисячоліття ми повинні знову показати шлях діалогу світові, який потерпає від надмірної кількості конфліктів і насильства, який іноді піддається зневірі і не може побачити ознаки надії і миру.

ІВАН ПАВЛО II, *Послання у Всесвітній день миру*, 01.01.2001, *Dialog między kulturami drogą do cywilizacji miłości i pokoju [Діалог між культурами шляхом до цивілізації любові і миру]*, „L'Osservatore Romano" 2001, № 2 (10), с. 26.

В силу моєї апостольської місії в серці Колегіальності Вселенської Церкви і в поєднанні, і в згоді з місцевими Церквами, я відчуваю, що на мене покладається відповідальність за зміцнення відносин зі Святим Престолом всіх культур, з забезпеченням особливих відносини в міжнародному співробітництві в рамках сім'ї народів, тобто великих громад людей, котрі об'єднані різними зв'язками, але перш за все просто культурою.

ІВАН ПАВЛО II, *Powołanie do życia Papieskiej Rady do spraw Kultury [Створення Папської ради з культури]*, Рим 20.05.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, Рим 1985, с. 163.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Мовив тоді Ісус, кажучи: “Один чоловік спускався з Єрусалиму до Єрихону й потрапив розбійникам, що його обдерли й побили тяжко та й пішли геть, зоставивши півмертвого. Випадково ішов якийсь священик тією дорогою; побачив він його й, збочивши, пройшов мимо. Так само й левіт прийшов на те місце, глянув на нього й пройшов мимо. Але один самарянин, що був у дорозі, зненацька надійшов (на нього) й, побачивши його, змилосердився. Він приступив до нього, перев’язав йому рани, полив їх оливою і вином; потім посадив його на власну скотину, привів до заїзду й доглянув за ним. На другий день він вийняв два динари, дав їх господареві й мовив: Доглядай за ним, і те, що витратиш на нього більше, я заплачу тобі, коли повернуся. Хто з оцих трьох, на твою думку, був ближнім тому, що потрапив розбійникам у руки?” Він відповів: “Той, хто вчинив над ним милосердя.” Тоді Ісус сказав до нього: “Іди і ти роби так само.” (Лк 10, 30–37).

Пор. Лев17,1–15; Лк 11,5–8. 37–41; Рим 12,1–21.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2447 Справи милосердя це справи практичної любові, через які ми йдемо на допомогу ближньому в Його тілесних та духовних потребах. Навчати, радити, втішати, підтримувати – це є справи милосердя для душі, як і прощати та виявляти терпіння. Справи милосердя для тіла полягають насамперед у тому, щоб дати їсти голодним, прийняти безпритульного, вдягнути нагого, відвідати хворого і в’язня, поховати померлих. Серед цих учинків милостиня, дана вбогому, є одним із головних свідчень братерської любові; це виконання справедливості, яке Богові угодне.

Пор. ККЦ 39; 2241.

ЛІТЕРАТУРА:

Dialog w kulturze [Діалог в культурі], під ред. М. ШУЛАКЄВІЧ, Торунь 2003.

Święci a pojednanie narodów [Святі і примирення народів], під ред. З. КІЯС, ксьондз, Краків 1998.

W służbie jedności chrześcijan [У службі християнській єдності], під ред. Л. ҐОРКА, СВД, Люблін 2002.

ДЕҐЕН У., *Sztuka nawiązywania pierwszego kontaktu [Мистецтво знаходити перший контакт]*, Гданськ 2005.

ДУПУІС Й., *Chrześcijaństwo i religie. Od konfrontacji do dialogu [Християнство і релігії. Від конфронтації до діалогу]*, Краків 2003.

ІВАН ПАВЛО II. *Dialog międzyreligijny [Міжрелігійний діалог]*, під ред. Ц. БИРОН, Краків 2001.

КОНДРІЛЛ Й., *101 najlepszych sposobów komunikowania się [101 найкращий спосіб спілкування]*, Варшава 2006.

ТОКАРСКІ С., *Szkoła Chicago. Spór o dialog międzykulturowy [Чиказька школа. Суперечка про міжкультурний діалог]*, Варшава 2001.
ШОПСКІ М., *Komunikowanie międzykulturowe [Міжкультурна комунікація]*, Варшава 2005.
ЯМРОЖЕК Б., *Komunikacja interpersonalna, czyli jak wspomagać swoją przedsiębiorczość [Міжособистісна комунікація, або як розвивати підприємницькі здібності]*, Познань 2000.

ЦІННІСТЬ XXX

Цінність зустрічі з людиною іншої культури або раси

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння спілкуватися з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Уміння встановлювати глибокі стосунки з людьми іншої культури або раси[52].

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Статус людини іншої культури або раси у минулому і сьогодні.
   – Конфронтація зі світом різних культур допомагає оцінити красу і значущість своєї власної спадщини.
   – Формування близьких стосунків з людиною іншої культури або раси.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Культурні і національності відмінності, які ділять людей, можна подолати через прийняття і любов.
   – Вивчення нових традицій і тенденцій в культурі є випробування на вірність своїм власним правилам поведінки.
   – Толерантне ставлення до різних звичаїв, норм поведінки і тенденцій мислення не означає безкритичного їхнього сприйняття і наївного захоплення.
   Принципи
   – Я вчуся розуміти і відповідати на потреби іноземців, з якими я перебуваю.
   – Поважаючи культурне розмаїття, я поважаю також і власні переконання, принципи правила.
   – Я не проходжу байдуже повз людину, яка очікує на мою допомогу і розуміння.
   – Я вмію отримувати від інших культур те, що в них найцінніше.

---

[52] «Розуміння людини є більш вичерпним, коли бачити його в контексті культури, через мову, історію і ставлення до основних прийнятих фактів людського існування, таких як народження, любов, робота, смерть. Вісь кожної культури – це ставлення людини до найбільшої таємниці: таємниці Бога. Культури окремих народів, насправді, це різні по своїй суті відповіді на питання про сенс особистого існування: коли це питання залишиться без відповіді, культура та моральне життя народів розкладаються». CA 24.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Історичні та особисті упередження не можуть знецінити приязного ставлення до людини.
– Зустріч з людиною, що живе на іншому континенті, може бути цікавим пізнавальним досвідом, розширенням кругозору, знань і особистої культури.
– Знання власної культури дозволяє ділитися цінностями з людьми інших культурних традицій[53].

Принципи

– Я намагаюся не судити інших, виключно на основі їхнього зовнішнього вигляду або поведінки.
– Я вчу свою дитину гостинності у прийнятті іноземців.
– Я не поділяю людей відповідно до їхніх різних культурних традицій[54].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Лише діалог, побудований на принципі рівності сторін, враховуючи гідність та цінність, може бути справжнім і збагачуючим обміном благ.
– Вчитель повинен розширювати свої знання про культури світу, спираючись на кращі джерела і професійні дослідження.
– Міжкультурне зближення здійснюється через зосередження на загальне благо.

Принципи

– Я намагаюся передавати новини про культури, що існують у світі, уникаючи спрощених схем і упереджених стереотипів.
– У своєму класі я не вирізняю і не принижую учня іншої раси і культури.
– Я допомагаю учням іншої культури в інтеграції з іншими учнями.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Шкільні або класні свята, уроки на тему звичаїв, повсякденного життя чи культурних відмінностей, створюють сприятливі умови для обміну досвідом та пізнання рідних звичаїв для учнів з інших країн.

---

[53] «Чим більше чиєсь культурне «благо», тим більше воно повинно бути використане – свідомо, активно, відповідально і по–християнськи – як цінність «для інших», ІВАН ПАВЛО II, *Dobro kulturalne każdego człowieka jest wartością dla innych [Культурні цінності кожної людини мають значення для інших]*, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, СЦЙ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 135.

[54] «Тому що всі люди, наділені розумною душею і створені за образом Божим, мають однакову природу і те ж походження, і покутувані Христом, користаються тим самим Божим покликанням і призначенням, слід вважати всіх рівними». КДК 29.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Дружба з людиною іншої культури акцентує увагу на власні потреби, сподівання і проблеми. Молоді люди під час зустрічей з колегами з далеких країн розвивають: вміння спілкуватися з людьми, пізнання культури буття, сприйняття потреб інших людей. Пізнання іноземця через призму історії, життя і труднощі його країни, дає можливість подумати про себе, переглянути стан свого буття і вдячність за власну культуру, мову, традиції, націю і державу.

10. ЗАГРОЗИ

Міжкультурний контакт ускладнюють узагальнення, які народжуються в результаті індивідуального досвіду, але переносяться на все суспільство, країну або расу. Переконання в перевазі власної культури, раси чи цивілізації може сильно послабити порозуміння з іноземцем. Депреціація і незнання своєї культури стає джерелом формування почуття неповноцінності по відношенню до різних культур.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

В ім'я розвитку культури кожного чоловіка і кожної жінки, проголошеної міжнародними інстанціями як мета, слід усвідомити людям, що Євангеліє Христа є для кожної людини джерелом прогресу та розвитку. Ми не здійснюємо насильства над жодною культурою, пропонуючи добровільне прийняття, звільнення і звістку про спасіння. ІВАН ПАВЛО II, *Звернення до Папської ради з Культури*, Рим, 17.01.1987, *Spotkanie z nowożytnymi kulturami i inkulturacja [Зустріч з сучасними культурами і інкультурація]*, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 398.

Діалог – це завдання, що полягає на перетворенні відносин між людьми, між націями і народами в релігійній, політичній, економічній, соціальній та культурній сферах життя. Це виклик любові Христа до людей, котру учень повинен відтворити в своєму власному житті: «По тому пізнають усі, що ви учні Мої, як будете любити один одного». (Й 13,35).

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Ecclesia in Africa*, 79, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків
2006, с. 768.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ви чули, що було сказано: Люби ближнього свого й ненавидь ворога свого. А я кажу вам: Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас; таким чином станете синами Отця вашого, що на небі, який велить своєму сонцю сходити на злих і на добрих і посилає дощ на

праведних і неправедних. Бо коли ви любите тих, що вас люблять, то яка вам за це нагорода? Хіба не те саме й митарі роблять? І коли ви вітаєте лише братів ваших, що надзвичайного чините? Хіба не те саме й погани роблять? Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий." (Мт 5, 43–47).

Пор. Лев19, 10. 34; 23, 22; Втор 1, 16–18; 10, 18–19; Ез 47, 21–23; Мт 5, 43–48.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1934 Створені на образ єдиного Бога, наділені такою самою розумною душею, усі люди мають ту саму природу і те саме походження. Відкуплені жертвою Христа, вони всі покликані брати участь у тому самому Божому блаженстві; отже, усі посідають рівну гідність.

Пор. ККЦ 847–848; 854; 856; 1267; 1935; 1938; 1939; 1957.

ЛІТЕРАТУРА:

БРАУН Й., *Nowy świat kultury [Новий світ культури]*, Варшава 2003.
ГІММЕЛФАРБ Ґ., *Jeden naród, dwie kultury [Одна нація, дві культури]*, Варшава 2007.
ҐЄРШЕВСКІ З., *Problem analogii międzykulturowej [Проблема міжкультурної аналогії]*, Варшава 1987.
ЕВДОКІМОВ П., *Prawosławie [Православ'я]*, Варшава 1986.
ЕДЕНСОР Т., *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne [Національна ідентичність, популярна культура та побут]*, Краків 2004.
КЛОЧОВСКІ Й., *Tradycje różnorodności kulturowej i religijnej w Europie Środkowo–Wschodniej [Традиція культурного та релігійного розмаїття в Центральній і Східній Європі]*, Люблін 2003.
КОНРАД Й., *Człowiek, rasa, kultura [Людина, раса, культура]*, Варшава 1971.
КОПИТ Е., *Cywilizacja Zachodu a problem postrzegania odmienności kulturowych w islamie i hinduizmie [Західна цивілізація і проблема культурних відмінностей у сприйнятті ісламу та індуїзму]*, Торунь 2003.
ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, СЦЙ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 206–212.
ПАЛЕЧНИ Т., *Wzory wielokulturowości we współczesnym świecie [Моделі мультикультуралізму в сучасному світі]*, Краків 2006.
ПЕЛЧИНСЬКІ І., *Obrazy kultur [Образи культур]*, Познань 2007.
ФЕРРЕРА М., *Ludy świata [Народи світу]*, Варшава 2004.

ЦІННІСТЬ XXXI

Багатство зустрічі з неживою природою

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відповідальність за довкілля

3. ВИХОВНА МЕТА
   Місце людини в природі

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Земля не служить лише людині, але це будинок всіх істот.
   – Всі створіння мають своє місце в природі.
   – Правильна і неправильна поведінка людей в контакті з неживою природою.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Спілкування з неживою природою – це для людини відносини, які показують їй свою неадекватність, слабкість і залежність.
   – Таємнича сила природи є для людини завданням, що полягає у подоланні своїх обмежень і боротьба з ними.
   – Знищуючи і використовуючи блага і красу природи, людина збіднює середовище власного проживання і розвитку.
   Принципи
   – Я дбаю про неживу природу навколо мене.
   – Зв'язок з неживою природою вчить нас жертвувати собою заради вищої мети.
   – Я активно проводжу час на природі.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Тісний контакт з природою, споглядання її краси має доброчинну і регенеруючу дію на людину в цілому, на її фізичну і психічну сфери.
   – Дотримання законів, що регулюють неживу природу є для людини школою мудрості про світ і про себе.
   – Споглядання таємниць неживої природи змушує людину задуматися про початок, організацію і джерело її існування.
   Принципи
   – Я беру свою дитину на прогулянки або поїздки і обговорюю з нею спільні спостереження краси навколишньої природи.

– Я заохочую дитину до участі в організаціях молодих любителів природи, туризму, мандрівних таборів.
– Я зміцнюю чутливість своєї дитини до краси природи і пов'язані з цим зацікавленості: туризм, фотографія, малювання.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Неможливо пояснити походження, структуру та функціонування світу природи лише за допомогою емпіричного наукового дослідження.
– Дослідження таємниці Всесвіту і пізнання його вимірів відділяє людину від обмеженого мислення, прагнень до матеріального багатства і турботи про земне життя.
– Закони природи, дії її елементів і формування Землі свідчить про існування таких сил, які неконтрольовані людиною і від яких вона сама залежить.

Принципи

– Я показую силу стихії природи, для яких всі людські заходи безпеки є недостатніми (наприклад, цунамі, землетруси, бурі).
– Ми роздумуємо з учнями про місце і роль людини в світі, з особливим акцентом на неживу природу.
– З уроків на тему неживої природи я намагаюсь визначити зміст навчання і виховання, наприклад, щодо панування людини над силами природи.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я організовую мистецький конкурс: фотографії, малюнків, графіки для учнів, на тему: Зустріч людини з природою – багатство чи зубожіння?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина вчиться поважати і сприймати красу природи. Взаємодіючи з природою, вона відкриває свої можливості щодо оволодіння силами природи. Уміння працювати з неживою природою приводить до формування приязного ставлення людини до природного середовища. Вся природа служить сучасній людині і призначена для наступних поколінь.

10. ЗАГРОЗИ

Молода людина трактує неживу природу тільки з точки зору продуктивності та можливостей її використання, як певний капітал, що слугує створенню власного комфорту життя і для задоволення. Це не формує почуття поваги і захоплення, натомість загрожує природі втратами, без поваги до її прав і краси.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Benedicite maria et flumina, Domino. «Благословенні Господні моря і річки. Нехай Господь благословить всю землю» (Пор. Діян. 3, 78 74). Необхідно, щоб у цей момент, відізвалася Пісня всього творіння, яка прославляє Творця. Треба, щоб заговорили голосом слави річки і моря. Перш за все, це річка, яка тут закінчується, впадаючи до Балтійського моря. Вісла – річка всіх польських земель, річка нашої історії. Протягом багатьох століть – до того як назва Польщі з'явилася в анналах історії – вона вже тягнулась від Карпат, від Сілезьких Бескидів, де має свої джерела до цих пір. Річка – це мовчазний свідок життя багатьох поколінь, їх народження та смерті. Їх творчі зусилля для становлення Польщі. Їх боротьби, а іноді боротьба до смерті, щоб утримати і захистити те, що є рідним, що спільним досягненням і спільною спадщиною. Вісло... Будь благословенна, річко! Навчи нас своєю вірністю нашої землі благословити Отця, що на небі. І будь благословенне ти, море, котре є пунктом призначення Вісли, нашої річки – як Царство Боже є призначенням людей, що живуть на цій землі. Море... Воно говорить з людиною спеціальною мовою. Це мова нескінченності. Від гирла Вісли відкривається даль Балтійського моря, нескінченна відстань, якої кінця людське око не може досягти. Величина води ніби більш рівномірна ніж територія землі. Область, де ніхто не живе і жити не буде, а одночасно площа відкрита, яка закликає людину. Закликає людей. Закликає нації. Ті, хто слідує цими викликами називаються людьми моря. Наш народ часто в історії зіткнувся з цими питаннями: чи слідувати за ним? чи досить на них відповідав? чи шукав в ньому забезпечення свого існування та прав всіх народів земної кулі? Через відстань, яка відкриває очі людини, що стоїть на березі, і перед очима моряка серед морських просторів, шлях веде до багатьох місць у світі, країн і континентів. До багатьох народів і націй. Виклики морів зустрічаються з долею всіх населених земель. Не тільки розділяє ті землі і тримає на відстані, але також поєднує. Так. Море каже людині про необхідність шукати один одного. Необхідність проведення нарад і спільної роботи. Про потребу солідарності. Міжособистісної і між народами.

ІВАН ПАВЛО II, *Проповідь під час Літургії Слова до людей моря*, Гдиня, 11.06.1987, в: ІВАН ПАВЛО II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 468–469.

Людина потребує красивих пейзажів – і, отже, не дивно, що люди приїжджають сюди з усієї Польщі та з-поза Польщі. І літом, і зимою. Шукають відпочинку. Вони хочуть знайти себе в спілкуванні з природою.

Вони хочуть відновити себе через здорові фізичні зусилля: ходьбі, маршах, скелелазінні, гірськолижному спорті. Ей, сльоза в оці з'являється...

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Prawo człowieka do pracy i do ziemi [Право людини на працю і землю]*, Нови Тарг, 8.06.1979, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ ІІ*, 1, 1979, Познань 1990, с. 687.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Як відпустив фараон людей, Бог не повів їх по дорозі до землі Филистимлянської, хоч вона і ближча; бо, сказав собі Бог, народ розкається, як прийдеться йому воювати, та й захоче повернутися в Єгипет. І звернув Бог народ на шлях у червономорську пустиню. Отож добре вистроєні вийшли сини Ізраїля з Єгипетської землі. Забрав Мойсей і Йосифові кості з собою, бо клятвою такою заприсяг він синів Ізраїля: «Коли Бог колись помилує вас, то винесіть із собою кості мої звідси.» І вирушили вони з Суккота та й отаборились в Етамі, край пустині. Господь же йшов перед ними вдень хмаровим стовпом, щоб проводжати їх у дорозі, а вночі вогненним стовпом, щоб їм присвічувати; так що вони могли йти і вдень і вночі. І не зникав хмаровий стовп задня, і стовп вогненний уночі перед народом. (Вих 13, 17 – 22).

Пор. Бут 19,23–29; Вих14, 19–31; Неєм 9,6–17; Пс 78,1–72.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

696 Тимчасом як вода означає народження і плідність Життя, даного у Святому Дусі, вогонь символізує перетворювальну енергію дій Святого Духа. Пророк Ілля, який «постав (...) як вогонь, і слово його смолоскипом палало» (Сир. 48,1), своєю молитвою стягає вогонь з неба на жертву на горі Кармель – це праобраз вогню Святого Духа, що перетворює все, до чого Він торкнеться. Іван Хреститель, який перед Господом «ітиме (...) з духом та силою Іллі» (Лк. 1,17), звіщає Христа як Того, Хто «буде хрестити Духом Святим і вогнем» (Лк. 3,16), тим Духом, про Якого Ісус скаже: «Вогонь прийшов я кинути на землю – і як я прагну, щоб він уже розгорівся» (Лк. 12,49). У вигляді язиків, «мов вогонь», Святий Дух спочиває на учнях вранці дня П'ятидесятниці і наповнює їх Собою (Діян. 2,3–4).

Пор. ККЦ 554; 555; 659;697;707.

ЛІТЕРАТУРА:

Mądrość gór [Мудрість гір], під ред. К. МІКУЦКІ, Краків 2005.

Poezja gór. Antologia wierszy laureatów Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. Tadeusza Staicha na wiersz o tematyce górskiej „Jesień Tatrzańska" 1972–1996 [Поезія гір. Збірка віршів переможців Національного конкурсу поезії. Тадеуш Стаїха на тему гір «Осінь в Татрах» 1972–1996], під ред. Й. КОЛБУШЕВСКІ, Краків 1996.

Wielkie wspinaczki. Osobiste relacje najwybitniejszych ludzi gór [Великі сходження. Особисті розповіді найвідоміших людей гір], під ред. Ц. БОНІНҐТОНА, Бєльско Бяла 1995.

КЄРАС З., *100 najpiękniejszych gór świata [100 найкрасивіших гір у світі]*, Варшава 1995.

КОЛБУШЕВСКІ Й., *Tatry. Literacka tradycja motywu [Татри. Літературна традиція мотиву]*, Краків 1995.

ПАШКОВСКІ М., *Jaskinie Gór Świętokrzyskich. Przewodnik [Печери свєнтокшиських гір. Посібник]*, Кєльце 2001.

РАВАСІ Ґ., *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie [Гори Бога. Таємниця гір в слові і зображенні]*, Кєльце 2002.

ФІЯЛКОВСКІ Й., *Opowieści z Gór Świętokrzyskich [Розповіді з Свенток-шиських гір]*, т. I–IX, Варшава 1995–2001.

ЦІННІСТЬ XXXII

Багатство зустрічі з живою природою

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток, духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Розуміння живої природи

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування гармонійного співіснування людини і живої природи

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що це означає зустріч з живою природою? Чому я хочу вирушити на таку зустріч? Що я виношу з кожної зустрічі?
   – Природа – це місце, де я можу почути себе.
   – Що природа «очікує» від людини?
   – Я маю страх перед природою, тому що її не знаю?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Слід берегти і пізнавати природу.
   – Природа бере участь у розвитку людини.
   – Природа творить культуру.
   Принципи
   – Я намагаюся мати постійний контакт з природою.
   – Я формую групу любителів природи.
   – Я шукаю позитивні приклади зустрічей людини з природою.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Контакт людини з природою посилює його сімейні зв'язки.
   – Людина не єдиний житель Землі.
   – Я формую в молодій людині дружнє ставлення до тварин і рослин.
   Принципи
   – Я шукаю місць в природі, де вся моя сім'я може бути разом і проводити вільний час.
   – Я намагаюся у своєму будинку контактувати з тваринами і рослинами.
   – Домашні тварини навчили мене турботи і опіки.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА
   Правила
   – Людина розуміє себе краще під час зустрічі з природою.
   – Школа є установою, де учень пізнає світ і вчиться законам природи.

– Школа дбає про природу у своєму середовищі.
– Учень знає польську природу.

Принципи

– Я організовую в школі зустрічі з відомими мандрівниками і людьми, що захоплюються природою.
– Разом з учнями я беру участь у проекті щодо охорони природного середовища.
– Під час шкільних поїздок ми пізнаємо історію нашої країни та її природні багатства.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я організовую пізнавальну поїздку для мого класу, напр. до Біловезької пущі. Я складаю програму перебування у заповіднику. Я визначаю, які місця треба відвідати. Всі учні приймають участь у цій справі, ведуть свої щоденні спостереження, розробляють дану тему, зустрічаються зі співробітниками заповідника. У школі, після повернення, кожен учень представляє звіт про свої спостереження і дослідження.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень не боїться природи. Він шукає контакту з нею і розвиває свої знання про неї. Він знає, що вона допомагає йому в його розвитку, а також в розумінні самого себе. Він не зловживає своєю технічною силою, а поважає і дбає про навколишній світ.

10. ЗАГРОЗИ

Учень може ставитися до природи як до чогось невідомого і небезпечного. Він не розвиває у собі інтересу і захоплення нею. Молода людина може протиставити себе живій природі. Не поглиблює своїх знань про природу. Вона не відчуває себе невід'ємною її частиною.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Питання про створення народжується у свідомості кожної людини, як простої, так і вченого. Можна сказати, що сучасна наука була в тісному зв'язку з біблійною істиною створіння, навіть якщо вони не завжди залишались з нею в повній гармонії. Сьогодні, коли було краще пояснене питання відносин між науковою та релігійної правдою, дуже багато вчених, хоча справедливо говорять про непрості проблеми, наприклад, пов'язані з теорією еволюції живих організмів, особливо людини, або постійним бажанням змін, що відбуваються у Всесвіті, стають все ближчими і мають все більшу повагу, до слів християнської віри про створення світу. Таким чином, відкривається простір для конструктивного діалогу між подвійним підходом до реальності людського світу, котрі, визнаючи відмінності, у самій своїй глибині погоджуються щодо людини,

яка була створена – як ми читаємо на перших сторінках Біблії – за «образом Божим», тобто мудрим і розумним «Володарем» світу.

ІВАН ПАВЛО II, *Загальна аудієнція*, 08.01.86, *Wierzę w Boga, Stworzyciela nieba i ziemi [Я вірю в Бога, Творця неба і землі]*, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 19–20.

У атмосфері розслаблення людина може дивитися іншими очима на власне життя та життя інших людей: вона звільняється від повсякденних обов'язків, може виявити свої здібності споглядання, визнаючи сліди Бога в природі, і, перш за все в інших людях.

ІВАН ПАВЛО II, *Ангел Божий*, 21.07.1996, „L'Osservatore Romano" 1996, № 8, с. 11.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Гляньте на птиць небесних: не сіють і не жнуть, ані не збирають у засіки, а Отець ваш небесний їх годує! Хіба ви від них не цінніші? Хто з вас, журячись, спроможен добавити до свого віку хоч один лікоть? І про одежу чого ж вам клопотатись? Гляньте на польові лілеї, як ростуть вони: не працюють і не прядуть. Та я кажу вам, що й Соломон у всій своїй славі не вдягався так, як одна з них. І коли зілля польове, яке сьогодні є, а завтра вкидають його до печі, Бог так одягає, то чи не багато більше вас, маловірні? Отож не турбуйтеся, промовлявши: Що будемо їсти, що пити й у що зодягнемося? Про все те побиваються погани. Отець же ваш небесний знає, що вам усе це потрібне. Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться. Не журіться, отже, завтрішнім днем; завтрішній день турбуватиметься сам про себе. Доволі дневі його лиха." (Мт 6,26–34).

Пор. Мудр 43,13–33.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

337 Бог Сам створив видимий світ у всьому його багатстві, розмаїтості і порядку. Св. Письмо символічно представляє діло Творця як послідовність шести днів Божої «праці», яка завершується «відпочинком» сьомого дня (Бут. 1,1–2,4).

Пор. ККЦ 338; 339; 340.

ЛІТЕРАТУРА:

Człowiek i przyroda w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym [Людина і природа в середньовіччі і новітньому часі], під ред. В. ІВАНЬЧАК, Варшава 2000.

БОБУЛА М., *Przyroda – tajemniczy kosmoc. Eseje na temat filozofii, kosmosu, życia, ewolucji i ekologii [Природа – таємничий космос. Нариси з філософії, простору, життя, еволюції і екології]*, Сандомєж 2000.

ДОУБІНІН Н., *Świętego Franciszka z Asyżu braterstwo z przyrodą [Братерство Святого Франциска Ассизького з природою]*, Лодзь 2000.

КАЛІШУК К., *Przyroda najlepszym nauczycielem [Природа як найкращий вчитель]*, Варшава 1997.

ЛУКОМСКІ Й., *Solidarność człowieka z przyrodą [Солідарність людини і природи]*, Радом 1994.

ПРІҐОҐІНЕ І., *Z chaosu ku porządkowi. Nowy dialog człowieka z przyrodą [Від хаосу до порядку. Новий діалог між людиною і природою]*, Варшава 1990.

РЕІЧГОЛЬФ Й., *Zagadka rodowodu człowieka. Narodziny człowieka w grze sił z przyrodą [Загадка людського роду. Народження людини у грі з силами природи]*, Варшава 1992.

ЦІННІСТЬ XXXIII

Багатство зустрічі з домашніми тваринами

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Формування інтересу до світу тварин

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування дбайливого ставлення і вмілої відповідальності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Співіснування людського світу і світу тварин. Як не зловживати своєю владою над тваринами?
   – Що це означає приручити? Навіщо?
   – Дружба між людиною і твариною. Місце тварини в сім'ї.
   – Характеристика та різноманітність тваринного світу.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ.
   Правила
   – Людина є вершиною творіння[55].
   – Я поважаю життя тварин.
   – Навколишнє середовище є місцем для людей і тварин.
   Принципи
   – Я дбаю про тварин в моєму оточенні.
   – Я проводжу вільний час, пізнаючи світ тварин. Я організовую виїзні дослідження.
   – Я живу в гармонії з тваринами, які мене оточують.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Людина стає відповідальною за приручених тварин.
   – Тваринний світ розкриває таємниці світу.
   – Мудрість щодо прав у світі тварин показує патологічні тенденції цивілізації.
   Принципи
   – Діяльність людини впливає на функціонування тваринного світу.
   – Я разом зі своєю дитиною піклуюся про домашніх тварин.
   – Я навчаю розпізнавати потреби домашніх тварин.

---

[55] «Людина – це вершина творіння. Натхненний опис виражає цю істину, чітко розділяючи створення людини від створення інших істот». ККЦ 343.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Людина несе відповідальність за тваринний світ.
– Школа є місцем навчання про права тварин.
– Школа створює умови для захисту тварин.
– Школа показує взаємний розвиток людського світу і тваринного світу.

Принципи

– Я організовую співпрацю з природним заповідником. Я реалізую освітню програму: екскурсії, дослідження, фільми, покази, конкурси.
– Я показую приклади гармонійного функціонування людини і тварини.
– Школа створює навчально-методичні матеріали для забезпечення комплексних знань про тваринний світ.
– Я формую почуття захоплення красою тваринного світу.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні, які піклуються про домашніх тварин, проводять урок про відповідальність за домашніх тварин. Вони аналізують особливості життєдіяльності тварини, розповідають історію знайомства з ними. Пояснюють як виглядає турбота про тварин і які обов'язки опікуна тварини. Вони показують, що дружба між людиною і твариною можлива.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень може співіснувати зі світом тварин. Він не вдається до насильства в контакті з тваринами і не дозволяє цього іншим. Він захищає і доглядає за тваринами. Перебуваючи з ними, учень вчиться спостережливості. Він розуміє важливість приручення тварин. Учень усвідомлює як функціонують тварини, за яких він несе відповідальність. Відповідальність трактується як служба і допомога.

10. ЗАГРОЗИ

Людина може погано використовувати свою владу над твариною. Може виникнути ризик предметного використання тварин, що приводить до втрати почуттів до їх болю. Також може почати домінувати безвідповідальне ставлення до домашніх тварин. Школа може тільки дати знання про тварин, без формування моральної позиції по відношенню до них.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Охорона навколишнього середовища це також і етичне питання, з погляду на останні події, в яких не завжди належним чином звертається увага на людину і її потреби. Це відповідальність, яку не слід випускати з уваги, і стосується вона не тільки людини сьогоднішньої, але і до людини майбутнього: адже кожне покоління «отримує або втрачає на благо чи на шкоду наступний». Нехай більша повага до навколишнього

середовища сприяє шляху до миру, основного блага для людини на сьогодні і назавжди.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Промова з нагоди Всесвітнього дня навколишнього середовища*, 04.06.1986, *Szacunek dla przyrody niech sprzyja drodze do pokoju [Повага до природи нехай сприяє шляху до миру]*, в: *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 874.

Деградація навколишнього середовища загрожує благополуччю створення даного людині Богом Творцем, як чимось необхідних до життя і розвитку. Існує обов'язок правильного використання цього дару у дусі поваги і подяки. З іншого боку, знаючи, що дар призначений для всіх людей, є загальним надбанням, також породжує відповідну участь інших. (...) Тому ми повинні розуміти, що існує тяжкий гріх проти довкілля який тяжіє на нашій совісті, породжуючи серйозну відповідальність перед Богом Творцем.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Проповідь під час Літургії Слова, Замость*, 12.06.1999, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1119.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

По сорока днях відчинив Ной вікно, що його був зробив у ковчезі, і випустив крука, і той літав туди й сюди, поки не висохли води на землі. Тоді він випустив голуба, щоб побачити, чи опала вода з поверхні землі. Та голуб не знайшов місця, де вчепитися ногами, і повернувся в ковчег до нього, бо води вкривали ще поверхню землі. Ной простягнув руку й узяв його до себе. Ще сім днів почекав він і знову випустив голуба з ковчега. І повернувся голуб до нього надвечір із свіжо зірваним оливковим листком у дзьобі, тож і довідався Ной, що води з землі відплили. Тоді почекав він ще других сім днів і випустив голуба, та цей уже не повернувся до нього. (Бут 8,6–12).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

339 Кожне створіння має свою власну доброту і досконалість. Про кожне діло шести днів сказано: «І побачив Бог, що воно добре». «Бо ж всі речі через сам факт, що створені, наділені своєю, лише їм властивою сутністю, правдою, досконалістю, їм властивими законами і ладом». Різноманітні створіння, задумані Богом у їх власному бутті, віддзеркалюють, кожне на свій лад, промінь безконечної Божої Мудрості і Доброти. Саме тому людина повинна поважати власну доброту кожного створіння, щоб уникнути безладного використання речей, яке зневажає Творця і спричиняє згубні наслідки для людей та їхнього довкілля.

Пор. ККЦ 337; 340; 341

ЛІТЕРАТУРА:

Człowiek – zwierzę – cywilizacja. Aspekt humanistyczny [Людина – тварина – цивілізація. Гуманістичний аспект], під ред. Г. КОРПІКЄВІЧ, Познань 2001.

АТКІНСОН Е., *Bobik od franciszkanów [Бобик із францисканського ордена]*, Познань 1991.

БОЖЕК Й., *Człowiek i pies. Zwierzę nie jest rzeczą [Людина і собака. Тварина це не річ]*, Бєльско Бяла 2003.

ДЕМЕЛ К., *Zwierzę i jego środowisko. Wstęp do ekologii zwierząt [Тварина і її оточення. Введення в екологію тварин]*, Варшава 1969.

ПАЧОС К., *Zwierzę rozumne. Zagadnienia podstawowe z filozofii niższych warstw duszy [Розумна тварина. Основні питання з філософії нижніх шарів душі]*, Гданськ 2004.

ФЕРРИ Л., *Nowy ład ekologiczny: drzewo, zwierzę i człowiek [Новий екологічний порядок: дерево, тварина і людина]*, Варшава 1995.

ЦІННІСТЬ XXXIV

Велич і краса всесвіту

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний і духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відповідальність особи за їх локальне навколишнє середовище

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування прихильності до розвитку світу

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Формування історії Всесвіту, питання про його походження і розвиток.
   – Різноманітність культур і народів.
   – Релігії світу.
   – Гідність людини у Всесвіті.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ.
   Правила
   – Людина є частиною Всесвіту і творить його.
   – Існує відповідальність людини за розвиток свого природного і соціального оточення.
   – Людство виражається в різних культурах.
   Принципи
   – Я усвідомлюю свою роль у Всесвіті.
   – Я пізнаю і поважаю інші релігії і культури.
   – Я пропагую цінності цивілізації любові (миру, добра, справедливості, солідарності).

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Розвиток людської ідентичності через презентацію історії його предків.
   – Кожна людина належить до людської спільноти.
   – Пізнання і контакт з іншими культурами розвиває відкритість на різноманіття земного життя. Це дозволяє зрозуміти свої коріння на тлі інших країн.
   – Є органічний зв’язок між людиною і космосом.
   Принципи
   – Я показую гідність людської особистості шляхом формування відповідних сімейних стосунків.
   – Я реагую на несправедливість і дискримінацію в своєму сімейному середовищі та місці проживання.

– Я пропагую принцип приналежності людини до Всесвіту.
– Мій вибір і рішення впливають на вигляд світу.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Учень своєю працею вносить свій внесок у розвиток науки та її поширення.
– Школа є установою, де пізнається Всесвіт і його природні закони.
– Без знання про Всесвіт і власне середовище людина почувається загубленою.

Принципи

– Я беру участь у створенні взаємозв'язків між учнями у класі.
– Я формую почуття відповідальності за інших учнів у класі.
– Я мотивую учнів до вчинків на користь інших природних і соціальних середовищ.
– Я навчаю, що розмір і незбагненність Всесвіту вказують на залежність і обмеженість людини.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні отримують завдання познайомитися з проблемами їхнього локального навколишнього середовища. З переліку питань можна вибрати і розробити план допомогти, або презентувати гіпотези: які установи і яка система допомоги буде ефективною у вирішенні проблеми збереження краси світу.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень знає, що він несе відповідальність за своє природне і соціальне середовище. Він усвідомлює, що його поведінка впливає на перетворення у його власному середовищі і світі. Він достатньо змотивований, щоб брати участь у розвитку своєї спільноти. Він прагне будувати міжособистісні відносини, засновані на почуттях справедливості, миру, добра і любові. Участь у розвитку свого середовища викликає в ньому творче ставлення до суспільної праці. Учень зі своєю ідентичністю може гідно самовиражатися в культурному розмаїтті.

10. ЗАГРОЗИ

Недостатня свідомість, можливості змін і покращення світу, може призвести до пасивного ставлення до навколишнього середовища. Учень функціонуватиме лише для себе, без зв'язку з навколишнім середовищем. Пасивне ставлення до навколишнього середовища може привести до розвитку патології в його середовищі. Ізоляція не створює особистісних зв'язків.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Молода людина з благородною, щедрою і доброю душею повинна відрізнятися чутливістю до чужих страждань, нещасть і зла, яке торкається людей. Милосердя – це не пасивне ставлення, а рішучі дії, що народилися у вірі, для наших ближніх. Як велика кількість молодих людей сьогодні віддається радості служіння ближнім – ми бачимо їх всюди, навіть у найскладніших ситуаціях в житті! Молодість є служінням. А свідоцтво служіння і братерства, що пропонуються сучасною молоддю, є одним з найбільш втішаючих і найкращих явищ в нашому світі. [...] Ваша туга за найбільш справедливим і солідарним суспільством є слушною, ви повинні завжди цього прагнути; не приєднуйтесь до тих, хто стверджує, що соціальну несправедливість можна поконати лише шляхом класової ненависті, насильства, або інших нехристиянських методів. Єдина міра, яка може призвести до побудови нового, кращого світу і перетворення структур – це зміни в серці.

ІВАН ПАВЛО II, *Паломництво до Ліми*, 02.02.1985, *Program Ośmiu błogosławieństw [Вісім блаженств]*, в: *Stworzeni do miłości 1. Jana Pawła II rozmowy z młodymi [Створені для любові 1 Іван Павло II розмови з молоддю]*, під ред. А. ШЄРАДСКІ, Ломянки 1991, с. 90.

Видимий світ створений для людини: людина обдарована світом.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Dominum et Vivificantem*, 34, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1,

Краків 1996, с. 216.

Всесвіт є роботою рук Бога, і тому несе в собі Його доброту. Він є красивим і чудовим та заслуговує на те, щоб насолоджуватися ним, але існує і для того, щоб ми могли його культивувати і розвивати. Необхідність завершення роботи Бога у світі відкриває простір для людської праці.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Dies Domini*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 454.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Хваліте Володаря над володарями, бо милість його вічна. Він сам один великі дива творить, бо милість його вічна. Він мудрістю створив небо, бо милість його вічна. Розстелив землю над водами, бо милість його вічна. Витворив великії світила, бо милість його вічна. Сонце, щоб днем правило, – бо милість його вічна. Місяць і зорі, щоб правили ніччю, – бо милість його вічна. (Пс 136, 3–9).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1913 Участь є добровільним і шляхетним залученням особи до суспільних справ. Необхідно, щоб усі, кожен на своєму місці, яке займає,

і відповідно до тієї ролі, яку він виконує, брали участь у розвитку загального добра. Цей обов'язок невіддільно пов'язаний з гідністю людської особи.

Пор. ККЦ 1914; 1916.

ЛІТЕРАТУРА:

БОБУЛА М., *Przyroda – tajemniczy kosmoc. Eseje na temat filozofii, kosmosu, życia, ewolucji i ekologii [Природа – таємничий космос. Нариси з філософії, простору, життя, еволюції і екології]*, Сандомєж 2000.

БОНЕНБЕРҐ М., *Człowiek i ziemia [Людина і земля]*, Краків 1999.

ЧАРНИ Й., *Jana Pawła II wizja cywilizacji miłości [Іван Павло II – бачення цивілізації любові]*, Вроцлав 1994.

ДОМБ–КАЛІНОВСКА Б., *Ziemia, piekło, raj. Jak czytać obrazy religijne [Земля, пекло, рай. Як читати релігійні картини]*, Варшава 1994.

ҐОРЕ А., *Ziemia na krawędzi. Człowiek a ekologia [Земля над прірвою. Людина і екологія]*, Варшава 1996.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Wieczność, czas, kosmos [Вічність, час, простір]*, Краків 1995.

Kosmos. Ziemia, woda, podziemie. Koncepcja całości [Космос. Земля, вода, підземелля. Загальна концепція], під ред. Й. БАРТМІНСЬКІ, Люблін 1999.

Комісія Історичного Великого Ювілею 2000, Ziemia Twego Ducha, Panie [Земля Твого Духа, Господи], під ред. Б. ҐЛОДЕК, Катовіце 1997.

МАЛІНСЬКІ М., ксьондз, *„To moja matka – ta ziemia". Czwarta wizyta Jana Pawła II w Polsce [„Це моя мати – ця земля». Четвертий візит Івана Павла II до Польщі]*, Вроцлав 1991.

РЕЙМОНТ В., *Ziemia obiecana [Земля обітована]*, Варшава 1983.

СЕЙНТ–ЕКЗЮПЕРІ А.,де, *Ziemia, ojczyzna ludzi [Земля – Батьківщина людей]*, Варшава 1998.

ШИМІК Й., ксьондз, *Ziemia niebieska [Голуба земля]*, Люблін 1994.

Ziemia, planeta tajemnicza. Sekrety świata przyrody [Земля, загадкова планета. Секрети світу природи], під ред. П. ВІТФІЛЬД, Варшава 1995.

ФІЛЬМ:

Makrokosmos [Макрокосмос], реж. Й. КЛЮЗАД, Франція 2001.

Mikrokosmos [Мікрокосмос], реж. К. НУРІДАСАНИ, М. ПЕРЕННОУ, Франція 1996.

ЦІННІСТЬ XXXV

Земля – це найкрасивіша планета

1 ЗАГАЛЬНА МЕТА
Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
Пізнання цивілізації любові

3. ВИХОВНА МЕТА
Формування людяності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
– Наша планета – це простір, де людина розвивається і росте.
– Людство це моє покликання.
– Людина покликана, щоб будувати цивілізацію любові.
– Формування людства у польській культурі.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
Правила
– Цивілізація любові вносить свій внесок у розвиток людства.
– Інша людина не становить загрози для мене. Я формую почуття відкритості по відношенню до інших.
– Я беру участь у створенні культури, заснованої на цінностях[56].
Принципи
– Я беру участь у культурному житті своєї спільноти.
– Я шукаю приклади цивілізації любові між народами.
– Я розвиваю почуття любові в моїй родині.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
Правила
– Підтвердження життя є основою для розвитку особистості.
– Людські зв'язки розвиваються на основі дару.
– Існує постійна відповідальність людини за людське життя.

---

[56] «Необхідно змінювати серця. Все залежить від того, як буде використаний науково–технічний прогрес. Все, зрештою, залежить від людського серця. Слід змінити людське серце. Безсумнівно, необхідно змінити певні структури, які тягнуть за собою несправедливість і злидні, але одночасно слід змінювати людські серця». ІВАН ПАВЛО II, Wszystko ostatecznie zależy od ludzkiego serca [Все, зрештою, залежить від людського серця], Фрибург 13.06.1984, в: Stworzeni do miłości 1, Jana Pawła II rozmowy młodymi [Створений для любові 1 Іван Павло II розмови з молоддю], під ред. А. ШЄРАДСКІ, Ломянки 1991, с. 84.

Принципи
– Разом з дитиною я відкриваю і розвиваю свої таланти.
– Я показую дитині, що для мене є радістю мого життя.
– Я дбаю про належний контакт дитини з природою.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Земля є джерелом життя.
– Існує відповідальність людини за свою планету.
– Цивілізація – прогрес чи знищення?

Принципи
– Я інформую учня про загрози для нашої планети.
– Я підтримую екологічний спосіб життя.
– Я заохочую учня зберігати природу.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Разом з батьками або вчителем я переглядаю фільми про життя на Землі. Я пізнаю процес виникнення життя на Землі. Я готую реферат на тему, як впливає людина на якість життя на нашій планеті.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень усвідомлює про велич дару життя: свого і інших людей. Знає, що він органічно пов'язаний з усіма живими істотами. Він усвідомлює, що є одним із творців цивілізації і знає, де шукати зразки культури. Розвиває і збагачує свої людські якості. Захищає і піклується про навколишнє середовище.

10. ЗАГРОЗИ

Існує небезпека, що молода людина буде розглядати розвиток цивілізації так само, як досягнення в галузі технологій. Своє життя вона буде сприймати через призму «більше мати», ніж «бути». Учень може бути зосереджений тільки на власних потребах, не беручи до уваги потреби інших[57]. Існує ризик затримки розвитку своїх людських якостей щодо суспільства.

---

[57] «Чи ви відчуваєте загрозу з боку суспільства, яке ви не вибирали, з боку громадськості, яку ви не будували, але до якого належите з все зростаючою відповідальністю. То суспільство ніби охоплене гнівом, коли мобілізує всі сили, прагнучи до того, що його руйнує. Науково–технічний прогрес дав людині ілюзію контролю над світом матеріальних речей. На жаль, досвід показує, що то не нейтральна влада науки, як дехто думав. Адже сучасна людина схильна ставитися до речей як об'єктів, якими можна маніпулювати, і часто доходить до того, що серед цих предметів, ставить також себе. Це велика небезпека нашого часу». ІВАН ПАВЛО II, Nie poddawajcie się „kulturze śmierci" [Не здавайтеся «культурі смерті»], Рим, 14.04.1984, в: Stworzeni do miłości... [Створені для любові ...], цит., с.78.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Таким чином, основним завданням сім'ї є служіння життю, реалізації в історії благословення Творця: передача – через народження – образу Божого від людини до людини.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 28, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 128.

Землю дав людині Творець, щоб підкоряв її, – і на тому пануванні людини над землею опирається на основному праві людини на життя. Право на життя поєднується з сімейними і батьківськими обов'язками [...] І так як земля приносить плоди, так само союз любові між двома людьми: чоловіком і жінкою призводить до нового людського життя. ІВАН ПАВЛО ІІ, *Проповідь на месі*, Нови Тарг, 8.06.1979, 4, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 161.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ви – сіль землі. Коли ж сіль звітріє, чим її солоною зробити? Ні на що не придатна більше, хіба – викинути її геть, щоб топтали люди. Ви – світло світу. Не може сховатись місто, що лежить на верху гори. І не запалюють світла та й не ставлять його під посудиною, лише на свічник, і воно світить усім у хаті. Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі. (Мт 5,13–16).

Пор. Рим 8,22, Пс 24,1–2.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

340 Взаємозалежність творінь бажана Богом. Сонце і місяць, кедр і мала квітка, орел і горобець – їх безмежна різноманітність і нерівність означає, що жодне зі створінь не самодостатнє. Вони існують лише в залежності одне від одного, щоб взаємно доповнювати одне одного, служачи одне одному.

Пор. ККЦ 341; 342.

ЛІТЕРАТУРА:

Kosmos. Ziemia, woda, podziemie. Koncepcja całości [Космос. Земля, вода, підземелля. Загальна концепція], під ред. Й. БАРТМІНСЬКІ, Люблін 1999.
Ziemia – planeta tajemnicza. Sekrety świata przyrody [Земля – таємнича планета. Секрети світу природи], під ред. П. ВІТФІЛД, Варшава 1995.
Ziemia Twego Ducha, Panie [Земля Твого Духа, Господи], під ред. Б. ҐЛОДЕК, Катовіце 1997.
БОБУЛА М., *Przyroda – tajemniczy kosmoc. Eseje na temat filozofii, kosmosu, życia [Природа – таємничий космос. Нариси з філософії, простору, життя]*, Вроцлав 1991.
БОНЕНБЕРҐ М., *Człowiek i ziemia [Людина і земля]*, Краків 1999.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Wieczność, czas, kosmos [Вічність, час, простір]*, Краків 1995.
ҐОРЕ А., *Ziemia na krawędzi. Człowiek a ekologia [Земля над прірвою. Людина і екологія]*, Варшава 1996.
ДОМБ–КАЛІНОВСКА Б., *Ziemia, piekło, raj. Jak czytać obrazy religijne [Земля, пекло, рай. Як читати релігійні картини]*, Варшава 1994.
МАЛІНСЬКІ М., ксьондз, *„To moja matka – ta ziemia”. Czwarta wizyta Jana Pawła II w Polsce [„Це моя мати – ця земля». Четвертий візит Івана Павла II до Польщі]*, Вроцлав 1991.
РЕЙМОНТ В., *Ziemia obiecana [Земля обітована]*, Варшава 1983.
СЕЙНТ–ЕКЗЮПЕРІ А.,де, *Ziemia, ojczyzna ludzi [Земля – Батьківщина людей]*, Варшава 1998.
ЧАРНИ Й., *Jana Pawła II wizja cywilizacji miłości [Іван Павло II – бачення цивілізації любові]*, Вроцлав 1994.
ШИМІК Й., ксьондз, *Ziemia niebieska [Блакитна земля]*, Люблін 1994.

ТРЕТІЙ КЛАС

Цінності у стосунках

Я ВІДНОСНО САМОГО СЕБЕ

ЦІННІСТЬ І

Сенс мого життя. Хто я?

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний і моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пошук істини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розвиток особистісної зрілості

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Мета, як відображення людських стремлінь, стає джерелом сенсу життя.
   – Важливість авторитету в процесі формування власної ідентичності і свого життя.
   – Життя людини це покликання.
   – Питання про сенс життя, про своє місце в світі, і кінцевий пункт призначення – це вічні людські пошуки істини.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Відкриття своїх сильних і слабких сторін є рушійною силою для творчої роботи над собою[1].
   – Праця над собою це шлях до повноцінного розвитку людства[2].

---

[1] «Часом навіть не зашкодить замислитись над собою і попереживати за себе. Часом навіть не зашкодить погніватись на себе. Це все ж краще, ніж легковажно прожити свою юність і втратити великий скарб, великий унікальний скарб, який ви носите в собі, яким ви є самі – кожен, кожна. Про це ми дізнаємося від Христа, цього навчає нас Христос, про кожного з нас, і саме тому ви, молоді люди, не можете втратити контакту з ним, не можна втікати з поля його зору, тому що якщо це станеться, ви перестаєте усвідомлювати, ким ви є, ви перестанете відчувати, яким скарбом є кожен з вас, життя кожного з вас, особистість кожного з вас – єдина, унікальна». ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси для студентів, релігійної молоді та богослужіння, Ченстохова, 06.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 114.

[2] «Ми відкриваємо себе: ми відкриваємо в собі внутрішню людину з її характером талантами, благородними стремліннями, ідеалами, – але в той же час виявляємо слабкості, недоліки, погані схильності, егоїзм та гордість. Ми дуже добре відчуваємо, що якщо перші характеристики нашої людськості заслуговують на те, щоб їх розвивати і зміцнювати,

– Особистісна зрілість ґрунтується на асиміляції цінностей.
– Я вчуся тверезого самоаналізу і самооцінки.
– Я вчуся приймати відповідальні рішення і нести за них відповідальність.
– Я розширюю свої моральні та філософські знання, щоб мати сформований світогляд.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Про зрілість людини свідчить визнання цінностей, їхня належна оцінка та прийняття.
– Людина розвиває свою особистість, формуючи свої думки, приймаючи рішення і вчинки у дусі цінностей.
– Прагнення до цінностей це відповідь людини на її бажання бути щасливою.

Принципи

– Через розмови, відповідні книги і приклад власного життя я показую дитині красу і необхідність формування свого життя на християнських цінностях.
– Я показую своїй дитині її таланти, здібності і хороші якості. Я допомагаю також скерувати її вибір так, щоб можна було розвивати її кращі сторони.
– Я не боюся говорити з молодою людиною про її погану поведінку, риси характеру, життєвий вибір і заохочую її працювати над собою.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Про людину не можна судити лише на основі її досягнень. Людину слід оцінювати за її визнані і пережиті цінності.
– Освіта повинна сприяти розвитку особистості в цілому: її інтелектуальних здібностей, духовного, емоційного і фізичного вимірів.
– Школа це місце, де формують суспільні чесноти.

Принципи

– Я реагую на будь-які форми дискримінації та приниження слабших учнів.

то з тими другими ми маємо боротися, змінювати та долати їх. Таким чином – через реальний контакт з Господом Ісусом, в контакті учня з Майстром – починається і розвивається найкраща людська діяльність, і вона носить назву – саморозвиток. Ця діяльність спрямована на розвиток своєї людяності». Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, цит., с. 113-114.

– Я не піддаюся негативній думці більшості, я визнаю рівне право на повагу і визнання кожного як особистості.
– Я вчу своїх учнів, щоб вони ставили перед собою високі стандарти.
– Я ставлюся до кожного учня як до унікальної людини, а не як матеріалу, який можна вільно формувати.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учнів діляться на групи. Кожна група отримує скорочене визначення людини з точки зору найважливіших філософських та ідеологічних систем. На основі цих понять, вони мають задуматись над тим, які історичні та соціальні наслідки має окрема філософія людини.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина має правильну думку про себе, усвідомлює свої хороші якості і вади. Закінчуючи школу, вона має певну ієрархію цінностей, може формувати своє життя відповідно до них, приймати рішення, мати свою думку, яку може захистити[3].

10. ЗАГРОЗИ

Атмосфера нудьги, конформізму та матеріалізму в сім'ї вбиває зацікавлення, не дозволяє розкрити і розвинути здібності, зменшує зусилля, необхідні для роботи на собою[4]. Ситуації насильства, пригноблення

---

[3] «Кожен з вас, юні друзі, також знаходить в житті певне своє «Вестерплате». Певні завдання, які маєш розпочати і закінчити. Певну справу, за яку не можна не боротись. Певний обов'язок, повинність, від якої не можна відмовитися. Ви не можете стати «пустелею». Нарешті – певний порядок істин і цінностей, якого треба «дотримуватись» і «захищати», так як Вестерплате в собі і навколо себе. Таким чином захистити себе і інших». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час Літургії Слова адресовані молоді на Вестерплате, Гданськ, 12.06.1987, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 481.

[4] «Ця сила необхідна для того, щоб кожен день прожити з мужністю, навіть в об'єктивно важких ситуаціях залишатися вірними своїй совісті в навчанні, в роботі, щоб не підпасти під вплив модного сьогодні конформізму, щоб не мовчати, якщо іншого кривдять, а мати мужність виразити супротив і захистити його. «Більше бути». Сьогоднішнє «більше бути» для молодої людини – це мужність тривати сповненим ініціативи; ви не можете відмовитися від цього, адже саме від цього залежить майбутнє всіх і кожного – продовження пульсуючого свідчення віри і надії. «Більше бути» – це, звичайно, не втеча від складної ситуації». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час Літургії Слова адресовані молоді на Вестерплате, Гданськ, 12.06.1987, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 481.

і зловживань владою в сім'ї або школі знищують природну потребу у самовизначенні, мужності прийняття рішень. Відсутність інтелектуального і морального формування та впливу позитивних авторитетів перекриває дорогу перед молодою людиною у пошуках позитивних цінностей і взірців, які будуть направляти їхнє життя у потрібне русло.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Дуже багато залежить від того, яке кожен з вас вибере життя та міру людяності. Ви добре знаєте, що існують різні міри. Ви знаєте, що існують різні критерії оцінки людини, згідно з якими її оцінюють вже під час навчання, потім на роботі, в різноманітних особистісних контактах і т.д. Майте відвагу прийняти ту міру, якою наділив Вас Христос у світлиці П'ятидесятниці, і в світлиці нашої історії. Майте відвагу подивитися на своє життя в короткостроковій і довгостроковій перспективі, беручи за правду те, що св. Павло писав у Посланні до Римлян: «Бо знаємо, що все створіння разом зідхає й разом мучиться аж досі (8,22) – чи не ми є свідками того болю?». Бо чекання створіння очікує з'явлення синів Божих...» (8:19). Тобто, я надіюсь не тільки на те, що університети та інші вищі навчальні заклади різних типів, а перед тим школи, а перед тим початкова школа підготує інженерів, лікарів, юристів, філологів, істориків, гуманістів, математиків і техніків, а надіюсь на об'явлення синів Божих!

Я від вас чекаю такого об'явлення – від вас, тих хто в майбутньому буде лікарем, техніком, юристом, професором... Зрозумійте, що людина створена за образом і подобою Божими, і призвана у Христі до того, щоб у ній було явлено те, що від Бога. Щоб у кожному з нас в певній мірі об'явився Бог. Подумайте про це!

Розпочинаючи своє паломництво в Польщі – від гробниці св. Войцєха в Гнєзно, св. Станіслава в Кракові, на Ясній горі – скрізь я щиро проситиму Святого Духа про таку новину для вас, про таке відчуття сенсу і цінності вашого життя. Про таке майбутнє для вас, про таке майбутнє для Польщі.

ІВАН ПАВЛО II, Виступ для студентів, що зібралися перед церквою св. Анни у Варшаві, 03.06.1979, *Dary Ducha Świętego dla prawdziwego wymiaru człowieka [Дари Святого Духа для істинного виміру людини]*, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 28–29.

Однак, слід хоча б побіжно поглянути на стародавню історію, щоб виразно побачити, як у різних частинах світу, де розвивалися самобутні культури, люди одночасно починали ставити собі засадничі питання, які супроводжували все людське буття: Хто я? Звідки прийшов і куди йду? Чому існує зло? Що мене чекає після цього життя? Ці питання є у святих

письменах Ізраїлю. Знаходимо їх і у Ведах, і в Авесті, у творах Конфуція та Лао-цзи, у проповідях тіртханкар і самого Будди. Є вони у поемах Гомера, у трагедіях Евріпіда й Софокла, а також у філософських творах Платона та Арістотеля. Спільним джерелом усіх цих питань є потреба, яку людина завжди дуже сильно відчуває в своєму серці, відшукати сенс життя, оскільки від відповіді на ці питання залежить, який життєвий шлях обере людина.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Fides et ratio*, 1, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 825–826.

Питання про те, ким ви є, ви напевно ставите собі протягом тривалого часу. Це питання одне з найцікавіших. Фундаментальне питання. Якою мірою міряти людину? Чи міряти її мірою фізичної сили, яку вона має? Чи міряти її мірою відчуттів, які дозволяють їй спілкуватись з зовнішнім світом? Чи міряти її мірою інтелекту, який допомагає під час численних тестів чи іспитів? ІВАН ПАВЛО II, *Зустріч Святого Отця Івана Павла II зі студентами*, Варшава 3.06.1979, *Prawdziwy wymiar człowieka [Реальний вимір людини]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006, с. 7.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Любов же полягає не в тому, що ми полюбили Бога, а що він полюбив нас і послав Сина свого – примирення за гріхи наші. Любі, коли Бог так полюбив нас, то й ми повинні один одного любити. Бога ніхто ніколи не бачив. Коли ми любимо один одного, то Бог у нас перебуває, і його любов у нас досконала. Що ми перебуваємо в ньому, і він у нас, ми пізнаємо з того, що він дав нам від Духа свого. І ми бачили і свідчимо, що Отець послав Сина – Спаса світу. Хто визнає, що Ісус – Син Божий, Бог у тому перебуває, і він у Бозі. Ми пізнали й увірували в ту любов, яку Бог до нас має. Бог є любов, і хто перебуває в любові, той перебуває в Бозі, і Бог перебуває в ньому. (1 Й 4,10–16).

Пор. Єр 1,4–5; Лк 12,24–25; Й 15,12–17.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

27 Прагнення Бога вписане в серці людини, бо людина створена Богом і для Бога; Бог не перестає притягати до Себе людину, і лише у Бозі людина знайде правду та щастя, які вона безперервно шукає: «Найглибший принцип людської гідності полягає в покликанні людини до спілкування з Богом. Бог запрошує людину до діалогу (вже від самого початку людського існування. Бо людина існує тому, що Бог створив її з Любові і через Любов постійно оберігає її; і людина живе всією повнотою правди тільки тоді, коли вона вільно визнає цю Любов і віддає себе своєму Творцеві»

Пор. ККЦ 28–35.

ЛІТЕРАТУРА:

Jak odkrywać sens ludzkiego życia [Як досліджувати сенс людського життя], під ред. Й. АУҐУСТИН, SJ, Краків 1997.

ҐАЛАРОВІЧ Й., *Człowiek jest osobą, Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły [Людина є особою. Основи філософської антропології Кароля Войтили]*, Кенти 2004.

ҐЛАЗ С., SJ, *Sens życia [Сенс життя]*, Краків 1998.

ҐРУЛКОВСКІ Б., *Postawy „być" i „mieć" a poczucie sensu życia [Поняття «бути» і «мати» та почуття сенсу життя]*, Гданськ 1998.

ҐУАРДІНІ Р., ксьондз, *Wolność, łaska, loc. Rozważania o sensie istnienia [Свобода, ласка, доля. Роздуми про сенс існування]*, Краків 1995.

ІВАН ПАВЛО II, *Serce pragnie sensu. Motywy życia i nadziei [Серце хоче сенсу. Теми життя і надії]*, Варшава 1991.

КОВАЛЬЧИК С., ксьондз. *Z refleksji nad człowiekiem. Człowiek – społeczność – wartość [З роздумів над людською природою. Людина – суспільство – цінність]*, Люблін 1995.

КРОМПЄЦ М. А., OP, *Ja – człowiek [Я – людина]*, Люблін 1991.

ПРОНЗАТО А., *Tysiąc jeden powodów, aby żyć [Тисяча і одна причина, щоб жити]*, Краків 2005.

СВЄЖАВСКІ С., *Istnienie i tajemnica [Існування і таємниця]*, Люблін 1993.

СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Urodziłeś się, by kochać [Ви народилися, щоб любити]*, Люблін 1993.

ФОМА АКВІНСЬКИЙ, Св., *Traktat o człowieku [Трактат про людину]*, Варшава 2002.

ЦІННІСТЬ II

Моя людська гідність (Homo sapiens)

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Розвиток самосвідомості

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання власної гідності і цінності

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розуміння призначення, яке виникає з отриманої людської гідності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Особливість людського розуму полягає у тому, щоб дізнатися про суть речей та прагнути до істини.
   – Завдяки розуму людина чинить свідомо і вільно.
   – Індивідуальна людська гідність поширюється на всіх людей.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Відкриття своєї суб'єктивності призводить до визнання суб'єктивності інших.
   – З усіх земних істот, тільки людина може перевершити себе завдяки самосвідомості і саморефлексії.
   – Розум є складовим елементом совісті.
   Принципи
   – Я вчуся нести відповідальність за свої власні рішення.
   – Я не пасивний результат сліпої долі: я можу вибрати і формувати свою долю.
   – Я постійно змушений оновлювати і поглиблювати свої морально-етичні знання, щоб творити добро, уникати зла.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Завдяки розуму людина сама собі господар.
   – Людина є частиною світу природи, належить до природи, але своїм інтелектом перевершує її.
   – Розум нам даний для того, щоб контролювати себе і свої почуття.
   Принципи
   – Я пояснюю своїй дитині про наслідки легковажного і необдуманого вибору і рішень.
   – Я вчу молодих людей відмовлятися від нетривалого задоволення заради більш високих цінностей.

– Я розмовляю з молодою людиною про відповідальний підхід до її сексуальності.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Тільки людина здобуває знання заради них самих, навіть якщо вона не бачить безпосередньої користі для себе.
– Людина, через свою розумну природу постійно розвивається та удосконалює існуючий порядок речей.
– Робота є плодом і природною потребою людини.

Принципи

– Я намагаюся зацікавити учнів цією темою і створити умови для подальшого, самостійного вивчення.
– Я формую в учнів вміння самостійного мислення.
– Я створюю умови для постійного самовдосконалення учнів: вправи на розвиток інтелекту, розвиток особистості і віри.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні отримують завдання знайти філософську основу вибраних соціально-політичних систем. Метою даного дослідження є підготовка відповідей на запитання: які історичні наслідки має неправильна концепція людини?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень усвідомлює своє унікальне місце серед людей, і знає, що з цього випливає також зобов'язання жити в міру своєї людяності. Не можна людині опускатися до рівня рослинного життя. Молода людина може творчо використовувати набуті знання під час шкільного навчання. Усвідомлення гідності особи змушує її дивитися на інших людей з належною повагою і любов'ю.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність знань про основні права людини і відповідне ставлення є причиною відсутності поваги до іншої людини, агресивної поведінки щодо неї, приниження, насильства і т.д. Головною перешкодою в побудові особистих відносин є також тиск пропаганди у ЗМІ, яка знаходить найвище джерело щастя і людських бажань у короткотривалих насолодах, сильних емоційних переживаннях і емоційних враженнях. Відсторонення розуму від контролю над емоціями неминуче приводить до нерозсудливих дій, маніпуляцій та відсутності відповідальності.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина є суб'єктом у світі об'єктів, тому що вона здатна до пізнавальної об'єктивізації всього, що її оточує. Тому, що через свій розум вона повернута «від природи» до істини. В істині міститься джерело трансценденції людини до всесвіту, в якому вона живе. Розмірковуючи над пізнанням себе, людина сприймає себе як єдину істоту у світі, котра бачить «зсередини», котра пов'язана пізнаною правдою – пов'язана, а отже зобов'язана до її прийняття, у разі необхідності, актом вільного вибору, актами свідчення заради істини. Це здібність переступити через себе в правді.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення до професорів Люблінського католицького університету, Люблін, 09.05.1987, *Jakie są perspektywy tego pokolenia? [Які перспективи цього покоління]*, „L'Osservatore Romano" 1987, № 5, с. 11–12.

Ось чому ми сьогодні бачимо, як поширюється та зміцнюється розвиток почуття власної гідності кожної людини. Благодійний струмінь пронизує і охоплює всі народи світу, які все більше і більше усвідомлюють важливість гідності людини, не «речі» або «об'єкту», який можна використати, а «суб'єкту», який має совість і свободу, покликаний до свідомого життя у суспільстві та історії, і підпорядкований духовним і релігійним цінностям.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Christifideles laici*, 5, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків
2007, с. 359.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Я теж людина смертна, як і всі інші, первостворeного нащадок, який із землі походить. У материнському лоні уклалось моє тіло; за десять місяців стужавів я в крові – із сім'я чоловіка й насолоди, що із сном приходить. Я теж, як народився, дихав спільним повітрям, і упав на землю, що всіх нас однаково приймає, і перший крик мій – плач був, як у всіх дитяток. І вирощено мене в пелюшках старанно. Ніякий бо з царів не мав іншого початку існування. Один для всіх у життя вхід, подібний і вихід. Ось чому я моливсь, і дано мені розум, візвав я, і дух мудрости зійшов на мене. Якби то дав мені Бог говорити про неї, як годиться, і мислити думки, достойні дарувань, бо сам він провідник мудрости і керує мудрими. В руці його і ми, і слова наші, і вся наша обачність, і хист до діла. Він бо мені дав справжнє знання того, що є, і я знаю устрій та силу первнів, (уточнити) часів початок, кінець і середину, зміни сонцезворотів і чергування пір року, круги років й розташування зір, природу тварин і гони звірів, потугу духів і думки людей, різні рослини і властивості корінців. Усе, що тільки є тайне і явне, –пізнав я, бо навчила мене творителька всього – мудрість. (Мудр 7,1–7; 15–21).

Пор. Пс 53,2–4; Мудр 7,1–7; 16,2–4.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1705–1706 Завдяки своїй душі, духовним силам розуму та волі людина обдарована свободою – «особливим знаком Божого образу». Завдяки своєму розумові людина пізнає голос Бога, який спонукає її «чинити добро й уникати зла». Кожен зобов'язаний дотримуватися цього закону, що лунає у нашому сумлінні і сповнюється у любові до Бога та ближнього. Моральне життя засвідчує гідність особи.

Пор. ККЦ 36–41; 47; 1711.

ЛІТЕРАТУРА:

Wiara i rozum. Refleksje nad encykliką Jana Pawła II „Fides et ratio" [Віра і розум. Роздуми про енцикліку Івана Павла II «Fides et ratio»], під ред. Ґ. ВІТАШЕК, ЦСРС, Люблін 1999.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Moralność myślenia [Моральність мислення]*, Тарнув 1993.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Wszechświat i Słowo [Всесвіт і Слово]*, Краків 1994.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Fides et ratio*, Познань 1998.

КРАВЧИК Р., ксьондз, *Kim jest człowiek w świetle Biblii [Ким є людина у світлі Біблії]*, Варшава 1998.

ПАЧОС К., *Zwierzę rozumne. Zagadnienia podstawowe z filozofii niższych warstw duszy [Розумна тварина. Основні питання з філософії нижніх шарів душі]*, Гданськ 2004.

СВЄЖАВСКІ С., *Rozum i tajemnica [Розум і таємниця]*, Краків 1960.

СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Rozum i wiara wobec pytania: Kim jestem? [Розум і віра стосовно питання: Хто я?]*, Люблін 2001.

ЦІННІСТЬ III

Розум, душа та емоції в моєму житті

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний, духовний і емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння правильного сприйняття зовнішньої реальності і своїх емоційних станів

3. ВИХОВНА МЕТА
   Самоконтроль і керування емоціями за допомогою інтелекту і волі, та винесення їх на суд совісті

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Людина пізнає реальність за допомогою відчуттів і розуму. Розум досліджує сенс, суть речей, емоції дають суб'єктивне розуміння відтінків.
   – Емоційна зрілість – це ключ до міцних і глибоких міжособистісних відносин.
   – Що домінує в моєму житті: використання розуму, емоцій, чи слідування за совістю?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Емоції – це важливий елемент в побудові міжособистісних відносин.
   – Емоційні реакції, сформовані в дитинстві, відбиваються на сприйнятті й оцінці в дорослому житті.
   – Емоційні травми і потрясіння впливають на сприйняття реальності.
   Принципи
   – Свої відчуття я перевіряю об'єктивними критеріями оцінки реальності.
   – Я намагаюся підтримувати душевну рівновагу, я не піддаюся наївно на позитивні або негативні емоції.
   – Я не піддаюся емоціям і почуттям, які можуть вплинути на прийняття поспішних рішень.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Правильні сімейні відносини є основою для правильного емоційного розвитку дитини.
   – Батьки є прикладом того, як панувати над емоціями.
   – Сім'я – це безпечне середовище для формування емоційного життя дитини.

Принципи

– Емоційні проблеми моєї дитини змушують мене задуматися про мою поведінку і сімейну атмосферу.
– Я не докоряю молодій людині за те, що вона занадто відкрито демонструє свої емоції. Я разом зі своєю дитиною обговорюю причини і обдумаю шляхи боротьби з надмірною емоційністю.
– Відносини між батьками – це приклад емоційної зрілості. У їхніх відносинах імпульсивні, спонтанні реакції підпорядковані загальному благу і любові.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Релігійність є важливим компонентом формування людської особистості, вона має вирішальний вплив на характер людини.
– Учитель, знайомий з захисними емоційними реакціями молодих людей, може розуміти, інтерпретувати і знайти джерело такої поведінки.
– Виховання молодих людей полягає у тому, щоб створити відповідні умови для формування єдності думки, слова і діла.

Принципи

– Я слідкую за конфліктами у класі і вчуся вирішувати їх у дусі контролю, прощення і спільного блага.
– Я ніколи не керуюся особистою симпатією чи антипатією в оцінці своїх вихованців.
– Я використовую природні схильності характеру і темпераменту учнів, наділяючи їх відповідними функціями і завданнями у класі, через які вони можуть розвивати свої навички.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Можна організувати сценку, в якій три групи учнів представляють різні способи переживання, сприйняття і оцінки ситуації: емоційний, раціональний та духовний. Сценка закінчується обговоренням доцільності цілісного підходу до реальності.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Рівновага і гармонія між раціональною, емоційною і духовною сферами є ознакою особистісної зрілості. Емоційність робить людину більш вразливою, раціональність впливає на самоконтроль і підпорядкування нормам соціального співіснування. Духовна зрілість передбачає повне переживання, розуміння і контроль над пізнаваною реальністю.

10. ЗАГРОЗИ

Перевага раціональності над емоційною сферою може привести до придушення почуттів, у свою чергу перевага емоцій є причиною імпульсивності і нестабільності в прийнятті рішень. Часто молоді люди через екстравагантну поведінку і реакції приховують більш глибокі проблеми, які не можуть вирішити.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Ви повинні рости, тобто розвиватись день за днем, ставати зрілими чоловіками та жінками, але зверніть увагу, що не лише у фізичному сенсі, але також і насамперед у духовному сенсі. Було б занадто просто рости лише тілом (про це піклується, насправді, сама природа), необхідно зростати в першу чергу духовно, а це досягається за рахунок збільшення цих здібностей, які Бог – вони також є його Даром – заклав всередині нас, а саме: інтелект, воля, здатність любити Його і любов до ближнього.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси в базиліці Ватикану Св. Петра, Рим, 05.03.1980, *Szkoła i parafia warsztatami dla młodzieży [Школа і парафія як наука для молоді]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ III*, 1, 1980, Познань, 1985, с. 216.

На допомогу розумові, який прагне зрозуміти тайну, приходять також знаки, що містяться в Об'явленні. Вони допомагають заглибитися у пошуки істини і дають змогу розумові самому проникнути у сферу тайни. Принаймні ці знаки, з одного боку, збільшують розумові сили, бо завдяки їм розум може досліджувати простір тайни власними засобами, які він ревно боронить, а з іншого боку, спонукають розум сягнути поза самі знаки й побачити їхню глибинну суть. Бо в цих знаках прихована істина, до якої має звернутися розум і якого він не може нехтувати, щоб не знищити заразом явленого йому знаку. ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Fides et ratio*, 13, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 837.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Благословляйте тих, що вас гонять; благословляйте, не проклинайте. Радуйтеся з тими, що радуються; плачте з тими, що плачуть. Між собою будьте одної думки, про високе не мудруйте, радше до покірного схиляйтеся; не будьте зарозумілі на себе. Нікому злом за зло не віддавайте; дбайте перед усіма людьми про добро. Коли можливо, оскільки це від вас залежить, будьте з усіма людьми в мирі. Самих себе не відомщайте, любі, а дайте місце гніву, написано бо: «Мені належить помста, я відплачу», – говорить Господь. Але коли твій ворог голодує, нагодуй його; і коли має спрагу, напій його, бо, роблячи це, ти нагромаджуєш йому на голову розпечене вугілля. Не дозволь, щоб зло тебе перемогло, але перемагай зло добром. (Рим 12,14–21).

Пор. 1 Хр 29,9–20; Іс 61,1–19; Рим 15,1–13.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1703–1704 Людська особа, наділена «духовною і безсмертною» душею, є «єдиним творінням на землі, яке Бог обрав для Себе ж Самого». Від свого зачаття вона призначена для вічного блаженства. Людська особа бере участь у світлі і силі Божого Духа. Завдяки своєму розумові вона здатна зрозуміти порядок речей, установлений Творцем. Своєю волею вона здатна спрямувати себе до справжнього добра. Вона знаходить свою досконалість у « пошуках правди й добра і в любові до них».

Пор. ККЦ 1763–1775.

ЛІТЕРАТУРА:

Ku dojrzałej ludzkiej miłości [До зрілої людської любові], під ред. Й. АВҐУСТИН, SJ, Краків 1996.

АЛБІСЕТИТІ В., *Zazdrość – cecha wrodzona czy nabyta? Jak przezwyciężać uczucie stare a wciąż nowe? [Ревнощі – вроджені чи набуті? Як подолати старе почуття і все ж нове?]*, Краків 2000.

ҐЕРСТИМАНН С., *Uczucia w naszym życiu [Почуття в нашому житті]*, Варшава 1963.

ДОБСОН Й., *Emocje, czy można im ufać? [Емоції, чи можна їм довіряти?]*, Варшава 1992.

КОЗЄЛЕЦКІ Й., *Koncepcje Psychologiczne człowieka [Психологічні концепції людини]*, Варшава 2000.

КОФТА М., *Samokontrola a emocje [Самоконтроль і емоції]*, Варшава 1979.

ЛУЧАК Г., ксьондз, *Odpowiedzialność chrześcijańska [Християнська відповідальність]*, Вроцлав 1992.

МАРТІНІ Н., де, *Być dojrzałym [Бути зрілим]*, Варшава 1993.

МОРҐАЛЛА С., SJ, *Dojrzałość osobowościowa i religijna. Luigi Maria Rulla i jego teorie psychologiczne oraz poglądy antropologiczne [Зрілість особистості та релігійна зрілість. Луіджі Марія Рулла і його психологічні теорії та антропологічні ідеї]*, Краків 2006.

ПОВЕЛ Й., SJ, *Dlaczego boję się kochać? [Чому я боюсь любити?]*, Варшава 2006.

СЛАВІНСЬКІ С., *Dojrzewać do miłości. Rozmowy o samowychowaniu [Дозрівати до любові. Розмова про самовиховання]*, Варшава 1990.

ХЛЕВІНСЬКІ З., *Dojrzałość. Osobowość, sumienie, religijność, [Зрілість. Особистість, совість, релігії]*, Познань 1991.

ЦІННІСТЬ IV

Автономія і залежність в моєму житті

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність співіснувати в групі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Самоконтроль і керування емоціями за допомогою інтелекту
   суд совісті

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Свобода як дар і завдання.
   – ”Свобода в”, чи ”свобода від” – дві концепції свободи.
   – Чим більше людина робить добра, тим вільнішою вона стає

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Межа індивідуальної свободи – це особиста свобода і благополуччя інших людей.
   – Свобода робить людину відповідальною за свої вчинки.
   – Свобода адресована до істини і добра.
   Принципи
   – Я узгоджую свою волю з голосом совісті.
   – Перед конкретними діями я намагаюся передбачити наслідки моїх рішень.
   – Під час реалізації свого права на свободу, я пам’ятаю про повагу до прав і потреб інших осіб.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Виховання свободи – це виховання відповідальності.
   – Оцінка добра і зла є об’єктивною.
   – Моральний закон є гарантом розвитку людської свободи.
   Принципи
   – При розгляді таких проблем я вислуховую докази своєї дитини, дізнаюсь про який контекст ситуації йдеться і намагаюся бути об’єктивним в оцінці.
   – Попереджуючи дитину або даючи поради, я уникаю авторитарних відносин.
   – Я не намагаюся зупинити процес становлення незалежності моєї дитини.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Виховання є процесом провадження людини до свободи – права на самовизначення.
– Право на діяльность та її принципи є відображенням морального порядку.
– Розум вказує людині на певну річ як цінність і звільняє її від примусу у прийнятті рішень.

Принципи

– Вимагаючи від учнів виконання моїх наказів і завдання, я остерігаюся методів залякування і насильства.
– Закликаючи молодь до певного виду поведінки, або особистісного вибору, я повинен бути внутрішньо переконаний про їхню доцільність.
– Я використовую приклади з життєдіяльності літературних та історичних постатей, щоб показати правильне розуміння людської свободи.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Фільм на основі роману «Злочин і кара» Ф. М. Достоєвського Crime and Punishment, реж. реж. Менахем Голан, Польща – Росія – США, 2002, може бути приводом для обговорення на тему: Природне право – це рабство чи правда, властива людській природі?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

У наш час люди все більше усвідомлюють гідність людської особистості та її прав. Створюються осередки допомоги людям, які мають певну залежність, або стали жертвою насильства, а також інформаційні центри, які займаються профілактичною діяльністю.

10. ЗАГРОЗИ

Загрозою для природного розвитку молодої людини є вороже сімейне, шкільне або інше оточення, де панує атмосфера насильства. Результатом таких умов є страх самовизначення, поведінка залежності від сильніших осіб і гнобителів, схильність до впливу маніпуляції. Крім того, зникає ідея універсальної істини про добро і суб'єктивної інтерпретації морального судження. Людина створює свій «кодекс» норм і правил, вирішує, що таке добре і що таке погано. Моральна плутанина сприяє також поширенню ліберальних тенденцій в культурних, соціальних та політичних осередках, що трактують моральне встановлене і навіть природне право як обмеження автономії. Результатом такого сприйняття свободи є визволення від всіх наказів і заборон, які впливають на суспільне, сімейне й особисте життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У кожному своєму вимірі, заповідь любові пов'язана з людською волею, яка є вільною. Людина, йдучи за світлом розуму, або судом совісті, вибирає, і, таким чином, формує думку і вирішує. Надає форму своїм справам. Заповідь любові спрямована до вільної волі, від неї залежить, чи людина надасть своїм вчинкам, своїм справам, форму любові чи іншу форму, протилежну любові. Це може бути однією з форм егоїзму, байдужості до потреб іншого, байдужості до загального блага. Це може бути, нарешті, форма ненависті і зради – всупереч тому, що Христос навчав: «Любіть ворогів ваших» (Мт 5:44). [...] Свободою не можна тільки володіти. Її треба постійно, постійно, постійно здобувати. Її можна здобути при ефективному її використанні – використанні в правді, тому що лише «істина робить вільними» (Пор. Й 8:32) людей і людські спільноти, суспільства і нації. Так навчає Христос.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси беатифікації батька Рафала Хилінського, Варшава, 09.06.1991, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 751–752.

Втім, не тільки на світ, але й на саму людину була покладена турбота і відповідальність. Бог залишив її в руці її власної ради (Пор. Сир 15, 14), щоб вона шукала свого Творця і добровільно вдосконалювалася. Добиватися – означає самостійно будувати собі цю досконалість. Дійсно, керуючи світом, людина формує його відповідно до свого розуміння і волі, у такий спосіб роблячи морально добрі справи, підтверджує, розвиває і зміцнює в собі схожість до Бога.

ІВАН ПАВЛО II, Енц.*Veritatis splendor*, 39, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків

1996, с. 567.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ви бо, брати, покликані до свободи; аби тільки свобода ваша не стала приводом до тілесности; але любов'ю служіть один одному. Увесь бо закон міститься у цій одній заповіді: "Люби ближнього твого, як себе самого." Коли ж ви між собою гризетеся та їсте один одного, вважайте, щоб один одного не знищили! Знову кажу: Духом ходіте, і тіла пожадливостей не будете чинити; бо тіло пожадає проти духа, і дух пожадає проти тіла. Вони суперечать одне одному, так що ви не можете робити того, що хотіли б. А коли дух вас водить, то ви не під законом. Учинки ж тіла явні: розпуста, нечистота, розгнузданість, ідолослужіння, чари, ворогування, сварки, заздрість, гнів, суперечки, незгоди, єресі, зависті, пияцтво, гультяйство і таке інше, про що я вас попереджаю, – як я вже й раніше

казав, що ті, що таке чинять, царства Божого не успадкують. А плід Духа: любов, радість, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, вірність, тихість, здержаність. На тих то нема закону. Ті ж, що є Ісусові Христові розп'яли тіло з його пристрастями та пожадливостями. (Гал 5,13–24).

Пор. Мк 10,44–45; Рим 7,13. 8,18–22; 1 Кор 10,23–25; Гал 4,1–7.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1740 Свобода не дає права все говорити і все робити. Фальшивими є твердження, що «людина – суб'єкт свободи – як окрема особа є самодостатньою, а її мета – задоволення своїх власних інтересів через використання земних благ». З іншого боку, умови економічного, політичного, суспільного та культурного порядку, що необхідні для правильного користування свободою, дуже часто не визнаються і порушуються. Ці обставини засліплення і несправедливості обтяжують моральне життя та ставлять і сильних, і слабких перед спокусою гріха проти любові. Відступаючи від морального закону, людина ризикує власною свободою; сама себе поневолює, розриває братерство з іншими людьми і протестує проти Божої правди.

Пор. ККЦ 160; 311; 406; 1036; 1712.

ЛІТЕРАТУРА:

ГАЛАМА М., *Wolność. Wychowanie do wolności w świetle nauczania Jana Pawła II [Свобода. Виховання свободи у світлі вчення Івана Павла II]*, Краків 2000.

ГУАРДІНІ Р., ксьондз, *Wolność – łaska – los. Rozważanie o sensie istnienia [Свобода – благодать – доля. Роздуми про сенс існування]*, Краків 1995.

КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Wolność naturą i prawem człowieka: indywidualny i społeczny wymiar wolności [Свобода як природа і право людини: індивідуальний і соціальний вимір свободи]*, Сандомєж 2000.

НОВАК А., *Wolność. Manipulacja. Kierownictwo [Свобода. Маніпуляція. Управління]*, Вроцлав 1992.

ПАННЕНБЕРҐ В., *Człowiek, wolność, Bóg [Людина, свобода, Бог]*, Краків 1995.

ПЛАНТІНГА А. Ц., *Bóg, wolność i zło [Бог, свобода і зло]*, Краків 1995.

СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Wolność w prawdzie [Свобода в Істині]*, Рим 1981.

ФІЛІППЕ Й., *Wolność wewnętrzna. Moc wiary, nadziei i miłości [Внутрішня свобода. Сила віри, надії і любові]*, Краків 2003.

ШЕЛЕР М., *Wolność, miłość, świętość [Свобода, любов, святість]*, Краків 2004.

ЦІННІСТЬ V

Релігійний погляд на сенс мого життя

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Розвиток відносин з Богом

3. ВИХОВНА МЕТА
   Заохочення до вивчення Євангелія та вченні Церкви

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Через Вісім Блаженств Христос показав всім людям ключ до досягнення повноти життя і щастя.
   – Необхідною умовою для розвитку і самореалізації є наявність почуття сенсу життя в людини.
   – Любов до Бога і людини – це сенс людського життя.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Віра дає людині можливість знайти сенс її існування.
   – Христос відповідає на питання про сенс життя, страждання і смерть.
   – Завдяки підтримці, яку можна знайти в Бозі, людина здатна пережити всі випробування, важкі переживання не знищують її, а збагачують.
   Принципи
   – Я не зневіряюся і без розпачу переживаю ситуації невдачі або провалу.
   – У своєму віросповіданні я знаходжу сенс свого життєвого досвіду.
   – Я намагаюся співставляти життєво важливі рішення з текстом Святого Письма і вченням Церкви.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Євангельський взірець милосердного Батька є прикладом безумовної любові і прощення бунтівної і неслухняної дитини.
   – Медитація Святого Письма допомагає формувати чесноти терпіння, які необхідне в очікуванні на результати виховання.
   – Завдання батьків полягає в тому, щоб відкрити сенс життя дитині в ширшій перспективі, що виходить поза межі земних утіх і задоволення.

Принципи
– У Євангелії я шукаю натхнення для виховання.
– Я допомагаю своїй дитині переживати провали і невдачі у дусі Євангелія.
– Я намагаюся дивитися позитивно на кожну подію з вірою в силу Промислу Божого.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Досвід поколінь поляків, перевірений війнами, переслідуваннями і геноцидом є свідченням того, що завдяки сильній вірі страждання не знищують людину, а ушляхетнюють її, піднімаючи до висот героїзму.
– Христова справа спасіння показує унікальні достоїнства, які людина має в очах Бога.
– Кожна людина, яка чесно і на свій розсуд формує світогляд, заслуговує поваги.

Принципи
– Я згадую історичні події, щоб наблизити учнів до реальних прикладів глибоких стосунків з Богом.
– Я намагаюся розповідати учням про християнський вимір культури та польської історії.
– Я усвідомлюю учням відповідальність за віру, на захист якої мученики віддавали свої життя.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Релігійний погляд на сенс життя, особливо в стражданні, прекрасно ілюструє фільм Фіолетовий і чорний, реж. Дж. ЛОНДОН, США – Великобританія – Італія, 2007.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Всупереч тенденціям сучасної цивілізації, що є шкідливими для християнських цінностей і релігійних переконань, учень вміє жити за законами Євангелія. Голос Євангелія – це не лише важке завдання, з яким людина повинна впоратися. Це запорука її щастя, довговічності та краси. Тому, пристосовуючи свій власний вибір, рішення і цінності до вчення Христа, людина забезпечує собі найкращий шлях до самореалізації та розвитку.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність певного світогляду часто стає причиною конформізму в молодих людей, які шукають сенс життя в тимчасовому щасті, без відповідальності за наслідки. Така людина легко піддається тенденціям моди, або маніпуляціям. Моральна плутанина, відсутність

належної уваги до формування совісті стирає межу між добром і злом, гріхом і помилкою, а основні екзистенційні питання губляться серед розваг і задоволення.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина не може жити без любові. Вона залишається незрозуміло для себе істотою, її життя стає безглуздим, якщо їй не відкриється любов, якщо не зустрінеться з любов'ю, якщо її не торкнеться і зробить своєю певним чином, якщо не візьме в ній живої участі. І саме тому Христос Спаситель, як уже було сказано, «повністю розкриває людину самій людині». Це саме він – якщо це можна так сказати – є людським виміром Таємниці спокути. Людина знову знаходить в ній велич, гідність і цінність людства. Людина ще раз стверджується в таємниці спокути, ніби знову появляється. Знову створюється! «Немає вже євреїв, немає ні раба, ані вільного, нема ані чоловіка, ані жінки, бо всі ви одно у Христі Ісусі». Людина, яка хоче до кінця себе зрозуміти – не тільки відповідно до тимчасових, часткових, часто поверхневих, і навіть ілюзорних стандартів і вимірів своєї особистості, – вона повинна зі своїм хвилюванням, невпевненістю і навіть слабостями й гріхами, з життям і смертю наблизитись до Христа. Вона повинна так чи інакше прийти до Нього сама собою, повинна «засвоїти» і асимілювати всю реальність Втілення і Спокути для того, щоб знайти себе. Якщо в людині відбудеться такий глибокий процес, то він принесе свої плоди не тільки в поклонінню Богу, а й призведе до глибокого здивування самого себе. Якою ж цінністю повинна бути в очах Творця людина, якщо заслужила на такого великого Визволителя, якщо Бог «віддав Сина Свого Єдинородного», для того, що вона, людина, «не загинула, а мала життя вічне». Саме це глибоке здивування над цінністю і гідністю людини називається Євангелієм, Доброю Новиною. Саме це глибоке здивування також називається християнством. Це місія Церкви у світі – навіть, більше – «у сучасному світі». Це здивування, а також переконання і впевненість, що в своїх найглибших витоках є впевненістю у вірі – котра прихованим способом оживляє кожен аспект справжнього гуманізму – залишається у тісному зв'язку з Христом.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptor hominis*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків

1996, с. 15.

Істина християнського Об'явлення, яку ми знаходимо в Ісусі з Назарету, дає змогу кожному прийняти «тайну» власного життя. Ця найвища істина, ні в чому не порушуючи автономії сотвореної істоти та її свободи, зобов'язує цю істоту відкритися для трансцендентного. Зв'язок між свободою та істиною досягає тут своєї вершини, завдяки чому ми можемо вповні зрозуміти значення слів Христа: «І пізнаєте правду, – а правда вас вільними зробить!» (Ів. 8, 32).

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Fides et ratio*, 15, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 839.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Що скажемо на це? Коли Бог за нас, хто проти нас? Він власного Сина свого не пощадив, а видав його за всіх нас, – як же разом із ним не подарує нам усього? Хто буде винуватити вибраних Божих? Бог – той, що оправдує; хто ж той, що засудить? Христос Ісус, який умер, ба й воскрес, що по правиці Божій, – він заступається за нас. Хто нас відлучить від Христової любови? Горе чи утиск, чи переслідування, чи голод, чи нагота, чи небезпека, чи меч? Як написано: «За тебе нас увесь день убивають, уважають нас за овець (призначених) на заріз.» Але в усьому цьому ми маємо повну перемогу завдяки тому, хто полюбив нас. Бо я певний, що ні смерть, ні життя, ні ангели, ні князівства, ні теперішнє, ні майбутнє, ні сили, ні висота, ні глибина, ані інше якесь створіння не зможе нас відлучити від Божої любови, що в Христі Ісусі, Господі нашім. (Рим 8,31–39).

Пор. Рим 8,18–28; 1 Кор 1,4–9; 1 Кор 7,1–40; Пс 78,65–72; Іс 41,8–10; Іс 42,6–9; Гал 1,6–9.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1721–1722 Бо Бог привів нас на світ, щоб ми Його пізнавали, Йому служили і Його любили і так дійшли до неба. Блаженство робить нас учасниками Божої природи (2 Пт. 1,4) і вічного Життя. З блаженством людина входить до слави Христа і до радості троїчного життя. Таке блаженство перевищує розум і самі людські сили. Воно випливає з безкорисливого дару Божого. Тому-то його названо надприродним, як і благодать, яка робить людину здатною увійти в Божу радість.

Пор. ККЦ 1763–1775.

ЛІТЕРАТУРА:

Drugi balsam dla duszy kobiety, czyli jeszcze więcej opowieści, które otworzą serce kobiety i przywrócą wiarę w sens życia [Інший бальзам для жіночої душі, або ще більше історій, які відкривають серце жінки і повернення віри в сенс життя], під ред. Й. КАНФІЕЛД, Познань 2001.

Sens choroby, sens śmierci, sens życia [Сенс захворювання, сенс смерті, сенс життя], під ред. Г. БОРТНОВСКА, Краків 1993.

БРАНДЕН Н., *Odpowiedzialność. Jak polegać na sobie i znaleźć sens życia [Відповідальность. Як покладатися на себе і знайти сенс життя]*, Лодзь 1999.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Sens życia i sens wszechświata. Studia z teologii współczesnej [Сенс життя і сенс Всесвіту. Дослідження в сучасній теології]*, Тарнув 2002.

ҐЛАЗ С., SJ, *Doświadczenie religijne a sens życia [Релігійний досвід і сенс життя]*, Краків 2002.
ҐЛАЗ С., SJ, *Sens życia [Сенс життя]*, Краків 1998.
ҐЛАЗ С., SJ, *Sens życia a religia. Wymiary filozoficzno-psychologiczne [Сенс життя і релігія. Філософський та психологічний аспекти]*, Познань 2006.
ҐОРАЛЧИК П., ксьондз, *Sens życia, sens śmierci. W pełni osobowe spotkanie z Chrystusem [Сенс життя, сенс смерті. Повністю особиста зустріч з Христом]*, Зомбкі 2003.
КЛАМУТ Р., *Cel – czas – sens życia [Мета – час – сенс життя]*, Люблін 2002.
КУЧИНСЬКІ Й., *Sens życia [Сенс життя]*, Варшава 1981.
МАРІАНСЬКІ Й., ксьондз, *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży Szkolnej [Між надією і відчаєм. Сенс життя у свідомості молоді шкільного віку]*, Люблін 1998.

ЦІННІСТЬ VI

Партнерство і співпраця в родині

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння співіснувати і співпрацювати з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування почуття участі та відповідальності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Суспільний характер людського покликання у Божому плані.
   – Щира самопожертва є найповнішим виразом співучасті в людській сім'ї.
   – Кожна особа в людській сім'ї має своє місце і значення.
   – Співіснування і взаємодія з іншими людьми є необхідною умовою для самореалізації.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Участь у суспільному житті повинна ґрунтуватися на цінностях, які будуть спрямовувати і схиляти до служіння іншим.
   – Коли я дбаю про благополуччя свого ближнього, я борюся цим самим за своє благополуччя.
   – Автентична людська спільнота заснована на любові, солідарності, правді і свободі.
   Принципи
   – Я співпрацюю через вчинки, які наділяють всіх рівними правами і обов'язками.
   – Я уникаю повчання і критики в оцінці дій інших людей, я завжди намагаюся побачити їхні позитивні якості.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Участь у суспільному житті є моральним обов'язком людини.
   – Конформізм та життя без амбіцій сприяє закриттю людини перед іншими.
   – Слід розвивати вразливість молоді до проблем суспільного життя, щоб навчити їх людській солідарності та зобов'язанню служити людській спільноті.

Принципи

– Я слідкую за тим, щоб у моїх дітей не формувалося ставлення домінування над молодшими братами і сестрами і бажання їх використовувати.
– Я організовую такі ігри, як: футбол, вітрильний спорт, в якому беруть участь всі члени сім'ї.
– Я виховую своїх дітей у дусі самопожертви і самозречення для нужденних.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Слід формувати почуття щедрості.
– Позиція солідарності створює найкращі умови для збалансованого розвитку всіх людей, ліквідує експлуатацію та недобросовісну конкуренцію.
– Слід показати молодим людям, що важливішим від того, що людина дає суспільству є те, ким вона є і ким вона стає, беручи участь у громадському житті.

Принципи

– Я дбаю про атмосферу доброти і поваги до кожного учня в класі.
– Я навчаю молодих людей мужності у боротьбі в ім'я загального блага і солідарності.
– Я показую своє несхвалення щодо конформізму та страху перед участю у будь-чому.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Конкретизацією описаної поведінки можуть бути будь-які групові проекти і заходи (поїздки, екскурсії), і складні ситуації, які вимагають інтеграції учнів, що забезпечують прекрасну можливість поляризації відносин і перехід від теорії до практики – справжнє співробітництво в дусі субсидіарності.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина, завдяки можливості участі в суспільному житті, відчуває себе членом середовища, в якому вона живе. Вона вміє нав'язувати щирі і глибокі відносини з багатьма людьми. Вона вмі є працювати в групі, де добре почувається. Вона не боїться складних ситуацій, конфліктів і рішуче їх вирішує.

10. ЗАГРОЗИ

Перешкодою до організування спільної діяльності в людській родині є егоїстична поведінка. Вона проявляється у концентрації уваги і сил на своєму власному розвитку, без опіки над загальним благом. Розвиток

інтересів, талантів стає результатом ворожого суперництва та боротьби з конкуренцією. Особисті досягнення ревниво приховуються від інших. Сучасні тенденції субкультур та соціально-економічні умови є несприятливими для розвитку співпраці між людьми. Розпорошення і змішування суспільства, відривання людей від їхнього історичного контексту, прив'язаності до землі, знання і культивування епосу національної та місцевої традиції, і, нарешті, любові до батьківщини – все це послаблює людські взаємини. Люди починають боятися один одного, що проявляється у страсі перед тривалими, заснованими на любові, вірності і самовіддачі відносинами: дружбою і шлюбом. Замінником міжособистісних стосунків стає пасивне спілкування з образом, створеним засобами масової інформації, який не вимагає жодних зобов'язань з боку глядача.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Скрізь є необхідність нового проголошення Євангелія – навіть тим, хто вже хрещений. Багато європейців сьогодні думають, що знають, що таке християнство, хоча насправді – не знають. Часто не знають, навіть, основних принципів та понять християнства. Багато хто з хрещених живе так, ніби Христос не існував; вони повторюють жести і знаки, пов'язані з вірою, особливо в релігійних практиках, але в цьому не відбивається фактичне прийняття змісту віри і прихильності до Особи Ісуса. Місце упевненості в великих правдах віри у багатьох людей займає розпливчасте і необов'язкове почуття релігійності; поширюються різні форми агностицизму і практичного атеїзму, які сприяють поглибленню розриву між вірою і життям; багато хто підпав під вплив іманентного гуманізму, який послабляє їхню віру і, на жаль, часто призводить до цілковитої відмови від неї; ми є свідками свого роду світської інтерпретації християнської віри, що спричиняє її ерозію і з якою пов'язана глибока криза совісті та практики християнської моралі.

Великі цінності, які в значній мірі були натхненням для європейської культури, були відокремлені від Євангелія, через що втратили свою найглибшу душу, залишаючи місце для цілого ряду спотворень. «Та Син Людський, як прийде, чи Він на землі знайде віру?» (Лк 18,8). Чи знайде її на нашій європейській землі, території стародавньої християнської традиції? Це відкрите питання, яке ясно вказує на глибину і драматизм однієї з найсерйозніших проблем, з якою зіткнулися наша Церква. Можна сказати, – як було підкреслено на Синоді – що ця проблема часто не стільки полягає у тому, щоб хрестити новонавернених, а у тому, щоб навернути охрещених до Христа і Його Євангелія: в наших спільнотах потрібно подбати про те, щоб нести Євангеліє надії для тих, хто далекий від віри або відмовився від практики християнського життя.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Ecclesia in Europa*, 47, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 2, Краків 2006, с. 667–668.

Я прагну з простотою і смиренністю звернутись до усіх, без винятку, чоловіків і жінок, з переконанням про серйозність цього моменту і особистої відповідальності кожного – особистим і сімейним способом життя, використанням благ, громадянською позицією, вирішенням економічних і політичних питань, і чітку прихильність до національних і міжнародних програм – щоб вони зробили все, на що надихає солідарність і любов до бідних.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Sollicitudo rei socialis*, 47, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 1996, с. 373.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тим то як через одного чоловіка ввійшов у світ гріх, і з гріхом смерть, і таким чином смерть перейшла на всіх людей, бо всі згрішили; бо і до закону гріх був у світі, але гріх не рахується, коли нема закону; одначе смерть панувала від Адама аж до Мойсея і над тими, що не згрішили подібним переступом Адама, що є образ того, що мав прийти. Та не так воно з провиною, як з даром ласки. Бо коли через переступ одного померло багато, то тим більше ласка Божа і дар через ласку одного чоловіка, Ісуса Христа, щедро вилились на багатьох. І не так воно є з даром, як із провиною одного грішника: бо суд по одній провині приносить засуд, а дар ласки по багатьох провинах – оправдання. Бо коли через переступ одного смерть царювала завдяки (чинові цього) одного, то тим більш ті, що одержують щедро ласку і дар оправдання, царюватимуть у житті через одного Ісуса Христа. І, таким чином, як через переступ одного на всіх людей прийшов засуд, так через чин справедливості одного на всіх людей приходить життєдайне оправдання. Бо як через непослух одного чоловіка багато людей стали грішниками, так через послух одного багато людей стане праведними. (Рим 5,12–19).

Пор. Іс 53,11; Лк 22,19; 1 Кор 15,3; 2 Кор 5,14–19; 1 П 1,18.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

616 Саме любов «до кінця» (Ів. 13,1) надає жертві Христа вартості відкуплення, спокути, очищення і відшкодування. Він нас усіх пізнав і полюбив через пожертву Свого життя (Пор. Гал. 2, 20; Еф. 5, 2. 25.). «Бо любов до Христа спонукає нас до думки: так як один помер за всіх, то всі померли» (2 Кор. 5,14). Жодна, навіть найсвятіша, людина не може прийняти на себе гріхи всіх людей і за всіх віддати себе в жертву. Існування у Христі Божественної Особи Сина, Яка перевищує й водночас охоплює всіх людей і ставить Його Главою усього людства, робить можливою Його відкупляючу жертву за всіх.

Пор. ККЦ 615; 618; 620; 622; 802.

ЛІТЕРАТУРА:

Człowiek – Kościół – Świat. Katolicka myśl społeczna u progu III tysiąclecia [Людина – церква – світ. Католицька суспільна думка на початку третього тисячоліття], під ред. А. ЛЕПА, єп, Лодзь 2002.

Kultura pokoju w rodzinie i przez rodzinę [Культура миру в сім'ї і крізь родину], під ред. Й. СЛЕДЗЯНОВСЬКОГО, Кєльце 2000.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Miłość i sprawiedliwość społeczna. [Кохання і суспільна справедливість]*, Познань 1993.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000.

ЕКЛЕР Б., *Rodzinne wychowanie do wysiłku [Сімейне виховання до зусиль]*, Катовіце 2001.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення *Ecclesia in Europa*, Рим, 28.06.2003, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла II]*, т. 2, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, Краків 2006, с. 627–726.

НАҐОРНИ Й., ксьондз, *Posłannictwo chrześcijan w świecie [Місія християн у світі]*, Люблін 1997.

СТЕМПНЯК М., кц. *Społeczny wymiar wiary [Соціальний аспект віри]*, Лодзь 2002.

ХАЛАС К., *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym. Elementy teorii i praktyki, m. 2, Naród, ojczyzna, patriotyzm, państwo, pokój [Виховання національно-патріотичних цінностей. Елементи теорії та практики, т. 2, Нації, країни, патріотизм, країни, світу]*, Люблін–Кєльце 2006.

ЦІННІСТЬ VII

Цінність життя

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння оцінювати

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування відповідальності за себе та інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Продовження людського роду є актом не тільки фізичним, а й духовним.
   – Чи права людини мають значення у світлі заперечення права на життя?
   – Недоторканність людського життя і необхідність його захисту.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Життя дане людині, як скарб і подарунок, який слід ефективно використовувати і якого не можна втратити.
   – Кожному з нас доведеться відповідати перед Богом за своє життя.
   – Акт самогубства завжди має суспільний характер
   Принципи
   – Турбота про власне життя є твоїм обов'язком, твоїх близьких і суспільства.
   – Я знаю, що позбавляючи себе життя, роблю боляче тим, хто пов'язаний зі мною.
   – Я не залишаю без допомоги своїх друзів, котрі переживають екзистенційні проблеми.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Життя це найбільша й найунікальніша цінність.
   – Не можна вбивати іншу людини, навіть якщо вона про це просить.
   – Заповідь «не вбивай» має не тільки негативний характер, але є викликом до піклування про своє власне життя та життя інших.
   Принципи
   – Я забезпечую своїх дітей науковими і теологічними аргументами на користь того, що людська істота з моменту зачаття є особистістю.
   – Своїм прикладом я показую дітям цінність страждання, яке облагороджує людину і може бути вищим проявом любові до ближнього.
   – Кожне нове життя в родині ми вітаємо з надією і радістю.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Позбавлення життя людини ніколи не може бути прийнятим.
– Справжнє співчуття до іншої людини приводить до солідарності з нею, але не допускає втручання в її життя.
– Життя людини починається з моменту зачаття і триває аж до її природної смерті.

Принципи

– Я дбаю про передачу учням всеосяжної інформації та науково-теологічних аргументів, які свідчать про те, що людська істота з моменту зачаття є особистістю.
– Я організовую лекції, дискусії, покази і пленарні засідання, що показують учням цінність людського життя від зачаття до природної смерті.
– Я розмовляю зі своїми учнями про проблеми депресії, суїцидальних думок, втоми, представляючи їх у дусі католицької доктрини і віри.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

ПЕРЕГЛЯД ФІЛЬМІВ:

– *Війна світів – аборт*, реж. Г. ГОРНИ, Польща 2005,
– *Цивілізація абортів*, реж. Г. ГОРНИ, Польща 2005,
– *Безмовний крик*, реж. Б. НАТАНСОН, США 1990.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Прийняття моральних принципів людського життя, сприяння цілісності та недоторканності, в першу чергу, має величезний вплив на людей і їхнє оточення. Людина готова прийняти виклик материнство і батьківство. Прихильність до заохочення людського життя знижує ризик трагічних психічних наслідків (депресії, недовіри, насильства, наркотиків), які є природними наслідками аборту, самогубства, евтаназії. Молода людина вихована в сім'ї, де присутній дух поваги до людського життя, має сприятливі умови дозрівання до любові і відповідальності, вона здатна до активної участі у громадському житті і знає, як побудувати міцні взаємини між людьми, її наповнює радість.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність знань про розвиток людини з моменту зачаття. Незнання прав людини, наслідків і небезпеки від будь-якого втручання, що зачіпають недоторканність людського життя. Одна з основних проблем – це нездатність прийняти перспективи життя, яке спрямоване на вічність і відповідальності кожної людини за свої вчинки.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Слід зазначити, що наслідки геноциду останньої війни були підготовлені цілими програмами расової та етнічної ненависті! Ці програми відкинули моральні принципи заповіді: «Не убий», як абсолютні і універсальні. Посилаючись на хибні ідеології, вони надавали привілейованим особам приймати рішення про життя і смерть окремих людей, або цілих груп і народів. На місце Божого: «Не убий» поставили людське: «Дозволено вбивати» або навіть: «Слід вбивати». І через це величезні простори нашого континенту стали могилою для невинних людей, жертв злочинів. Коріння злочину лежить в людській узурпація влади Бога над життям і смертю людини. Відчуваються в цьому деякі далекі, але стійкі відлуння слів, які людина прийняла від «початку» проти свого Творця і Отця. Це були слова: «і станете ви, немов Боги, знаючи добро й зло.» (Бут 3,5), тобто, ви будете вирішувати, що добре і що погано, ви, люди, як Бог, так як Бог і проти Бога. Вибачте мене, дорогі брати і сестри, те що я буду далі говорити. До кладовища жертв людської жорстокості в нашому столітті додається ще одне велике кладовище: кладовище ненароджених, кладовище беззахисних, чийого обличчя не бачила навіть їхня власна мати, що погодилася під натиском забрати їм життя, ще перед їхнім народженням. Але ж вони вже мали те життя, вже були у зародку, розвивалися під серцем матері, не підозрюючи про смертельну загрозу. І як тільки загроза стала реальністю, ці беззахисні людські істоти намагалися захистити себе. Камера записала відчайдушну оборону ще ненародженої дитини в утробі матері перед агресією. Колись я подивився такий фільм – і донині я не можу відійти від нього, я не можу стерти його зі своєї пам'яті. Важко уявити собі більш страшну драму у своїх моральних, людських вчинках. [...] Коріння драми – іноді буває велике і різноманітне. Тим не менше, залишається тут великий вплив людини, груп, лобістських груп, законодавчих органів, що «легалізують» позбавлення життя людини в утробі матері. Чи існує така людська інстанція, чи існує парламент, який має право узаконити вбивство невинних і беззахисних людських істот? Хто має право сказати: «Вам можна вбивати», навіть: «Слід вбивати», там, де слід якнайбільше захищати і допомагати життю?

Відзначимо також, що заповідь: «Не убий» включає в себе не тільки заборону. Вона закликає нас до певних відносин і позитивної поведінки. Не вбивай, а радше захищай життя, захищай здоров'я і поважай гідність кожної людини, незалежно від раси чи релігії, рівня інтелекту, обізнаності або віку, стану здоров'я або хвороби. Не вбивай, а прийми іншого, як дар від Бога – особливо, якщо це ваша власна дитина. Не вбивай, а радше намагайся допомагати ближньому, щоб плекали своє дитя, що – по-людськи кажучи – думають, що воно з'явилося невчасно. [...] У той же час ми повинні збільшити нашу суспільну опіку не тільки про зачату дитину, а і про її батьків, особливо матері – якщо народження дитини

ставить їх перед обличчям неприємностів і труднощів, які виходять за межі їхніх можливостей, принаймі вони так думають. Ця опіка повинна бути виражена як в спонтанних людських відносинах і вчинках, так і в створенні інституційних форм підтримки батьків зачатої дитини, котрі перебувають у особливо складній ситуації. Нехай парафії та монастирі включаються в рух солідарності з зачатою дитиною та її батьками.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси в військовому аеропорту, Радом, 04.06.1991, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 622–623.

З істини про святість життя виходить його недоторканність, що від початку закладена у людському серці, у її совісті. На питання: «Що ж ти зробив» (Бут 4:10), яким Бог звертається до Каїна після того як він убив свого брата Авеля, показує досвід кожної людини: голос, що звучить у глибині її совісті, завжди нагадує про недоторканність життя – своє і чуже – як реальність, яка не належить їй, бо вона є власністю і даром Бога, Творця і Отця.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Evangelium vitae*, 40, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 2, Краків

1996, с. 680.

Однак Церква твердо вірить, що людське життя, навіть якщо слабке і у стражданні – це завжди великий подарунок Божої доброти. Проти песимізму і егоїзму, які кидають тінь на світ, Церква стоїть на боці життя: у кожному людському житті вона бачить велич такого «так», такого «Амінь», який є сам Христос (пор. 2 Кор 1,19, Ар 3,14). Це «ні», яке захоплює і вражає світ, вона протиставляє живе «так», захищаючи людину і світ від усіх, хто є у змові проти життя і вимагає його смерті. Церква покликана до того, щоб всім по-новому показати, з ще більшою переконаністю, що своєю волею необхідно розвивати людське життя всіма засобами і відстоювати його перед всілякими підступами, незалежно від статусу і етапу розвитку, на якому воно знаходиться.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 30, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 131.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ніхто бо з нас не живе для себе самого і ніхто не вмирає для самого себе: бо коли ми живемо, для Господа живемо; і коли ми вмираємо, для Господа вмираємо. Отож, чи ми живемо, чи вмираємо, ми Господні. (Рим 14,7–8).

Пор. Бут 9,5–6; Втор 5,17. 19,11–12; Іов12,10; Мт 25,14–30; Лк 19,12–27; 1 Кор 1,2–9; Еф 1,4; Сол 4,7.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1039 Перед Христом, Який є Правдою, остаточно виявиться правда про ставлення кожної людини до Бога. Остаточний суд виявить разом зі всіма наслідками те, що кожний зробив доброго або занедбав чинити під час свого земного життя.

Пор. ККЦ 1006; 1009; 1010; 1013; 1020.

ЛІТЕРАТУРА:

Chronić i wspomagać ludzkie życie [Підтримка і захист людського життя], під ред. К. КАЧМАРЧИК, ксьондз, Краків 2000.

Między życiem a śmiercią. Uzależnienia, eutanazja, sytuacje graniczne [Між життям і смертю. Наркоманія, евтаназія, крайні ситуації], під ред. В. БОЛОЗ, ксьондз, Варшава 2002.

W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej [Піклуючись про життя. Вибрані документи Святого Престолу], під ред. К. ЩИГЕЛЬ, ксьондз, Тарнув 1998.

Życie – dar nienaruszalny. Wokół encykliki „Evangelium vitae”[Життя – це недоторканий дар. Навколо енцикліки «Evangelium Vitae»], під ред. А. МЛОТЕК, Т. РЕРОНЬ, Вроцлав 1995.

АУҐУСТИН Й., SJ, *Jak zgadzać się na własne życie? [Як погодитись на власне життя?]*, Краків 1995.

БОЛОЗ В., ЦССР, *Życie w ludzkich rękach. Podstawowe zagadnienia bioetyczne [Життя в людських руках. Основні питання біоетики]*, Варшава 1997.

ЗАБЄЛСКІ Й., ксьондз, *Odpowiedzialność za życie [Відповідальність за життя]*, Бялисток 2007.

ІВАН ПАВЛО II, *O życiu. Aborcja, eutanazja, wojna [Про життя. Аборти, евтаназія, війна]*, під ред. А. Сурка, Краків 2005.

КОРНАС–БЄЛА Д., *Wokół początku życia ludzkiego [Про початок людського життя]*, Варшава 2002.

РОДЗІНСЬКІ А., *Osoba, moralność, kultura [Особа, моральність, культура]*, Люблін 1995.

СЛІПКО Т., ксьондз, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki [Межі життя. Дилеми сучасної біоетики]*, Варшава 1988.

ФІЯЛКОВСКІ В., *Ku afirmacji życia [Для затвердження життя]*, Вроцлав 1993.

ЦІННІСТЬ VIII

Цінність здоров'я

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Фізичний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Популяризація здорового способу життя здоров'я

3. ВИХОВНА МЕТА
   Виховання відповідальності за себе та інших

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Здоров'я – це не абсолютна цінність.
   – Здоров'я – це одне з найважливіших благ, за яке ми несемо відповідальність.
   – Здоров'ям можна пожертвувати тільки для досягнення Вищого Блага (служіння Богові, родині, бижньому або суспільству).
   – Ісус Христос – це приклад прихильності до інтегрального здоров'я людини (Пор. Мк 2,5–12).

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Турбота про підтримку доброго стану здоров'я є виконанням обов'язків людини перед собою і суспільством, в якому вона живе.
   – Ви не можете нехтувати своїм здоров'ям.
   – Турбота про здоров'я не означає лише уникати захворювань, а й дбати про хороший фізичний стан.
   Принципи
   – Я дбаю про своє здоров'я, щоб не бути загрозою для інших людей і не обтяжувати їх обов'язком опіки наді мною.
   – Я знаю, що моє здоров'я охороняє інстинкт самозбереження.
   – Я не ризикую здоров'ям.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Підтримка хорошого здоров'я молодою людиною має вирішальний вплив на його пізніше суспільне життя, роботу і сім'ю.
   – Відсутність поваги до свого здоров'я (у тому числі самогубна поведінка, така. як спроби отруїтися, алкоголізм, наркоманія, анорексія, булімія і т.п.) може бути ознакою проблем в сім'ї, насильства, в тому числі сексуального.

– Виховання дитини не обмежується лише охороною фізичного здоров'я. Завдання батьків полягає у вирішенні психічних, моральних, духовних і релігійних.проблем.

Принципи

– Я дбаю про фізичний і психічний стан моїх дітей.
– Не треба недооцінювати тривожні симптоми, які вказують на проблеми зі здоров'ям дитини (хвороба, інфекції, наркотики, алкоголізм, нікотин, залежність від комп'ютера).
– Я цікавлюся знайомими моєї дитини, я не залишаюся байдужим до їхніх проблем зі здоров'ям.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Плекання здоров'я заради краси, слави, багатства, завжди обертається проти людини.
– Здоров'я – це дар, який слід поважати і плекати.
– Слід звертати увагу молоді не тільки на фізичний аспект здоров'я, але і на його значення для інтегрального розвитку людини у формуванні зрілості особи.

Принципи

– Я проводжу уроки, присвячені першій допомозі дитині у формуванні її здоров'я.
– У класі з учнями ми обговорюємо важкі наслідки тютюнової залежності, алкоголю та наркотиків, а також я пропоную засоби профілактики.
– Я закликаю учнів піклуватися про своє фізичне, інтелектуальне, моральне та духовне здоров'я.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Пропозиції окремих фільмів ілюструють сучасні хвороби цивілізації і вихід з них:

– *Порно залежність*, вид. Фронда 2006;
– *Анорексія. Булімія. Смертельна пастка*, вид. PWN, Варшава 2006;
– *Алкоголь, шлях в нікуди*, вид. PWN, Варшава 2006;
– *Спасибі, не приймаю*, вид. Рубікон, Краків 2006;
– *Уроки обережності – пакет кіноосвіти*, реж. Д. РЕГУЦКІ, вид. Projekt–Kom, Сосновєц 2006.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Турбота про власне здоров'я є першим уроком догляду за здоров'ям інших людей і чутливості до проблем, пов'язаних з такою турботою. Молода людина, яка не руйнує дар здоров'я, стає відповідальною за себе і інших, через що стає зрілою. Завдяки цьому може активно брати на себе відповідальність в професійному, суспільному та сімейному житті.

10. ЗАГРОЗИ

Зміцненню здоров'я не сприяє медійний хаос у ЗМІ, з одного боку ЗМІ популяризують здоровя, красу і спорт, з іншого транслюють рекламу засобів схуднення, тютюн чи алкоголь. Відсутність свідомості використання засобів масової інформації може привести до неконтрольованого і безвідповідального використання ЗМІ, залежності від комп'ютерних ігор, порнографії, Інтернету. Нарешті пропаганда абортів і спеціальних клінік провокує моральний розлад і перешкоджає належному зрозумінню цінності здоров'я.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Тому я звертаюся до всіх і до всього: не знищуйте себе! Ви не повинні знищувати себе, тому що ви не живете лише для себе. Тому, коли ви знищуєте себе поганими звичками, це в той же час знищує іншу людину. Ви наносите шкоду вашій сім'ї, вашим дітям. Ви послаблюєте суспільство, яке розраховує на вашу тверезість, особливо на роботі. Ми молимося щодня: «Не введи нас у спокусу». Не піддавайтеся спокусі! Не грайтеся зі злом! Не можна «продавати» людину через негідний зиск, що досягається на людських слабкостях і вадах! Не можна експлуатувати і розвивати людські слабкості! Не можна допускати деградації людини, сім'ї, суспільства, якщо воно не взяло на себе відповідальність за свою історію!

ІВАН ПАВЛО ІІ, Апель на Ясній Горі, Ченстохова, 12.06.1987, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 503.

Опіка над людиною змушує єпископа слідувати за Ісусом, за істинним «добрим самаритянином», повного співчуття і милосердя, який дбає про людину, без будь-якої дискримінації. Охорона здоров'я є однією з найважливіших поточних проблем. На жаль, існує безліч видів захворювань в різних частинах світу. Незважаючи на те, що людські знання зростають у неймовірному темпі, приносячи нові рішення і ресурси для подолання хвороб, – завжди з'являються нові ситуації, в яких фізичне і психічне здоров'я потрапляє під загрозу.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Pastores gregis*, 71, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 2, Краків
2007, с. 864.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Вийшовши з синагоги, він пішов до Симонової хати. Теща ж Симона була в тяжкій гарячці, і його за неї попросили. І, нахилившися над нею, він погрозив гарячці, та й гарячка відійшла від неї і, зараз же підвівшись, теща почала їм услуговувати. А як заходило сонце, всі, хто мав яких недужих на різні хвороби, приводили їх до нього, і він на кожного з них клав руки та й оздоровляв їх. А з багатьох з них виходили також і біси, що кричали: "Ти Син Божий!" Та він, грозячи, не давав їм говорити, бо вони знали, що він – Христос. (Лк 4,38–41).

Пор. Вих 15,26 Іс 33,24 Пс 6,3; Іс 38; Мк 2,17; Мк 6,12–13; Мк 16,17–18

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

364 Тіло людини бере участь у гідності «образу Божого»: тому воно і є людським тілом, бо його оживляє духовна душа, і ціла людська особа призначена стати, у Тілі Христовім, храмом Святого Духа: «Єдина тілом і душею, людина у своєму тілесному стані ввібрала в себе елементи матеріального світу, які знаходять у ній вершину і можуть вільно прославляти свого Творця. Отже, людині заборонено погорджувати тілесним життям. Навпаки, вона повинна цінувати і шанувати своє тіло, яке створене Богом і яке повинно воскреснути останнього дня»

Пор. ККЦ 1500–1505.

ЛІТЕРАТУРА:

Wychowanie na rozdrożu. Personalistyczna filozofia wychowania [Виховання на роздоріжжі. Персоналістична філософія виховання], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1999.

Zdrowie dzieci i młodzieży w aspekcie fizycznym, psychicznym, społecznym i duchowym [Здоров'я дітей і молоді у фізичному, психологічному, соціальному і духовному аспектах], під ред. А. ЙОПКІЕВІЧ, Й. СЧЕЙБАЛ, Кєльце 1998.

ҐАВЕЛ А., *Pedagodzy wobec wartości zdrowia [Вчителі про здоров'я]*, Краків 2003.

ДУРЧОК К., *Wygrać życie [Виграти життя]*, Краків 2005.

ЗАЙОНЧКОВСКІ К., *Nikotyna. Alkohol. Narkotyki. Profilaktyka uzależnień. Krótki poradnik Psychologiczny [Нікотин. Алкоголь. Наркотики. Попередження зловживання. Короткий психологічний посібник]*, Краків 2001.

КНЕЗ Р., *Poznaję – wybieram. Programy integracyjno–profilaktyczne dla uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych [Пізнаю – вибираю. Інтеграційні та профілактичні програми для учнів середніх шкіл і вузів]*, Краків 2003.

КРАСОВСКА А., *Profilaktyka na co dzień. Alkohol w życiu nastolatków [Щоденна профілактика. Алкоголь в житті підлітків]*, Варшава 2006.

МАЛЕВСКА М., *Narkotyki w szkole i w domu. Zagrożenie [Наркотики в школі і вдома. Небезпека]*, Варшава 2004.
ОСТРОВСЬКА А., *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości [Про розвиток особистості та цінностей]*, Варшава 1998.
ОСТРОВСЬКА К., *Zdrowie, wychowanie, osobowość [Здоров'я, виховання, особистість]*, Варшава 1998.
ПАЗЬ Б., *Szkoła, która ochrania [Школа, яка захищає]*, Краків 2002.

ЦІННІСТЬ IX

Життя як завдання

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтегральний розвиток людини

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Фізичний, інтелектуальних і духовний розвиток

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відповідальність за своє життя і його розвиток

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Людське життя є даром природи і Бога.
   – Захист життя є обов'язком кожної людини.
   – Людина не є творцем життя, а його керівником.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Дар життя, який Творець довірив людині, вимагає від людини усвідомлення його цінності і прийняття з усією відповідальністю.
   – Людина покликана також до того, щоб бути мудрим і відповідальним господарем у світі природи.
   – Батьківство – це завдання передачі життя, турбота про нього та виховання.
   Принципи
   – Я ставлюся до життя як до найбільшої цінності і дару, який слід розвивати, збагачувати і реалізувати.
   – Я розвиваю свої навички і таланти.
   – У життєвих справах я раджуся з досвідченими і мудрими людьми.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Основне завдання батьків – це виховувати дитину від зачаття до здобуття нею повної незалежності.
   – Будь-які перешкоди і загрози життю, повинні зустрітися з сильним спротивом.
   – Виховання молодих людей в добре функціонуючій сім'ї готує їх до відповідального дітонародження.
   Принципи
   – Я вчу своїх дітей відповідального батьківства.
   – Я застерігаю дитину перед безрозсудним наражанням здоров'я або життя.
   – Я дбаю про збереження сімейних традицій.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Учитель формує особистість учня – його характер, емоційне і духовне життя.
– Надання всім громадянам права на життя є основою цивілізації любові.
– Педагогічна підготовка батьків є однією з форм співпраці між школою і сім'єю учня.

Принципи

– Я підтримую у школі сімейне виховання за допомогою зустрічей, розмов, дискусій і т.п.
– Я докладаю всіх зусиль, щоб підготувати молодих людей для зрілого і відповідального початку дорослого життя.
– Я передаю учням необхідні знання про захист життя і повагу до здоров'я.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Школа може організувати читання, лекції, покази фільмів, зустрічі з гостями, які будуть спрямовані на пропаганду сімейного життя та захисту життя від зачаття до природної смерті, а також присвячені питанням цілісного людського розвитку.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина з відповідним ентузіазмом бере участь в проектах, які розвивають її в інтелектуальному, фізичному і духовному плані. Таким чином, вона готується до зустрічі із завданнями, які чекають на неї в дорослому житті.

10. ЗАГРОЗИ

На світі зберігається соціальна нерівність. Технічний та матеріальний прогрес відбувається за рахунок експлуатації бідних. Суспільства піддаються тиску антисімейної пропаганди, починаючи від фальсифікації самого визначення сім'ї, через сумніви щодо її природи і ролі, аж до реклами розбещеності і спрощення розлучень. Під час уроків статевого виховання молоді люди дізнаються про способи абортів, сексуальні пози та їхнє практичне застосування. Приховуються наслідки втручання в процес зародження нового життя, такі як: втрата плідності, фізичного і психічного знищення організму.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина все більше живе в страсі. Вона боїться, що її творіння – звичайно, не всі і не більшість, але деякі, і це ті, які несуть в собі особливу людську винахідливість і підприємництво – можуть обернутись

в радикальний спосіб проти неї. Вони можуть стати засобами та інструментами неймовірного самознищення, в стосунку до якого всі знані з історії стихійні лиха і катастрофи видаються нічим. Це породжує питання, як дана людині з самого початку влада, за допомогою якої вона стане володарем землі, обертається проти людини (Пор. Бут 1:28). Питання людини, як людина в контексті цього прогресу стає кращою, духовно зрілою, більш обізнаною про гідність, більш відповідальною, більш відкритою до інших, особливо нужденних і слабших, готовою всім допомагати? [...] Суб'єктом, котрий, з одного боку, намагається отримати максимальний зиск – з іншого боку, той, хто віддає данину шкоди, приниження – це завжди людина.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptor hominis*, 15, ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків
1996, с. 25.

Існує антиномія між молодістю і смертю. Смерть видається далекою від молодості. Так, але якщо молодість є проектом усього життєвого циклу, проектом, побудованим відповідно до принципів сенсу і цінностей, важливим також в молодості є питання про кінець життя. Залишений на себе людський досвід говорить те ж саме, що і святе письмо: «людині призначено вмерти» (Євр 9:27). Натхненний письменник додає: «і потім суд» (Євр 9:27). І Христос каже: «Я – воскресіння і життя. Хто вірує в Мене, якщо і помре, оживе. І кожен, хто живе і вірує в Мене, повіки не вмре «(Й. 11:25) Таким чином питайте Христа, як молода людина в Євангелії: «Що мені робити, щоб успадкувати вічне життя?». ІВАН ПАВЛО II, Лист *Parati semper*, 5, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane*. Listy [Зібрання творів. Листи], т. 3, Краків 2007, с. 256.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Аж ось один приступив до нього й каже: "Учителю! Що доброго маю чинити, щоб мати життя вічне?" Ісус сказав до нього: "Чому мене питаєшся про те, що добре? Добрий є один тільки (Бог). Як хочеш увійти в життя, додержуй заповідей." "Яких?" – питає його. А Ісус до нього: "Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідкуй криво, поважай батька-матір і люби ближнього твого, як себе самого." Каже юнак до нього: "Все це я зберіг ізмалку. Чого мені ще бракує?" "Якщо хочеш бути досконалим", – сказав Ісус до нього, – "піди, продай, що маєш, дай бідним, і будеш мати скарб на небі; потім приходь і йди за мною." Почувши це слово, юнак відійшов смутний, мав бо велике майно. (Мт 19,16–22).

Пор. Вих 12,24–34; Мудр 11,24–26; Йн 11,1–44; Рим 6,1–19; 8,1–13.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2280 Кожен відповідає за своє життя перед Богом, Який дав його. Бог залишається найвищим Володарем життя. Ми зобов'язані прийняти його з вдячністю й оберігати його задля шани Бога і спасіння наших душ. Ми є тільки управителями, а не власниками життя, даного нам Богом. Ми ним не розпоряджаємося.

Пор. ККЦ 336; 338; 362; 1691; 2363; 2367.

ЛІТЕРАТУРА:

Odpowiedzialni za świat [Відповідальні за світ], під ред. З. ВАЛКЄВІЧ, Познань 1982.

Życie jest święte [Життя священне], під ред. Т. СТИЧЕНЬ, SDS, Люблін 1993.

БАЙДА Й., ксьондз, *Powołanie chrześcijańskie jako zasada teologii moralnej [Християнське покликання як принцип морального богослов'я]*, Варшава 1984.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Powołani do życia w prawdzie i miłości [Покликані жити в істині і любові]*, Варшава 2004.

ДРОНЧКОВСКІ Ф., ксьондз, *Nasze powołanie do szczęścia [Наше покликання до щастя]*, Пелплін 2005.

ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Błogosławieni jesteście. Powołanie chrześcijanina [Блаженні. Поклик християнина]*, Варшава 2003.

КОРНАС–БЄЛА Д., *Wokół początku życia ludzkiego [Про початок людського життя]*, Варшава 2002.

МАНЕНТІ А., *Powołanie. Psychologia i łaska [Призначення. Психологія і благодать]*, Краків 1995.

МАРТІНІ Ц. М., SJ, *Powołanie świeckich [Призначення мирян]*, Краків 1999.

МЕІССНЕР К., OSB, *Twoje życie. Rozmowy z dziewczyną o życiu, rodzinie, małżeństwie, płciowości, miłości [Ваше життя. Розмови з дівчиною про життя, сім'ю, шлюб, сексуальність і любов]*, Познань 1991.

СУЯК Е., *Życie jako zadanie [Життя як завдання]*, Варшава 1982.

ЦІННІСТЬ X

Процеси життя і його зміни

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Розвиток людини

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Досягнення зрілості

3. ВИХОВНА МЕТА
   Знання себе і самоконтроль

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Досягнення психічної зрілості, (інтелектуальної, емоційної, соціальної і моральної), вимагає проходження складного процесу розвитку.
   – Досягнення зрілості можна розуміти як процес змін, які ведуть до вмілого і творчого самоконтролю
   – Пізнання та прийняття себе є основою для праці над своїм власним розвитком.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Всебічний розвиток людини передбачає розвиток позитивних рис характеру при одночасній боротьбі з його вадами.
   – Прагнення до самореалізації дає відчуття щастя, незважаючи на те, що іноді ми стикаємось із труднощами.
   – В основі особистісної зрілості людини лежить реальне пізнання світу, вміння відрізнити істину від брехні, присутність власних думок і здорового глузду.
   Принципи
   – Я намагаюся контролювати екстремальні стани своїх емоцій і почуттів.
   – Я контролюю свої емоції, щоб адаптувати їх у відповідності з соціальними правилами поведінки.
   – Я вчуся підкоряти ниці почуття (наприклад, ревнощі, гордість) чеснотам (смиренність, самовідданість, жертовність, доброта і т.д.).

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Надмірні амбіції щодо дитини можуть стати причиною її комплексів.
   – Спротив і розчарування – це нормальні процеси дозрівання молодої людини.

– Від своїх батьків молода людина вчиться відповідально переживати свою сексуальність.

Принципи

– Я супроводжую дитину в дозріванні і виборі її життєвих шляхів, але не нав'язую свої власні очікування та бачення.
– Я розмовляю з молодою людиною про неправильне розуміння любові, порівнюючи її з чутливістю, задоволенням власних бажань.
– Я допомагаю молодій людині зберігати дистанцію щодо реальності життя, яку вона пізнає і оцінює.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Слід дотримуватися балансу між демонстрацією переваг і недоліків неповнолітніх.
– Формування вчителів повинно опиратись на ідеї покращення виховання дитини в індивідуальному і соціальному плані.
– Роль вчителя полягає у тому, щоб сформувати в учнів якнайбільше добрих почуттів і допомогти в їхньому розвитку.

Принципи

– На окремих прикладах, я показую учням необхідність дозрівання в любові.
– Я намагаюся пробудити інтерес серед учнів до процесів людського життя.
– Я звертаю увагу на те, щоб необдуманими оцінками не заглушити позитивних рис учня.
– Я підтримую цнотливість дошлюбної поведінки.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учнів поділяють на пари (осіб протилежної статі) і на дві групи. Кожна пара першої групи отримує завдання написати по 10 пунктів на тему: як би я хотів/ла бути коханою дружиною/чоловіком? Друга група отримує завдання написати по 10 пунктів на тему: моя любов до чоловіка/дружини. Випадково вибрані особи з першої команди поєднуються з особою з другої команди. Таким чином учні розуміють, що отримують образ любові між чоловіком і жінкою. Це готує також їх до її майбутньої реалізації.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина має об'єктивну думку про свої плюси і мінуси. Вона розуміє процеси, які в ній відбуваються і спокійно їх переживає. Вона може контролювати свою чуттєвість, емоції і почуття. Вона пристосована до суспільного, відповідального, жертовного вміння, але і усвідомлює цінність свого життя. Вона керується совістю і живе за цінностями, навіть якщо не отримує підтримки від інших людей.

10. ЗАГРОЗИ

Іноді батьки, після здачі дитиною іспиту зрілості, звільняють себе від будь-якої відповідальності за виховання і ставляться до неї як до рівного партнера. Молоді люди, що стоять на порозі дорослого життя і позбавлені підтримки, авторитету і поради, стають жертвами своєї наївності, невігластва і відсутності досвіду. Інший вид небезпечної поведінки проявляють батьки, які своєю власницькою і авторитарною опікою над молодою людиною, обмежують її свободу самовизначення, прийняття рішень і особистого вибору – елементів, необхідних для досягнення особистісної зрілості.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Якщо ви хочете, дорогі брати і сестри, говорити з Христом про всю істину його свідчень, з одного боку, ви повинні любити світ – «бо так Бог полюбив світ, що віддав Сина Свого Єдинородного» (Й 3:16) – і в той же час ви повинні мати внутрішню дистанцію стосовно всієї багатої і захоплюючої реальності світу. Ви повинні задатись питанням про вічне життя, тому що «форма цього світу проходить» (1 Кор 7,31). І кожен з нас залежить від тих змін. Людина народжується з перспективою своєї смерті у вимірі видимого світу. У той же час – людина, у якої внутрішній сенс існування є перевершення самої себе, несе в собі все, що допоможе вийти за межі світу. От і все те, за допомогою чого людина – що застрягла у світі – перевершує світ у собі, пояснює це за допомогою образу і подоби Божої, яка вписана в людську природу від самого початку. І це все, за допомогою чого людина виходить за межі світу, не тільки виправдовує питання про вічне життя, а й робить його необхідним. Це питання люди ставлять собі протягом багатьох віків, не тільки в часи християнства, а і поза його межами.

Ви повинні мати мужність, щоб поставити таке питання, як молода людина в Євангелії. Християнство вчить нас розуміти тимчасовість з точки зору Царства Божого, з точки зору вічного життя. Без цієї точки зору, тимчасовість, навіть найбагатша, навіть сформована у найрізноманітніший спосіб, не приносить людині нічого окрім необхідності смерті. Існує антиномія між молодістю і смертю. Смерть видається далекою від молодості. Так, але якщо молодість є проектом усього життєвого циклу, проектом побудованим відповідно до принципів сенсу і цінностей, важливим також в молодості є питання про кінець життя. Залишений на себе людський досвід говорить те ж саме, що і святе письмо: «людині призначено вмерти» (Євр 9:27). Натхненний письменник додає: «і потім суд» (Євр 9:27). І Христос каже: «Я – воскресіння і життя. Хто вірує в Мене, якщо і помре, оживе. І кожен, хто живе і вірує в Мене, повіки не вмре «(Й. 11:25) Таким чином питайте Христа, як молода людина в Євангелії: «Що мені робити, щоб успадкувати вічне життя?».

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді *Parati Semper*, Рим, 31.03.1985, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VIII*, 1, 1985, Познань 2003, с. 415.

У цей час радикальних і широкомасштабних соціальних змін на континенті християнська віра може стати яскравим джерелом світла (...). «Католицькі культурні центри відкривають спеціальні можливості для Церкви, які дозволять йому бути присутнім і працювати в області культурних змін. Адже вона являє собою громадський форум для обговорення, що може бути широко поширене – через творчий діалог – Християнські погляди на людину, сім'ю, працю, економіку, суспільство, політику, міжнародні відносини, охорону навколишнього середовища. Вона стає таким чином місцем, де іншим дають право голосу, ставлячись з повагою і терпимістю.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн.*Ecclesia in Africa*, 103, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків

2007, с. 786.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Він сказав далі: "В одного чоловіка було два сини. Молодший з них сказав батькові: Тату, дай мені ту частину маєтку, що мені припадає. І батько розділив між ними свій маєток. Кілька днів потім, молодший, зібравши все, подавсь у край далекий і там розтратив свій маєток, живши розпусно. І от як він усе прогайнував, настав великий голод у тім краю, і він почав бідувати. Пішов він і найнявся до одного з мешканців того краю, і той послав його на своє поле пасти свині. І він бажав би був наповнити живіт світ стручками, що їх їли свині, та й тих ніхто не давав йому. Опам'ятавшись, він сказав до себе: Скільки то наймитів у мого батька мають подостатком хліба, а я тут з голоду конаю. Встану та й піду до батька мого і скажу йому: Отче, я прогрішився проти неба й проти тебе! Я недостойний більше зватися твоїм сином. Прийми мене як одного з твоїх наймитів. І встав він і пішов до батька свого. І як він був іще далеко, побачив його батько його й, змилосердившись, побіг, на шию йому кинувся і поцілував його. Тут син сказав до нього: Отче, я прогрішився проти неба й проти тебе. Я недостойний більше зватись твоїм сином. А батько кликнув до слуг своїх: Притьмом принесіть найкращу одіж, одягніть його, дайте йому на руку перстень і сандалі на ноги. Та приведіть годоване теля і заріжте, і їжмо, веселімся, бо цей мій син був мертвий, і ожив, пропав був, і знайшовся. І вони заходились веселитися. А старший його син був у полі; коли ж він, повертаючись, наблизився до дому, почув музику й танці. Покликав він одного із слуг і спитав, що воно таке було б. Той же сказав йому: Брат твій повернувся, і твій батько зарізав годоване теля, бо знайшов його живим–здоровим. Розгнівався

той і не хотів увійти. І вийшов тоді батько й почав його просити. А той озвався до батька: Ось стільки років служу тобі й ніколи не переступив ні однієї заповіді твоєї, і ти не дав мені ніколи козеняти, щоб з друзями моїми повеселитись. Коли повернувся цей син твій, що проїв твій маєток з блудницями, ти зарізав для нього годоване теля. Батько ж сказав до нього: Ти завжди при мені, дитино, і все моє – твоє. А веселитись і радіти треба було, бо оцей брат твій був мертвий і ожив, пропав був і знайшовся." (Лк 15,11–32).

Пор. Лк 7,36–48; 23,39–43.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2461 Справжній розвиток стосується розвитку цілої людини. «Йдеться про зростання здатності кожної людини відповісти на своє покликання, отже, на покликання Бога»

Пор. ККЦ 588; 821; 1034; 1036.

ЛІТЕРАТУРА:

Rozwój osoby w Kazimierza Dąbrowskiego „Teorii Dezintegracji Pozytywnej" [Розвиток особистості в Казімєжа Домбровського «Теорії позитивної дезінтеграції»], під ред. Ц. ЦЕКЄРА, ксьондз, І. НЄВЯДОМСКА, Люблін 1997.

БРАУН–ҐАЛКОВСКА М., *Trudne pytania. Listy o życiu i miłości [Важкі питання. Листи про життя і любов]*, Ольштин 1990.

ВІШНЄВСКА–РОШКОВСКА К., *I Ty kiedyś założysz rodzinę [І ти колись створиш сім'ю]*, Варшава 1990.

ҐАЛАА. Е., *Uwarunkowania wychowawcze dojrzałej moralności [Умови виховання зрілої моральності]*, Люблін 1992.

ҐЖИВАК–КАЧИНСЬКА М., *Trud rozwoju [Важкість розвитку]*, Варшава 1988.

ДОМБРОВСКІ К., *Pasja rozwoju [Пристрасть розвитку]*, Варшава 1996.

ДОМБРОВСКІ К., *W poszukiwaniu zdrowia psychicznego [У пошуках психічного здоров'я]*, Варшава 1996.

ЗЄМСКА М., *Rodzina a osobowość [Родина і особистість]*, Варшава 1975. ЛЯСКОВСКІ Й., *Odpowiedzialny wybór małżonka [Відповідальний вибір чоловіка]*, Варшава 1993.

ПЛУЖЕК З., *Psychologia pastoralna [Пасторська психологія]*, Краків 1991.

ЦІННІСТЬ XI

Страждання і смерть в моєму житті і житті моїх близьких

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Розуміння непередбаченості людського життя

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування поведінки в екстремальних ситуаціях

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Страждання є невід'ємною частиною людського життя.
   – Прагнення до щастя позбавленого страждань є фікцією.
   – Досвід страждань і смерті робить людину чуйною до проблем інших людей і допомагає їх зрозуміти.
   – Страждання можуть бути викликані самою людиною (вживання наркотиків, сигарет, алкоголю).

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Будь-яке зло, заподіяне іншій людині, руйнує також мене.
   – Страждання для людини – це заклик до того щоб перейти межу своїх можливостей.
   – Багато страждань людина завдає собі необдуманими вчинками.
   Принципи
   – Досвід різних страждань я сприймаю як виклик солідарності та інтеграції з іншими страждальцями.
   – Я протиставляю власні сумніви, пов'язані з таємницею страждання і смерті, моральними авторитетами.
   – Я не уникаю людей, які страждають. Я супроводжую своїх родичів під час їхніх хвороб і смерті.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Людина шукає сенсу страждання.
   – Досвід страждань і смерті важко передати, тому людина при зустрічі з ними залишається певним чином самотньою.
   – Страждання, прийняте з вірою і пережите з любов'ю, облагороджує.
   Принципи
   – Я намагаюся, щоб покарання, яке накладається на дитину, було пропорційним до її вини, не більшим ніж те, яке дитина в змозі перенести, справедливе і зрозуміле для неї.

– Я можу допомогти своїй дитині віднайти сенс її страждань у світлі слів Писання, вчення Церкви і позитивних прикладів.
– Я навчаю дитину гідно і з покорою переносити труднощі.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Завдання вчителя полягає не тільки в передачі учням інформації, а й у вихованні їх справедливими, праведними і хорошими людьми.
– Досвід смерті близьких людей навчає дистанціюватися від тимчасових речей і концентрації на вічних, духовних цінностях
– Горе після втрати близької людини має психологічні етапи: відчай, постановка питання (чому це трапилося зі мною), відповідь та прийняття (акцептування).

Принципи

– Я нагадую учням про солідарність з друзями, які мають труднощі, проблеми, або страждають.
– Я показую молодим людям позитивний вплив заповідей, норм і принципів, як способу уникнення непотрібних страждань.
– Я намагаюся жити так, щоб бути авторитетом для моїх учнів.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Якщо один з студентів, що страждає через хворобу, проблеми вдома або смерть близьких, заохотити однокласників до відвідин або організації допомоги (духовної або матеріальної)

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Зустріч зі смертю близьких людей допомагає дивитися на речі і матеріальні блага з перспективами певної відстані. Хвороба і смерть свідчать про крихкість і швидкоплинність людського життя. Докладаючи зусилля по збільшенню статків або здобуваючи славу ми втрачаємо першочергові цілі (основні). Натомість зростає свідомість і відчуття відповідальності за свої дії. При цьому виникає питання про життя після смерті. Після відчуття страждань і смерті людина зустрічає свою нездатність до самоконтролю та світу. Вчиться покори. Починає краще розуміти слабкі сторони і обмеження інших.

10. ЗАГРОЗИ

Виховання в дусі матеріального комфорту, прагнення до успіху і задоволень послаблює стійкість людини до страждань. Вони сприймаються як життєві нещастя і безнадійні поразки. Рекламуються медичні втручання і методи лікування, які ефективно усувають страждання, хвороби і ознаки проходження людського життя. На жаль, ці заходи приймаються як заперечення моральних принципів: поваги гідності та недоторкан-

ності особи і недоторканності людського життя. Крім того, віддаляючи перспективу смерті на дальший план, забирають в людини час потрібний на те, щоб задуматися над своїм життям і поведінкою.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Любий хворий брате! Якщо хтось або щось змушує тебе думати, що ти вже на межі, не вір у це! Якщо ти пізнав вічну любов, котра тебе створила, то ти знаєш, що у тобі всередині живе безсмертна душа. В житті є різні пори року і якщо ти відчуваєш, що наближається зима, я хотів би, щоб ти знав, що це не остання пора року, бо останньою у твоєму житті буде весна: весна воскресіння. Все твоє життя триває нескінченно за межами Землі: небо чекає тебе.

ІВАН ПАВЛО II, Промова до хворих під час апостольської подорожі до Фатіми, *Czeka nas niebo [Небеса чекають нас]*, Фатіма, 12–13.05.2000, „L'Osservatore Romano" 2000, № 7–8, с. 20.

Спокутуючи через страждання, Христос підняв також людські страждання до рівня спокути. Тому то кожна людина у своїх стражданнях може стати причетною до спокутного страждання Христа.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Salvifici doloris*, 16, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, Краків 2007, с. 230.

Слова і справи Ісуса та Його Церкви не торкаються лише тих, хто хворий або страждає, і різних форм відторгнення суспільства. На більш глибокому рівні вони впливають на самий сенс життя кожної людини в її моральних та духовних аспектах. Тільки людина, яка вважає, що її життя порушене гріхом, може знайти істину і правду свого існування через зустріч з Ісусом Спасителем, за його власними словами: «Лікаря не потребують здорові, а слабі. Не прийшов Я, щоб праведних кликати до покаяння, а грішних». (Лк 5,31–32).

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Evangelium vitae*, 32, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 673.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Нездужає хтось між вами? Хай прикличе пресвітерів церковних і хай вони помоляться над ним, помазавши його олією в ім'я Господнє, і молитва віри спасе недужого, та й Господь його підійме; і як він гріхи вчинив, вони йому простяться. (Як 5,14–15).

Пор. Мт 8,17; 25,36; Лк 6,19; 7,16; Мк 5,34.36; 6,12–13; 7,32–36; 8,22–25; 9,23; 16,17–18; Йн 9,6n; 13,1.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1007 Смерть є кінцем земного життя. Час є мірою нашого життя, у часі ми змінюємося, старіємо; як і в усіх живих істот на землі, смерть є нормальним кінцем життя. Цей аспект смерті надає нашому життю певну невідкладність нашої смертності і нагадує нам, що час для реалізації нашого життя обмежений:

«Пам'ятай про твого Творця у дні твоєї молодості, перше ніж (...) порох повернеться у землю, звідки взявся, а дух відійде до Бога, що його Він дав» (Проп. 12,1. 7).

Пор. ККЦ 1006–1015; 1038–1040; 1045; 1049; 1420; 1500–1505.

ЛІТЕРАТУРА:

Cierpienie i śmierć [Страждання і смерть], під ред. А. Й. НОВАК, OFM, Люблін 1992.

Sens choroby, sens śmierci, sens życia [Сенс захворювання, сенс смерті, сенс життя], під ред. Г. БОРТНОВСКА, Краків 1993.

БРУСІЛО Й., *Życie bez bólu? Chrześcijański sens cierpienia a przeciwbólowe działania medycyny [Життя без болю? Християнський сенс страждань і діяльність медицини проти болі]*, Краків 1996.

ВРУБЕЛЬ Й., SCJ, *Człowiek i medycyna. Teologiczno–moralne podstawy ingerencji medycznych [Людина і медицина. Духовні і моральні основи медичного втручання]*, Краків 1999.

ІВАН ПАВЛО II, *Katecheza cierpienia. Przemówienia Ojca Świętego Jana Pawła II wygłoszone podczas pierwszych pięciu audiencji ogólnych po zamachu w dniu 13 maja 1981 [Катехеза страждання. Виступи Святого Отця Івана Павла II протягом перших п'яти загальних аудієнцій після нападу 13 травня 1981]*, Ватикан 1981.

КЕБЕРС Ц., *Jak mówić o cierpieniu i śmierci? [Як говорити про страждання і смерть?]*, Краків 1994.

КОЛОДЄЙЧИК Х., ксьондз, *Współczesne spojrzenie na tajemnicę cierpienia [Сучасний погляд на таємницю страждання]*, Сандомєж 2003.

ОЛЕЙНІК С., ксьондз, *Teologia moralna życia osobistego [Моральне богослов'я особистого життя]*, Влоцлавек 1999.

ОСТРОВСЬКА А., *Śmierć w doświadczeniu jednostki i społeczeństwa [Смерть у досвіді особистості і суспільства]*, Варшава 1997.

РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Śmierć i życie wieczne [Смерть і вічне життя]*, Варшава 2000.

ЦІННІСТЬ XII

Альтруїстичне ставлення

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння співіснувати з людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування суспільних чеснот

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Людина є соціальною істотою і правильно може розвиватися лише в суспільстві.
   – Альтруїзм може бути виражений в жертвуванні особистими інтересами на благо суспільних та мужності займатися захистом прав ближнього.
   – Чи я вмію витрачати свій час на нужденних?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Любов – це безкорисливе служіння іншій людині.
   – Чим більше людина стверджується через щиру самопожертву, тим більше вона стає вільною; чим більше ми піддаємося егоїстичним стремлінням, тим більше зневолюємо себе та інших.
   – Індивідуальне виховання сприяє самореалізації особи без допомоги або за рахунок інших людей. Наслідком цього є самотність, відчуження, ізоляція.
   Принципи
   – Я вчуся долати сором'язливість, всілякі вигоди, і намагаюся бути відкритим до проблем інших людей.
   – Я допомагаю своїм друзям долати їхні труднощі виходячи зі своїх можливостей.
   – Я ділюся своїм талантом, навичками, знаннями і матеріальними благами з іншими.
   – Я вчуся відмовлятися від своїх бажань, інтересів і планів на благо інших.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Формування альтруїзму в дитини є основою для її належного співіснування з іншими.

– Любов батьків до дитини формує в ній позитивне ставлення до інших людей.
– Сім'я є суспільною групою, в якій дитина засвоює суспільні права, принципи співіснування і співпраці.

Принципи

– Я відчуваю відповідальність за всесторонній розвиток всієї родини.
– Моє ставлення до дітей повинно бути наповнене теплом, довірою, ніжністю і добротою.
– Я вимагаю від молодої людини субсидіарного і альтруїстичного ставлення, і одночасно даю приклад відданості своїй дитині.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– У процесі навчання, важливу роль відіграє виховання суспільної поведінки: співпраці, доброти, справедливості й альтруїзму.
– Відповідальність вчителя за виховання учня відіграє важливу роль в подальшому житті вихованця.
– Виховання цінностям має бути поєднане зі свідченням особистого життя.

Принципи

– Я формую в учнів почуття відкритості і чутливості до потреб інших.
– Я заохочую учнів до взаємодопомоги та самовідданого обміну навичками, талантами, вміннями та матеріальними речами.
– Я слідкую за тим, щоб серед учнів не переважало бажання добитися успіху за рахунок слабших.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Практичний вимір альтруїстичного ставлення – це залучення учнів (індивідуально або в групах) до різних форм волонтерства. Це можуть бути заняття з дітьми, які перебувають у інтернатах, допомога з домашнім завданням або відвідування дітей у хоспісах.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Альтруїстичне ставлення до іншої людини вириває нас із надмірної уваги до своїх проблем, які часто є причиною печалі, зневіри і депресії. Самовіддано творячи добро для інших, людина шукає собі друзів, формує позитивні і гармонійні людські відносини.

10. ЗАГРОЗИ

Не завжди молода людина розуміє суть альтруїстичного ставлення. Існує небезпека його втрати. Така людина звинувачує себе за все зло навколо себе і відчуває себе так, наче вона має його знищити. Проблемам

інших вона надає більшого значення, ніж своїм правам і обов'язкам. Загрозою для здорового альтруїстичного ставлення є конформізм, коли людина без критики погоджується з правилами і стандартами для власної зручності, не допомагаючи іншим. В ім'я збереження своєї власності (посади, матеріальних благ, слави, репутації), така особа перестає бути чесносною, щирою і правдивою, узалежнює свої думки і дії від того, від кого залежить її становище. Це сприяє появі егоїстичного ставлення – орієнтація лише на власні блага. Наступна загроза – це уникнення – відмова від відповідальності і вчинки на благо інших зі страху, щоб уникнути проблем. Результатом такої поведінки є отупіння, нездатність зайняти певну позицію, і байдужість до іншої людини.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Загрози для любові також є загрозами цивілізації любові. Вони є всім тим, що виступає проти любові. Це, насамперед, в людській мові має назву: егоїзм, не тільки однієї людини, але і парний егоїзм, а також і в ширшій перспективі – суспільний егоїзм, наприклад, у класі, або національний (націоналізм) в етнічній спільноті. Він є протилежністю до цивілізації любові і є егоїзмом від самого початку і в будь-якій формі. Чи означає це, що цей термін занадто вузький і негативний. Хоча важко заперечувати, що любов і цивілізація любові реалізуються шляхом подолання різних форм егоїзму. Це має позитивну назву: «альтруїзм» як антитеза егоїзму. Любов, однак, – та про котру пише св. Павло – є чимось багатшими і повнішим. Гімн любові з першого Листа до Коринтян залишається великою сторінкою цивілізації любові. В ньому йдеться не тільки про різні прояви (як егоїзму, так і альтруїзму), але, передусім, про прийняття визначення людини як особи, яка «реалізується» через щиру самопожертву. Дар – це звичайно дар для іншого, «для інших»: це найважливіший аспект цивілізації любові. Тут ми доходимо до коріння правди Євангелія про свободу. Людина появляється через свободу в істині. Ви не можете сприймати свободу як свободу робити що заманеться. Свобода означає не тільки самопожертву, але також внутрішню дисципліну дару. До поняття дару входить не лише будь-яка ініціатива суб'єкта, а й розмір повинності.

Це все, до речі, реалізовується в «комунії людей». Таким чином, ми знаходимося в серці кожної родини. У той же час ми стоїмо на стежці протилежності між індивідуалізмом і персоналізмом. Любов і цивілізація любові пов'язані з персоналізмом. Чому персоналізмом? Чому індивідуалізм загрожує цивілізації любові? Ключем до відповіді є соборна фраза «щирий дар». Індивідуалізм означає також використання свободи, в якій суб'єкт робить те, що він хоче. Не приймає тези, що хтось «буде» щось від нього вимагати в ім'я об'єктивної істини. Я не хочу нічого іншому «давати», ставати «щирим» даром в істині. Індивідуалізм

є егоцентричним і егоїстичним. Антитеза між ним і персоналізмом виникає не стільки на рівні теорії, як на основі «епосу». «Епос» персоналізму є альтруїстичним. У його діапазоні людина здатна не тільки стати даром для інших, але більше того – вона отримує від цього задоволення. Це радість, про яку говорить Христос.

(Пор. Й 15,11; 16,20. 22).

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Gratissimam sane*, 14, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, Краків 2007, с. 445.

Я звертаюся особливо до Вас, молоді християни. Будьте свідками Христа, особливо серед своїх однолітків. Воскреслий, кличе Вас, щоб Ви посилалися на Його завіт, щоб надати змісту більш справедливу, вільну і християнську форму. Будьте творцями цього заповіту у відносинах з іншими молодими людьми, в родині, за місцем проживання, школах і університетах, на робочих місцях, у спортивних центрах. Несіть надію і віру там, де існує відмова і страждання. Нехай кожен з вас буде готовий до доброти і допомоги тим, хто хоче стати ближче до віри і Церкви.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист Будьте шукачами, свідками і провісниками істини Христової, 9, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 445–446.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Він сказав також тому, що його покликав: “Коли справляєш обід або вечерю, не клич твоїх друзів, ні твоїх братів, ані твоїх родичів, ані сусідів багатих, щоб часом і вони також тебе не запросили й не було тобі відплати; але як справляєш бенкет, заклич убогих, калік, кривих, сліпих. І ти будеш щасливий, тому що вони не мають, чим тобі відплатити, – тобі бо віддасться в день воскресіння праведних.” (Лк 14,12–14).

Пор. Мт 5,38–48; Лк 18,22; 19,1–10; Йн 4,10–12.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2223 Батьки першими відповідають за виховання своїх дітей. Вони засвідчують цю відповідальність, насамперед, створенням родинного вогнища, у якому панує ніжність, прощення, повага, вірність і безкорислива послуга. Родинний дім є відповідним місцем для виховання в чеснотах. Це виховання вимагає навчання самозречення, здорового судження, панування над собою, які є підставою всякої правдивої свободи. Батьки повинні навчати дітей підпорядковувати «фізичне й інстинктивне внутрішньому й духовному». Великою відповідальністю для батьків є давати добрий приклад своїм дітям. Коли батьки вмітимуть визнати перед дітьми свої власні недоліки, їм буде легше скеровувати дітей і виправляти їх.

Пор. ККЦ 1829; 1939; 1941; 2207; 2405.

ЛІТЕРАТУРА:

АРОНСОН Е., *Człowiek istota społeczna [Людина це істота соціальна]*, Варшава 2005.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000., під ред. Т. СТИЧЕНЬ, SDS, В.ХУДИ, Й. В. ГАЛКОВСКІ, Люблін 1994.

КОХАНСЬКА Ґ., *Kształtowanie u dzieci zainteresowania innymi ludźmi i gotowości do niesienia im pomocy. Studium eksperymentalne [Формування у дітей зацікавлення іншими людьми і готовність допомагати їм. Експериментальне дослідження]*, Вроцлав 1982.

ЛОБОЦКІ М., *Altruizm a wychowanie [Альтруїзм та виховання]*, Люблін 1998.

СЛІВАК Й., *Osobowość altruistyczna. Osobowościowe korelaty altruizmu. Psychologiczne badania empiryczne [Альтруїстична особистість. Особистісні кореляти альтруїзму. Психологічні емпіричні дослідження]*, Люблін 2001.

ТІЛМАНН К. Й., *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie [Теорії соціалізації. Суспільство, інституція, підпорядкування]*, Варшава 2006.

ФЕДЕЛІ М., Temperamenty. *Charaktery. Osobowości. Profil medyczny i psychologiczny [Темпераменти. Персонажі. Особистості. Медичний та психологічний аспекти]*, Краків 2003.

ЯРОШ М., *Interpersonalne uwarunkowania religijności [Міжособистісні детермінанти релігійності]*, Люблін 2003.

ЦІННІСТЬ XIII

Емпатичне ставлення

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Виховання глибоких емоційних стосунків з іншими людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здатність розуміти іншу людину

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Здатність співпереживати є ознакою особистісної зрілості.
   – Вміння брати участь у переживаннях інших є проявом соціальної природи людини.
   – Емпатія є емоційною та інтелектуальною участю в переживаннях іншої особи.
   – Емпатія має негативний вимір (співчуття, жалість) і позитивний (радість, любов, щастя).

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Уміння поставити себе на місце іншої людини – це шлях до діалогу.
   – Емоційне ставлення дозволяє поєднатися у переживаннях з іншою людиною.
   – Емпатичне відчуття внутрішнього світу іншої людини допомагає вам краще зрозуміти себе.
   Принципи
   – Для того, щоб допомогти іншій людині, я беру до уваги її потреби, історію життя, виховання, риси особистості.
   – Я протиставляю переживання моїх друзів об'єктивним стандартам поведінки.
   – Я не роблю зі своїх почуттів об'єктивного критерію оцінки реальності.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Досвід любові і почуття безпеки в сім'ї визначає позитивні стосунки дитини з однолітками.
   – Відсутність сімейних відносин, травма через відмову з боку батьків є причиною емоційної холодності у дітей.
   – Емоційні відносини в родині сприяють формуванню емпатії у дітей.

Принципи

– Я розмовляю з дітьми про їхній спосіб мислення, життя та сприйняття світу.
– Я не осуджую свою дитину за її погану поведінку, перш ніж не поговорю з нею.
– Я допомагаю своїй дитині зрозуміти її емоційні стани і вчу мудро ними управляти.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Розуміння мотивів і умов існування іншої особи дозволяє легко пробачити її помилки.
– Співчуття – це погляд любові на інших людей, навіть тоді, коли вони роблять погані вчинки.
– Емпатія – це цілісний погляд на іншу людину.

Принципи

– Я уникаю поспішних і поверхневих оцінок учнів, я намагаюся зрозуміти їхню мотивацію поведінки.
– Я шукаю причини неправильної поведінки деяких учнів.
– Я намагаюся мати взаємну довіру і чесність у відносинах зі своїми учнями.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Пропозиції фільмів для обговорення щодо проблем емпатії:

– *Людина без обличчя*, реж. М. Гібсон, США 1993;
– *Незакінчене життя*, реж. Л. Халстром, США 2004;
– *Батько Горіо*, реж. Й. Д. Верхеге, Франція 2004.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Емпатія сприяє розвитку позитивних якостей, таких як: доброта, щирість, впливає на зростання інтересу до справ інших людей. Вона сприяє діалогу з іншими людьми, формує міжособистісні стосунки, допомагає прийняти різноманітність людей і об'єктивно оцінити особистості і поведінку інших. Емпатія – це здатність співпереживати і формувати перспективу погляду на світ інших людей.

10. ЗАГРОЗИ

Некритичне сприйняття чужої точки зору може привести до відсутності об'єктивної оцінки реальності. Іноді це стає причиною втрати само ідентифікації і приводить до залежності від іншої людини. Сильна емпатія може привести до почуття болю, викликаної посиленою увагою до страждань іншої людини.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Потрібен погляд любові, щоб побачити поруч з собою брата, який з втратою роботи, даху над головою, можливостей для гідного утримання сім'ї, освіти дітей, відчуває почуття занедбаності, втрати і безнадії. Слід мати «уяву милосердя», щоб прийти на допомогу занедбаним духовно і матеріально дітям, щоб не відвертатися від хлопчика чи дівчинки, які заблукали у світі наркоманії або злочинів, щоб порадити, розрадити, надати духовну і моральну підтримку тим, хто береться за внутрішню боротьбу зі злом. Потрібне милосердя там, де нужденні звертаються до Отця: «Хліб наш насущний дай нам сьогодні». Завдяки братській любові, цього хліба не буде замало! «Блаженні милостиві, бо вони отримати милосердя» (Мт 5,7).

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси беатифікації архієпископа Зигмунта Щенсного Фелінського, О. Яна Бейзима, Яна Баліцького і Ц. Санції Яніни Шимковяк, в Блонях, Краків, 18.08.2002, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1211–1215.

Необхідно, щоб у цьому контексті християни навчилися виражати свою віру в Христа через розуміння таємного заклику, який приходить до них зі світу бідності. Таким чином, ви зможете продовжити традицію милосердя, яка протягом останніх двох тисячоліть виражалась по-різному, але яка в даний момент вимагає ще більшої творчості. Сьогодні потрібна нова «уява милосердя», проявом якої буде не стільки і не тільки ефективність зовнішньої допомоги, а здатність бути ближнім для страждаючого, солідарним з ним, так, щоб допомога не відчувалася як щось принизливе, а як свідчення братерської спільноти благ.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Novo millennio ineunte*, 50, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 556.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Та Марія, прийшовши туди, де був Ісус, і побачивши його, впала йому до ніг і сказала йому: «Господи, якби ти був тут, то мій брат не вмер би!» Побачив Ісус, що вона плаче, а юдеї, що прийшли з нею, плачуть і собі, тож відчув жалощі в дусі і, зворушений, запитав: «Де поклали ви його?» Кажуть йому: «Іди, Господи, і поглянь.» Заплакав Ісус. І заговорили юдеї: «Бач, як він його любив!» А деякі з них мовили: «Чи ж оцей, що сліпому очі зрячими вчинив, не міг так учинити, щоб і отой не помер?» І знову жалощі відчув Ісус у собі і подався до гробу. А була то печера, і камінь лежав зверху. «Відкотіть камінь», звелів Ісус. Марта ж, сестра померлого, каже йому: «Господи, відгонить уже: четвертий бо день.» «А хіба я тобі не казав, – озвався Ісус, – що коли віруєш, то побачиш славу Божу?» Відкотили отже камінь. І звів Ісус очі вгору й мовив: «Отче,

тобі подяку складаю, що вислухав єси мене! Я добре знаю, що повсякчас вислуховуєш мене, тож тільки з-за люду, який ото стоїть навколо, сказав я: щоб вони увірили, що ти мене послав.» А промовивши те, кликнув на ввесь голос: «Лазарю, вийди сюди!» І мертвий вийшов із зав'язаними в полотно руками й ногами та обличчям, хусткою обмотаним. І сказав їм Ісус: «Розв'яжіть його і пустіть, нехай ходить.» (Йн 11,32–44).

Пор. Вих 2,23–25; 1 Хр 21,1–30; Лк 10,30–37; 15,11–24.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1503 Співчуття Христа до хворих і Його численні оздоровлення всіляких недужих є виразною ознакою того, що «Бог навідався до народу Свого» (Лк. 7,16) і що Царство Боже близьке. Ісус не лише має силу оздоровлювати, а й прощати гріхи: Він прийшов зцілити всю людину – душу й тіло; Він – лікар, якого хворі потребують. Його співчуття до тих, хто страждає, сягає так далеко, що Він ототожнює Себе з ними: «Я був хворий, і ви навідались до мене» (Мт. 25,36). Його особлива любов до недужих не перестала впродовж віків збуджувати особливу увагу християн до всіх тих, що страждають тілом і душею. Ця любов лежить в основі невтомних зусиль для полегшення їхньої долі.

Пор. ККЦ 1505; 2358; 2448; 2575; 2843–2844.

ЛІТЕРАТУРА:

Poza kryzysem tożsamości. W kierunku pedagogiki personalistycznej [Поза кризою ідентичності. На шляху до педагогіки персоналізму], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1993.

Studia z psychologii rozwoju [Студії з психології розвитку], під ред. Й. МАКСЕЛОН, ксьондз, Краків 2002.

АРОНСОН Е., ВІЛЬСОН Т. Д., АКЕРТ Р. М., *Psychologia społeczna [Соціальна психологія]*, Познань 1997.

ГОФФМАН М. Л., *Empatia i rozwój moralny [Емпатія і моральний розвиток]*, Гданськ 2006.

ҐОРСКІ К., *Wychowanie personalistyczne [Персональне виховання]*, Познань 1936.

ҐУЛІН В., *Empatia dzieci i młodzieży. Komponenty informacyjne, decyzyjne i emocjonalne [Емпатія дітей і підлітків. Компоненти інформаційні, прийняття рішень та емоційні]*, Люблін 1994.

ДЕЙВІС М. Г., *Empatia. O umiejętności współodczuwania [Емпатія. Здатність співпереживати]*, Гданськ 2001.

ЛОПАТКОВА М., *Pedagogika serca [Педагогіка серця]*, Варшава 1992.

МАДРЕ П., *Zranienie życia. Odrodzić się w swej tożsamości [Травма життя. відродитись в своїй ідентичності]*, Варшава 2005.

ПЄТУРА А., *Czym jest empatia [Що таке емпатія]*, Варшава 1996.

ПРЕКОП Й., *Wczuwanie się, czyli inteligencja serca [Співчуття, тобто розум серця]*, Познань 2003.

ЦІННІСТЬ XIV

Загальнолюдські цінності – людина у суспільстві є цінністю

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пошук істини

3. ВИХОВНА МЕТА
   Критичний і творчий підхід до істини представленої в різних філософських системах

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Вплив християнського одкровення на формування європейської філософії.
   – Метою філософії є прагнення до істини.
   – Філософія є вираженням універсального пошуку і прагнень.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Філософія вплітається в контекст тієї частини світу і культури, в якому люди задають собі питання про початок світу і людини, про сенс людського життя і тривалість Всесвіту.
   – Богослов'я розвиває розуміння віри.
   – Християнське одкровення принесло нову якість у філософію.
   Принципи
   – Я будую сенс мого життя, заснованого на християнському одкровенні.
   – Я вчуся поважати свою гідність і захищати її.
   – Я не використовую інших людей в своїх інтересах.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Християнська етика розробила особистісну норму, як правило, що регулює людське співіснування.
   – Підтримуючи гідність особистості, я виступаю проти проявів расизму та дискримінації, а також всього, що ображає гідність людини і те, що обмежує її автономію.
   Принципи
   – Враховуючи те, як ростуть (і розвиваються) мої діти, я все більше про них піклуюся.
   – Я поважаю власність моїх дітей і їхнє право на недоторканність приватного життя.
   – Я виховую дітей в дусі християнських чеснот.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Людина править світом, але в обмеженій формі, ми є частиною природи, але ми є обмежені законами природи.
– Особа є вищим благом і повинна отримувати всеосяжну любов.
– Людина реалізує себе тоді, коли свідомо і вільно йде шляхом вибору бути даром для інших, тобто дозріла любити.
– Закони природи не суперечать загальнолюдським правдам.

Принципи

– Я нагадую учням про гідність кожного.
– Я захищаю недоторканність людської особистості від зачаття до природної смерті.
– Я формую у своїх учнів необхідність дозрівання до істинної любові.
– Я вчу учнів, що турбота про життя повинна бути незалежною від релігії чи ціннісних переконань.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Організувати розмову про те, чи є правильним твердження: «Людина – це дар». Учнів ділять на дві групи. Перша з них формує аргументи, які підтверджують вищезгадане твердження, друга – контраргументи.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень знає основи філософії, її витоки та основні тенденції. Він також знає про внесок, який християнство внесло у формування системи загальнолюдських цінностей. Природа цих цінностей є обов'язковою для кожного, незалежно від віри і переконань.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність власної системи цінностей у своєму підході до філософської істини може привести до ідеологічної або навіть моральної втрати. Надмірна довіра до власного розуму може перешкоджати прийняттю Одкровення і християнської віри. Віра в можливості розуму у філософських роздумах може вкінці виявитися розчаруванням щодо необхідності вирішення екзистенційних проблем.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У різних частинах світу, де розвивалися самобутні культури, люди одночасно починали ставити собі засадничі питання, які супроводжували все людське буття: Хто я? Звідки прийшов і куди йду? Чому існує зло? Що мене чекає після цього життя? Ці питання є у святих письменах Ізраїлю. Знаходимо їх і у Ведах, і в Авесті, зустрічаємо у творах Конфуція та Лао-цзи, у проповідях тіртханкар і самого Будди. Є вони у поемах Гомера, у трагедіях Еврипіда й Софокла, а також у філософських творах

Платона та Аристотеля. Спільним джерелом усіх цих питань є потреба, яку людина завжди дуже сильно відчуває в своєму серці, віднайти сенс, оскільки від відповіді на ці питання залежить, якого напряму вона повинна надати своєму життю. Процес пошуку не є і не може бути чужим для Церкви. Відтоді як у Пасхальній Тайні вона отримала в дар остаточну істину про життя людини, Церква мандрує дорогами світу, щоб проповідувати, що Ісус Христос є «дорога, і правда, і життя» (Ів. 14, 6). Серед усіх різновидів її служіння, які вона повинна виконувати для добра людства, одне накладає на неї особливу відповідальність: це дияконія істини. (1) Ця місія, з одного боку, залучає спільноту вірних до спільних зусиль людства у прагненні до істини, (2) а з іншого — зобов'язує цю спільноту ділитися здобутим знанням, з усвідомленням, що кожна пізнана істина — це завжди тільки етап дороги до пізнання тієї повної істини, яка постане в остаточному об'явленні Божому: «Тепер бачимо ми ніби у дзеркалі, у загадці, але потім — обличчям в обличчя; тепер розумію частинно, а потім пізнаю, як і пізнаний я» (1 Кор. 13, 12).

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Fides et ratio*, 1–2, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 825–826.

Одним з найбільш важливих аспектів сьогоднішньої історичної ситуації є зневага до істотних цінностей, які керують людським життям. Як я вже зазначив у своїй першій енцикліці, стан людини видається далеким від об'єктивних вимог морального порядку, справедливості і любові. (...) Католицька школа, несучи переваги світла віри, знаходиться в привілейованому положенні, аби допомагати своїм учням пізнати відповідні цінності заради вільного від загроз світу, які нависли над ним сьогодні. Таким чином, необхідно навчити молодь відкидати фальшиві цінності деградуючого суспільства і відкрити для себе справжні цінності, на яких може бути побудована цивілізація любові.

ІВАН ПАВЛО II, Важливість духовних цінностей у вихованні молоді у 2000 році, 18.03.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 388.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Справді дурні з природи всі ті люди, які не пізнали Бога, які через видимі блага не здолали пізнати Сущого, |і, розважаючи над творами, не дійшли до впізнання Майстра, лише вогонь або вітер, або пливке повітря, або зоряне склепіння, або бистру воду, або світила небесні вважали за богів, правителів світу. А якщо, красою їхньою захоплені, вони взяли їх за богів, то нехай знають, скільки їхній Володар кращий, бо сам Творець краси творив їх. Якщо ж сила та потуга здивувала їх, нехай з того збагнуть, наскільки могутніший той, який витворив їх. Бо з величі та краси створінь через уподібнення можна дійти до пізнання Творця їх.

Однак, вони лиш на легкий заслугували докір: можливо бо, що вони блудять,| шукаючи Бога й бажаючи його знайти; бо живучи посеред його творів, досліджують їх пильно і стають полоненими їхнього вигляду, бож те, що вони бачать, – гарне. Але й вони не є виправдані, бо якщо вони змогли стільки знати, щоб спромогтись досліджувати світ, то чому раніше не знайшли Володаря його? (Мудр 13,1–9).

Пор. Рим 12,2; 1 Кор 1,17–23; 8, 1n; Кол 2,4.18.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

285 Від початку християнська віра зіткнулася з іншими, ніж ті, які дає вона, відповідями на запитання про походження світу. Так, у давніх релігіях і культурах існують численні міфи про походження всесвіту. Деякі філософи твердили, що все є Богом, що світ є Богом або що становлення світу є становленням Бога (пантеїзм); інші – що світ є необхідною еманацією Бога, випливаючи з цього джерела і повертаючись до нього; ще інші стверджували існування двох вічних принципів – Добра і Зла, Світла і Темряви – у безперервній боротьбі (дуалізм, маніхеїзм); згідно з деякими з цих концепцій, світ (принаймні світ матеріальний) є злом, наслідком занепаду, і тому його треба відкинути або відірватися від нього (гноза); інші погоджуються з тим, що світ був створений Богом, але наче годинник годинникарем, який, зробивши цю річ, залишив її саму на себе (деїзм); врешті, є й такі, що не приймають жодного трансцендентного походження світу, а вбачають у ньому тільки гру вічно існуючої матерії (матеріалізм). Усі ці намагання свідчать про сталість та універсальність питання щодо початків світу. Такий пошук притаманний людині.

Пор. ККЦ 39–49; 50–53; 251; 286–289.

ЛІТЕРАТУРА:

Nauka. Światopogląd. Religia [Наука. Світогляд. Релігія], під ред. З. ЗДИБІЦКА, СЯК, Варшава 1989.

Religia a sens bycia człowiekiem [Релігія і сенс людського буття], під ред. З. ЗДИБІЦКА, СЯК, Люблін 1994.

ДАВСОН Ч., *Formowanie się chrześcijaństwa [Формування християнства]*, Варшава 1969.

ЗДИБІЦКА З., СЯК, *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii [Людина і релігія. Нариси філософії релігії]*, Люблін 1997.

ЗДИБІЦКА З., СЯК, *Religia i religioznawstwo [Релігія та релігієзнавство]*, Люблін 1988.

ЗЄЛІНСЬКІ Т., *Chrześcijaństwo starożytne a filozofia rzymska [Античне християнство і римська філософія]*, Замость 1921.

ЛОВІТГ К., *Historia powszechna i dzieje zbawienia. Teologiczne przesłanki filozofii dziejów [Всесвітня історія та історія порятунку. Богословські свідоцтва історії філософії]*, Кенти 2002.

ПЕШ Т., *Chrześcijańska filozofia życia [Християнська філософія життя]*, т. 1–2, Краків 2007.
СВЄЖАВСКІ С., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej [Історія класичної європейської філософії]*, Варшава–Вроцлав 2000.
СВЄЖАВСКІ С., *Filozofia chrześcijanina jako poszukiwanie prawdy i jej kontemplacja [Християнська філософія як пошук істини і споглядання]*, „Znak”1981, № 321(33), с. 215–221.
СВЄЖАВСКІ С., *Między średniowieczem a czasami nowymi [Між середньовіччям і новітніми часами]*, Варшава 1983.
СВЄЖАВСКІ С., *O roli, jaką chrześcijaństwo wyznacza filozofii [Про роль, якою християнство наділяє філософію]*, „Znak” 1990 (42), № 422/423, с. 19–30.
СВЄЖАВСКІ С., *Problem filozoficznej teorii człowieka [Проблема філософської теорії людини]*, „Znak” 1959 (11), № 60, с. 698–713.
ЧАДВІК Г., *Myśl wczesnochrześcijańska a kultura klasyczna [Рання християнська думка та класична культура]*, Варшава 2000.

ЦІННІСТЬ XV

Толерантне ставлення. Важливість Біблії, Корану, Талмуда[5]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Суспільно–духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння співіснувати з іншими релігіями

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування діалогу і терпимості до послідовників інших релігій[6]

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке релігійний фанатизм?
   – У чому різниця між любов'ю і толерантністю в особистих відносинах?
   – Чи необхідні місії в сучасному світі?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Християни через взаємні відносини, засновані на любові, добрі і справедливості, є свідками віри[7].

---

[5] «Церква з повагою ставиться і до мусульман, що поклоняються Єдиному Богу, живого, милостивого і Всемогутнього, Творця неба і землі, що промовляв до людей. Крім того, вони пробують всією душею слідувати його прихованим наказам, так як піддався Богу Авраам, на якого посилається ісламська віра. Хоча не визнають Ісуса Богом, але поклоняються йому як пророку, і Його недоторкану матір, Марію, поважають, а іноді і з відданістю закликають до неї. Вони очікують, що в день суду Бог віддасть всім людям по їх заслугам. Тому вони також цінують моральне життя і вірять в Бога, проявляючи ту віру у молитві і милостині. Навіть якщо протягом століть між християнами і мусульманами було багато суперечок і ворожнечі, Священний Собор закликає всіх забути про те, що було і прикласти всіх зусиль для досягнення взаєморозуміння і на благо всіх людей підтримувати соціальну справедливість і моральні цінності, а також для підтримання миру і свободи». ДНР 3.

[6] «Церква Христова визнає той факт, що початок її віри і обрання, відповідно до рятівної таємниці Бога, знаходяться у патріархів, Мойсея і пророків. Вона сповідує, що всі, хто вірить у Христа, сини Авраама в порядку віри, мають призначення того патріарха, а порятунок Церкви, що є містичною уявою, полягає у виході обраного народу з землі неволі. Ось чому Церква не може забути про народ, з яким Бог у Своєму невимовному милосерді захотів прийняти Старий Завіт, він отримав одкровення Старого Завіту і живиться з коріння прекрасного оливкового дерева, до якого прищеплені дикі оливкові гілки язичників. Адже Церква вірить, що Христос, наш мир, хрестом примирив іудеїв і язичників, і в собі перших і других об'єднав». ДНР 4.

[7] « По тому пізнають усі, що ви учні Мої, як будете мати любов між собою» (Й 13, 35).

– Релігія дає людині можливість реалізувати своє трансцендентне призначення і направляє її життя до Бога.
– «Діалог – це шлях до істини і її поширення серед інших»[8].

Принципи

– Я дію відповідно до принципів своєї релігії[9].
– Я пізнаю монотеїстичні релігії: християнство, іудаїзм, іслам[10].
– Я співпрацюю з іншими релігіями на благо людини[11].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Всі люди покликані до спасіння.

---

[8] ІВАН ПАВЛО II, Зустріч з представниками нехристиянських релігій, Мадрас, 5.02.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 162.

[9] «Релігія направляє наше життя до Бога, і наше ставлення до Бога має проникнутись ним повністю – такою мірою, що релігія стає нашим життям. Релігія тісно пов'язана з людством і всіма його справами, і в той же час, спрямовує до Бога все, що є в нас людського». ІВАН ПАВЛО II, Промова під час зустрічі в Делі з представниками різних релігій, Делі, 2.02.1986, в: Іван Павло II, Папське Вчення VII, 2, 1984, Познань 2002, с. 140.

[10] «Як підкреслюють гуманітарні науки, у діалозі між особами людина відчуває власні межі, а також і можливості їх подолання, виявляє, що вона не має правди досконалої і цілковитої, але скоріш за все спільно з іншими особами з довірою до неї йде. Взаємні перевірки та виправлення помилок, братерський обмін дарами сприяє стійкому зростанню зрілості, у якій народжується спільнота осіб. У цьому процесі конфронтації один одному, можна очистити і збагатити досвід і релігійні переконання. Ця динаміка відносин між людьми схиляє нас, християн, до прислухання і розуміння того, що інші віруючі можуть сказати нам, бо таким чином ми можемо черпати щедрі дари Бог». Секретаріат для нехристиян, ставлення церкви до послідовників інших релігій, 10.06.1984, в: *Żydzi i judaizm w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II [Євреї і іудаїзм в документах Церкви і вченні Івана Павла II]* (1965-1989), під ред. Р. Рубінкєвіч, ксьондз, Варшава 1990, с. 51.

[11] «Ми зібралися тут сьогодні, – індуїсти, мусульмани, сикхи, буддисти, джаністи, перси і християни – щоб у дусі братерської любові підтвердити те самою нашою присутністю. Проголошуючи істину про людину, ми підкреслюємо, що людські зусилля щодо суспільного процвітання і повноти людської гідності відповідають глибоким бажанням його духовної природи. Працюючи над досягненням та збереженням всіх прав людини, разом із загальним правом на віросповідання згідно з велінням совісті та правом публічно сповідувати свою віру – має все частіше ставати об'єктом співпраці між релігіями на всіх рівнях. Така співпраця повинна також мати відношення до боротьби за елімінацію голоду, злиднів, невігластва, гноблення, дискримінації і всіх форм поневолення людського духу. Релігія є основним джерелом суспільного прагнення до справедливості і співпраця між релігіями повинна підтверджувати це на практиці». ІВАН ПАВЛО II, Промова під час зустрічі в Делі з представниками різних релігій, Делі, 2.02.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення VII*, 2, 1984, Познань 2002, с. 140.

– Міжрелігійний діалог ґрунтується на повазі до прав людини і «повазі до праці Духа в людині»[12].
– У релігійних питаннях людина має бути вільною від будь-якого тиску з боку влади, ідеології та політики.

Принципи

– Я дбаю про релігійний розвиток своєї родини[13].
– Ми усією родиною долучаємося до розвитку братерських відносин з іншими релігіями.
– У релігійному вихованні я не використовую жодних форм примусу[14].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Інтегральний розвиток людини передбачає духовне визнання людини[15].
– Міжрелігійний діалог сприяє формуванню єдності серед людей[16].

---

[12] «Церква ставиться до інших релігій з щирою повагою, прагнучи до взаємного співробітництва з ними. Це ставлення є двояким: це повага до людини в її пошуках відповідей на найглибші питання про її існування і повага до праці Духа в людині». ІВАН ПАВЛО II, Зустріч з представниками нехристиянських релігій, Мадрас, 5.02.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 161.

[13] «Церква стверджує, що визнання Бога не суперечить людській гідності, тому що гідність заснована саме на Богові і в Ньому є повною: тому що людина створена Богом Творцем як розумна і вільна істота; особливо в дитинстві покликана до поєднання з Богом і до участі в Його щасті». КДК 21

[14] «Оце Отрок Мій, що Я підпираю Його, Мій Обранець, що Його полюбила душа Моя. Я злив Свого Духа на Нього, і Він правосуддя народам подасть. Він не буде кричати, і кликати не буде, і на вулицях чути не дасть Свого голосу. Він очеретини надломленої не доломить, і ґнота тліючого не погасить, буде суд видавати за правдою. Не втомиться Він, і не знеможеться, поки присуду не покладе на землі, і будуть чекати Закону Його острови». Іс 42,1-4.

[15] «Духовне бачення надихає людину звернутися за допомогою і на готовність до співпраці з усіх зусиль, метою котрих є справжнє благо людства, на всіх його рівнях. Так, це духовне бачення є джерелом нестримного прагнення забезпечити людині – кожній людині – її законне місце в світі». ІВАН ПАВЛО II, Промова під час зустрічі в Делі з представниками різних релігій, Делі, 2.02.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення VII*, 2, 1984, Познань 2002, с. 138-139.

[16] «Результатом діалогу є єдність між народом і єдність народу з Богом, який є джерелом всякої істини і одкровення, і чий Дух веде людей до свободи тільки тоді, коли вони зустрічаються один з одним у щирості і любові. Через діалог ми дозволяємо Богу бути серед нас; розпочинаючи діалог один з одним, ми відкриваємо себе Богу». ІВАН ПАВЛО II, Зустріч з представниками нехристиянських релігій, Мадрас, 5.02.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 163.

– Мир є основою для співіснування релігій[17].

Принципи

– Я пояснюю, що в будівництві кращого суспільного порядку людина повинна почати з перетворення самої себе[18].
– Я закликаю учнів до формування діалогу з іншими людьми[19].
– Я допомагаю іншим зрозуміти віросповідання[20].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Обговорення з учнями зустрічі дванадцятьох лідерів різних релігійних спільнот у жовтні1986 року в Ассизі (Італія). Я презентую хід подій, перелічую релігії, обговорюю те, що було оголошено, про що всі ми разом молилися. В загальному даю характеристику найбільших релігій світу. Прошу учнів підготувати в групах та представити свої власні проекти міжконфесійних зустрічей.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина шукає у віросповіданні Бога, щоб зрозуміти сенс власного існування. До інших релігій ставиться з повагою і добротою. Через міжконфесійний діалог ми шукаємо істину спільно з послідовниками інших релігій. Зустріч з представниками інших релігій допомагає у перевірці та збагаченні досвіду і релігійних поглядів. Молода людина вміє слухати представників інших релігій, може пояснити суть своєї релігії. Релігійні відмінності не є для неї загрозами, вона ставиться до них як до джерела взаємного збагачення.

---

[17] «Формування поваги, розуміння і довіри в повсякденному житті є умовою дружніх відносин між послідовниками всіх релігій. Бачення і лише добра воля людей – це недостатньо для поглиблення відносин між громадами віруючих. Християни повинні розуміти і приймати людей інших віросповідань, як братів і сестер, з якими можна мирно співіснувати». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників Вселенської Ради Церков, Ватикан, 11.04.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 494.

[18] «Будівництво нового світу від кожної людини вимагає чогось глибоко особистого. Оновлення світу в усіх його соціальних посиланнях починається у серці кожної людини. Це вимагає змін в серці і покаяння. Це вимагає очищення серця і справжнього навернення до Бога. А те, що глибоко особисте, є найбільших суспільним, адже людину характеризує насамперед відповідальність по відношенню до своїх братів і сестер...». ІВАН ПАВЛО II, Промова під час зустрічі в Делі з представниками різних релігій, Делі, 2.02.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення VII*, 2, 1984, Познань 2002, с. 140.

[19] «Ми не може закликати Бога як Батька всього, якщо до деяких людей, створених за образом Божим, ми не хочемо діяти по-братськи. Ставлення людини до Бога як до Отця і ставлення людини до людей, як братів, пов'язані таким чином, що у Святому Письмі зазначено: «Хто не любить, той Бога не пізнав» (1 Й 4,8)». ДНР 5.

[20] «А Господа Христа святіть у ваших серцях, і завжди готовими будьте на відповідь кожному, хто в вас запитає рахунку про надію, що в вас, із лагідністю та зо страхом». 1 П 3,15.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність діалогу з іншими релігіями може привести молоду людину до відмови від терпимості щодо послідовників інших релігій. Відсутність духовного виміру людського бачення може привести до того, що молода людина заперечуватиме існування Бога[21]. Вона також може втратити повагу до існуючих релігій. Духовну сферу може вилучити з процесу пошуку істини, і релігії розглядатиме як джерело конфліктів і загрози для людської свободи.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Дух дає людині світло і силу, щоб вона відповідала своєму вищому покликанню, завдяки Духу доходить людина через віру до споглядання і розуміння таємниці плану Божого; більше того, ми повинні визнати, що Святий Дух пропонує кожному можливість участі шляхом, відомим Богу, у великодній таємниці. В будь-якому разі, Церква знає, що людина, котру підштовхує дух, не може бути повністю байдужою до проблем релігії і буде завжди мати бажання пізнати, принаймні смутно, в чому сенс її життя, її праці і смерті. Дух, таким чином, знаходиться біля витоків екзистенціальних та релігійних питань людини, які є не тільки умовними ситуаціями, але і в самій структурі її буття».

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptoris missio*, 28, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 1996, с. 402.

У цьому контексті дуже важливо, щоб лояльно і правильно представити інші Церкви і церковні громади, за допомогою яких Дух Христа не відмовляється приносити спасіння. «Крім того, серед елементів або благ, взятих разом, сама Церква будується і оживляє, деякі, численні і прославлені, можуть існувати поза видимими межами Католицької Церкви».

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Catechesi tradendae*, 32, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 43.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Любі, коли Бог так полюбив нас, то й ми повинні один одного любити. Бога ніхто ніколи не бачив. Коли ми любимо один одного, то Бог

[21] «Заперечення Бога позбавляє людину її фундаменту, і, отже, призводить до утворення такого суспільного порядку, при якому ігноруються гідність та відповідальність осіб. Атеїзм, про який йдеться, насправді тісно пов'язаний з раціоналізмом Просвітництва, який розуміє людську і суспільну реальність у механістичний спосіб. Таким чином заперечується найглибша інтуїція справжньої велич людини, її трансцендентність щодо світу речей і напруга, яку вона відчуває в своєму серці між прагненням до повноти благ і його власної нездатності добитися їх, і, перш за все, заперечується потреба порятунку». CA 13.

у нас перебуває, і його любов у нас досконала. Що ми перебуваємо в ньому, і він у нас, ми пізнаємо з того, що він дав нам від Духа свого. (1 Ин 4, 11–13).

Ми любимо, бо він перший полюбив нас. Коли хтось каже: «Я люблю Бога», а ненавидить брата свого, той не правдомовець. Бо хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить. І таку ми заповідь одержали від нього: «Хто любить Бога, той нехай любить і брата свого. (1 Ин 4,19–21).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

842 Зв'язок Церкви з нехристиянськими релігіями є насамперед зв'язком спільного походження і спільної мети всього людського роду: «Бо всі народи утворюють єдине суспільство; вони мають спільний початок, тому що Бог оселив рід людський на землі; вони мають також одну кінцеву мету – Бога, провидіння Якого, свідчення доброти і задум спасіння поширюються на всіх, аж поки вибрані не об'єднаються у святому місті» (II Ватиканський Собор, Декл. « Nostra aetate »)

Пор. 839; 840; 841; 842; 843; 844;845.

ЛІТЕРАТУРА:

Dialog i akulturacja. Judaizm, chrześcijaństwo i islam [Діалог і акультурація. Іудаїзм, християнство та іслам], під ред. А. ПАНКОВІЧ, С. БЄЛЯНСКІ, Краків 2007.

II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій *Nostra aetate*, в: II Ватиканський собор, Конституції. Укази. Декларації, Познань 2002, с. 333–337.

Islam a terroryzm [Іслам і тероризм], під ред. А. ПАРИМЄС, Варшава 2003.

Muzułmanie w Europie [Мусульмани в Європі], під ред. А. ПАРИМЄС, Варшава 2005.

Żydzi i judaizm w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II [Євреї і іудаїзм в документах Церкви і вченні Івана Павла II] (1965–1989), під ред. Р. Рубінкєвіч, ксьондз, Варшава 1990.

ВАНЬКА А., ксьондз, *Religie w dobie pluralizmu i dialogu [Релігія в епоху плюралізму і діалогу]*, Щецін 2004.

ІВАН ПАВЛО II, *Encyklopedia dialogu i ekumenizmu [Енциклопедія діалогу і екуменізму]*, під ред. Е. САКОВІЧ, Радом 2006.

СЕРВІН Б. Л., КАСІМОВ Г., *ІВАН ПАВЛО II i dialog międzyreligijny [Іван Павло II і міжрелігійний діалог]*, Краків 2001.

ЦІННІСТЬ XVI

Цінність кохання в моєму житті

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовно-суспільний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Можливість формування відносин, заснованих на любові

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розвиток людства та спілкування між людьми

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке самолюбство? Чи є це загрозою для іншої людини?
   – Чи людська любов є джерелом морального життя?
     Який взаємозв'язок між справедливістю і любов'ю?
   – Спільнота любові – це основа для розвитку цивілізації любові.
   – Любов в сім'ї і мир між народами.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина покликана до любові.
   – Людина керує собою і планує свої дії[22].
   – Любов має структуру міжособистісної спільноти[23].
   Принципи
   – Я розвиваю любовні стосунки протягом усього життя.
   – Я розвиваю свої любовні стосунки у правді і свободі.
   – Я виражаю любов через прийняття доброти, щедрості, визнання інших, а також у рамках діалогу та взаємного вибачення[24].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Любов це дар, обдаровування іншої людини.

---

[22] «Акти «самовизначення» – після досягнення людини володіння своєю природою – це не тільки дії, але і «поведінка» пізнання і бажання, через яку вона спілкується зі світом людей і світом речей». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 109.

[23] «Любов може вижити тільки як єдність, яка знаменує зріле «ми» і не виживе як зіставлення двох его, в основі якого фігурують два «я»». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986,, цит., с. 82.

[24] Пор. *Słownik małżeństwa i rodziny [Словник шлюбу і сім'ї]*, під ред. Е. ОЗОРОВСКІ, архієп, Ломянки 1999, с. 262.

– Подружня любов орієнтована на батьківство.
– Шлюб – це спільнота осіб[25].

Принципи

– Людину, котру я кохаю, я не сприймаю як свою власність.
– Я несу відповідальність за людину, котру я кохаю.
– Я розвиваю подружню любов і захищаю її від будь-яких загроз.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Школа співпрацює з родиною учня у вихованні любові до людей.
– Любов спрямована від людини до людини шляхом утвердження вільної волі[26].
– Через любов до людини світ стає людянішим[27].

Принципи

– Я допомагаю учневі зрозуміти природу людської любові.
– Я показую приклади істинного людського кохання.
– Я сприяю розвитку цивілізації любові серед учнів.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Під час уроків можна організувати низку зустрічей зі свідками справжньої любові між людьми. Це люди різного статусу, які пояснюють, як вони реалізують своє покликання любити: подружжя, релігійні особи, самотні люди, люди різних професій. Після зустрічі учні записують істотні характеристики, риси людей, про які вони дізналися. Після завершення циклу таких зустрічей, кожен учень готує письмове есе на тему: що таке любов і як вона проявляється? Бажано, щоб праця була збагачена досвідом учня. Добровольці обговорюють свої роботи і діляться своїми думками з класом.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень визнає любов і знає, що це таке. Міжлюдські відносини молодь будує на основі особистої любові. Через любов вона намагається створити відносини у спільноті, в межах котрої перебуває: у сім'ї, в школі. Любов до себе допомагає особі прийняти себе, такою якою вона є, і відкриває її для інших людей. Учень знає, що реальна людська культура існує завдяки відносинам любові. Він розуміє, що в силу самої природи людини, її не слід трактувати як об'єкт.

---

[25] «Свій характер громади – більше того, свої «комунійні» властивості родина отримує з тієї фундаментальної комунії подружжя ". LdR 8.

[26] Пор. КДК 49.

[27] «Людина – це таке добро, що правильне і повноцінне ставлення до неї породжує лише любов». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 42.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність формування в учнів ставлення любові один до одного, інших людей і світу приводить до егоїстичної поведінки і втрати довіри до людей. Може почати домінувати утилітаризм. Учень використовуватиме іншу людину як засіб для досягнення своїх власних цілей[28]. Ця проблема може поширюватися на всі сфери життя.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У шлюбі та сім'ї утворюється цілий спектр міжособистісних стосунків: взаємна любов, батьківство та материнство, синівство, братерство, через які кожна людина входить до «людської сім'ї» і «сім'ї Божої», якою є Церква.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 15, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 110.

Сім'я, що створена і в якій підтримується любов, це спільнота людей: чоловіків і жінок як подружжя, батьків, дітей та родичів. Її перше завдання – це жити у вірності з реальністю комунії в постійних зусиллях для розвитку справжньої спільноти осіб. Внутрішнім принципом, постійною силою і кінцевою метою цього завдання є любов: так як без любові сім'я не є спільнотою осіб, так само, без любові вона не може жити, рости і вдосконалюватись як спільнота людей.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 18, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 114.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Любі, любім один одного, бо любов від Бога, і кожен, хто любить, народився від Бога і знає Бога. Хто не любить, той не спізнав Бога, бо Бог – любов. Цим виявилася до нас любов Божа, що Бог свого єдинородного Сина послав у світ, щоб ми жили через нього. Любов же полягає не в тому, що ми полюбили Бога, а що він полюбив нас і послав Сина свого – примирення за гріхи наші. (1 Ин 4,7–10).

Пор. Мт 5,3–11; Мк 10,41–45; Лк 6,27–36; Йн 10,11–16; 17–18.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1604 Бог, Який створив людину з любові, покликав її також до любові, яка є основним і вродженим покликанням кожної людської особи. Бо людина була створена на образ і подобу Бога, Який Сам є Любов (1 Ів. 4, 8. 16.).

Пор. 1709; 1769; 1789; 1794; 1822; 1823; 1825; 1827.

---

[28] «Це елементарна істина: людина не може бути засобом дії – на відміну від усіх інших предметів, які не є особами, – таким чином вона є показником природного морального порядку». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 30.

ЛІТЕРАТУРА:

МАЙДАНСЬКІ К., архієп, *Wspólnota życia i miłości. Zarys teologii małżeństwa i rodziny [Суспільство життя і любові. Нарис богослов'я шлюбу і сім'ї]*, Варшава 1983.

МЕРТОН Т., OCSO, *Nikt nie jest samotną wyspą [Жодна людина не є островом]*, Познань 2000.

ПАЙПЕР Й., *O miłości [Про кохання]*, Варшава 1975.

РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Być chrześcijaninem. Teologia dla szkół średnich [Бути християнином. Богослов'я для шкіл]*, Люблін 2006.

СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Człowiek jako podmiot daru z samego siebie. Antropologia adhortacji „Familiaris Consortio" [Людина як предмет дарування себе. Антропологія напучування «Familiaris Consortio»]*, в: *Teologia małżeństwa i rodziny [Теологія подружжя і сім'ї]*, т. 2, Варшава 1999, с. 51–94.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Redemptor hominis*, Рим, 4.03.1979, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 3–53.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення *Familiaris consortio*, Рим, 22.11.1981, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 1, Краків 2006, с. 91–212.

ЦІННІСТЬ XVII

Людська любов (чоловіка і жінки) як завдання[29]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційно-духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння створювати міцні узи любові між чоловіком і жінкою

3. ВИХОВНА МЕТА
   Виховання любові

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Чи відповідальна любов обмежує свободу людини?
   – Що таке суб'єктивність та об'єктивність щодо любові?
   – Взаємне формування жіночості і мужності.
   – Любов прагне до інтеграції як «в» людині, так і «між» людьми[30].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Цінність людини пов'язана з сутністю особистості.
   – Любов є протилежністю до утилітаризму.
   – Узи загального блага і загальної мети об'єднує людей і є основою любові[31].
   Принципи
   – Я формую в собі вміння давати і отримувати: предмети, доброту, любов.
   – У стосунках з іншою людиною я завжди намагаюся використовувати особистісні норми.
   – З особою, яку свідомо кохаю, я вибираю цілі спільних дій.

---

[29] «Адже любов ніколи не є чимось готовим, лише чимось «даним» чоловіку і жінці, але в той же час завжди є чимось «заданим». У такий спосіб ви повинні дивитися на неї: любов ніколи не «є», але тільки «стає» відповідно до внеску кожної особи, від їх ретельної взаємодії». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986,, цит., с. 124.

[30] Пор. ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986,, цит., с. 105.

[31] «Єдиний вихід з цього неминучого егоїзму існує тільки через визнання за межами добра суто суб'єктивного, тобто, поза задоволенням об'єктивного добра, яке може об'єднувати людей, – і тоді набуває характеру загального блага. Це загальне об'єктивне благо є основою любові, а людей разом вибравши таке загальне благо в той же час підпорядковуються йому. Завдяки цьому, вони пов'язуються реальними, об'єктивними узами любові, що дозволяє їм звільнитися від суб'єктивності і прихованого в ній егоїзму». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 40.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Призначення шлюбу є формою життя, яка одночасно є вибором і особистим даром.
– Подружня любов повинна бути вірною і виключно між чоловіками і жінками.
– Статевий акт є ознакою єднання люблячих людей.

Принципи

– Людський і сексуальний союз прагне виразити любов і передати життя.
– Я виховую дитину до любові.
– Я оберігаю любов від відхилень, помилок і зникнення.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Любов виражається у піклуванні про розвиток іншої людини[32].
– Любов від природи є взаємною[33].
– Цінність тіла і цінність статі опирається на цінності особистості.

Принципи

– Я готовий прийняти добро, яким є інша особа.
– Самоствердження особи відбувається через вільне волевиявлення.
– Я не сприймаю сексуальність окремо від статі.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Аналіз тексту ксьондза Яна Твардовського *Зачекай*[34].

Не віриш – говорило кохання
у те, що навіть з дипломом дурнієш
що знудиш талантом,
що з двох зол, можна третє вибрати

---

[32] «В рамках співжиття і співіснування усі повинні постійно, з повним запалом і з усім почуттям відповідальності прагнути до загальних благ всіх і кожного, в той же час до простої «гуманності» чи – інакше кажучи – цінності людської особистості». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 33.

[33] «Любов, насправді робить так, що людина хоче віддати себе іншій – тій, яку вона любить. Я хочу перестати бути своєю власністю і стати власністю іншого. [...] Любов проходить через таку відмову, однак, керується глибоким переконання, що така відмова не призводить до скорочення і зубожіння, а навпаки – розширення і збагачення існування людини. Це як закон «екстазі» – вийти з себе, щоб більш повно існувати в іншому». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986,, цит., с. 112.

[34] Й. Твардовскі, ксьондз, Почекай, в: Й. Твардовскі, ксьондз, Любов, якої не видно, не закриває собою, Ченстохова 2004, с. 11.

в життя без грошей
у те, що перепілка самотня
у здерту кору, що пахне мигдалем
у мерця, що живим з'являється уві сні
в модній новій спідниці і з розрізом збоку
у найкраще найгірше
в кожного лося, що має дружину клячу
у дівчину із сірниками
в небо і пекло
у диявола і Бога
в квартиру через рік
Зачекай, я тебе вдарю,
то у все це повіриш.

Учитель організує зустріч, під час якої буде порушено питання цінності людської любові. Вірш (див. вище) є прикладом для обговорення. Учні намагаються відповісти на питання про те, як любов представлена у вірші, які має характеристики, якою стає людина, коли починає жити з любов'ю і яким стає для неї світ, коли в ній є справжня любов, чи любов пов'язана з вірою людини, чи справжня любов можлива?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень знає, що сутність любові полягає у прагненні добра для коханої людини – щирої самопожертви. Я розумію, що любов є нормою моралі. Це створює спільноту любові, заснованої на логіці дару: повна віддача іншій людині і прийняття такого ж дару. Молода людина розуміє, що прийняття життя і подарунок життя в любові є покликанням шлюбу. Людська любов стверджує людину в цілому. Сексуальна цінність, яку переживає людина, долучається до цінності особи. Людина знає, що любов це не просто почуття. Вона готова свідомо шукати добра з іншими, підпорядковуватися тому добру з точки зору інших або через те добро. Любов – це творчий зв'язок на все життя. Я не розумію любові без відповідальності за кохану людину.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність індивідуального ставлення у вихованні любові може викликати в молодої людини формування утилітарного погляду. Існує ризик того, що вона буде керуватися лише принципом корисності. Принцип максимального задоволення при зведенні до мінімуму рівня прикрих ситуацій може стати стандартом людської поведінки. Одна з серйозних проблем полягає у визнанні задоволення виключним або найбільшим благом, якому все інше в людській діяльності і людському суспільстві

має бути підпорядковане[35]. Задоволення буде єдиною мотивацією для людської діяльності. Молода людина не хоче визнати, що [...] те, що дійсно добре, що мені говорить мораль і совість, пов'язане з деяким жалем, і вимагає відмови від деяких задоволень»[36].

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Бог створив людину за своїм образом і подобою (див. Бут 1,26 н.); закликаючи її до існування в любові, Він закликав її в той же час до кохання. Бог є любов (пор. 1 Й 4, 8), і в собі вона переживає таємницю особистої комунії любові. Створюючи людину за образом Своїм і постійно підтримуючи її буття, Бог вписує до людської сутності чоловіка і жінки покликання, а саме можливість і відповідальність за любов і спільноту.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 11, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 104.

І саме тому я продовжую просити Христа і Матір Прекрасної Любові за любов, яка народжується в серцях молодих. Багато разів в моєму житті я мав можливість з близька супроводжувати любов молодих людей. Завдяки цьому досвіду, я зрозумів, наскільки важливою вона є, наскільки великою. Я думаю, що майбутнє людини лягає важким тягарем на ваги і залежить від першого молодого кохання, котре Ти і Вона, котру Ти і Він виявляєте на шляху вашої молодості. Це свого роду велика пригода, але в той же час це також велике завдання.

ІВАН ПАВЛО II, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді *Parati Semper*, 31.03.1985, в: *ІВАН ПАВЛО II do Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie" [Папа Іван Павло II молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»]*, під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005, с. 39.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Що та лілея між будяками, то моя люба між дочками.

Що яблуня між лісовими деревами, то любий мій між синами! У його холодку, що так бажала, я сіла і плід його був солодкий моєму піднебінню. Він увів мене в бенкетний покій, і любов – стяг його надо мною. […] Поклади мене печаттю на твоїм серці, печаттю на твою руку;

---

[35] ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986,, цит., с. 38.

[36] Крім того, Войтила додає: «Цей біль так чи інакше, як і задоволення, від якого у цьому випадку відмовляємось, не є чимось остаточним для моєї раціональної поведінки. [...] Задоволення у самій своїй природі є добром лише поточним і для окремої людини, не є благом для усіх людей, транс суб'єктивним. Тому поки те благо вважається цілковитою основою моральних правил, не можна говорити про вихід за межі того, що є добрим для мене». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986,, цит., с. 38-39.

любов бо, як смерть сильна; ревнощі люті, немов пекло. Стріли її – вогненні стріли, правдиве полум'я Господнє. Водам великим любови не вгасити, ані рікам її не затопити. (Пісн 2,2–4; 8, 6–7).

Пор. Бут 1,27–29; 2, 21–25; 1 Кор 13,1.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1643 «Подружня любов передбачає цілісність, до якої входять усі складники людської особи: поклик тіла та інстинкту, сила почуттів та емоційності, прагнення духу і волі; вона передбачає глибоку єдність особистостей, таку, яка понад тілесним союзом веде до творення одного серця й однієї душі. Вона вимагає нерозривності й вірності у взаємному обдаровуванні; вона відкрита для плідності. Отже, йдеться про нормальні характерні ознаки всякої природної подружньої любові, але з новим значенням, яке не лише їх очищує й зміцнює, а й піднімає їх до рівня вираження правдиво християнських цінностей»

Пор. ККЦ 1602; 1603; 1604; 1605; 1644; 1646.

ЛІТЕРАТУРА:

Słownik małżeństwa i rodziny [Словник шлюбу і сім'ї], під ред. Е. ОЗОРОВСКІ, архієп, Ломянки 1999.

АНҐЕ Д., ОР, *Duchowość kobiety i mężczyzny [Духовність чоловіка і жінки]*, комплект 8 касет і 2 дисків, Варшава

БАЙДА Й., ксьондз, *Rodzina miejscem Boga i człowieka [Сім'я як місце Бога і людини]*, Ломянки 2005.

БРАУН–ҐАЛКОВСКА М., *Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa [Активна любов. Психологічні детермінанти успішного шлюбу]*, Варшава 1985.

ҐЖИБОВСКІ Й., *Nas dwoje. Przed nami małżeństwo [Нас двоє. Перед нами шлюб]*, Краків 2006.

ҐРУН А., ксьондз, *Otwórz serce dla miłości [Відкрийте своє серце для любові]*, Познань 2007.

ДОГЕРТИ В., *Jak trzymać się razem w świecie, który chce nas rozdzielić [Як триматись разом у світі, який хоче нас розлучити]*, Краків 2006.

ЗАРЕМБОВІ А. і Б., *Szkoła miłości, czyli jak po ślubie nie być samotnym? [Школа любові, або як після шлюбу не бути самітним?]*, Люблін 2007.

ІВАН ПАВЛО II, *Przyszłość idzie przez rodzinę. Z nauczania Ojca Świętego o miłości, małżeństwie, rodzinie [Майбутнє йде через сім'ю. Вчення Святого Отця про любов, шлюб, сім'ю]*, під ред. М. Венцлавські, ксьондз, Познань 1983.

КЄРНІКОВСКІ З., єп, *Dwoje jednym ciałem w Chrystusie [Двоє в одному тілі і в Христі]*, Варшава 2000.

ТІММЕЛЬ П. і Ц., *Dlaczego warto się zaręczać [Навіщо треба заручатись]*, Познань 2005.

ЦІННІСТЬ XVIII

Гідність дітонародження

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Зрозуміти і оцінити дар отриманого життя

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування шанобливого ставлення до життя

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що означає жити повним життям?
   – Що таке самопожертва в любовних відносинах?
   – Які межі людського шанобливого ставлення до здоров'я?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людське життя священне і недоторканне у кожен момент свого існування[37].
   – Повнота людського життя виходить за межі його земного існування, тому що вона полягає в участі в житті самого Бога[38].
   – Життя є даром, що дається батьками.
   Принципи
   – Я вдячний своїм батькам за дар життя.
   – Я поглиблюю сенс свого існування.
   – Я розвиваю в собі поведінку споглядання дару життя[39].

---

[37] «Бог проголошує себе абсолютним Господарем життя людини, створеної на Його образ і подобу (пор. Бут. 1, 26-28). Тому людське життя набуває святості і недоторканості, відбиваючи недоторканність самого Творця». EV 53.

[38] Пор. EV 2.

[39] «Належить насамперед розвивати в самих собі та в інших поставу споглядання народжується вона з віри в Бога життя, який створив кожну людину і дивно її виткав (пор. Пс. 139 [138], 14). Це – постава того, хто прозирає життя до глибини і, бачачи його безкорисливість і красу, приймає як заклик до свободи і відповідальності. Це постава того, хто не намагається опанувати дійсність, а приймає її як дар, від находячи в кожній речі віддзеркалення Творця, а в кожній особі – Його живий образ (пор. Бут. 1, 27; Пс. 8, 6). Хто твердо стоїть на цьому, той не впадає у відчай, бачачи людину хвору, стражденну, кинуту напризволяще чи при смертну, а приймає цей стан як заклик шукати сенс. Саме такі обставини й дозволяють спостерегти у лиці кожної особи запрошення до зустрічі, до діалогу, до солідарності». EV 83.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Мета статевого виховання – це знання моральних принципів, які стосуються людської сексуальності[40].
– До біології народження належить генеалогія людини[41].
– Плідна любов подружжя виражається в різних формах служіння життю: народження потомства, виховання дітей, оборона і захист життя[42].

Принципи

– Я приймаю і виховую нове життя.
– Моє життя з чоловіком – це міжособистісні відносини, засновані на любові[43].
– Я формую вразливість дитини на радість і страждання інших[44].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Свідоме рішення про позбавлення життя людини на кожному етапі її існування є злом.
– Існує консенсус між цивільним правом і моральним законом[45].

---

[40] «У світі культури, яка значною мірою «баналізує» людську сексуальність, інтерпретуючи її обмеженим і убогим способом, відносячи її виключно до тіла і егоїстичного задоволення, виховання батьків повинно бути твердо спрямоване на культуру сексу, щоб вона була дійсно і повністю особистою: сексуальність це багатство цілої людини – тіла, емоцій і душі – проявляє своє потаємне значення у самопожертві людини в любові». FC 37.

[41] «Коли у подружньому союзі двох народжується нова людина, то приносить вона із собою на світ конкретний образ і подобу Самого Бога: біологія народження містить генеалогію людини. Якщо ми говоримо, що подружжя як батьки співпрацюють з Богом-Творцем у зачатті і народженні нової людини, ми говоримо не тільки про закони біології, але, що в людському батьківстві і материнстві присутній Сам Бог – присутній також по-іншому, ніж це було у всіх інших випадках породження «на землі». Адже тільки Бог є джерелом «образу і подоби» Своєї, яка властива людині при створенні. Народження є продовженням створення». LdR 9.

[42] Пор. FC 41.

[43] «Людина є таким благом, що правильне і повноцінне ставлення до неї складає лише любов». ВОЙТИЛА К., ксьондз, Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність], Люблін 1986, цит., с. 42.

[44] «Плодючість сім'ї повинна усвідомлювати свою безперервну творчість, чудовий плід Духа Божого, який відкриває очі серця, щоб виявити нові потреби і страждання нашого суспільства, і котрий дає вам мужності, щоб прийняти їх і відповідати на них». FC 41.

[45] «До неї належить захист суспільного блага людей через визнання і захист їхніх основних прав, зміцнення миру і громадської моралі. Завданням цивільного права є захист суспільного ладу, заснованого на істинній справедливості: "Щоб нам тихо та спокійно вести життя з усією побожністю та пристойністю" (1Тм. 2, 2). Тому цивільний

– Повага до життя і служба життю є обов'язком людини.

Принципи

– Я дбаю про те, щоб учні усвідомлювали сутність етапів людського життя від зачаття до природної смерті.
– Я допомагаю учням формувати правильне сумління щодо права на життя.
– Я показую і пояснюю антропологічні аргументи, які підтверджують повагу до кожного людського життя.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я ознайомлюю учнів з організаціями і громадськими рухами захисту людського життя і сприяння цивілізації любові. Ми обговорюємо суспільний контекст і географічні, економічні і культурні умови в країні, в якій вони були закладені. Ми пізнаємо ефекти/плоди їхньої діяльності. Ми перевіряємо, чи організаціям вдалося реалізувати поставлені цілі.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина є чутливою до потреб і шкоди інших людей. Життя розглядає в якості дару і завдання. Вона знає, що її обов'язком є захист життя і здоров'я людини. Вона розуміє, що подружня любов включає в себе дотримання законів життя. Любов розуміє, що самовіддача і є основою для виховання і сексуальних дій.

10. ЗАГРОЗИ

Етичний релятивізм може стати основою людських відносин і показником толерантності, яку неправильно розуміють. Учень буде розглядати моральні правила як загрозу для його свободи. Він може думати, що про мораль людських вчинків свідчить думка більшості. У його поведінці починає домінувати ставлення недовіри до інших людей. Молода людина може стати байдужою до страждань і смерті іншої людини.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Перш за все, ми повинні проголошувати основну суть Євангелія. Це проголошення Бога живого і близького, який закликає нас до глибокого спілкування з самим собою і пробуджує в нас певні надії на вічне життя; це підтвердження нерозривного зв'язку людини, її життя і тілесності; це показання людського життя, як відносин, як Божого дару, плоду і знаку Його любові; це проголошення унікального зв'язку Ісуса з кожною

закон мусить забезпечити всім членам суспільства пошанування основних прав, котрі належать до природи свободи і котрі мусить визнавати й охороняти будь-який закон. Серед них найпершим і підставовим є недоторкане право на життя кожної невинної людської істоти.». EV 71.

людиною, який дозволяє бачити в кожному людському обличчі лик Христа; це свідчення того, що «щирий дар» – це найповніша реалізація власної свободи.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Evangelium vitae*, 81, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 2, Краків 1996, с. 725.

«Бог, створюючи чоловіка і жінку за Своїм образом і подобою, вінчає і доводить до досконалості справи рук Своїх – закликає їх до спеціальної участі в Його любові і Його владі, як Творця і Отця, через їх вільну і відповідальну співпрацю в передачі людського життя «і благословив їх Бог, і сказав їм: «Плодіться і розмножуйтеся, і наповнюйте землю, і володійте нею» (Бут 1:28). Таким чином, основним завданням сім'ї є служіння життю, реалізації в історії оригінального благословення Творця: передачі, через продовження роду, божественного образу від людини до людини (див. Бут 5:1–3)».

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 28, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 128.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Бог усюди присутній. Знаєш мене, коли сиджу і встаю я. Думки мої здаля розумієш. Чи ходжу я, чи спочиваю, ти добре бачиш; тобі відомі всі мої дороги. Бо ще нема й слова на язиці у мене, а ти, Господи, вже все знаєш. Ти ззаду й спереду мене оточуєш, кладеш на мене твою руку. Що за предивне знання! Для мене занадто високе, недосяжне воно! […] Ти створив моє нутро, ти мене виткав в утробі матері моєї. Хвалю тебе, що сотворив мене так дивно; діла твої предивні, ти душу мою знаєш вельми добре. Кості мої не були сховані від тебе, коли постав я таємничо, коли мене творено в землі глибоко. Очі твої бачили мої вчинки, усі вони записані у твоїй книзі; і дні, що ти мені призначив, коли ані одного із них іще не було. (Пс 139,1–6; 13–16).

Пор. Мт 18,12–14.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

357 Людина, тому що вона є образом Божим, має гідність особи: вона є не лише щось, але й хтось. Вона здатна пізнати себе, володіти собою, добровільно дарувати себе та входити у спільноту з іншими особами; вона покликана до союзу зі своїм Творцем, покликана дати Йому відповідь вірою і любов'ю, якої ніхто інший не може дати замість неї.

Пор. ККЦ 357; 358; 362; 1048; 2208; 2214; 2215.

ЛІТЕРАТУРА:

Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii [Шлюб і сім'я в світлі вчення Церкви і сучасне богослов'я], під ред. А. ШАФРАНСЬКІ, Люблін 1985.

W imieniu dziecka poczętego [Від імені зачатої дитини], під ред. Й. В. ҐАЛКОВСКІ, Й. ҐУЛА, Люблін 1988.

ВІШНЄВСКА–РОШКОВСКА К., *Problemy współczesnego erotyzmu [Проблеми сучасної еротики]*, Варшава 1986.

ДОРСТ Й., *Siła życia [Сила життя]*, Варшава 1988.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Evangelium vitae*, Рим, 25.03.1995

КРОМПЄЦ М. А., OP, *Człowiek i prawo naturalne [Людина і природне право]*, Люблін 1975.

MEICCHEP K., OSB, СУШКА Б., *A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Rozmowy z narzeczonymi i młodymi małżeństwami [Так що вони вже не двоє, але одна плоть. Бесіди з нареченими і молодими сім'ями]*, Вроцлав 1991.

РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Śmierć i życie wieczne [Смерть і вічне життя]*, Варшава 2000.

ФІЯЛКОВСКІ В., НЕУҐЕБАУЕР К., СТЕЛМАШЧИК А., *Dar jedności [Дар єдності]*, Варшава 1988.

ЦІННІСТЬ XIX

Створення сім'ї

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційно-суспільний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Формування власної ідентичності через сімейні зв'язки

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вміння створювати сімейні зв'язки

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Які права та обов'язки сім'ї?
   – Поняття «сім'ї» в польській культурі та культурі інших народів.
   – Криза сім'ї і криза цивілізації.
   – Чи «цивілізації любові» це утопія?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина виконує своє покликання через щиру самопожертву[46].
   – Поняття «дар» включає в себе «повинності»[47].
   – Ідентичність людини, яка заснована на здатності жити в істині і любові, відкриває його до життя в спільноті осіб[48].
   Принципи
   – Я будую відносини взаємної любові на взаємній, щирій самопожертві.
   – Свобода не є для мене можливістю робити що заманеться.
   – У своєму особистому житті я дотримуюся цінності любові і істини.
   – Я думаю про свої завдання в сім'ї.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Сім'я є співтовариством осіб, що об'єдналися в любові. Вона заснована на особистій єдності подружжя та дітей.

---

[46] «Людина, будучи єдиною істотою на землі, яку Бог побажав заради неї самої, не може повністю знайти себе, окрім як у щирій самопожертві». КДК 24.

[47] «Свобода означає не тільки дар, але також внутрішню дисципліну дару. До поняття дару входить не тільки будь-яка ініціатива, а й повинність». LdR 14.

[48] «Ця ідентичність – це вміння жити в істині і любові, більше навіть, – це необхідність істини і любові як виміру особистого життя. Ця потреба в істині і любові людини відкриває одразу на Бога і на все, що існує – вона відкриває її на іншу людину, відкриває її до життя «в комунії». LdR 8.

– Сім'я є об'єктом, адже формують її люди[49].
– «Загальним благом для подружжя є любов, вірність і чесність, і довговічність їх подружніх відносин «аж до смерті»»[50].

Принципи

– Я пояснюю і показую, що таке справжня людяність[51].
– Я не використовую верховенство права сильного над слабким[52].
– Зачаття та виховання людини вимагає любові і вірності.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Право на життя кожної людини є основою міжособистісних відносин[53].
– Батьки мають перше і основне право виховувати своїх дітей.
– Любов дає вихованню правильний напрямок і сенс.

Принципи

– Я закликаю учнів до розвитку культури життя і цивілізації любові.
– Школа бере участь у вихованні молодої людини на принципі субсидіарності[54].
– Мої стосунки в школі ґрунтуються на принципі прийняття кожної особи.
– Процес соціалізації людини відбувається в сім'ї і школі.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням підготувати свої сімейні хроніки. Матеріал з історії своїх родин може бути доповнений фотографіями, відео та іншими

---

[49] «Сім'я – це благо «бути разом»: бути разом є важливим правом шлюбу (звідси його нерозривність) і сім'ї. Це благо також можна окреслити як благо суб'єктивності. Особа є суб'єктом і сім'я є складовою суб'єктом, тому що особи створюють сім'ю. LdR 15.

[50] LdR 10.

[51] «Сім'я у думці Бога є першою школою людства в кожній формі: будь людиною». LdR 15.

[52] «Справжні критерії, за якими слід оцінювати особу: повага, безкорисливість, служіння, заступають критерії дійовості, функціональності і придатності; інша людина цінується не за те, чим вона "є", а за те, що "має", "що робить" і яку "дає користь". Це означає панування сильнішого над слабшим». EV 23.

[53] «З погляду права на життя кожна невинна людська істота є цілком рівна з будь-якою іншою. Ця рівність є підставою гідних соціальних стосунків, котрі, щоб бути такими, мають ґрунтуватися на істині й справедливості, визнаючи і щахищаючи кожну людину як особу, а не як річ, що нею можна розпоряджатися». EV 57.

[54] «Батьки не в змозі задовольнити всі вимоги цілісного виховного процесу, особливо коли справа доходить до освіти, але і коли йдеться про широку сферу соціалізації. У цих сферах, де сім'я не може ефективно діяти наодинці, принцип субсидіарності підтримує батьківську любов, відповідає благу сім'ї. Субсидіарність доповнює таким чином батьківську любов, і в той же час підтверджує її фундаментальний характер». LdR 16.

пам'ятними речами. Учень матиме можливість представити членів своєї родини, свідка минулих сімейних і історичних подій.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень знає, що основою сімейних відносин є утвердження людини і плекання людської гідності. У сім'ї кожна людина вчиться людяності і повністю її реалізує[55]. Молода людина розуміє, що вона повністю бере участь у виховному процесі. Вона знає, що шлюб породжує сім'ю, а сім'я – це спільнота життя і любові. Вона розуміє, що сімейне життя полягає у тому, щоб бути разом. Вона створює і ділиться загальним благом з іншими членами сім'ї. Вона розуміє, що «чим благо є поширенішим, тим більше є власним: моїм – вашим – нашим»[56]. Вона функціонує в сім'ї – середовищі самопожертви. Вона дізнається, що батьківство пов'язане з відповідальністю за нове життя. Вона будує суспільні відносини, засновані на цінностях, які передаються і практикуються в сім'ї.

10. ЗАГРОЗИ

Відсутність самопожертви може привести до появи у молодої людини ставлення, заснованого на егоїзмі. Вона не зможе жити в спільноті людей, якою є сім'я. Прийняття так званої «вільної любові» може привести до використання інших людей для досягнення своїх цілей. Існує ризик відсутності відповідальності за виховання дітей. Молода людина може почати сприймати сім'ю як колектив, що обмежує його свободу.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Цивілізація – це історія людини, що відповідає її духовності та моральності: створена за образом і подобою Божою, людина отримала світ з рук Творця із завданням створити його за своїм образом і подобою. У виконанні цього завдання цивілізації вона знаходить своє джерело, тобто «гуманізацію світу». Тому цивілізація це майже те саме, що «культура». Можна сказати «культура любові». Прийнята була «цивілізація»

---

[55] «Серед тих багатьох шляхів сім'я є першим і найважливішим. Це шлях загальний, особливий, унікальний і неповторний, як і кожна людина унікальна. Сім'я це шлях, з якого вона не може зійти. Зрештою, зазвичай кожен з нас приходить на світ в родині, і може сказати, що зобов'язаний сім'ї самим фактом буття людиною. І якщо з тим приходом на світ і входженням до нього людини немає сім'ї, то завжди існує тривожний і болісний розрив, який тяжіє протягом всього життя. [...] Людина залишає сім'ю, щоб в новій сім'ї реалізувати своє життєве покликання. Але навіть коли ми вирішили жити на самоті – то сім'я тут як і раніше, залишається ніби на екзистенційному горизонті, як фундаментальна спільнота, на якій опирається суспільне життя в різних вимірах, аж до найщиріших. Хіба ми не говоримо про «людську родину», коли мова йде про всіх люди, що живуть на світі?». LdR 2.

[56] LdR 10.

і треба залишитися при ній. Цивілізація любові, в сучасному сенсі цього слова, походить від слів соборної Конституції Gaudium et spes: «Христос повністю розкриває людину самій людині і показує їй її покликанням». Тому можна сказати, що цивілізація любові починається з одкровенням Бога, який «є любов'ю», як говорить Св. Іоан (1 І 4,8.16) і детально описав Св. Павло у гімні про любов у своєму Першому посланні до Коринтян (13:1–13). Така цивілізація тісно пов'язана з любов'ю, яка «влита в серця наші Духом Святим, даним нам» (Рим. 5:05), і вона росте завдяки «систематичній праці», про що так емоційно розповідає євангельська притча про виноградну лозу і гілки: «Я правдива виноградна лоза, а Отець Мій той, хто культивує її». Усяку галузку в Мені, що плоду не приносить, забирає, але всяку, що приносить плоди, очищає таким чином, щоб вона приносила більше плоду» (І. 15:1–2). У світлі цих та інших місць в Новому Завіті, можна зрозуміти, чим є «цивілізація любові» і чому «сім'я органічно пов'язана з цією цивілізацією». Якщо сім'я є першим «шляхом Церкви», слід додати, що це шлях Церкви, що живе у світі цивілізації любові, і Церква закликає сім'ї і всі інші національні та міжнародні співтовариства зосередитися на сім'ю – і через сім'ю. Адже «сім'я» «у багатьох вимірах», залежить від цивілізації любові і знаходить в ній доцільне право бути сім'єю. У той же час «сім'я є центром і серцем цивілізації любові».

ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист *Gratissimam sane*, 13, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 374.

Сім'я, створена і котрій дає життя любов, це спільнота людей: чоловіка і жінки, як подружжя, батьки, діти та родичі. ЇЇ перше завдання – це жити з вірністю до реальності комунії в постійному розвитку справжньої спільноти осіб. Внутрішнім принципом, постійною силою і кінцевою метою цього завдання є любов: без любові сім'я не є спільнотою людей, так само, без любові вона не може існувати, рости і вдосконалювати себе як спільнота людей.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Зверн. *Familiaris consortio*, 18, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 114–115.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Коріться один одному у Христовім острасі. Жінки нехай коряться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік голова жінки, як і Христос голова Церкви, свого тіла, якого він Спаситель. А як Церква кориться Христові, так у всьому й жінки – своїм чоловікам. Чоловіки, любіть своїх жінок, як і Христос полюбив Церкву й видав себе за неї, щоб її освятити, очистивши купіллю води зо словом, щоб появити собі Церкву славну, без плями чи зморшки або чогось подібного, але щоб була свята й непорочна. Так і чоловіки повинні любити своїх жінок, як свої тіла; бо хто любить свою жінку, себе самого любить.

(Еф 5,21–28). Пор. (Мт 19,5–6).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2397 Союз, добровільно укладений подружжям, передбачає вірну любов. Він накладає на них обов'язок зберігати своє подружжя нерозривним.

2398 Плідність є одним із благ, дарів і цілей подружжя. Даючи життя, подружня пара бере участь у батьківстві Бога.

Пор. ККЦ 2360; 2361; 2364; 2365, 2367.

ЛІТЕРАТУРА:

ҐОЛЕМАН Д., *Inteligencja emocjonalna [Емоційна інтелігенція]*, Познань 1997.

ІВАН ПАВЛО II, *List do rodzin [Лист до Родин]*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Listy apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські листи Папи Римського Івана Павла II]*, Краків 2007, с. 125–147.

ІВАН ПАВЛО II, *Rodzina. Nauczanie moralne Jana Pawła II [Сім'я. Моральне вчення Івана Павла II]*, Радом 2006.

Rodzina, bezcenny dar [Сім'я, безцінний дар], під ред. Й. СТАЛА, ксьондз, Е. ОССЕВСКА, Радом 2006.

Rodzina na przełomie wieków [Сім'я на рубежі століть], під ред. МАЙДАНСЬКІ, архієп, Ломянки 2000.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Promieniowanie Ojcostwa [Випромінювання Батьківства]*, Вроцлав 2002.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Przed sklepem jubilera. Medytacje o sakramencie małżeństwa przechodzące chwilami w dramat [Перед Ювелірним магазином. Медитація про Таїнство Шлюбу, що переходить моментами у драму]*, Вроцлав 2001.

ВОЛЬСКІ К., ксьондз, *Nazaret – źródło świętości [Назарет – джерело святості]*, Ломянки 2001..

ІВАН ПАВЛО II, Звернення *Familiaris consortio*, Рим, 22.11.1981, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 1, Краків 2006, с. 89–213.

ЦІННІСТЬ XX

Виховання нового покоління

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Морально-духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Формування бажання участі в виховному процесі

3. ВИХОВНА МЕТА
   Відповідальність за особистий розвиток

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Які цінності я розвиваю в процесі самоосвіти?
   – Які критерії зрілості?
   – Які цінності домінують у культурі мого оточення?
   – Які права людини?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Кожна людина має право на виховання[57].
   – Людина несе відповідальність за свій розвиток.
   – Людини має свою недоторканну гідність[58].
   Принципи
   – Учитель і учень поважають один одного.

---

[57] «Всі люди, незалежно від раси, соціального стану і віку, як ті, що насолоджуються гідністю людини, мають недоторканне право на виховання відповідно до їх власних цілей, пристосованих до їхніх вроджених здібностей, статі, культурних традицій, і в той же час відкриті для братерського співіснування з іншими народами, мета створення істинної єдності і миру на землі». ДПХВ 1.

[58] «Саме через роздуми про знання самого себе, людина проявляє себе як єдину істоту посеред світу, яка бачить «зсередини», пов'язана пізнаною правдою – пов'язана, а, отже, «зобов'язана» до визнання, у разі необхідності, за вільним вибором цієї правди. Це здатність перерости себе у правді. Розмірковуючи над своїм пізнанням, людина виявляє, що її спосіб життя в світі не лише повністю відрізняється від усього іншого на світі, а що її значення виокремлене, вона має пріоритет над усім іншим. Людина просто відзначає, що суспільним суб'єктом, особою. Вона зустрічається обличчям до обличчя з своєю гідністю!». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників науки, Люблін 09.06.1987, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 398.

– Я шукаю кращих взірців для наслідування[59].
– Через постійний вибір і практику застосування цінностей я прагну до досконалішого особистісного розвитку[60].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Батьки є першими і головними вихователями для своїх дітей[61].
– Батьки пропагують цінності, які вони сповідують: любов до ближнього, істина, свобода, справедливість.

---

[59] «Молодь шукає взірці і приклади. З допомогою приходить до вас Ісус Христос, який віддав своє життя заради блага інших. Дивіться на Нього. Нехай Він буде присутній у ваших думках, у ваших іграх і під час розмов. З Ним Ви завжди повинні мати особливі дружні відносини. Ісус хоче Вам допомагати. Він хоче бути вашою підтримкою і зміцнювати вас у підлітковій боротьбі за досягнення таких чеснот, як віра, любов, чесність, чистота, щедрість. Як буде Вам важко, якщо ви будете переживати певні нещастя і проблеми, нехай ваша думка летить прямо до Христа, який любить Вас, який є вірним супутником і допомагає вам подолати всі труднощі. Знайте, що ви не самотні. На вашому боці є Той, хто ніколи не підводить. Христос розуміє найпотаємніші бажання вашого серця. Він чекає на Вашу любов і Вашу вірність». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Ловіч, 14.06.1999, в: Іван Павло ІІ, P*ielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1146.

[60] «Багато з того, що буде завтра, залежить від прихильності сьогоднішнього покоління християн. Це залежить, перш за все, від вашої прихильності, дівчата та хлопці, на кому в даний час лежить відповідальність за прийняття рішень, від яких буде залежати не тільки ваша доля, а й життя багатьох інших людей. Ваша місія полягає у тому, щоб забезпечити наявність у завтрашньому світі таких цінностей, як повна релігійна свобода, повага до особистого розвитку, захисту прав людини на життя з моменту зачаття до природної смерті, турбота про розвиток і зміцнення сім'ї, і відповідальне оцінювання культурної автономії для взаємного збагачення всіх людей, охорони рівноваги навколишнього природного середовища, яке все більше і більше попадає під загрозу». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Ченстохова, 15.08.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 810.

[61] «Сім'я має покликання виховувати своїх дітей. Перше місце, де починається виховний процес молодої людини – це її дім. Кожна дитина має природне і невід'ємне право мати свою власну сім'ю, батьків, братів і сестер, серед яких визнається, що кожна особа потребує любові і що це почуття можна дарувати іншим, особливо близьким. Нехай завжди прикладом для вас буде Свята Сім'я з Назарету, де Христос ріс із матір'ю Марією та опікуном. Так як батьки дають життя своїм дітям, вони мають право до того, щоб бути першими і основними вихованцями. Вони також зобов'язані створити таку сімейну атмосферу, наповнену любов'ю і повагою до Бога і людей, яка сприятиме особистому та соціальному вихованню дітей». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Ловіч, 14.06.1999, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1143.

– Батьки виховують своїх дітей у дусі любові[62].

Принципи

– Дітей виховують на особистому прикладі.
– У вихованні належна увага приділяється свободі та особистій гідності дитини.
– Я виховую своїх дітей у дусі любові[63].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Виховання має особистісний характер, і належить до міжособистісних відносин.
– Мета виховання – це всебічний розвиток людини.
– Природа людини є динамічною, вона постійно розвивається і постійно удосконалюється.

Принципи

– Виховання відбувається під час зустрічей, діалогу та взаємодії з людьми.
– Я допомагаю учневі у пошуках того, що є правдиве і добре[64].
– Я намагаюся пізнавати і розуміти учня.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Разом з учнями ми регулярно обговорюємо міжособистісні відносини, що склалися у школі, в класі (учень – учень та учень – вчитель). Ми говоримо про те, що в них можна змінити, покращити, визначаємо принципи поведінки у взаємній співпраці.

---

[62] «Завдання виховання походить з первинного покликання подружніх пар для участі у діяльності Божій: народжуючи нову людину в любові і для любові, яка сама по собі має покликання до зростання і розвитку, батьки таким чином дають їй можливість повноцінного людського життя». FC 36.

[63] «Ми не можемо забувати, що на додаток до цих характеристик виховної ролі батьків, найглибшим її елементом є батьківська любов, яка у вихованні виконує велику послугу життя: любов батьків є душею, а, отже, нормою, що надихає і направляє всю виховну діяльність, збагачуючи її такими дорогоцінними плодами любові як прихильність, сталість, доброта, безкорисливість і самопожертва». FC 36.

[64] «Термін «виховання» вказує на дії, які призводять до встановлення людських відносин з тим, що є істинним і добрим. Те, що є істиною і добром, людина повинна впізнати і визнати, тому що тільки за цієї умови встановлюється зв'язок. Поки вона не визнає істини і добра, і коли ще не вміє приймати рішення, так звані тут правильні відносини із зазначеними об'єктами формує за неї вчитель. Більше того, кожна людина для себе є вихователем, повинна схиляти себе до стосунків з тим, що є істинним і добрим». ҐОҐАЧ М., *Osoba zadaniem pedagogiki [Особистість як завдання педагогіки]*, Варшава 1997, с. 15.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

У міжособистісних стосунках учень опирається на цінності, в яких він був вихований. У сім'ї, яка є спільнотою любові, він пізнає принципи суспільного життя[65]. У процесі виховання ми навчаємо учнів вести діалог, прислухатися до іншої особи, відстоювати свою позицію і повагу до авторитету вчителя, який бере участь в їхньому особистісному розвитку. Молода людина знає, що вона сама для себе є «завданням» у вихованні, що самовиховання – це необхідний, і безперервний процес.

10. ЗАГРОЗИ

Молода людина може припускати, що виховання є єдиною системою або правилами, яких треба дотримуватися. Вона поводиться пасивно щодо участі у власному процесі самовиховання. Також може з'явитися відсутність довіри до авторитету вчителя. Без вмілого керівництва вчителем молода людина може заблукати в ієрархії цінностей та морального порядку.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Право і обов'язок батьків до самовиховання – це щось дуже важливе, оскільки пов'язане з передачею людського життя; воно є первинним по відношенню до виховної ролі інших людей через унікальність відносин любові між батьками і дітьми; воно виключає заміну і не підлягає передачі іншій особі, і тому не можна його повністю передати іншим і не може бути узурпований іншими.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 36, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 141–142.

«Сім'я має покликання виховувати своїх дітей. Перше місце, де починається виховний процес молодої людини – це її дім. Кожна дитина має природне і невід'ємне право мати свою власну сім'ю, батьків, братів і сестер, серед яких визнається, що кожна особа потребує любові і що це почуття можна дарувати іншим, особливо близьким. Нехай завжди прикладом для вас буде Свята Сім'я з Назарету, де Христос ріс із матір'ю Марією та опікуном. Оскільки батьки дають життя своїм дітям, тому вони мають право бути першими і основними вихованцями. Вони

[65] «Сім'я є першою і основною школою суспільного життя: через неї, як спільноту любові, ми робимо себе даром, який дає напрямок і є умовою розвитку. Дар себе, який оживляє взаємну любов у подружжі стає зразком і нормою дарування себе, що має здійснюватись у відносинах між братами і сестрами і в сім'ї у багато поколінь. Комунія, як частина повсякденного життя вдома, в моменти радості і труднощів – це найбільш конкретна і ефективна педагогіка для активного, відповідального і плідного включення дітей у більш широке суспільне життя». FC 37.

також зобов'язані створити таку сімейну атмосферу, яка наповнена любов'ю і повагою до Бога і людей, яка сприятиме особистому та соціальному вихованню дітей». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Ловіч, 14.06.1999, Допомагаймо молодим людям будувати фундамент для їхнього майбутнього життя, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006. с. 212.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І приносили до нього дітей, щоб доторкнувся їх, але учні забороняли їм. Бачивши Ісус те, виявив незадоволення і сказав їм: «Пустіть дітей приходити до мене, не бороніть їм: таких бо Царство Боже. Істинно кажу вам: Хто Царства Божого не прийме, як дитина, – не ввійде до нього.» І обнявши їх, поклав на них руки і благословив їх. (Мк 10,13–16).

Входьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога ведуть до погибелі, і нею багато-хто ходять. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, і мало таких, що знаходять її! (Мт 7,13–14).

Пор. Еф 6,4.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2222 Батьки повинні сприймати своїх дітей як дітей Божих і поважати їх як людських осіб. Вони вчать своїх дітей виконувати Божий Закон, будучи самі послушні волі Отця Небесного.

Пор. ККЦ 2221; 2223–2229.

ЛІТЕРАТУРА:

БАЛТАСАР Г. У. вон, ксьондз, *Wiarygodna jest tylko miłość [Надійна лише тільки любов]*, Краків 1997.

ҐОҐАЧ М., *Osoba zadaniem pedagogiki [Особистість як завдання педагогіки]*, Варшава 1997.

ҐРАНАТ В., ксьондз, *Fenomen człowieka. U podstaw humanizmu chrześcijańskiego [Феномен людини. В основі християнського гуманізму]*, Люблін 2007.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Miłość pozostaje [Любов залишається]*, Ченстохова 2001.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Psychologia porozumiewania się [Психологія спілкування]*, Кєльце 2000.

КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej [Людина в пошуках цінностей. Елементи персональної аксіології]*, Люблін 2006.

МАДРЕ П., *Najpierw pokochaj siebie [Спочатку покохай себе]*, Краків 1997.

НОВАК М., ксьондз, ОЖУҐ Т., *Wychowanie chrześcijańskie a kultura [Християнське виховання та культура]*, Люблін 2000.

ЦІННІСТЬ XXI

Цілісність людської особистості

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Морально-духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність пізнавати правду про себе

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування шанобливого ставлення до себе і до інших людей

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Чи змінюються основоположні людські цінності разом з розвитком цивілізації?
   – Природа людини є мірою культури[66].
   – Конструктивна і деструктивна єдність в людській особистості.
   – Що таке міжособистісна інтеграція?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Кожна людина – унікальна[67].
   – Людина формує ідентичність шляхом пізнання правди про себе[68].

---

[66] «Не можна заперечити те, що людина завжди пов'язана з певною культурою, але потрібно також сказати, що людина не виражає себе повністю в цій культурі. Більш того, великий культурний прогрес засвідчує, що людина володіє чимось, що перевищує всі культури. І це „щось" – це людська природа: якраз вона є мірою культури і це завдяки їй людина ніколи не стане в'язнем жодної з власних культур, але, живучи в глибокому погодженні з правдою про себе, утверджує свою особисту гідність». VS 53.

[67] «Кожна людина у всій тій неповторній реальності буття і дії, свідомості і волі, совісті і серця. Людина, яка – кожна окремо (тому що вона – людина) – має свою власну історію життя, і, перш за все, свою власну історію душі. Людина, яка відповідно до відкритості свого духу, а також з багатьма різними потребами свого тіла і його існування в часі, пише особисту історію через численні зв'язки, контакти та соціальні структури, що пов'язують її з іншими людьми – і це починаючи з першого моменту її існування на землі, з моменту зачаття і народження». RH 14.

[68] «Таким чином, сучасний тоталітаризм виникає із заперечення трансцендентної гідності людської особистості, як видимого образу невидимого Бога, за самою своєю природою суб'єкта права, якого ніхто не може порушувати: ані людина, ані група людей, клас, нація чи держава». CA 44.

– Природне право опирається на природу людини, яка є єдністю душі і тіла[69].

Принципи

– Я впливаю на формування суспільства в усіх його вимірах[70].
– Я постійно поглиблюю свої відносини з Богом[71].
– Я маю цілісне бачення людської особистості[72].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Подружня любов – це повна віддача себе у шлюбі.
– Подружня любов пов'язана з відповідальним батьківством[73].
– Функція інтеграції в дії – це реалізація особистої структури самоконтролю і самоволодіння[74].

---

[69] «Особа, включаючи тіло, цілковито довірена сама собі, і саме в єдності тіла і душі є суб'єктом власних моральних вчинків». VS 48.

[70] «Тепер можемо зрозуміти правдиве значення природного закону: він стосується первісної природи, властивої людині, природи людської особи, якою є сама особа як єдність душі і тіла, як єдність всіх її духовних і біологічних схильностей та всіх інших особливих характеристик, необхідних для того, щоб людина могла прямувати до своєї мети». VS 50.

[71] «Якщо Бога заперечити, якщо жити так, ніби Його не існує, або не шанувати Його заповідей, можна також легко відкинути чи піддавати сумнівам людську гідність і недоторканність життя». EV 96.

[72] «По мірі збільшення кількості та назви елементів, які входять до складу культури, в той же час знижується здатність громадян до сприймання та органічної організації тих елементів, відповідно все більше і більше зникає тип універсальної людини. На кожну людину покладається зобов'язання зберігати цілісне бачення людської особистості, в якій домінують цінності інтелекту, волі, совісті і братерства. Всі вони мають основу в Бозі Творці, в Христі і були незвичайним способом очищені і отримані». КДК 61.

[73] «Та повнота, якої вимагає подружня любов, також відповідає вимогам відповідального батьківства, яке, будучи насправді спрямованим на продовження роду людської істоти, його природи, ніж суто біологічного виду і включає в себе цілий ряд особистісних цінностей, а для гармонійного розвитку необхідний тривалий і послідовний внесок обох батьків». FC 11.

[74] «Інтеграція людини у дії є одночасно динамічним впровадження тих різних активацій, відповідних людській психосоматичній системі, у дію, яка як єдина є динамічно властива людині. Дія є новою, а також переважаючою єдністю, в якій вони беруть активну участь, під час того як поза нею динамізми соматичної або психічної системи відбуваються в людині тільки як суб'єкті. І власне цей перехід межі між тим що відбувається і дією є особливою функцією інтеграції. Ця функція має важливе значення для реалізації основної структури самоконтролю і самоволодіння, яке реалізується в дії і через дію». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особа та вчинок, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 239.

Принципи

– Я розумію, що сексуальність реалізується по-людськи, тільки якщо вона є невід'ємною частиною любові.
– Я плекаю совісне ставлення до гідності кожного людського життя і її відносної недоторканності[75].
– Мої дії відповідають істиному знанні про людину[76].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Справжня демократія ґрунтується на правильній концепції людської особистості[77].
– Справжній людський розвиток включає розвиток людини в цілому[78].
– Соціальні інститути повинні служити формуванню гідності людської особистості[79].

---

[75] «Найбільше значення має поновне відкриття нерозривного зв'язку між життям і свободою. Ці блага нероздільні: порушення одного спричиняється до порушення також іншого. Немає справжньої свободи там, де не визнається й не схвалюється життя, і немає повного життя без свободи». EV 96.

[76] «Таким чином, принцип людської діяльності у відповідності з планом і волею Божою, відповідає істинному благу людського роду і людині, як особистості і як члену спільноти, дозволяє на розвиток та реалізацію основного покликання». КДК 35.

[77] «Справжня демократія можлива тільки в державі, де дотримуються законів і правильної концепції людської особистості. Це вимагає виконання необхідних умов, що у свою чергу вимагає заохочення кожного окремого шляхом виховання і формування у дусі істинних ідеалів, а також суб'єктивності суспільства, через створення структур участі і загальної відповідальності. Сьогодні прийнято стверджувати, що філософією і основними відносинами, які відповідають демократичним формам політичного життя є агностицизм і скептичний релятивізм, і ті, які переконані, що вони знають правду, і рішуче йдуть за нею, не заслуговує довіри з демократичної точки зору, тому що вони не приймають той факт, що істина визначається більшістю, або що істина змінюється залежно від змінної політичної рівноваги. Таким чином, слід зазначити, що в ситуації, в якій немає кінцевої істини, яка була б вектором для політичної діяльності і направляла її, легко отримати ідеї і переконань в цілях, які ставить перед собою влада. Як показує історія, демократія без цінностей легко перетворюється у відкритий або завуальований тоталітаризм». CA 46.

[78] «Виявляючи нові потреби і нові способи їх вирішення, слід керуватися цілісним баченням людини, яке охоплює всі аспекти її буття, матеріальні аспекти і інстинктивно підпорядковує внутрішнім і духовним. Натомість, звертаючись безпосередньо до її інстинктів і ігнорування різними способами її вільної і усвідомленої особистої природи може призвести до конзумеризму і способів життя об'єктивно нечестивих і шкідливих для фізичного і духовного здоров'я». CA 36.

[79] «Людські установи, чи то приватні, чи державні, повинні намагатися служити людській гідності і цілям, посилено борючись проти будь-якого рабства, як суспільного, так політичного і забезпечувати основні права людей у будь-яких політичних системах.

Принципи

– Я поважаю свободу особистості і визнаю її трансцендентну гідність.
– Я допомагаю в розрізненні істинних людських потреб[80].
– Я знайомлю учнів з прикладами зі сфери мистецтва, що містять у собі цілісне бачення людини[81].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учнів просять роз'яснити сутність цілісності людської особистості. Яким чином це виражається в роботі, в її відносинах з іншими людьми у контексті цінностей? Аналіз може торкатися особистості учня, а також аналіз історичної особистості, героя фільму або персонажа з літератури. Важливо виявити чинники, що впливають на розвиток людської особистості.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина розуміє себе, свою людську сутність. Вона розуміє, що вона – це не просто частина природи, або анонімний елемент суспільства. Вона поважає себе, знає, що в неї є певна духовна і тілесна структура[82]. Її дії свідчать про цілісність відповідно до її особистісної структури[83]. Вона поважає іншу людину, не має предметного ставлення

Більше того, потрібно, щоб такі установи почали поступово задовольняти духовні потреби, найбільш важливі з усіх, навіть якщо досягнення бажаної мети вимагатиме досить тривалого часу». КДК 29.

[80] «В економічній системі не має критеріїв, які б правильно розрізняли нові, більш високі форми задоволення людських потреб від штучних потреб, які перешкоджають формуванню зрілої особистості». CA 36.

[81] «Реальний розвиток культури вимагає включення людини в цілому, що виражає в ній сенс свого творчого інтелекту, знань про світ і людей. Вона також втілює в ній свою здатність до саморегуляції, самопожертви, солідарності і праці на загальне благо. Таким чином, первинною і найголовнішою є робота, яка проходить в людському серці, і саме таким способом людина включається у побудову власного майбутнього, залежить від розуміння себе і своєї долі». CA 51.

[82] «Тіло і душа нероздільні: в особі – в суб'єкті, який діє добровільно, та у свідомо здійсненому вчинку вони разом спасаються або йдуть на погибель». VS 49.

[83] «Інтеграція, здається, вказує не стільки на поєднання того, що раніше було розєднане, а на реалізацію і прояв цілісності та єдності при певних складностях». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 231.

до неї[84]. Свідомо і відповідально керує своєю поведінкою[85]. Усвідомлює свої права і обов'язки, які впливають на самооцінку.

10. ЗАГРОЗИ

Людина не може не визнавати беззаперечну істину своєї людяності. Вона буде вважати, що це питання компромісу, порозуміння між сторонами. Як наслідок, вона не розуміє себе і не бачить власних реальних потреб. Існує ризик того, що відсутність цілісного бачення людської особистості викличе таку поведінку молодої людини, яка не буде відповідати їй як особистості. Дезінтеграція особистості може привести до пошуку негативних ідолів, взірців, і навіть нереальних планів, котрі суперечать фундаментальним цінностям.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Христос відкриває людину людині, відкриваючи їй Бога Отця, тому що не можна розказати всієї правди про людину, не знаючи, що вона має божественне походження, тобто образ і подобу Божу, створена Богом, відкуплена Боголюдиною, яку постійно переслідує Дух Істини, Дух Святий. Це істина про людину, це правда про людину Європи. А ми, ми, поляки, таку правду про людину не можемо зрадити.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси беатифікації батька Рафала Хилінського, Варшава, 09.06.1991, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 756.

Людина, будучи втілена духом, або ж душею, що виражає себе в тілі і тілом від безсмертного духу, людина покликана до любові у своїй

---

[84] «Кожна дія є певним об'єднанням, але поняття об'єднання вказує тільки формування цілісності з однорідних частин, чого у випадку дії не відбувається. Існує, однак, щось більше. Така динаміка типова для людської соматичної і психічної систем бере активну участь в інтеграції – але не на своєму рівні, а на рівні особи. І це власне є інтеграцією людини у дії, через яку, як додатковий аспект трансцендентного, реалізуються відповідні для особи структури самоконтролю і самоволодіння». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 238.

[85] «Проте вартість демократії залежить від тих вартостей, що їх вона висловлює і підтримує: безперечно до основних і необхідних належить гідність кожної людської особи, шанування її непорушних і недоторканих прав, а також визнання "спільного блага" за мету і критерій, який регулює політичне життя. Підставою таких вартостей не можуть бути тимчасові і змінні суспільні погляди "більшості", але тільки визнання об'єктивного морального закону, що як "закон природи" вписаний у серце людини і є відповідним пунктом також і для цивільного права». EV 70.

єдиній цілісності. Любов включає в себе людське тіло, а тіло бере участь у духовній любові.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 11, в: ІВАН ПАВЛО II, Звернення, т. 1, Краків 2006, с. 104.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Довідавшись, що він замкнув уста садукеям, фарисеї зібралися разом. І от один із них, законоучитель, спитав його, спокушаючи: "Учителю, котра найбільша заповідь у законі?" Він же сказав до нього: "Люби Господа, Бога твого, всім твоїм серцем, усією твоєю душею і всією думкою твоєю: це найбільша й найперша заповідь. А друга подібна до неї: Люби ближнього твого, як себе самого. На ці дві заповіді ввесь закон і пророки спираються." (Мт 22, 34–40).

Не приходить злодій, хіба щоб красти, вбивати, вигублювати. Я прийшов, щоб мали життя – щоб достоту мали. (Йн 10, 10).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

362 Людська особа, створена на образ Божий, – це істота одночасно тілесна і духовна. Біблійне оповідання представляє цю дійсність символічно, стверджуючи, що «Господь Бог створив чоловіка з земного пороху та вдихнув йому в ніздрі подих життя, і чоловік став живою істотою» (Бут. 2,7). Отже, ціла людина є бажана Богом.

Пор. ККЦ 357; 2338; 2339; 2340; 2270; 2271; 2274; 2275; 2346.

ЛІТЕРАТУРА:

АДАМСКІ Ф., *Człowiek. Wychowanie. Kultura [Людина. Виховання. Культура]*, Краків 1993.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000.

ҐІЛСОН Е., *Byt i istota [Буття та суть]*, Варшава 2006.

ҐОҐАЧ М., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób [Введення до етики захисту людей]*, Варшава 1995.

МАЗУРЕК Ф., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka [Гідність людської особи заснованої на правах людини]*, Люблін 2001.

МАТИТЕЛАРТ А., *Ku społeczeństwu informacji [До інформаційного суспільства]*, Краків 2004.

МОУНЄР Е., *Co to jest personalizm? [Що таке персоналізм?]*, Варшава 1960.

НОВАК М., ксьондз, *Wolne osoby i dobro wspólne [Вільні особи і загальне благо]*, Краків 1998.

РЕЙС М. Й., СТРАУҐАН Р., *Poprawianie natury [Поліпшення природи]*, Варшава 1997.

СПАЕМАНН Р., Osoby. *O różnicy między czymś a kimś [Люди. Різниця між чимось і кимось]*, Варшава 2001.

ЦІННІСТЬ XXII

Цінність людської дії

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Формування особистої зрілості

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування навичок правильного морального вибору

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Особа реалізується через дію.
   – Чи послух істині виключає особисту свободу?
   – Що означає бути самим собою?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Я як «людина» є суб'єктом своїх дій[86].
   – «Совість – це суд розуму, згідно якого людина визначає моральні якості конкретної дії»[87].
   – Своїми діями людина розвивається і прагне щастя[88].

---

[86] «Людина відчуває себе як особистий суб'єкт, поки вона розуміє, що сама себе має і себе контролює. Свідомість, а точніше, самосвідомість пов'язана з дією, пов'язана з ефективністю, як самовизначенням, визначає те відчуття. І в цьому сенсі можна сказати, що через неї (з її допомогою) проявляється специфічне людське «я», а також відповідна людська суб'єктивність». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 386-387.

[87] ККЦ 1778.

[88] «Отже, я хотів би відзначити, що в основі кожного з багатьох різноманітних талантів кожного з нас, всі ми, без винятку, також ті, що не належать до світу культури і науки, маємо перш за все одне: універсальний талант, котрим є наша людяність, наше людське «бути» (esse). Євангеліє з його заповіддю любові вчить нас помножувати цей особливий талант: талант нашої людяності. Остаточний суд нашого життя перш за все буде торкатись цього таланту. Цей талант примножується «через щирий дар себе самого», тобто любов до Бога і ближнього. Це означає: любов до Бога через любов до наших ближніх: «Той, хто не любить брата свого, якого бачить, як може він Бога любити, Якого не бачив» (1 Й 4:20)». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників культури у Національному театрі, Варшава, 08.08.1991, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 736.

Принципи
– Я несу відповідальність за свої дії[89].
– Я формую свою совість, щоб вільно робити правильний вибір.
– У своїй діях я вірний добру та істині[90].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
Правила
– Людина відкривається за рахунок своїх вчинків[91].
– «Гідність людської особи передбачає праведність сумління і закликає до нього»[92].
– Люди в спільноті мають взаємну відповідальність за дії, які здійснюють[93].

---

[89] «Свобода робить людину моральним суб'єктом. Коли людина діє свідомо, то вона є, – якщо можна так сказати – батьком своїх власних дій». ККЦ 1749.

[90] «Будьте вимогливі до світу навколо вас, але, перш за все, вимагайте від самих себе. Ви сини Божі, пишайтеся цим! Не попадайтесь в пути буденності, не поступайтесь диктату моди, що змінюється, котра накидає спосіб життя, несумісний з християнськими ідеалами, не дозволяйте ілюзії споживацтва мучити вас. Христос закликає вас на великі справи. Не розчаруйте його, тому що таким чином ви самі зустрінетесь з розчаруванням. З силою, яку дає вам Христос, говоріть усім людям, що Бог хоче кожну людину зробити своїм сином. Нехай ваше свідчення буде початком нового світу, якого хоче кожна людина: по-справжньому чесного, солідарного і братерського». ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси, Ченстохова, 15.08.1991, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 815-816

[91] «Будучи виконавцем, людина одночасно проявляє себе. Проявляє – значить реалізує, так чи інакше призводить до правильної повноти структури, яка має велике значення для нього, як особистості, з цієї причини, що є кимось, а не чимось. Це структура самовладання. Інтенціональність бажання і дії, вийти на зовні себе до предметів, що постають перед людиною, як різні блага – і, таким чином, цінності – одночасно є входом у своє власне «я», як у найближчий і найважливіший об'єкт самовизначення. На такій структурі опирається моральність, або ж моральна цінність як екзистенціальна реальність, завдяки цій структурі входить вона у внутрішній світ людини як особистості, і в ній триває […]». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та іші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 195-196.

[92] ККЦ 1780.

[93] «Таким чином, на основі відносин: «я» – «ти», у самій природі серед членів спільноти, зростає взаємна відповідальність людини як особистості, і ця відповідальність є відображенням совісті і трансцендентності, яка як зі сторони «я», так і «ти» стоїть на шляху самореалізації, і одночасно визначає відповідний, тобто по-справжньому особистий вимір спільноти. Під спільнотою ми розуміємо те, що об'єднує. У відносинах «я» – «ти» формується справжня міжособистісна спільнота (в різних формах або варіантах), якщо «я» і «ти» існують у взаємному підтвердженні трансцендентної цінності людини (можна її окресли-

Принципи

– Я поводжуся відповідно до моєї гідності і гідності інших людей.
– Я створюю особистісні зв'язки, що опираються на справедливость.
– У родині люди допомагають один одному прийняти правильне моральне рішення.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– «Людина має право діяти відповідно до совісті і свободи, щоб особисто приймати моральні рішення»[94].
– «Моральність як екзистенційна реальність, завжди знаходиться в тісному зв'язку з людиною як особою»[95].
– Трансцендентність людини і послух істині сприяють вільній діяльності особи[96].

Принципи

– Я даю можливість учням чинити відповідно до своєї совісті.
– Я показую учням цінності, пов'язані з добром і істиною[97].
– Я пояснюю, що людина реалізується тільки через правду[98].

ти як гідність), підтверджуючи це своїми діями. Схоже, що саме така структура заслуговує на назву «communio personarum». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 402.

[94] ККЦ 1782.

[95] ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 196.

[96] «Визнання істини пов'язане з конкретним бажанням. Правда для того бажання є метою. Людина прагне до істини, а розум поєднує в собі здатність визнання (диференціювання не-істини) і необхідність її пошуку. Вже в тому відзначається її динамічне підпорядкування істині, котра одночасно є власним світом людського розуму. І це підпорядкування розуму істині є умовою її переваги, трансцендентності людини». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 202.

[97] «Молода людина чутлива до істини, справедливості, краси, інших духовних цінностей. Молода людина прагне знайти себе, тому шукає, іноді бурхливо шукає реальні цінності і цінує тих людей, які нас вчать і живуть за цінностями. Хто ж з нас не мав в своєму житті і з вдячністю не згадує таку людину: священика, учителя, професора або друга, котра відкрила для нас новий світ цінностей і надихала міцним ентузіазмом у відношенні до них, або навіть показувала напрям у нашому житті?» ІВАН ПАВЛО II, Звернення до катехитів, викладачів і студентів, Влоцлавек, 06.06.1991, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 684.

[98] «Критерій поділу та протиставлення зводиться до істини: людина, як «хтось» обдарований духовним динамізмом стверджується через правдиве благо, не стверджується через не-правдиве благо. Лінія розподілу і опозиції між добром і злом у якості цінності

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні беруть участь у волонтаріаті у вибраних установах. Разом з учителем учні обговорюють проблеми і успіхи, пов'язані з роботою.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина усвідомлює обов'язок формування своєї совісті. Вона сповідує свої цінності. Свою свободу спрямовує на добро і істину. Вона також допомагає іншим людям правильно діяти або робити правильний вибір. Своєю діяльністю сприяє розвитку себе й іншої людини.

10. ЗАГРОЗИ

Молода людина може перестати боротися проти своїх слабостей. Вона не робитиме зусиль до пізнання правди і слідувати принципам справедливості. ЇЇ дії суперечитимуть особистій гідності. Її дії можуть завдати шкоди іншим людям.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Весь закон Божий – колись написаний на кам'яних скрижалях, і одночасно вписаний на вічно у серця людей. Так, і ті, хто не знає Десяти Заповідей, знають їхню суть. Бог проголошує моральний закон, не тільки в словах Заповіту – Старого Завіту з Синайських гір і Євангелія Христового – проголошує його внутрішньою правдою тієї раціональної істоти, якою є людина. Це моральний закон Божий даний людині і даних в той же час для людини: заради неї. Хіба це не так? Хіба це не для людини кожна із заповідей з гори Синай: – «Не убий – не чини перелюбу – не свідчи ложно – шануй свого батька та матір» (Пор. Вих 20,13–14.16 12.). Христос охоплює все це однією заповіддю любові, яка має два аспекти: «Люби Господа Бога свого понад усе – ви будете любити людину, свого ближнього, як самого себе» (Пор. Мт 22,37). Таким чином, Декалог – спадщина Старого Завіту Бога з Ізраїлем – був підтверджений в Євангеліє, як моральна основа Нового Заповіту у Крові Христа. Це моральний фундамент від Бога, закорінений у його творчій, батьківській мудрості і провидінні. У той же час моральна основа заповіту з Богом є для людини, для її істинного блага. Якщо людина руйнує ту основу, вона шкодить собі: руйнує життя і людське співіснування в кожному вимірі. Починаючи від найменшої спільноти, якою є сім'я, аж до нації, до всього світового співтовариства, яке складається з мільярдів людських істот.

і анти – цінності моральна до істини. Йдеться тут про свідомість правди про благо, котре переживаємо. Залежність від тієї правди являє собою особу у своїй трансцендентності; трансцендентність свободи стає трансцендентністю моралі». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000, с. 198-199.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Кошалін, 01.08.1991: в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 564–565.

Молода людина чутлива до істини, справедливості, краси, інших духовних цінностей. Молода людина прагне знайти себе, тому шукає, іноді бурхливо шукає реальні цінності і цінує тих людей, які нас вчать і живуть за цінностями. Хто ж з нас не мав в своєму житті і з вдячністю не згадує таку людину: священика, учителя, професора або друга, котра відкрила для нас новий світ цінностей і надихала міцним ентузіазмом у відношенні до них, або навіть показувала напрям у нашому житті?

ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до катехитів, викладачів і студентів, Влоцлавек, 06.06.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 684.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Аж ось один приступив до нього й каже: “Учителю! Що доброго маю чинити, щоб мати життя вічне?” Ісус сказав до нього: “Чому мене питаєшся про те, що добре? Добрий є один тільки (Бог). Як хочеш увійти в життя, додержуй заповідей.” “Яких?” – питає його. А Ісус до нього: “Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідчи криво, поважай батька-матір і люби ближнього твого, як себе самого.” Каже юнак до нього: “Все це я зберіг ізмалку. Чого мені ще бракує?” “Якщо хочеш бути досконалим”, – сказав Ісус до нього, – “піди, продай, що маєш, дай бідним, і будеш мати скарб на небі; потім приходь і йди за мною.” Почувши це слово, юнак відійшов смутний, мав бо велике майно. (Мт 19,16–22).

Пор. Мт 7,13–14; Пс 119.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1784 Виховання сумління є завданням усього життя. Від перших років це виховання збуджує в дитини пізнання й практику внутрішнього закону, який пізнається сумлінням. Розсудливе виховання навчає чеснот; воно охороняє або звільняє від страху, самолюбства й гордості, від фальшивого почуття провини і схильності до поблажливості до себе, що виникають з людської немочі і вад. Виховання сумління гарантує свободу й породжує душевний спокій.

Пор. ККЦ 1731; 1732;1733;1734;1749; 1750; 1752;1753;1754;1762; 1763; 1764; 1765.

ЛІТЕРАТУРА:

ҐАЛКОВСКІ С., *Ku dobru. Aktualność filozofii wychowania Jacka Woronieckiego [До добра. Актуальність філософії виховання Яцка Воронєцкєго]*, Жешув 1998.

СЛІПКО Т., ксьондз, *Zarys etyki szczegółowej. Etyka osobowa [Опис детальної етики. Особиста етика]*, Краків 2003.

ТРЕМПАЛА Й., ЧИЖОВСКА Д., *Psychologia rozwoju człowieka [Психологія розвитку людини]*, Варшава 2002.

ВЕҐЕЛ Ґ., *Czym jest katolicyzm? 10 kontrowersyjnych tez [Що таке католицизм? 10 спірних тез]*, Краків 2003.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Elementarz etyczny [Підґрунтя етики]*, Люблін 1999.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000.

ВОЛІЦКІ М., *Dojrzała osobowość, dojrzałe sumienie [Зріла особистість, зріла совість]*, Вроцлав 2000.

ВОРОНЄЦКІ Й., OP, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane [Виховання людини. Вибрані твори]*, Краків 1961.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Veritatis splendor*, Рим, 6.08.1993, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 2005.

ЦІННІСТЬ XXIII

Радість та гумор в моєму житті

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність справлятися з труднощами

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування почуття самовдоволення

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що означає для мене поняття «веселі розваги»?
   – Як гумор і сатира може бути ефективною формою творчої критики?
   – На чому побудований гумор у сучасних комедіях?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина покликана до щастя[99].
   – Радість допомагає розвивати чесноти надії.
   – Віра є джерелом радості[100].
   Принципи
   – Я ділюсь своєю радістю і щастям з іншими.
   – Я зберігаю здорову дистанцію у ставленні до себе[101].
   – Я радісно відчуваю свою віру[102].

---

[99] «Бо Бог привів нас на світ, щоб ми Його пізнавали, Йому служили і Його любили і так дійшли до неба. Блаженство робить нас учасниками Божої природи (2 Пт. 1,4) і вічного Життя (Пор. Ів. 17, 3.). З блаженством людина входить до слави Христа (Пор. Рим. 8, 18.) і до радості троїчного життя». ККЦ 1721.

[100] «Те, чого око не бачило й вухо не чуло, що на думку людині не спало, те наготував Бог тим, що його люблять» (1 Кор 2, 9).

[101] «План будівництва басейну в Кастель Гандольфо у ЗМІ викликало критику Папи Римського Івана Павла II – почали звинувачувати Папу у марнотратстві і егоїзмі. І він відповів: «Папі потрібно рухатися. Новий конклав коштуватиме набагато більше». *Kwiatki Jana Pawła II [Перли Івана Павла II]*, опрац. Й. ПОНЄВЄРСКІ, Краків 2002, с. 133.

[102] «Чи може бути більше радості для створення ніж те, що Бог – Творець став істотою? Чи може бути більше радості для людини, ніж те, що Син Божий став людиною? Те, що Слово стало плоттю? Чи може бути більше радості для землі ніж те, що Бог на величезних просторах всього творіння, почав тут жити? [...] Звідси запрошення до радості звернене до всіх створінь. Всі створіння насправді глибоко пронизані Втіленням Слова, «олюдненням» Бога – Сина. Все створіння знаходиться в точці свого остаточного «від-

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Батьківська любов є основою щастя дитини.
– Радість допомагає подолати тривогу[103].
– Повсякденне сімейне життя вчить радості життя[104].

Принципи

– Я проявляю любов до дитини.
– Я розвиваю життєрадісний характер дитини.
– Я задоволений даром, яким є сім'я.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Радість пов'язана з істиною[105].
– Радість і оптимізм допомагають подолати невдачі.
– Атмосфера радості є стимулом до навчання.

Принципи

– Я намагаюся показати учням, що навчання не обов'язково пов'язане з важкими зусиллями.
– Я вчу правильно сприймати шкільні невдачі.
– Ми з учнями формуємо радісну атмосферу в класі.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням зіграти гумористичну сценку про життя класу або написати сатиру про наші власні недоліки. Ми вчимося таким чином звертати увагу на свої власні недоліки та вади інших людей, не виклика-

---

новлення ». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь у церкві Іль Гесу, Рим, 31.12.1985, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VIII*, 2, 1985, Познань 2004, с. 849-850.

[103] «Проповідуючи цю Євангелію, ми не повинні боятися опору й неприйняття, але відкидати будь-які помилки і двозначності, які вподібнили б нас до цього світу (пор. Рим. 12, 2). Бо повинні ми бути у світі, але не від світу (пор. Й. 15, 19; 17, 16), силою, яку нам передав Христос, котрий своєю смертю і воскресінням подолав світ (пор. Й. 16, 33)». EV 82.

[104] «Святий Розарій – це християнська молитва, молитва Євангелія і Церкви, і в той же час молитва, яка підіймає світ людських почуттів. Радісні таємниці, на яких ми коротко зупинимося сьогодні, в них ми бачимо все, як було, а саме: сімейну радість, радість материнства, дружби, взаємодопомоги. Усі радості, чиї гріхи повністю не були перекреслені, Христос при народженні взяв на себе і освятив. Він зробив це через Марію. Таким чином, завдяки Їй ми можемо сьогодні користуватися людськими радостями, котрі самі по собі невеликі і прості, однак, – у Марії та Ісусі – вони стають великими». ІВАН ПАВЛО ІІ, Ангел Божий, Ватикан, 23. 10. 1983, в: *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ VI*, 2, 1983, Познань 1999, с. 390.

[105] «Добро поєднується з духовною радістю і моральною красою. Аналогічно правда поєднується з радістю і пишністю духовної краси». ККЦ 2500.

ючи негативних почуттів. Учень таким чином дізнається, що можна ставитися до себе з певною дистанцією при одночасному створенні більш тісних зв'язків у групі.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учні пізнають радість від цінностей, які важливі в їхньому житті і допомагають подолати проблеми, відволікають увагу від власних неприємностей. Вони починають помічати, що маленькі радості у повсякденному житті наділяють життя сенсом і будують позитивні особисті стосунки. У переживанні радості бере участь вся людська емоційна сфера, яка має позитивний вплив на розум і тіло. Молода людина плекає віру і надію так, що своєю поведінкою починає реалізувати вказівки Євангелія.

10. ЗАГРОЗИ

Молода людина охоче насолоджується життям, шукаючи в ньому виключно задоволення. Насолоджуючись, забуває про блага інших людей. Необдумианими словами і діями може дратувати своїх близьких. Чинить шкоду почуттям іншої людини і руйнує свою власну чутливість. Молода людина, яка не вміє відпочивати, має схильність до вживання різних видів наркотиків, які тільки створюють враження «доброго відпочинку». В наслідок цього спрямовує своє життя до так званої цивілізації смерті, де культ тіла стає найвищою цінністю. Насправді втрачає себе, в житті з'являються страх і тривога.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Просвічені Євангелієм життя, ми відчуваємо необхідність проголошувати і свідчити: тому що воно ідентичне з Ісусом, який приносить все нове і долає те, що «старе», що виходить від гріха і призводить до смерті. Євангеліє перевищує очікування кожної людини і розкриває їй, на які великі висоти силою ласки може бути вознесена гідність людини. Так говорить про нього Св. Григорій Ніський: «Людина, яка нічим не вирізняється серед інших істот, є пилом, травою і марнославством, але як тільки вона приймає поставу сина Божого, вона стає членом сім'ї тієї істоти, чиєї досконалості і величі ніхто не може побачити, почути, або зрозуміти. Яке слово, думка або порив душі може висловити таку благодать? Людина переростає свою природу: смертний стає безсмертним, з тлінного стає таким, якого не можна знищити, того, що минає – вічним, а людина стає Богом». Вдячність і радість з безкінечної людської гідності змушують нас ділитися цим з усіма: «Ми сповіщаємо вам, що ми бачили і чули, щоб і ви мали спільність із нами» (1 Й 1,3). Ми повинні принести Євангеліє життя у серце кожної людини і проникнути з ним до людського суспільства.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Evangelium vitae*, 80, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2005, с. 725.

Ви маєте бути сильними, дорогі брати і сестри! Ви маєте бути сильними такою силою, яку дає віра. Ви маєте бути сильними силою віри! Сьогодні ця сила потрібна Вам більше ніж у будь-який період історії. Ви маєте бути сильними силою надії, яка приносить повне задоволення від життя і не дозволяє засмучувати Святого Духа!

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси в Блонях, Краків, 10.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 203.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

А плід Духа: любов, радість, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, вірність (Гал 5, 22).

Ликуйте перед Господом, уся земле, радійте й веселіться, і псалми співайте! Псалми співайте Господові на гуслах, на гуслах і голосом співу! Сурмами й під звуки рогу, ликуйте перед царем Господом! Нехай заграє море та його повнота, світ і його мешканці. Ріки нехай у долоні плещуть і разом нехай ликують гори – перед Господом, бо він іде судити землю; судитиме по справедливості всесвіт, по правоті – народи. (Пс 98, 4–9).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

163 Віра дозволяє нам ніби заздалегідь зазнавати радості і світла блаженного провидіння – мети нашої мандрівки на землі. Тоді ми побачимо Бога «обличчям в обличчя» (1 Кор. 13,12), «яким Він є» (1 Ин. 3,2).

Пор. ККЦ 425; 1763; 2015.

ЛІТЕРАТУРА:

Kwiatki Jana Pawła II [Перли Івана Павла II], опрац. Й. ПОНЄВЄРСКІ, Краків 2002.

ҐРУН А., ксьондз, *Odnaleźć radość życia [Знайти радість життя]*, Краків 2006.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Radość miłości [Радість любові]*, Кєльце 2005.

ЖИВЧОК А., *Wychowanie do radości życia [Виховання радості життя]*, Варшава 2004.

КАСПАРУ М., *Przewodnik po radości [Посібник радості]*, Краків 2004.

КНАБІТ Л., OSB, *O radości [Про радість]*, Краків 2004.

ПРОНЗАТО А., *Humor i wiara [Гумор та віра]*, Краків 2005.

ЦИҐАНІК Г., *Anegdoty góralskie. Mistrzowie humoru [Анекдоти горян. Майстри гумору]*, Варшава 2004.

ЦІННІСТЬ XXIV

Мудре використання досягнень цивілізації: знань, школи, вищої освіти[106]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Морально-інтелектуальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Пізнання новинок, пов'язаних з розвитком науки

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вміння планувати свій інтелектуальний розвиток

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке справжній людський розвиток?
   – Що таке універсальні, вічні цінності?
   – Мої пошуки істини.
   – Мої пошуки знань.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина постійно шукає істину та знання[107].
   – Кожна людина покликана брати участь в розвитку цивілізації[108].

---

[106] «Людина розширила своє панування над природою і досягла найглибших знань законів суспільних відносин. На її очах впали або зменшились перешкоди і відстані між народами і країнами, і досягнуто цього завдяки поширенню почуття універсалізму і більш чіткому усвідомленню єдності людства, через визнання взаємозалежності в істинній солідарності, і, нарешті, через бажання – і можливість – встановити контакти з братами і сестрами не зважаючи на штучні географічні, расові, державні перешкоди. Особливо молоді люди сьогодні розуміють, що прогрес науки і технологій може не тільки забезпечити нові матеріальні блага, але і розширити доступ до загальних знань. Розвиток інформатики примножує творчі можливості людини і дає їй доступ до інтелектуального і культурного багатства інших народів. Нові засоби зв'язку дають все більше доступу до участі у різних заходах і розширення обміну ідеями. Здобутки біологічних наук, психології та соціології допомагають людині проникати все більше і більше в багатства його власного істоти. І якщо це правда, що цей прогрес занадто часто привілеєм промислово розвинених країн, то не можна заперечувати, що перспектива доступу до нього всіх народів і країн вже не утопія, якщо тільки підтримується щирою політичною волею». DM 10.

[107] «Тому що людина не може базувати своє життя на чомусь непевному, на сумніві або неправді, бо таке життя вічно породжує страх і неспокій. Отже, людину можна визначити як того, хто шукає істину». FR 28.

[108] «В той же час цей процес універсальний: він охоплює всіх людей, всі покоління, на кожному етапі економічного та культурного розвитку, і в той же час це процес, який

– У формуванні людини діє принцип верховенства людської особистості над речами.

Принципи

– Я дотримуюся принципу постійного здобування знань.
– Я чесно і ретельно виконую свої обов'язки, пов'язані з родиною, школою і безпосереднім оточенням[109].
– Речі, які я використовую, підпорядковані моєму гуманному світогляду і покликанню.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Інтегральний розвиток людини впливає на реальний прогрес цивілізації[110].
– Розвиток людини і цивілізації має моральний вимір, внаслідок якого технічний прогрес має йти паралельно з духовним і моральним розвитком.
– Отримана освіта повинна служити принципу справедливості та благополуччя людини[111].

відбувається в кожній людині, в кожному свідомому людському суб'єкті. Всі і кожен ним охоплені. Всі і кожен у певній мірі, і майже у нескінченне число способів, беруть участь у тому гігантському процесі, за допомогою якого людина «оволодіває землею» у процесі роботи». LE 4.

[109] «Людина стаючи завдяки своїй праці все більше і більше господарем землі, підтверджуючи – також працею – свою владу над видимим світом, в кожному конкретному випадку і на кожному етапі процесу знаходиться на етапі того створення початкового Творця, яке завжди залишається нерозривно пов'язане з фактом створення людини чоловіком і жінкою за «образом Божим». LE 4.

[110] «Не лише економічний розвиток вимірюється і направляється відповідно до реальності і покликання людини як єдиного цілого, тобто відповідно до її внутрішнього «параметра»». SRS 29.

[111] «Вчені, представники інтелігенції, педагоги можуть відіграти значну роль у боротьбі за соціальну справедливість, мета, до якої слід йти з мужністю та енергією, справедливими методами, виконуючи усі ті зміни на краще, які стосунках економічних та соціальних вимагає етика, уникаючи руйнівного насильства революційної конфронтації. Університет має величезну моральну силу дії на захист справедливості і права, діючи у відповідності зі своїми власними ресурсами, тобто компетентними знаннями і моральним вихованням. Аналогічним чином університет повинен прагнути якомога ширше поширювати переваги вищої освіти для всіх класів і поколінь, які здатні з неї скористатись». ІВАН ПАВЛО II, Послання до академічних середовищ, Гватемала, 07.03.1983, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 210.

Принципи

– Я допомагаю дитині формулювати відповіді на фундаментальні питання про сенс людського життя і призначення[112].
– Я вказую на авторитетні наукові установи[113].
– Я готовий поділитися своїми благами зі слабшими і біднішими.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Учень співпрацює з іншими, щоб дізнатися правду про себе і пізнати реальність, в якій він живе.
– Пошук істини здійснюється через фізичний і духовний досвід[114].
– Школа навчає і виховує людину[115].

Принципи

– Я формую почуття довіри до наукових авторитетів[116].

---

[112] «Прагнення до істини настільки глибоко закоренилось в людському серці, що якби їй довелося відмовитися від нього, то це призвело б до екзистенціальної кризи. Досить глянути на повсякденне життя, щоб побачити, що всі ми постійно задаємо собі певні фундаментальні питання, і принаймні в серці носимо зариси відповідей на них». FR 28.

[113] «Університет зрадив би своє покликання, якби закрився в сенсі абсолютного і трансцендентного, тому що довільно б обмежив дослідження реальності чи істини, і наніс шкоду самій людині, котрої високим покликанням є пізнання істини, добра, краси, і віра в долю, яка її переростає. Таким чином, університет повинен стати свідком істини і справедливості». ІВАН ПАВЛО II, Послання до академічних середовищ, Гватемала, 07.03.1983, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 210.

[114] «Всюди, де людина помічає виклик абсолютного і трансцендентного, перед нею відкривається дорога до метафізичного виміру реальності: в істині, красі, моральних цінностях, в іншій людині, в бутті як такому, в Богові. Великий виклик, який стоїть перед нами на межі нинішнього тисячоліття, виклик, якого не уникнути і на який треба відповісти негайно, полягає в переході від феномена [явища] до фундаменту [основи]. Не можна затриматися на самому лише досвіді; навіть тоді, коли він передає і розкриває внутрішній світ людини та її духовність, раціональна рефлексія повинна доходити до суті духовного і до основи, яка під ним закладена». FR 83.

[115] «Це узагальнене завдання школи, котра повинна вчити і виховувати. У виконанні цього завдання не достатньо дивитися тільки в уявне майбутнє, але його слід якимось чином уже творити, необхідно мати на увазі всі традиції нації, суспільства, держави. Хтось правильно сказав, що народи, які втрачають пам'ять, опускаються до первісно-общинного ладу». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до катехитів, викладачів і студентів, Влоцлавек, 06.06.1991, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 682.

[116] «Вміння і готовність довірити себе і свою долю іншій людині — це, безперечно, один з антропологічно найважливіших і найпромовистіших актів. Не треба забувати, що розум у своїх пошуках теж має потребу опертися на відвертий діалог та щиру дружбу». FR 33.

– Я створюю учням доступ до знань[117].
– Я постійно вдосконалюю свої педагогічні та професійні навички[118].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні в групах виконують завдання щодо розвитку сучасного польського суспільства. Кожна група відповідає за розробку обраної галузі суспільного життя, вивчення питання змін, що відбуваються у цьому напрямку, ролі особи в розвитку свого суспільства і т.д. Потім учні і вчителі у класі порівнюють і оцінюють кінцеві результати роботи, визначають особливості розвитку цивілізації в сучасній Польщі.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина вважає, що вона зможе пізнати навколишню реальність. Вона докладає певних зусиль, щоб познайомитися з нею, зрозуміти її[119]. Завдяки науці формує особисті зв'язки в країні і за кордоном. Досягнення сучасної цивілізації вона використовує для того, щоб розвивати свою людяність. Вона приймає поради та рекомендації людей, котрих вважає авторитетними. Вона вміє ділитися власним науковим доробком і допомагає інтелектуально розвиватися іншим особам.

10. ЗАГРОЗИ

Без систематичного, всебічного навчання молода людина може втратити мотивацію до вивчення навколишньої дійсності. Відсутність знань про світ, в якому вона живе, може викликати у людини стан відчу-

---

[117] «Крім того, держава повинна гарантувати, що всі громадяни мають повний доступ до культури і підготувати можливість належного користування зі своїх громадянських прав і обов'язків. Крім того, держава повинна гарантувати дітям право на відповідну шкільну освіту, дбати про кваліфікацію викладачів і рівень освіти, охорону здоров'я вихованців, а також в цілому поліпшити шкільну освіту, беручи до уваги принцип субсидіарності, щоб тим самим виключити дуже часту сьогодні в багатьох суспільствах шкільну монополію протилежну вродженим правам людської особистості, розвитку та поширенню культури, мирного співіснування та плюралізму громадян». ДПХВ 6.

[118] «З усіх тих допоміжних засобів особливо важливе значення має школа, тому що із завзятістю і ретельністю формує розум, розвиває можливість формування правильних думок, знайомить з культурною спадщиною створеної минулими поколіннями, формує почуття самооцінки, підготовлює до професійного життя, і створюючи сприятливі умови для учнів з різним характером і походженням, формує відносини взаєморозуміння. Крім того, школа є центром, в діяльності якого і розвитку повинні спільно брати участь: сім'я, вчителі, і різні культурні, громадянські та релігійні організації, а також держава і вся людська спільнота». ДПХВ 5.

[119] «Віра спонукає розум долати будь-які бар'єри самоізоляції і не вагатися ризикувати у пошуках прекрасного, доброго й істинного. Тому віра стає рішучим і переконливим захисником розуму». FR 56.

ження[120]. Вона не вмітиме встановлювати контакт з іншими особами[121], або почне боятися інших людей і насторожено до них ставитися. Недотримання моральних норм у здобуванні знань, може привести молоду людину до маніпуляції результатами науки у досягненні вигоди[122]. Крім того втрата гідності людини приводить до загрози позитивного розвитку людської особи[123].

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Саме правда про «Бога – любов» стає джерелом надії в світі, і вказівником нашої відповідальності. Людина може любити, тому що Бог спочатку полюбив людину. Святий Іван навчає нас: «Ми любимо, тому що Бог перший полюбив нас» (1 Ів 4: 19). Правда Божої любові також проливає світло на наші пошуки істини, працю над розвитком науки, всієї нашої культури. Наш пошук і наша робота потребують провідну ідею, фундаментальну цінність, яка дала б сенс і об'єднала в єдиний потік дослідження учених, роздуми істориків, роботи художників і технічні

---

[120] «Можна помітити, що одним із найхарактерніших аспектів нашого нинішнього стану є «криза сенсу». З'явилося так багато концепцій пізнання, часто наукового характеру, в яких відображено бачення життя і світу, що на очах набуває дедалі більшого поширення явище фрагментації знання. Це робить шукання сенсу дуже складними, а часто й марними. Навіть більше, – тут маємо явище ще драматичніше: у тій гущавині інформації та фактів, серед яких ми живемо і які, здається, становлять зміст нашого життя, багато хто сумнівається, чи питання про сенс ще має сенс. Велика кількість теорій, які змагаються у спробах розв'язати цю проблему, а також різне бачення та інтерпретації світу й людського життя тільки посилюють цей сумнів, який може легко стати джерелом скепсису й байдужості або різних форм нігілізму». FR 81.

[121] «Хіба ми не можемо сказати, що після падіння однієї зі стін, тієї яку бачимо, ще більш показується інша, невидима стіна, яка проходить через серце людини? Вона складається зі страху і агресії, відсутності зрозуміння до людей різного походження та іншим кольором шкіри, релігійними переконаннями, вона побудована у політичних та економічних інтересах і через ослаблення чутливості людського життя і гідності кожної людини. Навіть безсумнівні досягнення останніх років в економічній, політичній, соціальній сферах, не можуть приховати існування тієї стіни». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Гнєзно, 03.06.2006, в: Іван Павло ІІ. *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia. Homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 911.

[122] «Ще раз зрозуміло, що розвиток, його планування, використання засобів і способів не може бути відокремлене від поваги до моральних вимог. Одна з них, безсумнівно, накладає обмеження на використання видимої природи. Панування, що надане людині Творцем, не є абсолютною владою, і при цьому не можна говорити про свободу «використання» або розпорядження речами». SRS 34

[123] «Людина сьогодні, здається, перебуває під загрозою того, що є його власним витвором, що є результатом роботи її рук, і в той же час – і вже тим більше – роботи її інтелекту і мети її волі». RH 15.

відкриття, що розвиваються шаленими темпами. Чи є інша ідея, інша цінність або інше світло, яке зможе розібратися в сенсі діяльності людини і її пошуках в сфері науки і культури, в той же час не обмежуючи її творчу свободу? Отже, любов – це сила, яка не нав'язує людині ззовні, але народжується в ній, в її серці, так як її внутрішня властивість. Йдеться про те, щоб людина дозволила їй з'явитися на світ, і щоб вона могла задовольнити свою чутливість, своє мислення в лабораторії, в аудиторії для семінарів та лекцій, а також в мистецькій майстерні.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення до ректорів університетів, що зібралися в Університеті Миколая Коперніка, Торунь, 07.06.2007, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1047.

Завдяки природженій здатності до мислення людина може знайти і розпізнати таку істину. А що це є істина, яка має життєво важливе значення, то людина доходить до неї не тільки через роздуми, а й через довіру до інших людей, які можуть поручитися за надійність і автентичність цієї істини. Вміння і готовність довірити себе і свою долю іншій людині – це, безперечно, один з антропологічно найважливіших і найпромовистіших актів. Не треба забувати, що розум у своїх пошуках теж має потребу опертися на відвертий діалог та щиру дружбу. ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Fides et ratio*, 33, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2005, с. 854.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

"Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне. Блаженні тихі, бо вони успадкують землю. Блаженні засмучені, бо будуть утішені. Блаженні голодні та спраглі справедливости, бо вони наситяться. Блаженні милосердні, бо вони зазнають милосердя. Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться. Блаженні переслідувані за правду, бо їхнє Царство Небесне. Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та виговорювати всяке лихо на вас, обмовляючи мене ради. Радійте й веселіться, бо нагорода ваша велика на небі; так бо переслідували пророків, які були перед вами. (Мт 5, 3–12).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1723 Обіцяне блаженство ставить нас перед вирішальним моральним вибором. Воно закликає нас очистити своє серце від злих схильностей і шукати любов Бога понад усе. Воно вчить нас, що справжнє щастя – це не багатство чи добробут, не людська слава чи влада, ні жодна людська справа, якою корисною вона б не була, – чи то наука, чи техніка, чи мистецтво, – жодне творіння, лише Бог один, що є джерелом усякого добра і любові (…).

Пор. ККЦ 32; 35; 1731; 2115; 2116; 2128.

ЛІТЕРАТУРА:

БРОКМОЛЛЕР К., *Cywilizacja przemysłowa i religia [Індустріальна цивілізація і релігія]*, Париж 1974.

БУДАЙЧАК М., *Edukacja domowa [Навчання вдома]*, Гданськ 2004.

БУРСТІН Д. Й., *Odkrywcy. Dzieje ludzkich odkryć i wynalazków [Дослідники. Людські відкриття і винаходи]*, Варшава 2000.

ВОЛАНСЬКІ Н., *Ekologia człowieka. Ewolucja i dostosowanie biokulturowe [Екологія людини. Біокультурна еволюція та адаптація]*, Варшава 2007.

ҐАДАМЕР Г. Ґ., *Dziedzictwo Europy [Спадок Європи]*, Варшава 1992.

ҐОБАН–КЛАС Т., *Cywilizacja medialna. Geneza. Ewolucja. Eksplozja [Медійна цивілізація. Причини. Еволюції. Вибух]*, Варшава 2007.

МІХАЛЕВСКІ А., *Cywilizacja – sukces czy klęska? [Цивілізація – успіх чи невдача?]*, Варшава 1985.

НЕНЦКА Е., *Człowiek. Umysł. Maszyna. Rozmowy o twórczości i inteligencji [Людина. Розум. Машина. Розмови про творчість та інтелект]*, Краків 2007.

СЕНКОВСКІ А. Е., *Osiągnięcia uczniów zdolnych [Досягнення обдарованих учнів]*, Люблін 2000.

ЦІННІСТЬ XXV

Цінність моїх здібностей, талантів, навичок

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтегральний розвиток людини

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Відкриття власної індивідуальності

3. ВИХОВНА МЕТА
   Здатність розпізнавати і розвивати свої здібності

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Розвиток людини не залежить від типу таланту, але від способу його застосування.
   – Як розвивати таланти, щоб збагачувати мою особистість?
   – Розвиток таланту і відчуття повноцінного життя.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Обов'язок розвивати свої вміння.
   – Навички і таланти підкреслюють унікальність людини.
   – Індивідуальні вміння допомагають знайти своє місце в групі.
   Принципи
   – Я виявляю і розвиваю свої здібності.
   – Використання талантів допомагає мені розпізнати свій шлях у житті.
   – Вроджені і набуті здібності я використовую, щоб допомагати іншим.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Батьки першими виявляють здібності дитини.
   – Сімейна атмосфера повинна заохочувати дітей до розвитку талантів.
   – Розвиток здібностей та навичок здійснюється на благо інших.
   Принципи
   – Я приглядаюся до дитини і допомагаю їй виявити свої таланти.
   – Я приймаю ті типи поведінки, які сприяють розвитку здібностей дитини.
   – Я підтримую дитину в її прагненні вдосконалювати свої вміння.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Вдало підібрані шкільні програми допомагають дітям виявити їхні здібності.
– Школа відповідає інтересам учнів.
– Школа створює умови для розвитку інтересів і навичок учнів.

Принципи

– Я забезпечую те, щоб школа була місцем розвитку учнівських інтересів.
– Я пропонують учням широкий спектр пропозицій, які дозволять їм розпізнати приховані таланти.
– Я створюю належні умови для того, щоб учні розвивали свої здібності.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням прочитати біблійні притчі про таланти (Мт 25:14–30) і розглянути їх в контексті своїх переживань та досвіду. Під час коментарів та обговорення, я намагаюся пояснити учням, що не існує такої людини, котра не була б наділена певними здібностями, через що кожен з нас є індивідуальністю. Праця над собою вимагає, щоб знайти в собі таланти, розвивати їх і використовувати на благо собі та іншим.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Шляхом виявлення і оцінки власних здібностей і вмінь, молода людина відкриває свою індивідуальність. Вона виявляє, що розвиток талантів спрямовує її життя у певному напрямку. Йдучи цим шляхом, людина має почуття виконаного обов'язку і задоволення. Зусилля, вкладені у виявлення талантів, розвиває особистість в цілому і впливає на інших людей[124]. Усвідомлюючи своє покликання, молода людина таким чином реалізує волю Творця[125].

---

[124] «Отже розвиток у розумінні Святого Письма – це не тільки поняття лаїцьке, світське, але здається, – навіть зі своїми соціально-економічними рисами – це сучасне вираження важливого аспекту покликання людини. [...] Сам Ісус у притчі про таланти звертає увагу на серйозність, з якою він ставився до того, хто наважився приховати отриманий дар, «Лукавий слуго й лінивий! Ти знав, що я пожинаю, де не сіяв, і визбирую, де я не розсипав. Тож треба було тобі віддати мої гроші торгівцям, і я, повернувшись, забрав би своє з відсотками. Візьміть, отже, талант від нього й дайте тому, хто має їх десять» (25 Мт, 26-28). Ми, котрі отримуємо дари Бога, щоб вони давали плоди, маємо «сіяти» і «збирати» Якщо ми не робимо цього, в нас заберуть і те, що ми маємо. Нехай вивчення цих різких слів зробить нас більш рішучими сьогодні до обов'язку співпраці в повному розвитку інших: «розвитку цілої людини і всього людства». SRS 30.

[125] «Хто хотів би відмовитись від важкого, але великого завдання покращення долі цілої людини і всього людства під приводом боротьби і постійних зусиль на подолання перешкод, або через поразки та повернення у вихідну точку, противилися б волі Бога-Творця». SRS 30.

10. ЗАГРОЗИ

У результаті хибного розуміння, ігнорування або неправильного використання своїх талантів, людина може занедбати свій особистісний розвиток, при цьому спрямовуючи своє життя у напрямку, який не приноситиме їй задоволення. Не виявлення своїх здібностей може також привести до того, що розвиток особистості обмежиться до володіння матеріальними благами, при цьому буде занедбано роботу над формуванням своєї власної людяності[126].

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

У своєму виступі, який одного разу я виголосив в ЮНЕСКО, я зазначив, що перше і основне завдання культури полягає в вихованні людей. А у вихованні йдеться про те, щоб людина ставала ближчою до людини – про те, щоб більше «була», а не тільки «мала» – так, щоб незважаючи на все, що «має» вміла бути людиною – тобто, щоб могла «бути» не лише «з іншим», але і «для інших». Ця істина має фундаментальне значення для самоосвіти, самореалізації, у розвитку людськості, і навіть божественного життя, даного у хрещенні і укріпленого в Таїнстві Миропомазання. Самовиховання саме на це спрямоване, щоб більше «бути» людиною, щоб бути християнином, щоб виявити і розвинути таланти, отримані від Творця і виконати покликання до святості.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час Літургії Слова на адресу молодих людей, що зібралися на площі Міцкевича, Познань, 3.06.1997, в: Іван Павло II, Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. *Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 921.

Сьогодні ви по-особливому переживаєте правду, адже ви були забезпечені різними дарами і талантами. Не переставайте дякувати за них Тому, хто «дасть ласку й славу. Він не відмовить блага тим, що ходять бездоганно» (Пс 84, 12). Відкривайте в собі здібності, насолоджуйтеся ними, розвивайте їх з Божою допомогою. Несіть їх як дари Святого Духа всім, хто потребує вашого милосердя. Нехай вони приносять плоди у ваших родинах, школах і громадах.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення до молоді на Ледницьких Полях, Ватикан, 7.06.2003, Примножуйте таланти отримані від Бога, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006, с. 247.

---

[126] «Згідно з цим вченням, розвиток не може полягати на використанні, пануванні і необмеженому володінні артифактами і продуктами промисловості, а в підпорядкуванні володіння, панування і використання в Божественній подобі людини і її покликання до безсмертя». SRS 29.

Людина отримує в подарунок від природи певні здібності – або, як їх називає Євангелія – таланти, які вона має розвивати і помножувати. Розвиток талантів певною особою, а також певною суспільною групою, з метою самовдосконалення, опанування природи, створює культуру. Так обробляючи землю, людина реалізує творчий план Бога; культивуючи знання і види мистецтва, працює над поліпшенням людської сім'ї та над тим, щоб досягти споглядання Бога.

ІВАН ПАВЛО II, Культура і перспективи на майбутнє світу, 15.05.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1983.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

І немов той чоловік, що, пускаючись у дорогу, прикликав своїх слуг і передав їм своє майно. Одному він дав п'ять талантів, другому – два, а третьому один, кожному за його здібністю, і від'їхав. Той, що взяв п'ять талантів, негайно пішов і орудував ними, і придбав других п'ять талантів. Так само і той, що взяв два, також: придбав два других. А той, що взяв лише один, пішов, викопав у землі яму та й сховав гроші пана свого. По довгім часі приходить пан слуг тих і зводить з ними обрахунок. Приступив той, що узяв був п'ять талантів, і приніс других п'ять талантів: Мій пане, – каже, – ти мені дав п'ять талантів, – ось я придбав других п'ять талантів. Сказав до нього його пан: Гаразд, слуго добрий і вірний. У малому ти був вірний, поставлю тебе над великим. Увійди в радість пана твого. Приступив і той, що взяв був два таланти та й каже: Пане; два таланти передав ти мені. Ось других два я придбав. Сказав до нього пан його: Гаразд, слуго добрий і вірний! У малому був ти вірний, поставлю тебе над великим. Увійди в радість твого пана. Приступив і той, що взяв був лише один талант, і каже: Пане, знав я тебе, що ти жорстокий чоловік: пожинаєш, де не сіяв, і визбируєш, де ти не розсипав. Тому, зо страху, я пішов і закопав талант твій у землю. Ось він – маєш твоє. Озвався його пан і каже до нього: Лукавий слуго й лінивий! Ти знав, що я пожинаю, де не сіяв, і визбирую, де я не розсипав. Тож треба було тобі віддати мої гроші торгівцям, і я, повернувшись, забрав би своє з відсотками. Візьміть, отже, талант від нього й дайте тому, хто має їх десять. Бо кожному, хто має, додасться, і він матиме над міру; а в того, хто не має, заберуть і те, що має. А нікчемного слугу того викиньте в темряву кромішню. Там буде плач і скрегіт зубів. (Мт 25, 14–30).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1880 Суспільство – це певна група осіб, органічно пов'язаних між собою принципом єдності, який перевищує кожну з них. Суспільство, як сукупність видима і духовна водночас, триває в часі: воно вбирає в себе минуле і готує майбутнє. Через суспільство кожна людина стає «спадкоємцем» і отримує «таланти», які збагачують її особистість і плоди, які

вона повинна розвивати. Справді, кожен повинен бути відданий спільнотам, до яких він належить, і поважати владу, яка дбає про загальне добро.

Пор. ККЦ 791; 1879; 1936; 1937.

ЛІТЕРАТУРА:

ВОЙЦЄХОВСКІ М., *Przypowieści dla nas [Притчі для нас]*, Ченстохова 2007.

ҐРУН А., ксьондз, *Rozwijać poczucie własnej wartości – przezwyciężać bezsilność [Розвивати почуття власної гідності – подолати безпорадність]*, Краків 2007.

ЗУХНЄВІЧ П., *Szukałem Was. ІВАН ПАВЛО ІІ і światowe dni młodzieży [Я шукав Вас. Іван Павло ІІ і Всесвітній день молоді]*, Радом 2005.

ІВАН ПАВЛО ІІ, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006.

ЛІМОНТ В., ЦЄСЛІКОВСКА Й., *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych – zdolności i stymulowanie ich rozwoju [Окремі аспекти навчання обдарованих дітей – здібності і стимулювання їхнього розвитку]*, Краків 2005.

ЛІПНІЦКА Б., *Kształtowanie zdolności i talentu dziecka [Розвиток здібностей і талантів дитини]*, Вроцлав 2000.

МАКҐІННІС А. Л., *Sztuka motywacji, czyli jak wydobyć z ludzi to, co w nich najlepsze [Мистецтво мотивації, або як видобути з людей те, що в них найкраще]*, Варшава 1992.

МЮЛЛЕР В., *Być samemu nie znaczy być samotnym [Бути самим не означає бути самотнім]*, Краків 2007.

НОУВЕН Г. Й. М., SJ, *Intymność [Близькість]*, Краків 2007.

НОУВЕН Г. Й. М., SJ, *Otwarte dłonie [Відкриті долоні]*, Краків 2006.

ЦІННІСТЬ XXVI

Цінність духовного розвитку

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Усвідомлення та розуміння свого віросповідання

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вміння поводитися відповідно до свого віросповідання

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що таке релігія і що таке віра?
   – Як я розвиваю в собі «внутрішню людину»?
   – Характеристика окремих представників християнської віри на батьківщині і за кордоном.
   – «Ти б не шукав мене, якби вже мене не знайшов»[127].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина – це фізична і духовна єдність[128].
   – Кожна людина має право і обов'язок пошуку релігійної істини[129].
   – Бог відкриває Себе людині природне (через світ природи) та позитивне право (одкровення Старого Завіту, одкровення в Ісусі Христі)[130].
   Принципи
   – Я сприймаю себе як «буття у відносинах», – я бачу себе у відносинах: з Богом, народом та світом.

---

[127] ПАСКАЛЬ Б., *Myśli [Думки]*, Варшава 1989, с. 326.

[128] «Являючи собою фізичну і духовну єдність, людина поєднує в собі елементи матеріального світу, так що через нього вони досягають своєї глибини і добровільно проголошують славу Творця». КДК 14.

[129] «Людина – це істота, яка шукає істину, так що це також і те, чиє життя засноване на вірі». FR 31.

[130] «До вас, молоді люди, я звертаюсь: якщо ви чуєте заклик Христа, не відкидайте його! Відважно ступайте на великий шлях святості, який виділений видатними святими, що слідували за Христом. Будьте вірні ідеалам, типовим для вашого віку, і не вагаючись приймайте Божі замисли відносно вас, якщо Він закликатиме до пошуку святості в освяченому житті. Милуйтеся всіма справами Бога у світі, і майте вміння затримати погляд на реаліях, яка ніколи не минуть». VC 106.

– Читаючи Святе Письмо, релігійну пресу, житія святих і т.д., я розвиваю у собі духовне життя.
– Я приймаю особисте рішення у наслідуванні прикладу і вчення Ісуса Христа[131].

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Віра – це динамічні відносини людини до Бога. Духовне, внутрішнє життя – це сфера особистого життя, яке прагне до постійного розвитку.
– Людина, яка хоче зміцнити свою віру, повинна перебувати в товаристві віруючих людей.
– У родинному колі ми переживаємо перший досвід Євангелія.

Принципи

– Я виховую дитину для відповідального використання свободи, так щоб діти могли сформуватися відповідно до отриманого і відомого їм покликання[132].
– Я беру участь у житті релігійних громад.
– Разом з дітьми ми допомагаємо один одному на шляху до зустрічі й об'єднання з Ісусом Христом.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Духовна сфера не відділена від повсякденного життя.
– Повага до людей, які є послідовниками інших релігій[133].

---

[131] «Велич Христа проповідника, внутрішня згуртованість і сила переконання його вчення випливає з факту, що його слова і ніколи не можуть бути відділені від Його життя і Особи. З цієї точки зору, життя Христа – це постійне навчання: Його мовчання, чудеса, молитви, любов до людей, особлива турбота про принижених і бідних, повне прийняття розп'яття на хресті для спокутування гріхів людства, і, нарешті, воскресіння – це реалізація його слова і виконання Одкровення. Тому навіть на розп'ятті Він став для християн найбільшим і найвідомішим образом Христа Учитель». CT 9.

[132] «Необхідно відзначити, що якщо батьки не сповідують євангельські цінності, важко очікувати, що молода людина почує голос покликання, зрозуміє необхідність тих жертв, які повинні бути прийняті для того, щоб оцінити красу мета, яка повинна бути досягнута. [...] Необхідним є також виховання молодих людей до відповідального використання власної свободи, а саме так, щоб вони могли присвятити своє життя – у відповідності до отриманого покликання – найпіднесенішій духовній реальності». VC 107.

[133] «Якщо Христос помер за всіх і якщо кінцеве покликання людини насправді одне, а саме божественне, ми повинні вважати, що Святий Дух дає кожному можливість взяти участь у Великодній таємниці способом, відомим тільки Богові». КДК 22.

– Духовне життя і наукові досягнення не суперечать один одному[134].

Принципи

– Через релігійне навчання я допомагаю учням добитися прогресу в їхньому духовному становленні.
– Для передачі релігійних істин я шукаю педагогічних методів і способів комунікації, пристосованих до учнів.
– Під час духовного формування, я використовую знання з різних сфер людського пізнання.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учням пропонують написати реферати про основні релігії світу. Вони мають охарактеризувати їхні духовні цінності та порівняти їх зі своїм віросповіданням.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиваючи своє духовного життя, учень постійно працює над собою в контексті істинних і добрих справ. Він знає, що віру «не» можна мати, але слід постійно розвивати і докладати зусиль, щоб духовно рости. Через пошук правди, учень пізнає себе, дізнається про своє покликання в житті, розуміє, що духовна сфера людини пов'язана з найважливішими проблемами у житті людини. Молода людина у своєму духовному розвитку прагне постійного контакту з Богом. Вона також допомагає іншим у розвитку духовних цінностей. Вона розуміє, що духовне життя виходить за межі фізичного досвіду людини[135].

10. ЗАГРОЗИ

У своєму духовному розвитку учень може виявити, що істина відносна і залежить від ідеологічних тенденцій епохи. Існує ризик, що він шукатиме часткових рішень, і знехтує ретельне вивчення духовних питань. Неправильне розуміння духовного світу може його повністю закрити в собі або вирвати з повсякденного життя і відносин з навколишніми. Крім того, учень може вважати, що людина не в змозі знати правду, що спровокує небажання шукати відповіді на основні питання життя. З'явиться повна релігійна байдужість і відсутність інтересу до питань віри. Уявлення людини не буде мати нічого спільного із духовним життям.

---

[134] «Це означає, що людина, просвітлена світлом розуму, спроможна розпізнати свою дорогу, легко пройти її, уникнувши перешкод, і дійти до мети вона може лише в тому разі, якщо щирим серцем впише свої пошуки в горизонт віри. Отож не можна розділити віру і розум, не позбавивши при цьому людину можливості належно пізнавати саму себе, світ і Бога». FR 16.

[135] «Хотів би тільки сказати, що реальність та істина виходять поза межі фактичного й емпіричного; хочу також стати на захист людської здатності пізнавати трансцендентний і метафізичний вимір вірогідно повний, хоча й недосконалими методами та за допомогою аналогій». FR 83.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Спокусою сьогодення є скорочення християнства до просто людської мудрості, псевдонаука про те, як добре жити. У дуже секуляризованому світі настала «поступова секуляризація порятунку», триває боротьба за людину, але людину зменшену, зведену до горизонтального виміру. Ми знаємо, однак, що Ісус прийшов, щоб принести повний порятунок, який включає в себе всю людину і все людство, відкриваючи чудові перспективи Божого всиновлення.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptoris missio*, 11, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2005, с. 388–389.

Надзвичайно важливим завданням є визнання першості духовного над матеріальним та економічним, бо цінності Духа сприяють прямо пропорційно на розвиток найблагородніших і цінних елементів людської особистості. Духовні цінності надають сенс матеріальним. (...) Першість духовних цінностей впливає на те, що матеріальний, технічний, цивілізаційний розвиток служить тому, що формує людину, тобто тому, що дає їй повний доступ до істини, морального розвитку, повного використання культурної спадщини і збагачення її власною творчістю.

ІВАН ПАВЛО II, Першість духовних цінностей у вихованні молоді у 2000 році, 18.03.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 388.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Тепер ми бачимо, як у дзеркалі, неясно; тоді ж – обличчям в обличчя. Тепер я спізнаю недосконало, а тоді спізнаю так, як і я спізнаний. (1 Кор 13,12).

Так само й Дух допомагає нам у немочі нашій; про що бо нам молитися як слід, ми не знаємо, але сам Дух заступається за нас стогонами невимовними. (Рим 8,26).

Віра є запорукою того, чого сподіваємося, – доказ речей невидимих. (Євр 11,1).

Пор. Мт 19,16–22.

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1702 Образ Божий присутній у кожній людині. Він сяє у співпричасті осіб подібно до єдності Божих Осіб між собою.

Пор. ККЦ 1700; 1701; 1703; 1704; 1705; 1706.

ЛІТЕРАТУРА:

Benedykt XVI do młodych [Бенедикт XVI до молоді], під ред. Ц. ШЕФЕР, Краків 2006.

БРАНДСТАЕТИТЕР П., *Pieśń o moim Chrystusie [Пісня про мого Христа]*, Познань 2005.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Redemptoris missio* в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 2005.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Catechesi tradendae*, Рим, 16.10.1979, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 1, Краків 2006

ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання до академічних середовищ, Гватемала, 07.03.1983, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 206–212.

КУІСТ М., *Modlitwa i czyn [Молитва і дія]*, Варшава 1990.

ФЕСЧ Й., *Za pięć godzin zobaczę Jezusa. Dziennik więzienny [Через 5 годин я зустрінусь з Ісусом. Щоденник ув'язненого]*, Нови Сонч 2005.

ЦІННІСТЬ XXVII

Справжність почуттів і переживань

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Емоційний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння встановлювати міцні відносини з іншими людьми

3. ВИХОВНА МЕТА
   Розуміння і переживання власних емоцій

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Егоїзм як загроза любові[136].
   – Відповідність волі і емоцій. Чи емоції можна виховувати?
   – Що це значить пізнати себе?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Почуття – це психічний факт, що має суб'єктивний характер, виникає у відповідь на різні цінності і пов'язаний з діями[137].
   – Емоційні переживання приховують потребу в близькості й інтимності з іншою людиною[138].
   – Сентиментальність пов'язана зі спогляданням.
   Принципи
   – Я вчуся розпізнавати власні емоції.
   – Я намагаюся пізнати і зрозуміти людей поруч зі мною.
   – Я розвиваю в собі здатність захоплюватися іншою людиною.

---

[136] «Таким чином, у почутті егоїзму більше є пошуку нашого «я», ніж пошуку задоволення. Однак тут – це зосередження на ньому, зрештою теж свідчить про егоїзм. Йдеться про задоволення, яке входить до переживання почуття або в його відчутті. Коли почуття стає метою тільки через задоволення, яке міститься в його переживання або відчутті, особа, на котру воно направлене або від якої походить, знову ж таки є тільки «суб'єктом», який дає можливість задовольнити емоційні потреби власного «я»». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 142.

[137] Пор. ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986., с. 137.

[138] «В емоційному переживанні проявляється інше бажання і інша необхідність виходить на перший план. Це прагнення до інтимності і близькості, у той же час виключності та інтимності, певного «один на один», і в той же час якогось «все ж разом». Емоційна любов тримає двох людей близько один до одного, наказує їм – навіть якщо вони фізично знаходяться далеко один від одного – як і раніше навмисно рухатися у своєму колі». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 100.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Почуття зосереджені на пізнанні[139].

– Чуттєвість – це здатність реагувати на конкретні цінності, пов'язані з людиною іншої статі[140].

– Любов – це підтвердження людини[141].

Принципи

– Емоційна сфера є важливою складовою підліткового віку[142].

– Я розкриваю дитині внутрішню красу іншої людини[143].

– Я повністю присвячую себе любовним відносинам[144].

---

[139] «Почуття самі по собі не мають пізнавальної сили, зате вони мають силу настанови і орієнтації актів пізнання, це чітко позначено в уподобаннях. [...] Адже почуття з'являються спонтанно – звідси і симпатія до іншої людини часто зявляється раптово і несподівано – але та реакція насправді «сліпа». Природна активність почуттів не намагається визнати правду про предмет». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 72-73.

[140] Пор. ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 137.

[141] «Чуттєвість суб'єктивна і годується – а іноді і до мозку кісток – особливо тими цінностями, які сам суб'єкт носить в собі, до яких свідомо і підсвідомо лине». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, цит., с. 102.

[142] «Почуття є природними компонентами людської психіки, вони є перехідним етапом і забезпечують зв'язок між чуттєвим життям і життям духу». ККЦ 1764.

[143] «Окрім зовнішньої краси, слід вміти відкривати внутрішню красу людини, котра також приваблива, а може навіть приваблива в першу чергу. Ця правда в особливий спосіб важлива для любові між чоловіком і жінкою, бо та любов, принаймні, повинна бути, коханням обох осіб. Привабливість, на яких вона ґрунтується, не може народитися тільки з видимої і чуттєвої краси, але повинна брати до уваги повністю і глибоко красиву особи». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986., с. 75.

[144] «Йдеться про те, щоб ту цінність тісно прив'язати до цінності людини, якщо любов звертається не до самого «тіла», ані навіть до самого «тіла людини протилежної статі», а просто людини. Більше того – тільки через звернення до людини любов є любов'ю. Не являється любов'ю через звернення до «плоті» самої людини, бо тут чітко підкреслюється бажання використання, який по суті є протилежністю любові. Не являється любов'ю через емоційне повернення до людини протилежної статі. Відомо, що це почуття – засноване більше на уявленні і відчутті «жіночності» або «мужність» – може, з часом, якби вичерпатись в емоційній свідомості як чоловік так і жінка, якщо вона не сильно пов'язана з підтвердженням людини, якій чоловік завдячує пережиту «жіночність», або якому жінка завдячує пережиту «мужність». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 111.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Людська особистість відрізняється множинністю і різноманітністю почуттів.
– Почуття можуть рости й адаптуватися до волі людини[145].
– Симпатія до іншої людини опирається на правді про неї[146].

Принципи

– Я допомагаю учням формувати свої емоції[147].
– Я пояснюю, що почуття мають моральну цінність, коли залежать від розуму і волі[148].
– Я пояснюю, що симпатія до людини – це як переживання цінностей, які вона плекає в собі, так і цінності самої особи[149].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учнів просять спробувати проаналізувати їхню емоційну поведінку: які емоції поширені серед них, чи мають вони вплив на прийняття рішень? Вони можуть також ділитися своїм досвідом з класним колективом, обговорюючи емоції, які вони переживають.

---

[145] «Почуття може рости й адаптуватися до того як людина свідомо формує свою волю. Інтеграція любові вимагає того, щоб людина свідомо формувала своєю волею все, що забезпечують їй почуття чуттєвості і емоційності, щоб радикальне утвердження цінностей особистості поставити на рівні співвіднесення людини до людини і утримувати в рамках істинного поєднання осіб». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 137-138.

[146] «Цінність симпатії полягає у тому, що добро, до якого вона звертається, насправді є тим добром, про яке йдеться. Так, в симпатії між у і х правда про цінність особистості, котрій інша людина симпатизує має істотне і вирішальне значення. А саме тут емоційно-афективні реакції сприяють часто викривленню або фальсифікації уподобань, коли через них в іншій людині ми бачимо цінності, яких насправді нема. Це може бути дуже небезпечним для кохання». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 73.

[147] «Інтеграція любові вимагає того, щоб людина свідомо формувала своєю волею все, що забезпечують їй почуття чуттєвості і емоційності, щоб радикальне утвердження цінностей особистості поставити на рівні співвіднесення людини до людини і утримувати в рамках істинного поєднання осіб». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986, с. 137-138.

[148] Пор. ККЦ 1767.

[149] «Ідея полягає в тому, щоб симпатизувати просто людині, тобто, переживаючи різні цінності, які знаходяться в ній, завжди переживати з ними в акті симпатії цінність самої людина – той факт, що вона є цінністю, а не тільки заслуговує на симпатію через її або інших цінності, котрі вона має в собі». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986. с. 74

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень свідомо розвиває свою емоційну сферу. Він знає, що його почуття віддзеркалюють його реакції на те, що він переживає. Почуття допомагають йому повністю переживати міжособистісні відносини. Учень розуміє, що справжні відносини опираються не лише на почуттях, але на правді. Він знає, що любов завжди супроводжується почуттями та емоціями. Чим сильніша любов, тим інтенсивніше почуття. Він дізнається, що в любовних стосунках він може перебувати в різних емоційних станах, – від ентузіазму до розчарування. Емоції – це не єдиний чинник, що впливає на прийняття рішень. Свої почуття він може підпорядкувати своїй власній волі.

10. ЗАГРОЗИ

Існує небезпека, що почуття молодої людини можуть стати його єдиним джерелом знань про реальність і інших осіб. Без використання розуму, вона може почати ідеалізувати іншу людину, або ж емоційно відкидати[150]. Вона може вважати, що любов є тільки почуттям. Крім того, її міжособистісні стосунки залежатимуть від її емоційного стану. Вона не зможе налагодити міцних відносин з іншими людьми, а також сама себе буде розглядати тільки через призму власних почуттів та емоцій. В результаті, емоції скеровуватимуть її і керуватимуть її поведінкою. Вона стане чутливою до різноманітних видів узалежнення.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Людина досягає милосердної любові Бога, його милосердя настільки, наскільки вона сама внутрішньо перетворюється в дусі любові до ближнього. Цей найістотніший євангельських процес – це не просто одноразовий духовний прорив, а і спосіб життя, важлива особливість християнського покликання. Він заснований на постійному відкритті і наполегливій, незважаючи на всі соціальні і психологічні труднощі, реалізації любові як об'єднуючої і одночасно рушійної сили: милосердної

[150] «Проте, навіть найделікатніші природних реакцій, які формуються на основі чуттєвості до «жіночого» або «чоловічого», не створюють собою досить глибокої основи для кристалізації любові між людьми. Так, існує деяка небезпека, що хіть плоті буде поглинати ці реакції, що присвоять їх собі в якості такого собі «супроводу», який затьмарить належне ставлення до людини іншої статі. У такому сприйнятті «любов» є в першу чергу питанням тіла і області похоті, крім того, що вона приєднається до неї певна кількість «лірики», що випливає з емоцій. Слід додати, що чуттєвість не підсилена цнотою, залишена на себе саму, і кинута на тло потужної похоті плоті, скочується головним чином до тієї ролі. Потім додається новий момент; робить з любові щось типу суб'єктивного «табу», в якому почуття є всім і вирішує все». ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986. с. 137.

любові, яка за своєю природою є творчою любов'ю. Милосердна любов у відносинах між людьми ніколи не залишається односторонньою дією або процесом. Навіть у тих випадках, в яких, здавалося б, все вказує на те, що тільки одна сторона лише віддає – а інша тільки отримує, бере – (наприклад, у випадку з лікарем, який лікує, вчитель, який вчить, батьки, які утримують і виховують своїх дітей, меценати, які допомагають нужденним), по суті, та перша сторона завжди щось отримує. І в будь–якому випадку, і той, хто дає, може легко перейти в положення, того, хто отримує, кому дарують, хто отримує милосердну любов, в загальному, обдарований милосердям.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Dives in misericordia*, 14, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліки, т. 1, Краків 2005, с. 92.

Чуттєвість не є споживацькою. Тому на перший план можуть вийти споглядальні моменти, пов'язані з красою, з переживанням естетичних цінностей. Чоловіча чуттєвість пронизана певним захопленням «жіночністю», жіноча чуттєвість – схожим захопленням «мужністю». І не йде мова про жодне бажання використовувати когось у контексті чуттєвості.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986., с. 100.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Далі казав: «Те, що виходить з людини, – те оскверняє людину. З нутра бо, з серця людини, виходять недобрі помисли, розпуста, злодійство, вбивство, перелюби, жадібність, лукавство, обман, безсоромність, заздрий погляд, наклеп, бундючність, безглуздя. Уся ця погань виходить із нутра й оскверняє людину.» (Мк 7, 20–23).

Які ж то вони любі, твої шатра, Господи сил! Знемагає моя душа й прагне до дворів Господніх! Серце моє й моє тіло радіють живим Богом. (Пс 84, 2–3).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1763 Поняття «почуття» належить до християнського спадку. Почуття або пристрасті означають емоції або порухи чутливості, які спонукають діяти чи ні відповідно до того, що людина відчуває чи уявляє як добро або зло.

Пор. ККЦ 1762; 1765; 1766; 1768; 1769.

ЛІТЕРАТУРА:

БЛУМ А., *Umysł zamknięty [Закритий розум]*, Познань 1987.

ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Nowoczesna profilaktyka uzależnień [Сучасна профілактика залежностей]*, Кєльце 2001.

ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Psychologia porozumiewania się [Психологія спілкування]*, Кєльце 2000.

ЗІМБАРДО Ґ., *Psychologia i życie [Психологія і життя]*, Варшава 1997.

КІЛПАТРІК В. К., *Psychologiczne uwiedzenie. Czy psychologia zastąpi religię? [Психологічна омана. Чи психологія замінить релігію?]*, Познань 1997.

ПІЛСНЯК М., ОР, *Miłość, przyjaźń, modlitwa, czyli wszystko, co najważniejsze [Любов, дружба, молитва, тобто все, що найважливіше]*, Краків 2004.

РЕІСМАН Й. А., ЕІЧЕЛ Е. В., *Kinsey – seks i oszustwo [Кінсі – секс і обман]*, Варшава 2002.

ЦІННІСТЬ XXVIII

Мій зв'язок з Батьківщиною

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Суспільно-моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння співіснувати і співпрацювати з співвітчизниками

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування патріотичних почуттів і вміння вливати на розвиток Вітчизни

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Чи у понятті «нація» закладено конфлікт між поняттями універсальний і партикулярний?
   – Чи моя Батьківщина готова вирішувати проблеми біженців?
   – Що таке «зрада Батьківщини»?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Польська духовна спадщина впливає на мою національну ідентичність[151].
   – Я несу відповідальність за долю своєї Батьківщину[152].

---

[151] «І саме тому – перш ніж я вийду, я прошу вас, всю цю духовну спадщину, яка називається Польща, ще раз прийняли з вірою, надією і любов'ю – такою, яку вселяє в нас Христос на святому христі, так щоб ви ніколи не сумнівалися і не впадали у відчай, щоб ви не підрізали того коріння, з якого ми ростемо. Прошу вас, щоб ви вірили, навіть, незважаючи на всі слабкості, щоб ви завжди шукали духовну силу у Того, у Кого багато поколінь наших батьків і матерів її знаходило, щоб ви ніколи не залишили Його, щоб ви ніколи не втратили цієї свободи духу, до якої Він визволяє людину, щоб ви ніколи не знехтували тією любов'ю, яка є найбільшою, яка виражається за допомогою хреста, і без якої людське життя не має ані коріння, ані жодного значення». ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси в Блонях, Краків, 10.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 205.

[152] «Майбутнє Польщі залежить від вас і повинно залежати від вас. Це наша країна – це наше бути і наше мати. І ніщо не може позбавити нас прав, щоб те на наше бути і мати залежало від нас. [...] Кожен з вас, юні друзі, знаходить у своєму житті своє Вестерплатте. Певні завдання, які має розпочати і завершити. Певну справу, про яку не може не боротися. Певний обов'язок, повинність, від якої не можна відмовитися. Не можна стати «пустелею». Нарешті – певний порядок істин і цінностей, які повинні бути збере-

– Прогрес на Батьківщині досягається завдяки моральному оновленню своїх громадян[153].

Принципи

– Я пізнаю і плекаю свою національну культуру.
– Як польський громадянин, я знаю свої права та обов'язки щодо Батьківщини.
– Я дію справедливо, я справедливий по відношенню до інших людей.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Від стану сім'ї залежить стан нації[154].
– Завдяки загальному благу, особа, що діє спільно з іншими, може здійснити справжні вчинки і таким чином може виконати свій обов'язок[155].
– Народ має свою суб'єктивність і є співтворцем суспільного життя[156].

жені і захищені, так як Вестерплатте, у собі і навколо себе. Так, захищати – для себе і для інших». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час Літургії Слова адресовані молоді на Вестерплате, Гданськ, 12.06.1987, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 481.

[153] «Тим не менш, нація, понад усе повинна жити сама по собі і розвиватися самостійно. Вона повинна бути спрямована на перемогу, якою Божественне Провидіння наділяє її на даному етапі історії. Ми всі знаємо про те, що йдеться не про військову перемогу – як триста років тому – але моральну перемогу. Це суть того, що неодноразово проголошувалось як відновлення. Йдеться про зрілий лад життя нації і держави, в якому будуть дотримуватися основні права людини. Тільки моральна перемога може вивести суспільство з руїни і відновити його єдність. Такий лад може бути як перемогою правителів, так і тих, ким вони правлять». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси на Стадіоні Десятиліття, Варшава, 17.06.1983, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 239.

[154] «Правильно говорять, що сім'я є основним елементом життя суспільства. Це основний елемент людської спільноти. Від того, якою є сім'я, залежить нація, бо від того залежить людина. Так що бажаю вам, щоб ви були сильними через свої здорові сім'ї». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Новий Тарг, 08.06.1979, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 161.

[155] Пор. ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000., с. 321.

[156] «Це надзвичайно важливо не тільки для особистої культури людини, а зберігає своє значення для кожної національної культури, тому що завдяки цьому – давайте скористаємося формулою кардинала Кароля Войтили – фактична полісуб'єктивність

Принципи

– Суть мого ставлення до інших людей – це любов.
– Я наводжу приклади польських громадян, котрі пожертвували своє життя на загальне благо нації.
– Я переконую учнів, що соціальна, політична система існує для людини, а не людина для системи.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– В економічному прогресі людина завжди повинна бути на першому місці.
– Мета політики – це здобуття влади заради служіння людям[157].
– Польща впливає та формує дружні стосунки з іншими народам[158].

Принципи

– Я заохочую брати участь у соціальному перетворенні своєї Батьківщини.
– Я організовую у школі зустрічі учнів з представниками місцевих органів влади і політиками.
– Я пояснюю, що почуття відповідальності за Батьківщину також пов'язане з почуттям відповідальності за долю Європи.

розвивається в напрямку суб'єктивності багатьох». А Родзіньскі, Прелюдія до роздумів про польську національну культуру, в: *Z Karolem Wojtyłą „myśląc Ojczyzna" [З Каролем Войтилою «думаючи про Вітчизну»]*, під ред. В. ХУДИ, Люблін 2002, с. 54.

[157] «Сенс існування всякої політики – це служіння людині, повне турбот і відповідальності з дотриманням важливих питань і завдань свого земного існування в соціальному аспекті того існування і обсягу – там де вирішуються справи загального блага, від якого у свою чергу залежить досить істотно благо кожного». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Нью Йорк, 02.10.1979, в: ІВАН ПАВЛО II, *Nauczanie społeczne 1978-1979 [Соціальне вчення 1978-1979]*, т. 2, Варшава 1982, с. 311.

[158] «Ці події належать до нашої історії - польської історії. У той же час ці події були важливими для інших країн, так званих країн «Східного блоку», а також для всієї Європи, і в деякому сенсі, всього світу. Рух «Солідарність» означав пошук шляху, котрим суспільства можуть йти в тихому прагненні до соціальної справедливості. Можна сказати, що це був «польський шлях» і як така вона була прийнята всіма народами Європи і світу: шлях мирного опору несправедливості марксистського режиму». ІВАН ПАВЛО II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy [Лист Святого Отця Івана Павла II до польського президента Леха Валенси]*, Ватикан, 20.12.1995, в: Іван Павло II, *Jan Paweł II do Narodu. W trosce o dobro Rzeczypospolitej. Wskazania dla polskich polityków [Іван Павло II до Нації. В інтересах Речі Посполитої. Поради польським політикам]*, під ред. А. ВЄЧОРЕК, Варшава 2005, с. 175.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я ознайомлюю учнів з різними формами добровільної діяльності (волонтерства), можливостями працювати на загальне благо країни. Я пояснюю ідею волонтерства, організовую зустрічі з особами, які співпрацюють з позаурядовими організаціями. Я закликаю до співпраці з цими центрами.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень знає, що нація – це співіснування людини з іншими людьми, це участь кожної людини у суспільстві. Він дізнається, що бути собою – це бути самодостатнім, відкритим до спілкування з іншою людиною. Він може співпрацювати з іншими людьми в ім'я загального блага. Він знає, що політична влада повинна турбуватися про загальне благо нації. Він усвідомлює, що будь-які зміни в суспільстві повинні бути спрямовані на те, щоб зробити життя більш гідним людини. Він розуміє, що політичні програми, економічні зміни повинні ґунтуватися на суспільній любові[159]. Учень солідаризується зі своїм народом і Батьківщиною. Він відчуває спільну відповідальність за її теперішнє і майбутнє. Уже в сім'ї молода людина вчиться активної суспільної поведінки.

10. ЗАГРОЗИ

Цінність Батьківщини можна ототожнити з її економічними умовами. Соціальний прогрес молода людина розуміє тільки лише у контексті зростання економіки[160]. Вона може бути не в змозі взяти на себе зобов'язання в ім'я загального блага, або іншої особи. Не зможе переступити через себе, через свої обмеження. Вона може зупинитися у своєму особистісному розвитку. Замість того, щоб бути солідарною зі своїми співвітчизниками, в ній формуються соціальні відносини егоїзму та експлуатації іншої людини. Відсутність національних зв'язків можуть привести молоду людину до стагнації та ізоляції від суспільства, країни. Відмова від свого національного коріння є перешкодою у формуванні особистості молодої людини.

---

[159] «Чи в людях, між людьми, між спільнотами, націями, державами відбувається зростання соціальної солідарності і любові, поваги до прав кожної людини – як людини, нації чи народу – або, навпаки, ростуть різні ступені егоїзму, перебільшений націоналізм замість справжньої любові до Батьківщини, і, нарешті, бажання домінувати над іншими проти їхніх законних прав, бажання того, щоб увесь матеріально-технічний розвиток використати з єдиною метою домінування над іншими для цілей імперіалізму?» RH 15.

[160] «Внутрішній зв'язок між справжнім розвитком і повагою до прав людини в черговий раз проявляє її моральний характер: правдивої висоти людини, відповідно до природного та історичного покликання кожного, не можна досягнути тільки шляхом використання великої кількості благ і послуг, або за наявності відмінної інфраструктури». SRS 33.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Істотний сенс існування держави як політичної спільноти полягає в тому, що суспільство в цілому, котре створює її – у цьому випадку відповідна нація – стає свого роду господарем і повелителем своєї долі. Це почуття залишається нереалізованим, коли на місці влади з моральною участю суспільства або нації, ми спостерігаємо нав'язування влади певної групи людей усім іншим членам суспільства. Ці випадки надзвичайно важливі в наш час, коли значно зріс рівень інформованості громадськості, і разом з тим необхідність належної участі громадян у політичному житті суспільства.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptor hominis*, 17, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2005, с. 33.

Патріотизм – це любов до того, що рідне: любов до історії, традицій, мови та рідної природи. Це любов, яка також включає твори співвітчизників і плоди їхнього генія. Випробуванням тієї любові є будь-яка загроза для того блага, яким є Батьківщина (...). Батьківщина – це загальне благо всіх громадян, і як таке, є великою відповідальністю.

ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005, с. 71–72.

Перед помилкою поведінки консумції слід застерігати також і бідні суспільства. Не потрібно таким чином шукати матеріальних благ або таким чином їх використовувати, як ніби вони були самоціллю. Тобто, економічні реформи, які проводяться в нашій країні, повинні супроводжуватися підвищенням почуття соціального розвитку, все більшим і більшим занепокоєнням про загальне благо, слід помічати людей найбідніших і найбільш нужденних, а також симпатизувати іноземцям, які приїжджають сюди в пошуках хліба.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси, Любачів, 3.06.1991, в: ІВАН ПАВЛО II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2005, с. 597.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Ісус же, закликавши їх, сказав: "Ви знаєте, що князі народів панують над ними, а вельможі гнітять їх. Не так має бути між вами. Але як хтось хотів би у вас бути великий, нехай буде вам слуга. І хто б хотів у вас бути перший, нехай стане вам за раба. Так само Син Чоловічий прийшов не для того, щоб йому служили, але – послужити й дати життя своє на викуп за багатьох. (Мт 20,25–28).

Ви – сіль землі. Коли ж сіль звітріє, чим її солоною зробити? […] Ви – світло світу. Не може сховатись місто, що лежить на верху гори. І не запалюють світла та й не ставлять його під посудиною, лише на свічник, і воно світить усім у хаті. (Мт 5,13–15).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2239 Обов'язком громадян є співпрацювати разом із цивільною владою для добра суспільства в дусі правди, справедливості, солідарності і свободи. Любов до батьківщини, служіння їй випливають з обов'язку вдячності та з любові. Покірність законній владі і служіння загальному добру вимагають від громадян сповнення їхньої ролі в житті політичної спільноти.

Пор. ККЦ 2211; 2212; 2213; 2235; 2236; 2237; 2238; 2240; 2244.

ЛІТЕРАТУРА:

ДУДЕК А., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990 [Регламентована революція. Занепад комуністичного режиму в Польщі, 1988–1990]*, Краків 2004.

БАРТОШЕВСКІ В., *Warto być przyzwoitym [Варто бути порядним]*, Познань 2005.

ІВАН ПАВЛО II, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Sollicitudo rei socialis*, Рим, 30.12.1987, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 2005.

ІВАН ПАВЛО II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2005

ІВАН ПАВЛО II, *W trosce o dobro Rzeczpospolitej [У турботі про благо Речі Посполитої]*, Варшава 2005.

КУБЯК З., *Piękno i gorycz Europy. Dzieje Greków i Rzymian [Краса і гіркота Європи. Історія греків і римлян]*, Варшава 2003.

ЛАНЦКОРОНСЬКА К., *Wspomnienia [Спогади]*, Краків 2003.

ЦІННІСТЬ XXIX

Цінність сім'ї, мої стосунки з сім'єю

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Соціальний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння функціонувати в сімейній спільноті

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування правильних сімейних відносин

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Епос польської сім'ї.
   – Які завдання сім'ї?
   – Розвиток почуття любові в сім'ї.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина отримує себе і свої людські якості від Бога.
   – Людина усвідомлює свою ідентичність в щирій самопожертві[161].
   – «Шлюб і сім'я – це одне з найдорогоцінніших благ людства»[162].
   Принципи
   – В сім'ї я вчуся вдосконалювати свою людськість[163].
   – Я формую в собі поведінку служіння і самопожертви[164].
   – Я сприяю постійному розвитку любові в моїй родині[165].

---

[161] «Як Отці Синоду справедливо підтвердили, моральні критерії автентичності подружніх і сімейних відносин полягають у розвитку гідності і покликання окремих осіб, котрі досягають своєї повноти через щиру самовіддачу». FC 22.

[162] «Церква, усвідомлюючи той факт, що шлюб і сім'я є одними з найбільш дорогоцінних благ людства, бажає нести і пропонувати свою допомогу тим, хто усвідомлюючи цінність шлюбу і сім'ї прагне бути вірними їм, тим, хто невпевнено і тривожно шукає істину, і тим, хто натрапляє на перешкоди під час реалізації свого сімейного життя». FC 1.

[163] «Всі члени сім'ї, кожен відповідно до власного дару, несуть благодать і відповідальність за створення, день за днем, комунії осіб, в результаті чого сім'я стає «школою більшої людськості». Це робиться за допомогою благодаті і любові до дітей, хворих і літніх людей, шляхом взаємного служіння кожного дня, шляхом обдарування благом, радістю і печаллю». FC 21.

[164] «Сімейна комунія може бути збережена і вдосконалена через широкий дух жертовності. Вона вимагає шляхетної готовності всіх і кожного до розуміння, терпимості, прощення та примирення». FC 21.

[165] «Сім'я, закладена і натхненна любов'ю, це спільнота осіб: чоловіка і жінки, як подружжя, батьків, дітей та родичів. Її перше завдання – це з вірністю переживати

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Сім'я – це спільнота життя і любові[166].

– У сім'ї є «виховний обмін між батьками та дітьми»[167].

– Діти – це подарунок для батьків[168].

Принципи

– Я несу відповідальність за передачу любові у моїй родині[169].

– Постійне «давати і брати»[170] будує і оживляє сімейні відносини.

– Я дбаю про правильний розвиток своїх дітей[171].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Любов – це основне людське покликання[172].

реальність комунії постійно докладаючи зусиль для розвитку справжньої спільноти осіб. Внутрішній принцип, постійна сила і кінцева мета цього завдання – це любов: та як без любові сім'я не являється спільнотою осіб, так без любові вона не може жити, рости і вдосконалюватись як спільнота людей». FC 18.

[166] «І тому, що сім'я в Божому плані була створена як найглибша спільність життя і любові, тому, в силу своєї місії, вона все більше і більше повинна ставати тим, чим є, тобто спільнотою життя і любові, яка – як і будь-яка реальність, створена і покутувана – буде остаточно виконана у Царстві Божому». FC 17.

[167] «Ключовим фактором у побудові такої комунії є виховний обмін між батьками і дітьми, в яких кожна сторона щось віддає і отримує. Діти за допомогою любові, поваги і слухняності роблять батькам особливий і незамінний внесок у формування сімействі справді людської і християнської. Це завдання буде легшим, якщо батьки втілюватимуть свою невід'ємну владу як істинну і властиву «опіку», тобто послугу підпорядковану людському і християнському благополуччю дітей, зокрема, допомагаючи їм отримати по-справжньому відповідальну свободу, і якщо батьки підтримують живе усвідомлення «дару», який постійно підтримують в своїх дітях». FC 21.

[168] «Прийняття, любов, повага, багатогранна і цілісна опіка – матеріальна, емоційна, освітня, духовна – для кожної дитини, яка приходить у цей світ завжди мають представляти собою особливу, суттєву характеристику всіх християн, і особливо християнських сімей, щоб діти мали можливість рости «в мудрості, у віці і в любові у Бога й людей» вносили свій дорогоцінний вклад у будівлю сімейної спільноти і навіть в освячення батьків». FC 26.

[169] «Сім'я [...] маю місію охороняти, показувати і передавати любов, будучи живим відображенням і реальним втіленням Божої любові людства і любов Христа Господа до Церкви, Його Нареченої». FC 17.

[170] «Дар себе, котрий оживляє взаємну любов подружжя стає зразком і принципом жертвування собою, що повинно здійснюватись у відносинах між братами і сестрами, і різними поколіннями, що живуть разом в сім'ї». FC 37.

[171] «Опіка над дитиною, ще до народження, з першого моменту зачаття, і у роки дитинства, юності, є першим і основним випробуванням ставлення людини до людини». FC 26.

[172] «Бог є любов, і в Собі Він переживає таємницю особистої комунії кохання. Створюючи людину за образом Своїм і постійно підтримуючи її, Бог вписав у чоловіка і жінку

– В сім'ї відбувається соціалізація особи – родина навчає вибудовувати відносини на різних рівнях[173].
– «Майбутнє людства проходить через сім'ю»[174].

Принципи

– Я допомагаю молодим людям підготуватися до шлюбу і сімейного життя[175].
– Я співпрацюю з батьками при підготовці учнів до функціонування в суспільстві.
– Я заохочую до надання допомоги особам без родини[176].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Ми запрошуємо на виховну годину подружжя, яке створило сім'ю. Подружжя розповідає історії з сімейного життя. Вони розповідають про принципи сімейного життя, пояснюють, які риси слід тепер виховувати в собі, щоб мати можливість створити сім'ю в майбутньому. Ця зустріч буде обговорюватися спільно з учнями на наступній виховній годині.

покликання, а саме здібність і відповідальність за любов і спільноту. Любов, таким чином, є фундаментальним і вродженим покликанням кожної людини». FC 11.

[173] «У шлюбі та сім'ї створюється цілий ряд міжособистісних стосунків: взаємна любов, батьківство – материнство, синівство, братерство, через котрі кожна людина входить у «людську сім'ю» і «сім'ю Божу», якою є Церква». FC 15.

[174] FC 86.

[175] «Ця відновлена катехеза в рамках підготовки до християнського шлюбу є зі всіх заходів необхідною для забезпечення того, щоб Таїнство пройшло і було пережито у моральному і духовному аспекті. Релігійна освіта молодих людей повинна бути доповнена, у відповідний момент і по мірі конкретних потреб, підготовкою до життя у парі. Така підготовка представляючи шлюб як міжособистісні відносини між чоловіком і жінкою, відносини, які повинні постійно розвиватися, буде стимулювати до поглиблення проблем подружньої сексуальності та відповідального батьківства і відповідних базових медичних і біологічних знань. Вона змусить також ознайомитися з відповідними методами виховання дітей, полегшуючи також отримання основних елементів для добре впорядкованого сімейства (постійна робота, адекватні фінансові ресурси, розумне головування, поняття домашньої економії тощо)». FC 66.

[176] «Дуже багато людей у світі, на жаль, не можуть звернутися до того, що визначається в строгому сенсі як поняття сім'ї. Велика частина людства живе в умовах крайньої убогості, де розбещеність, відсутність житла, нерегулярність і нестабільність відносин, повна відсутність культури практично не дозволяють говорити про справжню сім'ю. Є інші люди, які, з різних причин, залишились самотніми у світі». FC 85.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина усвідомлює своє життєве покликання до сім'ї[177]. В сім'ї вчиться любити, братерських стосунків з іншими людьми і жертовності щодо інших людей. У спільноті людей, якою є сімя, вона розвиває свою людяність, а також сприяє розвитку інших членів своєї сім'ї. У сім'ї вона пізнає і переживає цивілізацію любові.

10. ЗАГРОЗИ

Існує небезпека, що молода людина не буде брати активну участь в сімейному житті. Сімейні відносини цікавитимуть її настільки, наскільки вони матиме з того користь. У її ставленні до сім'ї може почати домінувати егоїзм і відсутності поваги до батьків, братів і сестер. Також відсутність порозуміння з батьками може привести її до відчуження і розірвання сімейних зв'язків.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Любити родину означає бути в змозі оцінити її цінність і можливості, і завжди її підтримувати. Любити родину означає пізнати небезпеки і лихо, які їй загрожують, щоб змогти їх подолати. Любити родину означає створити сприятливі умови для її розвитку. А особливою формою любові для сучасної християнської сім'ї, котру часто сьогодні намагаються спокусити, котру застрашують зростаючими труднощами, є повернення їй віри у себе, свої багатства природи і благодаті, місію, покладену на неї Богом.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 86, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 210.

Пам'ять про потаємне життя в Назареті пригадує конкретні випадки такі близькі для досвіду кожного чоловіка і кожної жінки. Це оживлює почуття святості родини, окреслюючи одразу увесь світ цінностей, більшість з яких сьогодні під загрозою, таких як вірність, повага до життя, виховання дітей, молитва, котрі християнські родини можуть знову віднайти в стінах священного Дому, першої і взірцевої «домашньої Церкви» в історії.

ІВАН ПАВЛО II, Лист з нагоди 700–річчя Храму Святого Дому в Лоретіто, Ватикан 15.08.1993, 8, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Познань 2006, с. 353.

---

[177] «Адже сімя, як співтовариство виховання, має допомогти у визначенні покликання людини і покладення зусиль для більшої справедливості, виховуючи її з самого початку в стосунках, що опираються на справедливості і любові». FC 2.

У плані Бога–Творця і Спасителя сім'я відкриває не лише свою «ідентичність», те чим «є», але і свою «місію», те, що може і повинна «робити». Завдання, які за Божим покликанням має виконувати в історії, випливають із самої природи і демонструють її динамічний і екзистенціальний розвиток. Кожна сім'я відкриває і знаходить сама в собі поклик, який не можливо заглушити і який також визначає достоїнства і відповідальність: родино, «стань» тим, чим ти «є»!

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 17, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006, с. 113.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Якби я говорив мовами людськими й ангельськими, але не мав любови, я був би немов мідь бреняча або кимвал звучний. Якби я мав дар пророцтва і відав усі тайни й усе знання, і якби я мав усю віру, щоб і гори переставляти, але не мав любови, я був би – ніщо. І якби я роздав бідним усе, що маю, та якби віддав моє тіло на спалення, але не мав любови, то я не мав би жодної користи. Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне. (1 Кор 13,1–8).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

1648 Може здаватися важким або й неможливим зв'язати себе на все життя з якоюсь людиною. Саме тому дуже важливо є проповідувати Добру Новину, що Бог нас любить остаточною і безповоротною любов'ю, а члени подружжя мають частку в цій любові, яка їх піднімає і підтримує, і що у своїй вірності вони можуть стати свідками цієї вірної любові Бога.

Пор. 1644; 1646; 1648; 1649; 1652; 1653; 1654.

ЛІТЕРАТУРА:

Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej. Studium socjologiczne [Фактори розпаду сучасної польської сім'ї. Соціологічне дослідження], під ред. В. МАРКОВСКІ, Краків 1997.

Opieka i wychowanie w rodzinie [Оніка та сімейне виховання], під ред. С. КЕМПСКІ, Люблін 2003.

Pokolenie wygranych? Dzieci i młodzież w procesie transformacji społecznogospodarczej i politycznej Polski [Виграшне покоління? Діти та молодь в процесі соціально–економічних і політичних перетворень в Польщі], під ред. Й. ШТУМСКІ, Катовіце 2001.

Polska młodzież – zaburzenia, zagrożenia w aktualnej rzeczywistości społecznej [Польська молодь – розлад, загрози в поточній соціальній реальності], під ред. Т. СОЛТИСІК, М. КАРВОВСКА, Бидгощ 2001.
Rodzina fundamentem społeczeństwa, narodu i państwa [Сім'я як основа суспільства, нації і держави], під ред. С. КОВОЛІК, Тарновскє Гури 2004.
ІВАН ПАВЛО II, Звернення *Familiaris consortio*, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2006.
КАВУЛА С., *Kształty rodziny współczesnej. Szkice familiologiczne [Форми сучасної сім'ї. Сімейні ескізи]*, Торунь 2005.
КАВУЛА С., БРАҐІЕЛ Й., ЯНКЕ А., *Pedagogika rodziny [Педагогіка сім'ї]*, Торунь 2000.
ЯНКЕ А., *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku [Педагогіка сім'ї на порозі двадцять першого століття]*, Торунь 2004.

ЦІННІСТЬ XXX

Мій зв'язок з роботою, наукою, мистецтвом[178]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Інтелектуально–духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Розвиток уяви та поглиблення знань

3. ВИХОВНА МЕТА
   Вміння розвивати свою людяність

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Що означає людство?
   – Цінності в мистецтві створеному людиною.
   – Які є сучасні загрози для мистецтва?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Людина покликана до праці[179] і творчості.
   – «Людина стає собою, отримуючи більш повне пізнання істини»[180].
   – Мистецтво - допомогою людини інтерпретувати реальності[181].

---

[178] «Людина створена за образом і подобою Божою серед видимого всесвіту, створена для того, щоб володіти землею, через те людина з самого початку покликана працювати». LE Введення.

[179] ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників ЮНЕСКО, Париж, 02.06.1980, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 76.

[180] «Все справжнє мистецтво інтерпретує реальність, яка знаходиться за межами досяжності почуттів. Вона народжується з тиші, захоплення чи протесту щирого серця. Робить спробу принести таємницю реальності. Те, у чому суть мистецтва, міститься у глибині людини, де зусилля надання сенсу своєму життю супроводжується швидкоплинним відчуттям прекрасної і таємничої єдності речей». ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси для художників, Брюссель, 20.05.1985, в: ІВАН ПАВЛО II, *Віра й культура*, цит., с. 292.

[181] «Людина своєю найглибшою людською ідентичністю поєднується з приналежністю до нації, а свою працю сприймає як примноження загального добра, що розроблені спільно її співвітчизниками, розуміючи, що таким чином робота служить примноженню спадщини всієї людської сім'ї, всіх людей, що живуть у світі». LE 10.

Принципи
– Своєю працею я роблю свій внесок у загальне благо нації[182].
– Я вчуся своєї людяності і дізнаюсь про реальність, що оточує мене.
– Я цікавлюсь сучасними проблемами мистецтва.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила
– Робота – це благо людини[183].
– Освіта дозволяє людині використовувати досягнення науки, культури і мистецтва[184].
– Мистецтво формує зріле життя людини.

Принципи
– Повага до праці та цінність працьовитості – це важливі елементи виховання моєї дитини[185].
– Я допомагаю дітям отримати освіту.
– Мистецтво надихає мене на створення особистих відносини, заснованих на любові, вірі і надії (шлюб, сім'я, дружба).

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила
– Людина є предметом праці[186].
– Наука повинна захищати людське життя.
– Мистецтво має передати всю красу і всю правду про людину.

---

[182] «Робота є благом людини – благом її людяності – тому що через роботу людина не тільки перетворює природу, пристосовуючи її до своїх потреб, але і досягає реалізації себе, як людської істоти, і в певному сенсі, стає людиною». LE 9.

[183] «Людина, яка більше «є» також через те, що «має» те, чого «є власником» – вміти «бути власником», тобто володіти і розпоряджатися коштами, на користь власного і загального блага. А для цього важливою є освіта». ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників ЮНЕСКО, Париж, 02.06.1980, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 76.

[184] «Робота і працьовитість впливають на весь процес виховання в сім'ї саме з тієї причини, що кожна людина «стає людиною» між іншим завдяки роботі, і таке ставання людиною саме є мета всього процесу виховання». LE 10.

[185] «Людина тому повинна володіти землею, і підпорядковувати її собі, бо, як «образ Божий» є особою, тобто суб'єктивним буттям здатним на планові і раціональні дії, здатний на думку про себе і виконання своїх функцій. Як особа, людина є предметом праці. Як особа працює, виконує різні дії, що належать до процесу роботи, і всі вони, незалежно від характеру, служать до реалізації людяності, для виконання особового покликання, яке їй характерне з причини тієї ж людяності». LE 6.

[186] «Не існує жодних сумнівів, що трудова етика людини має свої цінність, що чітко і прямо пов'язана з фактом, що той, хто виконує її, він є свідомим і вільним, знаючим себе». LE 6.

Принципи

– Я притримуюсь етики праці[187].
– У всіх областях науки має панувати етика[188].
– Я вказую на універсальні людські цінності, що експонуються у мистецтві[189].

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учні отримують завдання підготувати в робочих групах роботи про вклад польських художників і вчених в розвиток цивілізації.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Пізнавальна активність людей включає в себе постійний контакт з реаліями, які вона пізнає, цей процес не є відірваним від реальності. Молода людина має мотивацію до здобування знань і самоосмислення, що в більшій мірі матеріалізується в її людяність та особисте покликання. У досягненні істини молода людина вміє використовувати як свою працю, так і попередні досягнення науки і мистецтва. У своїй творчості вона дії етично, відповідально, з урахуванням гідності людської особистості.

10. ЗАГРОЗИ

Робота і творчість людини може обернутися проти неї. Вони перестануть служити її реальним потребам, вони не сприятимуть її

---

[187] «Я прошу вас: вжити всі заходів для введення і повагу у всіх галузях науки першості етики». ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до представників ЮНЕСКО, Париж, 02.06.1980, в: Іван Павло ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 80.

[188] «У людську душу вписане покликання до безсмертя. Воно вписане в душу художника, коли своїм талантом, генієм, намагається перетнути межі швидкоплинності і смерті». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси Ювілею Року Спокути для митців, Рим, 18.01.1984, в: Іван Павло ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 256.

[189] «У цьому, здається, полягає основна драма сучасного людського буття в його найширшому і універсальному вимірі. Людина все більше живе в страху. Вона боїться, що її творіння – звичайно, не всі і не більшість, але деякі, власне ті, які містять у собі особливу людську винахідливість і підприємництво – можуть обернутись у радикальний спосіб проти людини. Вони можуть стати засобом та інструментом для неймовірного самознищення, в порівнянні до якого усі відомі з історії стихійних лиха і катастрофи, видаються нікчемними. Це викликає питання, яким чином дана людині з самого початку влада, за допомогою якої вона мала підчиняти землю, обертається проти неї, викликаючи зрозумілу тривогу, свідомий чи несвідомий страх і відчуття загрози, які різними способами передаються сучасній сім'ї і проявляються в різних формах». RH 15.

розвиткові[190]. Існує ризик, що робота і творчість людини втрачатимуть людський вимір і перестануть бути гідними людини.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Розвиток технологій і відзначений пануванням технології розвиток сучасної цивілізації вимагає пропорційного розвитку моралі й етики. Втім, та остання, на жаль, залишається поки позаду. І звідси цей дивовижний прогрес, в якому важко не бачити також справжніх ознак величі людини, які у своїй творчій перспективі показані на сторінках книги Буття в описі свого творіння, повинно породжувати велике занепокоєння. Занепокоєння стосується істотного і основного питання: чи цей прогрес, якого автором є людина, робить життя людини на Землі в усіх відношеннях «більш людським», більш «гідним людини»? Не може бути жодних сумнівів, що в багатьох аспектах дійсно є так. Але питання, що постійно повертається і торкається того, що найголовніше: чи людина, як людина, в контексті цього прогресу стає кращою, більш зрілою духовно, більш свідомою щодо гідності і людяності, більш відповідальною, більш відкритою до інших, особливо найбільш нужденних і найслабших, готова свідчити і допомагати всім?

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptor hominis*, 15, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2005, с. 25.

Семінари, на яких покликання людини до пізнання та конститутивного зв'язку людства з істиною, як об'єктивним знанням стає повсякденною реальністю, як би хлібом щоденним багатьох майстрів, почесних корифеїв науки і її практичного застосування, і навколо них молодих вчених і адептів науки, безлічі студентів, що тягнуться до осередків знань і досвіду. Ми знаходимось на найвищих сходинках драбини, котрою людина з самого початку підіймається до пізнання реальності світу, що її оточує – і таємниць своєї людськості.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників ЮНЕСКО, Париж, 02.06.1980, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 77.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Стережіться лжепророків, що приходять до вас в овечій одежі, а всередині – вовки хижі. Ви пізнаєте їх за плодами їхніми; хіба збирають виноград з тернини або з будяків – смокви? Так кожне добре дерево родить гарні плоди, а лихе дерево – плоди погані. Не може добре дерево

[190] «З цим пов'язується дуже важливий висновок етичного характеру: оскільки правдою є те, що людина призначена для роботи, то перед усім праця є «для людини», а не «людина для праці»». LE 6.

приносити плодів поганих, ані лихе дерево – плодів добрих. Всяке дерево, що не родить доброго плоду, рубають і в вогонь кидають. За їхніми плодами, отже, пізнаєте їх. (Мт 7,15–20).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2428 У праці людина використовує і здійснює частину своїх природних здібностей. Основне значення праці стосується самої людини, яка є її творцем і адресатом. Праця – для людини, а не людина для праці. Кожен повинен мати можливість отримати з праці засоби для підтримання свого життя та своїх близьких, а також щоб могти служити людській спільноті.

Пор. ККЦ 1880; 1888; 2426; 2427; 2433; 2434; 2820.

ЛІТЕРАТУРА:

Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald [Бог і світ. Віра і життя сьогодні. З кардиналом Йозефом Ратцінгером розмовляє Петер Сівальд], Краків 2001.

ҐІЛСОН Е., *Chrystianizm a filozofia [Християнство і філософія]*, Варшава 1958.

ҐОҐАЧ М., *Szkice o kulturze [Нариси культури]*, Варшава 1986.

ІВАН ПАВЛО II, Послання до академічних середовищ, Гватемала, 07.03.1983, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 206–212.

КРОМПЄЦ М. А., OP, *Człowiek – Kultura – Uniwersytet [Людина – Культура – університет]*, Люблін 1998.

СВЄЖАВСКІ С., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej [Історія класичної європейської філософії]*, Варшава–Вроцлав 2000.

СВЄЖАВСКІ С., *Rozum i tajemnica [Розум і таємниця]*, Краків 1960.

ЦІННІСТЬ XXXI

Мій зв'язок з моєю релігією (цінність релігії)

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Морально-духовний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Здатність керувати своїм життям, опираючись на релігію

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування релігійної ідентичності учня

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Питання про істинність релігії.
   – Чи релігійні канони обмежують свободу людини, чи вносять вклад у розвиток людства?
   – Якому ставленню до людей вчить моя релігія?
   – Яка залежність між миром у світі і миром між релігіями[191].

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Я вільно обираю релігію.
   – Змістом віри є любов між Богом і людиною.
   – Людина звертається до Бога, тому що знаходить у Ньому сенс свого існування і повноту людства[192].
   Принципи
   – Я вірю, що Бог є вищою і абсолютною цінністю.
   – Релігія для мене – це практичний зв'язок з Богом.
   – Я знаю і розумію свою релігію.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Бог є особистість. Його присутність визнаю через віру.
   – Мета релігії – привести людей до спасіння, до участі у Божому житті.

---

[191] «Ганс Кюнг в якості представника багатьох визначив ту ситуацію таким чином: немає миру в усьому світі без релігійного миру і релігійного світу, а мир релігійний, екуменію релігій оголосив обов'язковим завданням для всіх релігійних громад». Й. Ратцінгер, кард., *Wielość religii i jedno Przymierze [Множинність релігій і один Мир]*, Познань 2004, с. 94.

[192] «Людина за своєю природою є тим, хто шукає істину. Метою цих пошуків є не тільки пізнання часткових істин, які стосуються емпіричних подій чи наукових фактів; людина прагне до того, щоб не тільки у конкретному рішенні вибрати справжнє добро. Її шукання скеровані до глибшої істини, яка може розкрити їй сенс життя, отже, можуть бути завершені лише в абсолюті». FR 33.

– Людина спрямована на трансцендентність. У релігії людина не є творцем Бога і порятунку. Порятунок є даром від Бога, Ісуса Христа.

Принципи

– Я виховую свою дитину в контексті релігії, яку практикую. Я намагаюся бути взірцем для наслідування, вказуючи на Бога і релігійні авторитети.
– Я звертаю увагу на те, щоб релігія не стала забобоном[193].
– Я допомагаю дитині зрозуміти вічне життя, істину, добро і красу[194].

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Християнська релігія опирається на Божому одкровенні, що має натуральне та позитивне походження, яке передав Ісус Христос.
– Існує взаємозв'язок між культурою і релігією[195].
– Релігія тісно пов'язана з моральністю. Вона прагне до похвали Бога і творення добра.

Принципи

– Я пояснюю учням структуру релігії, з чого вона складається; принципи релігійного та морального життя, вірування і культу.
– У процесі формування особистості учня, школа створює умови для реалізації взаємозв'язку між релігією та культурою.
– Я переконую учнів, що діалог з іншими релігіями не є загрозою для їхньої релігії.

---

[193] «Віра вимагає, щоб її предмет пізнавати за допомогою розуму, інтелекту, досягнувши піку своїх пошуків, визнає, яким необхідним є те, що дає віра». FR 42.

[194] «Історія тисячоліття, яке добігає кінця, говорить нам, що це дійсно правильний шлях: не втратити нашу пристрасть до кінцевої правди, шукати її і сміливо досліджувати нові шляхи. Це віра підганяє розум, щоб він виходив за рамки всякої відособленості і охоче йшов на ризик у пошуках всього, що є красивим, добрим і щирим». FR 56.

[195] «Культура, якщо глибоко закорінена в людській природі, характеризується типовою відкритістю людини до універсального і трансцендентного. [...] Те, яким чином Християни живуть у своїй вірі, пронизує культуру їхнього середовища. Відповідно спосіб переживання віри також є одним з факторів, який поступово формує цю культуру. [...] Євангелія проповідувана в різних культурах вимагає віри від тих, хто приймає її, але не перешкоджає зберегти свою культурну ідентичність. Не призводить це до жодних поділів, бо відмінною рисою хрещених є універсальність, яка може охопити кожну культуру і допомогти у розвитку таких її елементів, що призводять до того, що вона повною мірою виражає себе в істині. [...] Євангелії не протиставляється культурі, тобто, під час зустрічі з нею не хоче позбавляти її змісту або диктувати їй зовнішні форми, що викликають протиріччя. Навпаки, повідомлення, яке виголошує християнин у світі і у різноманітності культур – це справжнє звільнення від усіх бід, викликаних гріхами, і одночасно закликає до повноти істини. Така зустріч нічого не забирає в культур, а навпаки – вона стимулює їх до відкриття нових істин Євангелія, щоб використовувати їх в якості натхнення для подальшого розвитку». FR 70-71.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Під час занять з учнями, ми дивимось репортаж з однієї з зустрічей Папи з молоддю. Перед показом я прошу учнів звернути увагу на проблеми, які потім будуть спільно обговорюватися. Наприклад: послання Папи до молоді; питання про «одну церкву і різноманітність місцевих громад» (інший шлях, ті ж цілі), проблеми християн на різних континентах, роль папи в Церкві, відповідальність молодих християн перед Церквою і світом, спільна молитва християн; формування релігійної ідентичності через Світові дні молоді. Учням, які взяли участь у цьому заході, пропонують розповісти про свій досвід. Я допомагаю учням з'ясувати їхню роль у діяльності Церкви. Школярі, що належать до інших конфесій, представляють досвід своїх релігійних громад.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Учень розуміє, що релігія опирається на зустрічі з Богом. Він живе, усвідомлюючи, що це не людський витвір, але продукт співпраці Бога і людини. Він знає, що релігія має сенс за умови тісного зв'язку з Богом. Він не розділяє своє життя і релігію, яка є для нього не випадковою[196]. У релігії молода людина шукає сенс життя, вважає, що вона формує її характер, особистість. Завдяки релігії людина налагоджує громадські зв'язки з іншими. Вона знає і вірить, що віра, яку вона сповідує, приведе її до істини[197]. Вона знаходить фундамент, який є відповіддю на її екзистенційні питання.

10. ЗАГРОЗИ

Молода людина може сприймати релігію інструментально, як частину влади над іншими, як інструмент для маніпуляцій. Існує ризик того, що учень сприйматиме релігію лише заради релігійного знання, без будь-яких відносин з Богом. З одного боку, знання може замінити віру, релігій-

---

[196] «Людина, звільнена Ісусом Христом до істинної свободи, усвідомлює, що вона зовнішньо не пов'язана сотнею правил, але внутрішньо – через Любов, яка живе в найглибших схованках її серця. Десять заповідей – це закон свободи: однак не такої, що дозволить віддаватися сліпій пристрасті, але свобода, яка веде до любові і вибору в кожній ситуації, що є добрим, навіть якщо незручним. Закон, якого ми дотримуємося, не є чимось безособовим: очікується від нас, швидше, що у любові ми підпорядковуємося Отцю через Ісуса Христа у Святому Дусі (Рим. 6:14 Пор Гал 5:18.). З'явившись на горі і передаючи свій Закон, Бог відкрив людину самій собі. Синай піднімається в серці правди про людину та її призначення». ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час паломництво на Святу Землю, гору Синай, 26.02.2000, *Dziesięcioro przykazań prawem miłości i wolności człowieka [Десять заповідей закону любові і свободи]*, в: Ц. ДРОНЖЕК, ксьондз, Іван Павло ІІ. *Wskazania na trzecie tysiąclecie [Накази на третє тисячоліття]*, Краків 2005, с. 191-192.

[197] «У житті кожної людини настає момент, коли – незалежно від того, чи визнає вона це чи ні – вона відчуває необхідність закорінення свого життя в істині, котру визнають остаточною, котра надає впевненості і не підлягає сумніву». FR 27.

ні практики, молитви, з іншого боку, відсутність знань про релігію приводить до втрати віри в Бога і помилкового розуміння її сутності. Учень може протистояти релігії, культурі, починаючи розуміти культуру як перешкоду релігії. Брак звязків із релігією створює ризик того, що проблеми, пов'язані з метою і сенсом життя, не будуть вирішені належним чином.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

«І ось підійшла людина». В молодій людині, котру Євангеліє від Матвія не зазначає, ми можемо впізнати кожну людину, котра наближається свідомо чи несвідомо до Христа, Покутника людини і того, хто питає її про мораль. Молода людина питає не стільки про правила, яких необхідно дотримуватися, але про повний сенс життя. Це бажання насправді лежить у кожному людському рішенні і дії, той тихий пошук і внутрішній імпульс впливає на свободу людини. Питання юнака, в кінцевому рахунку, торкається абсолютного Блага, яке приваблює нас і закликає, є відлунням Божого заклику, джерелом і метою людського життя.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Veritatis splendor*, 7, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2005, с. 538–539.

Людина, яка хоче зрозуміти себе до кінця – не тільки частково, часто поверхнево, і навіть відповідно до певних ілюзорних стандартів і міри власного буття, – повинна зі своїм хвилюванням, невпевненістю і навіть слабостями й гріхами, зі своїм життям і смертю, наблизитись до Христа. Вона повинна певним чином ввійти в нього самим собою, повинна засвоїти і асимілювати всю реальність Втілення і Спокути для того, щоб знайти себе. Якщо відбудеться в людині такий глибокий процес, він приносить свої плоди не тільки у поклонінні Богу, а й глибокого здивування себе.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Redemptor hominis*, 10, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2005, с. 15.

У секуляризованому суспільстві, яке втратило почуття релігії і сенс моралі, існує нагальна потреба освіти релігійних цінностей, освіти, яка дозволить обдарованим такою освітою звернути увагу на заклик віри. За допомогою католицької школи слід виховувати молодих людей до цінностей внутрішнього життя так, щоб вони могли відповісти на виклик віри, з ентузіазмом і великодушністю.

ІВАН ПАВЛО II, *Prymat wartości duchowych w wychowaniu młodych roku 2000 [Першість духовних цінностей у вихованні молоді у 2000 році]*, Ватикан, 18.03.1982, в: ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ V*, 1, 1982, Познань 1993, с. 389.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Потім узяв книгу завіту й прочитав на слух людям, що сказали: «Усе, що сказав Господь, зробимо й слухатимемося.» Взяв тоді Мойсей кров та

й покропив на людей, і сказав: «Це кров союзу, що уклав Господь із вами, згідно з усіма цими словами.» (Вих 24,7–8).

І коли вони їли, Ісус узяв хліб, благословив, розломив і дав їм, кажучи: «Беріть, це моє тіло.» Потім узяв чашу, воздав хвалу, дав їм, і пили з неї всі. Та й сказав їм: «Це моя кров Завіту, що проливається за багатьох. Істинно кажу вам, що не питиму вже від плоду винограду аж по той день, як новим буду його пити в Царстві Божім.»

(Мк 14,22–25).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

27 Прагнення Бога вписане в серці людини, бо людина створена Богом і для Бога; Бог не перестає притягати до Себе людину, і лише в Богові людина знайде правду та щастя, що їх вона безперервно шукає: «Найглибший принцип людської гідності полягає в покликанні людини до спілкування з Богом. Бог запрошує людину до діалогу (вже від самого початку людського існування, бо людина існує тому, що Бог створив її з Любові і через Любов постійно оберігає її; і людина живе всією повнотою правди тільки тоді, коли вона вільно визнає цю Любов і віддає себе своєму Творцеві» (II Ватиканський Собор, Паст, конст. «Gaudium et spes», 19, § 1.).

ЛІТЕРАТУРА:

II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про релігійну свободу *Dignitatis Humane*, в: II Ватиканський собор, Конституції. Укази. Декларації, Познань 2002, с. 410–421.

БУКОВСКІ К., ксьондз, *Religie świata a chrześcijaństwo [Релігії світу і християнство]*, Познань 1988.

ҐУАРДІНІ Р., ксьондз, *Objawienie [Об'явлення]*, Варшава 1956.

ДРОНЖЕК Ц., ксьондз, Іван Павло II. *Wskazania na trzecie tysiąclecie [Накази на третє тисячоліття]*, Краків 2001.

ЗДИБІЦКА З., СЯК, *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii [Людина і релігія. Нариси філософії релігії]*, Люблін 1997.

ІВАН ПАВЛО II Звернення, Енцикліка *Fides et ratio*, Рим, 14.09.1998, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 823–920.

ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986

КАСІМОВ Г., ШЕРВІН Л., *ІВАН ПАВЛО II i dialog międzyreligijny [Іван Павло II і міжрелігійний діалог]*, Краків 2001.

РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Wiara, prawda, tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata [Віра, істина, терпимість. Християнство і світові релігії]*, Кєльце 2005.

РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Wielość religii i jedno przymierze [Множинність релігій і один заповіт]*, Познань 2004.

РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Być chrześcijaninem. Teologia dla szkół średnich [Бути християнином. Богослов'я для шкіл]*, Люблін 2006.

ЦІННІСТЬ XXXII

Цінність життя, розумне планування мого життя[198]

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Моральний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Уміння цінувати і планувати життя

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування відповідальності за своє життя

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Сучасні загрози життю.
   – Чи людина панує над своїм життям і смертю[199]?
   – Що таке життя для мене?
   – Який взаємозв'язок між свободою і авторитетом?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Життя людини має мирський і надприродний вимір[200].
   – Особа, відповідальна за свого ближнього[201].
   – Гідність людини недоторканна.
   Принципи
   – Я розвиваю людські риси свого характеру.
   – Я дбаю та захищаю слабких[202].
   – Я не застосовую насильство проти іншої особи.

---

198 «Хвалою Божою людина живе», св. Іриней, Проти єресей, IV, 20, 7.

199 «Проте на культурній площині відзначається також впливу своєрідного прометеїзму, коли людина ошукує себе тим, що може запанувати над життям і смертю, оскільки сама про них вирішує, тим часом як насправді вона переможена і розчавлена невідворотною смертю без просвітку та надії». EV 15.

200 «Покликання людини – життя такої повноти, яка значно перевищує виміри її земного буття, оскільки передбачає участь у житті самого Бога. На високість цього надприродного покликання вказує велич та надзвичайна вартість людського життя і в його земній формі». EV 2.

201 «Мимоволі спадають тут на думку сучасні тенденції, що провадять до звільнення людини від відповідальності за ближніх. Це виявляється, зокрема, у втраті солідарності з найслабшими членами суспільства (як от старі, хворі, іммігранти й діти), а також у байдужості, що часто виникає в стосунках між народами, навіть, коли йдеться про основні вартості: життя, свободу і мир». EV 8.

202 «Безсумнівно, контрацепція і переривання вагітності з погляду моралі є двома принципово різними видами зла: одне суперечить повній правді статевого акту як правильного вияву любові між чоловіком і жінкою, інше знищує життя людської істоти; перше суперечить цноті подружньої чистоти, друге є суперечним із цнотою справедливості і безпосередньо ламає Божу заповідь "не вбивай"». EV 13.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Нове життя є даром Божим для дитини та її батьків[203].
– Загальне благо нації будується на основні прав людини[204].
– Людина повинна будувати ієрархію цінностей, на вершині якої завжди є людина.

Принципи

– Я вчу дитину розкривати і розвивати свої таланти.
– Я пояснюю дитині, що суспільний розвиток ніколи не повинен ігнорувати людську гідність.
– Я розвиваю в дитині чутливість до людського життя і сприйняття створеного світу.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Служіння людському життю і повазі до нього є гарантом миру і людського розвитку[205].
– Я пояснюю учням, що життя є завданням, творчим процесом, яке уможливлює постійний розвиток людства.
– Справжня демократія захищає цінність життя[206].

Принципи

– Я допомагаю учням створити дружні і доброзичливі відносини в школі.
– Я мотивую учня до праці так, щоб він міг досягнути успіху в науці.
– Разом з унями я беру участь у діяльності, спрямованої на охорону людського життя[207].

---

[203] «Життя, яким Бог обдаровує людину, є чимось більшим, аніж тільки існуванням в часі». EV 34.

[204] «Виступати на користь життя означає сприяти оновленню суспільства, через будування суспільного блага. А його не можна будувати, не визнаючи і не обороняючи право на життя: всі інші людські права, яких не можна позбавити, на нього спираються і з нього виникають». EV 101.

[205] «(...) шануй, бережи, люби життя і служи життю – кожному людському життю! Тільки на цьому шляху знайдеш справедливість, розвиток й істинну свободу, спокій і щастя!». EV 5.

[206] «Тільки повага до життя може захищати й забезпечувати найцінніші й найпотрібніші для суспільства вартості – демократію та мир». EV 101.

[207] «Це проповідування стає особливо нагальним сьогодні, коли щораз численніші і серйозніші лиха загрожують життю людей і народів, а особливо життю кволому і беззахисному. Поряд із давніми, дошкульними нещастями – злиднями, голодом, ендемічними хворобами, насильством і війнами – сьогодні з'являються нові, які набирають досі не знаних форм і тривожних розмірів». EV 3.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Учням пропонують проаналізувати їхній власний розвиток. Вони з'ясовують питання про критерії людського розвитку. Роздумують, чи вони докладають усіх своїх зусиль в розвиток тих здібностей, які служать іншій людині? Чи достатньою мірою формують своє шанобливе ставлення до життя, особливо, якщо вони досить чутливі до навколишніх людей? Праця є індивідуальною і має допомогти учням у їхньому особистісному становленні.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина постійно розвиває свої людські риси[208]. Вона цікавиться іншою людиною. Вона приймає її, оскільки служить іншим людям. Вона не сприймає інших, як загрозу для себе. Вона вміє формувати братерські відносини і бути солідарною з людьми, які потребують допомоги. Учень знає про існування фундаментальних прав людини, в тому числі права на життя, яке не підлягає будь-яким голосуванням або тимчасовим угодам між людьми.

10. ЗАГРОЗИ

Існує небезпека, що молода людина в ім'я індивідуальної свободи особистості перестане поважати гідність особи[209]. Втрата чутливості до цінності людського життя може привести до культивування ставлення утилітаризму і гедонізму. У людських відносинах зникає повага до людини і взаєминами починає керувати матеріалістичне ставлення. Існує ризик відсутності планування свого життя і думки про так звану «сліпу долю», випадковість, що може привести до втрати багатьох здобутків за попередні роки.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Необхідна загальна мобілізація сумління і єдиного етичного зусилля, щоб активувати велику кампанію на підтримку життя. Всі разом ми

---

[208] «Узагальнюючи, можна сказати, що оголошене оновлення культури вимагає від усіх сміливо прийняти новий стиль життя, ознакою якого є обґрунтування конкретних рішень в особистій, родинній, суспільній і міжнародній царині за рівною шкалою вартостей з перевагою «бути» над «мати» і людини над речами». EV 98.

[209] «На жаль, ці тривожні явища аж ніяк не зникають, навпаки, набувають поширення, оскільки нові перспективи, що з'являються завдяки поступові науки й техніки, спричинюють нові форми зазіхань на гідність людської істоти. Одночасно складається й утверджується новий культурний клімат, за якого злочини проти життя набувають аспекту дотепер не знаного, можна сказати, ще негіднішого. Глибоке занепокоєння викликає те, що громадська думка великою мірою виправдовує злочин проти життя, посилаючись на закон про особисту свободу, і під цим приводом домагається для таких злочинів не тільки безкарності, але й прямого схвалення державою, аби мати змогу чинити їх цілком вільно й навіть користуючись безкоштовною допомогою системи охорони здоров'я». EV 4.

повинні побудувати нову культуру життя: нова, тобто таку, яка в змозі протистояти і вирішувати проблеми сьогодення, раніше не знані, пов'язані з людським життям, нову, означає сильнішу культуру і активніше прийняти її всіма християнами; нову, означає здатну привести до серйозної і мужньої культурної конфронтації з усіма.

ІВАН ПАВЛО II, Енц. *Evangelium vitae*, 95, в: ІВАН ПАВЛО II, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2005, с. 739–740.

Плідна подружня любов виражається в різних формах служіння життю. Серед них найбезпосереднішою, конкретною для шлюбу, а також такою, яку ніщо не може замінити – це дітонародження і виховання. Насправді, кожен акт істинної любові до людини підтверджує і вдосконалює духовну плодючість сім'ї як акт покори святої любові відносно людини, що підтверджує і вдосконалює духовну плодючість сім'ї.

ІВАН ПАВЛО II, Зверн. *Familiaris consortio*, 41, в: ІВАН ПАВЛО II, *Звернення*, т. 1, Краків 2007, с. 148.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Бог же створив безсмертною людину за образом власної природи. (Мудр 2, 23).

Ви були колись темрявою, тепер же – світлом у Господі: поводьтеся ж як діти світла. [...] Шукайте пильно того, хто Господеві подобається. Не беріть участі в безплідних ділах темряви, а радше їх картайте (Еф 5, 10).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2280 Кожен відповідає за своє життя перед Богом, Який дав його. Бог залишається найвищим Володарем життя. Ми зобов'язані прийняти його з вдячністю й оберігати його задля шани Бога і спасіння наших душ. Ми є тільки управителями, а не власниками життя, даного нам Богом. Ми ним не розпоряджаємося.

Пор. ККЦ 2270; 2319.

ЛІТЕРАТУРА:

БЛАШЯК А., *Młodzież – świat wartości [Молодь – світ цінностей]*, Краків 2003.

ДЕБЕССЕ М., *Rozprawy o wychowaniu [Розмови про виховання]*, Варшава 1988.

ҐОРДОН Т., *Wychowanie bez porażek [Виховання без поразок]*, Варшава 2000.

КАЗЬМЄРЧАК П., *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II [Особистісна концепція освіти в вченні Івана Павла II]*, Краків 2003.

ЛУШЧАК Ґ., ксьондз, *Wezwani do świętości [Покликані до святості]*, Краків 2005.

ПАРТИКА М., *Dzieci zdolne [Обдаровані діти]*, Варшава 2000.
СЕНКОВСКІ А. Е., *Osiągnięcia uczniów zdolnych [Досягнення обдарованих учнів]*, Люблін 2000.
СУЯК Е., *Życie jako zadanie [Життя як завдання]*, Варшава 1982.

ЦІННІСТЬ XXXIII

Зусилля, втома, відпочинок

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Всебічний розвиток особистості

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміле використання своїх фізичних можливостей

3. ВИХОВНА МЕТА
   Праця над собою через пізнання і вихід за фізичні і психічні межі

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Які чесноти може формувати фізичне зусилля?
   – Чи втома завжди супроводжується почуттям небажання і відмови?
   – Як конструктивно використовувати вільний час?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Фізичні вправи розвивають завзятість, рішучість і мужність.
   – Втома не може розглядатися як програш.
   – Відпочинок та релаксація повинні служити фізичному і духовному розвиткові.
   Принципи
   – Я знаходжу позитивні аспекти фізичної активності.
   – Втому, пов'язану із зусиллями, я сприймаю як підтвердження того, що я задіяв всі свої сили.
   – Своє дозвілля я використовую, щоб вдосконалювати розум і тіло.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Психічні та фізичні зусилля розвивають індивідуальність людини.
   – Втома і стрес ефективно знімаються в сімейному оточенні, через спільне проведення вільного часу.
   – Відпочинок може прийняти активну форму.
   Принципи
   – Завдяки спільним зусиллям я даю дитині шанс сформувати себе, ставати все сильнішою й сильнішою і винахідливішою в житті.
   – У момент втоми або невдачі дитини, я вмію заохотити її, щоб вона продовжила працювати.
   – Я мудро і творчо допомагаю дитині планувати свій вільний час.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Вміло підібрані фізичні і розумові зусилля дозволяють учням розкрити свою індивідуальність.
– Групові зусилля не можуть зменшувати розкриття індивідуальних рис учня.
– Наполегливість і зусилля, вкладені в працю, повинні бути одними з основних критеріїв оцінки учня.

Принципи

– Я дбаю про те, щоб фізичні навантаження були адаптовані до можливостей учня.
– Я намагаюся пізнати учнів настільки добре, щоб запропонована форма відпочинку відповідала їхньому віку та інтересам.
– Я прагну, щоб зусилля, втома і розслаблення не мали негативний вплив, а були спрямовані на всесторонній розвиток особистості.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я організовую краєзнавчу поїздку, до мальовничої місцевості. Перед поїздкою я попереджаю учнів, щоб вони звернули увагу на те, як змінюються їхні почуття і емоції у прцесі посиленого навантаження. Чи вони супроводжуються гнівом, зневірою, нетерпінням або несприйняттям себе в такій ситуації? Після екскурсії я намагаюся поговорити з учнями, щоб вони не ототожнювали себе з негативними емоціями, якщо такі були, а щоб використали їх для пояснення своєї власної поведінки і реакції.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина повинна усвідомлювати, що формування власного тіла це не все, що потрібно для добре сформованій особистості. Розвиток особистості вимагає також розумових і духовних зусиль. Внутрішня боротьба, яка відбувається під час змагання з самим собою, служить не тільки для зрозуміння самого себе, але переноситься на суспільні відносини. Учень сприймає зусилля і втому як цінності, які приводять до того, що він більше цінує поняття «бути» ніж «мати»[210]. Учень не сприймає відпочинок як такий, що «вбиває час», але

[210] «Туризм є чимось на зразок «нового гуманізму», а саме, робить вклад у розвиток особистісних цінностей і полегшує справжнє і автентичне суспільне життя серед людей. За допомогою туризму, у тому числі люди намагаються здобути те, в чому вони відчувають потребу «бути більше». Вони відчувають дефіцит, який схиляє істоту наділену розумом досягти свого повного вдосконалення». ІВАН ПАВЛО II, З нагоди зборів загальної сесії Всесвітньої організації туристів, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IV*, 2, 1981, Познань 1989, с. 108.

вміло використовує його для формування нових зацікавлень, які служать його розвиткові[211].

10. ЗАГРОЗИ

Неправильне розуміння напруження, втоми і релаксації може привести до зміщення акцентів із надто напруженої діяльності, яка приводить до руйнування тіла, до постійного розслаблення, яке розвиває лінощі. Як наслідок, учень свідомо вибирає культуру споживання, яку супроводжує культ тіла і зміни в ієрархії цінностей, де поняття «мати» стоїть вище за «бути»[212].

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Отже, відпочинок людини – як справедливо зазначає багато молодіжних осередків – повинен служити тому, щоб знайти і розвинути в собі те «нове створіння», про яке говорить Св. Павло. Шлях до нього лежить через слово Боже, яке читається і відзначається з вірою і любов'ю, через участь в таїнствах, насамперед у Євхаристії. Шлях до цього лежить через розуміння і реалізацію спільноти, чи комунії з народом, котра народжена в комунії з Христом, з Євхаристії. Дорога до того веде також через розуміння і реалізацію служби Євангелія, або «дияконства». Бажаю вам, дорогі мої, не зупинятися в цьому благородному зусиллі, яке дозволяє вам бути свідками Христа.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси, Новий Тарг, 08.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 160.

«Туризм є чимось на зразок «нового гуманізму», а саме, робить вклад у розвиток особистісних цінностей і полегшує справжнє і автентичне суспільне життя серед людей. За допомогою туризму, у тому числі

---

[211] «Відпочивається тоді у всій повноті – може краще сказати, у всій глибині, коли контакт з природою перетворюється на контакт з Богом, котрий присутній в природі і у людській душі. [...] Люди в експедиціях часто шукають віддалення від гріха, від його початків, які жевріють не лише у недобрій волі, а й в усьому роздратуванні сучасного життя, захоплюючих іграх і розвагах». *Zapis drogi. Wspomnienie o nieznanym duszpasterstwie księdza Karola Wojtyły [Запис шляху. Згадки про пастирство невідомого священника Кароля Войтилу]*, під ред. А. ЩОТКА, Краків 1991, с. 13-14.

[212] «Узагальнюючи, можна сказати, що оголошене оновлення культури вимагає від усіх сміливо прийняти новий стиль життя, ознакою якого є обґрунтування конкретних рішень в особистій, родинній, суспільній і міжнародній царині за рівною шкалою вартостей з перевагою «бути» над «мати» і людини над речами». EV 98.

люди намагаються здобути те, в чому вони відчувають потребу «бути більше». Вони відчувають дефіцит, який схиляє істоту, наділену розумом, досягти свого повного вдосконалення». Маючи це на увазі, Другий Ватиканський Собор нагадав людям, щоб ті «використовували вільний час для духовного відпочинку, зміцнення фізичного та психічного здоров'я... Подорожуючи в чужі краї (туризм), ми вдосконалюємо розум і збагачуємо свою особистість через взаєморозуміння» (КДК 61).

ІВАН ПАВЛО II, З нагоди зборів загальної сесії Всесвітньої організації туристів, в: Іван Павло II, Папське Вчення IV, 2, 1981, Познань 1989, с. 107–109.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Притупиться сокира, й не наточиш вістря, мусиш напружувати сили, та мудрість дасть перевагу. (Еккл 10,10).

Першого дня тижня Марія Магдалина прийшла до гробниці ранесенько, як ще не розвиднілось, аж бачить – камінь відкочено від гробниці. Отож біжить вона, прибігає до Симона Петра й до іншого учня, якого Ісус любив, та й каже їм: «Забрали Господа з гробниці й не знаємо, де покладено його!» Пішов Петро з отим іншим учнем, і приходять до гробниці. Бігли вони обидва разом, та той інший учень біг швидше за Петра, тим і прибув до гробниці першим; нахилившися, бачить – лежить полотнище. Однак, не ввійшов. Приходить тоді слідом за ним Симон Петро і, ввійшовши до гробниці, бачить, що полотнище лежить, а й хустка, яка в нього на голові була: лежала ж вона не з полотнищем, а, згорнена збоку, на іншому місці. Тоді ввійшов і той інший учень, який першим був прийшов до гробниці, – і побачив, і увірував. Вони бо ще не знали Писання, за яким мав він з мертвих воскреснути. Тож повернулись учні знов до себе. (Й 20,1–10).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2427 Терплячи виснажливість праці в єднанні з Ісусом, ремісником з Назарета, розп'ятим на Голгофі, людина певним чином співпрацює з Сином Божим у Його ділі Відкуплення. Вона показує себе учнем Христа, щоденно несучи хрест у діяльності, яку вона покликана виконати.

Пор. ККЦ 1004; 2168; 2172.

ЛІТЕРАТУРА:

Zapis drogi. Wspomnienie o nieznanym duszpasterstwie księdza Karola Wojtyły [Запис шляху. Згадки про пастирство невідомого священика Кароля Войтилу], під ред. А. ЩОТКА, Краків 1991.

БЛАНКО Л., КАРБОНЕЛЛ С., *Wartości w życiu rodziny. Ponad 100 zabaw rozwijających wrażliwość na wartości ogólnoludzkie [Цінності в сімейному житті. Понад 100 ігор, що розвивають чутливість до людських цінностей]*, Кєльце 2003

ВУЄК Р. М., *Skauting dzisiaj. Gawędy o harcerstwie [Скаутинг сьогодні. Історії бойскаутів]*, Варшава 1995.
ҐНІТЕЦКІ Й., ПАСТЕРНЯК В., *Wychowanie jako poszukiwanie wartości [Виховання як пошук значення]*, Гожув Вєлькопольскі 1993.
ДЗЮБІНСЬКІ З., *Przesłanie Ojca Świętego Jana Pawła II do świata sportu [Послання Святого Отця Івана Павла II до світу спорту]*, Варшава 2000.
ЗАГРАТОВІЧ З., *Pustelnik z Mar Musa [Самітник з Мар Муса]*, Варшава 2004.
ІВАН ПАВЛО II, Послання до академічних середовищ, Гватемала, 07.03.1983, в: ІВАН ПАВЛО II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986
КАПУСЦІНСЬКІ Р., *Autoportret reportera [Автопортрет репортера]*, Краків 2003.
ФРАССАТІ Л., *Pier Giorgio Frassati [П'єр Джорджіо Фрасатті]*, Варшава 1979.
ЯСКОЛЬСКІ А., ЯСКОЛЬСКА А., *Podstawy fizjologii wysiłku fizycznego z zarysem fizjologii człowieka [Основи фізіології фізичних зусиль з окресленням людської фізіології]*, Вроцлав 2006.

ЦІННІСТЬ XXXIV

Цінність спорту, яким Ви займаєтесь

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Фізично-суспільний розвиток

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміння конкурувати

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування ставлення прийняття себе у фізичному аспекті

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Яким є польський вболівальник?
   – Який сенс з екстремальних видів спорту?
   – Ідеал виховання людини в древніх греків і сучасний спосіб фізичного виховання.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Спорт не є самоціллю[213].
   – Взаємозв'язок спорту і духовна сфера людини[214].
   – Спорт навчає поваги до свого тіла.
   Принципи
   – Я дбаю про те, щоб спорт не був підпорядкований комерціалізації.
   – Я знаю, що з кожним зусиллям я все більше стаю собою, розкриваю свої власні можливості і долаю обмеження.
   – Я несу відповідальність за своє здоров'я, систематично розвиваю власну фізичну форму.

---

[213] «Спорт це не просто вправа м'язів, але школа моральних цінностей і виховання сміливості, наполегливості, подолання ліні і недбалості. Це крім того протиотрута на м'якість принципів, розчарування і падіння духу при програші. Немає жодних сумнівів, що ці цінності надзвичайно корисні для формування особистості, яка розглядає спорт не як самоціль, а як повний і гармонійний фізичних, моральних і соціальний розвиток». ІВАН ПАВЛО II, Промова перед групою олімпійців, Ватикан, 24.11.1984, в: Іван Павло II, *Папське Вчення VII*, 2, 1984, Познань 2002, с. 637

[214] «Ви добре знаєте, що спорт у всіх його проявах, це не тільки спортивний захід, але ще більша моральна напруга. Він вимагає ідеального духовного заряду. Спорт пов'язаний з ризиком деградації людини, якщо його не підтримують людські чесноти, такі як чесність, щедрість, повага до правил гри і супротивника. Ці чесноти тісно пов'язані в гармонії з християнським духом, вони вимагають здатності до самоконтролю, аскетизму, жертовності, покори,а також вдячності Богу, який дає всі блага і також необхідні фізичні і психічні переваги». ІВАН ПАВЛО II, *ПАПСЬКЕ ВЧЕННЯ...*, цит., с. 637.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Правила

– Спорт – це зустріч і діалог між людьми.
– Спорт – це школа мирного співіснування, яка сприяє солідарності людей[215].
– Спорт – це спосіб спілкування між різними культурами і народами.

Принципи

– Ми всією сім'єю займаємося спортом, розвиваємо справедливу конкуренцію.
– Ми взаємно допомагаємо один одному в досягненні хороших спортивних результатів[216].
– Завдяки спорту я ламаю всі мовні, культурні та соціальні бар'єри.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– Справжній спорт сприяє формуванню людської гідності[217].
– Спорт є частиною культури, один з творців суспільства.
– Спорт сприяє розвитку цивілізації любові.

Принципи

– Я на прикладах показую, що у спорті цінують кожну людину.
– Я представляю досягнення польських спортсменів і порівнюю їх з досягненнями спортсменів інших країн.
– Я пояснюю, що спорт може сприяти розвитку найбідніших країн.

---

[215] «Тому Церква не перестає рекомендувати оцінити такий чудовий інструмент з відповідним фізичним вихованням, який з однієї сторони дозволяє уникнути спотворень культу тіла, з іншої тренує руки і тіло, і дух через мужність, рівновагу, самопожертву, щедрість, братерство, доброту і одним словом, чесну гру. Спорт у такий спосіб допоможе вам більше за все стати громадянами, котрі люблять мир і громадський порядок; навчить вас бачити в спорті не боротьба між суперниками, не поділ, але мирну ігрову демонстрацію, під час яких не слід забувати, навіть у необхідності досягнення перемоги, про почуття поваги до супротивника». ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання до учасників «Юнацьких Ігор», Рим, 11.11.1981, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 2, 1981, Познань 1989, с. 165

[216] «Із цієї площі ви починаєте дорогу, яка веде вас по вулицях Риму, у спортивних змаганнях, які полягають у тому, щоб прийти до фінішу в потрібний час і із взаємною допомогою». ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання до учасників ІІІ Екологічного Марафону, Ватикан, 1.11.1981, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 2, 1981, Познань 1989, с. 226.

[217] «Тому вмійте відрізнитись сумлінністю і чесністю, самовладанням своєї фізичної форми і своїх рефлексів, повагою до особистості та її духовної досконалості. Йдеться про цінності, які сьогодні ми маємо за допомогою спорту, вони будуть служити вам завжди, навіть коли тіло вже не відповідатиме вимогам гри, але «матч» життя вимагатиме вашої людської участі». ІВАН ПАВЛО ІІ, Вітання до керівників і спортсменів „Cagliari", Ватикан, 28.03.1981, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 1, 1981, Познань 1989, с. 387.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням спільно подивитись фільм про змагання з обраної спортивної дисципліни. Після показу, я пропоную прокоментувати переглянутий матеріал, щоб задуматись над питаннями: як відносилися спортсмени один до одного, яким був найкращий спортивний результат, спортсмени якої національності брали участь у змаганнях, чи може спортсмен бути моральним авторитетом для мене і чому?

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина знає, що спорт не може втратити людського виміру[218]. Зі спорту я отримую радість життя, благополуччя, розвиваю свій фізичний стан. Спорт вчить справжнім розвагам, стимулює перевершити свої можливості. Людина, яка розуміє спорт не має ворожого ставлення до конкурентів. Спорт є інструментом для створення братерських зв'язків, підвищення поваги до інших спортсменів і діалогу з ними[219]. Участь у занятті спортом передбачає формування здорової конкуренції і запобігає створенню конфліктних ситуацій, а також спорт розвиває, вселяє моральні цінності, які допомагають будувати певні відносини в суспільстві.

10. ЗАГРОЗИ

Спортивні заходи можуть вести до моральних загроз і навіть загибелі людей. Іноді молоді люди розуміють спорт, як запекле суперництво, або бажання досягнути фізичну досконалість – це стає єдиною мотивацією. Таке ставлення може привести до нездатності працювати в команді, а також невміння програвати. Молода людина, що не звикла до тренувань, регулярних фізичних вправ, буде використовувати допінгові препарати для того, щоб досягнути високих результатів. Прийняття у спорті статусу пасивного вболівальника може привести до відмови від активного заняття спортом.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

Кожен вид спорту поповнює багату скарбницю цінностей, які завжди слід розуміти, щоби реалізувати. Тренування уваги, виховання волі, наполегливості, відповідальності, перенесення незручностей і зусиль,

---

218 «Одним словом, тіло повинно бути підпорядковане духу, який дає світло, спокій і силу життя, і який робить вас хоробрими спортсменами, хоробрими громадянами та хоробрими християнами». ІВАН ПАВЛО II, Вітання до футболістів з Турину, Ватикан, 13.02.1984, в: Іван Павло II, *Папське Вчення VII*, 1, 1984, Познань 2002, с.180.

219 «Вільний час має бути розподілений відповідним чином для відпочинку і зміцнення здоров'я духа і тіла так як через цікаві заняття і навчання, так і подорожі до інших країн (туризм), завдяки яким вдосконалюються здібності хорошої людини, а люди збагачуються у взаємному пізнанні і крім того, шляхом вправ і спортивної активності, які допомагають підтримувати душевну рівновагу окремих осіб і цілих громад, а також беруть участь у формуванні братніх відносин між людьми, що належать до всіх громад, націй і рас». КДК 61.

дух жертовності і солідарності, лояльності по відношенню до молодих, необхідне для того, щоб жити відповідно до тих вартостей, щоб в житті ви завжди були людьми праведними, чесними і стійкими, людьми, які вселяють довіру і надію.

ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час червневого богослужіння, Ельблонг 06.06.1999, в: ІВАН ПАВЛО II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1035.

У листі до Римлян апостол Павло ще ширше висловився про «формування сили в слабкості», тобто духовне гартування людини серед випробувань і негараздів, яке є особливим покликанням учасників страждань Христа.

ІВАН ПАВЛО II, Лист *Salvifici doloris*, 23, в: ІВАН ПАВЛО II, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 236.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Хіба ж не знаєте, що ваше тіло – храм Святого Духа, який живе у вас? Його ви маєте від Бога, тож уже не належите до себе самих. Ви бо куплені високою ціною! Тож прославляйте Бога у вашому тілі! (1 Кор 6,19–20).

Хіба не знаєте, що ті, які біжать на перегонах, біжать усі, але лиш один бере нагороду? Біжіть так, щоб її осягнути! Кожний, хто змагається стримується від усього; однак ті, щоб тлінний вінець здобути, а ми – нетлінний. (1 Кор 9,24–25).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2289 Хоч моральний закон закликає до пошани тілесного життя, проте він не робить з нього абсолютної цінності. Він виступає проти ново поганської концепції, яка намагається встановити культ тіла, все йому жертвувати, обожнювати фізичну досконалість та спортивні успіхи. Селективним поділом людей на слабких і сильних така концепція може призвести до спотворення людських стосунків.

Пор. ККЦ 990; 1004; 2289; 2291.

ЛІТЕРАТУРА:

Boży doping [Божий допінг], під ред. Т. БАЛОН–МРОЧКА, Краків 2006.
ВИЖИКОВСКІ К., *Robert Korzeniowski. I oto chodzi [Роберт Коженьовскі. Про це йдеться]*, Варшава 2005.
ГУНТСМАН Й., *Zwycięzcy nie oszukują [Переможці не обманюють]*, Глівіце 2005.
ҐОРСКІ К., *Piłka jest okrągła [М'яч круглий]*, Лодзь 2004.
ДЗІВІШ С., кард., *Więcej sportu… [Більше спорту...]*, Краків 2006.

ДЗЮБІНСЬКІ З., *Przesłanie Ojca Świętego Jana Pawła II do świata sportu [Послання Святого Отця Івана Павла II до світу спорту]*, Варшава 2000.
МАТУШЕВСКА Е., *Uciec jak najwyżej. Niedokończone życie Wandy Rutkiewicz [Втікти якнайвище. Незакінчене життя Ванди Руткевич]*, Варшава 2004.
ТУШИНСЬКІ Б., *Za cenę życia. Sport Polski walczącej 1939–1945 [За ціною життя. Спорт Польщі у боях 1939–1945]*, Варшава 2006.

ЦІННІСТЬ XXXV

Цінність матеріального розвитку

1. ЗАГАЛЬНА МЕТА
   Всесторонній розвиток особистості

2. КОНКРЕТНА МЕТА
   Вміле використання матеріальних благ

3. ВИХОВНА МЕТА
   Формування балансу між необхідністю і бажанням мати

4. ПРОПОНОВАНІ ТЕМИ
   – Які сучасні форми діяльності у сфері соціального допомоги?
   – Чи «бути», чи «мати»?
   – Характеристика сучасного матеріального розвитку.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНЯ, САМОВИХОВАННЯ
   Правила
   – Правильне використання сучасних технологій допомагає вам жити гідно.
   – Матеріальні цінності співіснують з духовними цінностями – вони не є взаємовиключенням.
   – Принцип першості людини над речами.
   Принципи
   – З поваги до людської праці я дбаю про матеріальні речі.
   – Я тримаю баланс між духовною і матеріальною сферою мого життя.
   – Використання матеріальних благ не обмежує мою свободу.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ
   Правила
   – Людська праця має суб’єктивний вимір, а не об’єктивний.
   – Матеріальні речі є відображенням людських здібностей і зусиль.
   – Матеріальні блага повинні служити людству.
   Принципи
   – Я вчу дитину, що людина є предметом всієї роботи і всіх досягнень цивілізації.
   – Я нагадую, що турбота про загальне благо, є вираженням поваги до себе та інших.
   – Я пояснюю дитині, що людину цінять за те, ким вона є, а не за те, що вона має.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ШКОЛИ, ПЕДАГОГА

Правила

– У здоровому бажанні мати нема місця для ревнощів і заздрощів.
– Чесна праця є засобом придбання матеріальних благ.
– Школа вчить, що матеріальна реальність повинна служити людському розвитку.

Принципи

– Я виховую учнів так, щоб матеріальні блага сприймали як засіб для досягнення мети, якою є розвиток людської гідності.
– Я навчаю ієрархії цінностей, в якій матеріальні блага виконують службову функцію.
– Я слідкую, щоб в школі не акцентували увагу на істотних матеріальних відмінностях.

8. ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ

Я пропоную учням порівняти становище дітей і молодих людей з країн третього світу, які страждають від злиднів і голоду, з їхніми однолітками у Європі чи Північній Америці. Обговорення проводжу в напрямку рефлексії, що матеріальні блага не свідчать про «буття» людини і повинні служити вищій меті, а не задоволенню приємностей і бажань. Разом ми намагаємося відповісти на питання, як можна використовувати досягнення науки, техніки для полегшення життя інших.

9. ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

Молода людина використовує матеріальні блага, щоб вони служили їй в якості засобу для досягнення мети, яка є розвитком власної особистості. Вміло застосовує технічні досягнення, дізнається про них, здобуває їх, щоб допомогти іншим людям. Учень також розуміє, що людину не треба оцінювати лише виходячи з того, що вона має. Матеріальні блага мають для нього цінність, коли вони виконують службову функцію[220].

10. ЗАГРОЗИ

Дисбаланс між матеріальними і духовними цінностями спрямовує молоду людину до цивілізації споживацтва[221], в якій людину оцінюють згідно того, що вона має. Матеріальне багатство може бути єдиним

---

[220] «Ці основні твердження про роботу завжди виходили з засобів християнської істини, особливо з «Євангелія праці», створюючи тим самим основу для нового мислення, цінностей і вчинків людей. У сучасну епоху, від початку індустріальної епохи, християнська істина про працю повинна була іти проти різних матеріалістичних і економістських течій». LE 7.

[221] «Єдина мета, яка береться до уваги, є власний матеріальний добробут. Так звана "якість життя" вимірюється найчастіше або й тільки в категоріях економічної продуктивності, невпорядкованого споживацтва, розваг і задоволення, джерелом яких є фізичне життя; глибші виміри існування – між особові, духовні та релігійні – нехтуються». EV 23.

критерієм сенсу життя і діяльності людини. Переваги, які виникають у процесі діяльності стають важливішими, ніж добробут людини і тому молоді люди починають цінувати тільки тих, хто справляє на них враження матеріальними речами. Сформовані таким чином відносини нестійкі і не забезпечують відчуття безпеки і стабільності.

11. ПАПСЬКЕ ПОВЧАННЯ

І тому ми повинні ретельно стежити за процесами сучасного розвитку, потрібно певним чином просвітити рентгеном окремі етапи саме з цієї точки зору. Йдеться про розвиток людей, а не тільки примноження речей, які люди можуть використовувати. Справа в тому, що – як це сформулював сучасний мислитель, і повторив Собор – не просто «більше мати», як «більше бути». Існує реальна і відчутна небезпека, що у світі речей, людина втрачає суттєві шляхи свого панування, вони різними способам підкоряють її людяність, вона стає об'єктом численних – іноді прямо відчутних – маніпуляцій організацією суспільного життя, через системи виробництва і шляхом тиску через соціальні медіа. Людина не може відмовитися від самої себе або місця у видимому світі, не може стати рабом виробництва, рабом своєї власної продукції. Чисто матеріалістичної цивілізації – звичайно, іноді всупереч намірам і припущенням своїх піонерів – віддає людину у неволю. Це не абстрактна відповідь на питання, що таке людина, а відповідть про динамізм життя і цивілізації, про значення тих чи інших дій у повсякденному житті, у той час як припущення багатьох цивілізаційних програм, політичних, економічних, соціальних, суспільних, і багатьох інших.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Redemptor hominis*, 16, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 1, Краків 2005, с. 27–28.

Матеріалістичне бачення, описане тут, приводить до зубожіння реальних відносин між людьми. Збитки поносять тут в основному жінки, діти, хворі і ті, хто страждають, і літні люди. Відповідні критерії, які повинні ставити під сумнів визнання людської гідності – тобто критерій поваги, безкорисливості та служіння – замінені на критерій ефективності, функціональності та корисності; друга людина цінується не за те, ким «є», але за те, що «має, що робить і те, скільки користі приносить». Це означає перевагу сильних над слабкими.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енц. *Evangelium vitae*, 23, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Енцикліки*, т. 2, Краків 2005, с. 664.

12. СВЯТЕ ПИСЬМО

Жадний слуга не може двом панам служити, бо він або одного зненавидить, а другого полюбить, або буде триматися одного, а другим знехтує. Не можете служити Богові й мамоні." Чули все це фарисеї, які любили гроші, і насміхалися з нього. (Лк 16, 13 – 14).

Аж ось один приступив до нього й каже: “Учителю! Що доброго маю чинити, щоб мати життя вічне?” Ісус сказав до нього: “Чому мене питаєшся про те, що добре? Добрий є один тільки (Бог). Як хочеш увійти в життя, додержуй заповідей.” “Яких?” – питає його. А Ісус до нього: “Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідчи криво, поважай батька-матір і люби ближнього твого, як себе самого.” Каже юнак до нього: “Все це я зберіг ізмалку. Чого мені ще бракує?” “Якщо хочеш бути досконалим”, – сказав Ісус до нього, – “піди, продай, що маєш, дай бідним, і будеш мати скарб на небі; потім приходь і йди за мною.” Почувши це слово, юнак відійшов смутний, мав бо велике майно. (Мт 19, 16–22).

13. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2544 Ісус наказує Своїм учням, щоб вони Його ставили понад усе і пропонує їм «зректися всього» задля Нього та Євангелія. Напередодні Своїх страстей Він дав їм за приклад бідну вдову Єрусалима, яка, незважаючи на свою бідність, віддала все, що мала на прожиток. Виконання заповіді свободи від багатств є необхідне, щоб увійти в Царство Небесне.

Пор. ККЦ 2536; 2545; 2546; 2547.

ЛІТЕРАТУРА:

БЕДНАРЕК Й., *Multimedia w kształceniu [Медіа в освіті]*, Варшава 2006.

БОУЛАД Г., *Mistyka a zaangażowanie społeczne [Містика і соціальна участь]*, Краків 2002.

ВАВЖАК–ХОДАЧЕК М., *Internet w społeczeństwie polskim. Możliwości jego wykorzystania i zagrożenia [Інтернет у польському суспільстві. Можливості використання і загрози]*, Бидгощ 2005.

ҐОБАН–КЛАС Т., *Cywilizacja medialna. Geneza. Ewolucja. Eksplozja [Медійна цивілізація. Причини. Еволюції. Вибух]*, Варшава 2007.

ЄЗІНСЬКІ М., *Nowe media – stan obecny i możliwości rozwoju [Нові засоби масової інформації – поточний стан і можливості розвитку]*, Торунь 2007.

ІВАН ПАВЛО II, Енцикліка *Redemptor hominis*, Рим, 4.03.1979, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла II]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, Краків 2005.

ОҐІНСЬКА–БУЛІК Н., *Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży [Ризикована поведінка дітей і підлітків]*, Лодзь 2006.

ПАХОЦІНСЬКІ Р., *Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń [Освіта двадцять першого століття. Шляхи перетворення]*, Варшава 1999.

БІБЛІОГРАФІЯ

І СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА (Законодавчий вісник за 1997 рік, № 78, п.483).
СІМЕЙНИЙ КОДЕКС І КОДЕКС ОПІКИ ТА ІНШІ ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ПРО СІМ'Ю, під ред. П. ПЯСЕЦКІ, Варшава 1999.
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, *O programie wychowawczym szkoły [Про шкільну програму]*, під ред. Й. ДОБЖИНСЬКІ, Варшава 2001.

2. ВЧЕННЯ ЦЕРКВИ

2.1 Святе письмо

СВЯТЕ ПИСЬМО, П'яте Видання Біблії Тисячоліття, Pallotitinum, Познань 2003.

2.2 Документи Вселенської Церкви

COMMUNIO ET PROGRESSIO, Пастирська Інструкція Папської Ради з Засобів Масової Комунікації, Рим 1971.
КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, Познань 2002.
КОНГРЕГАЦІЇ З КАТОЛИЦЬКОГО ВИХОВАННЯ, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej [Релігійний вимір виховання в католицькій школі]. Dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica. Lineamenti per la riflessione e la revisione*, Рим, 7.04.1988, в: *Enchiridion Vaticanum*, т. 1.
ПАПСЬКА РАДА ЗІ СВІТСЬКОГО ЖИТТЯ, *Godność i posłannictwo ludzi starszych w Kościele i w świecie [Гідність та місія літніх людей в Церкві і в світі]*, Ватикан 1998.
ПАПСЬКА РАДА З МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ, *Dokumenty. Etyka w środkach społecznego przekazu [Документи. Етика в засобах масової комунікації]*, (4.06.2000); *Kościół a Internet [Церква та Інтернет]*, (22.02.2002) а також *Etyka w Internecie [Етика в Інтернеті]*, (22.02.2002). *Prasa, radio, telewizja i film w nauczaniu Kościoła. Antologia źródłowa [Преса, радіо, телебачення і кіно у вченні Церкви. Антологія джерел]*, під ред. К. КЛЮЗА, Варшава 2002.
II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium*, в: II Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 2002, с. 104–166.
II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*, в: II Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 2002, с. 314–324.

ІІ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій *Nostra aetate*, в: ІІ Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 2002, с. 333–337.
ІІ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про релігійну свободу *Dignitatis Humane*, в: ІІ Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 2002, с. 410–421.
ІІ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР Пастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*, в: ІІ Ватиканський собор, *Конституції. Укази. Декларації*, Познань 2002, с. 526–606.
W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej [Піклуючись про життя. Вибрані документи Святого Престолу], під ред. К. ЩИГЕЛЬ, ксьондз, Тарнув 1998.
Żydzi i judaizm w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II [Євреї і іудаїзм в документах Церкви і вченні Івана Павла ІІ] (1965–1989), під ред. Р. Рубінкєвіч, ксьондз, Варшава 1990.

2.3 Документи і папське вчення

Benedykt XVI do młodych [Бенедикт XVI до молоді], під ред. Ц. ШЕФЕР, Краків 2006.
БЕНЕДИКТ XVI, Енцикліка *Deus Caritas est*, Рим, 25.12.2005, Радом 2006.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Redemptor hominis*, Рим, 4.03.1979, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 3–53.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Dives in misericordia*, Рим, 30.11.1980, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 57–99.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Laborem exercens*, Рим, 14.09.1981, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 101–154.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Sollicitudo rei socialis*, Рим, 30.12.1987, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 319–376.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Redemptoris missio*, Рим, 7.12.1990, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 1, Краків 1996, с. 378–461.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Centesimus annus*, Рим, 1.05.1991, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 461–530.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Veritatis splendor*, Рим, 6.08.1993, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 531–637.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Енцикліка *Evangelium vitae*, Рим, 25.03.1995, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т.1, Краків 1996, с. 539–752.
ІВАН ПАВЛО ІІ Звернення, Енцикліка *Fides et ratio*, Рим, 14.09.1998, в: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II [Енцикліка Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. Ц. МАЛИШЯК, ксьондз, т. 2, Краків 1996, с. 823–920.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Catechesi tradendae*, Рим, 16.10.1979, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 1, Краків 2006, с. 7–87.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Familiaris consortio*, Рим, 22.11.1981, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 1, Краків 2006, с. 89–213.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Christifideles laici*, Рим, 30.12.1988, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 1, Краків 2006, с. 349–488.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Vita consecrata*, Рим, 25.03.1996, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, т. 2, Краків 2006, с. 5–159.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення *Ecclesia in Europa*, Рим, 28.06.2003, в: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські Звернення Папи Римського Івана Павла ІІ]*, т. 2, під ред. М. РОМАНЕК, ксьондз, Краків 2006, с. 627–726.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Апостольський лист *Dies Domini*, Ватикан 1998.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Апостольський лист *Novo millenio ineunte*, Ватикан 2001.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *List do artystów [Лист до митців]*, Ватикан, 04.04.1999, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Dzieła zebrane. Listy [Зібрання творів. Листи]*, т. 3, Краків 2007, с. 490–501.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *List do rodzin [Лист до Родин]*, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Listy apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II [Апостольські листи Папи Римського Івана Павла ІІ]*, Краків 2007, с. 125–147.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *Ludzie starsi są potrzebni [Старші люди необхідні]*, 25.07.1999, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II [Ангел Божий з Папою Іваном Павлом ІІ]*, т. 7, Ватикан 2001.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *Orędzia papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej 1967–2002 [Папські повідомлення з нагоди Всесвітнього дня соціальної комунікації 1967–2002]*, опрац. і під ред. М. ЛІС, Ченстохова 2002, с. 94.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Нью Йорк,

02.10.1979, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Nauczanie społeczne 1978–1979 [Соціальне вчення 1978–1979]*, т. 2, Варшава 1982, с. 309–314.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання у Всесвітній день миру, 01.01.2001, *Dialog między kulturami drogą do cywilizacji miłości i pokoju [Діалог між культурами шляхом до цивілізації любові і миру]*, „L'Osservatore Romano" 2001, № 2 (10), с. 26.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання до академічних середовищ, Гватемала, 07.03.1983, в: ІВАН ПАВЛО ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 206–212.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси в базиліці Ватикану, 01.01.1980, *Prawda o człowieku jest wielką siłą działającą na rzecz pokoju [Істина про людину, що великою силою діє у напрямку миру]*, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення III*, 1, 1980, Познань 1985.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання до учасників «Юнацьких Ігор», Рим, 11.11.1981, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 2, 1981, Познань 1989, с. 165–166.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Послання до учасників III Екологічного Марафону, Ватикан, 1.11.1981, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 2, 1981, Познань 1989, с. 226.
ІВАН ПАВЛО ІІ, З нагоди зборів загальної сесії Всесвітньої організації туристів, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 2, 1981, Познань 1989, с. 107–109.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Вітання до керівників і спортсменів „Cagliari", Ватикан, 28.03.1981, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IV*, 1, 1981, Познань 1989, с. 387–388.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Промова під час зустрічі в Делі з представниками різних релігій, Делі, 2.02.1986, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VII*, 2, 1984, Познань 2002, с. 137–141.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Вітання до футболістів з Турину, Ватикан, 13.02.1984, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VII*, 1, 1984, Познань 2002, s.180.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Промова перед групою олімпійців, Ватикан, 24.11.1984, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VII*, 2, 1984, Познань 2002, с. 637–638.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Лист до молоді світу з нагоди святкування Міжнародного року молоді *Parati Semper*, Рим, 31.03.1985, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VIII*, 1, 1985, Познань 2003, с. 415.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь у церкві Іль Гесу, Рим, 31.12.1985, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення VIII*, 2, 1985, Познань 2004, с. 849–850.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Загальна аудієнція, 08.01.86, *Wierzę w Boga, Stworzyciela nieba i ziemi [Я вірю в Бога, Творця неба і землі]*, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 19–20.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Зустріч з представниками нехристиянських релігій, Мадрас, 5.02.1986, в: Іван Павло ІІ, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 160–163.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників Вселенської Ради Церков, Ватикан, 11.04.1986, в: Іван Павло II, *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 494.
ІВАН ПАВЛО II, Промова з нагоди Всесвітнього дня навколишнього середовища, 04.06.1986, *Szacunek dla przyrody niech sprzyja drodze do pokoju [Повага до природи нехай сприяє шляху до миру]*, в: *Папське Вчення IX*, 1, 1986, Познань 2005, с. 874.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси для студентів, релігійної молоді та богослужіння, Ченстохова, 06.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 113–116.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси в Освенцімі, 07.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 154.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси, Новий Тарг, 08.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 159–165.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси в Блонях, Краків, 10.06.1979, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 198–205.
ІВАН ПАВЛО II, Вітальне слово на Окенцє у Варшаві, 16.06.1983, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 213.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси на Стадіоні Десятиліття, Варшава, 17.06.1983, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 234–243.
ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників науки, Люблін 09.06.1987, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 394–402.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час Літургії Слова адресовані молоді на Вестерплате, Гданськ, 12.06.1987, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 476–484.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Кошалін, 01.08.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 564–570.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси в військовому аеропорту, Радом, 04.06.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 620–626.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до катехитів, викладачів і студентів, Влоцлавек, 06.06.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 681–687.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до представників культури у Національному театрі, Варшава, 08.08.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 734–740.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси беатифікації батька Рафала Хилінського, Варшава, 09.06.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 750–756.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Ченстохова, 15.08.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 804–811.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Прощальна промова до молоді, Ченстохова, 15.08.1991, в: Іван Павло ІІ, *Pielgrzymki do Ojczyzny, 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 815–817.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси, Гнезно, 03.06.2006, в: Іван Павло ІІ. *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia. Homilie [Паломництво*

на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді], Краків 2006, с. 907–914.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час Літургії Слова на адресу молодих людей, що зібралися на площі Міцкевича, Познань, 3.06.1997, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 917–924.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час червневого богослужіння, Ельблонг, 06.06.1999, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1030–1035.
ІВАН ПАВЛО II, Звернення до ректорів університетів, що зібралися в Університеті Миколая Коперніка, Торунь, 07.06.2007, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1045–1050.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси, Ловіч, 14.06.1999, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1141–1147.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси беатифікації архієпископа Зигмунта Щенсного Фелінського, О. Яна Бейзима, Яна Баліцького і Ц. Санції Яніни Шимковяк, в Блонях, Краків, 18.08.2002, в: Іван Павло II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie [Паломництво на Батьківщину: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Виступи, проповіді]*, Краків 2006, с. 1211–1215.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси в аеропорту в Маслові, 03.06.1991, в: Іван Павло II, *Słowa do Polaków. Myśli na każdy dzień [Слова до Поляків. Думки на кожен день]*, під ред. П. Слабек, ксьондз, К. Хойнацка, Краків 2002, с. 199.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час паломництво на Святу Землю, гору Синай, 26.02.2000, *Dziesięcioro przykazań prawem miłości i wolności człowieka [Десять заповідей закону любові і свободи]*, в: Ц. ДРОНЖЕК, ксьондз, Іван Павло II. *Wskazania na trzecie tysiąclecie [Накази на третє тисячоліття]*, Краків 2005, с. 191–192.
ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників ЮНЕСКО, Париж, 02.06.1980, в: Іван Павло II, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 64–81.

ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до представники Католицького університету в Португалії, Лісабон, 14.05.1982, *Dobro kulturalne każdego człowieka jest wartością dla innych [Культурні цінності кожної людини мають значення для інших]*, в: Іван Павло ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 135.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Проповідь під час меси Ювілею Року Спокути для митців, Рим, 18.01.1984, в: Іван Павло ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 250–257.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *Katecheza cierpienia. Przemówienia Ojca Świętego Jana Pawła II wygłoszone podczas pierwszych pięciu audiencji ogólnych po zamachu w dniu 13 maja 1981 [Катехеза страждання. Виступи Святого Отця Івана Павла ІІ протягом перших п'яти загальних аудієнцій після нападу 13 травня 1981]*, Ватикан 1981.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy [Лист Святого Отця Івана Павла ІІ до польського президента Леха Валенси]*, Ватикан, 20.12.1995, в: Іван Павло ІІ, *Jan Paweł II do Narodu. W trosce o dobro Rzeczypospolitej. Wskazania dla polskich polityków [Іван Павло ІІ до Нації. В інтересах Речі Посполитої. Поради польським політикам]*, під ред. А. ВЄЧОРЕК, Варшава 2005, с. 175.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Промова під час молитви Ангел Божий в Кастель Гандольфо, 22.07.1979, в: Іван Павло ІІ, *Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II [Дитина у вченні Івана Павла ІІ]*, під ред. Й. ЖУКОВІЧ, Краків 1985, с. 123–125.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Паломництво до Ліми, 02.02.1985, *Program Ośmiu błogosławieństw [Вісім блаженств]*, в: *Stworzeni do miłości 1. Jana Pawła II rozmowy z młodymi [Створені для любові 1 Іван Павло ІІ розмови з молоддю]*, під ред. А. ШЄРАДСКІ, Ломянки 1991, с. 90.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Промова на Вестерплате, Гданськ, 12.06.1987, в: *ІВАН ПАВЛО ІІ do Młodych. „Szukałem Was, teraz wy przyszliście do mnie" [Папа Іван Павло ІІ молодим. «Я шукав вас, тепер ви приходите до мене»]*, під ред. П. СЛАБЕК, ксьондз, Краків 2005, с. 59.
ІВАН ПАВЛО ІІ, Звернення до Папської ради з Культури, Рим, 17.01.1987, *Spotkanie z nowożytnymi kulturami i inkulturacja [Зустріч з сучасними культурами і інкультурація]*, в: Іван Павло ІІ, *Wiara i kultura [Віра й культура]*, під ред. М. РАДВАН, SCJ, Т. ГОЖКУЛА, К. ЦИВІНСЬКА, Рим 1986, с. 398.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *Wszystko ostatecznie zależy od ludzkiego serca [Все, зрештою, залежить від людського серця]*, Фрибург 13.06.1984, в: *Stworzeni do miłości 1, Jana Pawła II rozmowy młodymi [Створений для любові 1 Іван Павло ІІ розмови з молоддю]*, під ред. А. ШЄРАДСКІ, Ломянки 1991, с. 84.
ІВАН ПАВЛО ІІ, *Rola komunikacji społecznej wobec zadań rodziny [Роль соціальної комунікації у зв'язку з завданнями родини]*, „L'Osservatore Romano"1980, № 1 (5), с. 5.

ІВАН ПАВЛО II, Звернення до професорів Люблінського католицького університету, Люблін, 09.05.1987, *Jakie są perspektywy tego pokolenia? [Які перспективи цього покоління?]*, „L'Osservatore Romano" 1987, № 5, с. 11–12.
ІВАН ПАВЛО II, Промова до хворих під час апостольської подорожі до Фатіми, *Czeka nas niebo [Небеса чекають нас]*, Фатіма, 12–13.05.2000, „L'Osservatore Romano" 2000, № 7–8, с. 20.
ІВАН ПАВЛО II, Роздуми перед молитвою Ангел Божий, 23.07.2000, *Odnaleźć Równowagę Duchową [Знайти духовну рівновагу]*, „L'Osservatore Romano" 2000, № 10 (227), с. 34.
ІВАН ПАВЛО II, Проповідь під час меси на Олімпійському стадіоні в Римі, 29.10.2000, *Rachunek sumienia dla sportu [Випробування совісті для спорту]*, „L'Osservatore Romano" 2001, № 1 (229), с. 10.
ІВАН ПАВЛО II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich. Do uczestników europejskiego sympozjum na temat: „Wyzwania edukacji" [Виховання молодого покоління завдання для всіх. Учасники Європейського симпозіуму на тему «Проблеми освіти»]*, 3 VII 2004, „L'Osservatore Romano" 2004, № 11–12, с. 22–24.
ІВАН ПАВЛО II, Звернення до представників Італійського Форуму асоціацій сімей, 18.12. 2004, *W obronie wspólnoty miłości i życia [На захист спільноти любові і життя]*, „L'Osservatore Romano" 2005, № 2 (270), с. 36.
ІВАН ПАВЛО II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. O Jana Pawła II teologii ciała [Чоловіком та жінкою їх створив. Іван Павло II про теологію тіла]*, т. I *(Chrystus odwołuje się do „początku") [Христос говорить про «початок»]*, Люблін 2001.
ІВАН ПАВЛО II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. O Jana Pawła II teologii ciała [Чоловіком та жінкою їх створив. Іван Павло II про теологію тіла]*, т. II *(Chrystus odwołuje się do serca) [Христос звертається до серця]*, Люблін 2002.
ІВАН ПАВЛО II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. O Jana Pawła II teologii ciała [Чоловіком та жінкою їх створив. Іван Павло II про теологію тіла]*, т. III *(Chrystus odwołuje się do Zmartwychwstania) [Христос звертається до Воскресіння]*, Люблін 2002.
ІВАН ПАВЛО II *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. O Jana Pawła II teologii ciała, [Чоловіком та жінкою їх створив. Іван Павло II про теологію тіла]* т. IV *(Sakrament) [Таїнство]*, Люблін 2002.
ІВАН ПАВЛО II, *Encyklopedia dialogu i ekumenizmu [Енциклопедія діалогу і екуменізму]*, під ред. Е. САКОВІЧ, Радом 2006.
ІВАН ПАВЛО II, *Ku małżeństwu i rodzinie [До подружжя та сім'ї]*, Краків 1997.
ІВАН ПАВЛО II, *Nauki z polskich dziejów [Наука з польської історії]*, Варшава 2004.
ІВАН ПАВЛО II, *Nie ma przyszłości bez miłości [Немає майбутнього без любові]*, Ченстохова 2006.

ІВАН ПАВЛО II, *Nie poddawajcie się „kulturze śmierci" [Не піддавайтеся «культурі смерті»]*, Рим, 14.04.1984, в: *Stworzeni do miłości 1. Jana Pawła II roztowy z młodyti [Створений для любові 1 Іван Павло II розмови з молоддю]*, під ред. А. ШЄРАДСКІ, Ломянки 1991, с. 78.
ІВАН ПАВЛО II, *O życiu. Aborcja, eutanazja, wojna [Про життя. Аборти, евтаназія, війна]*, під ред. А. Сурка, Краків 2005.
ІВАН ПАВЛО II, *Pamięć i tożsamość [Пам'ять та ідентичність]*, Краків 2005.
ІВАН ПАВЛО II, *Projekt życia. Wybór listów [Проект життя. Вибір листів]*, Краків 2006.
ІВАН ПАВЛО II, *Przekroczyć próg nadziei. ІВАН ПАВЛО II odpowiada na pytania Vitimoria Messoriego [Перетнути поріг надії. Іван Павло II відповідає на запитання Месорі Вітіморія]*, Люблін 2006.
ІВАН ПАВЛО II, *Przyszłość idzie przez rodzinę. Z nauczania Ojca Świętego o miłości, małżeństwie, rodzinie [Майбутнє йде через сім'ю. Вчення Святого Отця про любов, шлюб, сім'ю]*, під ред. М. Венцлавські, ксьондз, Познань 1983.
ІВАН ПАВЛО II, *Rodzina. Nauczanie moralne Jana Pawła II [Сім'я. Моральне вчення Івана Павла II]*, Радом 2006.
ІВАН ПАВЛО II, *Serce pragnie sensu. Motywy życia i nadziei [Серце хоче сенсу. Теми життя і надії]*, Варшава 1991.
ІВАН ПАВЛО II, *Wypłyń na głębię! Ojciec Święty do młodych Polaków [Випливи на глибину! Святий Отець для молодих поляків]*, Варшава 2006. *Orędzia Papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej [Папське повідомлення з нагоди Всесвітнього дня соціальних комунікацій]*. 1967–2002, під ред. М. ЛІС, Ченстохова 2002.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Elementarz etyczny [Підгрунтя етики]*, Люблін 1999.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Miłość i odpowiedzialność [Любов і відповідальність]*, Люблін 1986.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne [Особи та дії, та інші антропологічні дослідження]*, Люблін 2000.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Poezje wybrane [Вибрані вірші]*, Варшава 2005.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Promieniowanie Ojcostwa [Випромінювання Батьківства]*, Вроцлав 2002.
ВОЙТИЛА К., ксьондз, *Przed sklepem jubilera. Medytacje o sakramencie małżeństwa przechodzące chwilami w dramat [Перед Ювелірним магазином. Медитація про Таїнство Шлюбу, що переходить моментами у драму]*, Вроцлав 2001.
Zapis drogi. Wspomnienie o nieznanym duszpasterstwie księdza Karola Wojtyły [Запис шляху. Згадки про пастирство невідомого священника Кароля Войтилу], під ред. А. ЩОТКА, Краків 1991.

II ЛІТЕРАТУРА ПРЕДМЕТУ

1. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

АББАДЄ Л., БОДУЕН М., *Las. Środowisko żywe [Ліс. Живе середовище]*, Вроцлав 2006.
АДАМЯК Е., *Kobiety w Biblii. Stary Testament [Жінки в Біблії. Старий Заповіт]*, Краків 2006.
АДАМСКІ Ф., *Człowiek. Wychowanie. Kultura [Людина. Виховання. Культура]*, Краків 1993.
АЛЬБЕРІХ Е., *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej [Катехиза сьогодні. Підручник фундаментальної катехізації]*, Варшава 2003.
АЛЬБІНСЬКА Е., *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym: zarys problematyki ekologii społecznej [Людина в природному та соціальному середовищі: огляд питань соціальної екології]*, Люблін 2005.
АНГЕ Д., *Twoje ciało stworzone do życia [Ваше тіло призначене жити]*, Познань 2004.
АРОНСОН Е., *Człowiek istota społeczna [Людина це істота соціальна]*, Варшава 2005.
АРОНСОН Е., ВІЛЬСОН Т. Д., АКЕРТ Р. М., *Psychologia społeczna [Соціальна психологія]*, Познань 1997.
АУҐУСТИН Й., SJ, *Jak zgadzać się na własne życie? [Як погодитись на власне життя?]*, Краків 1995.
АУҐУСТИН Й., SJ, *Przewodnik po przyjaźni [Посібник про дружбу]*, Краків 2007.
АУҐУСТИН Й., SJ, *Przewodnik po rozterkach młodości [Посібник по дилемах молоді]*, Краків 2005.
АУҐУСТИН Й., SJ, *Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole [Статеве виховання в сім'ї і школі]*, Краків 1999.
БАЛТАСАР Г. У. вон, ксьондз, ҐІУССАНІ Л., *Miejsce chrześcijanina w świecie [Місце християнина у світі]*, Краків 2003.
БАРАНКЄВІЧ Х., *Praca a kształtowanie osobowości ucznia [Праця і розвиток особистості учня]*, Варшава 1966.
БАРРАДА А., БЕМІС Й., *Pokonać lęki i fobie. Jak radzić sobie z niepokojem i napadami paniki [Подолати страхи і фобії. Як боротися з тривогою і атаками паніки]*, Гданськ 2007.
БАРТНІК Ч., ксьондз, *Praca jako wartość humanistyczna [Праця як гуманістична цінність]*, Люблін 1991.
БАРТНІК Ч., ксьондз, *Teologia pracy ludzkiej [Богослов'я людської праці]*, Варшава 1997.
БАСТІАНЕЛ С., ПІНТО Л., *Biblijne podstawy etyki [Біблійні підстави етики]*, Краків 1994.

БАЗІН А., *Film i rzeczywistość [Кіно і реальність]*, Варшава 1963.
БЕДНАРЕК Й., *Multimedia w kształceniu [Медіа в освіті]*, Варшава 2006.
БЕДНАРСКІ Ф., *Wychowanie ludzkich popędów i woli [Виховання людських інстинктів і волі]*, Краків 2001.
БЕРКОВІТЗ Р. С., РОМАІНЕ Д.С., *Pomocne anioły. Jak odnaleźć miłość, przebaczenie i szczęście [Корисні ангели. Як знайти любов, прощення і щастя]*, Варшава 2007.
БЕРСІНІ Ф., SJ, *Mądrość Ewangelii [Мудрість Євангелії]*, Непокалянов 2001.
БЕРТРАНД Ц., *Pierwsze dwa lata. Co się dzieje pomiędzy matką, ojcem i dzieckiem [Перших два роки. Що відбувається між матір'ю, батьком і дитиною]*, Гданськ 2003.
БІДДУЛІПГ С., *Wychowanie chłopców. Jak pomóc chłopcom wyrosnąć na szczęśliwych mężczyzn [Виховання хлопців. Як допомогти хлопчикам стати щасливими чоловіками]*, Познань 2004.
БІЛІЦКІ Т., *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II [Діти і виховання у вченні Івана Павла II]*, Краків 2005.
БЛАНКО Л., КАРБОНЕЛЛ С., *Wartości w życiu rodziny. Ponad 100 zabaw rozwijających wrażliwość na wartości ogólnoludzkie [Цінності в сімейному житті. Понад 100 ігор, що розвивають чутливість до людських цінностей]*, Кєльце 2003.
Bliżej emocji [Ближче до емоцій], під ред. А. БЛАХНЬО, А. ҐОЗІК, Люблін 2007.
БЛАШЯК А., *Młodzież – świat wartości [Молодь – світ цінностей]*, Краків 2003.
БОЧАР М., *Wartości w kulturze czynnikami ukierunkowującymi edukację (w kontekście pedagogiki B. Nawroczyńskiego) [Цінності в культурі як фактори, що направляють освіту (в контексті педагогіки Б. Наврочинські)]*, в: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne [Загальна педагогіка. Аксіологічні проблеми]*, під ред. Т. КУКУЛОВІЧ, М. НОВАК, Люблін 1997.
БОЛОЗ В., ЦССР, *Życie w ludzkich rękach. Podstawowe zagadnienia bioetyczne [Життя в людських руках. Основні питання біоетики]*, Варшава 1997.
БОРТКЄВІЧ П., Тхр, *Etos pracy. Nauczanie moralne i społeczne kardynała Stefana Wyszyńskiego [Епос праці. Моральні та соціальне вчення кардинала Стефана Вишинського]*, Познань 2001.
Bóg w telewizji [Бог по телевізору], під ред. Л. ДИЧЕВСКІ, Ченстохова 1996.
БРАТНИ Р., *Kolumbowie. Rocznik 20 [Колумбійці. Річник 20]*, Варшава 2004.
БРАУН А., *Czy dzieci muszą mieć wszystko? Drogi wyjścia ze spirali konsumpcji. Poradnik dla rodziców i wychowawców [Чи потрібно дітям, щоб все було? Шляхи виходу зі спіралі споживання. Посібник для батьків і педагогів]*, Кєльце 2004.

БРАУН–ҐАЛКОВСКА М., *Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa [Активна любов. Психологічні детермінанти успішного шлюбу]*, Варшава 1985.
БРАЙТ Б., *Dziesięć podstawowych kroków ku dojrzałości chrześcijańskiej [Десять основних кроків до християнської зрілості]*, Варшава 2003.
БРОКМОЛЛЕР К., *Cywilizacja przemysłowa i religia [Індустріальна цивілізація і релігія]*, Париж 1974.
БЖЕЖІНСЬКА А., *W poszukiwaniu złotego środka. Rozmowy o rozwoju człowieka [У пошуках золотої середини. Говорячи про людський розвиток]*, Краків 2007.
БУЧИНСЬКА–ҐАРЕВІЧ Г., *Uczucia i rozum w świecie wartości [Почуття і інтелект у світі цінностей]*, Варшава 2003.
БУДАЙЧАК М., *Edukacja domowa [Навчання вдома]*, Гданськ 2004.
БУЛА М., *Rodzina środowiskiem pełnego rozwoju człowieka [Родина як середовище повного розвитку людини]*, в: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej [Освіта в християнській сім'ї*], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1984.
КАПРА Ф., *Należeć do wszechświata. Poszukiwania na pograniczu nauki i duchowości [Належати до всесвіту. Дослідження на стику науки і духовності]*, Краків 1995.
КАРР А., *Depresja i próby samobójcze młodzieży. Sposoby przeciwdziałania i reagowania [Депресія та спроби самогубства серед молоді. Методи запобігання і реагування]*, Гданськ 2007.
КАТГРЕЙН В., *Po co katolikowi Kościół? [Навіщо католику костьол?]*, Варшава 2001.
ХАЛАС К., *Młodzież jakiej nie znacie [Молодь, якої не знаєте]*, Сандомир 2007.
ХАЛАС К., *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym. Elementy teorii i praktyki, m. 2, Naród, ojczyzna, patriotyzm, państwo, pokój [Виховання національно–патріотичних цінностей. Елементи теорії та практики, т. 2, Нації, країни, патріотизм, країни, світу]*, Люблін–Кєльце 2006.
ЧАПІАН М., *Bliski przyjaciel [Близький друг]*, Люблін 1993.
ХЛЕВІНСЬКІ З., *Dojrzałość. Osobowość, sumienie, religijność, [Зрілість. Особистість, совість, релігії]*, Познань 1991.
ХРАПЕК Й., єп, *Uwarunkowania recepcji programów telewizyjnych przez młodzież [Умови сприймання телевізійних програм молоддю]*, Люблін 1985.
ХРІСТОФЕР Ц. Й., *Nauczyciel – rodzic. Skuteczne porozumiewanie się [Вчитель – батько. Ефективна комунікація]*, Гданськ 2003.
КОЛОМБО Ґ., *Ekscesy wieku dorastania i trudności wychowawcze [Ексцеси у підлітковому віці і освітні проблеми]*, Варшава 2004.
КОРДЕС П. Й., *Zagubione ojcostwo [Загублене батьківство]*, Пелплін 2005.

ЧАРКОВСКІ К., *Wychowanie do rekreacji [Освіта для відпочинку]*, Варшава 1979.
ЧАРНЄВІЧ М., *Praca pozalekcyjna i pozaszkolna [Позаурочна і позашкільна праця]*, Варшава 1963.
Edukacja ekologiczna rodziny. Stan, możliwości, programy. Materiały z seminarium w Łomiankach 15.12.1994 r. [Екологічне виховання сім'ї. Стан, можливості, програми. Матеріали семінару в Ломянках 15.12.1994 р.], Варшава 1995.
ЧЕРСКІ Й., *Miłosierdzie w ewangelii św. Mateusza [Милосердя в Євангелії від Св. Матфія]*, Ополе 1986.
ЧЕРВІНСЬКІ Й., *Telewizja wobec kultury [Телевізор щодо культури]*, Варшава 1973.
Czy nauka jest dobra? [Чи наука добра?], опрац. М. МОСКОВІТС, Варшава 1997.
Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej. Studium socjologiczne [Фактори розпаду сучасної польської сім'ї. Соціологічне дослідження], під ред. В. МАРКОВСКІ, Краків 1997.
ДАЙЧЕР Т., ксьондз, *Buddyzm w swej specyfice i odrębności wobec chrześcijaństwa [Буддизм в його специфіці та автономії щодо християнства]*, Варшава 1993.
ДАЙТОН Т., *Szczęśliwe macierzyństwo [Щасливе материнство]*, Краків 2006.
ДОМБРОВСКІ К., *Pasja rozwoju [Пристрасть розвитку]*, Варшава 1996.
ДОМБРОВСКІ К., *Trud istnienia [Праця існування]*, Варшава 1974.
ДОМБРОВСКІ К., *W poszukiwaniu zdrowia Psychicznego [У пошуках психічного здоров'я]*, Варшава 1996.
ДОМБРОВСКІ К., *Zdrowie psychiczne a wartości ludzkie [Психічне здоров'я і людські цінності]*, Варшава 1974.
ДЕБЕССЕ М., *Rozprawy o wychowaniu [Розмови про виховання]*, Варшава 1988.
ДЕПТА Г., *Kultura filmowa – wychowanie filmowe [Кінокультура – кіновосвіта]*, Варшава 1979.
Dialog i akulturacja. Judaizm, chrześcijaństwo i islam [Діалог і акультурація. Іудаїзм, християнство та іслам], під ред. А. ПАНКОВІЧ, С. БЄЛЯНСКІ, Краків 2007.
ДОБОШИНСЬКІ А., *Ekonomia miosierdzia [Економіка і милосердя]*, Варшава 1995.
ДОБСОН Й., *Dom pełen serca [Будинок повний серця]*, ч. 1, Варшава 1999.
ДОБСОН Й., *Dzieci i wychowanie [Діти і виховання]*, Варшава 2000.
ДОБСОН Й., *Jak budować poczucie własnej wartości w swoim dziecku? [Як побудувати почуття власної гідності у вашої дитини?]*, Люблін 2005.
ДОБСОН Й., *Powrót do domu [Повернення додому]*, Варшава 2000.
ДОБСОН Й., *Przygotowanie do dojrzałości [Підготовка до зрілості]*, Варшава 1993.

ДОБСОН Й., *Rodzina i odpowiedzialność [Родина і відповідальність]*, Варшава 1995.
ДОДДС Б., *Tato w katolickim stylu [Батько в католицькому стилі]*, Краків 1994.
Dojrzałość chrześcijańska [Християнська зрілість], під ред. А. НОВАК, OFM, В. СЛОМКА, ксьондз, Люблін 1994.
ДУБОІС–ДУМЕЕ Й. П., *Starzeć się pięknie [Старіти красиво]*, Познань 2004.
ДУПРЕ Л., *Inny wymiar [Інший вимір]*, Краків 1991.
ДИЧЕВСКІ Л., *Dziecko wartością społeczną [Дитина як соціальна цінність]*, Краків 2003.
ДИЧЕВСКІ Л., *Więź między pokoleniami w rodzinie [Зв'язок між поколіннями в сім'ї]*, Люблін 2002.
ДЗЄДЗІЦ А., *Teatr i edukacja [Театр і освіта]*, Познань 2004.
ДЗЄЖҐОВСКА І., *Jak uczyć metodami aktywnymi [Як вчити з використанням активних методів]*, Гданськ 2007.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Powołani do życia w prawdzie i miłości [Покликані жити в істині і любові]*, Варшава 2004.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Psychologia porozumiewania się [Психологія спілкування]*, Кєльце 2000.
ЕКЛЕР Б., *Rodzinne wychowanie do wysiłku [Сімейне виховання до зусиль]*, Катовіце 2001.
Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym [Історичне та громадянське виховання в старших класах середньої школи], під ред. Й. ПАНЬКО, Торунь 2003.
Edukacyjna wspólnota na rzecz społeczeństwa dla wszystkich [Освітнє співтовариство для цілого суспільство], під ред. А. САЙДАК, Краків 2005.
Ekologia. Przesłanie moralne Kościoła [Екологія. Моральне повідомлення Церкви], під ред. Й. НАҐОРНИ, Й. ҐОЦКО, Люблін 2002.
Encyklopedia Nauczania Społecznego Jana Pawła II [Енциклопедія соціального вчення Івана Павла II], під ред. А. ЗВОЛІНСЬКІ, ксьондз, Радом 2003.
ФАБЕР А., *Jak mówić do nastolatków, żeby nas słuchały, jak słuchać, żeby z nami rozmawiały [Як розмовляти з підлітками, щоб нас слухали, як слухати, щоб до нас говорили]*, Познань 2006.
ФЕРРЕРО Б., *Dojrzewanie [Дозрівання]*, Варшава 1999.
ФІЯЛКОВСКІ В., *Seks okiełznany? Twórcze przeżywanie płci [Приручений секс? Творчі статеві переживання]*, Вроцлав 1991.
ФІЛІПЯК М., *Problematyka społeczna w Biblii [Соціальні питання в Біблії]*, Варшава 1985.
ФЛЕМІНҐ Е., *Telewizja w nauczaniu i wychowaniu [Телевізор у навчанні та освіті]*, Варшава 1965.

ФЛЕМІНҐ І., *Po prostu zaczynamy. Praktyczne porady z zakresu pedagogiki zabaw [Просто починаємо. Практичні поради в галузі педагогіки ігор]*, Кєльце 1999.
ФОЛЕЙ П., архієп, *Bóg w globalnej wiosce [Бог в глобальному селі]*, Краків 2002.
ФОНТАНА Д., *Psychologia dla nauczycieli [Психологія для вчителів]*, Познань 1998.
ФОРРЕСТ Т., *Zróbmy to! Gorliwe głoszenie misji Chrystusa [Давайте зробимо це! Ревні проповіді місії Христа]*, Ченстохова 2003.
ФРЕДРО Т., *Teatr, film, telewizja [Театр, кіно, телебачення]*, Варшава 1972.
ФРЕНС Й. А., *Dramat i teatr w szkole średniej [Драми і театр в середній школі]*, Варшава 1992.
ФРОММ Е., *Mieć czy być. Duchowe podstawy nowego społeczeństwa [Мати чи бути. Духовні основи нового суспільства]*, Варшава 1989.
ФУЧС Б., *Gry i zabawy na dobry klimat w grupie [Ігри та забави для хорошої атмосфери в групі]*, Кєльце 1999.
ҐАЛАРОВІЧ Й., *Blask godności. O etyce Karola Wojtyły i nie tylko [Блиск гідності. Етика Кароля Войтили, і багато іншого]*, Варшава 2005.
ҐАЛАРОВІЧ Й., *Człowiek jest osobą, Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły [Людина є особою. Основи філософської антропології Кароля Войтили]*, Кенти 2004.
ҐАЛАА. Е., *Uwarunkowania wychowawcze dojrzałej moralności [Умови виховання зрілої моральності]*, Люблін 1992.
ҐАЛКОВСКІ Й., *Ziemski los człowieka. Jana Pawła II myśl o pracy [Земна доля людини. Іван Павло II, думки про працю]*, Люблін 2004.
ҐАЛКОВСКІ С., *Rozwój i odpowiedzialność. Antropologiczne podstawy koncepcji wychowania moralnego [Розвиток і відповідальність. Антропологічний основи поняття морального виховання]*, Люблін 2003.
ҐАЛКОВСКІ С., *Ku dobru. Aktualność filozofii wychowania Jacka Woronieckiego [До добра. Актуальність філософії виховання Яцка Воронєцкєго]*, Жешув 1998.
ҐАТИТІ Ґ., *Zawód – wychowawca chrześcijański. Jego źródła: religia, rozum, dobroć, świadectwo, świadomość własnych ograniczeń [Професія – християнський педагог. Його походження, релігія, інтелект, доброта, свідоцтво, усвідомлення своєї власної обмеженості]*, Варшава 1997.
ҐЕНЕВЄВЕ П., *Bezgraniczny dar macierzyństwa [Безмежний дар материнства]*, Краків 1998.
ҐЕЙМОНТ Л., *Filozofia a filozofia nauki [Філософія та філософія науки]*, Варшава 1966.
ҐІАМПАОЛО П., *Zrozumieć emocje [Зрозуміти емоції]*, Краків 2007.
ҐІЛДЕР Й., *Bogactwo i ubóstwo [Багатство і бідність]*, Варшава 1988.
ҐНІТЕЦКІ Й., ПАСТЕРНЯК В., *Wychowanie jako poszukiwanie wartości [Виховання як пошук значення]*, Гожув Вєлькопольскі 1993.

ҐОБАН–КЛАС Т., *Cywilizacja medialna. Geneza. Ewolucja. Eksplozja [Медійна цивілізація. Причини. Еволюції. Вибух]*, Варшава 2007.
Godność człowieka jako źródło wolności i praw jednostki [Гідність людини як джерело права і свободи], під ред. К. КОМПЛАК, Вроцлав 1999.
Godność osoby ludzkiej [Гідність людини], під ред. С. КОВОЛІК, Тарнувскє Гури 2003
ҐОҐАЧ М., *Osoba zadaniem pedagogiki [Особистість як завдання педагогіки]*, Варшава 1997.
ҐОҐАЧ М., *Szkice o kulturze [Нариси культури]*, Варшава 1986.
ҐОҐАЧ М., *Wokół problemu osoby [Про проблему особистості]*, Варшава 1974.
ҐОҐАЧ М., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób [Введення до етики захисту людей]*, Варшава 1995.
ҐОЛЕМАН Д., *Inteligencja emocjonalna [Емоційна інтелігенція]*, Познань 1997.
ҐОРДОН М., *Wzorowy ojciec [Зразковий батько]*, Краків 1991.
ҐОРДОН Т., *Wychowanie bez porażek [Виховання без поразок]*, Варшава 2000.
ҐОРАЛЬЧИК П., САЦ, *Wychowawcza etyka seksualna [Виховальна сексуальна етика]*, Зомбкі 2000.
ҐУРНЯК Й., *My i nasze pieniądze. Studium postaw wobec pieniądza [Ми і наші гроші. Дослідження ставлення до грошей]*, Краків 2000.
ҐОРНІЦКА–ЗДЗЄХ І., *Sukienka ze starego płaszcza [Плаття з старого пальто]*, Краків 2004.
ҐОРСКІ К., *Wychowanie personalistyczne [Персональне виховання]*, Познань 1936.
ҐОРСКІ Й., *Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego [Фізіологічні основи фізичного зусилля]*, Варшава 2006.
ҐРАБКА А., *Zbuduj dojrzałą i trwałą przyjaźń. Kompendium nauki społecznej Kościoła [Побудуй зрілу і міцну дружбу. Компендіум соціального вчення Церкви]*, Кєльце 2005.
ҐРАЧА Й., САНКОВСКІ Т., *Psychologia sportu [Психологія спорту]*, Познань 1995.
ҐРАЧА Й., САНКОВСКІ Т., *Psychologia w rekreacji i turystyce [Психологія у рекреації і туризмі]*, Познань 2004.
ҐРАНАТ В., ксьондз, *Fenomen człowieka. U podstaw humanizmu chrześcijańskiego [Феномен людини. В основі християнського гуманізму]*, Люблін 2007.
ҐРАНАТ В., ксьондз, *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej [Християнський персоналізм. Богослов'я людської особистості]*, Познань 1985.
ҐРІНСПАН С. І., БЕНДЕРЛІ Б. Л., *Rozwój umysłu. Emocjonalne podstawy inteligencji [Розвиток розуму. Емоційне підґрунтя інтелекту]*, Познань 2000.

ҐРЕНЗЛІКОВСКІ Й., *Świętowanie dnia Pańskiego. Ważniejsze zagadnienia prawno–teologiczne [Святкування Дня Господа. Важливі правові та богословські питання]*, Торунь 2005.
ҐРУН А., ксьондз, *Rozwijać poczucie własnej wartości – przezwyciężać bezsilność [Розвивати почуття власної гідності – подолати безпорадність]*, Краків 2007.
ҐЖЕСІЦА Й., *Ochrona środowiska naturalnego człowieka [Охорона навколишнього природного середовища]*, Катовіце 1993.
ҐУЕРІН П., *Wiek dojrzały jako wyzwanie duchowe [Зрілий вік, як духовний виклик]*, Краків 2003.
ГАГНЕ П., *Siła manipulacji [Сила маніпуляції]*, Варшава 1997.
ГАМЕР Г., *Rozwój umiejętności społecznych. Jak skuteczniej dyskutować i współpracować. Przewodnik dla nauczycieli [Розвиток соціальних навичок. Як ефективно обговорювати і співпрацювати. Довідник для вчителів]*, Варшава 1999.
ГАУК Д., *Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą. Poradnik do treningu mediacji [Пом'якшення конфліктів в школі та при роботі з молоддю. Керівництво з підготовки медіації]*, Кєльце 2004.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Czas i przyczynowość [Час і причина]*, Люблін 2002.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Filozofia i wszechświat. Wybór pism [Філософія і всесвіт. Вибрані твори]*, Краків 2006.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Filozofia przyrody. Zarys historyczny [Філософія природи. Історичний огляд]*, Краків 2004.
ГОМПЛЕВІЧ Й., *Etyka pedagogiczna. Podręcznik dla wychowawców [Педагогічна етика. Посібник для вчителів]*, Варшава 2000.
ГОСТИНСЬКІ Л., *Wartości w świecie konsumpcji [Цінності у світі споживання]*, Люблін 2006.
ГОУҐТОН Й., *Poszukiwanie Boga. Czy nauka może pomóc? [У пошуках Бога. Чи може наука допомогти?]*, Познань 2000.
ІЛОВЄЦКІ М., *Krzywe zwierciadło. O manipulacji w mediach [Криве дзеркало. Маніпуляції у ЗМІ]*, Люблін 2004.
Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości [Інтернет та нові технології – до майбутнього суспільства], під ред. Т. ЗАСЕМПА, Р. ХМУРА, Ченстохова 2003.
Islam a terroryzm [Іслам і тероризм], під ред. А. ПАРИМЄС, Варшава 2003.
ЯНКЕ А., *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku [Педагогіка сім'ї на порозі двадцять першого століття]*, Торунь 2004.
ЯРМОХ Е., *Człowiek pracy w filozofii Jana Pawła II [Людина праці у філософії Івана Павла II]*, Сєдльце 2003.
ЯРУЗЕЛСКА Й., *Własność w prawie biblijnym [Власність в біблійному праві]*, Варшава 1992.
ЯСЄНСЬКІ Й., *Praca a zmęczenie. Elementy fizjologii pracy [Робота і втома. Елементи фізіології праці]*, Варшава 1967.

ЄЗЬОРСКА Й., *Szkolne pytania, czyli dylematy nauczania [Шкільні питання або дилеми викладання]*, Варшава 1995.
ЄЗЬОРСКА Й., *Wybrane metody nauczania i uczenia się [Обрані методи викладання і навчання]*, Варшава 2004.
ЙОГНСОН Ґ., ШЕЛЛЕНБЕРҐЕР С., *Sztuka dorastania [Мистецтво дозрівання]*, Варшава 2000.
ЮРЧИК Б., *Ekologia – człowiek – Kościół. Antropologiczny wymiar kryzysu ekologicznego w ocenie Kościoła [Екологія – людина – Церква. Антропологічні аспекти екологічної кризи в оцінці Церкви]*, Ополе 2002.
КАМІНСЬКІ А., *Kamienie na szaniec [Каміння на шанець]*, Варшава 2003.
КАЙДАШ–АОУІЛ М., МІХАЛЬСКІ А., ПОДОСКА-ФІЛІПОВІЧЕ., *Edukacja techniczna i informatyczna: kreowanie nowoczesnego modelu kształcenia [Технічна та інформатична освіта: створення сучасної моделі освіти]*, Бидгощ 2005.
КАСІМОВ Г., *Poszukiwanie was wyzwoli. Judaizm w dialogu z religiami świata [Пошук зробить вас вільними. Іудаїзм в діалозі з релігіями світу]*, Краків 2006.
КАСІМОВ Г., ШЕРВІН Л., *ІВАН ПАВЛО II i dialog międzyreligijny [Іван Павло II і міжрелігійний діалог]*, Краків 2001.
Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła [Катехизація дорослих в Церковній спільноті], під ред. К. МІСЯШЕК, SDB, Варшава 2002.
Katecheza w parafii – poszukiwanie tożsamości [Катехизації серед приходу – пошук ідентичності], під ред. К. КАНТОВСКІ, ксьондз, Варшава 2005.
Katechizować dzisiaj – problemy i wyzwania [Катехизація сьогодні – питання та проблеми], під ред. Й. СТАЛА, ксьондз, Кєльце 2004.
КАЗЬМЄРЧАК П., *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II [Особистісна концепція освіти в вченні Івана Павла II]*, Краків 2003.
КЕНДАЛ-ТАЦКЕТИТ К., *Wyzwania macierzyństwa. Jak być szczęśliwą matką [Проблеми, пов'язані з материнством. Як бути щасливою матір'ю]*, Гданськ 2000.
КЄРЕСЬ Г., *Co zagraża sztuce? [Що загрожує мистецтву?]*, Люблін 2004.
КЄРЕСЬ Г., *Służyć kulturze [Служити культурі]*, Люблін 1998.
КЄРЕСЬ Г., *Spór o sztukę [Суперечка про мистецтво]*, Люблін 1996.
КЄРЕСЬ Г., *U podstaw życia społecznego: personalizm czy socjalizm? [В основі соціального життя: персоналізм чи соціалізм?]*, Радом 2001.
КІЛПАТРІК В. К., *Psychologiczne uwiedzenie. Czy psychologia zastąpi religię? [Психологічна омана. Чи психологія замінить релігію?]*, Познань 1997.
КІММЕЛ Т., *Bohaterowie wyrastają w domu [Герої ростуть вдома]*, Варшава 1995.
КОМОРОВСКА Й., *Telewizja w życiu dzieci i młodzieży [Телевізор у житті дітей та молоді]*, Варшава 1963.

КОПЕЦЬ В., ксьондз, *Eucharystia sakramentem braterstwa [Євхаристія як таїнство братерства]*, Вроцлав 2002.
КОПЧАК Й., *Prawa dziecka do szacunku. Pisma wybrane [Право дитини на повагу. Вибрані твори]*, т. I, Варшава 1978.
КОРНАС-БЄЛА Д., *Oblicza dzieciństwa [Образи дитинства]*, Люблін 2001.
КОСЄВІЧ Й., *Filozoficzne aspekty kultury fizycznej i sportu [Філософські аспекти фізичної культури і спорту]*, Варшава 2004.
Kościół katechizujący i katechizowany [Церква, котра катехизує і котрий катехизують], під ред. І.ДЕЦ, єп, Вроцлав 2003.
КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej [Людина в пошуках цінностей. Елементи персональної аксіології]*, Люблін 2006.
КОЗЄЛЕЦКІ Й., *O godności człowieka [Про гідність людини]*, Варшава 1988.
КРОМПЄЦ М. А., ОР, *Człowiek jako osoba [Людина як особистість]*, Люблін 2005.
КРОПІВНІЦКІ Й., *Uczyć. Jak to łatwo powiedzieć [Навчати. Це легко сказати]*, Єленя Гура 1995.
КРУШЕВСКІ М., *Powołani do miłości i małżeństwa [Покликані для кохання та шлюбу]*, Варшава 2004.
КШАН К., *Szczęśliwe macierzyństwo i jego sekrety [Щасливе материнство і його секрети]*, Глівіце 2006.
КШИСТЕЧКО Г., *Rodzina w trudnej sytuacji życiowej i wychowawczej wyzwaniem dla wolontariatu [Сім'я у складній життєвій і виховній ситуації як виклик для волонтаріату]*, Катовіце 2001.
КШИСТЕЧКО Г., *W małej grupie religijnej. Wpływ przynależności do małej grupy religijnej na poczucie uczestnictwa w życiu społecznym [У невеликій релігійній групі. Вплив принадлежності до малої релігійної групи на почуття участі у громадському житті]*, Катовіце 2003.
КУМОР А., *Telewizja – percepcja – wychowanie [Телебачення – сприйняття – виховання]*, Варшава 1973.
КУНОВСКІ С., *Podstawy współczesnej pedagogiki [Основи сучасної педагогіки]*, Варшава 2001.
КУНОВСКІ С., *Potrzeba chrześcijańskiego wychowania estetycznego [Необхідність естетичного християнського виховання]*, „Ateneum Kapłańskie" 1961, т. 63, з. 315, с. 21.
КУНОВСКІ С., *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II [Проблеми християнського виховання у світлі документів II Ватиканського собору]*, Люблін 1971.
КУНОВСКІ С., *Wartości w procesie wychowania [Цінності в процесі виховання]*, Краків 2003.
КУНОВСКІ С., *Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu [Виховання християнського універсалізму]*, Варшава 1969.

КУЖИДЛО Д., *Koncepcja katechezy dorosłych według współczesnych dokumentów Kościoła. Próba oceny [Концепція катехізації дорослих у сучасних документах Церкви. Спроба оцінки]*, Варшава 2003.
Kwiatki Jana Pawła II [Перли Івана Павла II], опрац. Й. ПОНЄВЄРСКІ, Краків 2002.
КВЄК М., *Wychowanie do miłości. Poradnik dla rodziców [Виховання до любові. Посібник для батьків]*, Вроцлав 1994.
ЛАНҐКАММЕР Г., OFM, *Etyka Nowego Testamentu [Етика Нового Завіту]*, Вроцлав 1985.
ЛЕҐУТКО П., *Jad medialny [Яд у ЗМІ]*, Краків 2005.
ЛЕПА А., єп, *Mity i obraz [Міфи і образ]*, Лодзь 2001.
ЛЕПА А., єп, *Pedagogika mass mediów [Педагогіка ЗМІ]*, Лодзь 1998.
ЛЕПА А., єп, *Funkcja logosfery w wychowaniu do mediów [Функція логосфери у вихованні ЗМІ]*, Лодзь 2003.
ЛЕПА А., єп, *Media a postawy [Засоби масової інформації та ставлення]*, Лодзь 2002.
ЛЕПА А., єп, *Świat manipulacji [Світ маніпуляції]*, Ченстохова 1997.
ЛЕПА А., єп, *Świat propagandy [Світ пропаганди]*, Ченстохова 2006.
ЛЕВАНДОВСКІ Й., ксьондз, *Naród w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego [Народ у вченні кардинала Стефана Вишинського]*, Варшава 1982.
ЛЕИ К., *Rodzeństwo – miłość, nienawiść, solidarność [Брати і сестри – любов, ненависть, солідарність]*, Варшава 2004.
ЛІМОНТ В., ЦЄСЛІКОВСКА Й., *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych – zdolności i stymulowanie ich rozwoju [Окремі аспекти навчання обдарованих дітей – здібності і стимулювання їхнього розвитку]*, Краків 2005.
ЛІПНІЦКА Б., *Kształtowanie zdolności i talentu dziecka [Розвиток здібностей і талантів дитини]*, Вроцлав 2000.
ЛОБОЦКІ М., *Wybrane problemy wychowania: nadal aktualne [Вибрані питання виховання: досі актуальні]*, Люблін 2004.
ЛОБОЖЕВІЧ Т., ВОЛАНСЬКА Т., *Rekreacja i turystyka w rodzinie [Відпочинок та туризм в сім'ї]*, Варшава 1994.
ЛОПАТКА А., *Jednostka, jej prawa człowieka [Людина і її права]*, Варшава 2002.
ЛУШЧАК Ґ., ксьондз, *Wezwani do świętości [Покликані до святості]*, Краків 2005.
ЛУЖИНСЬКА-ДОРОБОВА Й., *Społeczeństwo, kultura, film [Суспільство, культура, кіно]*, Варшава 1980.
МАЦЯЖ А., *Macierzyństwo w kontekście zmian społecznych [Материнство в контексті соціальних змін]*, Варшава 2004.
МАДЕЙ-БАБУЛА М., *Edukacja zintegrowana w dialogu z wychowaniem religijnym [Освіта зінтегрована в діалозі з релігійною освітою]*, Краків 2006.

МАЙН І., *Trudne świętowanie. Konflikty wokół obchodów świąt państwowych i kościelnych w Lublinie (1944–1989) [Важке святкування. Конфлікти навколо святкування релігійних та державних свят в Любліні (1944–1989)]*, Варшава 2004.
МАЙКА Й., ксьондз, *Filozofia społeczna [Соціальна філософія]*, Вроцлав 1982.
МАЙКА Й., ксьондз, *Katolicka Nauka społeczna [Католицьке соціальне вчення]*, Варшава 1982.
МАЛІНОВСКІ Б., *Jednostka, społeczność, kultura [Одиниця, спільнота, культура]*, Варшава 2000.
МАЛІШЕВСКІ В., *Komunikowanie społeczne w edukacji: dyskurs nad rolą komunikowania [Соціальна комунікація в освіті: міркування про роль комунікації]*, Торунь 2006.
МАЛГЕРБЕРЕ М., *Religie ludzkości [Релігії людства]*, Краків 1997.
МАНДАЛ Е., *Kobiecość i męskość [Жіночність і мужність]*, Варшава 2003.
МАРЦЕЛ С., *Cywilizacja współczesnego chrześcijaństwa [Цивілізація сучасного християнства]*, Варшава 1992.
МАРІТАІН Й., *Nauka i mądrość [Наука і мудрість]*, Варшава–Зомбкі 2005.
Mass media [Засоби масової інформації], опрац. Й. ЯНЄЦ, Лодзь 2004.
МАТИТЕЛАРТ А., *Ku społeczeństwu informacji [До інформаційного суспільства]*, Краків 2004.
МАЗЛІШ Е., ФАБЕР А., *Rodzeństwo bez rywalizacji. Jak pomóc własnym dzieciom żyć w zgodzie, by samemu żyć godnie [Брати і сестри без суперництва. Як допомогти своїм дітям жити у згоді, щоб жити гідно]*, Познань 1997.
МАЗУРЕК Ф., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka [Гідність людської особи як підстава прав людини]*, Люблін 2001.
МАКДОВЕЛЛ Й., *Jak być bohaterem dla swoich dzieci [Як стати героєм для своїх дітей]*, Варшава 1997.
МАКДОВЕЛЛ Й., ВАКЕФІЕЛД Н., *Zadziwiający wpływ tatusia [Дивовижний вплив батька]*, Варшава 1993.
МАКҐІНІС А. Л., *Sztuka przyjaźni, czyli jak zbliżyć się do ludzi, na których ci zależy [Мистецтво дружби, або як стати ближче до людей, які вам потрібні]*, Варшава 2000.
МЕЙСНЕР К., OSB, *Czy ty wierzysz? Wykłady o rozwoju wiary i ludzkiej dorosłości [Ви вірите? Лекції про розвиток віри і дорослості людини]*, Познань 2002.
МЕЙСНЕР К., OSB, *Płciowość i czystość. Z problematyki życia seksualnego [Сексуальність і чистота. Про сексуальне життя]*, Єрусалим 2004.
Metoda warsztatowa w kształceniu umiejętności personalnych [Метод навчального семінару у формуванні особистих навичок], під ред. М. ХШАНОВСКА, Варшава 1996.

МІХАЛЕВСКІ А., *Cywilizacja – sukces czy klęska? [Цивілізація – успіх чи невдача?]*, Варшава 1985.
МІХАЛЬСКІ К., ксьондз, *Spotkanie z prawdą [Зустріч з істиною]*, Краків 1982.
Między filozofią przyrody a ekofilozofią [Між філософією природи і екофілософією], під ред. А. ЛЯТАВЄЦ, Варшава 1999.
Między niebem a ziemią. Ku etyce ekologicznej [Між небом і землею. До екологічної етики], під ред. А. ДИДУХ-ФАЛНЬОВСКА, Краків 2000.
МІКА С., *Psychologia społeczna dla nauczycieli. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań [Соціальна психологія для вчителів. Теоретичні основи та приклади програм впливів]*, Варшава 1998.
МОРЦІНЕК Й., *Program nowej ewangelizacji Ruchu Dzieci Maryi w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptoris missio" [Рух Нової євангелізації Руху Діти Марії у світлі енцикліки Папи Римського Івана Павла II „Redemptoris missio"]*, Катовіце 2001.
МОУНЄР Е., *Co to jest personalizm? [Що таке персоналізм?]*, Варшава 1960.
Muzułmanie w Europie [Мусульмани в Європі], під ред. А. ПАРИМЄС, Варшава 2005.
Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie [Думки і спостереження про фізичне виховання і спорт], під ред. К. ЗУХОРА, Варшава 2000.
НАДОЛЬСКІ Б., ксьондз, *Homilie o świętowaniu niedzieli [Проповіді про святкування неділі]*, Краків 2006.
НАҐОРНИ Й., ксьондз, *Dziecko wśród mediów. Wychowanie w rodzinie do korzystania ze środków społecznego przekazu [Дитина серед засобів масової інформації. Сімейне виховання з користання засобами масової інформації]*, Ченстохова 2004.
НАСАЛСКІ О., *Jak pracować nad charakterem? [Як працювати над характером?]*, Катовіце 1991.
НАВРОЧИНСЬКІ М., *Zasady nauczania, в: Dzieła wybrane [Принципи навчання, в: Вибрані праці]*, т. 2, Варшава 1987.
НАВРОТ Й., *Przyjaźń w „Etykach" Arystotelesa, w pismach mądrościowych Septuaginty oraz w Nowym Testamencie [Дружба в «Етиці» Арістотеля, в листах мудрості Септуагінти і Нового Завіту]*, Серія: „Теологічні науки" № 4.
НОВАК М., *Demokracja jako wartość – wartość wychowania do demokracji [Демократія як цінність – цінність виховання до демократії]*, в: *Demokracja a oświata. Kształcenie i wychowanie [Демократія і освіта. Навчання та виховання]* під ред. Г. КВЯТКОВСКА, З. КВІЕЧІНСЬКІ, Торунь 1996, с. 320–330.
НОВАК М., *Główne nurty współczesnej filozofii wychowania [Основні шляхи сучасної філософії виховання]*, „ Kultura i Edukacja " 1993, № 2 (4), с. 8–27.

НОВАК М., *Ku nowej edukacji zorientowanej na osobę [На шляху до освіти зорієнтованої на особистість]*, в: *Pedagogika alternatywna – dylematy teorii i praktyki [Альтернативна педагогіка – дилеми теорії та практики]*, під ред. Б. СЛІВЕРСКІ, т. 3, Краків 1998, с. 29–42.
НОВАК М., *Kultura jako wyzwanie i droga rozwoju pedagogiki, в: O powrót do pedagogiki kultury [Культура як виклик, і шлях розвитку педагогіки в: Про повернення до педагогіки культури]*, під ред. Й. ҐАЙДА, Люблін–Демблін 1997, с. 112–129.
НОВАК М., *Metoda hermeneutyczna w pedagogice [Метод герменевтики в педагогіці]*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL" 1993, № 2, с. 49–58.
НОВАК М., *Młodzież w ujęciu antropologii kultury, в: Nauki społeczne o młodzieży [Молодь з точки зору антропології культури, в: Соціологія для молоді]*, під ред. Т. ОЖУҐ, Люблін 1994, с. 35–44.
НОВАК М., *„Norma personalistyczna" w edukacji [«Особистісна норма» в освіті]*, в: *Norma psychologiczna. Perspektywy spojrzeń [Психологічна норма. Перспективи поглядів]*, під ред. З. УХНАСТ, Люблін 1998, с. 181–193.
НОВАК М., *O pedagogikę wrażliwą na osobę i na wspólnoty osób [Про чутливу педагогіку до людини і спільноти людей]*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL" 1996, z. 2, с. 31–52.
НОВАК М., *O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu [Про християнські цінності в вихованні]*, „Kultura i Edukacja" 1992, № 2, с. 41–49.
НОВАК М., *Od filozofii człowieka do filozofii wychowania [Від філософії людини до філософії освіти]*, в: *Poza kryzysem tożsamości. W kierunku pedagogiki personalistycznej [Поза кризою ідентичності. На шляху до педагогіки персоналізму]*, під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1993, с. 39–57.
НОВАК М., *Od tradycyjnej pedagogiki ogólnej ku nowym wyzwaniom dla badań nad podstawami edukacji [Від традиційної загальної педагогіки до нових викликів дослідження над основою освіти]*, в: *Pedagogika ogólna. Tradycja – teraźniejszość – nowe wyzwania [Загальна педагогіка. Традиція – сучасність – нові завдання]*, під ред. Т. ГЕЙНІЦКА-БЕЗВІНСЬКА, Бидгощ 1995, с. 107–126.
НОВАК М., *Personalistyczna koncepcja szkoły i dydaktyki [Особистісна концепція школи і дидактики]*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL" 1997, z. 2, с. 10–21.
НОВАК М., *Podawanie wiedzy czy wychowanie – zadaniem szkoły. Czy szkoła ma tylko przekazywać wiedzę, czy też powinna ona wychowywać [Передача знань чи виховання – завдання школи. Чи школа має тільки передавати знання, або ж вона повинна виховувати]*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL" 1993, № 2, с. 79–92.
НОВАК М., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej [Основи відкритої педагогіки. Динамічний спосіб в християнському натхненні]*, Люблін 1999.

НОВАК М., *Sens i istotne aspekty wychowania personalistycznego – jako drogi rozwoju osoby, в: Edukacja i dialog w świecie przyszłości [Значення і важливі аспекти особистісної освіти – як спосіб розвитку особистості, в: Освіта та діалог у світі майбутнього]*, під ред. Г. КВЯТКОВСКА, М. ШИБІШ, Пултуск 2003, с. 39–76.
НОВАК М., *Teoria czy praktyka, ideologia czy nauka? Dylematy metodologiczne współczesnych koncepcji wychowania [Теорія чи практика, ідеологія чи наука? Методологічні дилеми сучасної концепції виховання]*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia wychowania" 1994, z. 285, с. 17–33.
НОВАК М., *Wartości i kultura w kontekście pogranicza i globalizacji, в: Świat wartości i edukacja międzykulturowa [Цінності та культура в контексті пограниччя і глобалізації, в: Світ цінностей і міжкультурна освіта]*, під ред. Т. ЛЕВОВІЦКІ, Е. ҐРОДЗКА МАЗУР, А. ҐАЙДЗІК, Цєшин–Варшава 2003, с. 22–34.
НОВАК М., *Wychowanie a wartości [Виховання та цінності]*, „Wychowanie do wartości". Проблемні зошити квартальника „Problemy Edukacji" 1993, № 1, с. 43–73.
НОВАК М., *Wychowanie do wolności i odpowiedzialności [Виховання свободи і відповідальності]*, в: *Wychowanie na rozdrożu. Personalistyczna filozofia wychowania [Виховання на роздоріжжі. Персоналістична філософія виховання]*, під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1999, с. 153–166.
НОВАК М., *Wychowanie w personalizmie [Освіта в персоналізмі]*, „Chrześcijanin w świecie" 1993, № 4 (195), с. 59–67.
НОВАК М., *Znaczenie wartości w procesie wychowania, в: Człowiek – wartości – senc. Studia z psychologii egzystencji [Важливість цінностей в процесі виховання, в: Людина – цінності – сенс. Дослідження з психології існування]*, під ред. К. ПОПЄЛІСК, Люблін 1996, с. 241–259.
НОВАКОВСКІ П., *Fast food dla mózgu, czyli telewizja i okolice [Фаст–фуд для мозку, або телебачення і околиці]*, Тихи 2002.
НОВАК М., ксьондз, *Wolne osoby i dobro wspólne [Вільні особи і загальне благо]*, Краків 1998.
НОВАК М., ксьондз, ОЖУҐ Т., *Wychowanie chrześcijańskie a kultura [Християнське виховання та культура]*, Люблін 2000.
Oblicza ojcostwa [Образи батьківства], під ред. Д. КОПНАС-БЄЛА, Люблін 2001.
ОБУХОВСКА І., *Rozwój erotyczny [Еротичний розвиток]*, Варшава 2002.
Ochrona środowiska w filozofii i teologii [Охорона навколишнього середовища в філософії і теології], під ред. Й. М. ДОЛЕНҐА, Й.В. ЧАРТОШЕВСКІ,Варшава 1999.
ОДАССО Ґ., *Biblia i religie [Біблія і релігії]*, Краків 2005.
ОҐІНСЬКА-БУЛІК Н., *Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży [Ризикована поведінка дітей і підлітків]*, Лодзь 2006.

ОКОНЬ В., *Nowy słownik pedagogiczny [Новий педагогічний словник]*, Варшава 2001.
ОЛЕШКЄВІЧ А., *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania i formy [Молодіжний бунт. Умови і форми]*, Гданськ 2006.
ОПАРОВСКА Й., *Ostatni etap ludzkiego dojrzewania [Заключний етап дозрівання людини]*, „Nowe Życie" 2000, № 10.
Opieka i wychowanie w rodzinie [Опіка та сімейне виховання], під ред. С. КЕМПСКІ, Люблін 2003.
ПАЛУЦКІ Й., SJ, *Dobre bogactwo [Добре багатство]*, Люблін 1992.
ПАНАСЮК Р., *Filozofia i ekologia w poszukiwaniu nowego stosunku do przyrody [Філософія і екологія у пошуках нового ставлення до природи]*, Лодзь 1993.
ПАНЧИК В., ВАРХОЛ К., *W kręgu teorii, metodyki i praktyki współczesnego wychowania fizycznego [У межах теорії, методології та практики сучасного фізичного виховання]*, Жешув 2006.
ПАПІС В., *Życie i miłość. Poradnik dla nauczyciela [Життя і любов. Посібник для вчителів]*, Варшава 1996.
ПАРКЕР Й., СТІМПСОН Й., *Rodzeństwo – rywalizacja i miłość. Wszystko, co powinni wiedzieć rodzice braci i sióstr [Брати і сестри – суперництво і любов. Все, що потрібно знати батькам про братів і сестер]*, Познань 2003.
ПАРТИКА М., *Dzieci zdolne [Обдаровані діти]*, Варшава 2000.
ПАВЛІНА К., ксьондз, *Jak zagospodarować młodość? [Як опанувати молодість?]*, Варшава 2004.
Pedagogika w pokoju nauczycielskim [Педагогіка в учительській], під ред. К. КРУШЕВСКІ, Варшава 2000.
Pięć wielkich religii świata. Hinduizm, buddyzm, islam, judaizm, chrześcijaństwo [П'ять великих релігій світу. Індуїзм, буддизм, іслам, іудаїзм, християнство], під ред. А. СКАРАБЕЛ, Краків 2004.
ПЄНТА Й., *Pedagogika czasu wolnego [Педагогіка дозвілля]*, Варшава 2004.
ПІНДЕЛЬ Р., ксьондз, *Życie wspólnoty w świetle Słowa Bożego [Життя суспільства у світлі Слова Божого]*, Краків 2004.
ПОДЛЕСКІ Ц., *Geneza i rozwój Apostolstwa Chorych [Виникнення і розвиток Апостольства Хворих]*, „Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne" 2000, № 3.
ПОЛЛЕР Т., *Bóg, człowiek, natura. Problematyka ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II [Бог, людина, природа. Екологічна проблематика у вченні Івана Павла II]*, Краків–Закопане 2001.
Polska młodzież – zaburzenia, zagrożenia w aktualnej rzeczywistości społecznej [Польська молодь – розлад, загрози в поточній соціальній реальності], під ред. Т. СОЛТИСІК, М. КАРВОВСКА, Бидгощ 2001.
ПОССЕНТІ В., *Religia i życie publiczne [Релігія і суспільне життя]*, Варшава 2005.

Powołanie i posłannictwo ludzi świeckich w świetle dokumentów kościelnych [Покликання і місії мирян у світлі церковних документів], під ред. Е. ВЕРОН, ксьондз, Познань 1989.
ПРОНЗАТО А., ксьондз, *W ramionach Ojca [В обіймах Отця]*, Краків 2002.
Pukam do drzwi Waszych domów i pragnę się z Wami spotkać. Rozważania na temat „Listu do Rodzin" Ojca Świętego Jana Pawła II [Я постукав у двері ваших будинків, і хочу з вами зустрітися. Роздуми про «Лист до сімей» Папи Івана Павла II], під ред. Б. ГАРРАСЕК, Варшава 1994.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Jak wygrać macierzyństwo? [Як виграти материнство?]*, Ченстохова 2006.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Jak wygrać ojcostwo? Instrukcja obsługi [Як виграти батьківство? Інструкція з експлуатації]*, Ченстохова 2005.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Warto być ojcem [Варто бути батьком]*, Познань1999.
ПИЖАЛЬСКІ Й., *Nauczyciele – uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie [Вчителі – учні. Два погляди на дисципліну в класі]*, Познань 2007.
РЕРОНЬ Т., ксьондз, *Media na usługach moralności chrześcijańskiej [Медія на службі християнської моралі]*, Вроцлав 2002.
РІЕМАН Ф., *Jak szczęśliwie przeżyć drugą połowę życia [Як успішно прожити другу половину життя]*, Краків 2006.
РАЙС Ц., *Sztuka ojcostwa [Мистецтво батьківства]*, Познань 2006.
РОБАК М., *Zarzućcie sieć. Chrześcijanie wobec wyzwań Internetu [Закиньте мережу. Виклики християн щодо Інтернету]*, Варшава 2001.
Rodzina fundamentem społeczeństwa, narodu i państwa [Сім'я як основа суспільства, нації і держави], під ред. С. КОВОЛІК, Тарновскє Гури 2004.
РОҐҐЕ Й. У., *Dojrzewanie, czyli jak pozwolić odejść i pozostać wsparciem [Дозрівання, або як відпустити і продовжувати підтримувати]*, Кєльце 2006.
РОМАНЮК К., єп, *Lata podeszłe i starość według Biblii [Старші роки і старість у Біблії]*, Варшава 1993.
РОМАНЮК К., єп, *Adelfoc. Idea braterstwa w Biblii [Adelfoc. Ідея братства в Біблії]*, Нєпокалянув 1992.
РОММЕЛ К., *Radości i smutki jesieni życia [Радощі і прикрощі осені життя]*, Краків 2003.
РОСІК С., *Dekalog jako norma życia i wolności [Декалог, як норма життя і свободи]*, Познань 1997.
РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Istota i geneza religii [Природа і походження релігії]*, Люблін–Сандомєж 1997.
РИЛКЕ Г., *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi [Школа для учня. Як навчити життя з людьми]*, Варшава 1983.
САЛІЙ Й., ОР, *Patriotyzm dzisiaj [Патріотизм сьогодні]*, Познань 2005.
ШЕЛЕР М., *Wolność, miłość, świętość [Свобода, любов, святість]*, Краків 2004.

ШРЕІНЕР Й., *Bliźni – obcy – nieprzyjaciel [Ближній – чужий – ворог]*, Краків 2001.
СЕНКОВСКІ А. Е., *Osiągnięcia uczniów zdolnych [Досягнення обдарованих учнів]*, Люблін 2000.
СЄРОТОВІЧ Т., *Nauka a wiara – przestrzeń dialogu. Obrazy świata jako przestrzeń dialogu pomiędzy nauką i teologią [Наука і віра – простір для діалогу. Образи світу як простір для діалогу між наукою і богослов'ям]*, Тарнув 1997.
СЛОМКА В., ксьондз, *Świętość na świeckiej drodze życia [Святість на світській дорозі життя]*, Познань 1981.
СЛОНСЬКА Й., *Teatr młodzieży [Молодіжний театр]*, Варшава 1970.
СМІТ М., *Między ojcem a synem. Dzielenie się wiarą, umacnianie więzi i stawanie się mężczyzną [Між батьком і сином. Ділення вірою, зміцнення відносин і ставання чоловіком]*, Краків 2002.
СОЛАНО Ц., *Dojrzewanie i miłość [Дозрівання і любов]*, Варшава 2005.
Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II [Солідарність у вченні Івана Павла II], під ред. А. РИНІО, Люблін 2005.
Społeczna aktualizacja tożsamości człowieka [Соціальна актуалізація ідентичності людини], під ред. Й. ЦУДА, Катовіце 2004.
СТЕРН М., *Co to jest judaizm? Odpowiedzi na najczęściej stawiane pytania [Що таке іудаїзм? Відповіді на типові запитання]*, Краків 2003.
СУЯК Е., *ABC Psychologii komunikacji [Підстави психології спілкування]*, Краків 2006.
СУЯК Е., *Życie jako zadanie [Життя як завдання]*, Варшава 1982.
СИНОВЄЦ Й., OFM, *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań [Декалог. Десять важливих заповідей]*, Краків 2004.
ШАФРАНСЬКІ А. Л., ксьондз, *Ku cywilizacji miłości miłosiernej [До цивілізації милосердної любові]*, Люблін 1989.
Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej: szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia [Школа як місце формування патріотичного ставлення: католицька школа на порозі третього тисячоліття], під ред. Й. П. ЦІХОЦКА, Ченстохова 1998.
ШУКАЛСКІ П., *Przepływy międzypokoleniowe i ich kontekst demograficzny [Потоки між поколіннями у демографічному контексті]*, Лодзь 2002.
СЛІПКО Т., ксьондз, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki [Межі життя. Дилеми сучасної біоетики]*, Варшава 1988.
СЛІПКО Т., ксьондз, *Zarys etyki szczegółowej. Etyka osobowa [Опис детальної етики. Особиста етика]*, Краків 2003.
ТАРНАВСКІ Й., *Dialogi o powołaniu [Діалоги про призначення]*, Краків 1998.
ТАРНАВСКІ Й., *Wygrać młodość [Виграти молодість]*, Краків 2000.
Teatr edukacyjny – komunikacja bez granic [Театральна освіта – спілкування без кордонів], під ред. Г. ҐЛІНЄЦКІ, Л. МАКСИМОВІЧ, Слупськ 2001.

ТЕРРУВЕ А., БААРС Ц., *Integracja emocjonalna. Jak uwierzyć, że jesteś kochany i potrafisz kochać [Емоційна інтеграція. Як повірити, що вас люблять і ви можете любити]*, Познань 2004.
ТРОБІШ В., *Kochałem dziewczynę [Я любив дівчину]*, Ченстохова 2001.
Uczenie się jako przedsięwzięcie na całe życie [Навчання як проект на все життя], під ред. Т. БАУМАН, Краків 2005.
УРБАНСЬКІ С., *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978–1999) [Виховання у вченні Івана Павла II (1978–1999)]*, Варшава 2000.
ВЕРТЕМАТЕ Л. Д., *Błogosławione braterstwo. Rozważania biblijno-duchowe [Благословенне братерство. Біблійні і духовні міркування]*, Зомбкі 2002.
W trosce o integralne wychowanie [Заради інтегральної освіти], під ред. М. НОВАК, Т. ОЖУҐ, А. РИНІО, Люблін 2003.
ВАНЬКА А., ксьондз, *Religie w dobie pluralizmu i dialogu [Релігія в епоху плюралізму і діалогу]*, Щецін 2004.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Dojrzałość chrześcijanina [Зрілість християнина]*, Зомбкі 2003.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Laikat i apostolstwo [Миряни і апостольство]*, Познань 1993.
ВЕРОН Е., ксьондз, *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego [Про гідну старість. Роздуми віруючого]*, Познань 2000.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Ruchy odnowy we współczesnym Kościele [Кроки оновлення у сучасній церкві]*, Познань 1993.
ВЕРОН Е., ксьондз, *Świeccy w Kościele [Миряни у Церкві]*, Париж 1970.
ВІЛЬК К., ОСПЕ, *Osobowy charakter relacji międzyludzkich według Karola Wojtyły [Характер особистих відносин за Каролем Войтилою]*, Ченстохова 1996.
ВІЛК Й. ксьондз, *Pedagogika rodziny [Педагогіка сім'ї]*, Люблін 2002.
ВІЛЬК Й., ксьондз, *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie [Важливість першого досвіду релігійного виховання маленької дитини в сім'ї]*, Люблін 1987.
ВІШНЄВСКА–РОШКОВСКА К., *I Ty kiedyś założysz rodzinę [І ти колись створиш сім'ю]*, Варшава 1990.
ВІШНЄВСКА–РОШКОВСКА К., *Problemy współczesnego erotyzmu [Проблеми сучасної еротики]*, Варшава 1986.
ВІТЕК С., *Doskonalenie umiejętności dyskutowania [Вдосконалення навичок ведення дискусії]*, Єленя Гура 1998.
ВОЙТІТЗ Й., *Wymarzone dzieciństwo: jak wychować szczęśliwe dziecko unikając błędów naszych rodziców [Ідеальне дитинство: як виховати щасливу дитину, уникаючи при цьому помилки наших батьків]*, Гданськ 1994.
ВОЙЦІШКЕ Б., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej [Людина серед людей. Нариси соціальної психології]*, Варшава 2002.

Wokół wychowania [Навколо виховання], під ред. Д. ЧУБАЛА, Ґ. ҐЖИБЕК, Бєльско Бяла 2003.
Wokół wychowania. Rola rodziny i szkoły w procesie socjalizacji dziecka [Wokół wychowania. Роль сім'ї та школи у соціалізації дитини], під ред. Т. РОСТОВСКА, Й. РОСТОВСКІ, Лодзь 2002.
ВОЛЬФ П., *Sztuka dobrego wyboru [Мистецтво хорошого вибору]*, Краків 2006.
ВОЛІЦКІ М., *Dojrzała osobowość, dojrzałe sumienie [Зріла особистість, зріла совість]*, Вроцлав 2000.
ВОРОНЄЦКІ Й., ОР, К*atolicka etyka wychowawcza [Католицька етика виховання]*, Люблін l987.
ВОРОНЄЦКІ Й., ОР, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane [Виховання людини. Вибрані твори]*, Краків 1961.
ВОРОНЄЦКІ Й., ОР, *O narodzie i państwie [Про націю і державу]*, Люблін 2004.
ВРАЙТ Г. Н., *Tatusiowa córeczka, czyli o niezwykłym wpływie ojca na osobowość córki [Татусева дочка, тобто вагомий вплив батька на особистість дочки]*, Варшава 1993.
ВРОНСЬКА К., *O możliwości zbudowania teorii wychowania personalistycznego Karola Wojtyły [Можливість побудови теорії особистісного виховання Кароля Войтили]*, в: *Wartości – Społeczeństwo – Wychowanie. Studia z pedagogiki społecznej [Цінності – Суспільство – Освіта. Дослідження соціальної педагогіки]*, під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1995.
ВРОНСЬКА К., *Osoba i wychowanie: wokół personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły – Jana Pawła II [Особистість і виховання: про особистісну філософію виховання Кароля Войтили – Івана Павла II]*, Краків 2000.
ВЖЕШЄНЬ В., *Jednostka – rodzina – pokolenie. Studium relacji międzypokoleniowych w rodzinie [Одиниця – сім'я – покоління. Дослідження відносин між поколіннями у сім'ї]*, Познань 2003.
Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej [Освіта в християнській сім'ї], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1982.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Do „Solidarności" rady i wskazania [До Солідарності поради та вказівки]*, Варшава 1996.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Druga kromka chleba [Друга скибка хліба]*, Варшава 2001.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Duch pracy ludzkiej [Дух людської праці]*, Варшава 2001.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Idącym w przyszłość [Для тих, хто йде до майбутнього]*, Варшава 1998.
ВИШИНСЬКІ С., кард., J*edna jest Polska [Польща – одна]*, Варшава 2000.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kamienie wołać będą [Каміння буде кричати]*, Варшава 1984.

ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kobieta w Polsce współczesnej [Жінка в сучасній Польщі]*, Познань–Варшава 1978.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kocham Ojczyznę więcej niż własne serce [Я люблю свою батьківщину більше, ніж власне серце]*, Ченстохова 2002.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kościół i media [Церква і ЗМІ]*, Варшава 2002.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kościół w służbie Narodu [Церква на службі нації]*, Варшава 1983.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Kromka chleba [Скибка хліба]*, Варшава 2001.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Miłość na co dzień [Любов щодня]*, Варшава–Зомбкі 2001.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Ojcze Nasz. Rozważania [Отче наш. Міркування]*, Варшава 2001.
ВИШИНСЬКІ С., кард., *Zagon polskiej ziemi. Odpowiedzialność za ziemię i godność pracy na roli [Вторгнення на польські землі. Відповідальність за землю і гідність праці на землі]*, Варшава 2003.
ВИШИНСЬКІ С., *Miłość na co dzień [Любов щодня]*, Варшава–Зомбкі 2001.
Z badań nad rodziną [З досліджень над сім'єю], під ред. Т. КУКОЛОВІЧ, Люблін 1984.
Z Karolem Wojtyłą „myśląc Ojczyzna" [З Каролем Войтилою «думаючи про Вітчизну»], під ред. В. ХУДИ, Люблін 2002.
ЗАСЕМПА Т., *Media, człowiek, społeczeństwo. Doświadczenia europejsko–amerykańskie [Засоби масової інформації, людина, суспільство. Європейсько–американський досвід]*, Ченстохова 2000.
ЗІМБАРДО Ґ., *Psychologia i życie [Психологія і життя]*, Варшава 1997.
ЗЬОЛЕК В., *Pożegnanie z piaskownicą, czyli o konieczności bycia dorosłym [Прощання з пісочницею,або про необхідність бути дорослим]*, Варшава 2002.
ЗУХНЄВІЧ П., *Szukałem Was. ІВАН ПАВЛО II i światowe dni młodzieży [Я шукав Вас. Іван Павло II і Всесвітній день молоді]*, Радом 2005.
ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Między biedą a bogactwem [Між бідністю і багатством]*, Краків 2001.
ЖМУДЗІНСЬКІ В., *Boży dar mamona. Czyli jak pozyskać dobroczyńcę [Божий дар мамона. Як отримати благодійника]*, Краків 2000.
ЖУЛІНСЬКА Б., *Nie tylko dla matek [Не тільки для матерів]*, Варшава 2003.
Żyć dla miłości. ІВАН ПАВЛО II do młodych w Polsce [Жити для любові. Іван Павло II для молоді в Польщі], під ред. М. КЛУК, Краків 2005.

2. ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

АБЕЛЬН Р., КНЕР А., *Odpowiedzi na pytania stawiane przez życie [Відповіді на питання, які ставить життя]*, Краків 2003.
АКОРСІ М., *Rodzeństwo – jak z nim wytrzymać? [Брати і сестри – як з ними витримати?]*, Варшава 2005.

Aksjologia sportu [Аксіології спорту], під ред. З. ДЗЮБІНСЬКІ, Варшава 2001.
АЛБІСЕТИТІ В., *Ból miłości. Jak radzić sobie z problemami życia uczuciowego [Біль кохання. Як боротися з проблемами емоційного життя]*, Кєльце 1998.
АЛБІСЕТИТІ В., *Czy można przezwyciężyć lęk? [Чи зможете ви подолати страх?]*, Кєльце 2002.
АЛБІСЕТИТІ В., *Jak przezwyciężyć nieśmiałość [Як подолати сором'язливість]*, Краків 2005.
АЛБІСЕТИТІ В., *Zazdrość – cecha wrodzona czy nabyta? Jak przezwyciężać uczucie stare a wciąż nowe? [Ревнощі – вроджені чи набуті? Як подолати старе почуття і все ж нове?]*, Краків 2000.
АНҐЕ Д., ОР, *Duchowość kobiety i mężczyzny [Духовність чоловіка і жінки]*, комплект 8 касет і 2 дисків, Варшава
АНҐЕ Д., ОР, *Miłość braterska [Братська любов]*, Варшава 2006.
АНТОНЕЛЛІ М., *W poszukiwaniu zagubionego ciała [У пошуках втраченого тіла]*, Кєльце 2006.
Arcydzieła malarstwa. Musée d'Orsay [Шедеври живопису. Музей де Орсе], під ред. Р. РОСЕНБЛУМ, Варшава 2003.
АСЕНСІ Й. П., *Etyka wiary w dziełach Josepha Ratzingera [Етика віри у творчості Йозефа Ратцінгера]*, Варшава 2006.
АТКІНСОН Е., *Bobik od franciszkanów [Бобик із францисканського ордена]*, Познань 1991.
АТКІНСОН С., *Budowanie poczucia własnej wartości [Формування почуття власної вартості]*, Познань 2006.
БАЙДА Й., ксьондз, *Rodzina miejscem Boga i człowieka [Сім'я як місце Бога і людини]*, Ломянки 2005.
БАЙДА Й., ксьондз, *Powołanie chrześcijańskie jako zasada teologii moralnej [Християнське покликання як принцип морального богослов'я]*, Варшава 1984.
БАЛТАСАР Г. У. вон, ксьондз, *Wiarygodna jest tylko miłość [Надійна лише тільки любов]*, Краків 1997.
БАРТОШЕВСКІ В., *Warto być przyzwoitym [Варто бути порядним]*, Познань 2005.
БАУЕР З., ХУДЗІНСЬКІ Е., *Dziennikarstwo i świat mediów [Журналістика та світ засобів масової інформації]*, Краків 2000.
БЯЛОСТОЦКІ Й., *Sztuka cenniejsza niż złoto [Мистецтво дорожче від золота]*, Варшава 2006.
БЛАНКО Л., КАРБОНЕЛ С., *Wartości w życiu rodziny. Ponad 1000 zabaw rozwijających wrażliwość na wartości ogólnoludzkie [Цінності в сімейному житті. Більше 1000 ігор, що розвивають чутливість до людських цінностей]*, Кєльце 2003.
БЛІЕВЕІС Д., *Wieczór życia [Вечір життя]*, Познань 1978.

БЛУМ А., *Umysł zamknięty [Закритий розум]*, Познань 1987.
БОБУЛА М., *Przyroda – tajemniczy kosmoc. Eseje na temat filozofii, kosmosu, życia, ewolucji i ekologii [Природа – таємничий космос. Нариси з філософії, простору, життя, еволюції і екології]*, Сандомєж 2000.
БОНЕНБЕРҐ М., *Człowiek i ziemia [Людина і земля]*, Краків 1999.
БУРСТІН Д. Й., *Odkrywcy. Dzieje ludzkich odkryć i wynalazków [Дослідники. Людські відкриття і винаходи]*, Варшава 2000.
БОУЛАД Г., *Mistyka a zaangażowanie społeczne [Містика і соціальна участь]*, Краків 2002.
БОЖЕК Й., *Człowiek i pies. Zwierzę nie jest rzeczą [Людина і собака. Тварина це не річ]*, Бєльско Бяла 2003.
Boży doping [Божий допінг], під ред. Т. БАЛОН–МРОЧКА, Краків 2006.
B*óg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z kardynałem Josephem Ratzingerem roztawia Peter Seewald [Бог і світ. Віра і життя сьогодні. З кардиналом Йозефом Ратцінгером розмовляє Петер Сівальд]*, Краків 2001.
БРАНДЕН Н., *Odpowiedzialność. Jak polegać na sobie i znaleźć sens życia [Відповідальность. Як покладатися на себе і знайти сенс життя]*, Лодзь 1999.
БРАНДСТАЕТИТЕР П., *Pieśń o moim Chrystusie [Пісня про мого Христа]*, Познань 2005.
БРАУН–ҐАЛКОВСКА М., *Trudne pytania. Listy o życiu i miłości [Важкі питання. Листи про життя і любов]*, Ольштин 1990.
БРАУН Й., *Nowy świat kultury [Новий світ культури]*, Варшава 2003.
БРУСІЛО Й., *Życie bez bólu? Chrześcijański sens cierpienia a przeciwbólowe działania medycyny [Життя без болю? Християнський сенс страждань і діяльность медицини проти болі]*, Краків 1996.
БУКОВСКІ К., ксьондз, *Religie świata a chrześcijaństwo [Релігії світу і християнство]*, Познань 1988.
БУИНО–АРЦТОВА М., *Ojczyzna [Батьківщина]*, Радом 2003.
КАМПБЕЛ Р., ЧАПМАН Ґ., *Sztuka okazywania miłości dorosłym dzieciom [Мистецтво кохати дорослих дітей]*, Варшава 2004.
КАРОН А. Ф., *Matki i córki. Nie przestawaj mnie kochać [Мати і дочка. Не переставай любити мене]*, Гданськ 2003.
КАРТЕР В. Л., *Gniewny nastolatek. Dlaczego młodzi ludzie tak się złoszczą i jak rodzice mogą im pomóc z tego wyrosnąć? [Злий підліток. Чому молоді люди так зляться, і як батьки можуть допомогти їм це перерости?]*, Варшава 1997.
ЧАДВІК Г., *Myśl wczesnochrześcijańska a kultura klasyczna [Рання християнська думка та класична культура]*, Варшава 2000.
ХАЛАС К., *Młodzież jakiej nie znacie [Молодь, якої ви не знаєте]*, Сандомєж 2007.
ХАЛУПНІК А., *Antropologia widowisk [Антропологія шоу]*, Варшава 2005.

ХРАПЕК Й., єп., *10 przykazań dla dziennikarzy [10 заповідей для журналістів]*, „Biuletyn Informacyjny KAI" 1999, № 41, с. 6– 7.
ХРАПЕК Й., єп., *Uwarunkowania recepcji programów telewizyjnych przez młodzież [Сприймання телевізійних програм молоддю]*, Люблін 1985.
ХРОБАК С., ксьондз, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II [Особистісна концепція виховання у вченні Кароля Войтили – Івана Павла II]*, Варшава 1999.
Chronić i wspomagać ludzkie życie [Підтримка і захист людського життя], під ред. К. КАЧМАРЧИК, ксьондз, Краків 2000.
ЦІДОХ Ґ., *Czas wolny – czasem konsumpcji? [Вільний час як час споживання?]*, Варшава 1992.
Cierpienie i śmierć [Страждання і смерть], під ред. А. Й. НОВАК, OFM, Люблін 1992.
КОГЕН Р., *Wyjść na prostą [Вийти на фінішну пряму]*, Краків 2005.
КОНДРІЛЛ Й., *101 najlepszych sposobów komunikowania się [101 найкращий спосіб спілкування]*, Варшава 2006.
КОНРАД Й., *Człowiek, rasa, kultura [Людина, раса, культура]*, Варшава 1971.
ЦИҐАНІК Г., *Anegdoty góralskie. Mistrzowie humoru [Анекдоти горян. Майстри гумору]*, Варшава 2004.
ЧАРКОВСКІ Й., *Motywacja w sporcie [Мотивація в спорті]*, Варшава 1989.
Człowiek – Kościół – Świat. Katolicka myśl społeczna u progu III tysiąclecia [Людина – церква – світ. Католицька суспільна думка на початку третього тисячоліття], під ред. А. ЛЕПА, єп, Лодзь 2002.
ЧАЯ З., *Wychowanie jako spotkanie [Виховання як зустріч]*, Познань 1994.
ЧАРКА С., *Z problemów czasu wolnego [Проблема дозвілля]*, Варшава 1974.
ЧАРНИ Й., *Jana Pawła II wizja cywilizacji miłości [Іван Павло II – бачення цивілізації любові]*, Вроцлав 1994.
Człowiek – osoba – płeć [Людина – особистість – стать], під ред. М. ВОЙЦІК, Ломянки 1998.
Człowiek – zwierzę – cywilizacja. Aspekt humanistyczny [Людина – тварина – цивілізація. Гуманістичний аспект], під ред. Г. КОРПІКЄВІЧ, Познань 2001.
Człowiek i przyroda w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym [Людина і природа в середньовіччі і новітньому часі], під ред. В. ІВАНЬЧАК, Варшава 2000.
Człowiek we wspólnocie Kościoła [Людина в громаді Церкви], під ред. Л. БАЛТЕР, САЦ, Варшава 1979.
ЧУБА К., *Ojczyzna w nauczaniu Jana Pawła II [Батьківщина у вченні Івана Павла II]*, Ольштин 1990.
ДАНЕЦКІ Й., *Czas wolny – mity i potrzeby [Вільний час – міфи і потреби]*, Варшава 1967.

ДАНТО А. С, *Świat sztuki. Pisma z filozofii sztuki [Світ мистецтва. Листи з філософії мистецтва]*, Краків 2005.
ДАУЗЕНРОТЕ Е., *Janusz Korczak – życie dla dzieci [Януш Корчак – життя для дітей]*, Краків 2005.
ДАВІДСОН Й., *Asertywność dla żółtodziobów, czyli wszystko, co powinieneś wiedzieć o... [Напористість для новачків, тобто все, що вам потрібно знати про]*, Познань 2003.
ДЕЙВІС М. Г., *Empatia. O umiejętności współodczuwania [Емпатія. Здатність співпереживати]*, Гданськ 2001.
ДАВСОН Ч., *Formowanie się chrześcijaństwa [Формування християнства]*, Варшава 1969.
ДОМБ-КАЛІНОВСКА Б., *Ziemia, piekło, raj. Jak czytać obrazy religijne [Земля, пекло, рай. Як читати релігійні картини]*, Варшава 1994.
ДІКЕН А., *Gdy przychodzi starość [Коли приходить старість]*, Краків 1977.
ДЕҐЕН У., *Sztuka nawiązywania pierwszego kontaktu [Мистецтво знаходити перший контакт]*, Гданськ 2005.
ДЕМЕЛ К., *Zwierzę i jego środowisko. Wstęp do ekologii zwierząt [Тварина і її оточення. Введення в екологію тварин]*, Варшава 1969.
ДЕСАНТІ П., *Podręcznik dobrego wychowania [Підручник доброго виховання]*, Варшава 2006.
Dialog w kulturze [Діалог в культурі], під ред. М. ШУЛАКЄВІЧ, Торунь 2003.
ДОБСОН Й., *Emocje, czy można im ufać? [Емоції, чи можна їм довіряти?]*, Варшава 1992.
ДОГЕРТИ В., *Jak trzymać się razem w świecie, który chce nas rozdzielić [Як триматись разом у світі, який хоче нас розлучити]*, Краків 2006.
ДОЛДІ М., *Odpowiedzi na pytania o miłość i uczucia [Відповіді на питання про любов і почуття]*, Краків 2005.
ДОРСТ Й., *Siła życia [Сила життя]*, Варшава 1988.
ДОУБІНІН Н., *Świętego Franciszka z Asyżu braterstwo z przyrodą [Братерство Святого Франциска Ассизького з природою]*, Лодзь 2000.
ДРОНЧКОВСКІ Ф., ксьондз, *Nasze powołanie do szczęścia [Наше покликання до щастя]*, Пелплін 2005.
ДРОНЖЕК Ц., SJ, *Jan Paweł II. Wskazania na trzecie tysiąclecie [Іван Павло II. Вказівки на третє тисячоліття]*, Краків 2001.
Drugi balsam dla duszy kobiety, czyli jeszcze więcej opowieści, które otworzą serce kobiety i przywrócą wiarę w sens życia [Інший бальзам для жіночої душі, або ще більше історій, які відкривають серце жінки і повернення віри в сенс життя], під ред. Й. КАНФІЕЛД, Познань 2001.
ДУПУІС Й., *Chrześcijaństwo i religie. Od konfrontacji do dialogu [Християнство і релігії. Від конфронтації до діалогу]*, Краків 2003.
ДУРЧОК К., *Wygrać życie [Виграти життя]*, Краків 2005.
ДУТИТОН Д. Ґ., *Przemoc w rodzinie [Насильство в сім'ї]*, Варшава 2001.

Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II [Дитина у вченні Івана Павла II], під ред., Ц. ДРОНЖЕК, Й. КАВЕЦКІ, Краків 1986.
Dziennikarski etos [Журналістський епос], під ред. Р. ҐРАБОВСКІ, З. КОБИЛІНСЬКА, Ольштин 1996.
Dziennikarski Kodeks Obyczajowy [Моральний кодекс журналістів], Варшава 1991.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Jak wygrać życie? Instrukcja obsługi [Як виграти життя? Інструкція з експлуатації]*, Ченстохова 2004.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Komunikacja pastoralna [Пастирська комунікація]*, Краків 2006.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Miłość pozostaje [Любов залишається]*, Ченстохова 2001.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Nowoczesna profilaktyka uzależnień [Сучасна профілактика залежностей]*, Кєльце 2001.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Osoba i wychowanie. Pedagogika personalistyczna w praktyce [Особистість і виховання. Особистісна педагогіка на практиці]*, Краків 2003.
ДЗЄВЄЦКІ М., ксьондз, *Radość miłości [Радість любові]*, Кєльце 2005.
ДЗЮБАТИ Е., *Odnaleźć miejsce w sercu. Dlaczego mamy bronić życia [Знайти місце в серці. Чому ми повинні захищати життя]*, Ченстохова 2004.
ДЗЮБІНСЬКІ З., *Przesłanie Ojca Świętego Jana Pawła II do świata sportu [Послання Святого Отця Івана Павла II до світу спорту]*, Варшава 2000.
ДЗІВІШ С., кард., *Więcej sportu… [Більше спорту...]*, Краків 2006.
ЕДЕНСОР Т., *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne [Національна ідентичність, популярна культура та побут]*, Краків 2004.
ЕЛДРЕДҐЕ Й., *Dzikie serce. Ćwiczenia w drodze [Дике серце. Вправи на дорозі]*, Варшава 2005.
ЕЛДРЕДҐЕ Й., *Podróż pragnień w poszukiwaniu życia, o jakim marzyliśmy [Подорож бажання в пошуках життя, про яке ми мріяли]*, Варшава 2006.
ЕЛДРЕДҐЕ С., ЕЛДРЕДҐЕ Й., *Urzekająca. Dziennik osobisty [Захоплююча. Особистий щоденник]*, Варшава 2006.
ЕВДОКІМОВ П., *Prawosławie [Православ'я]*, Варшава 1986.
ЕВЕЛИ Л., *Ojcze nasz – u źródeł naszego braterstwa [Отче наш – у коренів нашого братства]*, Катовіце 1965.
ЕЙСЕНЦК Г., *Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują [Підглядання за розумом. Чому люди ведуть себе так, як ведуть]*, Гданськ 1996.
ФАБЕР А., *Wyzwoleni rodzice, wyzwolone dzieci. Twoja droga do szczęśliwszej rodziny [Звільнені батьки, звільнені діти. Ваш шлях до щасливої сім'ї]*, Познань 1997.
ФЕДЕЛІ М., *Temperamenty. Charaktery. Osobowości. Profil medyczny i psychologiczny [Темпераменти. Персонажі. Особистості. Медичний та психологічний аспекти]*, Краків 2003.

ФЕРДЕР Ф., *Żywe słowa. Святе Письмо, Psychologia i komunikacja międzyosobowa [Святе Письмо. Психологія та міжособистісне спілкування]*, Краків 2002.
ФЕРРЕРА М., *Ludy świata [Народи світу]*, Варшава 2004.
ФЕРРИ Л., *Nowy ład ekologiczny: drzewo, zwierzę i człowiek [Новий екологічний порядок: дерево, тварина і людина]*, Варшава 1995.
ФЕРТ Е., *Wychowanie do czystości w nauczaniu Jana Pawła II [Виховання чистоти у вченні Івана Павла II]*, Кєльце 1998.
ФЕСЧ Й., *Za pięć godzin zobaczę Jezusa. Dziennik więzienny [Через 5 годин я зустрінусь з Ісусом. Щоденник ув'язненого]*, Нови Сонч 2005.
ФІЯЛКОВСКІ Й., *Opowieści z Gór Świętokrzyskich [Розповіді з Свентокшиських гір]*, т. I–IX, Варшава 1995–2001.
ФІЯЛКОВСКІ В., *Ku afirmacji życia [Для затвердження життя]*, Вроцлав 1993.
ФІЯЛКОВСКІ В., НЕУҐЕБАУЕР К., СТЕЛМАШЧИК А., *Dar jedności [Дар єдності]*, Варшава 1988.
ФЛОРЕК Т., *Dlaczego boimy się uczuć w przyjaźni? [Чому ми боїмося почуття у дружбі?]*, „Nasza Droga" 2006, № 22, с. 20.
ФРАНК А., *Dziennik [Щоденник]*, Краків 2000.
ФРАССАТІ Л., *Pier Giorgio Frassati [П'єр Джорджіо Фрасатті]*, Варшава 1979.
ҐАДАМЕР Г. Ґ., *Dziedzictwo Europy [Спадок Європи]*, Варшава 1992.
ҐАСПАРІНО А., *Seksualność darem Boga. Rozmowy z młodzieżą na temat etyki seksualnej [Сексуальність як дар Божий. Розмова з молоддю про сексуальну етику]*, Варшава 1994.
ҐАВЕЛ А., *Pedagodzy wobec wartości zdrowia [Вчителі про здоров'я]*, Краків 2003.
ҐЕРСТИМАНН С., *Uczucia w naszym życiu [Почуття в нашому житті]*, Варшава 1963.
ҐЄРШЕВСКІ З., *Problem analogii międzykulturowej [Проблема міжкультурної аналогії]*, Варшава 1987.
ҐІЛСОН Е., *Byt i istota [Буття та суть]*, Варшава 2006.
ҐІЛСОН Е., *Chrystianizm a filozofia [Християнство і філософія]*, Варшава 1958.
ҐЛАЗ С., SJ, *Sens życia [Сенс життя]*, Краків 1998.
ҐЛАЗ С., SJ, *Doświadczenie religijne a sens życia [Релігійний досвід і сенс життя]*, Краків 2002.
ҐЛАЗ С., SJ, *Sens życia a religia. Wymiary filozoficzno-psychologiczne [Сенс життя і релігія. Філософський та психологічний аспекти]*, Познань 2006.
ҐОДЛЕВСКІ Ґ., *Antropologia słowa [Антропологія слова]*, Варшава 2003.
ҐОРЕ А., *Ziemia na krawędzi. Człowiek a ekologia [Земля над прірвою. Людина і екологія]*, Варшава 1996.

ҐОРАЛЧИК П., ксьондз, *Sens życia, sens śmierci. W pełni osobowe spotkanie z Chrystusem [Сенс життя, сенс смерті. Повністю особиста зустріч з Христом]*, Зомбкі 2003.
ҐОРСКІ К., *Piłka jest okrągła [М'яч круглий]*, Лодзь 2004.
ҐРАБАРСКА Т., *A bliźniego swego… [А сусіда свого…]*, Сандомєж 2001.
ҐРІЕСБЕЦК Й., *Zabawy dla grup [Розваги для груп]*, Кєльце 1999.
ҐРУЛКОВСКІ Б., *Postawy „być" i „mieć" a poczucie sensu życia [Поняття «бути» і «мати» та почуття сенсу життя]*, Гданськ 1998.
ҐРУН А., ксьондз, *Módl się i pracuj [Молися і працюй]*, Краків 2005.
ҐРУН А., ксьондз, *Odnaleźć radość życia [Знайти радість життя]*, Краків 2006.
ҐРУН А., ксьондз, *Otwórz serce dla miłości [Відкрийте своє серце для любові]*, Познань 2007.
ҐРУН А., ксьондз, РОББЕН Р., *Ustalać granice – szanować granice [Визначати межі – поважати межі]*, Кєльце 2006.
ҐЖИБОВСКІ Й., *Nas dwoje. Przed nami małżeństwo [Нас двоє. Перед нами шлюб]*, Краків 2006.
ҐЖИВАК–КАЧИНСЬКА М., *Trud rozwoju [Важкість розвитку]*, Варшава 1988.
ҐУАДАЛУПІ Ґ., *Świat Biblii w obrazach [Світ Біблії в картинках]*, Варшава 2003.
ҐУАРДІНІ Р., ксьондз, *Objawienie [Об'явлення]*, Варшава 1956.
ҐУАРДІНІ Р., ксьондз, *Wolność, łaska, loc. Rozważania o sensie istnienia [Свобода, ласка, доля. Роздуми про сенс існування]*, Краків 1995.
ҐУЛІН В., *Empatia dzieci i młodzieży. Komponenty informacyjne, decyzyjne i emocjonalne [Емпатія дітей і підлітків. Компоненти інформаційні, прийняття рішень та емоційні]*, Люблін 1994.
ГАЙДУК Т., SJ, *W bliskich relacjach międzyludzkich. Poznać, pokochać i naśladować Jezusa [У близьких стосунках. Знати, любити і слідувати за Ісусом]*, Краків 2006.
ГАЛАМА М., *Wolność. Wychowanie do wolności w świetle nauczania Jana Pawła II [Свобода. Виховання свободи у світлі вчення Івана Павла II]*, Краків 2000.
ГАЛЛІНҐСВОРТ М., *Sztuka w dziejach człowieka [Мистецтво в історії людини]*, Варшава 2006.
ГАММОНД П., *Atlas zagrożonych zwierząt [Атлас зникаючих видів тварин]*, Варшава 2006.
ГАРРІС Т. А., *W zgodzie z sobą i z tobą [У гармонії з собою і з тобою]*, Варшава 1987.
ГЕІНЕМАНН Г., *Być rodzicami. Pozostać zakochanymi [Бути батьками. Залишитись закоханими]*, Краків 2006.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Moralność myślenia [Моральність мислення]*, Тарнув 1993.

ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Nauka i wyobraźnia [Наука та уява]*, Краків 1995.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Sens życia i sens wszechświata. Studia z teologii współczesnej [Сенс життя і сенс Всесвіту. Дослідження в сучасній теології]*, Тарнув 2002.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Wieczność, czas, kosmos [Вічність, час, простір]*, Краків 1995.
ГЕЛЛЕР М., ксьондз, *Wszechświat i Słowo [Всесвіт і Слово]*, Краків 1994.
ГЕРНАНДЕЗ СЕОАНЕ Й.М., *Rodzice wobec buntu swych dzieci [Батьки щодо бунту своїх дітей]*, Краків 2001.
ГІММЕЛФАРБ Ґ., *Jeden naród, dwie kultury [Одна нація, дві культури]*, Варшава 2007.
ГІНЗ Е., *Nurt religijny w muzyce różnych epok [Релігійна течія в музиці різних епох]*, Пелплін 2003.
Historia sztuki. Od starożytności do postmodernizmu [Від античності до постмодернізму], під ред. Ф. КЛАУДЕ, Варшава 2006.
ГОФФМАН М. Л., *Empatia i rozwój moralny [Емпатія і моральний розвиток]*, Гданськ 2006.
ГОНОУР Г., ФЛЕМІНҐ Й., *Historia sztuki świata [Історія мистецтва в світі]*, Варшава 2006.
ГЮҐО В., *Nędznicy [Знедолені]*, Варшава 1986.
ГУНТСМАН Й., *Zwycięzcy nie oszukują [Переможці не обманюють]*, Глівіце 2005.
ІРЕНЕУШ З ЛІОНУ, *Przeciw herezjom, в: Chwałą Boga żyjący człowiek [Проти єресей, в: Хвалою Бога живий чоловік]*, Варшава 1999.
ІСРАЕЛ Л., *Eutanazja czy życie aż do końca? [Евтаназія, або життя до кінця?]*, Краків 2002.
Jak odkrywać sens ludzkiego życia [Як досліджувати сенс людського життя], під ред. Й. АУҐУСТИН, SJ, Краків 1997.
ЯМРОЖЕК Б., *Komunikacja interpersonalna, czyli jak wspomagać swoją przedsiębiorczość [Міжособистісна комунікація, або як розвивати підприємницькі здібності]*, Познань 2000.
ЯНЧАК А., *Życie – dar i zadanie [Життя – це дар і завдання]*, Краків 1998.
ЯН–УВЕ Р., *Dojrzewanie, czyli jak pozwolić odejść i pozostać wsparciem [Дозрівання, або як відпустити і продовжувати підтримувати]*, Кєльце 2005.
ЯКУЕС Д., *Uczenie się w grupach [Навчання в групах]*, Варшава 1997.
ЯРОШ М., *Interpersonalne uwarunkowania religijności [Міжособистісні детермінанти релігійності]*, Люблін 2003.
ЯРОШИНСЬКІ П., *Europa bez Ojczyzn? [Європа без Батьківщин]*, Варшава 2002.
ЯРОШИНСЬКІ П., *Nauka w kulturze [Наука в культурі]*, Радом 2002.
ЯРОШИНСЬКІ П., *Spór o piękno [Суперечка про красу]*, Краків 2002.

ЯРВІС М., *Psychologia sportu [Психологія спорту]*, Гданськ 2003.
ЯСКОЛЬСКІ А., ЯСКОЛЬСКА А., *Podstawy fizjologii wysiłku fizycznego z zarysem fizjologii człowieka [Основи фізіології фізичних зусиль з окресленням людської фізіології]*, Вроцлав 2006.
Jedność nauki – jedność świata? [Єдність науки – єдність світу?], під ред. М. ГЕЛЛЕР ксьондз, Й. МОЧКА, SDB, Тарнув 2003.
ЄЗІНСЬКІ М., *Nowe media – stan obecny i możliwości rozwoju [Нові засоби масової інформації – поточний стан і можливості розвитку]*, Торунь 2007.
ЙОГНСТОН В., *Życie w miłości. Modlitwa chrześcijańska w praktyce [Життя в коханні. Християнська молитва в практиці]*, Краків 1997.
КАЧИНСЬКА Д., *Dziewczęta z „Parasola" [Дівчата з «Парасолі»]*, Варшава 1993.
КАЛІНОВСКІ М., *Praca [Праця]*, Люблін 2005.
КАЛІШУК К., *Przyroda najlepszym nauczycielem [Природа як найкращий вчитель]*, Варшава 1997.
КАПУСЦІНСЬКІ Р., *Autoportret reportera [Автопортрет репортера]*, Краків 2003.
КАСПАРУ М., *Przewodnik po radości [Посібник радості]*, Краків 2004.
КАВУЛА С., БРАҐІЕЛ Й., ЯНКЕ А., *Pedagogika rodziny [Педагогіка сім'ї]*, Торунь 2000.
КАВУЛА С., *Kształty rodziny współczesnej. Szkice familiologiczne [Форми сучасної сім'ї. Сімейні ескізи]*, Торунь 2005.
КЕБЕРС Ц., *Jak mówić o cierpieniu i śmierci? [Як говорити про страждання і смерть?]*, Краків 1994.
КЄРАС З., *100 najpiękniejszych gór świata [100 найкрасивіших гір у світі]*, Варшава 1995.
КЄРЕСЬ Б., *Chodzi o miłość [Йдеться про любов]*, Люблін 2006.
КЄРЕСЬ Г., *Sztuka wobec natury [Мистецтво та природа]*, Радом 2001.
КЄРНІКОВСКІ З., єп, *Dwoje jednym ciałem w Chrystusie [Двоє в одному тілі і в Христі]*, Варшава 2000.
КІНЧЕР Й., *Psychologia dla dzieci i nastolatków. Poznaj siebie [Психологія для дітей і підлітків. Пізнай самого себе]*, Варшава 2006.
КЛАМУТ Р., *Cel – czas – sens życia [Мета – час – сенс життя]*, Люблін 2002.
КЛАУЗА К., *Prasa, radio, telewizja, film w nauczaniu Kościoła (Antologia tekstów źródłowych) [Преса, радіо, телебачення і кіно у вченні Церкви (антологія першоджерел)]*, Варшава 1992.
КЛІМАШЕВСКІ С., *Największa jest miłość. Etyka na co dzień [Найбільшою є любов. Етика на кожен день]*, Варшава 2005.
КЛЮЗ З., ПОЗНІЧЕК М., *Poznajemy tajemnice przyrody [Знайомство з таємницями природи]*, Краків 2000.
КЛОЧОВСКІ Й., *Europa. Chrześcijańskie korzenie [Європа. Християнське коріння]*, Варшава 2004.

КЛОЧОВСКІ Й., *Tradycje różnorodności kulturowej i religijnej w Europie Środkowo-Wschodniej [Традиція культурного та релігійного розмаїття в Центральній і Східній Європі]*, Люблін 2003.
КЛОСКОВСКА А., *Kultura masowa. Krytyka i obrona [Масова культура. Критика і захист]*, Варшава 1980.
КНАБІТ Л., OSB, *O radości [Про радість]*, Краків 2004.
КНАФЛЕВСЬКА Й., СЄМЬОНОВІЧ М., *Ilustrowana księga przyrody polskiej [Ілюстрована книга польської природи]*, Познань 2005.
КНЕЗ Р., *Poznaję – wybieram. Programy integracyjno-profilaktyczne dla uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych [Пізнаю – вибираю. Інтеграційні та профілактичні програми для учнів середніх шкіл і вузів]*, Краків 2003.
КОХ В., *Style w architekturze. Arcydzieła budownictwa europejskiego od antyku po czasy współczesne [Стиль в архітектурі. Шедеври європейського будівництва від античності до сучасності]*, Варшава 1996.
КОХАНСЬКА Ґ., *Kształtowanie u dzieci zainteresowania innymi ludźmi i gotowości do niesienia im pomocy. Studium eksperymentalne [Формування у дітей зацікавлення іншими людьми і готовність допомагати їм. Експериментальне дослідження]*, Вроцлав 1982.
КОФТА М., *Samokontrola a emocje [Самоконтроль і емоції]*, Варшава 1979.
ЕКЛІН М., *Praca a osobowość. Studium współzależności [Робота і особистість. Вивчення взаємозалежності]*, Варшава 1986.
КОКУРЕВІЧ Д., *Poznaję zwierzęta Polski [Я пізнаю польські тварини]*, Вроцлав 2006.
КОЛБУШЕВСКІ Й., *Tatry. Literacka tradycja motywu [Татри. Літературна традиція мотиву]*, Краків 1995.
КОЛОДЄЙЧИК Х., ксьондз, *Współczesne spojrzenie na tajemnicę cierpienia [Сучасний погляд на таємницю страждання]*, Сандомєж 2003.
КОНДЗЕЛЯ Й., ксьондз, *Osoba we wspólnocie. Z zagadnień etyki społecznej, gospodarczej i ludzkiej. Perspektywa Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu [Людина в суспільстві. Етичні питання соціального, економічного та людського. Перспектива Аристотеля і Святого Фоми Аквінського]*, Гданськ 2004.
КОНЕЧНИ Ф., *O ład w historii [Про порядок в історії]*, Вроцлав 1999.
КОНЄЧИНСЬКІ Й., ЗАЖИЦКІ Р., *Ochrona powietrza w teorii i praktyce [Охорона повітря в теорії і практиці]*, Забже 2004.
КОПИТ Е., *Cywilizacja Zachodu a problem postrzegania odmienności kulturowych w islamie i hinduizmie [Західна цивілізація і проблема культурних відмінностей у сприйнятті ісламу та індуїзму]*, Торунь 2003.
КОРНАС–БЄЛА Д., *Wokół początku życia ludzkiego [Про початок людського життя]*, Варшава 2002.
КОЖЕНЄВСКІ К., *Ochrona środowiska morskiego [Захист морського середовища]*, Гданськ 1998.

Kosmos. Ziemia, woda, podziemie. Koncepcja całości [Космос. Земля, вода, підземелля. Загальна концепція], під ред. Й. БАРТМІНСЬКІ, Люблін 1999.
КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Elementy filozofii i teologii sportu [Елементи філософії і теології спорту]*, Люблін 2002.
КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego [Основи християнського світогляду]*, Вроцлав 1995.
КОВАЛЬЧИК С., ксьондз. *Z refleksji nad człowiekiem. Człowiek – społeczność – wartość [З роздумів над людською природою. Людина – суспільство – цінність]*, Люблін 1995.
КОВАЛЬЧИК С., ксьондз, *Wolność naturą i prawem człowieka: indywidualny i społeczny wymiar wolności [Свобода як природа і право людини: індивідуальний і соціальний вимір свободи]*, Сандомєж 2000.
КОЗЄЛЕЦКІ Й., *Koncepcje Psychologiczne człowieka [Психологічні концепції людини]*, Варшава 2000.
КРАСОВСКА А., *Profilaktyka na co dzień. Alkohol w życiu nastolatków [Щоденна профілактика. Алкоголь в житті підлітків]*, Варшава 2006.
КРАВЧИК Р., ксьондз, *Kim jest człowiek w świetle Biblii [Ким є людина у світлі Біблії]*, Варшава 1998.
КРОМПЄЦ М. А., OP, *Człowiek i prawo naturalne [Людина і природне право]*, Люблін 1975.
КРОМПЄЦ М. А., OP, *Człowiek – Kultura – Uniwersytet [Людина – Культура – університет]*, Люблін 1998.
КРОМПЄЦ М. А., OP, *Ja – człowiek [Я – людина]*, Люблін 1991.
КРОМПЄЦ М. А., OP, *Dzieła, m. 15, U podstaw rozumienia kultury [Праці. т. 15 В основі розуміння культури]*, Люблін 1991.
КРОМПЄЦ М. А., OP, *Dzieła, m. 19, Człowiek w kulturze [Праці. т. 19 Людина в культурі]*, Люблін 1999.
Księga – nauka – wiara w średniowiecznej Europie [Книга – наука – віра в середньовічній Європі], під ред. Т. РАТАЙЧАК, Познань 2004.
Ku dojrzałej ludzkiej miłości [До зрілої людської любові], під ред. Й. АВҐУСТИН, SJ, Краків 1996.
КУБЯК З., *Piękno i gorycz Europy. Dzieje Greków i Rzymian [Краса і гіркота Європи. Історія греків і римлян]*, Варшава 2003.
КУХАРСКІ К., *Kościół światłem świata. Nauka wiary i życia chrześcijańskiego [Церкви як світло світу. Наука віри і християнського життя]*, Краків 2006.
КУЧИНСЬКІ Й., *Sens życia [Сенс життя]*, Варшава 1981.
Kultura ma znaczenie [Культура має значення], під ред. Л. Е. ГАРРІСОН, С. П. ГУНТІНҐТОН, Познань 2003.
Kultura pokoju w rodzinie i przez rodzinę [Культура миру в сім'ї і крізь родину], під ред. Й. СЛЕДЗЯНОВСЬКОГО, Кєльце 2000.
КУПЕР А., *Kultura. Model antropologiczny [Культура. Антропологічна модель]*, Краків 2005.

ЛАНЦКОРОНСЬКА К., *Wspomnienia [Спогади]*, Краків 2003.
ЛАНДЕС Д., *Bogactwo i nędza narodów [Багатство і бідність націй]*, Гданськ 2007.
ЛАНЯДО Н., *Kiedy mama i tato dużo pracują. Jak dbać o harmonijny rozwój dziecka, nawet jeśli przez prawie cały dzień jesteśmy zajęci? [Коли мама і тато багато працює. Як дбати про гармонійний розвиток дитини, навіть якщо протягом більшої частини дня ми зайняті?]*, Краків 2005.
ЛЯСКОВСКІ Й., *Odpowiedzialny wybór małżonka [Відповідальний вибір чоловіка]*, Варшава 1993.
ЛАВ М. Р., ЛАВ Л., *Gdy w małżeństwie nie jest łatwo [Коли у шлюбі нелегко]*, Краків 2005.
ЛЕЦЛЕРЦКО Й., *Radość zmierzchu [Радість сутінків]*, Варшава 1978.
ЛЕВІС Ц. С., *Cztery miłości [Чотири любові]*, Варшава 1993.
ЛЕВІС Ц. С., *Opowieści z Narnii [Хроніки Нарнії]*, Познань 2004.
ЛЄБІЧ Д., *Sztuka rozmawiania z dziećmi. Jak opowiadać, wyjaśniać, upomnać...? [Мистецтво розмови з дітьми. Як розповідати, пояснювати, забороняти...?]*, Кєльце 2003.
ЛОВІТГ К., *Historia powszechna i dzieje zbawienia. Teologiczne przesłanki filozofii dziejów [Всесвітня історія та історія порятунку. Богословські свідоцтва історії філософії]*, Кенти 2002.
ЛОБОЦКІ М., *Altruizm a wychowanie [Альтруїзм та виховання]*, Люблін 1998.
ЛОПАТКОВА М., *Pedagogika serca [Педагогіка серця]*, Варшава 1992.
ЛУКОМСКІ Й., *Solidarność człowieka z przyrodą [Солідарність людини і природи]*, Радом 1994.
ЛУКОВСКІ В., *Społeczne tworzenie ojczyzn [Суспільне створення батьківщини]*, Варшава 2002.
ЛУЧАК Г., ксьондз, *Odpowiedzialność chrześcijańska [Християнська відповідальність]*, Вроцлав 1992.
ЛУЧИНСЬКА Б., *Fenomen Henryka Jordana naukowca, społecznika, propagatora prawa dziecka do ruchu i rekreacji [Феномен Хенрика Джордана, вченого, громадського діяча, пропагандиста права дітей до фізичних вправ і відпочинку]*, Краків 2003.
МАКРОНЕ М., *Eureka! Co naprawdę miał na myśli Archimedes? Ciekawostki o odkryciach naukowych [Еврика! Що насправді мав на увазі Архімед? Цікаві факти про наукові відкриття]*, Варшава 2003.
МАДЕЙ А., *Dobrze, że jesteś [Добре, що ти є]*, Катовіце 1983.
МАДРЕ П., *Najpierw pokochaj siebie [Спочатку покохай себе]*, Краків 1997.
МАДРЕ П., *Zranienie życia. Odrodzić się w swej tożsamości [Травма життя. відродитись в своїй ідентичності]*, Варшава 2005.
МАЙДАНСЬКІ К., архієп, *Cywilizacja życia. Przyczynek do syntezy [Цивілізація життя. Спроба синтезу]*, Люблін 1988.

МАЙДАНСЬКІ К., архієп, *Ojczyzna jest Matką [Батьківщина – це Мати]*, Ломянки 2005.
МАЙДАНСЬКІ К., архієп, *Wspólnota życia i miłości. Zarys teologii małżeństwa i rodziny [Суспільство життя і любові. Нарис богослов'я шлюбу і сім'ї]*, Варшава 1983.
МАЙКА Й., SJ, *Rozważania o etyce pracy [Роздуми про трудову етику]*, Вроцлав 1986.
МАЛЕВСКА М., *Narkotyki w szkole i w domu. Zagrożenie [Наркотики в школі і вдома. Небезпека]*, Варшава 2004.
МАЛІНСЬКІ М., ксьондз, *„To moja matka – ta ziemia". Czwarta wizyta Jana Pawła II w Polsce [«Це моя мати – ця земля». Четвертий візит Івана Павла II до Польщі]*, Вроцлав 1991.
Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii [Шлюб і сім'я в світлі вчення Церкви і сучасне богослов'я], під ред. А. ШАФРАНСЬКІ, Люблін 1985.
МАНЕНТІ А., *Powołanie. Psychologia i łaska [Призначення. Психологія і благодать]*, Краків 1995.
МАРІАНСЬКІ Й., ксьондз, *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży Szkolnej [Між надією і відчаєм. Сенс життя у свідомості молоді шкільного віку]*, Люблін 1998.
МАРТІН Р., *Mężowie. Żony. Rodzice. Dzieci. Fundamenty rodziny chrześcijańskiej [Чоловіки. Жінки. Батьки. Діти. Основи християнської сім'ї]*, Краків 1993.
МАРТІНІ Ц. М., SJ, *Na ścieżkach nawiedzenia. Poszukiwanie woli Bożej w codziennych spotkaniach z ludźmi [На стежках навернення. Пошуки Божої волі в щоденних зустрічах з людьми]*, Краків 2002.
МАРТІНІ Ц. М., SJ, *Powołanie świeckich [Призначення мирян]*, Краків 1999.
МАРТІНІ Н., де, *Być dojrzałym [Бути зрілим]*, Варшава 1993.
МАСЛЯНКА В., *Od relatywizmu moralnego do cywilizacji miłości [Від морального релятивізму до цивілізації любові]*, Ополе 2006.
МАСЛІНСЬКІ А., *Humanizm w sztuce. Antyk i człowiek [Гуманізм у мистецтві. Античність і людина]*, Люблін 1993.
МАТУЛКА З., *Wychowanie do wolności, в: Problemy aksjologiczne [Виховання свободи, в: Аксіологічні проблеми]*, під ред. Т. Куколовіч, Люблін 1997.
МАТУШЕВСКА Е., *Uciec jak najwyżej. Niedokończone życie Wandy Rutkiewicz [Втікти якнайвище. Незакінчене життя Ванди Руткевич]*, Варшава 2004.
МАЗУРЕК Ф., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka [Гідність людської особи заснованої на правах людини]*, Люблін 2001.
Mądrość gór [Мудрість гір], під ред. К. МІКУЦКІ, Краків 2005.
МАКҐІННІС А. Л., *Sztuka motywacji, czyli jak wydobyć z ludzi to, co w nich najlepsze [Мистецтво мотивації, або як видобути з людей те, що в них найкраще]*, Варшава 1992.

МАКҐІННІС А. Л., *Sztuka przyjaźni [Мистецтво дружби]*, Варшава 2001.
МАКІНЕРНИ Д. К., *Nauka logicznego myślenia [Наука логічного мислення]*, Варшава 2005.
МЕІССНЕР К., OSB, *Twoje życie. Rozmowy z dziewczyną o życiu, rodzinie, małżeństwie, płciowości, miłości [Ваше життя. Розмови з дівчиною про життя, сім'ю, шлюб, сексуальность і любов]*, Познань 1991.
МЕІССНЕР К., OSB, СУШКА Б., *A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Rozmowy z narzeczonymi i młodymi małżeństwami [Так що вони вже не двоє, але одна плоть. Бесіди з нареченими і молодими сім'ями]*, Вроцлав 1991.
МЕНЦВЕЛ А., *Antropologia kultur. Zagadnienia i wybór tekstów [Антропологія культури. Запитання та вибір текстів]*, Варшава 2005.
МЕРТОН Т., OCSO, *Nikt nie jest samotną wyspą [Жодна людина не є островом]*, Познань 2000.
МІХАЛЬСКІ М., *Człowiek, praca, kultura. O kulturowym wymiarze pracy ludzkiej [Людина, праця, культура. Культурний аспект людської праці]*, Познань 2005.
Między życiem a śmiercią. Uzależnienia, eutanazja, sytuacje graniczne [Між життям і смертю. Наркоманія, евтаназія, крайні ситуації], під ред. В. БОЛОЗ, ксьондз, Варшава 2002.
МІСЄВІЧ Г., *Rola rodziny w kształtowaniu postaw [Роль сім'ї у формуванні ставлення]*, Варшава 1986.
МОЛЬНАР Ф., *Chłopcy z Placu Broni [Хлопці з Площі Зброї]*, Варшава 1995.
МОРҐАЛЛА С., SJ, *Dojrzałość osobowościowa i religijna. Luigi Maria Rulla i jego teorie Psychologiczne oraz poglądy antropologiczne [Зрілість особистості та релігійна зрілість. Луіджі Марія Рулла і його психологічні теорії та антропологічні ідеї]*, Краків 2006.
МЮЛЛЕР В., *Być samemu nie znaczy być samotnym [Бути самим не означає бути самотнім]*, Краків 2007.
МЮЛЛЕР В., *Ciesz się sobą. O sztuce bycia dobrym dla siebie [Насолоджуйтесь собою. Мистецтво бути хорошим для себе]*, Краків 1997.
МЮЛЛЕР В., *Pozwól sobie na siebie. Sztuka bycia dla siebie dobrym [Дозвольте собі на себе. Мистецтво бути хорошим для себе]*, Краків 2005.
МАЄРС Д., *Psychologia społeczna [Соціальна психологія]*, Познань 2003.
НАК Ц., *Kiedy rodzice wychodzą ze skóry. Jak radzić sobie z negatywnymi uczuciami. Poradnik dla rodziców [Коли батьки виходять з себе. Як боротися з негативними почуттями. Порадник для батьків]*, Кєльце 2001.
НАҐОРНИ Й., ксьондз, *Posłannictwo chrześcijan w świecie [Місія християн у світі]*, Люблін 1997.
Nauka. Światopogląd. Religia [Наука. Світогляд. Релігія], під ред. З. ЗДИБІЦКА, СЯК, Варшава 1989.
НЕНЦКА Е., *Człowiek. Umysł. Maszyna. Rozmowy o twórczości i inteligencji [Людина. Розум. Машина. Розмови про творчість та інтелект]*, Краків 2007.

НЄДЕР Й., ТОМПСОН Т. М., *Przebacz i pokochaj na nowo [Пробач і полюби знову]*, Варшава 1995.
НОЛТЕ Д., ГАРРІС Р., *Nastolatki patrzą na nas [Підлітки дивляться на нас]*, Варшава 2005.
НОУВЕН Г. Й. М., SJ, *Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój. Modlitwa. Sprzeciw. Wspólnota [Блаженні миротворці. Молитви. Заперечення. Спільнота]*, Краків 2006.
НОУВЕН Г. Й. М., SJ, *Intymność [Близькість]*, Краків 2007.
НОУВЕН Г. Й. М., SJ, *Otwarte dłonie [Відкриті долоні]*, Краків 2006.
НОВАК А., *Wolność. Manipulacja. Kierownictwo [Свобода. Маніпуляція. Управління]*, Вроцлав 1992.
НОВАК М., *Dialog z innymi [Діалог з іншими]*, Варшава 2001.
Odpowiedzialni za świat [Відповідальні за світ], під ред. З. ВАЛКЄВІЧ, Познань 1982.
ОЛЕЙНІК С., ксьондз, *Teologia moralna życia osobistego [Моральне богослов'я особистого життя]*, Влоцлавек 1999.
ОМБАХ М., *W drodze do prawdziwej miłości [На шляху до істинної любові]*, Варшава 2002.
ОРЛАНДІ А., *O twoich problemach seksualnych, nastolatku. Odpowiedzi lekarza chrześcijańskiego na niepokojące pytania dziewcząt i chłopców [Про твої сексуальні проблеми, підлітку. Відповідь лікаря християнина на питання, що турбують дівчат і хлопців]*, Варшава 1994.
ОРЛОВСЬКІ Б., *Społeczeństwo polskie od X do XX wieku [Польське суспільство з X по XX століття]*, Варшава 1999.
ОССОВСЬКА М., *Motywy postępowania. Z zagadnień moralności [Мотивами вчинків. Про питання моралі]*, Варшава 2002.
ОСТРОВСЬКА А., *Śmierć w doświadczeniu jednostki i społeczeństwa [Смерть у досвіді особистості і суспільства]*, Варшава 1997.
ОСТРОВСЬКА А., *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości [Про розвиток особистості та цінностей]*, Варшава 1998.
ОСТРОВСЬКА К., *Zdrowie, wychowanie, osobowość [Здоров'я, виховання, особистість]*, Варшава 1998.
ОСТРОВСЬКІ М., *Czas wolny, в: Encyklopedia nauczania społecznego [Вільний час, в: Енциклопедія соціального навчання]*, під ред. А. ЗВОЛІНСЬКІ, ксьондз, Радом 2003, с. 85.
ОСТРОВСЬКІ М., *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno–pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki [Капелани про проблему вільного часу людей. Моральний і пастирський аспект з особливим акцентом на туризм]*, Краків 1996.
ОТИТО Н., *Z teorii i praktyki czasu wolnego [Теорія і практика вільного часу]*, Радом 1985.
ПАХОЦІНСЬКІ Р., *Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń [Освіта двадцять першого століття. Шляхи перетворення]*, Варшава 1999.

ПАЧОС К., *Zwierzę rozumne. Zagadnienia podstawowe z filozofii niższych warstw duszy [Розумна тварина. Основні питання з філософії нижніх шарів душі]*, Гданськ 2004.
ПАЛЕЧНИ Т., *Wzory wielokulturowości we współczesnym świecie [Моделі мультикультуралізму в сучасному світі]*, Краків 2006.
ПАННЕНБЕРҐ В., *Człowiek, wolność, Bóg [Людина, свобода, Бог]*, Краків 1995.
ПАЖИХ К., *Dialog jako metoda ewangelizacji współczesnego świata według Jana Pawła II [Діалог як метод євангелізації сучасного світу, за словами Івана Павла II]*, Ольштин 2000.
ПАСКАЛЬ Б., *Myśli [Думки]*, Варшава 1989.
ПАШКОВСКА Т., *Formacja i godność [Формування та гідність]*, Краків 2004.
ПАШКОВСКІ М., *Jaskinie Gór Świętokrzyskich. Przewodnik [Печери свєнтокшиських гір. Посібник]*, Кєльце 2001.
ПАВЛІНА К., ксьондз, *Polska młodzież przełomu wieków [Польська молодь на межі століть]*, Варшава 1998.
ПАВЛУКЄВІЧ П., ксьондз, *Porozmawiajmy spokojnie o tych sprawach [Давайте спокійно про ці проблеми]*, Варшава 1998.
ПАВЛОВСЬКА Й., *Nie odtrącaj mnie w starości: poradnik dla osób opiekujących się ludźmi w podeszłym wieku [Не відкидайте мене в старості: посібник для тих, хто доглядає за літніми людьми]*, Познань 2002.
ПАЗЬ Б., *Szkoła, która ochrania [Школа, яка захищає]*, Краків 2002.
ПЕШ Т., *Chrześcijańska filozofia życia [Християнська філософія життя]*, т. 1–2, Краків 2007.
ПЕЛАМАТИТІ Л., *Bolesna miłość. Gdy seksualność dzieli małżonków [Болісна любов. Коли сексуальність розділяє подружжя]*, Краків 2005.
ПЕЛЛЕҐРІНО П., *Mali dzisiaj, dorośli jutro. Propozycje wychowawcze dla dorastających [Малі сьогодні, дорослі завтра. Пропозиції виховання підлітків]*, Варшава 1995.
ПЕЛЧИНСЬКІ І., *Obrazy kultur [Образи культур]*, Познань 2007.
Perły architektury. Od 4000 roku p.n.e. do czasów współczesnych [Архітектурні перлини. Від 4000 років до нашої ери до сучасності], під ред. А. КАПОДІФЕРРО, Варшава 2004.
ФІЛІППЕ Т., *Nowa dojrzałość u najstarszych [Нова зрілість у найстарішому віці]*, Познань 1998.
ФІЛІППЕ Й., *Wolność wewnętrzna. Moc wiary, nadziei i miłości [Внутрішня свобода. Сила віри, надії і любові]*, Краків 2003.
ПЄТУРА А., *Czym jest empatia [Що таке емпатія]*, Варшава 1996.
ПІЛСНЯК М., ОР, *Miłość, przyjaźń, modlitwa, czyli wszystko, co najważniejsze [Любов, дружба, молитва, тобто все, що найважливіше]*, Краків 2004.
ПЛУЖЕК З., *Psychologia pastoralna [Пасторська психологія]*, Краків 1991.

Poezja gór. Antologia wierszy laureatów Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. Tadeusza Staicha na wiersz o tematyce górskiej „Jesień Tatrzańska" 1972–1996 [Поезія гір. Збірка віршів переможців Національного конкурсу поезії. Тадеуш Стаїха на тему гір «Осінь в Татрах» 1972–1996], під ред. Й. КОЛБУШЕВСКІ, Краків 1996.
Pokolenie wygranych? Dzieci i młodzież w procesie transformacji społecznogospodarczej i politycznej Polski [Виграшне покоління? Діти та молодь в процесі соціально–економічних і політичних перетворень в Польщі], під ред. Й. ШТУМСКІ, Катовіце 2001.
ПООЛЕ М., *Nauka a wiara [Наука і віра]*, Варшава 1993.
ПОРТМАН Р., Gry i zabawy kształtujące pewność siebie [Ігри та розваги, що формують впевненість у собі], Кєльце 2001.
Posłuchaj, córko... o „tych sprawach" [Слухай, моя дочко... про «ці речі»], під ред. колект., Сандомєж 2006.
Posłuchaj, synu... o „tych sprawach" [Слухай, мій сину... про «ці речі»], під ред. колект., Сандомєж 2006.
Poszukiwanie sensów. Lekcja z czytania kultury [Пошук смислів. Урок з читання культури], під ред. П. КОВАЛЬСКІ, З. ЛІБЕРА, Краків 2006.
ПОТИТ Е., *Ptaki – przewodnik [Птахи – посібник]*, Варшава 2006.
ПОВЕЛ Й., SJ, *Dlaczego boję się kochać? [Чому я боюсь любити?]*, Варшава 2006.
ПОВЕЛ Й., SJ, *Jak kochać i być kochanym [Як кохати і бути коханим]*, Пелплін 1994.
Poza kryzysem tożsamości. W kierunku pedagogiki personalistycznej [Поза кризою ідентичності. На шляху до педагогіки персоналізму], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1993.
ПОЛТАВСЬКА В., *By rodzina była Bogiem silna. Na kanwie „Listu do rodzin" Jana Pawła II [Щоб сім'я була сильною в Бозі. «Лист до сімей» Івана Павла II]*, Ченстохова 2005.
ПОЛТАВСЬКА В., *Przygotowanie do małżeństwa [Підготовка до шлюбу]*, Краків 2002.
Praca a kultura [Робота і культура], під ред. М. КОВАЛЬЧИК, Люблін 2005.
ПРЕКОП Й., *Wczuwanie się, czyli inteligencja serca [Співчуття, тобто розум серця]*, Познань 2003.
ПРЕНЖИНА В., *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka [Функція релігійного відношення в особистості людини]*, Люблін 1981.
ПРІҐОҐІНЕ І., *Z chaosu ku porządkowi. Nowy dialog człowieka z przyrodą [Від хаосу до порядку. Новий діалог між людиною і природою]*, Варшава 1990.
ПРОНЗАТО А., *Humor i wiara [Гумор та віра]*, Краків 2005.
ПРОНЗАТО А., *Tysiąc jeden powodów, aby żyć [Тисяча і одна причина, щоб жити]*, Краків 2005.

Psychologia religii [Психологія релігії], під ред. З. ХЛЕВІНСЬКІ, Люблін 1982.
ПУЛЬЦИН Т., *ІВАН ПАВЛО II і górale. Ludzie gór opowiadają o Papieżu [Іван Павло II і жителі гірських місцевостей. Люди гір розповідають про Папу]*, Варшава 2005.
ПУЛІКОВСКІ Й., *Ewa czuje inaczej. Warto zadbać o uczucia [Єва відчуває інакше. Слід дбати про почуття]*, Познань 2001.
ПУЛІКОВСКІ Й., УРБАНЯК А., *Chrześcijańskie spojrzenie na płciowość. Wybrane zagadnienia [Християнська точка зору на сексуальність. Вибрані теми]*, Вроцлав 1994.
ПУЛЛІН А. С., *Biologiczne podstawy ochrony przyrody [Біологічні основи охорони природи]*, Варшава 2005.
КУІСТ М., *Modlitwa i czyn [Молитва і дія]*, Варшава 1990.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Duch liturgii [Дух літургії]*, Познань 2005.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary [Церква. Громада віри у паломництві]*, Краків 2005.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Sól ziemi [Сіль землі]*, Краків 1997.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Śmierć i życie wieczne [Смерть і вічне життя]*, Варшава 2000.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Wiara, prawda, tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata [Віра, істина, терпимість. Християнство і світові релігії]*, Кєльце 2005.
РАТЗІНҐЕР Й., кард., *Wielość religii i jedno przymierze [Множинність релігій і один заповіт]*, Познань 2004.
РАВАСІ Ґ., *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie [Гори Бога. Таємниця гір в слові і зображенні]*, Кєльце 2002.
РЕІЧГОЛЬФ Й., *Zagadka rodowodu człowieka. Narodziny człowieka w grze sił z przyrodą [Загадка людського роду. Народження людини у грі з силами природи]*, Варшава 1992.
РЕІСМАН Й. А., ЕІЧЕЛ Е. В., *Kinsey – seks i oszustwo [Кінсі – секс і обман]*, Варшава 2002.
РЕЙС М. Й., СТРАУҐАН Р., *Poprawianie natury [Поліпшення природи]*, Варшава 1997.
Religia a sens bycia człowiekiem [Релігія і сенс людського буття], під ред. З. ЗДИБІЦКА, СЯК, Люблін 1994.
РЕМАРК Е. М., *Na zachodzie bez zmian [На Західному фронті без змін]*, Краків 2004.
РЕЙМОНТ В., *Ziemia obiecana [Земля обітована]*, Варшава 1983.
Rodzina, bezcenny dar [Сім'я, безцінний дар], під ред. Й. СТАЛА, ксьондз, Е. ОССЕВСКА, Радом 2006.
Rodzina na przełomie wieków [Сім'я на рубежі століть], під ред. МАЙДАНСЬКІ, архієп, Ломянки 2000.
РОДЗІНСЬКІ А., *Osoba, moralność, kultura [Особа, моральність, культура]*, Люблін 1995.

РОҐОВСКІ Р., ксьондз, *Mistyka gór [Містика гір]*, Вроцлав 1983.
РОҐОВСКІ Р., ксьондз, *Mistyka Tatr [Містика Татр]*, Краків 2002.
Rozwój osoby w Kazimierza Dąbrowskiego „Teorii Dezintegracji Pozytywnej" [Розвиток особистості в Казімєжа Домбровського «Теорії позитивної дезінтеграції»], під ред. Ц. ЦЕКЄРА, ксьондз, І. НЄВЯДОМСКА, Люблін 1997.
РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Być chrześcijaninem. Teologia dla szkół średnich [Бути християнином. Богослов'я для шкіл]*, Люблін 2006.
РУСЕЦКІ М., ксьондз, *Fenomen chrześcijaństwa. Wkład w kulturę [Феномен християнства. Внесок у культуру]*, Люблін 2001.
РИБА М., *Szkoła w okowach ideologii [Школа в лещатах ідеології]*, Люблін 2006.
РИЛКО Т., ксьондз, *Powołanie do wspólnoty [Покликання до спільноти]*, Варшава–Познань 1985.
СЕЙНТ-ЕКЗЮПЕРІ А.,де, *Ziemia, ojczyzna ludzi [Земля – батьківщина людей]*, Варшава 1998.
САЛАМУХА Й., ксьондз, *Wiedza i wiara [Знання і віра]*, Люблін 1997.
САЛІЙ Й., ОР, *Dekalog [Декалог]*, Познань 1988.
САЛІЙ Й., ОР, *Dlaczego kocham Kościół? [Чому я люблю Церкву?]*, Варшава 2002.
САНДНЕР Г., *Człowiek i przyroda [Людина і природа]*, Варшава 1972.
САРЕЛО З., *Media w służbie osoby. Etyka społecznego komunikowania się [Засоби масової інформації на службі особи. Етика соціальної комунікації]*, Торунь 2000.
САРЕЛО З., *Rodzice dzieci i „te sprawy" [Батьки, діти і «ці речі»]*, Сандомєж 2006.
Sens choroby, sens śmierci, sens życia [Сенс захворювання, сенс смерті, сенс життя], під ред. Г. БОРТНОВСКА, Краків 1993.
СЕРВІН Б. Л., КАСІМОВ Г., *ІВАН ПАВЛО II і dialog międzyreligijny [Іван Павло II і міжрелігійний діалог]*, Краків 2001.
СІКОРА А., *Spotkania z filozofią [Зустрічі з філософією]*, Варшава 1983.
СКОПОВСКІ Г., ксьондз, *Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej, gospodarczej i politycznej [Суспільна мораль. Окремі аспекти соціальної, економічної і політичної етики]*, Варшава 1996.
СЛВОЛДІ В., *Człowiek nie umiera, rodzi się dwa razy [Людина не вмирає, народжується два рази]*, Краків 2004.
СЛАВІНСЬКІ С., *Dojrzewać do miłości. Rozmowy o samowychowaniu [Дозрівати до любові. Розмова про самовиховання]*, Варшава 1990.
Słownik małżeństwa i rodziny [Словник шлюбу і сім'ї], під ред. Е. ОЗОРОВСКІ, архієп, Ломянки 1999.
СМІТ М., *Między ojcem a synem. Dzielenie się wiarą, umacnianie więzi i stawanie się mężczyzną [Між батьком і сином. Поділяючи віру, зміцнюючи відносини і перетворення на чоловіка]*, Краків 2002.

СПАЕМАНН Р., *Osoby. O różnicy między czymś a kimś [Люди. Різниця між чимось і кимось]*, Варшава 2001.
Społeczny wymiar sportu [Соціальний аспект спорту], під ред. З. ДЗЮБІНСЬКІ, Варшава 2003.
Sport i kultura [Спорт і культура], під ред. З. КРАВЧИК, Варшава 1981.
Sport na przełomie tysiącleci. Szanse i nadzieje [Спорт на рубежі тисячоліття. Можливості та надії], під ред. З. ДЗІУБІНСЬКІ, Варшава 2000.
СТАРНАВСКІ В., *Prawda podstawą wspólnoty. Wychowawcza rola prawdy według Karola Wojtyły [Правда як підгрунтя співтовариства. Виховна роль істини за Каролем Войтилою]*, Варшава 2005.
СТЕМПНЯК М., кц. *Społeczny wymiar wiary [Соціальний аспект віри]*, Лодзь 2002.
СТОНЕ Е. М., *Błogosławiona Matka Teresa. Życie w miłości [Благословенна Матір Тереза. Життя в любові]*, Краків 2003.
Studia z psychologii rozwoju [Студії з психології розвитку], під ред. Й. МАКСЕЛОН, ксьондз, Краків 2002.
Stworzeni do miłości, cz.1, Jana Pawła II rozmowy z młodymi [Створені, щоб любити, частина 1, Іван Павло II розмови з молоддю], під ред. А. СЄРАДЗКІ, Ломянки 1991.
СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Człowiek jako podmiot daru z samego siebie. Antropologia adhortacji „Familiaris Consortio" [Людина як предмет дарування себе. Антропологія напучування «Familiaris Consortio»]*, в: *Teologia małżeństwa i rodziny [Теологія подружжя і сім'ї]*, т. 2, Варшава 1999, с. 51–94.
СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Rozum i wiara wobec pytania: Kim jestem? [Розум і віра стосовно питання: Хто я?]*, Люблін 2001.
СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Urodziłeś się, by kochać [Ви народилися, щоб любити]*, Люблін 1993.
СТИЧЕНЬ Т., SDS, *Wolność w prawdzie [Свобода в Істині]*, Рим 1981.
СУХОДОЛЬСКІ Б., *Wychowanie dla przyszłości [Виховання для майбутнього]*, Варшава 1968.
СВЄЖАВСКІ С., *Alfabet duchowy [Духовний алфавіт]*, Краків 2004.
СВЄЖАВСКІ С., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej [Історія класичної європейської філософії]*, Варшава–Вроцлав 2000.
СВЄЖАВСКІ С., *Filozofia chrześcijanina jako poszukiwanie prawdy i jej kontemplacja [Християнська філософія як пошук істини і споглядання]*, „Znak"1981, № 321(33), с. 215–221.
СВЄЖАВСКІ С., *Istnienie i tajemnica [Існування і таємниця]*, Люблін 1993.
СВЄЖАВСКІ С., *Między średniowieczem a czasami nowymi [Між середньовіччям і новітніми часами]*, Варшава 1983.
СВЄЖАВСКІ С., *O roli, jaką chrześcijaństwo wyznacza filozofii [Про роль, якою християнство наділяє філософію]*, „Znak" 1990 (42), № 422/423, с. 19–30.

СВЄЖАВСКІ С., *Problem filozoficznej teorii człowieka [Проблема філософської теорії людини]*, „Znak” 1959 (11), № 60, с. 698–713.
СВЄЖАВСКІ С., *Rozum i tajemnica [Розум і таємниця]*, Краків 1960.
СВЄЖАВСКІ С., *U źródeł nowożytnej etyki [В основі сучасної етики]*, Краків 1987.
ШЮПСКІ М., *Komunikowanie międzykulturowe [Міжкультурна комунікація]*, Варшава 2005.
ШУМАН С., *O sztuce i wychowaniu estetycznym [Про мистецтво та естетичне виховання]*, Варшава 1969.
ШИМІК Й., ксьондз, *Ziemia niebieska [Голуба земля]*, Люблін 1994.
СЛІВАК Й., *Osobowość altruistyczna. Osobowościowe Kopelaty altruizmu. Psychologiczne badania empiryczne [Альтруїстична особистість. Особистісні Копеляти альтруїзму. Психологічні емпіричні дослідження]*, Люблін 2001.
СВЄРЧЕК А., *Ciało ludzkie, в: Encyklopedia bioetyki [Людське тіло, в: Енциклопедія біоетики]*, під ред. А. МУШАЛА, Радом 2005, с. 86–98.
Święci a pojednanie narodów [Святі і примирення народів], під ред. З. КІЯС, ксьондз, Краків 1998.
ТАБУЛЬСКІ М., *Edukacja i formacja w młodzieżowych wspólnotach religijnych [Освіта та виховання молоді в релігійних громадах]*, Ченстохова 2004.
ТАРНУВСКІ К., *Człowiek i transcendencja [Людина і трансцендентність]*, Краків 1995.
ТЕРРУВЕ А., АЛБЕРДІНА А., БААРС Ц., *Integracja emocjonalna. Jak uwierzyć, że jesteś kochany i potrafisz kochać [Емоційна інтеграція. Як повірити, що вас люблять і ви можете любити]*, Познань 2004.
ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. I, *Analiza zaburzeń [Аналіз порушень]*, Краків 2001.
ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. II, *Rozwój osobowy [Особистісний розвиток]*, Краків 2001.
ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. III, *Dialog wewnętrzny [Внутрішній діалог]*, Краків 2002.
ТХУН Ф. С., вон, *Sztuka rozmawiania [Мистецтво розмови]*, ч. IV, *W porozumieniu z sobą i innymi – komunikacja i kompetencje społeczne [У злагоді з собою та іншими – комунікація і соціальні навички]*, Краків 2006.
ТХУН Ф. С. вон, ТОМАНН Ц., *Sztuka wyjaśniania. Poradnik dla prowadzących trudne rozmowy [Мистецтво пояснення. Посібник для проведення важких розмов]*, Краків 2004.
ТІЛМАНН К. Й., *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie [Теорії соціалізації. Суспільство, інституція, підпорядкування]*, Варшава 2006.
ТІММЕЛЬ П. і Ц., *Dlaczego warto się zaręczać [Навіщо треба заручатись]*, Познань 2005.

ТОКАРСКІ С., *Szkoła Chicago. Spór o dialog międzykulturowy [Чиказька школа. Суперечка про міжкультурний діалог]*, Варшава 2001.
ТОМАШ З АКВІНУ, Св., *Traktat o człowieku [Трактат про людину]*, Варшава 2002.
ТРЕМПАЛА Й., ЧИЖОВСКА Д., *Psychologia rozwoju człowieka [Психологія розвитку людини]*, Варшава 2002.
ТШИНАДЛОВСКІ Й., *Sztuka słowa i obrazu [Мистецтво слова і образу]*, Вроцлав 1982.
ТУШИНСЬКІ Б., *Za cenę życia. Sport Polski walczącej 1939–1945 [За ціною життя. Спорт Польщі у боях 1939–1945]*, Варшава 2006.
ТВАРДОВСКІ Й., ксьондз, *Mała ojczyzna [Мала батьківщина]*, Ольшаніца 2002.
ТВАРДОВСКІ Й., ксьондз, *Miłość, której nie widać, nie zasłania sobą [Любов, якої не видно, не прикриває собою]*, Ченстохова 2004.
ВАНЄР Й., *Wspólnota miejscem radości i przebaczenia [Спільнота як місце радості та прощення]*, Варшава 1991.
ВЕЧІ Й. Е., *Globalizacja. Na rozdrożach wychowania w miłości. Rozmowa z Vitumorio Chiari [Глобалізація. На перехресті виховання в любові. Інтерв'ю з Кіарі Вітуморіо]*, Варшава 2005.
ВЕРГОЕФ–ВЕРГАЛЛЕН Е., *Encyklopedia europejskich i egzotycznych ptaków ozdobnych [Енциклопедія європейських і екзотичних декоративних птахів]*, Варшава 2006.
ВЕРТЕМАТЕ Л., *Błogosławione braterstwo. Rozważania biblijno-duchowe [Благословенне братство. Біблійні і духовні міркування]*, Зомбкі 2004
ВОПЕЛ К. В., *10 minut przerwy [10 хвилин перерви]*, Кєльце 1999.
ВОПЕЛ К. В., *Nie samym chlebem... Eksperymenty dla młodzieży wyjaśniające znaczenie wartości [Не хлібом єдиним... Експерименти для молоді, що пояснюють важливість цінностей]*, Кєльце 2002.
W imieniu dziecka poczętego [Від імені зачатої дитини], під ред. Й. В. ҐАЛКОВСКІ, Й. ҐУЛА, Люблін 1988.
W służbie jedności chrześcijan [У службі християнській єдності], під ред. Л. ҐОРКА, SVD, Люблін 2002.
W trosce o młodzież. Edukacja – praca – obywatelstwo [В інтересах молоді. Освіта – робота – громадянство], під ред. Й. НЄВЕНҐЛОВСКІ, ксьондз, Варшава 2004.
ВАХОВЯК А., *Chrześcijańska etyka pracy [Християнська етика праці]*, Познань 2006.
ВАЛЕНСА Ц., *Rozwój religijności człowieka [Розвиток людської релігійності]*, т. 1, *Dziecko [Дитина]*, Люблін 2005.
ВАРРЕН Р., *Życie świadome celu [Цілеспрямоване життя]*, Ustroń 2004.
ВАВЖАК-ХОДАЧЕК М., *Internet w społeczeństwie polskim. Możliwości jego wykorzystania i zagrożenia [Інтернет у польському суспільстві. Можливості використання і загрози]*, Бидгощ 2005.

ВЕІҐЕЛ Ґ., *Czym jest katolicyzm? 10 kontrowersyjnych tez [Що таке католицизм? 10 спірних тез]*, Краків 2003.
Wiara i rozum. Refleksje nad encykliką Jana Pawła II „Fides et ratio" [Віра і розум. Роздуми про енцикліку Івана Павла II «Fides et ratio»], під ред. Ґ. ВІТАШЕК, ЦСРС, Люблін 1999.
Wielkie wspinaczki. Osobiste relacje najwybitniejszych ludzi gór [Великі сходження. Особисті розповіді найвідоміших людей гір], під ред. Ц. БОНІНҐТОНА, Бєльско Бяла 1995.
ВІЛҐОЦКА-ОКОНЬ Б., *Organizacja pracy i wypoczynku ucznia [Організація роботи і відпочинку учня]*, Варшава 1964.
ВІЛЛС-БРАНДОН Ц., *Jak mówić „nie" i budować udane związki [Як сказати «ні» і побудувати успішні відносини]*, Гданськ 2002.
ВОЙЦЄХОВСКІ М., *Przypowieści dla nas [Притчі для нас]*, Ченстохова 2007.
ВОЙЦІШКЕ Б., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej [Людина серед людей. Нариси соціальної психології]*, Варшава 2002.
ВОЙЦІШКЕ Б., *Psychologia miłości [Психологія любові]*, Гданськ 1999.
ВОЛАНСЬКІ Н., *Ekologia człowieka. Ewolucja i dostosowanie biokulturowe [Екологія людини. Біокультурна еволюція та адаптація]*, Варшава 2007.
ВОЛЬСКІ К., ксьондз, *Nazaret – źródło świętości [Назарет – джерело святості]*, Ломянки 2001.
ВРУБЕЛЬ Й., SCJ, *Człowiek i medycyna. Teologiczno-moralne podstawy ingerencji medycznych [Людина і медицина. Духовні і моральні основи медичного втручання]*, Краків 1999.
ВУЄК Р. М., *Skauting dzisiaj. Gawędy o harcerstwie [Скаутинг сьогодні. Історії бойскаутів]*, Варшава 1995.
Wychowanie na rozdrożu [Виховання на роздоріжжі], під ред. Ф. АДАМСКІ, Краків 1999.
ВИЖИКОВСКІ К., *Robert Korzeniowski. I oto chodzi [Роберт Коженьовскі. Про це йдеться]*, Варшава 2005.
Wzrastanie człowieka w godności, miłości i miłosierdziu [Зростання людини у гідності, любові і милосерді], під ред. М. КАЛІНОВСКІ, Люблін 2005.
ЗАБЄЛСКІ Й., ксьондз, *Odpowiedzialność za życie [Відповідальність за життя]*, Бялисток 2007.
ЗАБОРОВСКІ З., *Stosunki międzyludzkie a wychowanie [Міжособистісні відносини і виховання]*, Варшава 1974.
ЗАГРАТОВІЧ З., *Pustelnik z Mar Musa [Самітник з Мар Муса]*, Варшава 2004.
ЗАЙОНЧКОВСКІ К., *Nikotyna. Alkohol. Narkotyki. Profilaktyka uzależnień. Krótki poradnik Psychologiczny [Нікотин. Алкоголь. Наркотики. Попередження зловживання. Короткий психологічний посібник]*, Краків 2001.
ЗАРЕМБОВІ А. і Б., *Szkoła miłości, czyli jak po ślubie nie być samotnym? [Школа любові, або як після шлюбу не бути самітним?]*, Люблін 2007.

Zdrowie dzieci i młodzieży w aspekcie fizycznym, Psychicz nym, społecznym i duchowym [Здоров'я дітей і молоді у фізичному, психологічному, соціальному і духовному аспектах], під ред. А. ЙОПКІЕВІЧ, Й. СЧЕЙБАЛ, Кєльце 1998.
ЗДИБІЦКА З., СЯК, *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii [Людина і релігія. Нариси філософії релігії]*, Люблін 1997.
ЗДИБІЦКА З., СЯК, *Religia i religioznawstwo [Релігія та релігієзнавство]*, Люблін 1988.
ЗЄЛІНСЬКІ Т., *Chrześcijaństwo starożytne a filozofia rzymska [Античне християнство і римська філософія]*, Замость 1921.
Ziemia – planeta tajemnicza. Sekrety świata przyrody [Земля – таємнича планета. Секрети світу природи], під ред. П. ВІТФІЛД, Варшава 1995.
Ziemia Twego Ducha, Panie [Земля Твого Духа, Господи], під ред. Б. ҐЛОДЕК, Катовіце 1997.
ЗЄМСКА М., *Rodzina a osobowość [Родина і особистість]*, Варшава 1975.
ЗЄМБА С., *Historia myśli ekologicznej [Історія екологічної думки]*, Люблін 2004.
ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Błogosławieni jesteście. Powołanie chrześcijanina [Блаженні. Поклик християнина]*, Варшава 2003.
ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Dźwięk w relacjach społecznych [Звук в суспільних відносинах]*, Краків 2004.
ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Obraz w relacjach społecznych [Зображення у суспільних відносинах]*, Краків 2004.
ЗВОЛІНСЬКІ А., ксьондз, *Słowo w relacjach społecznych [Слово в суспільних відносинах]*, Краків 2003.
Życie – dar nienaruszalny. Wokół encykliki „Evangelium vitae"[Життя – це недоторканий дар. Навколо енцикліки «Evangelium Vitae»], під ред. А. МЛОТЕК, Т. РЕРОНЬ, Вроцлав 1995.
Życie jako dialog za przykładem św. Franciszka z Asyżu [Життя як діалог на прикладі св. Франциска Ассизького], під ред. С. Б. БЖУШЕК, Варшава 2003.
Życie jest święte [Життя священне], під ред. Т. СТИЧЕНЬ, SDS, Люблін 1993.
ЖИВЧОК А., *Wychowanie do radości życia [Виховання радості життя]*, Варшава 2004.

ЗМІСТ

I. Вступ 7
II. Введення.....7
1. МЕТА І ЦІЛІ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ.....9
1.1. Суб'єктивність виховної програми.....10
1.2. Об'єктивність виховної програми.....12
1.2.1. Зміст виховної програми.....13
1.2.2. Форма виховної програми.....14
1.2.3. Місце реалізації.....14
III. Методологія.....17
1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИПУЩЕННЯ.....19
2. ЄДНІСТЬ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ.....20
3. МЕТА ВИХОВАННЯ.....21
3.1. Виховання цінностям.....21
3.2. Головна мета..... 22
3.3. Загальні цілі.....23
3.4. Конкретні цілі.....24
3.5. Виховні цілі.....25
4. РЕАЛІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ.....25
4.1. Реалізація у школі.....25
4.2. Реалізація у класі.....26
4.2.1. Групи інтересів і діяльності.....26
4.3. Реалізація виховної програми в сім'ї.....27
IV. ЦІННОСТІ ДЛЯ ПЕРШОГО КЛАСУ 29
ЦІННІСТЬ I. Позитивні відносини з усіма однокласниками 31
ЦІННІСТЬ II. Позитивні відносини з усіма людьми, котрих
Ви зустрічаєте у школі: вчителі, вихователі, керівники
і технічний персонал.....35
ЦІННІСТЬ III. Позитивне ставлення по відношенню
до друзів, подружок у школі і поза школою.....39
ЦІННІСТЬ IV. Динамічна і позитивна група на подвір'ї, у дворі.....43
ЦІННІСТЬ V. Добрі міжособистісні зв'язки та зв'язки з друзями.....47
ЦІННІСТЬ VI. Цінність соціальної групи, в якій ми живемо:
село, мале місто, велике місто (сукупність дворів).....51
ЦІННІСТЬ VII. Цінності суспільного життя.....55
ЦІННІСТЬ VIII. Цінність інформації, переданої по радіо.....59
ЦІННІСТЬ IX. Цінність інформації, переданої по телебаченню 63
ЦІННІСТЬ X. Цінність інформації, переданої через Інтернет.....67
ЦІННІСТЬ XI. Цінності, що передаються у театрі.....71
ЦІННІСТЬ XII. Цінності, що передаються через
фільми, кіно, відео, авторське кіно (любительська камера) 75
ЦІННІСТЬ XIII. Цінність релігії, яку Ви сповідуєте.....79
ЦІННІСТЬ XIV. Цінність формуваня спільноти приходу.....83

ЦІННІСТЬ XV. Цінності у Біблії про соціальне
та індивідуальне життя….....88
ЦІННІСТЬ XVI. Цінність створення парафіяльних, пастирських
спільнот: міністранти, білянки, вчителі, паломницькі групи,
пастирська турбота про хворих, Карітас і т.д.....92
ЦІННІСТЬ XVII. Цінності різних покликань: шлюб,
усамітнене життя, духовне життя.....97
ЦІННІСТЬ XVIII. Цінність людського життя
в суспільному аспекті. Я член цього суспільства.....101
ЦІННІСТЬ XIX. Гідність моєї особистості
і гідність інших людей.....106
ЦІННІСТЬ XX. Гідність батьківства.....110
ЦІННІСТЬ XXI. Гідність материнства.....115
ЦІННІСТЬ XXII. Гідність братерства.....121
ЦІННІСТЬ XXIII. Важливість і гідність сім'ї у багато поколінь.....126
ЦІННІСТЬ XXIV. Цінність і важливість дитинства.....130
ЦІННІСТЬ XXV. Цінність і важливість підліткового віку.....134
ЦІННІСТЬ XXVI. Цінність і гідність продовження роду.....140
ЦІННІСТЬ XXVII. Цінність, важливість і відповідальність
дорослогожиття.....145
ЦІННІСТЬ XXVIII. Літні люди в моєму житті, їх гідність
і вплив на моє житті.....150
ЦІННІСТЬ XXIX. Цінність, краса і добро неживої природи.....156
ЦІННІСТЬ XXX. Цінність, краса і багатство живої природи:
рослини і звірі.....161
ЦІННІСТЬ XXXI. Екологічний спосіб життя.....165
ЦІННІСТЬ XXXII. Право на відпочинок і його важливість.....170
ЦІННІСТЬ XXXIII. Важливість і необхідність людської праці.....174
ЦІННІСТЬ XXXIV. Наука та її значення в житті людини
і суспільства.....179
ЦІННІСТЬ XXXV. Цінність матеріального виміру
людського життя, цінність грошей.....183
V. ЦІННОСТІ ДЛЯ ДРУГОГО КЛАСУ.....189
ЦІННІСТЬ I. Цінність діалогу з іншою людиною.....191
ЦІННІСТЬ II. Гідність іншої людини.....195
ЦІННІСТЬ III. Цінність життя іншої людини.....199
ЦІННІСТЬ IV. Радість від шкільної спільноти.....204
ЦІННІСТЬ V. Цінність братерської спільноти.....208
ЦІННІСТЬ VI. Цінність дружби.....212
ЦІННІСТЬ VII. Цінність зустрічі з молодшим:
братом, сестрою, другом.....216
ЦІННІСТЬ VIII. Цінність зустрічі з дорослим: вдома,
в школі або іншому середовищі.....220

ЦІННІСТЬ IX. Цінність зустрічі з старшою людиною 224
ЦІННІСТЬ X. Які цінності несе в собі симпатія?.....228
ЦІННІСТЬ XI. Які цінності домінують в емоціях підлітка? 232
ЦІННІСТЬ XII. Прийняття та цінність своєї статі.....236
ЦІННІСТЬ XIII. Прийняття та цінність сексуальності 240
ЦІННІСТЬ XIV. Сексуальність в сімейному житті.....244
ЦІННІСТЬ XV. Радість і ефективність у спільній науці 248
ЦІННІСТЬ XVI. Передача своїх знань, навичок
та здібностей іншій особі з добротою.....252
ЦІННІСТЬ XVII. Добро як результат спільної роботи.....256
ЦІННІСТЬ XVIII. Добро і щастя як результат спільної гри 260
ЦІННІСТЬ XIX. Добро і радість як результат спільних
занять спортом.....264
ЦІННІСТЬ XX. Добро і радість як результат спільного
відпочинку.....269
ЦІННІСТЬ XXI. Добро і радість як результат спільної
віри та релігії.....273
ЦІННІСТЬ XXII. Радість спільного бачення та переживання
краси в мистецтві і літературі.....277
ЦІННІСТЬ XXIII. Почуття цінності громадської безпеки.....282
ЦІННІСТЬ XXIV. Цінність Батьківщини.....287
ЦІННІСТЬ XXV. Цінність польської культури 292
ЦІННІСТЬ XXVI. Цінність європейської культури.....296
ЦІННІСТЬ XXVII. Цінність здобутків світової культури.....301
ЦІННІСТЬ XXVIII. Цінності отримані в засобах масової
інформації: книга, газета, телебачення, інтернет.....306
ЦІННІСТЬ XXIX. Цінність зустрічі з іноземцем.....310
ЦІННІСТЬ XXX. Цінність зустрічі з людиною
іншої культури або раси 315
ЦІННІСТЬ XXXI. Багатство зустрічі з неживою природою 319
ЦІННІСТЬ XXXII. Багатство зустрічі з живою природою.....324
ЦІННІСТЬ XXXIII. Багатство зустрічі з домашніми тваринами 328
ЦІННІСТЬ XXXIV. Велич і краса всесвіту.....332
ЦІННІСТЬ XXXV. Земля – це найкрасивіша планета.....336
VI. ЦІННОСТІ ДЛЯ ТРЕТЬОГО КЛАСУ 341
ЦІННІСТЬ I. Сенс мого життя. Хто я? 343
ЦІННІСТЬ II. Моя людська гідність (гомосапієнс) 349
ЦІННІСТЬ III. Розум, душа та емоції в моєму житті 353
ЦІННІСТЬ IV. Автономія і залежність в моєму житті 357
ЦІННІСТЬ V. Релігійний погляд на сенс мого життя.....361
ЦІННІСТЬ VI. Партнерство і співпраця в родині.....366
ЦІННІСТЬ VII. Цінність життя.....371
ЦІННІСТЬ VIII. Цінність здоров’я.....376

ЦІННІСТЬ IX. Життя як завдання.....381
ЦІННІСТЬ X. Процеси життя і його зміни.....385
ЦІННІСТЬ XI. Страждання і смерть в моєму житті
і житті моїх близьких.....390
ЦІННІСТЬ XII. Альтруїстичне ставлення.....394
ЦІННІСТЬ XIII. Емпатичне ставлення.....399
ЦІННІСТЬ XIV. Загальнолюдські цінності – людина
у суспільстві є цінністю.....403
ЦІННІСТЬ XV. Толерантне ставлення. Важливість Біблії,
Корану, Талмуда.....408
ЦІННІСТЬ XVI. Цінність кохання в моєму житті.....414
ЦІННІСТЬ XVII. Людська любов (чоловіка і жінки) як завдання.....418
ЦІННІСТЬ XVIII. Гідність дітонародження.....423
ЦІННІСТЬ XIX. Створення сім'ї.....428
ЦІННІСТЬ XX. Виховання нового покоління.....433
ЦІННІСТЬ XXI. Цілісність людської особистості.....438
ЦІННІСТЬ XXII. Цінність людської дії.....444
ЦІННІСТЬ XXIII. Радість та гумор в моєму житті.....450
ЦІННІСТЬ XXIV. Мудре використання досягнень цивілізації:
знань, школи, вищої освіти.....454
ЦІННІСТЬ XXV. Цінність моїх здібностей, талантів, навичок.....461
ЦІННІСТЬ XXVI. Цінність духовного розвитку.....466
ЦІННІСТЬ XXVII. Справжність почуттів і переживань.....471
ЦІННІСТЬ XXVIII. Мій зв'язок з Батьківщиною.....477
ЦІННІСТЬ XXIX. Цінність сім'ї, мої стосунки з сім'єю.....483
ЦІННІСТЬ XXX. Мій зв'язок з роботою, наукою, мистецтвом.....489
ЦІННІСТЬ XXXI. Мій зв'язок з моєю релігією (цінність релігії).....494
ЦІННІСТЬ XXXII. Цінність життя, розумне планування
мого життя.....499
ЦІННІСТЬ XXXIII. Зусилля, втома, відпочинок.....504
ЦІННІСТЬ XXXIV. Цінність спорту, яким Ви займаєтесь.....509
ЦІННІСТЬ XXXV. Цінність матеріального розвитку.....514
VII. БІБЛІОГРАФІЯ.....519